Istoria comunismului romanesc

VOLUMUL I.

Articole publicate in “Jurnalul National” in perioada 2004 - 2005

Editorial: „Munca la istoria partidului“

LAVINIA BETEA

Jurnalul National deschide o premiera in publicistica romaneasca. Propunem, la un deceniu si jumatate de la caderea regimului comunist, prima istorie a comunismului romanesc, proiect ambitios care va atrage cu siguranta interesul sutelor de mii de cititori. Precizam ca aceasta istorie a comunismului romanesc este scrisa de studenti straluciti de la facultati din Universitatea Bucuresti.

Citeam, cu zambet, la inceputul anilor ’90, un anunt dintr-o nou infiintata revista a Uniunii Scriitorilor care-si propunea dezvaluirea dramelor romanilor in regimul comunist. Anuntul promitea un substantial premiu studentului – ori colectivului de studenti – care va izbuti sa scrie o istorie a comunismului romanesc. Istoria unei epoci traite de populatia adulta a unei tari, scrisa de un student? Ce copilarie! – credeam atunci.
Cata naivitate! – gandesc astazi despre propriile mele previziuni privind scrierea istoriei trecutului apropiat. Sperasem atunci o fabuloasa renastere a istoriografiei romanesti si o acerba competitie intre specialistii stiintelor socio-umane in analizarea efectelor comunismului. Accesul la ravnitele tratate de specialitate, scrise in exteriorul lumii comuniste, deschiderea arhivelor, invatarea teoriilor si metodologiilor stiintifice de cercetare – mi s-au parut darul cel mai de pret dobandit pentru investigarea regimului comunist.
Dar dupa 15 ani de libertate nu avem inca o istorie a comunismului romanesc! Intrebarilor despre trecutul apropiat, istoricii si gazetarii romani le raspund, in general, repetitiv si maniheist. Deseori reproduc limbajul si cliseele consacrate de trecutul regim. Faptele si personajele elogiate de propaganda comunista sunt inlocuite cu altele, in contextul aceleiasi scheme: lupta dintre comunism si anticomunism.
Desi tonul nemultumirilor este general, eforturile pentru o investigatie pertinenta, fara accente propagandistice si militante, n-au fost incurajate. Autorii angajati intr-un asemenea demers risca diverse acuzatii. In cazul in care aria lor tematica nu se centreaza strict asupra fenomenelor represiunii, sunt acuzati de “nostalgii comuniste“. Daca tratarea comunismului romanesc se face in contextul celui international – “nu gandesc romaneste“, patriotismul fiind o chestiune abordata in registrul lui Caragiale. Iar daca – si mai grav! – personajele politice ale trecutului apropiat sunt parinti, socri ori unchi ai personajelor de pe actuala scena politica, cercetatorul “nu stie sa se orienteze“.
“Munca la istoria partidului are propria istorie politica“ – observase Trotki, inca din 1932, referindu-se la falsificarea si interpretarea evenimentelor in functie de scopurile politice ale momentului. Un proces care a afectat memoria societatii supusa unui lung sir de reconversii si resemnificari. Dat fiind ca memoria sociala este cea care ofera oamenilor limba si categoriile gandirii, reconstituirea trecutului apropiat in tarile ex-comuniste depaseste eforturile si presiunile la care sunt supusi indeobste cercetatorii istoriei recente.
Treziti mai devreme ca noi, vecinii din “lagar“ ne-au lasat insa binisor in urma sa dormitam in vechile deprinderi. Pe teritoriul fostei Uniuni Sovietice chiar a fost abandonata maniera sovietica de-a scrie istorie. Biografiile consacrate de istoricul Dmitri Volkogonov lui Lenin, Trotki si Stalin ori analiza sociologului Anatoli Visnevski publicata sub titlul “Secera si rubla“ pot fi socotite modele ale istoriografiei comunismului.
Sub presiunea multimii cititorilor care doreste sa-si recupereze memoria si implicit identitatea sociala, presa pare obligata sa devanseze etapele firesti ale transformarii stiintei in reprezentari sociale. Astfel ca, dupa un deceniu si jumatate de la caderea regimului comunist, prima istorie a comunismului romanesc va fi scrisa in stil jurnalistic in ziarul Jurnalul National. Documentata din sursele consacrate ale istoriografiei trecutului apropiat (arhive istorice si de presa, marturii orale, bibliografie de specialitate) veti citi, in serial, onorati cititori ai Jurnalului National, o istorie a

comunismului romanesc scrisa de tineri. Studenti straluciti la Facultatea de Istorie si, respectiv, Stiinte Politice de la Universitatea Bucuresti, demersul lor este centrat pe dorinta de a prezenta si analiza pertinent trecutul apropiat.
Si iata cum “copilaria“ de-a miza pe tineri in procesul normalizarii memoriei noastre colective a devenit profetia unui fapt implinit!

VARSTELE COMUNISMULUI
GHEORGHE CRISTESCU (1882-1973), primul si singurul conducator roman al Partidului Comunist din Romania in perioada de la infiintarea sa si pana la finele celui de-al doilea razboi mondial. Din lider socialist a devenit comunist, la Moscova, in 1920. Cristescu este si unicul norocos care n-a fost ucis de catre tovarasii sai de partid ca toti ceilalti conducatori ai comunistilor romani din perioada interbelica. Nemultumit de lumea in care intrase, a revenit la socialisti. In anii puterii comuniste a platit “tradarea“ miscarii pe care o fondase prin cativa ani de detentie. Cu mult inainte de a muri, persoana sa fusese redusa de catre propaganda de partid la un simplu nume din pomelnicul fondatorilor comunismului romanesc.
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ (1901-1965), primul lider care a reprezentat puterea comunista in Romania. La iesirea sa din inchisoare, numarul membrilor partidului din care facea si el parte nu depasea cifra de 800. Majoritatea tovarasilor sai se aflasera in anii razboiului fie in inchisori, fie in Uniunea Sovietica. Prin tehnicile de manipulare proiectate si coordonate de catre Uniunea Sovietica, in numai patru ani, partidul comunist isi instaleaza dominatia absoluta asupra tarii. In cei 20 de ani in care s-a aflat la carma puterii care a dinamitat structurile Romaniei traditionale, lui Gheorghiu-Dej i-au fost dedicate nenumarate scrieri biografice. Cu toate acestea, nu cunoastem cu certitudine cand si in ce imprejurari muncitorul ceferist a fost primit in partidul comunist.
NICOLAE CEAUSESCU (1918- 1989), al doilea si ultimul lider comunist aflat la putere in Romania. Distantele dintre biografia sa reala si cea propagandistica sunt o masura potrivita in aprecierea raportului dintre istoria scrisa si cea traita din acei ani. Absolvent a numai patru clase primare, Ceausescu a fost elogiat ca presedinte de onoare al Academiei Romane. Fara sa fi fost o singura zi soldat, la 32 de ani detine grad de general, iar mai tarziu va deveni comandant suprem al fortelor armate. Fara sa fi semnat un singur stat de plata in urma vreunei munci de-o anume calificare, “indicatiile“ sale “au luminat“ aproape un sfert de deceniu proiectele specialistilor energeticieni, matematicieni ori creatia scriitorilor. Victima a ultimului proces stalinist din istoria comunismului mondial, Ceausescu a fost impuscat in ziua de Craciun a anului 1989. Responsabilitatea respectivelor imprejurari nu a fost inca stabilita.

„Romanul: E om de partid cata vreme nu-i vorba decat de vederi asupra politicii interioare. Indata insa ce e vorba de a ne prezenta fata cu strainii, el crede ca toti romanii trebuie sa uite micile pasiuni, sa paseasca strans uniti fata cu primejdia economica, politica, sociala si culturala a Natiunii! Inamicul comun este strainul! Jos Strainismul!! Sus Romanismul!!!“
I.L. Caragiale, „Moftangii“

<u>“S-a terminat definitiv cu comunismul in Romania!“</u>

CRISTINA DIAC

Autoritatile epocii i-au arestat pe toti participantii care votasera la Congresul din mai 1921 afilierea la Internationala a III-a. “S-a terminat cu comunismul in Romania!“ – s-au grabit sa anunte bucurosi politicienii epocii. Previziunea lor se va implini insa peste cateva zeci de ani.

Intre 30 ianuarie si 3 februarie 1921, dupa inapoierea delegatiei din periplul moscovit, s-a

desfasurat sedinta Consiliului General al Partidului Socialist – organismul reprezentativ de conducere a miscarii social-democrate din Romania. Cu aceasta ocazie se citeste raportul lui Constantin Popovici cu privire la afilierea la Internationala a III-a. Pe marginea acestui document se depun trei motiuni reprezentand puncte de vedere diferite privind relatia cu Cominternul. Pozitia asa-zisei grupari de dreapta este de a se opune afilierii la Comintern. Gruparea "centrista" promova o afiliere "cu rezerve". Motiunea extremei stangi sustinea supunerea neconditionata in fata Internationalei a III-a.
Supuse la vot, cea de-a treia pozitie intruneste cele mai multe optiuni (18 din 38). Cu aceasta ocazie se stabileste si data Congresului care urma sa decida fondarea Partidului Comunist din Romania.
CONGRESUL. Duminica 8 mai 1921, la Bucuresti isi incepe lucrarile Congresul care trebuia sa clarifice pozitia fata de Internationala a III-a. Au participat 77 de delegati din toata tara. Delegatii reprezentau doar gruparile de centru si de stanga, favorabile Cominternului. Reprezentantii gruparii de dreapta, care se opunea afilierii, parasisera partidul dupa sedinta Consiliului General din februarie. In sedinta de miercuri dupa-amiaza s-a supus la vot propunerea de afiliere. 51 de delegati totalizand 428 de mandate din partea membrilor de partid voteaza afilierea fara rezerve. Restul delegatilor – reprezentand 111 mandate – sunt pentru afilierea cu rezerve.
ARESTAREA. Joi, 12 mai, la ora 15:00, politia patrunde in sediul clubului socialist din Strada Sf. Ionica nr. 12, unde aveau loc lucrarile congresului. Toata lumea va fi arestata "fiindca Congresul a depasit ordinea de zi si a pus in discutie afilierea la Internationala a III-a si hotarase sa o voteze". Cei 51 de delegati care au votat afilierea fara rezerve au fost inchisi la Jilava si la Vacaresti.
TACTICI DE SUPRIMARE. In cursul anului 1921, autoritatile decid ca "trebuia terminat cu comunismul pe o cale directa si printr-un atac drastic", dupa cum se exprima Constantin Argetoianu. In opinia sa, sefii miscarii sunt adevaratul pericol. Dupa suprimarea acestora, "toata agitatia se va prabusi ca un edificiu cladit pe nisip".
Ministrul de Interne Argetoianu cauta pretextul pentru o "decapitare generala" ca sa sfarseasca intreaga miscare comunista si "sa readuca oile la tarc". "Ma straduiam sa gasesc o cale si ma desperam ca nu o gasesc", se va confesa el. Din punct de vedere legal, dupa cum va povesti Argetoianu mai tarziu, nu existau insa motive pentru arestarea in masa a socialistilor deveniti comunisti.
Prilejul asteptat de Argetoianu s-a ivit destul de repede. Gheorghe Cristescu, viitorul secretar general al partidului, a venit sa ceara autorizatia necesara pentru tinerea Congresului. Jucand rolul ministrului slab, care se lasa influentat de liderul comunist, ii face acestuia o serie de concesii: aproba tinerea Congresului, isi da acordul pentru mai multe amanari ale inchiderii lucrarilor, se face ca nu observa adevaratele motive ale reuniunii – rafuiala cu socialistii si afilierea la Comintern.
In realitate, Argetoianu interzice discutarea pozitiei fata de socialisti si cea despre afilierea la Comintern, tocmai pentru ca stia ca vor fi incalcate, oferindu-i-se astfel prilejul pentru arestarea intregii conduceri.
"S-AU SUPUS CA NISTE MIEI!" Fondarea unei miscari comuniste in Romania a starnit proteste din partea tuturor celorlalti politicieni.
Pentru arestarea intregii conduceri a socialistilor, premierul Alexandru Averescu vrea sa ceara aprobarea Consiliului de Ministri, pentru a respecta ordinea constitutionala. De teama ca discutiile se vor prelungi si ca nu se va pastra secretul, Averescu recurge la o stratagema: arestarea se va produce chiar in timpul sedintei, ministrii fiind astfel pusi in fata faptului implinit. Argetoianu urma sa astepte telefonul de confirmare a arestarii in chiar sedinta de Guvern. Iata cum a relatat el ulterior acele momente.
"Pe cand prietenul Grigore (ministrul de Justitie Grigore Trancu-Iasi) trancanea, ochiul meu numara acele orologiului. Se facuse 3 si telefonul era tot mut. Situatia ar fi devenit cu atat mai tragica cu cat simteam ca afara de generalul Rascanu si de Garoflid, erau sa fie hotarati contra

mea si a “propunerilor mele“. Incepusem si eu sa ma ingrijorez; sa nu fi reusit oamenii mei? (...) Averescu a incercat sa ingane ceva, si asa si asa, incepuse sa o scalde... In acel moment precis a zbarnait telefonul... Am luat receptorul: de partea cealalta a firului, generalul Nicoleanu ma vestea ca totul se terminase...“ Au rezistat? – “Nici o rezistenta...“ – “ A fost cineva ranit?“ – “Nimeni, nu s-a tras un glont. Cum le-am spus ca sunt arestati, s-au supus toti...“.
...“ - “Si acum?“ - “Ii transportam pe rand unde trebuie...“ - “Bravo! Incepeti cu cei mai cunoscuti!“ - “Asa am si facut...“
M-am inapoiat la masa verde. Pana atunci nu deschisesem gura. “Domnilor – si cu un zambet m-am uitat la Averescu – Domnilor, discutiile dvs. sunt inutile, totul s-a terminat. Toti conducatorii comunisti si teroristi sunt la Vacaresti si la Jilava! S-au supus ca niste miei! Nici o picatura de sange nu s-a varsat! Pot sa va dau placuta asigurare ca s-a terminat cu comunismul in Romania!“
Greu ar fi crezut ministrii romani aflati la “masa verde“ in mai 1921 cat avea sa dureze comunismul in Romania! Longevitatea unui partid astfel inceput ar fi surprins chiar si cele mai optimiste previziuni ale membrilor sai.

SCANDALUL
Despre cum au aflat socialistii din tara conditiile de afiliere la Internationala a III-a relateaza in memoriile sale Serban Voinea, fruntas socialist care tradusese dintr-un ziar german cele 21 de puncte: “S-a nascut atuncea un scandal adevarat in sala – povesteste Voinea – incat toata lumea a parasit bancile, s-a ridicat in picioare, se certau si, in primul moment, Vasia Vasilescu m-a acuzat pur si simplu ca am inventat aceste conditii. Ca este absolut imposibil ca Internationala a treia sa fi votat un text cu asemenea conditii. Si ca, intr-adevar, daca s-ar confirma cele afirmate de mine, el va fi primul care va renunta la afiliere si o va combate. In schimb, nepotul lui Racovsky (Boris Stefanov), care era in fundul salii, striga la mine, care eram la tribuna: “La liberali! La liberali!”. A trecut o saptamana, zece zile. Si s-au confirmat cele 21 de conditii.“ Totodata, Serban Voinea povesteste: “Problema (afilierii) depasise chiar cadrele propriu-zise ale miscarii si devenise o lozinca cu care lumea se saluta in oras: “Traiasca a treia! Traiasca a treia!”. Copiii isi spuneau: “Traiasca a treia”. Trebuia un adevarat curaj civic pentru ca, in perioada aceea, sa te declari impotriva Internationalei a III-a“.

MOTIVATII
Ion Iliescu, in dialogul cu Vladimir Tismaneanu, a incercat sa explice si motivele pentru care tatal sau, Alexandru Iliescu, a aderat din 1931 la miscarea comunista. “Partidul Comunist era in ilegalitate; activitatea aceasta sigur ca a fost o activitate subversiva, dar asumata ca atare, cu toata raspunderea, nu de pe pozitiile pe care incearca unii sa le acrediteze, ca fiind recrutat de servicii de spionaj sovietice. Este vorba de adeziunea la o miscare careia ii apartinea si care ataca radacinile nedreptatilor si inechitatilor sociale. Desigur, in formule si cu solutii generate de nivelul de pricepere a realitatilor vremii si a perspectivelor de dezvoltare ce ar fi trebuit sa raspunda problemelor dezavantajatilor sociali“.
Etichete: Comintern, Cristina Diac (autor), Gheorghe Cristescu

Stafia marxismului tulbura secolul al XIX-lea

CORNEL MICU

„O stafie bantuie prin Europa – stafia comunismului. Toate puterile batranei Europe s-au unit intr-o sfanta haituiala impotriva acestei stafii (...).“ Astfel prefatau Karl Marx si Friedrich Engels, in 1848, Manifestul comunist, o scriere ce, un secol mai tarziu, a schimbat lumea.

Parintele “revolutionarilor de profesie“, Karl Marx (1818-1883) s-a nascut intr-o familie

evreiasca din orasul german Trier. Tatal sau, Heinrich, s-a convertit la crestinism pentru a putea profesa avocatura.
A studiat initial la Universitatea din Bonn, unde a dus o viata tumultuoasa, fiind arestat pentru betie si tulburarea linistii publice. Mutandu-se la Universitatea din Berlin, intra in contact cu filozofia hegeliana si devine membru al miscarii “Tinerilor Hegelieni“, care se opunea crestinismului si autocratiei prusace.
In 1842 este numit editorul ziarului din Koln, “Rheinische Zeitung“, sustinut de un grup de comercianti si bancheri. Cotidianul a fost insa curand suspendat ca urmare a articolelor economice scrise de Marx.
La 25 de ani s-a casatorit, dupa o logodna de sapte ani, cu Jenny von Westphalen, fiica unui baron din Trier. Dupa patru luni cei doi s-au mutat la Paris. Aici a intrat in contact cu diverse grupuri muncitoresti si l-a cunoscut pe Friedrich Engels, fiul unui industrias englez. Cei doi vor ramane prieteni toata viata. In tot acest timp, Engels il va finanta pe Marx, care, in pofida reputatiei de economist, nu era interesat de rezolvarea aspectelor materiale ale propriei vieti.
La sfarsitul anului 1844, in urma unui articol despre un atentat asupra regelui Prusiei, Marx a fost expulzat din Paris si a petrecut urmatorii trei ani in Bruxelles.
TEORII MARXISTE. Intors la Londra, in 1847, reorganizeaza, alaturi de Engels, o grupare a manufacturierilor emigranti germani, pe care au redenumit-o “Liga Comunista“. Ca teoreticieni ai Ligii, cei doi au redactat “Manifestul Comunist“, publicat in ianuarie 1848.
Valul revolutionar al anului 1848, care a cuprins Europa, l-a determinat pe Marx sa se intoarca in Germania, unde editeaza un nou ziar cu tenta revolutionara. Ziarul a fost interzis, iar Marx a fost nevoit sa se refugieze la Londra. Va ramane aici tot restul vietii, desi in primii ani s-a confruntat cu o situatie financiara grea. Doi dintre copiii sai au murit in aceasta perioada din cauza mizeriei.
Entuziast sustinator al insurectiei pariziene din 1871, cunoscuta drept Comuna din Paris, Marx scrie “Razboiul civil in Franta“, lucrare care i-a adus notorietate internationala.
A continuat sa scrie la cea mai importanta lucrare a sa, “Capitalul“, din care nu a reusit sa publice in timpul vietii decat un volum. Dupa moartea sa, survenita la 14 martie 1883, Engels va publica postum celelalte doua volume. Lucrarea a trecut neobservata in epoca. Ideile lui Marx, cunoscute ca “marxism“, s-au impus abia in secolul XX, schimband pentru totdeauna lumea.

Internationalism: “Muncitorii nu au patrie“
“Capitalul“ – opera despre care Marx a spus ca a primit mai putin pentru drepturile de autor decat valoarea trabucurilor fumate pe cand o scria – a devenit una dintre cartile de referinta ale veacului trecut.
“Manifestul Comunist“, cel mai cunoscut pamflet politic al tuturor timpurilor, a constituit programul primei organizatii comuniste, “Liga Comunistilor“. Scopul ei era declansarea unei revolutii a muncitorilor in Europa. Obiectivul comunistilor era imbunatatirea situatiei muncitorilor, iar adversarul lor erau detinatorii de capital, numiti “exploatatori“.
Miscarea a fost organizata sub lozinca “Proletari din toate tarile, uniti-va!“, care marca internationalismul comunistilor. Membrii ei dispretuiau granitele nationale, considerand ca “exploatatii“ nu au patrie. Ei formeaza o clasa aparte, cu o solidaritate superioara natiunii, deoarece situatia lor era la fel de grea peste tot in lume, statele fiind instrumente de exploatare ale burgheziei. Comunistii au format organizatii suprastatale cunoscute sub numele de “Internationale“, ce cuprindeau grupari muncitoresti din mai multe tari.
Prima Internationala a fost creata chiar de Marx in 1864. A fost subminata de conflictul dintre gruparea anarhista, condusa de rusul Mihail Bakunin, si comunistii condusi de Marx. Miza conflictului era organizarea partidelor comuniste si participarea lor la viata politica, lucru la care anarhistii s-au opus categoric.
Congresul de la La Haga, din 1872, a consemnat victoria lui Marx si excluderea adversarului sau. Pentru evitarea altor conflicte, sediul Internationalei a fost mutat la New York. Distanta fata de Europa a paralizat insa functionarea organizatiei care se dizolva in 1876.

Cea de-a doua Internationala a aparut o data cu crearea partidelor socialiste in Europa. La momentul primului congres, la Bruxelles, in 1891, Marx nu mai era in viata. Mentorul miscarii a devenit Friederich Engels.
Declansarea primului razboi mondial a insemnat sfarsitul Internationalei a doua. Gruparile socialiste din Franta si Germania se aflau in tabere diferite si sentimentele nationale au invins. Parea ca visul internationalist a murit.
Dar in octombrie 1917, comunistii rusi, cunoscuti sub numele de bolsevici, au reusit sa preia puterea in Rusia. Conducatorul acestora, Vladimiri Ilici Lenin, era un internationalist convins. La 1 noiembrie 1914, dupa esecul Internationalei a doua, chema deja la organizarea celei de-a treia: “A doua Internationala a murit invinsa de oportunism. Jos oportunismul, traiasca a treia Internationala!“.
Miza era insa mai mare. In opinia bolsevicilor, fara sustinatori activi in alte tari, regimul lor ar fi fost inlaturat. Leon Trotki, teoretician de marca, declara la sfarsitul anului 1917: “Daca popoarele Europei nu se ridica pentru a strivi imperialismul, noi vom fi cei striviti, nu e nici o indoiala. Ori revolutia rusa va declansa o cascada de lupte in Occident, ori capitalistii din toate tarile vor inabusi lupta noastra“. Revolutia trebuia asadar “exportata“ in restul Europei.
Internationala a treia a fost creata in martie 1919, la Moscova. Cunoscuta si sub numele de Comintern, ea avea ca obiectiv raspandirea revolutiei. Era organizata pe principii militariste, partidele comuniste din toate tarile fiindu-i strict subordonate.
Sub directia Cominternului au fost organizate cateva tentative insurectioniste, tinta principala fiind Germania. De la jumatatea anilor ’20, activitatile Cominternului s-au redus la spionaj si agitatie politica in favoarea Rusiei bolsevice.
Cominternul fost desfiintat formal in mai 1943. Era perioada celui de-al doilea razboi mondial, cand Rusia comunista era aliata cu Marea Britanie si Statele Unite ale Americii. In realitate insa, structurile cominterniste au supravietuit, sub diverse acoperiri, pana la moartea lui Stalin, in 1953.

IDEOLOGIA
In lucrarea sa fundamentala, “Capitalul“, Marx si-a expus conceptia despre lume. Teoria sa are la baza conceptele de “materialism istoric“ si “lupta de clasa“.
Materialismul istoric explica functionarea societatii pe baza elementelor economice: mijloacele cu care oamenii produc bunuri (fortele de productie) si modul in care se organizeaza productia (relatiile de productie). Modificarea acestora produce schimbare sociala.
Lupta de clasa explica evolutia societatii. Fortele de productie sunt stapanite de-a lungul istoriei de grupuri (clase) care folosesc puterea economica pentru a exploata masa populatiei. Cand fortele de productie ating dezvoltarea maxima, are loc o reorganizare a relatiilor de productie. Prin revolutie, o alta clasa preia controlul proprietatii, revolutiile fiind motorul evolutiei umanitatii.
In epoca moderna, lupta de clasa se duce intre muncitori si patroni (burghezia). Conform lui Marx, primii vor invinge si vor prelua puterea. Comunismul anuntat se va baza pe proprietate comuna si va fi o societate egalitara.

Moscova decide fondarea comunismului romanesc

CRISTINA DIAC

O delegatie a socialistilor romani pleaca la Moscova, Mecca rosie a comunismului, in august 1920. Vor accepta sau nu conditiile de afiliere la Internationala a III-a? Aceasta este intrebarea asupra careia plana o mare incertitudine si la care delegatii vor fi fortati sa raspunda.

In Romania, in 1920 erau nu mai putin de trei partide socialiste: unul in Vechiul Regat, altul in Transilvania si Banat si Partidul Socialist din Bucovina. Unificarea lor se va dovedi o chestiune anevoioasa. In 1919 a fost adoptat un program politic si electoral unic si s-a format Consiliul General, organism reprezentativ de conducere. In octombrie 1920 s-a hotarat organizarea celor trei partidelor socialiste regionale pe baza unui statut unic.

LA MECCA ROSIE. O delegatie alcatuita din socialisti din toate cele trei partide pleaca la Moscova. Ioan Flueras si Eugen Rozvan reprezentau organizatiile socialiste din Transilvania si Banat, Gheorghe Cristescu si Alexandru Dobrogeanu-Gherea pe cele din Regat, Constantin Popovici reprezenta miscarea sindicala, iar David Finkelstein-Fabian, presa socialista. Deoarece nimeni nu era lamurit in legatura cu noua Internationala, mandatul delegatilor este "limitat si pur informativ". Pleaca la Moscova la sfarsitul lunii august, dupa incheierea lucrarilor celui de-al doilea congres kominternist. Dupa nenumarate peripetii, ajung in capitala Rusiei sovietice abia in 22 octombrie. Vor ramane pe teritoriul sovietic pana la inceputul anului 1921. Discutiile s-au dovedit a fi anevoioase. Ele se vor concentra in principal pe acceptarea sau neacceptarea de catre delegatia romana a conditiilor de afiliere la Komintern.

CONDITIILE DE AFILIERE. In martie 1919 aparuse la Moscova Internationala a III-a Comunista (Kominternul). Scopul declarat al Internationalei a III-a era declansarea revolutiei mondiale.

Prin revolutie se urmarea infrangerea capitalismului si instaurarea comunismului victorios in lumea intreaga. In realitate, asa cum scria ziarul socialist Lumea noua in 1922, "Internationala a III-a a fost puternic influentata de interesele Rusiei sovietice. Conducatorii ei efectivi, in majoritatea rusi, in dorinta de a consolida republica sovietica, trebuiau sa faca tot posibilul spre a dezlantui in Europa revolutia sociala". Asadar, interesele Rusiei sovietice erau cele care primau, victoria comunismului in Europa si mai ales in Germania viza, in primul rand, consolidarea regimului bolsevic din Rusia.

Ca Internationala a III-a servea interesele sovietice rezulta si din faptul ca una dintre conditiile de afiliere (stabilite la Congresul al doilea al Kominternului din august 1920) cerea ca: "Orice partid care vrea sa faca parte din Internationala Comunista este obligat sa dea ajutor neconditionat oricarei republici sovietice in lupta impotriva fortelor contrarevolutionare".

Kominternul era gandit ca un "partid unic mondial" si nu ca o federatie de partide nationale, asa cum fusese in cazul primelor doua Internationale. Partidele membre erau considerate sectii externe ale partidului bolsevic. De aici centralismul excesiv si rigiditatea in privinta acceptarii conditiilor de afiliere. Acestea urmareau o deplina uniformizare a actiunilor comuniste, fara a tine seama de conditiile specifice din fiecare tara. In acest sens, la punctul 16 se spunea ca: "Toate hotararile congreselor internationale comuniste, precum si hotararile Comitetului Executiv sunt obligatorii pentru toate partidele care tin de Internationala Comunista". Aceasta a fost conditia care a starnit cele mai multe reactii contrare din partea multor socialisti, inclusiv din Romania. Alta conditie importanta era ultima dintre cele 21 in care se spunea: "Acei membri de partid care resping din principiu conditiile si principiile conducatoare ale Internationalei Comuniste trebuie exclusi din partid. Acelasi lucru se va aplica in special delegatilor congresului extraordinar". Aceasta maniera de a trata opozitia din partid – cine nu e de acord cu linia oficiala trebuie sa dispara! – va ramane una dintre caracteristicile comunismului de la nastere si pana la decesul sau.

CHESTIONAR BOLSEVIC. Luand la cunostinta in drum spre Rusia de continutul conditiilor de afiliere, membrii delegatiei au ezitari in a le accepta. Decisi sa-i oblige la angajamente clare, reprezentantii Internationalei adreseaza urmatorul set de intrebari delegatilor romani:

· Declarati ca, in numele Comitetului Central al partidului dvs., sunteti de acord cu cele 21 de conditii?

· Aceste teze si conditii trebuie adoptate fara rezerve de catre urmatorul dvs. congres?

· Declarati ca, imediat dupa intoarcerea dvs. in Romania, Grigorovici, Jumanca, Flueras si consortii lor vor fi exclusi din partid?

· Declarati ca va supuneti tuturor hotararilor Federatiei Comuniste Balcanice si ca-i asigurati cea

mai fierbinte participare si intelegere din partea dvs.?
...SI RASPUNSURI ROMANESTI. Intr-un prim raspuns la intrebarile reprezentantilor Kominternului privind afilierea, Gh. Cristescu si C. Popovici incearca sa mai atenueze din duritatea conditiilor puse de Internationala.
Peste numai cateva zile insa, patru dintre cei cinci membri ai delegatiei sunt obligati sa raspunda altui chestionar. Reprezentantii Kominternului doreau sa-i oblige la raspunsuri ferme. Desi intrebarile erau pe aceeasi tema – acceptarea celor 21 de conditii de afiliere – raspunsurile difereau semnificativ. Prin aceasta, cei patru semnau angajamentul inregimentarii comuniste si supunerii Moscovei. Iata raspunsurile care pecetluiesc aparitia comunismului in Romania si recunoasterea supunerii Moscovei:
· "Declaram ca, personal, suntem completamente de acord cu tezele celui de-al doilea Congres al Internationalei si cu cele 21 de conditii si ne insarcinam a starui, cu toate fortele, pentru recunoasterea lor de catre Comitetul Central.
· Ne insarcinam a lupta din toate fortele ca aceste teze si conditiuni sa fie complet admise de catre apropiatul congres al partidului nostru. · Ne insarcinam a declara, indata dupa intoarcerea noastra in Romania, prin presa si oralmente, necesitatea de a exclude din partid pe Grigorovici, Jumanca, Flueras et Co. si a cere aceasta excludere. Semnau Gh. Cristescu, C. Popovici, Rozvany Eugen, A. Dobrogeanu-Gherea.

SCOPUL DELEGATIEI
Ioan Flueras il expune astfel: "(...) Partidul ne-a dat sarcina de a intra in legatura cu Executiva Internationalei a III-a comuniste pentru a cunoaste conditiile afilierii, in cazul in care partidul nostru se hotaraste sa faca acest lucru, pentru ca noi, la plecarea noastra, nu am stiut nimic de cele 21 de puncte. Dupa ce Comitetul Executiv va fi luat la cunostinta de situatia din partidul nostru (...) noi am dori, de asemenea, sa obtinem un raspuns in scris de la Executiva, in ce masura privesc partidul nostru cele 21 de puncte ale conditiilor de afiliere, pentru cazul cand acesta hotaraste afilierea la Internationala a III-a comunista, la Congresul ce va fi convocat in cel mai scurt timp dupa intoarcerea noastra". Eugen Rozvan confirma: "Conditiile de afiliere nu le-am putut discuta acasa, intrucat le-am primit numai in drum spre Rusia. Insa eu sunt convins ca la Congresul care va avea loc la Bucuresti, marea majoritate se vor supune acestor conditii".

PERIPETII
Presa vremii a ridiculizat vizita delegatiei socialistilor romani la Moscova. Sub titlul "Ce s-a intamplat cu delegatia plecata la Moscova?" se arata: "Cristescu-Plapumarul si Dobrogeanu-Restaurant nu au putut trece in Rusia. Delegatii bolsevicilor romani nu au fost luati in seama de colegii lor straini si isi pierd vremea in Austria, asteptand bani din Rusia".

"Sculati voi, oropsiti ai vietii,
Voi, osanditi la foame, sus
Sa fiarba-n inimi razvratirea
Sa-nceapa al lumii vechi apus.
Hai la lupta cea mare
Rob cu rob sa ne unim
Internationala cu toti s-o faurim".Internationala - imnul proletarilor de pretutindeni

Kominternul acuza Romania Mare de imperialism

CRISTINA DIAC

Dupa Unirea din 1918, Lenin a acuzat Romania de imperialism. Preluandu-i teza,

Kominternul a sustinut in toata perioada interbelica: “Romania este un stat agresiv, avanpost al imperialismului la frontiera Uniunii Sovietice si care pregateste o agresiune armata impotriva statului sovietic“.

La 1 mai 1919, Guvernul roman primeste doua note ultimative. Prima era semnata de Cristian Racovsky (presedintele Sovietului de Comisari ai Poporului din Ucraina). Acesta cerea ca guvernul roman sa raspunda in 24 de ore daca este de acord sa-si evacueze trupele din Bucovina, deoarece “muncitorii si taranii bucovineni care au fost eliberati de sub jugul dinastiei de Habsburg au fost cu sila supusi unui jug nou, nicidecum mai bun – al mosierilor romani si ai dinastiei romane de Hohenzollern.“ In continuare se afirma ca “guvernul de muncitori si tarani ai Ucrainei a luat hotararea ferma de a apara cu toate mijloacele, dreptul de autodeterminare nationala al muncitorilor si taranilor din Bucovina.“
O alta nota ce purta si semnatura lui Cicerin, Comisarul Poporului pentru Afaceri Externe al Rusiei Sovietice, cerea Romaniei “sa evacueze Basarabia de trupele de ocupatie.“
In contextul acelor ani, protestele autoritatilor sovietice nu au avut nici un ecou.
EXCLUDEREA TRANSILVANENILOR. Si unirea Transilvaniei cu Romania era contestata de Komintern, fiind considerata “ocupata si anexata de burghezia romana.“ Imediat dupa Unire, Ioan Flueras si Iosif Jumanca, membri ai Partidului Socialist din Transilvania si Banat, devenisera membri in Consiliul Dirigent. Participarea celor doi in “guvernul burghez roman“ nu a fost iertata de Komintern.
Interogati despre cei doi de catre Buharin, in numele Cominternului, Al. Dobrogeanu-Gherea si David Fabian raspund: “Tovarasii conducatori din Transilvania au plecat de la punctul de vedere, ca ceea ce in fapt era ocuparea si anexarea Transilvaniei din partea burgheziei Romaniei ar fi fost “o eliberare a acesteia de sub jugul strain”“. Situati pe pozitii politice mai apropiate de cele ale lui Buharin, cei doi socialisti ragateni ii condamna pe colegii lor transilvaneni, invinuindu-i de “oportunism si de tradarea celor mai elementare interese ale clasei muncitoare.“ O alta culpa atat in ochii Kominternului, cat si ai celor doi socialisti romani era faptul ca “tradatorii“ nici macar nu regreta colaborarea “si pana azi s-au ferit sa dea o explicatie care sa-i angajeze ca in viitor nu vor mai duce o politica de tradare asemanatoare.“
Astfel ca, a doua zi dupa acea sedinta, Ioan Flueras inainteaza secretariatului Internationalei Comuniste o cerere cu urmatorul continut: “Subsemnatul, membru al delegatiei partidelor socialiste din Romania, va rog sa binevoiti a-mi da hartii necesare pentru a putea pleca in directia Germania spre Romania. Caci in urma evenimentului petrecut aseara fata de mine la sedinta Executivei Internationalei, prezenta mea in Rusia poate fi neplacuta. De aceea, voiesc a pleca urgent“. Se intelege ca retragerea sa a fost acceptata.
“HAOS POLITIC“. Desi fusese condamnat de Lenin, fractionarismul (critica liniei oficiale) apare in Partidul Comunist Roman inca de la infiintarea sa.
Ultima intrebare din chestionarul lui Buharin, adaugata ulterior, era: “De ce tovarasii nu ne-au spus nici un cuvant despre diferendele din sanul partidului?“.
Sintetizand situatia socialismului din Romania, tanarul Dobrogeanu-Gherea si Fabian recunosc ca: “Nu exista diferite partide provinciale socialiste – unul din vechiul Regat, altul in Ardeal, unul in Bucovina – , ci exista un haos politic“. In aceasta situatie tulbure, sesizeaza insa tendinta de cristalizare a doua partide de stanga: unul social-democrat si unul comunist. Semnatarii randurilor solicitate de Buharin se autoproclama lideri ai gruparii comunist-marxiste, compuse din “mase muncitoare constiente.“ Nu vor omite asadar sublinierea propriilor merite in fata viitorilor stapani de la Moscova. Intrebarea lui Buharin va fi pretextul gasit de cei doi pentru a-si indrepta tirul reprosurilor spre alti membri ai delegatiei, Gh. Cristescu si Constantin Popovici. Conducatorii de atunci ai Partidului Socialist, in descrierea lui Gherea si Fabian, “calaresc in acelasi timp pe doi cai.“ Duc o politica “plina de confuzii, de sovaieli, de musamalizare, de trecere sub tacere, de amanare, de compromisuri vesnice cu socialist-sovinistii si de promiscuitate secreta cu partidele burgheze, pe langa care ici si colo s-au indeletnicit cu practicarea unei demagogii comuniste

pentru ca, la urma urmelor, sa intre ca un erou in Internationala a III-a comunista."

ISTRATI CONTRA ROMANIEI MARI

Argumentele impotriva Unirii au fost si de natura celor expuse de Panait Istrati. In momentul in care Ionel Bratianu facea propaganda prounionista la Geneva, scriitorul incerca s-o contracareze intr-un ziar elvetian. Reprezentantii veniti de la Bucuresti – afirma Istrati – nu au spus tot adevarul. "Cei care cunosc ambele regiuni stiu ca in Transilvania nu vezi colibele trogloditilor, zdrentarosilor si bolnavilor de pelagra, care se intalnesc la tot pasul in Romania. (...) Ba ni se spune la conferinta ca trei milioane de romani din Transilvania nu aveau decat cinci reprezentanti in Parlamentul maghiar. Nu cred sa mi se poata spune numele unui taran roman care-si reprezinta tara in Parlamentul de la Bucuresti si daca legea electorala din Ungaria este mai nedreapta decat legea cenzitara de la Bucuresti, unde cincizeci de tarani obtineau cu greu un reprezentant".

Editorial: Amintiri despre Marx

LAVINIA BETEA

Fiecare scoala traieste in memoria colectiva a invataceilor ei. Cu exceptia celor patru clase primare, unde cele invatate raman achizitii si deprinderi de lucru pentru tot restul vietii, din celelalte cicluri de invatamant memoria afectiva pare a fi mai bogata decat cea functionala. Astfel ca, oriunde intalnesc un fost absolvent din anii '80 al Facultatii clujene de Filosofie, fie ca mi-a fost coleg de promotie, fie necunoscut, amintirile noastre au puncte precise de intersectie. Nu ce am invatat, ci despre cum ne-au invatat profesorii, acolo.

Ca un itinerar turistic consacrat, periplul evocarilor noastre retine „scrierile din tinerete ale lui Marx". O amintire vesela si luminoasa care contine blanda lancezeala a grupei de studenti ajunsi in anul trei la parcurgerea unei discipline anuntate a fi o serioasa „istorie a filosofiei contemporane marxiste si nemarxiste". Intr-un intreg an insa, cursurile si seminariile ei nu depaseau „exegeza" scrisorilor lui Marx catre viitoarea sotie si a unor articole gazetaresti din furtunoasa sa tinerete. Ipocritul zel in a ne ajuta profesorul sa treaca peste handicapul nestiintei de-a analiza „Capitalul", transmis din generatie in generatie, face parte – as zice acum – din spiritul acelor ani.

Magistrul nostru studiase la Moscova teoriile emise in vremea lui Stalin sub numele de marxism. Ne-ar fi putut „staliniza" si pe noi. Incremenise insa (onest) in locul pana la care-i slujise sa urce „dosarul curat" de fiu de taran si mintea nedotata pentru filosofie. Mult mai tarziu, mi-am dat seama ca nu ne-ar fi folosit la nimic daca profesorul nostru era capabil de a exegeza marxismului. Dupa caderea regimului instaurat in numele teoriilor lui Marx, intr-un lung interviu cu liderul comunist Ion Gheorghe Maurer – ministrul cu cea mai lunga guvernare din istoria contemporana a Romaniei (1961-1974) – aveam sa inregistrez, cu uluire, ca omul care detinuse o atat de mare putere se socotea... un ratat. Nu in politica pe care-o promovase, ci prin aceea ca nu-si putuse realiza visul de-o viata – sa scrie o carte despre Karl Marx. Cartea s-ar fi numit „Marx si lumea de astazi". „Daca Marx ar fi explicat «dictatura de clasa» – spunea Maurer – ar fi taiat puntile unor interpretari de genul acelora pe care le-a facut Stalin, iar noi n-am fi avut de-a face cu aberatiile care au urmat." O carte care sa demonstreze si erorile practicilor comuniste aplicate in numele lui Marx. Cum ar fi teoria internationalismului proletar. „Un concept valoros pentru descrierea viitorului social – aprecia politicianul roman in 1993, cand nu se vorbea inca, la noi, despre globalizare. In virtutea acestui internationalism proletar, dupa cum scrie Marx, pamantul urmeaza sa fie populat de o forma unica de relatii umane. Proletarul nu are patrie, dupa cum zicea el. Sub Stalin, in ideea aceluiasi «internationalism proletar», pamantul urma sa fie, in intregime, sub hegemonie sovietica, asa cum au fost statele-satelit ale URSS". Maurer fusese unul dintre putinii intelectuali romani care-l citise pe Marx. Fascinat de teoriile sale – ca atatia alti intelectuali din

diverse colturi ale lumii! – a devenit comunist. Reprezentand puterea comunista, a ramas, probabil, in multimea putin numeroasa a romanilor care-l citau pe Marx in cunostinta de scrierile sale. Dar n-a scris nici un rand din cartea visata. Cum si unde ar fi putut s-o publice? Lumea comunista n-a fost o reprezentare a marxismului. In opera lui Marx se gasesc putine referinte explicative asupra a ceea ce ar trebui sa fie comunismul. Istoria capitalismului – scrie el – merge in sensul socializarii mijloacelor de productie si cooperarii dintre lucratori. Viitorul presupune desfiintarea proprietatii private asupra mijloacelor de productie si abolirea relatiilor economiei de piata. Proprietatii private i se va substitui proprietatea sociala a unor cooperative de productie. Acesta va fi sfarsitul divizarii societatii in clase antagoniste. Si inceputul a ce? Cu gandul la „comuna din Paris“ din 1871, Marx a raspuns „comunismul“. L-am citit pe Marx si n-am inteles nimic – recunostea filosoful Jean Paul Sartre. Si s-a declarat admirator al lui Marx. Dar profesorul meu de la Cluj nu-si putea declara ignoranta. Risca a fi grav acuzat. Nu de incapacitate profesionala, ci de revolta impotriva „cuceririlor poporului“. Caci ce-ar fi fost greu de-nteles pentru omul de-atunci – fie el brutar, militian sau profesor universitar –, obligat sa-l elogieze pe Marx? Nu era, oare, lumea in care traiam, creata – „stiintific“! – dupa gandirea „genialului Marx“?

ACTUALITATEA LUI MARX

Coperta suplimentului revistei Le nouvel observateur din octombrie-noiembrie 2003, numar special dedicat lui Karl Marx. Sub semnaturile unor personalitati ale invatamantului universitar si exegeti ai marxismului din prestigioase medii culturale americane si europene este analizata contributia lui Marx la gandirea socio-economica si efectele teoriilor sale in teoria si practica politica.

„MOTORUL ISTORIEI“

Istoria tuturor societatilor de pana azi este istoria luptei de clasa. Omul liber si sclavul, patricianul si plebeul, nobilul si iobagul, mesterul si calfa, intr-un cuvant asupritorii se aflau intr-un permanent antagonism, duceau o lupta neintrerupta, cand ascunsa, cand fatisa, o lupta care de fiecare data se sfarsea printr-o prefacere revolutionara a intregii societatii sau prin pieirea claselor aflate in lupta.

IGNORANTA

„Oamenii nu stiau prea multe despre partid. La un mars din octombrie 1944, cand multi purtau opinci sau chiar desculti, un muncitor de la Vulcan purta o pancarta cu portretul lui Marx, iar din spate, altul il calca pe picior de cate ori se oprea coloana. Furios, cel de la Vulcan il apostrofa: «Ma, daca ma mai calci pe picior, iti dau cu Iorga asta in cap!»“ Silviu Brucan, „Generatia irosita“

<u>1922 – Proces anticomunist in Dealul Spirii</u>

PAULA MIHAILOV

271 de comunisti au fost judecati pentru afilierea la Internationala a III-a, activitati ilegale, terorism. O pleiada de avocati ai apararii, sprijiniti de 600 de martori, lupta impotriva unui singur reprezentant al acuzarii – maiorul Cernat. Detinutii au apelat inclusiv la greva foamei pentru a castiga procesul.

In Dealul Spirii, imensa desfasurare de forte militare. La Tribunalul militar incepe procesul celor care se declara reprezentanti ai miscarii muncitoresti din Romania. Capetele de acuzare seamana cu cele din vreme de razboi: „crima contra sigurantei statului“, „terorism“, „alianta cu inamicul“,

„indemn la revolta“ etc.
Arestati in ultima zi a Congresului Partidului Socialist Comunist Roman (12 mai 1921), Gheorghe Cristescu, Moscu Kohn, Mihai Bujor, Elek Koblos si tovarasii lor vor fi incarcerati si judecati alaturi de alti simpatizanti ai ideilor comuniste. Exagerarile comise de reprezentantii justitiei militare nu se opresc aici. Pe motiv ca sala de judecata e prea mica, accesul publicului este interzis, numarul ziaristilor, redus. Conditiile pe care detinutii sunt nevoiti sa le suporte sunt mizere. Unii dintre ei, de oboseala, isi improvizeaza paturi chiar in boxele din sala procesului. Regimul de detentie va fi extrem de dur pentru toti.
INUMAN. Iata cum descrie „Socialismul“ din 26 ianuarie starea arestatilor: „Suntem in plin proces. La bara justitiei cazone apar chipurile trase si palide ale tovarasilor nostri supusi luni intregi la torturile cele mai grozave, la privatiuni si umiliri. Nimic din cate perversitatea omeneasca poate imagina ca mijloc de tortura morala si fizica nu a fost neglijat.“
La 1 februarie, acelasi ziar descrie atmosfera din sala de judecata: „E penibil sa vezi cum acesti congresisti, tinuti de peste opt luni in preventie, sunt tratati in inchisoarea militara. s...t Nu pot comunica cu familiile, si ceea ce este si mai grozav, cu apararea. Aspectul salei este lugubru: o companie de soldati inarmati pana in dinti, cinci persoane publice, patru ziaristi, 20-30 agenti de siguranta si cateodata unul dintre acesti nenorociti de detinuti lesina...“ Unii dintre ei se imbolnavesc de tuberculoza din cauza conditiilor din inchisoare.
APARAREA. Un intreg grup de avocati, in frunte cu decanul baroului Bucuresti – Dem Dobrescu, apara interesele comunistilor. Printre avocati sunt profesionisti renumiti ca Osvald Teodoreanu, Iorgu Petrovici, N.D. Cocea s.a. Ei aduc in sprijinul acuzatilor 600 de martori. Acuzarea, la randu-i, va incerca sa demonstreze vinovatia detinutilor prin depozitiile a 300 de martori. Depun in favoarea comunistilor generalul Alexandru Averescu, istoricul Nicolae Iorga, directorul ziarului Adevarul, Constantin Mille. Sunt persoane influente, iar discursurile lor impresioneaza. De ce s-au facut vinovati „reprezentantii clasei muncitoare“? In primul rand, pentru ca au votat afilierea la Internationala a III-a – Kominternul. Faptul a fost considerat de autoritatile romanesti ca un atac la siguranta statului, avand in vedere expansionismul bolsevicilor moscoviti. Acuzatia este contracarata atat de inculpati, cat si de martori importanti. Profesorul Nicolae Iorga, de exemplu, afirma ca: „Afilierea la o internationala, oricare ar fi ea, nu poate constitui un act contra sigurantei statului“. Fostul rector al Universitatii iesene Constantin Stere adauga: „S-au mai afiliat si alte partide la Internationala a III-a, dar nu s-au inscenat procese pe acest motiv. Afilierea nu poate constitui o crima“. Dr. Nicolae Lupu (fost ministru al Regelui Ferdinand) opineaza: „A fi comunist si a fi afiliat la internationala comunista nu e o crima contra justitiei statului“.
Gheorghe Cristescu-Plapumaru a fost principalul acuzat. Invinuindu-l, comisarul regal Cernat ii face in ordonanta definitiva a procesului urmatorul portret: „La inceput, membru in comitetul executiv, in urma devenind secretarul partidului, desfasoara o activitatea intensa pentru apararea programului comunist. Fire impulsiva, cu o putere de fascinare a maselor, la intruniri si convorbiri particulare pregateste sufletul muncitorilor trezind in mintea lor dorul unei parveniri usoare. Astfel, fascinand muncitorimea, o convinge ca ea este in masura sa ia locul oricarei dregatorii. s...t El este acela ce-si ia angajamente in Rusia pentru desavarsirea revolutiei si impreuna cu Ilie Moscovici si ceilalti membri ai comitetului executiv a luat parte activa la propovaduirea desfiintarei actualei forme de guvernamant, la rebeliune, la insulta si dispret, catre institutiile statului, isi asuma cu placere toate invinuirile care i se aduc, cerand in numele intregii mase muncitoresti consideratiunea propriei sale culpe“.
La randu-i, socialistul Constantin Stere vine in apararea lui Gheorghe Cristescu (pe care „l-a vazut desfasurand o activitate energica parlamentara“) si a lui Gherea-fiul („pe care il cunosc de copil si stiu ca a trait intr-o atmosfera de idealism“).
Tactica pe care miza apararea era disjungerea procesului, adica impartirea inculpatilor in functie de fapta comisa: acuzatii politici (congresistii) si anarhistii (atentatorii, in frunte cu Max Goldstein). In felul acesta, cei din prima categorie urmau a fi considerati mai putin vinovati si

achitati. Nu se va reusi insa. In disperare de cauza, acuzatii vor recurge la greva foamei. CEDARI. Consecinta actiunii greviste consta in eliberarea a 37 de detinuti. Printre ei se aflau Mihai Cruceanu, Moscu Kohn, Ilie Moscovici, Elek Koblos, Constantin Popovici. Cei ramasi in inchisoare incearca in continuare sa-l convinga pe judecatorul militar de nevinovatia lor. AMNISTIEREA. Tanarul Alexandru Dobrogeanu-Gherea intra in greva foamei si rezista timp de 17 zile. Actiunea lui are un mare impact, insufland curaj tovarasilor lui si trezind un puternic ecou in societate. La presiunea avocatilor si a presei privind abuzurile din inchisoare, un capitan si un locotenent din paza inchisorii sunt demisi. Avocatul Take Polikrat scrie Regelui Ferdinand, rugandu-l sa-si arate bunavointa fata de inculpati. Intr-adevar, la inceputul lui iunie, Consiliul de Ministri dezbate textul amnistiei generale, dupa care Regele semneaza Decretul de amnistie. In urma lui, cei 213 detinuti din Dealul Spirii sunt eliberati.

PROTESTUL PROFESORULUI IORGA

In contextul unei intregi campanii de sustinere a drepturilor comunistilor la un proces corect, profesorul Nicolae Iorga ia atitudine in ziarul Neamul romanesc: „Tinem sa protestam alaturi de toata lumea constienta si cu dragoste de soarta cetatenilor acestui stat si de demnitatea noastra ca popor, contra tratamentului barbar ce se aplica la 300 de cetateni dati pe mana Curtilor Martiale, schingiuiti si batjocoriti cum nu se poate mai josnic, dupa ce au fost tinuti in aresturi peste un an de zile ca preventie. Sa inceteze nelegiurile si barbaria asupritorilor!“.

DEM DOBRESCU CATRE INTELECTUALI

„Ca procuror al umanitatii acuz! Acuz pe autoritatea militara ca tortureaza inca pe comunisti, cu torturi morale, cu batai! Acuz autoritatea militara ca s-a transformat intr-o inchizitie militara! Fac apel la toti intelectualii din tara romaneasca sa uneasca glasurile lor laolalta, ca sa temperam terorismul si dictatura clasei burgheze si a clasei muncitoare, pentru ca in orbirea lor nebuna au ajuns sa salbaticeasca tara. Numai intelectualii au inteligenta si dezinteresarea necesara, pentru ca sa opreasca revolutia care alearga pe strada“.

MANIU II APARA PE COMUNISTI

Iuliu Maniu, presedintele Partidului National, aflat in opozitie, ia atitudine fata de descinderea facuta de autoritati la sediul Partidului Comunist Roman din Str. Sf. Ionica nr. 12. Nu avea, deocamdata, nici un motiv sa banuiasca faptul ca peste 25 de ani, el insusi va fi victima unui si mai grav act ilegal si neconstitutional. Actul impotriva lui Maniu avea sa fie comis de chiar cei a caror aparare o ia in 1922. Liderul Partidului National considera arestarea comunistilor drept un „act absolut ilegal si neconstitutional“.

„Prin gratia lui Dumnezeu si Vointa Nationala, Rege al Romaniei, Am decretat si decretam: art. 1 – Dintre infractiunile contra sigurantei interioare si exterioare a statului sunt si raman amnistiate urmatoarele: provocarea sau participarea la greve, propaganda clandestina sau publica de idei impotriva formei de guvernamant, faptele care cad sub prevederile legii asupra spionajului, rebeliunea, delictele electorale si de presa.“

Fragmente din Decretul de amnistiere dat de Regele Ferdinand, la 6 iunie 1922, prin care comunistii au fost eliberati

„Mai vad si azi prin neguri/ mai vad de-atunci si cant/ Cumplitul iad de viata ce fost-a pe pamant/ Hlamida lunga, palos si-o mutra c-alta aia / Se oftica de grije, batatorind Sinaia/ Acesta fu al doilea, calaul cel loial (...)/ Prin fabrici faurarii isi desteptau oftatul/ Gemea in temnite tara, gemea in temnite satul/ In patru vanturi altii, mai regi si mai cu bani/ Ocarmuiau norodul sub cisma de tirani.“

Fragment din poezia lui Mihail Cosma, Balada Republicii, in care comunistii acuza monarhia de nesabuinta si tiranie

<u>Experimentul comunist, de la teorie la practica</u>

CORNEL MICU

Vreme de cativa ani dupa preluarea puterii, revolutia a fost principala marfa de export a bolsevicilor. „Victoria noastra va fi solida numai atunci cand cauza noastra va fi triumfat in intreaga lume, caci noi am trecut la fapte bizuindu-ne numai pe revolutia mondiala“, spunea Lenin dupa revolutia bolsevica din octombrie.

Instaurarea puterii sovietice nu a fost deloc usoara. Revolutia bolsevica a fost urmata de razboi civil, foamete, haos. Si totusi, chiar in aceste conditii, noii lideri sovietici planuiesc extinderea revolutiei la scara intregii Europe. Lenin, Trotki si Buharin erau partizanii cei mai infocati ai proiectului. Terenul parea prielnic. La finele primului razboi mondial, atat invinsii cat si invingatorii suportau consecintele conflagratiei.
Initial, exportul de revolutie era sarcina Comisariatului Afacerilor Externe (noua denumire a ministerului de profil). Inca din decembrie 1917, printr-un decret se punea la dispozitia reprezentantilor ministerului in strainatate suma de doua milioane de ruble „pentru nevoile miscarii revolutionare“. In timp insa, aceasta sarcina va reveni unui nou organism, creat chiar cu acest scop in martie 1919 – A Treia Internationala (Kominternul). Acesta a colaborat direct cu serviciile speciale sovietice, temuta CEKA, in organizarea unor tentative de a impune la putere partidele comuniste in anumite zone ale Europei.
UNGARIA. In urma infiintarii Kominternului, in martie 1919 se declanseaza cateva tentative insurectionale, precum cele din Bavaria, Slovacia sau Viena. Acestea au fost rapid inabusite de autoritati. Sperantele de izbanda par a veni din Ungaria, unde comunistul Bela Kun, intors din prizonierat din Rusia, preia puterea in martie si creeaza o republica dupa model sovietic. Bolsevicii maghiari planuiau ca, ajutati de Rusia, sa ocupe Romania si Polonia realizand unirea intre Ungaria si Rusia. De aici mai departe, revolutia trebuia extinsa in tot sud-estul Europei. Pentru aceasta, Bela Kun a ordonat atacarea Romaniei, in vreme ce, in acelasi scop, forte bolsevice erau masate la Odessa. Declansarea razboiului civil in Rusia si interventia trupelor romane in Ungaria, in august 1919, au pus capat acestor planuri. Bolsevicii au pierdut puterea in Ungaria, iar Bela Kun a fost nevoit sa fuga la Moscova.
GERMANIA. Tinta principala a bolsevicilor a fost insa Germania. „Germania sovietica, unita cu Rusia sovietica, va fi dintr-o data mai puternica decat toate statele capitaliste la un loc“, se declara in manifestul celui de-al II-lea Congres al Kominternului. Declansarea revolutiei in Germania a fost, pana la moartea lui Lenin, un obiectiv constant al bolsevicilor.
Prima tentativa a avut loc in martie 1921. Liderii comunisti germani s-au opus acestui plan, argumentand ca majoritatea muncitorilor nu sunt dispusi sa se revolte. Bela Kun, in calitate de expert in provocarea revolutiei, a fost trimis de Komintern in Germania pentru a pregati revolutia. Sub conducerea lui se va declansa o serie de greve si insurectii. In trei zile actiunea va atinge punctul culminant. La 1 aprilie insa va fi invinsa cu pretul a 154 de morti, numerosi raniti si in jur de 3.500 de arestati. A fost prima actiune planuita si condusa efectiv de Komintern, soldata insa cu un esec de proportii.
O ultima incercare s-a facut in toamna lui 1923. Actiunea, planuita pentru data de 23 octombrie 1923, s-a dorit a fi un cadou pentru Lenin, grav bolnav in acel moment. Conducatorul ei a fost desemnat chiar secretarul Comitetului Executiv al Kominternului, Karl Radek, trimis in Germania pentru aceasta. Tot ce s-a reusit insa a fost declansarea unei rebeliuni la Hamburg, rapid inabusita. Valul revolutionar trecuse peste Europa, fara a da nastere altor state bolsevice care sa se alature Rusiei Sovietice.
UNELTELE MOSCOVEI. Internationala a III-a (Kominternul) s-a dorit a fi incununarea visului

internationalist marxist. Daca primele doua Internationale erau niste foruri de discutie pentru diversele grupari socialiste, Kominternul era gandit ca o armata a revolutionarilor de profesie. Impulsul crearii sale a fost dat de fondarea Partidului Comunist German, la 30 decembrie 1918. Bolsevicii au vazut in aceasta o sansa de a-si extinde regimul in „inima capitalismului“, Germania fiind printre cele mai industrializate state din Europa. La 2-6 martie 1919 s-a decis crearea Kominternului. Data a intrat in istorie ca marcand „primul congres al Internationalei a III-a“. Zece zile mai tarziu, Grigori Zinoviev, figura marcanta a revolutiei, este numit de Lenin presedinte al organizatiei.
ORGANIZAREA. Al doilea congres (iulie-august 1920) a adoptat statutul de functionare. Surpriza a fost mare pentru comunistii din Europa. Conditiile de afiliere stabilite erau foarte drastice: partidele comuniste erau simple filiale ale Kominternului. Denumirea lor era schimbata, fiind obligate sa adauge la nume particula „sectie a Internationalei a III-a“. Erau obligate sa elimine din cadrul lor elementele nesigure din punct de vedere ideologic, si sa pastreze o „disciplina de fier“. Directivele Kominternului erau obligatorii, la fel si acordarea de ajutor „oricarei republici sovietice amenintate de contrarevolutie“.
In ciuda opozitiei unor partide occidentale, aceste conditii au ramas in vigoare pana la desfiintarea organizatiei (mai 1943). Lenin insusi argumenta in 1920 necesitatea lor: „Ce s-ar intampla cu Internationala daca fiecare mica fractiune ar veni si ar spune: unii dintre noi sunt pentru, altii sunt contra, lasati-ne sa hotaram noi insine? Ce nevoie ar mai fi de o internationala, de un Congres si de toate aceste discutii?“
Partidele comuniste erau grupate in functie de zonele geografice din care proveneau. Partidul Comunist din Romania facea parte din Federatia Comunista Balcanica, infiintata la Sofia, in 1920, care cuprindea si partidele comuniste din Iugoslavia, Bulgaria si Grecia. Pentru vestul Europei exista un Birou Occidental, cu sediul la Amsterdam, si un Secretariat al Europei de Vest. Rolul dominant in cadrul Kominternului l-a avut Partidul Comunist Rus (bolsevic). Toate congresele s-au desfasurat pe teritoriul URSS. Desi deciziile se adoptau prin vot, in randurile partidelor comuniste nu domnea egalitatea: Federatia Comunista Balcanica, de exemplu, avea trei voturi pentru patru partide.

ORGANIZAREA INTERNATIONALEI A III-A
Structura Kominternului era in mare parte secreta. Conducerea o avea Comitetul Executiv, prezidat de Zinoviev. De tentativele de revolutie se ocupa sectiunea operatiilor internationale comuniste (Operotintern). Aceasta pregatea planurile de actiune, care erau transmise forului de conducere.
Principiul de baza al functionarii era imbinarea activitatii legale cu cea ilegala. Fiecare partid comunist trebuia sa creeze atat structuri legale, cat si ilegale, imbinand cele doua forme de actiune.
Structurile ilegale aveau o importanta capitala, iar functionarea acestora a dus uneori la interzicerea partidelor comuniste. In special, in statele vecine cu Rusia Sovietica, comunistii erau perceputi, intr-un fel pe buna dreptate, ca agenti ai Moscovei. Acest lucru a insemnat practic sacrificarea activitatii legale a partidului in favoarea celei ilegale.
Prin intermediul unor organizatii care actionau in anumite domenii, Kominternul desfasura si activitate legala. Astfel, Comitetul International Sindical cuprindea sindicatele neinglobate in partide comuniste. Functiona, de asemenea, o Internationala a tinerilor, a femeilor, a sportului si o Internationala taraneasca, Krestintern. Un rol important l-a avut, in timpul razboiului civil din Spania, „Ajutorul Rosu“, care, ii oficial, ajuta pe muncitorii cu probleme sociale din diverse state. Incepand din a doua jumatate a anilor ’20, obiectivul initial al Kominternului a fost schimbat. Venit la putere in 1924, Stalin a renuntat la ideea revolutiei mondiale, axandu-se pe „constructia socialismului intr-o singura tara“: Rusia. In aceste conditii, rolul Kominternului s-a modificat, devenind o simpla agentie de spionaj si agitatie in favoarea acesteia.

„CHEMAREA REVOLUTIEI“

La 23 martie 1919, doua zile dupa preluarea puterii, bolsevicii unguri incepeau deja exportul de revolutie. Ei cheama muncitorii din statele vecine la lupta: „Facem o calduroasa chemare, mai cu seama muncitorilor Romaniei, Serbiei, Bulgariei si tuturor tarisoarelor mici, care gem sub robia ciocoilor, boierilor si marilor proprietari si dinastiilor oligarhice, pentru a scapa de acea neagra robie, sa inceapa lupta in contra acelor hiene burgheze, caci sovietul maghiar, daca trebuie, le va da toate ajutoarele.“

In vara anului 1920, in timpul celui de-al doilea Congres al Kominternului, Armata Rosie inainta in Polonia. Zinoviev aranjase ca in fata delegatilor prezenti sa fie expusa o harta cu stegulete rosii, care marcau zilnic pozitia frontului. Lenin ameninta astfel imperialismul mondial:
„Noi nu cautam sa ajungem la o intelegere cu burghezia, noi pornim la batalia finala si decisiva impotriva ei“.
„...este mai placut si mai folositor sa creezi experienta revolutiei decat sa scrii despre ea“, scria Lenin in postfata uneia dintre lucrarile sale, publicata ulterior in peste 7 milioane de exemplare, in 47 de limbi: „Statul si Revolutia“.

Tatal regizorului Liviu Ciulei, acuzat de crima

DRAGOS CEPARU

Vanzatorii de ziare din Bucurestiul anului 1936 isi laudau marfa. Procesul inginerului Ciulei, acuzat de asasinarea Titei Cristescu, a tinut capul de afis in presa vremii. Suspecta moarte a fiicei lui Gheorghe Cristescu a readus in atentia publicului numele celui de care se leaga formarea Partidului Comunist din Romania.

Vii ecouri in presa vremii a starnit aventura fostei Miss cu inginerul Ciulei. „Miliardarul“ sau „Francmasonul“ – cum era poreclit acesta – facuse avere ca antreprenor in constructii. „Om pasionat si generos“, cum il descriau ziarele, acesta oscila intre sotie si relatia cu Tita.
Pentru a intelege mai bine relatia Titei cu inginerul Ciulei, ziarele au relatat multe episoade si zvonuri. Astfel, in timpul intalnirilor cu Tita, inginerul pierdea notiunea timpului si uita sa mai treaca pe acasa. Doamna Ciulei, care stia unde ii era sotul, folosea diverse scuze pentru a-l rechema acasa. Invoca fie o chestiune de afaceri, fie o urgenta legata de copii. Asa ca telefona la casa Titei Cristescu pentru a-i transmite sotului vesti „neprevazute“. Se lovea insa totdeauna de refuzul Titei de „a-i invoi sotul acasa“, chiar daca era vorba de imbolnavirea unuia dintre copii. Acaparatoarea Tita ii impusese inginerului si interdictia de a nu se prezenta in public alaturi de nevasta.
Intr-o seara, Tita a aflat ca iubitul ei a incalcat promisiunea, iesind la teatru in compania sotiei. Suparata peste masura de „infidelitatea“ lui Ciulei, Tita l-a amenintat ca se omoara. Nepretandu-se santajului sentimental, inginerul a hotarat sa plece cu sotia la Paris. A promis chiar ca va rupe relatiile cu Tita. La randul ei, aceasta a decis ca propria-i viata e mai de pret decat amorul inginerului.
SCHIMBAREA.Inainte de a cunoaste gustul succesului si iluziile consacrarii, Tita Cristescu fusese o oarecare femeie casatorita, doamna Bujor. Casatoria dintre ea si Sandu Bujor a fost un mariaj politic, hotarata cu multi ani in urma de parintii celor doi, membri marcanti ai Partidului Comunist.
Castigarea unui concurs de Miss la Berlin in 1929 avea sa transforme radical viata linistita si banala a Titei. Peste noapte a devenit o persoana cunoscuta, admirata si complimentata de barbatii din jur. Perspectiva de a juca intr-un film care urma sa se turneze in strainatate a facut-o pe Tita sa viseze la o stralucita cariera de vedeta cinematografica. Toate acestea implicau insa ruptura cu

viata plictisitoare de dinainte. Astfel ca Tita Bujor, redevenind Tita Cristescu, porneste increzatoare spre o viata plina de lux si mondenitati.
Pe fondul acestei povesti isi face aparitia eroul salvator al menajului Ciulei, Cuza Hotta. Tanarul sef de birou din Ministerul de Externe a contribuit insa la noi rivalitati intre curtezanii domnisoarei Cristescu. Dupa o plimbare a lui Hotta cu Tita in Iugoslavia au urmat logodna si planurile de aranjare a bugetului casniciei. In opinia logodnicului, viitoarea sotie trebuia sa adopte un stil de viata mult mai modest decat cel cu care parea obisnuita.
Proiectele de casatorie ale celor doi erau deseori dezbatute de Cuza Hotta cu prietena si gazda din Strada Popa Tatu, Edviga Heller. Geloasa probabil, doamna Heller l-a informat printr-o scrisoare pe inginerul Ciulei despre detaliile relatiei dintre Tita si Cuza Hotta. In acelasi timp, logodnicul primea anonime prin care era ridiculizat pentru „strasnica afacere matrimoniala, ducand la nobilii parinti din Pind... o stricata“. Aceasta era viata Titei in momentul cand se produce tragedia care i-o curma.
MARTORI OCULARI. In seara zilei de 24 decembrie 1935, Tita tocmai se intorsese dintr-o calatorie la Turnu Severin. Ajunsa acasa, a primit vizita neasteptata a surorii ei, Gella Gregorian, si a nepoatei Maria Constantinescu. Cateva minute mai tarziu, Titei i s-a facut rau, murind sub privirile neputincioase ale rudelor sale. Asupra ultimelor secvente din viata Titei, sora ei declara: „Ne-am sarutat. Avea buzele reci. Am facut cativa pasi impreuna, apoi deodata ea m-a impins incolo: «Lasa-ma, ca mi-e rau! Nu stiu ce gust simt in gura! M-am spalat pe dinti... Da-mi un pahar cu apa!»“. Doamna Gregorian a trecut in baie sa aduca apa, iar Maria Constantinescu s-a dus sa-l cheme pe avocatul Gregorian. Acesta, fiind dupa o cearta recenta cu Tita, nu urcase in apartamentul ei, ramanand la intrarea in bloc. S-a telefonat apoi la Salvare si a fost chemat doctorul Alexandrescu Dersca. Sosirea acestora s-a dovedit inutila, victima decedand intre timp.
ZVONURI. In epoca au circulat diverse zvonuri. Printre altele si acela ca Tita Cristescu ar fi colaborat cu o organizatie de spionaj datorita orientarilor politice ale tatalui sau. Dupa o vreme, organizatia ar fi dorit sa se debaraseze de agentul secret, alegand calea asasinarii. Prezumtia parea a se sprijini si pe caracteristicile Titei. O femeie libera, care stia sa-si farmece si sa-si insele amantii, sa cheltuiasca enorm si sa acumuleze averi greu de explicat.
PROCESUL. O data cu aflarea detaliilor relatiei pasionale a Titei cu inginerul Ciulei, acesta a devenit principalul suspect al politiei. In aprilie 1936, inginerul Ciulei a fost pus oficial sub acuzatia de crima si arestat.
Procesul in care Ciulei era invinuit de asasinarea Titei Cristescu s-a transformat intr-un adevarat spectacol. Acuzarea sustinea ca inginerul Ciulei facuse rost de otrava (cianura de potasiu) in dimineata zilei de 24 decembrie de la fabrica „Metalica“, unde era presedintele consiliului de administratie. De acolo a luat un taxi pana la casa victimei. Ajuns in apartamentul Titei, dupa o discutie violenta s-a indreptat spre baie, unde a contaminat una din pastilele de slabit ale Titei cu substanta letala. Apoi a plecat la Sinaia cu scopul de a-si crea un „alibi“.
Pe parcursul procesului au fost audiati peste 120 de martori. Printre acestia, membrii familiei victimei l-au acuzat pe Ciulei de tragica moarte a Titei. Dupa aproape doua saptamani de dezbateri, instanta de judecata l-a achitat pe inginerul Ciulei din lipsa de probe.
EPILOG. Desi in urma procesului, din lipsa de probe, Liviu Ciulei fusese socotit nevinovat, enigma din jurul mortii Titei Cristescu n-a fost niciodata rezolvata de autoritati. Peste multi ani s-a zvonit ca Tita Cristescu ar fi fost omorata chiar de servitoarea ei, invidioasa pe succesul si averea stapanei.

Dosarul Cristescu: Asasinat politic sau crima pasionala?

DRAGOS CEPARU

Plecat din randurile socialistilor pentru a participa la fondarea Partidului Comunist, Gh.

Cristescu se va intoarce destul de repede la vechile sale convingeri. Aceasta revenire ii va salva, probabil, viata, singurului conducator roman al partidului din perioada interbelica. Multi dintre fondatori vor muri la Moscova.

S-a nascut pe data de 10 octombrie 1882 in comuna Copaci din fostul judet Vlasca (Giurgiu). Inca de la 15 ani isi manifesta intentiile politice inscriindu-se in Partidul Social Democrat Muncitoresc Roman. Opt ani mai tarziu, ajungea in conducerea Cercului Socialist „Romania Muncitoare“ din Bucuresti. Au urmat alte functii de conducere in cadrul Uniunii Socialiste din Romania (1907-1910), Partidului Social-Democrat (1910-1916) si in Comisia Generala a Sindicatelor (1908-1920).
Optiunile sale politice sunt bine precizate in articolul „Perspectivele prezentului“ din presa socialista a vremii: „Noi socialistii – scria el – voim sa desfiintam regimul capitalisto-burghez, in care milioane de muncitori si tarani traiesc de la nastere si pana la moarte in cea mai neagra mizerie, imbogatind fabricantii, mosierii si pe toti exploatatorii muncii omenesti. Voim ca toti oamenii sa fie datori sa munceasca, iar de roadele muncii sa se bucure toti deopotriva“. Prin conditia sa sociala insa, Cristescu facea parte din mica burghezie, detinand un mic atelier de textile.
In 1919, Gheorghe Cristescu devenea unul dintre cei sapte deputati socialisti din Parlamentul Romaniei. Se legitima acolo astfel: „Reprezentam muncitorimea care munceste, nu pe aceia care traiesc din munca altora“. Apogeul carierei sale politice l-a atins in 1922, cand a fost ales primul conducator al Partidului Comunist la Congresul de la Ploiesti.
POTRIVNICUL. Conferinta Federatiei Comuniste Balcanice de la Viena (1923) lansa lozinca „autodeterminarii pana la despartire“ cu referinta la separarea provinciilor unite cu Romania in 1918. Tergiversarea adoptarii acestui principiu de catre Partidul Comunist din Romania a dus la inlaturarea lui Cristescu din functia de conducere, in 1924. Trei ani mai tarziu si-a infiintat propria formatiune politica – Partidul Socialist, avand publicatia „Izbanda socialista“. Esecul acestor initiative il determina, in 1933, sa se inscrie in Partidul Socialist Unitar. Fuziunea dintre aceasta formatiune si Partidul Social-Democrat (1937) il transforma pe Cristescu intr-unul dintre liderii social-democratilor romani.
Acapararea puterii politice de catre comunistii romani a condus la persecutarea lui Cristescu, fostul „tovaras“. Cel care fusese primul conducator roman comunist a ramas exclus din partidul pe care-l formase. Despre viata lui Cristescu in anii postbelici, informatiile sunt lacunare. In 1950 a fost trimis in lagarul de munca de la Canal unde a petrecut patru ani.
A murit in data de 29 noiembrie 1973. Gheorghe Cristescu n-a mai facut parte niciodata din Partidul Comunist.
AMINTIRI „REVAZUTE“ SUCCESIV. O delegatie a socialistilor romani, din care facea parte si Cristescu, a intreprins o vizita „oficiala“ la Moscova in 1920. Despre aceste evenimente – care contin si discutia cu Lenin, Gheorghe Cristescu relata intr-un interviu, in 1969: „ (...) In acel moment nu era usor sa te duci in Rusia. Intre Rusia si celelalte natiuni exista o centura de izolare, un fel de mare zid chinezesc. (...) Dupa multe peripetii, am ajuns la Petrograd, strabatand mai multe tari. La Congres, stiti ce s-a intamplat. Eu am votat impotriva tezelor lui Lenin. Am fost introdus la Lenin, in biroul sau; tovarasul care ma anunta spune, deschizand usa: “Cristescu din Romania. El a votat contra...”. Bineinteles ca Lenin a fost intrigat. Da, Lenin a fost intrigat: “Cum? Cristescu cel care primea literatura revolutionara din Elvetia in Romania si o trimitea in Rusia de la Galati, cu concursul pescarilor rusi, socialistilor revolutionari?” (...) Lenin se afla asezat la o masa. A cerut vesti despre partid, organizatiile sindicale, organizatiile de femei. Lenin m-a intrebat de ce votasem impotriva lui. Am raspuns: “Tu insuti, tovarase Lenin, m-ai invatat sa conduc barca miscarii socialiste in tara mea. Tu, cand ai pus mana pe putere in tara ta, ai vrut sa aplic programul maximal. Dupa noua luni te-ai lovit de dificultati imense: ai putut sa constati ca teoria, ceea ce este scris pe hartie, nu corespunde cu realitatea concreta. Tu ai scris Ce-i de facut?. Tu ai scris Stangismul, boala copilariei comunismului, tu ai scris Un pas inainte, doi pasi inapoi.

Tu, ca adept al conceptiilor materialismului istoric si dialectic, judeci fenomenele prin aceasta prisma stiintifica. Ce te-a determinat sa arunci la gunoi programul maximal? E randul tau sa raspunzi, tovarase Lenin. Eu stiu ca daca ai fi mentinut acest program, ai fi pierdut revolutia". Lenin a raspuns: "Da... da. Am facut aceasta cotitura. Am facut aceasta cotitura pentru ca conditiile obiective si subiective nu se puteau adapta la maniera forte".
Iata, asadar, cum in 1969 Cristescu „il cearta" pe Lenin, dupa ce in 1920 fusese intru totul de acord cu el. In felul acesta – cu relatari mistificate asupra unui evenimente trecute – se va scrie istoria partidului pe intreg parcursul regimului comunist.

In 1972, intervievat de revista Universitas despre aceste evenimente, Cristescu are o versiune diferita: „L-am intalnit pe tovarasul Lenin la Moscova in 1920, cand am purtat o discutie cu privire la deosebirea dintre partidul socialist si partidul comunist, cand am cazut de acord ca deosebirea principala dintre ele este din punct de vedere al tacticii si nu doctrinal. Tovarasul Lenin m-a intrebat de ce am votat contra a doua dintre tezele Kominternului; eu am ripostat si i-am spus : „Nu pot vota decat ceea ce ajuta dezvoltarii tarii mele. Si ca sa fiu mai precis : fiind primit aicea am intrat impreuna cu ceilalti delegati pe care i-am luat cu mine. Va raspund la intrebarea de ce am votat contra si va raspund asa: fiecare tara isi are conditii obiective si subiective de dezvoltare. O tara e dezvoltata economiceste, alta e inapoiata, alta e mijlocie; la intelect e la fel. Aceasta stare m-a determinat sa ma gandesc ca nu ma pot juca cu situatia organizatiei noastre. Iar eu, ca un comandant al miscarii muncitoresti, stiu ca acela este comandant distins care obtine cu minimum de jertfe maximum de castig si apoi stim din legile evolutiei ca nu se poate face salt in necunoscut. Germinarea in pantecele maici se face in noua luni, iar cine incalca aceasta lege a firii risca un avorton. Atunci tovarasul Lenin mi-a spus : „Tovarasul Cristescu are dreptate. Vom lasa fiecare partid sa-si faca munca de organizare si propaganda conform specificului tarii sale". Cristescu dovedea in amintirile sale ca Lenin gandea ca si in vremea lui Ceausescu.

PESTE ANI, LA VARSTA NOSTALGIILOR IDILICE
Fostul secretar al Partidului Comunist din Romania, Gheorghe Cristescu-Plapumarul, rememorand anii de glorie ai tineretii sale, impartaseste unor tineri utecisti din experienta sa politica. Intr-un interviu dat in 1972, Cristescu le declama versurile sale preferate – desigur, militante! – studentilor veniti sa-l intervieveze. Acestea intruchipeaza crezul comunistilor intr-un „viitor luminos" al tarii noastre: „Cand or creste in lume indeajuns/ si trandafiri si paine/ a catorva e lumea azi/ A tuturora maine/ de a pururea".

„Ager la minte ca un "Gavroche" al Parisului, infatisa perfect la fizic, si la moral tipul lui Figaro, nemuritorul barbier. "Figaro-si, Figaro-la". Cristescu era pretutindeni, isi vara nasul in toate, rezolva dificultatile printr-o pirueta si-ti inchidea gura printr-o gluma. De cate ori nu m-a dezarmat printr-un "Las-o dracului, Coane Costica, ca le potrivim noi cum trebuie!" ".
Constantin Argetoianu

<u>Editorial: Calul troian</u>

LAVINIA BETEA

Printre calificativele utilizate de propaganda comunista in argumentarea genialitatii lui Lenin au fost acelea de clarviziune in prezicerea viitorului, strateg si tactician desavarsit al revolutiei proletare.

In realitatea ruseasca a anului 1917 insa, asemenea merite n-au fost probate. Cu cateva luni

inainte de “marea victorie“, intr-un discurs tinut la o intrunire a tineretului socialist, organizata la Zürich in ianuarie 1917, Lenin prezicea infaptuirea revolutiei intr-un viitor indepartat. “Noi, batranii, nu vom trai sa vedem batalia finala a revolutiei ce se profileaza la orizont“ – estimase “vizionarul“.
Din ziarele si relatarile martorilor vremii reiese dintru-inceput ca revolutia bolsevica din 1917 a fost, in realitate, o lovitura de stat. Cat despre bolsevicii care au “eliberat“ Rusia, documentele ultrasecrete ale arhivelor, deschise cercetarii istorice in ultimul deceniu, demonstreaza ca acestia fusesera pentru Germania un mijloc de uzurpare a Imperiului tarist din interiorul sau.
In acele vremuri, Lenin si tovarasii sai jucasera rolul cailor troieni azvarliti de Germania peste hotarele Rusiei cu care se afla in razboi. Tactica aceasta si scopul ei ramasesera ca-n vremea anticului Homer – invingerea dusmanului prin infiltrarea si distrugere dinauntrul cetatii sale. Pentru fiecare dintre inamicii lor – Franta, Marea Britanie, Italia si Rusia – germanii concepusera planuri care sa sprijine o tradare din interior. Singur planul cu Lenin a avut succes. Fara ezitare, acesta acceptase dupa principiul ca trebuie sa cooperezi cu oricine impartasesti anumite interese impotriva unui dusman comun.
Astfel ca la 27 martie (9 aprilie, dupa calendarul nou) 1917, un tren in care se aflau 32 de emigranti a parasit gara Zürich indreptandu-se spre Germania. Printre pasageri se aflau Lenin impreuna cu sotia (Nadejda Krupskaia) si iubita sa (Inessa Armand), Grigori Zinoviev cu sotia si copilul, Karl Radek si alti viitori conducatori bolsevici. Trenul a avut un regim special – prioritate maxima in deplasarea pe teritoriul german. La 30 martie/12 aprilie, rusii au ajuns pe tarmul Marii Baltice, unde s-au imbarcat pe un vapor cu destinatia Suedia. La Stockholm, Radek s-a intalnit cu Parvus pentru a stabili ajutorul german de care inca urmau sa beneficieze. Alexandr Helphand (Parvus, pe numele de “revolutionar de profesie“) fusese acela care negociase cu serviciile secrete germane miza pe “cartea Lenin“ pentru invingerea Rusiei tariste.
La 3/15 aprilie 1917, revolutionarii au ajuns la Petrograd. In gara Finlandia, Lenin era asteptat de numerosi simpatizanti, sosirea lui coincizand cu incheierea conferintei bolsevicilor din intreaga Rusie. Peste putina vreme, Lenin le-a citit acestora documentul cunoscut sub numele de “Tezele din aprilie“. In el propunea iesirea Rusiei din razboi, nationalizarea, dizolvarea armatei si inlocuirea ei cu militii populare, trecerea intregii puteri politice, economice si administrative in mainile sovietelor, crearea unei noi Internationale. Speriata de radicalismul programului, insasi conducerea ziarului Pravda a refuzat sa publice documentul. Cand a fost obligata s-o faca, a insotit textul de un editorial in care se disocia de opiniile autorului.
In manualele de istorie puse in circulatie dupa instaurarea puterii comuniste s-a vorbit despre o singura revolutie sovietica – cea din toamna lui 1917. In fapt, dintre cele doua evenimente derulate in februarie si octombrie (noiembrie) 1917 – dupa chiar criteriile ideologiei leniniste – doar cel dintai ar putea fi numit revolutie. In februarie 1917, in Rusia au izbucnit spontan tulburarile sociale care au condus la prabusirea regimului tarist. Guvernul Provizoriu, care preluase atunci puterea, s-a bucurat de recunoastere imediata la scara nationala. Din exilul sau in Elvetia, Lenin aflase insa despre cele intamplate, dintr-un ziar, la o saptamana de la declansare. A putut fi prezent la fata locului pe postul de cal troian al germanilor, aflati in razboi cu Rusia. Multimile nu l-au urmat fascinate de glasul sau de profet, asa cum au pretins “marturiile“ confectionate in trecutul regim. Speriat de cursul lucrurilor, Lenin a fost nevoit sa fuga in Finlanda. A revenit spre toamna la Petrograd, cand situatia tulburata a Rusiei ii permite sa-si duca la capat misiunea de cal troian pentru care Germania ii inlesnise intoarcerea: distrugerea Imperiului tarist.

RASTURNARI

“Spectacol unic si dezolant: demolarea unei societati (…) Nu mai exista bogati: doar saraci si saraci lipiti. Cunoasterea nu mai ofera nici privilegii, nici respect. Fostul muncitor promovat director da ordine inginerilor. Salariile, de sus si pana jos, se apropie. Dreptul de proprietate e redus la zdrentele personale. Judecatorul nu mai este obligat sa aplice legea daca ea contrazice

simtul sau de echitate proletara. Casatoria nu mai e decat o inregistrare la starea civila iar divortul poate fi comunicat prin carte postala. Copiii sunt invatati sa-si supravegheze parintii. Sentimentele de generozitate sunt izgonite de urgia timpului, in familii se numara inghititurile de paine sau gramele de zahar. Blandetea e considerata viciu. Mila a fost ucisa de omniprezenta mortii. Prietenia nu mai exista decat ca tovarasie."
P. Pascal, "Jurnal de calatorie in Rusia"

MASELE SI REVOLUTIA
"Mitingurile imi produceau impresia unor case de nebuni. Cate feluri de mitinguri n-aveau loc in zilele acelea! Mitingul bucatareselor, mitingul birjarilor, mitingul militienilor, mitingul chelneritelor din restaurante. Las la o parte, bineinteles, mitingul muncitorilor.
Toti cereau opt ore de munca, sporul salariului si multe altele, pana la controlul industriei inclusiv. De fapt, muncitorii lucrau numai patru-cinci ore pe zi, industria cadea. Trenurile se oprisera din cauza grevelor. Multi comercianti lichidau intreprinderile, caci orice activitate comerciala ajunsese imposibila. In cele doua luni de revolutie, productia a scazut cu 40% pana la 80% (...)
Bolsevicii organizau neintrerupte mitinguri. Unele dintre ele mi s-au zugravit in minte pentru vecie. Era un miting in circul Modern pentru servitoare. Vorbeau mai multi oratori, dar fara succes. Cand s-a ivit insa la tribuna d-na Kollontai, bolsevica, femeie foarte draguta, imbracata cu gust si impodobita cu diamante si cu pietre scumpe, toate servitoarele au votat revolutia bolsevica. Servitoarele credeau ca daca dansele vor fi bolsevice, vor fi imbracate tot asa de frumos si vor avea tot astfel de diamante (...).
E foarte interesant cum isi inchipuia poporul rus revolutia si obiceiurile legate de ea. Prin toata Rusia erau imprastiati diferiti agitatori din toate partidele si producand in mintea populatiei un haos de idei si de programe. In fiecare oras, in fiecare sat aveau loc mitinguri si rezolutiile votate erau trimise, la Petrograd, guvernului. Din guvernamantul Podoliskaia sau Hersonskaia (nu-mi aduc aminte din care anume) sosise odata in Capitala aceasta rezolutie: "Noi, locuitorii volostei cutare, adunandu-ne intr-un miting in privinta guvernarii tarii, am hotarat unanim: Guvernarea sa se faca astfel: Intai republica, apoi constitutia, al treilea guvernul provizoriu, al patrulea Duma de Stat si la urma urmei, tarul si imparatul sa-i controleze pe toti patru".
Iar regimentele luau astfel de rezolutii: "Razboi pana la sfarsitul victoriei si pacea imediata!"
Leon Donici, "Revolutia rusa", 1928

<u>Atentatul de la Senatul Romaniei</u>

CRISTINA DIAC

Bomba plasata de anarhistul Max Goldstein la 8 decembrie 1920 in sala de sedinte a Senatului l-a ucis pe ministrul Justitiei, Dimitrie Greceanu, si pe alti doi senatori. Autoritatile au speculat momentul, dorind ca opinia publica sa-i asocieze pe atentatori cu adeptii ideilor comuniste.

La 8 decembrie 1920 are loc primul atentat cu bomba din istoria Romaniei. "Masina infernala", cum i s-a spus in epoca, a fost plasata chiar in sala Senatului de anarhistul Max Goldstein. Ministrul Justitiei – Dimitrie Greceanu – si doi senatori si-au gasit moartea cu acest prilej.
In zilele urmatoare atentatului, presa vremii a relatat pe larg imprejurarile in care s-a produs nefericitul eveniment.
Ziarul Socialismul, organul de presa al Partidului Socialist si al Uniunii Sindicatelor, publica un comunicat prin care arata ca "partidul socialist precum si sindicatele condamna hotarat asemenea acte", deoarece miscarea muncitoreasca "lupta impotriva asezamintelor, iar nu a persoanelor".

Autorii comunicatului nutresc speranta ca “atentatorii vor fi dovediti straini de organizatiile muncitoresti“.
Socialismul a incercat si in zilele urmatoare sa indeparteze suspiciunile ce planau asupra organizatiilor muncitoresti. Considerand atentatul “fapta vreunui inconstient sau agent provocator“, ziarul socialist se disculpa, spunand inca o data ca partidele socialiste lupta “impotriva regimului burghezo-mosieresc capitalist“ si nu impotriva indivizilor. Pentru ca doar actiunea de masa poate duce la succesul cauzei proletariatului, toate curentele socialiste, “de la extrema dreapta reformista a social-democratilor si pana la extrema stanga a bolsevicilor, au osandit atentatele si au dus o lupta indelungata impotriva anarhistilor individualisti“.
In Romania, ca si in Europa, adeptii socialismului aveau pareri diferite in legatura cu mijloacele prin care proletariatul urma sa triumfe in lupta cu “regimul burghezo-mosieresc“. Socialismul se facea purtatorul de cuvant al gruparii care dorea sa protejeze miscarea si pe muncitori de represaliile, deloc putine, ale autoritatilor, considerand ca avantajele astfel dobandite erau insuficiente si foarte scump platite.
“Experientele trecutului ne arata ca pretutindeni unde s-au savarsit asemenea atentate, ele au dus intotdeauna la o ingreunare a luptei de clasa“, scria ziarul socialist.
Ancheta demarata de autoritati va spulbera insa iluziile socialistilor. Momentul va fi speculat de autoritatile vremii, constituindu-se inca un prilej pentru compromiterea miscarii comuniste din Romania. Se dorea ca opinia publica sa-i confunde pe comunisti cu atentatorii, pentru a starni si mai mult ura impotriva lor.
PE URMELE ATENTATORILOR. La inceputul lunii decembrie, evadasera de la Jilava 11 comunisti, detinuti pentru distribuire de manifeste si de brosuri de propaganda bolsevica la Chisinau. Unul dintre fugari a cazut in mainile autoritatilor, care banuiau o legatura intre acesti agenti ai Moscovei si atentat. Din aproape in aproape, arestand in decursul mai multor luni o serie de membri ai comitetelor revolutionare (grupari ce urmareau propagarea revolutiei si in Romania, dupa modelul rusesc) sunt identificati autorii atentatului, precum si complicii lor.
Max Goldstein, Saul Osias si Leon Liechtblau au planuit atentatul, au fabricat bomba si au adus-o in sala Senatului. Pentru indeplinirea actiunii au fost ajutati de mai multi complici. Unul dintre ei s-a dovedit a fi Alexandru Constantinescu, lider al gruparii de extrema stanga din Partidul Socialist. Conform anchetei, el le procurase explozibilul necesar in producerea bombei artizanale. Alexandru Constantinescu era unul din cei 11 detinuti care evadasera de la Jilava cu cateva zile inainte de atentat – si nu unul oarecare, ci chiar cel care planuise fuga, capul operatiunii.
Max Goldstein, principalul autor al atentatului, fugise in Bulgaria imediat dupa comiterea faptei. A fost prins abia in octombrie 1921, pe cand incerca sa reintre in tara pe la Rusciuk.
VICTIMELE. In atentatul de la Senat si-au pierdut viata ministrul justitiei Dimitrie Greceanu, senatorii Dimitrie Radu – Episcop de Oradea Mare, si Spirea Gheorghiu – presedintele Sfatului Negustorilor. Printre altii, a fost ranit si generalul Coanda, presedintele Senatului.
Episcopul Radu a decedat pe loc. Transportati la spital, ministrul Greceanu si senatorul Gheorghiu au murit in zilele urmatoare, din cauza complicatiilor.
“A EXPLODAT O BOMBA SI AI FOST OMORAT!“. Inainte cu o luna de isprava de la Senat, Max Goldstein a atentat la viata ministrului de Interne Constantin Argetoianu, un dusman neimpacat al ideii de comunism si al adeptilor sai. Jumatate din vagonul ministerial cu care calatorea Argetoianu a fost distrus de o bomba plasata pe linia ferata, intre statiile Chitila si Ciocanesti. Numai viteza scazuta cu care garnitura a parasit gara Chitila i-a salvat viata ministrului.
“Plecasem din Bucuresti, insotit de seful meu de Cabinet, Marcel Romanescu, cu trenul de 11:00 seara“, a povestit ulterior Argetoianu. “Ne instalaseram intr-un vechi vagon ministerial si ne culcaseram, caci eram amandoi obositi de alergaturile zilei. Abia porniseram din Chitila si am fost desteptat de o formidabila explozie. Trenul s-a oprit brusc. Vagonul meu fusese legat direct de locomotiva si o bomba facuse explozie intre tender si vagon, distrugand complet partea dinainte a acestuia. Compartimentul meu, la celalalt cap al vagonului, nu suferise nimic.

Romanescu se culcase tocmai in cabina de la capul vagonului, dinspre locomotiva, si adormise si el – dar cu toata puterea detunaturii, cu toate ca peretele cabinei sale din partea opusa patului se prabusise, nu se desteptase, si, de unde ma gandeam sa-l gasesc mort, l-am gasit dormind! A trebuit sa-l zgudui ca sa-l destept. Speriat, m-a intrebat: "Ce e?". "A explodat o bomba sub vagonul nostru si ai fost omorat!", i-am raspuns razand.
Explozia, din fericire, n-a avut nici o victima si singurul ei rezultat a fost o intarziere de doua ore, cat a trebuit sa se refaca vagonul. Am trecut cu Romanescu intr-un vagon de clasa si am adormit mai departe pana la Craiova..."

"ZECI DE SENATORI LESINA"
Ziarul Adevarul va relata atmosfera creata in momentul exploziei din Senat. "Senatorii, aflati pe culoare si la bufet, tocmai erau chemati in sedinta. Din incinta se desprind, indreptandu-se spre banca ministeriala, domnii Greceanu si Valeanu (ministru al Lucrarilor Publice si Comunicatiilor); domnul general Coanda, presedintele Senatului, urca spre fotoliul prezidential. In acel moment, o detunatura ingrozitoare rasuna in incinta, cutremurand zidurile si aruncand in aer cateva pupitre. O panica neinchipuita se produce, tipete si strigate de salvare rasuna, in vreme ce intr-un lac de sange, doi senatori sunt scosi afara. Zeci de senatori lesina, in vreme ce corpul de garda opreste iesirea celor aflati inauntru", deoarece, in primele momente, s-a crezut ca bomba fusese aruncata chiar atunci, dinspre bancile rezervate publicului.

"MANA BOLSEVICILOR"
Alta victima a atentatului a fost episcopul Roman Ciorogariu. Inaltul prelat fusese condamnat la moarte de bolsevicii unguri din Oradea Mare, sustinatorii Republicii Sovietice a Sfaturilor din Ungaria. Spre norocul sau, in chiar ziua in care trebuia sa se execute condamnarea, soldatii romani au intrat in oras, salvandu-i viata. Iata cum va povesti el momentul atentatului a carui victima a fost: "Stateam langa D-l general Coanda si episcopul Nifon. Vorbeam cu totii, glumeam, pe socoteala altora. Ma despartii de grupul acesta, ma intorsei ca sa intind mana episcopului Radu, cand, deodata, violent, marele nostru roman cade ca lovit de trasnet. Am exclamat atunci: "Au lovit din plin!...". Episcopul Nifon ii spusese regelui Ferdinand, aflat la spital sa viziteze ranitii: "Mi-a fost dat sa mor de mana bolsevicilor...".".

ANARHISTUL
Max Goldstein s-a nascut la Barlad. Functionar comercial, anarhist, se muta la Bucuresti si devine apropiat al cercurilor comuniste. Evadeaza in februarie 1920 din inchisoarea unde ispasea o condamnare de 10 ani. Pentru scurt timp se afla la Odessa, de unde se intoarce in timpul grevei generale, cu bani si noi instructiuni. Deoarece isi pierduse o mana, probabil tot in manipularea explozibililor, "era cunoscut in lumea politiei ca "Omul cu carlig", fiindca, in locul mainii care ii lipsea, adaptase un carlig de fier de care se servea cu o dibacie nemaipomenita", dupa cum relateaza ministrul Argetoianu. In octombrie 1921 a fost arestat pe cand incerca sa intre in tara. A fost judecat pentru fapta sa in cadrul procesului comunistilor care votasera afilierea la Comintern, cunoscut sub numele de Procesul din Dealul Spirii. A fost condamnat la munca silnica pe viata. A murit de pneumonie in 1924, in inchisoarea de la Doftana.

Ultimele zile ale tarismului

CORNEL MICU

La inceputul secolului al XX-lea, Rusia era unul din putinele state autocratice din Europa. Pentru 80% din populatie, formata din tarani analfabeti, notiunea de libertati democratice era necunoscuta. Pentru restul... fie un vis frumos, fie un cosmar. Revolutia a fost

implinirea unui vis frumos!

Imperiul Rus era condus cu “mana de fier“ de tarul Nicolae al II-lea. Organizarea politica si sociala era mai degraba medievala: o “ordine“ bazata pe autoritatea tarului, sprijinit de o nobilime decazuta, milioane de tarani care plateau taxe, o administratie insuficienta si corupta, o politie secreta (Ohrana) care supraveghea totul.
Orice critica a regimului era interzisa. Orice cerere de reforma este privita ca o amenintare directa la autocratia tarista. Libertatea de exprimare era interzisa, activitatea intelectualilor, strict supravegheata de catre agentii Ohranei, infiltrati pretutindeni. Ordinea trebuia respectata cu orice pret.
In spatele ordinii insa se ascundea haosul. Diverse grupari politice doreau acelasi lucru – detronarea tarului. Membrii lor erau mai ales studenti din diverse universitati, satui de atmosfera apasatoare din Rusia. Ei formau “intelighentia“, o categorie sociala, formata din intelectuali de formatie diversa, care, inspirati de ideile din vestul Europei, doreau schimbarea situatiei politice.
In 1914, la inceputul primului razboi mondial, Imperiul Tarist conta ca una din marile puteri ale lumii. Trei ani mai tarziu nu mai exista. Iesise din lupta, nu invins de armatele inamice, ci dezintegrat din interior. Anul 1917 marcheaza sfarsitul unei epoci si infiintarea primului stat bolsevic in lume.
ADVERSARI SI MIJLOACE DE ACTIUNE. Opozitia la tarism nu era unitara. Era formata dintr-o serie de grupari, cu obiective si mijloace de lupta diferite, dar cu un adversar comun – autocratia tarista. Cei mai moderati erau liberalii, cunoscuti si sub numele de “cadeti“. Acestia doreau sa obtina un regim democrat, prin concesii din partea tarului si militau pentru guvernarea pe baza unei constitutii si a unui parlament reprezentativ.
Gruparile de stanga erau cele mai radicale. Inspirati de ideile marxiste, membrii acestora vedeau in violenta singura cale de a rasturna regimul tarist. Unele mizau pe organizarea unor clase sociale in vederea revolutiei. Altele, pe atentate teroriste.
Cea mai puternica grupare de stanga in 1917 era cea a socialist-revolutionarilor. Membrii acesteia erau cunoscuti sub numele de “eseri“, de la initialele gruparii. Baza lor teoretica era marxismul. Cum in Rusia erau foarte putini muncitori, rolul acestora il vedeau preluat de tarani, populatia majoritara. Gruparea avea si o puternica organizatie clandestina, care a efectuat numeroase atentate teroriste. Printre victime s-a aflat si tarul Alexandru al II-lea, ucis in 1861 printr-un atentat cu bomba.
Socialistii erau adeptii liniei “ortodoxe“ marxiste. In viziunea lor, revolutia trebuia sa se bazeze pe muncitori, al caror numar, desi foarte mic raportat la populatie, era in crestere la inceputul secolului. Cu exceptia unui mic grup social-democrat, asa-numitii “marxisti legalisti“ care doreau emanciparea muncitorilor prin reforme progresive, majoritatea socialistilor mizau pe revolutie. Atentatele teroriste cu bomba erau insa dezaprobate, considerandu-se ca mobilizarea maselor era calea care garanta succesul.
Nici in randurile “revolutionarilor“ nu exista insa unitate. In urma congresului de la Londra (1903), ei s-au despartit in doua grupari: mensevicii si bolsevicii, cei din urma condusi de V.I. Lenin. Disputa era determinata de rolul partidului in randurile muncitorilor. Mensevicii considerau ca acestia aveau constiinta revolutionara, partidul fiind forumul in care se organizau. Lenin afirma ca muncitorii nu aveau constiinta revolutionara. Partidul, format din “revolutionari de profesie“, urma sa fie statul major care ii va conduce. Nu era vorba asadar despre un partid de masa, ci de un grup de profesionisti care organizau revolutia folosindu-se de muncitori.
In ciuda acestor diferente doctrinare, apartenenta diferitelor grupari revolutionare nu era deloc clara. O buna parte dintre ele erau pur si simplu grupari anarhiste, inspirate din ideile lui Mihail Bakunin sau Piotr Kropotkin. Obiectivul lor era desfiintarea efectiva a statului. Avand ca simbol un steag negru, tactica favorita de actiune a anarhistilor era organizarea de atentate teroriste cu bomba.
“INSURECTIA ARMATA“. BOLSEVIZAREA RUSIEI. Razboiul a fost factorul care a

determinat caderea regimului tarist. Infrangerile de pe frontul cu Germania, combinate cu situatia grea a populatiei, au aprins scanteia revolutiei. A contribuit la ura impotriva familiei imperiale si faptul ca tarina provenea din familia imperiala germana, alti apropiati ai tarului fiind de aceeasi origine. La sfarsitul lui februarie 1917, revolutia s-a declansat spontan pe strazile Petrogradului, capitala Rusiei. Atitudinea dura a tarului nu a folosit la nimic, trupele trimise sa innabuse protestul fraternizand cu manifestantii. La 2 martie 1917, tarul a abdicat, conducerea fiind preluata de un guvern format din liberali si socialist-revolutionari.
Pentru toti socialistii rusi, revolutia a fost o surpriza. Nici socialist-revolutionarii, nici bolsevicii nu o anticipasera. Unul dintre martorii evenimentelor, scriitorul Leon Donici, relateaza ca "...pana atunci nimeni nu se gandise la socialisti. Revolutia fusese facuta de garnizoana Petrogradului si de regimentul de garda, si nu de socialisti". Guvernul care a venit la putere era slab si nehotarat. Situatia pe front continua sa fie dezastruoasa, iar la Sankt Petersburg, rebotezat Petrograd, functiona si un sfat (soviet) al muncitorilor, care impartea puterea cu noul guvern, sporind confuzia.
Treptat, pe fondul nemultumirilor soldatilor si a populatiei din ce in ce mai afectata de razboi, Rusia s-a scufundat si mai mult in haos. Bolsevicii, in frunte cu Lenin, au profitat de situatia astfel creata. Venit din Elvetia prin Germania intr-un tren blindat, Lenin a trecut imediat la actiune. A mobilizat printr-o propaganda abila populatia nemultumita si a organizat grupari paramilitare, cunoscute sub numele de "Garzile Rosii". Bolsevicii se pregateau pentru preluarea puterii.
Dupa o prima tentativa esuata (iulie 1917), bolsevicii au reusit sa preia puterea in noaptea de 24-25 octombrie (7-8 noiembrie dupa calendarul nou). A fost o "revolutie" planuita cu grija. Astfel, se instaureaza primul guvern bolsevic din istorie. In 1921, la capatul a patru ani de razboi civil, bolsevicii inving, punandu-se astfel bazele Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice (URSS).

REVOLUTIONARI RASPLATITI
Mirajul revolutiei bolsevice in epoca a fost de necontestat. In randurile Armatei Rosii au luptat chiar si romani. Un caz celebru este Constantin Parvulescu, care a facut din aceasta participare un mare merit revolutionar. Parvulescu a ramas in istoria ultimilor ani ca semnatar al unui memoriu adresat lui Nicolae Ceausescu in anii '80, prin care condamna politica acestuia. Despre el, fostul lider comunist Alexandru Barladeanu relateaza astfel in interviurile sale: "Are o istorie foarte interesanta. S-a nascut la sfarsitul secolului trecut, la Constanta, cred (...). In timpul primului razboi civil, revolutia rusa l-a prins la Odessa, ca militar. A trecut de partea Armatei Rosii si chiar a luptat in randurile ei, prin 1917-1918. Din cate stiu, a fost membru al partidului comunist chiar de la intemeiere." Membrii de partid cu functii inalte isi amintesc de el ca omul care confunda "a abtine" cu "a obtine" in cadrul sedintelor: "Cine se obtine?".

PARADOXURILE RUSIEI TARISTE
· La inceputul secolului al XX-lea, in Rusia existau cam 100 de milioane de tarani si un milion de muncitori. O buna parte dintre acestia din urma erau tot tarani, care munceau sezonier in fabrici, cand nu era nevoie de ei la arat sau la stransul recoltei. Prin urmare, clasa muncitoare in numele careia Lenin declansase revolutia, reprezenta un procent mai mic de 1% din populatia rusa. In numele ei va fi instaurata teroarea rosie.
· Piotr Alexeievici Kropotkin, faimos reprezentant al curentului anarhist, era... print, descendent si mostenitor al unei familii de vechi nobili. La varsta de 30 de ani insa, prin nu se stie ce imprejurari, tanarul print devine dusman inversunat al oricarui regim politic si al tarismului in special. Principalul sau merit este ca a dat anarhismului o baza stiintifica. Ideile sale au transformat anarhismul intr-o doctrina ce supravietuieste si azi.

DICTIONAR
IINTELIGHENTIA - In Rusia tarista, inteligLhentia a constituit gruparea din randurile careia se

recrutau "revolutionarii de profesie". Interesul membrilor acestui grup pentru cultura i-a facut sa intre in contact cu ideile marxiste si anarhiste. Lipsa unei educatii complete nu le-a dat, insa, posibilitatea de a le privi dintr-o perspectiva critica. Aplicarea fara discernamant a acestor idei in practica a condus la ororile de mai tarziu. In ultima instanta oamenii au devenit mai putin importanti decat teoriile fiind sacrificati pentru acestea.

VIGILENTA

“Cand poporul va incepe sa produca independent, monitorizarea capitalistilor (transformati in lucratori de birou) si a domnilor intelectuali, care nu s-au dezbarat de comportamentul lor capitalist, se va extinde la scara intregii natiuni si nimeni nu se va putea eschiva in vreun fel, caci nu va mai exista loc de scapare“

V.I. Lenin

Lenin – primul lider al bolsevicilor

PAULA MIHAILOV

De numele lui Lenin se leaga cucerirea puterii de catre bolsevici in Rusia, in toamna lui 1917. El a fost cel care a creat primul stat bolsevic in lume. Pentru aceasta, dupa moartea sa, comunistii au construit un adevarat cult in jurul numelui sau. In spatele imaginii propagandistice se afla insa omul. Biografia lui, in numarul de azi.

Pe 21 ianuarie 1924, membrii Biroului Politic al Partidului Comunist din URSS anunta moartea lui Vladimir Ilici Lenin. Urmeaza patru luni in care prioritar pentru conducerea tarii pare operatiunea imbalsamarii trupului defunctului lider, la care participa douazeci si sase de medici. Nici invatatura lui nu trebuia data uitarii. Din 1920 si pana in 1965 s-au reeditat de cinci ori Operele complete ale lui Lenin. Pentru editia a sasea, care nu a mai vazut lumina tiparului, erau pregatite saptezeci de volume. Numitorul comun al tuturor acestor lucrari este evidentierea unicitatii si valorii lui Lenin in istoria omenirii.

ULIANOVII. Vladimir Ilici Ulianov – adevaratul nume al lui Lenin – s-a nascut la 22 aprilie 1870, in orasul Simbirsk. Era cel de-al treilea copil al inspectorului scolar Ilia Ulianov si al Mariei Alexandrovna, fiica unui mic nobil, doctorul Blank.

Copilaria lui Volodea – asa cum era alintat de familie – a fost una lipsita de griji materiale. Elev merituos, Vladimir Ilici nu a avut prea multi prieteni. Unul dintre apropiatii casei povesteste ca i-ar fi fost greu sa devina prietenul unui “grosolan, convins de propria importanta, considerat un geniu in interiorul familiei“.

PRIMII PASI SOCIALISTI. Inca din vremea studiilor liceale, Volodea adera la grupari marxiste, participand la actiunile clandestine ale acestora. Dar ideile sale si ale camarazilor sai erau interzise de autoritatile tariste, drept pentru care este exmatriculat ca suspect si nedemn de incredere. Reuseste cu greu sa intre in invatamantul superior, specializandu-se in Drept. Dar avocatura nu-l va interesa, preferand sa se dedice lecturilor si calatoriilor prin Europa, in cautarea social-democratilor revolutionari, renegati de regimul tarist.

In peregrinarile pe batranul continent, lucreaza in presa ilegalista, participa la fondarea Ligii Luptei pentru Emanciparea Clasei Muncitoare si isi termina prima lucrare – Dezvoltarea capitalismului in Rusia.

EXILAT IN SIBERIA. Intors in Rusia, Lenin intra din nou in atentia Ohranei (Siguranta) tariste, care il condamna la trei ani de exil siberian. Ulianov va folosi aceasta perioada pentru studiul unora dintre ideologii vremii. Printre primii autori care l-au inspirat pe Lenin a fost Nikolai Cernisevski, cel de la care a preluat ura pentru liberalism, principiile si metodele tipice revolutionarilor. O alta sursa de inspiratie pentru tanarul social-democrat a fost Neceaev, al carui

dicton – “Orice ajuta revolutia este moral, orice o franeaza este imoral si criminal“ – il va transpune in practica abia dupa preluarea puterii.
RUPTURA. Prima actiune politica majora care a marcat aparitia pe scena istoriei a lui Vladimir Ilici Lenin a fost al doilea Congres al Partidului Social Democrat, din 1903. Pozitia radicala adoptata de Lenin si sustinatorii sai, favorabila rasturnarii violente a tarismului, a spart Partidul in doua: mensevicii – moderati, reformisti, si bolsevicii – revolutionari.
Dupa “duminica sangeroasa“ (22 ianuarie 1905), Rusia intra intr-o perioada de criza interna, marcata de greve si asasinate. Pentru calmarea situatiei, tarul Nikolai al II-lea promite drepturi civile si infiintarea Parlamentului. Bolsevicii vor incerca sa speculeze momentul de slabiciune al regimului. Vor organiza la Petrograd un Soviet al Deputatilor bolsevici, pregatind o insurectie armata. Dar dezorganizarea revolutionarilor si lipsa de fermitate a lui Lenin si Trotki – liderii momentului – vor duce la arestarea Sovietului si inabusirea tentativei insurectionale.
Scapand situatia de sub control, Lenin se vede nevoit sa ia drumul exilului. Ceasul marii revolutii nu sosise. Calatoreste prin Finlanda, Elvetia, Germania, Franta, alaturi de sotia sa, Nadejda Krupskaia, si ea veche membra a grupurilor marxiste.
In 1914, Germania declara razboi Rusiei. In primii trei ani ai razboiului, armatele tariste pierd continuu. Acest lucru determina demoralizarea soldatilor, care vor ajunge in 1917 sa dezerteze in masa de pe front. Criza armatei este accentuata de criza interna a Rusiei: tarul abdica, puterea fiind preluata de un Guvern Provizoriu condus de Alexandr Kerenski, un premier care nu va reusi sa aduca linistea in tara. Revolutionarii bolsevici nu vor intreprinde nimic deocamdata. Acuzat de tradarea intereselor tarii, Lenin este obligat sa fuga in Finlanda.
BOLSEVICII IAU PUTEREA. Prima tentativa de revolutie bolsevica esueaza in iulie 1917. Revolutionarii revin pe scena politica abia la 7 noiembrie 1917, cand ocupa capitala si dizolva guvernul Kerenski. Preluarea definitiva a puterii se decide la Congresul Sovietelor, din aceeasi noapte. Delegatii opozitiei democrate parasesc sala, lasand mana libera bolsevicilor, majoritari. Revenit in secret pentru aceasta ocazie, Lenin ii marturisea lui Trotki: “Trecerea de la ilegalitate la conducerea statului a fost prea rapida. Mi se invarte capul“.
Vladimir Ilici Lenin a fost ales in fruntea noului guvern, numit Sovietul Comisarilor Poporului (Sovnarkom). Venise timpul sa puna in practica toate teoriile sale despre infaptuirea revolutiei. Primul pas a fost acapararea puterii executive si a celei legislative. Principalul instrument de guvernare pentru Lenin era forta, intruchipata in Garzile Rosii, apoi in Comisia Extraordinara pentru Combaterea Contrarevolutiei (CEKA). Convingerea sa suprema a fost ca reusita revolutiei era conditionata de instaurarea dictaturii proletariatului, iar dictatura inseamna forta dusa pana la extrem. Lenin nu se va sfii sa decreteze chiar asasinarea tuturor celor care nu se supuneau ordinelor partidului.
Contrar promisiunilor lui facute in discursurile despre libertate, drepturi egale si bunastare, la doar cateva luni dupa instalarea guvernarii proletare, Rusia era in colaps. Curand incepe razboiul civil. Foametea face ravagii, impingand populatia la canibalism. Toate resursele materiale erau destinate succesului revolutiei. Toate marile proprietati, inclusiv averile bisericesti si manastiresti au fost confiscate, iar fostii proprietari executati, inchisi sau deportati. Stiinta a fost si ea pusa in slujba politicii bolsevice, intelectualii avand de ales intre a se supune sau a fugi din tara. Pentru nesupusi, solutiile date de Lenin au fost extreme: munca fortata si pedeapsa cu moartea.
APARENTE. Acelasi Lenin care parea un om bland si vesel, caruia ii placeau copiii si animalele, care asculta Beethoven, nu a ezitat sa ordone lichidarea prin impuscare a dinastiei Romanovilor (iulie 1918).
In ultima perioada a vietii sale, in fata dezastrului economic ce amenința Rusia, Lenin a revenit la anumite masuri de redresare, cunoscute sub numele de Noua Politica Economica (NEP).
Obosit si suferind de o scleroza a vaselor sanguine din creier, Vladimir Ilici Lenin se stinge din viata la varsta de 54 de ani.

FANIA KAPLAN – PRIMUL ATENTATOR

Lenin a fost tinta unor atentate organizate impotriva sa de nemultumitii fata de regimul in fruntea caruia se afla. Primul atentator, Fania Efimova Roitman (Kaplan) a incercat sa-l asasineze in august 1918, tragand de la mica distanta cu un revolver in liderul bolsevic. Ranile provocate au fost minore. Sub arest, revolutionara Fania Kaplan declara anchetatorilor ca intentiona de mult sa-l omoare, considerandu-l tradator al cauzei revolutiei. Parerea ei nu era singulara. Scriitorul comunist Maxim Gorki ii considera in acea perioada pe Lenin si acolitii sai “intoxicati de otrava oribila a puterii“, incapabili sa guverneze respectand drepturile democratice.

CONDAMNAREA FRATELUI ANARHIST

Primul eveniment care zdruncina viata familiei Ulianov este arestarea celui mai mare dintre fii, Alexandru. Fratele lui mai mare, adulat de Vladimir Ilici, facea parte dintr-un grup de studenti anarhisti, care planuia un atentat impotriva tarului Alexandru al III-lea. Descoperirea planului va atrage condamnarea atentatorilor la moarte. Respingand rugamintile mamei sale de a cere gratierea, Alexandru va prefera sa moara pentru cauza sa. Este executat public, prin spanzuratoare.

CIANURA – O ALTERNATIVA

Prin 1923, aflat inca in fruntea PCUS, Lenin era izolat. Suferea de o scleroza a vaselor sangvine din creier, mostenita ereditar. Boala i-a paralizat si simtul vorbirii. Vocabularul lui se rezuma la cuvintele “taran, celula, congres, revolutie“. Scria doar cu ajutorul sotiei. In clipele de luciditate, Lenin l-a obligat pe Stalin sa-i promita ca il va scapa de agonie otravindu-l cu cianura. Lucru acceptat de viitorul sef de la Kremlin, dar care nu s-a intamplat niciodata. Lenin moare in urma unei serii de atacuri cerebrale.

“Am gresit fundamental cand am afirmat ca, dupa distrugerea mosierilor si a capitalistilor, va urma o perioada de “echilibru“, (...) in care va disparea lupta de clasa. De aceea, in loc sa indemn la distrugerea chiaburilor, am ajuns sa transform aceasta chemare intr-o lozinca pasnica: Imbogati-ti-va!”

Buharin despre Noua Politica Economica

<u>Dragostea si revolutia</u>

PAULA MIHAILOV

In perioada miscarilor revolutionare din Rusia, cuplul Lenin - Krupskaia a fost prezentat ca un model al iubirii conjugale proletare. Cei doi s-au sprijinit si si-au dedicat viata aceluiasi ideal. Arhivele dezvaluie insa o romantica idila extraconjugala a lui Lenin, familia sa parand a fi, in fapt, un burghez trio conjugal.

Bine cunoscut de membrii cercurilor marxiste si social-democrate din Moscova ca un tanar pasionat de idei revolutionare, Vladimir Ilici Ulianov (Lenin) pare acaparat exclusiv de politica.
TOVARASA KRUPSKAIA. Si totusi, intr-una din zilele lui februarie 1894, la o intalnire a unui grup de marxisti, atentia lui Lenin este atrasa de o anume Nadejda Krupskaia. Cu timpul, dupa ce tanarului i se permite sa o viziteze acasa, afla ca era fiica unui ofiter, admirator al lucrarilor socialistilor Cernisevski si Herzen. Cum literatura de acest fel era considerata subversiva de catre regimul tarist, ofiterul Krupskoi fusese demis, arestat si inchis. Asadar, aplecarea Nadejdei catre ideile social-democratiei si ale marxismului era mostenita de la tatal sau. Mai mult chiar, fata se implica in actiunile grupurilor socialiste clandestine din care facea parte. Pentru atragerea de noi membri, Nadejda preda muncitorilor doctrina marxista.
POLITICA II DESPARTE. Prietenia ce se infiripa intre Nadia si Volodea, numele de alint al

celor doi, va fi intrerupta de arestarea lui Lenin pentru apartenenta la un grup de propaganda marxista si instigare la razmerita. In 1897, dupa ce petrece o vreme in inchisorile din Moscova, Lenin este exilat in Siberia pentru trei ani. Cu un an inainte, Krupskaia fusese si ea exilata, in Muntii Urali.
Destinul ii pastreaza pe cei doi impreuna, mai intai prin intermediul corespondentei pe care o intretin. Apoi, recomandand-o ca logodnica lui, Vladimir Ilici obtine permisiunea ca Nadejda sa se mute cu el. Insotita de mama sa, Krupskaia va alege viata aspra a Siberiei pentru a fi impreuna cu Lenin. Doamna Krupskaia va accepta neobisnuita situatie cu conditia ca tinerii sa se casatoreasca.
Echilibrul si viata cumpatata caracterizeaza mariajul lor; Nadejda si-a dedicat intreaga existenta sotului, in al carui ideal revolutionar a crezut neintrerupt. I-a fost secretara, sotie si confidenta. Loialitatea si-a dovedit-o pana in ultima clipa a vietii sotului sau. Dupa moartea lui Lenin, Krupskaia va incerca sa pastreze vie memoria celui dintai bolsevic.
RIVALA. Dupa deschiderea arhivelor secrete sovietice s-a aflat ca, in paralel cu casnicia sa exemplara, Lenin a iubit o alta femeie – pe Inessa Armand.
Nascuta la Paris, in 1873, din legatura amoroasa a unui cantaret de opera francez cu o englezoaica, Nathalie Wild, Ines – Elisabeth Stephan avea sa duca o viata tumultuoasa, plina de aventuri.
La putin timp dupa moartea tatalui sau, care lasa in urma trei fetite si o vaduva saraca, Ines a fost luata sub tutela bunicii si a matusii sale. Cultura si buna educatie a celor doua femei le vor aduce angajarea ca guvernante intr-o familie de industriasi rusi, de origine franceza – Armanzii. Astfel ca, in 1879, la doar sase ani, Ines ajunge la Moscova. Frumoasa si exuberanta, vorbitoare a trei limbi straine, excelenta pianista, adolescenta Inessa atrage privirile mostenitorului familiei, Alexandr Armand, a carui sotie va deveni. Soarta nu o va pastra alaturi de sotul ei, de care divorteaza pe motiv de adulter, dupa nasterea celui de-al cincilea copil al ei.
UNICA IUBIRE. Adevarata ei dragoste, se pare, a fost Vladimir Ilici Lenin, pe care il cunoaste la Paris. Imprietenindu-se cu acest revolutionar faimos printre emigrantii rusi, doamna Armand va deveni curand o prezenta nelipsita in casa si cabinetul lui de lucru. Puterea de munca, eruditia si farmecul Inessei l-au ajutat pe Lenin sa-si traduca lucrarile si sa-si conceapa discursurile. Prezenta ei asidua concureaza cu cea a Krupskaiei. Aceasta din urma, intelegand rolul pe care il are Inessa in viata sotului sau, o va accepta ca pe un “tovaras de lupta“. Idealurile revolutiei fiind mai presus de orice, Krupskaia va trece cu vederea relatia intima dintre Inessa si liderul bolsevic. Intretinuta de fostul sot, Inessa se implica direct in activitatile de propaganda ale Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Rusia. Din aceasta cauza va fi arestata de mai multe ori si chiar exilata.
DOVEZI DE IUBIRE. Dupa izbucnirea revolutiei bolsevice din 1917, Inessa revine la Moscova pentru a fi alaturi de copiii ei si de Lenin. Va ocupa functii de decizie in Comitetul Central al Partidului si in Consiliul Economic Provincial de la Moscova.
Arhivele rusesti au pastrat numeroasele scrisori dintre cei doi, adevaratele dovezi ale pasiunii pe care o nutreau unul fata de celalalt. Lenin si copiii sai erau unica ratiune de a trai. Fara a renunta la casnicia cu Krupskaia, Lenin o coplesea cu tandretea lui.
SFARSITUL. Iarna grea si holera ce bantuiau Rusia o rapun pe Inessa in 1920. Moare in septembrie, intr-o statiune din Caucazul de Nord, unde Lenin o trimisese sa se odihneasca. De acolo, in ciuda dificultatilor de razboi care nu permiteau acest lucru, Lenin aduce la Moscova trupul ei neinsufletit, inchis intr-un sicriu de plumb. Durerea ce se putea citi pe chipul lui este cea mai mare dovada a sentimentelor pe care Vladimir Ilici le-a avut fata de aceasta femeie.

ADULTERA FEMINISTA

Noua doamna Armand se va face usor remarcata in societatea nobililor moscoviti, organizand receptii si petreceri de binefacere. In particular, duce o viata lipsita de griji alaturi de sotul sau, pana la nasterea celui de-al cincilea copil al lor. Dovedind ca acest ultim copil este rodul

dragostei adulterine a Inessei cu fratele mai mic al sotului ei, Vladimir (in varsta de optsprezece ani), Alexandru divorteaza. Alegerea ei libertina poate fi pusa pe seama caracterului ei rebel, care o impinge catre imbratisarea ideilor curentului feminist, aflat la moda in acea vreme. Una dintre aceste idei sustinea dreptul la "dragostea libera". Nu va ramane, insa, multa vreme alaturi de Vladimir Armand. Exilata la Arhangelsk, datorita activitatii din cadrul Partidului social-democrat moscovit, Inessa afla ca iubitul ei se afla in Elvetia, suferind de tuberculoza. Fire pasionala, tanara evadeaza pentru a fi aproape de el. Ajungand in Elvetia, Inessei nu-i mai ramane decat sa-si ia ramas bun de la iubitul care ii moare in brate. Inca nu se inventase nici un tratament care sa salveze bolnavii de tuberculoza.
Va reintalni dragostea in persoana revolutionarului Lenin. Dar de aceasta data ea este rapusa de o boala incurabila: holera. Inaintea mortii, ii scrie lui Vladimir Ilici: "Dragul meu, ma aflu aici in Orasul Lumina care imi provoaca o senzatie de dezgust. Totul parca ma zgarie – cenusiul strazilor, femeile imbracate fara gust, conversatiile (...) M-am obisnuit cu tine. Imi placea nu numai sa te ascult, dar si sa ma uit la tine atunci cand vorbesti. (...) Te sarut, A ta Inessa."

Editorial: „Rusia Rosie"

LAVINIA BETEA

In istoria comunista, printre alte metafore care vor desemna evenimentele din 1917, va fi utilizata si "Rusia Rosie" – titlul cartii ziaristului american John Reed, care in 1919 a descris entuziasmat realitatile sovietice.

Ceea ce se intamplase insa in toamna lui 1917, la Petrograd, a fost o lovitura de stat, orchestrata de Trotki. Pregatirile in vederea ei au fost mascate prin convocarea ilegala a unui al doilea Congres al Sovietelor. Intre timp, trupele de soc, special constituite, au primit din partea lui Trotki sarcina de a ocupa centrele statale de comanda si informare.
In noaptea de 24 spre 25 octombrie (respectiv 6 spre 7 noiembrie), grupele de soc bolsevice au ocupat punctele cheie ale Petrogradului – gari, oficii postale, centrale telefonice si telegrafice, banci si poduri – plasand in fiecare loc pichete. Garzilor de iuncheri stationate acolo li s-a cerut sa se retraga dupa ce fusesera dezarmate. Nu s-a tras nici un foc de arma.
A doua zi, viata din oras si-a urmat cursul obisnuit. In afara principalilor responsabili ai actiunii, nimeni nu stia ce s-a intamplat. Incredibil de usor a decurs transferul de putere si la sediul guvernului. Cu propaganda facuta printre soldati in evenimentele din primavara, bolsevicii reusisera sa-si asigure sprijinul garnizoanei marinarilor din Kronstadt. La ora noua seara, crucisatorul Aurora a deschis focul asupra Palatului de Iarna, sediul guvernului condus de Kerenski. S-a tras o singura salva de tun, dupa care tunurile din Fortareata "Petru si Pavel" au lansat circa 30-35 de proiectile. Doar doua dintre ele au atins cladirea provocand stricaciuni neinsemnate. Palatul a fost invadat prin ferestrele deschise spre Ermitaj si prin portile de pe malul Nevei. Dorind sa evite varsarea de sange, ministrii guvernului Kerenski au ordonat iuncherilor sa se predea. Putin dupa miezul noptii, ministrii erau arestati.
Intre timp, in sala de festivitati a Palatului Smolnii fusese deschis Congresul Sovietelor. Erau prezenti 650 de delegati dintre care 338 bolsevici si 98 socialist-revolutionari de stanga. Cele doua grupuri aliate reprezentau circa doua treimi din adunare, adica de doua ori mai mult decat i-ar fi indreptatit rezultatul alegerilor pentru Adunarea Constituanta tinuta trei saptamani mai tarziu. In asteptarea vestilor de la Palatul de Iarna, bolsevicii i-au lasat pe opozantii lor socialisti sa tina discursuri. La aflarea lor, Kamenev, numit presedinte al prezidiului, a anuntat arestarea guvernului. Apoi Trotki i-a numit pe reprezentantii mensevicilor si social-democratilor, aflati in sala, "falimentari", buni de azvarlit la "lada de gunoi a istoriei".
Lenin nici nu era de fata. Lucra, in apartamentul unui prieten, la redactarea decretelor care urmau

a fi ratificate de congres. La sase dimineata, participantii la congres au fost anuntati ca lucrarile sale sunt suspendate pana spre seara.
In aplauzele furtunoase ale sustinatorilor sai, Lenin a citit seara faimosul “Decret asupra pacii“, prin care se adresa puterilor beligerante pentru incheierea imediata a pacii, fara anexiuni teritoriale si despagubiri, garantand fiecarui popor dreptul la autodeterminare. A urmat “Decretul asupra pamantului“ (preluat din programul social-democratilor) care prevedea “socializarea“ terenurilor agricole intr-un regim de asociere. Initial, Lenin scrisese in textul declaratiilor sale “Traiasca socialismul!“. Gandindu-se ca ar putea crea panica, s-a razgandit si a taiat aceste cuvinte.
Boris Kricevski, corespondentul din Rusia al ziarului francez de stanga L’Humanite, scria, la cinci zile dupa cele petrecute, un reportaj cu titlul “O banda de talhari pune mana pe Rusia“. In corespondenta trimisa spre publicare afirma ca “marea revolutie socialista“ a fost “un complot militar, executat de pretorienii bolsevici, formati din oameni trandavi, desfranati, toti stricatii din Petrograd, ajutati de cativa militari si de cateva mici unitati ale flotei din Baltica, devotati bolsevicilor“.
La ceea ce mai tarziu va fi numit “revolutia din octombrie“, locuitorii Petrogradului au reactionat atunci cu indiferenta. Despre “participarea maselor“, insusi Trotki recunoscuse in ziarul Izvestiia ca “locuitorii orasului dormeau linistiti, habar neavand ca in acel moment o noua putere lua locul celei de pana acum“.

TARANUL RUS NU CONTA
Mentalitatea taranului rus, desi esentiala pentru intelegerea istoriei moderne a Rusiei, nu a fost studiata in mod serios: intelectualii par sa-i fi privit pe tarani ca pe niste creaturi primitive, tinute cu buna stiinta in ignoranta de catre stapanii lor si, de aceea, nedemne de o atentie deosebita. Ceea ce intelectualitatea urbana lua drept ignoranta era, in realitate, inteligenta adaptarii la conditiile in care taranii erau obligati sa traiasca: o clima aspra si o administratie care ii trata exclusiv ca pe o sursa de exploatat. Taranul rus nu conta pe nimeni in afara de el insusi, nici macar pe cei asemenea lui.
Sentimentele religioase si xenofobia innascuta a taranului rus au facut posibila ridicarea lui impotriva inamicilor de afara. Ele nu erau insa suficiente pentru a ii cere sacrificii in numele natiunii. In timpul Revolutiei si al razboiului civil, generalii rusi au avut doar motive de dezamagire atunci cand au incercat sa ralieze taranimea impotriva comunistilor, folosind sloganuri patriotice; comunistii au avut mult mai mult succes facand apel la sentimentele de clasa si la lacomie. Pana in secolul al XVIII-lea, taranul occidental nu se deosebea prea mult de cel rus de la inceputul secolului al XX-lea. Insa o serie de inovatii introduse in Occident in secolul al XIX-lea i-au transformat pe supusii pasivi din mediul rural in cetateni activi: ne referim la generalizarea invatamantului, aparitia pietelor nationale si a partidelor politice. Nimic din toate acestea nu exista insa in Rusia anului 1900. Taranul rus nu juca prin urmare nici un rol social sau politic. El ramanea pentru moment un outsider.
Richard Pipes, Scurta istorie a revolutiei ruse

INDIFERENTA
“Nu am observat niciodata la oamenii din popor vreo urma de sentimente patriotice, dimpotriva, am observat adesea la cei mai seriosi si mai respectabili dintre ei cuvinte care exprima o indiferenta desavarsita fata si chiar dispret fata de orice forma de patriotism“
Lev Tolstoi despre patriotismul taranului rus

“URMELE DOMNIEI BOLSEVICE“
“Intr-o zi, cu un cunoscut al meu, am vizitat Palatul de Iarna. Inca din timpul lui Kerensky salile erau murdare din cauza soldatilor si a altor domni, care acum se ocupau cu politica si nu se mai gandeau la arta cu care era cladit acest palat. Dar ceea ce am vazut atunci nu pot descrie.

Mobila stricata, portierele de stofa rupte, tablourile pictorilor Scolii olandeze taiate cu sabia, parchetul din lemnarie felurita stricat, geamuri sparte si, pretutindeni, murdarie. Toate salile si odaile purtau urmele domniei bolsevice. (...) Acelasi lucru se petrecea si cu alte palate pradate de bolsevici. Pe toate strazile se vindeau obiecte de arta si istorie, si nimeni din noul guvern nu se ocupa de pastrarea lor: "Noua nu ne trebuie lucrurile vechiului regim"
Leon Donici - Revolutia rusa

Ungaria, republica celor 133 de zile

CORNEL MICU

La finele primului razboi mondial, bolsevicii au invins si in Ungaria. Victoria lor, ca si cea a efemerei Republici a Sfaturilor din Ungaria, a fost legata de numele lui Bela Kuhn, revolutionar de profesie.

La sfarsitul anului 1918, pozitia bolsevicilor in Rusia era inca nesigura. Desi detineau puterea in principalele centre urbane, razboiul civil facea ravagii in restul teritoriului. In ciuda acestei situatii, ofensiva revolutionara trebuia sa continue.
Ungaria a fost o prioritate. O parte dintre soldatii acesteia fusesera capturati de trupele ruse intre 1914 si 1917, cand Rusia tarista luptase contra Monarhiei Duale Austro-Ungare. Dintre acesti prizonieri au fost recrutati viitori "revolutionari".
Printre statele invinse, Ungaria ocupa un loc aparte. Avusese un statut de natiune dominanta in cadrul Monarhiei Duale Austro-Ungare, iar pierderea razboiului a insemnat destramarea acesteia. Infrangerea a fost urmata de pierderi teritoriale in favoarea statelor din jur, printre care si Romania.
PRIMUL GUVERN. Austro-Ungaria a fost scoasa din lupta de revolutie. La Budapesta, in 29-30 octombrie, comandantul garnizoanei a predat puterea unui guvern, sub conducerea contelui liberal Mihàly Kàroly. Acesta a semnat un armistitiu cu marile puteri invingatoare in razboi (SUA, Marea Britanie, Franta si Italia) si a declarat Ungaria o republica independenta.
Situatia noului guvern era insa dificila. In interior, armata se dezintegra. Soldati inarmati, impreuna cu muncitori si tarani infiintau soviete (sfaturi populare), avand pretentii de autoguvernare. Pe de alta parte, situatia teritoriala a Ungariei ramanea neclara: armistitiul lasa rezolvarea acestei probleme pe seama viitoarei Conferinte de Pace, ce urma sa aiba loc in 1919, la Paris. Pana atunci s-au stabilit doar zone de demarcatie intre trupele ungare si cele ale statelor din jur. Conflictele erau insa frecvente, iar nemultumirile populatiei erau provocate atat de situatia economica grea de la finele razboiului, cat si de iminentele pierderi teritoriale.
COMUNISTII. In urma revolutiei ruse din februarie, situatia prizonierilor de razboi maghiari din Rusia a devenit ambigua. Unii au fost eliberati, printre care si Bela Kun, un ziarist de stanga, capturat in 1916. Altii au ramas in lagare.
Ideile comuniste entuziasmau acesti oameni, dezamagiti de razboi. Nu degeaba bolsevicii acordau o importanta deosebita propagandei in lagarele de prizonieri. Bela Kun a fost cucerit de ideile radicale ale programului comunist. Profesia de ziarist l-a ajutat sa devina un bun propagandist si, bucurandu-se de simpatia lui Lenin, a inceput sa recruteze o parte din acesti prizonieri pentru cauza revolutiei.
In curand, comunistii unguri se organizau in... Rusia. Bela Kun a devenit nu numai liderul lor, ci al tuturor comunistilor, organizati intr-o federatie a gruparilor comuniste straine din Rusia.
In cadrul acestui organism grupul ungar se ocupa cu agitatia politica. De fapt, Lenin insusi il numise pe Kun la conducerea scolii de propaganda de la Moscova. La inceputul lunii noiembrie 1918, primii agitatori vor pleca la Budapesta. In curand ii va urma si Kun.
INCERCARI ESUATE. Ajunsi in Ungaria, comunistii au constatat ca sunt prea putini pentru

fondarea unui partid. Kun si tovarasii sai au fost nevoiti sa colaboreze cu o grupare social-democrata radicala si cu una socialist-revolutionara. Aceste grupuri au constituit, la Budapesta, in decembrie 1918, Partidul Comunist Ungar.
Slabiciunea comunistilor ungari reiese si din esecul primei tentative de preluare a puterii, in februarie 1919. Insurectia pe care isi propuneau sa o declanseze a esuat. Ca urmare a acesteia, Bela Kun si alti 200 de militanti au fost inchisi.
Singurul domeniu in care comunistii excelau comparativ cu social-democratii era propaganda. Reusita lor se datora fondurilor primite din Rusia si talentului lui Kun in acest domeniu.
PUTEREA. Nici in Ungaria nu a fost vorba de o adevarata revolutie. Nu s-a produs nici macar o lovitura de stat, precum cea din octombrie 1917, in Rusia. In fapt, comunistilor le-a fost oferita puterea.
La 20 martie 1919, Ungariei i-au fost prezentate conditiile de pace impuse de invingatori. Pierderile teritoriale erau foarte mari, notabila fiind cedarea Transilvaniei catre Romania. In aceste conditii, Mihàly Kàroly a oferit puterea social-democratilor, care pentru a putea guverna au ales colaborarea cu comunistii. Asadar, nici pe departe nu era vorba despre o revolutie!
Noul guvern era condus de liderul social-democrat Sandor Garbay. Bela Kun detinea portofoliile internelor si cel al razboiului, foarte importante in conditiile de atunci: Ungaria trebuia sa negocieze cu invingatorii, sa intareasca relatiile cu bolsevicii din Rusia si... sa exporte revolutia.
Modelul de guvernare a fost copiat dupa cel al bolsevicilor rusi, recurgandu-se la teroarea revolutionara. Guvernul purta denumirea de Consiliul Comisarilor Poporului. Rolul parlamentului a fost preluat de soviete (sfaturile populare). Aparatul de represiune era reprezentat de “baietii lui Lenin“, trupele de soc comuniste. Exista, dupa modelul CEKA, si o “Comisie pentru Mentinerea Ordinii si Disciplinei si Combaterea Contrarevolutiei“.
Bolsevicii unguri s-au considerat solidari cu cei rusi si s-au raliat internationalismului proletar. Kun a sprijinit insurectia anarhista de la Viena (aprilie 1919) si a planuit unirea Ungariei cu Rusia bolsevica. In acest scop a atacat Romania si Cehoslovacia.
Atacul asupra Romaniei a fost sustinut de nationalismul promovat de social-democrati, neimpacati cu gandul pierderii Transilvaniei. Prioritate a avut insa Cehoslovacia, sperandu-se o jonctiune cu trupele bolsevice din Ucraina, prin Galitia si nordul Bucovinei. Planul a dat gres din cauza evolutiei razboiului civil din Rusia. Singurul rezultat notabil a fost crearea unei Republici a Sfaturilor in Slovacia.
In relatiile cu marile puteri invingatoare in razboi, comunistii au refuzat reluarea negocierilor, propusa de generalul englez John Christian Smuts. Atitudinea aroganta a acestuia (ajuns la Budapesta a refuzat sa coboare din trenul blindat cu care venise si i-a cerut lui Bela Kun sa se prezinte la el) a determinat, in parte, aceasta reactie.
In vara anului 1919, Republica Ungara a Sfaturilor se destrama din interior. Nationalizarea intreprinderilor, colectivizarea satelor si... prohibitia alcoolului au starnit reactii de nemultumire. Guvernarea prin teroare a slabit si mai mult pozitia comunistilor. Trupele de pe front se retrageau in dezordine. Ofensiva declansata de armata romana in iulie 1919 nu a putut fi oprita. Intrarea trupelor romane in Budapesta, la 3 august 1919, a marcat sfarsitul bolsevismului in Ungaria.

ARMATA ROSIE
Prohibitia alcoolului a fost una din masurile nepopulare ale comunistilor. Afecta nu atat producatorii, cat... consumatorii. Se pare totusi ca motivele acestei decizii erau intemeiate. Iata ce declara Bela Kun la 2 mai 1919, in Consiliul Comisarilor Poporului: “Diviziile noastre – a intaia si a cincea (…) s-au retras din partile de nord ale Tisei pe directia Budapesta, in stare de ebrietate. Am fost nevoiti sa le dezarmam armamentul si munitia necesare proletariatului…“

OPINCA
Victoria romanilor din august 1919 a fost dureroasa mai ales pentru nationalistii unguri: pierdeau orice sansa de a vedea Transilvania incorporata Ungariei. Umilinta a fost completa cand

dispretuitii “valahi“, cum erau numiti romanii de catre unguri, au inaltat pe cladirea parlamentului maghiar, in varful steagului romanesc, o... opinca. Aceasta simboliza preeminenta romanilor din Transilvania, in mare parte tarani, asupra ungurilor, care populau orasele.

FIDELITATE
“Punem revolutia proletara ungara sub protectia socialismului international si suntem decisi sa o aparam pana la ultimul strop de sange impotriva oricarui atac“
Bela Kun, dupa “cucerirea“ puterii

Cristian Rakovski – Soarta de revolutionar

PAULA MIHAILOV

Colaborator al lui Lenin, prieten cu Trotki, Cristian Rakovski a fost un fervent militant al revolutiei proletare mondiale. A luptat o viata pentru idealul internationalist, mai intai in Romania si, dupa 1917, in Rusia. La fel ca multi alti revolutionari, a fost suprimat chiar de camarazii sai de lupta, in timpul marii terori staliniste.

Cristian Rakovski a fost o fascinanta figura a miscarii comuniste internationale. Pentru a descifra enigmele vietii sale este nevoie de stradanie si rabdare, marturiile despre acest slujitor al cauzei revolutiei mondiale si comunismului romanesc fiind incomplete.
Cristian Georgievici Rakovski s-a nascut la 1 august 1873, in familia vechilor boieri bulgari Stanciov. La varsta de 7 ani, isi urmeaza parintii in Romania. Dupa schimbarea granitelor in urma razboiului de independenta (1877-1878), familia lui primeste cetatenia romana. Cristian isi va spune Rakovski, preluand numele unchiului sau preferat, Gheorghe Rakovski, vestit luptator bulgar impotriva otomanilor.
DOCTORUL RAKO. Cristian Racovski si-a inceput studiile in Bulgaria, dar din cauza activitatilor clandestine la care participa, va fi exmatriculat din mai multe licee. Din tinerete, incepe periplul sau european. Student si apoi doctorand in medicina sociala, impartaseste ideile miscarii socialiste. Va cultiva relatii intense cu socialisti europeni precum Nikolai Plehanov, mentorul sau, Vera Zasulici, Akselrod, Karl Kautsky, Wilhelm Liebknecht si Rosa Luxemburg. Cu Friedrich Engels va purta o corespondenta de scurta durata.
Pasiunea pe care o avea pentru socialism il va calauzi spre partidele de stanga din Bulgaria (Partidul Socialist Bulgar, devenit Comunist), Romania, Rusia si Ucraina. Lucreaza si in presa socialista. In Romania, fundeaza ziarul ilegalist Romania muncitoare, iar la Paris finanteaza aparitia Iskrei (Scanteia), ziar la care colaboreaza si V.I. Lenin, un necunoscut la acea vreme.
Din cauza activitatii de militant socialist, Rakovski va fi acuzat de comportament politic neadecvat. Este expulzat, pe rand, din Elvetia si din Rusia (unde se alaturase unei grupari de studenti socialisti, numiti “colectivisti“).
Nici autoritatile romanesti nu vor accepta activitatea sa din cadrul Partidului Social-Democrat Roman. Il suspectau de spionaj in favoarea Germaniei, in timpul primului razboi mondial, motiv pentru care, in august 1916, il aresteaza. Un an mai tarziu insa, cu ocazia unei manifestatii a soldatilor rusi fugari de pe frontul de Est, Rakovski este eliberat de catre acestia.
Va alege emigrarea in Rusia, atras fiind de efervescenta revolutionara a bolsevicilor. Prietenia sa cu liderul bolsevic Lev Trotki, pe care-l cunoscuse la Constanta in 1912, va da roade. Rakovski este considerat fondatorul Internationalei a III-a, ca semnatar al rezolutiei care stabilea intemeierea sa.
CONDUCATORUL UCRAINEI. Eruditia si eficacitatea de care da dovada in activitate, multiplele lui talente de orator si diplomat ii vor aduce functii importante.
Dupa preluarea puterii in urma revolutiei de la Petrograd, la sfarsitul lui 1917, Lenin ii va

incredinta lui Rakovski presedintia Comisariatului National al Poporului al Republicii Sovietice din Ucraina. Partea de sud a Rusiei, decimata de razboi civil, avea nevoie de o mana puternica pentru pacificarea si organizarea ei in spirit bolsevic. Rakovski va folosi pozitia pe care o avea in Ucraina pentru a realiza exportul revolutiei in tarile vecine, inclusiv Romania. Relatia sa cu oficialitatile romanesti s-a inrautatit pana intr-atat incat a fost condamnat la moarte in contumacie de catre un tribunal din Bucuresti.
Rechemat la Moscova din Ucraina, in 1923, nu va mai avea multa vreme parte de onoruri. Agravarea starii de sanatate a lui Lenin si izolarea lui pe scena politica va atrage dupa sine si indepartarea apropiatilor lui din pozitii de decizie.
Instalarea lui Stalin la putere, in 1924, ii va aduce lui Rakovski un exil mascat in functii diplomatice la Londra si Paris. In viziunea lui Stalin, Rakovski este un "dusman trotkist". In consecinta, a fost arestat si deportat la Astrahan si Saratov. In acel timp, Stalin nu obtinuse o atat de mare putere incat sa-si permita condamnarea rivalilor la moarte.
Dupa o tentativa de evadare (1932) care a esuat, Rakovski a aparut din nou in fata justitiei staliniste. Declarandu-se public un sustinator al regimului, revolutionarul pare, pentru o vreme, sa fi intrat din nou in gratiile Kremlinului. I se va incredinta chiar postul de ministru adjunct al Sanatatii.
MINCIUNI SUB TORTURA. Abia in timpul "marii terori" (1936-1938), alaturi de alti "dusmani ai poporului", doctorul Rako – cum ii spuneau camarazii – va fi judecat in procesul "blocului deviatorilor de dreapta si al trotkistilor". Sub torturile cekistilor, in scenariul dirijat de procurorul Andrei Vasinski, Rakovski este fortat sa declare ca activase intr-o organizatie conspirativa care aduna toti dusmanii URSS. Scopul organizatiei ar fi fost acapararea puterii in statul sovietic si predarea ei in mainile fascistilor. Este condamnat la 20 de ani de munca silnica.
Cauzele mortii sunt imprecise. Conform unor surse, ar fi fost asasinat de catre un alt detinut, in lagarul de la Oriol, unde era incarcerat. Conform unei alte versiuni, a fost executat in septembrie 1941, de personalul de paza al lagarului, conform ordinului primit din partea autoritatilor staliniste.

SASE LUNI
Dupa ce studiaza medicina la Geneva, Rakovski isi finalizeaza studiile la Montpellier. Aici isi obtine diploma de doctor in medicina sociala, cu o teza intitulata "Despre etiologia crimei si a degenerescentei". Lucrarea sa demonstreaza ca manifestarile criminale nu au un substrat biologic ereditar, ci sunt consecinta relei organizari economice a societatii. Nu va practica insa meseria de medic mai mult de sase luni, dedicandu-se, in totalitate, activitatilor militantismului socialist.

PRIETENIE
In 1912, revolutionarul rus Lev Trotky vine la Constanta in calitate de jurnalist, pentru a scrie despre desfasurarea razboiului balcanic. Aici il cunoaste pe socialistul Rakovski, proaspat reintors din surghiunul la care-l condamnasera autoritatile romanesti. Intre Rakovski si Trotki se leaga o trainica prietenie, bazata pe impartasirea aceluiasi punct de vedere referitor la desfasurarea revolutiei ruse si mondiale. Prietenia lor se adanceste in timpul revolutiei bolsevice de la Petrograd. Va avea in final insa consecinte tragice pentru Rakovski, condamnat ca trotkist.

FEDERATIA
Dupa izbucnirea primei conflagratii mondiale, in 1914, comunistul bulgar a organizat la Bucuresti o conferinta la care au participat delegati socialisti din Romania, Bulgaria, Serbia si Grecia, care au pus bazele Federatiei Balcanice Revolutionare Social-Democratice Muncitoresti. In cadrul respectivei federatii, Rakovski credea ca Bulgaria este tara care merita sa obtina suprematia in Balcani.

"In Cismigiu "l-am vazut pentru prima data pe Cristache. Ne plimbam pe alei, poposeam pe

marginea lacului. Cristian ma lua pe genunchi si imi povestea tot felul de lucruri amuzante, caci era foarte comunicativ si se pricepea sa stea de vorba cu copiii“.
Elena Codreanu – Rakovski

“Mama s-a numarat printre primele licentiate in matematici din tara noastra. (...) Mama activa intens in Partidul Social-Democrat, frecventand cu regularitate intrunirile de la Clubul muncitoresc de pe Strada Sf. Ionica.“
Fiica lui Rakovski – despre mama ei, Alexandrina Alexandrescu

<u>Strigat revolutionar impotriva Romaniei</u>

PAULA MIHAILOV

In 1918, intr-un manifest semnat impreuna cu Mihai Bujor, Rakovski se adresa de la Petrograd romanilor astfel: “Cetateni! Acum oligarhia alearga la o miselie noua. Sarlatanii deprinsi sa conduca tara cu siretlicuri si viclesug cred ca vor izbuti sa pastreze si mai departe privilegiile si puterea“.

La inceputul lui iunie 1917, la Odessa, ia fiinta Comitetul Roman de Actiune Social-Democrata, la initiativa lui Mihai Gh. Bujor, Alexandru Nicolau, A. Zalic, socialisti romani refugiati in Ucraina.
INCEPE LUPTA. Misiunea declarata a comitetului erau refacerea miscarii muncitoresti, propaganda revolutionara pentru schimbarea regimului politic si proclamarea republicii sovietelor in Romania. Pentru realizarea obiectivelor, initiatorii isi mai propuneau organizarea de batalioane revolutionare care sa lupte impotriva dusmanilor revolutiei ruse. Scopul nedeclarat al comitetului era anihilarea Romaniei ca stat suveran, subordonarea ei intereselor Rusiei bolsevice si retrocedarea Basarabiei. Organul de presa al social-democratilor romani din Odessa era ziarul Lupta, condus de Cristian Rakovski, care la acea vreme era presedintele Sovietului Uncrainean. Peste doar sase luni, la Iasi, vor aparea primele informatii despre o iminenta “lovitura“ pe care bolsevicii din Ucraina o pregateau tarii noastre.
In 7 noiembrie 1917, la Petrograd, Lenin preia conducerea Rusiei. Urmand experienta loviturii de stat din Rusia tarista, liderul bolsevic isi propusese “eliberarea“ tarilor vecine de oligarhia imperialista prin metode similare. Pentru indeplinirea acestui deziderat leninist si in Romania, a fost ales Cristian Rakovski.
PERSEVERENTA REVOLUTIONARA. Intr-un ziar din Odessa, Rakovski expune “motivele“ pentru lupta impotriva statului al carui cetatean fusese, astfel: “Cei cunoscatori in afacerile romane stiu de ce popularitate se bucura numele meu in Romania printre tarani si popor. Acest nume l-am obtinut prin lupta mea, timp de multi ani, cand m-am achitat de libertate, am fost expulzat si pus la atacuri injurioase prin strazi si a trebuit sa vad batjocoriti camarazii mei“.
Pentru punerea in aplicare a planurilor sale, Rakovski se adreseaza Parlamentului ucrainean, cerand sa fie ajutat sa inlature monarhia si sa organizeze revolutia proletara pe teritoriul romanesc. Primeste insa un raspuns negativ. Fara a se descuraja, apeleaza, in numele socialistilor romani, la sprijinul lui Lenin: “Noi, socialistii romani, avem o mare intristare. (...) Cea mai mare parte din organizatiile noastre se gasesc in teritoriul ocupat de nemti, iar acelea care exista sunt paralizate in actiunea lor de regimul politienesc de teroare, de arestari samavolnice si impuscari. Sperantele lor (ale socialistilor - n.n.) se indreapta catre guvernul socialist al Rusiei“.
Lenin nu va intarzia cu raspunsul. La sfarsitul lui noiembrie 1917, trimite la Iasi un comando de 100 de oameni, sub conducerea fostului comandant al garnizoanei Kronstad, S.G. Rosal. Scopul lui era asasinarea, arestarea sau rapirea Regelui Ferdinand si eliminarea fizica a generalului Scerbacev, seful fortelor armate rusesti din Moldova. Misiunea contra generalului Scerbacev

esueaza, trupele romanesti de la Iasi reusind sa inlature pericolul si sa dezarmeze revolutionarii rusi.
PRIGOANA. Rakovski nu renunta nici de aceasta data la planurile sale revolutionare. Primind imputerniciri speciale de la Petrograd, el va ordona arestarea membrilor Consulatului roman de la Odessa, a ofiterilor si demnitarilor romani aflati aici in refugiu. La solicitarea Basarabiei, proclamata in forta, in decembrie 1917, Republica Sovietica, armata romana intervine pentru o apara de atacurile rusesti. Motiv pentru care guvernul sovietic declara razboi Romaniei.
ACORD FORTAT. In martie 1918, generalul Alexandru Averescu este numit prim-ministru. Incoltit de conditiile de beligeranta, Averescu se vede nevoit sa incheie cu Rakovski un acord. Prevederile acestuia vizau aprovizionarea Romaniei prin Basarabia, schimbul de prizonieri si retragerea soldatilor romani de pe teritoriul provinciei.
Averescu va fi apostrofat in Parlament pentru gestul sau, si la scurt timp isi pierde si functia.
HAITUIRE ORGANIZATA. Comitetul de Actiune Social-Democrata de la Odessa nu este singurul organism care va lupta impotriva monarhiei de Hohenzollern. In acelasi oras ucrainean se infiinteaza, cu acordul Rusiei, RUMCEROD-ul sau Comitetul Executiv al Sovietelor de pe Frontul Roman, din Flota Marii Negre si din Regiunea Odessa. Scopul sau era extinderea revolutiei bolsevice pe teritoriul Romaniei.
La Petrograd, Lenin ordona, in ianuarie 1918, organizarea Colegiului Suprem pentru Problemele Ruso-Romane impotriva Contrarevolutiei in Sudul Rusiei. Sub conducerea lui Cristian Rakovski, Colegiul isi propune coordonarea activitatii tuturor organizatiilor bolsevice civile si militare din Odessa si Basarabia contra Romaniei. Desi actiunile revolutionarilor romani refugiati nu vor avea succes imediat, locul lor este bine definit in miscarea comunista internationala.

DESPRE RAKOVSKI IN ANUL 2000

In zilele noastre, numele revolutionarului Rakovski a revenit in atentia opiniei publice prin infiintarea Centrului Socialist Balcanic "Cristian Rakovski". La initiativa Partidului Revolutionar al Muncitorilor din Grecia (EEK) si a Ligii Marxiste a Muncitorilor din Turcia (MIB), la Atena, intre 22 si 24 ianuarie 2000, s-a organizat pentru prima data Conferinta Socialista Balcanica Anti-NATO. Conferinta era un raspuns negativ fata de razboiul purtat de NATO in Kosovo, raspuns pe care l-au dat cele opt tari participante, printre care se numara si Romania. Participantii, organizatii muncitoresti de stanga, au format la sfarsitul Conferintei un Comitet International Muncitoresc si Centrul Socialist Balcanic. Scopul acestui din urma centru este implinirea unui mai vechi deziderat al revolutionarului Rakovski: intemeierea unei Federatii Socialiste Balcanice. Baza politica a Centrului Socialist Balcanic "Cristian Rakovski" se gaseste in punctele programatice ale Rezolutiei Politice a Primei Conferinte Socialiste Balcanice. Printre cele mai importante dintre aceste puncte se numara lupta impotriva (...) nationalismului, xenofobiei, antisemitismului si rasismului, (...) pentru socialism mondial si o societate fara clase.

"(...) Toata ciocoimea si toata cioclovimea noastra se simt sigure sub adapostul baionetelor germane. Poporul roman trebuie sa se pregateasca sa smulga puterea din mana stapanilor de azi pentru a introduce si la noi domnia adevarata a poporului muncitor".
Manifest bolsevic, decembrie 1918

"Soldati, muncitori si tarani romani, revolutia poporului a ajuns la pragul tarii noastre. Se apropie sfarsitul guvernarii mosierilor si birocratilor, care a varat poporul roman in blestematul razboi si care a condamnat milioane de oameni la moarte de gloante, de foame si tifos. Curand puterea va apartine maselor muncitoresti"
Manifest catre romani, Rakovski, 1918

<u>Editorial: Soarta altui tezaur</u>

LAVINIA BETEA

Vreme de aproape 50 de ani, din relatiile prezentate drept „fratesti“ intre poporul sovietic si cel roman, nu a facut parte tema tezaurului romanesc dus spre pastrare la Moscova, in 1916. Nici liderii comunisti romani nu stiau prea multe despre soarta tezaurului „pierdut“ in primul razboi mondial. Alexandru Barladeanu, care primise in 1965 de la Ceausescu sarcina de „ridicarea problemei“ in fata conducerii sovietice, dupa propriile-i marturisiri, nici nu stia atunci de existenta lui. Dupa 1944, chestiunea tezaurului romanesc fusese adanc ingropata in „fondul secret“ al arhivelor si bibliotecilor. Din 1990 incoace, la fiecare schimbare de guvern insa, printre punctele programului de guvernare nou anuntat, se afla recuperarea tezaurului romanesc de la rusi.
Mai crede, oare, careva dintre politicieni in cuvantul lui Lenin privind redarea lui? Mai spera romanii in recuperarea acestei bogatii estimate la o valoare mai mare decat aceea primita de tarul rus de la americani pentru Alaska? Soarta altui tezaur, depozitat in acelasi loc, ne poate lamuri mai amanuntit asupra parcursului tezaurului romanesc. Nu suntem singurii care am pierdut cu aceeasi miza.
In 1937, in timpul razboiului civil din Spania, republicanii au hotarat sa trimita cea mai mare parte a aurului tarii la Moscova. Necunoscand, probabil, consecintele aceleiasi decizii a romanilor din timpul primului razboi mondial, spaniolii au trimis rezervele de lingouri, in valoare de jumatate miliard de dolari, in capitala sovietelor. Intamplarea face ca unul dintre fostii generali ai serviciilor speciale sovietice care venise in contact cu problema tezaurului spaniol si-a scris memoriile. Astfel ca, printre alte „fapte de arme“, Pavel Sudoplatov relateaza si despre „combinatia“ sovieticilor de torpilare a tezaurului spaniol.
In vara anului 1938, seful rezidentei spionajului sovietic in Spania a trimis o telegrama la centru in care-si comunica banuielile ca nu toate valorile fusesera trimise la Moscova, invinuindu-i pe conducatorii comunisti spanioli ca impreuna cu Guvernul Spaniei subtilizasera o parte din ele. O astfel de informatie a ajuns la Stalin si Molotov, presedintele Consiliului Comisarilor Poporului in acea vreme. In consecinta, de la cel mai inalt nivel, Sudoplatov a fost desemnat sa cerceteze daca se pierduse ceva ori daca nu cumva Dolores Ibarruri, elogiata comunista spaniola, isi trasese pe sfoara conducatorii moscoviti.
Pentru a verifica informatiile despre tezaur, Sudoplatov a fost trimis sa cerceteze dosarele tranzactiei la Administratia Centrala pentru Pastrarea Tezaurului. Accesul la aceasta inalta institutie sovietica nu era posibil insa fara acordul lui Molotov si al lui Ejov, care conducea in acea vreme serviciile speciale sovietice. „Am lucrat timp de doua zile, am verificat dosarele si am constatat ca nu se comisese nici un furt“, marturiseste, in 1994, Sudoplatov. Documentele aflate la Moscova consemnau fara dubiu ca transferul aurului fusese semnat de Francisco Largo, prim-ministrul Republicii Spaniole, si Nikolai Krestinski, comisarul adjunct pentru Afaceri Externe, impuscat cu cateva luni inaintea investigatiei lui Sudoplatov intr-unul din procesele staliniste. Aurul fusese incarcat la Cartagena in cargouri sovietice si trimis la Odessa in 1937. Evaluat la 518 milioane de dolari, tezaurul a fost depozitat in subsolul bancii de stat. Un alt tezaur spaniol fusese trecut clandestin din Spania in Franta si ajunsese prin curier diplomatic in URSS, fiind destinat finantarii operatiunilor comunistilor spanioli. Propagandistic insa, ajutorul militar acordat de sovietici brigazilor rosii din Spania se facuse in numele solidaritatii internationale. Nimeni nu amintise de vreo plata in aur si obiecte de valoare.
Investigatia fiind incheiata, Sudoplatov si-a prezentat raportul. „Am tras concluzia – scrie el – ca aceste fonduri erau suficiente pentru a-i sprijini pe emigrantii si refugiatii spanioli care incepusera sa apara la Moscova.“
O concluzie nu suficient de bine documentata, va fi apreciat Stalin, operand niste corectii. In urma lor, la finele razboiului, Spania a sfarsit prin a datora Uniunii Sovietice inca 50 milioane de dolari. Dupa cum scrie Peter Weiden, calculele finale sunt inca invaluite in misterul negocierilor secrete.

Dupa socoteli facute de Stalin, cine stie ce datorii ar mai avea romanii, peste tezaur, pentru traiul si instruirea comunistilor la Moscova. Ori pentru „instaurarea dictaturii proletariatului“ la Bucuresti. Si inca alte „victorii“...!

BREJNEV DESPRE TEZAURUL ROMANESC

„Inainte de toate, am vrea sa va spunem ca punerea problemei cu tezaurul romanesc, prezentata de tov. Barladeanu, ne-a provocat nedumeriri. De ce? Aceasta problema are o vechime de 50 de ani si ea se refera la socotelile dintre Rusia Tarista si Romania regala. Acum insa discutiile au loc intre doua state socialiste, care intre timp au incheiat diferite acorduri, au stabilit relatii fratesti, prietenesti, au trecut impreuna perioada neplacuta a celui de-al doilea razboi mondial, au gasit foarte necesar ca aceste neplaceri sa fie stinse si cu toate pierderile poporului sovietic in acest razboi si nenorocirile poporului roman, partidele noastre au educat popoarele in spiritul respectului reciproc, respect fata de prietenia noastra. (...) Cum arata chestiunea la noi? Din materialele care exista reiese ca, intr-adevar, in decembrie 1916, un reprezentant necunoscut, figura nu prea reprezentativa..., in numele Curtii regale a transmis Comandamentului frontului de sud-vest – comandant era Miloradovici – aceste casete cu tezaur. (...) Ce s-a intamplat mai tarziu? Tarismul a fost inlaturat si toate aceste casete au cazut in mainile guvernului provizoriu. Aici se sfarsesc informatiile. Nu mai gasim nici un fel de date din partea vreunei comisii pentru ca a inceput razboiul si o parte din aur a fost trimis la Perm, Omsk, Saratov, Kazan, pentru a se pastra. (...) Daca este vorba asa, la arhiva exista si alte documente. Exista un document din care reiese ca Romania regala are datorii in suma de 300 milioane de dolari, ceea ce ar corespunde cu 274 tone de aur. Daca este sa ridicam aceasta problema, trebuie sa o ridicam si pe cealalta. (...) In conditiile desfasurarii de catre partid, in spiritul prieteniei, in conditiile in care s-a reusit sa fie inlaturata amaraciunea provocata de cel de-al doilea razboi mondial –, iar dvs. stiti ca aceasta amaraciune a fost grea pentru noi –, comisiile de imputerniciti care au stabilit pierderile pricinuite de razboi la Odessa si Crimeea, precum si din documentele referitoare la actiunile trupelor romane, pierderile depasesc de o suta de ori ceea ce discutam noi astazi. De aceea consideram aceasta problema nu pur si simplu o problema financiara, aici este o problema politica... Intregul partid, intregul popor stie ca reparatiile de razboi de 300 milioane de dolari platite de Romania au fost doar simbolice. Oare pentru refacerea Crimeei si a Odessei au ajuns numai 300 milioane de dolari?...
(Text comunicat si tradus de Alexandru Barladeanu in 1997)

MOSCOVA 1965

„Scopul vizitei noastre a fost exprimat in doua directii. Prima: sa afirmam cu claritate dorinta noastra de buna vecinatate si de colaborare cu URSS-ul. (...) A doua directie a fost sa marcam faptul ca sunt niste probleme pe care ni le-a lasat istoria nerezolvate. (...)
Tezaurul de la Moscova. Am aratat ca acesta trebuie restituit Romaniei. A fost o discutie foarte indelungata“
Paul Niculescu-Mizil - membru in delegatia romana care a vizitat Moscova in 1965

<u>Cel din urma tar</u>

CORNEL MICU

Revolutia din februarie 1917 a marcat disparitia unei lumi. Rusia, asa cum fusese de secole, a incetat sa existe. Va deveni, in 1921, Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice (URSS). Un singur element a asigurat continuitatea: o tiranie fusese inlocuita cu alta. Democratia a durat din februarie pana in octombrie.

La moartea lui Alexandru al III-lea, pe tronul Imperiului Tarist a urcat fiul sau Nicolae. Cu domnia acestuia, ramas in istorie cu numele de Nicolae al II-lea, se incheie istoria Imperiului Rus. Revolutia de la inceputul anului 1917 va pune capat unei dinastii vechi de peste 300 de ani si unei epoci a istoriei.
NICOLAE AL II-LEA. Se spune ca puterea este pentru oameni puternici. Nicolae al II-lea, ultimul tar, nu a avut aceasta calitate. Unul dintre ministrii sai, Serghei Iulianovici Witte, afirma ca „Nicoale al II-lea avea nivelul mediu al unui colonel de familie buna din garda“. Era si un om nehotarat, care nu isi dorise sa domneasca. Treburile de stat il depaseau. Prefera exercitiile fizice in locul rezolvarii problemelor politice.
In 1894, imediat dupa moartea tatalui sau, s-a casatorit cu Alix de Hessen-Darmstadt, fiica unui duce german si nepoata reginei Victoria a Angliei. A fost o casatorie din dragoste. Intotdeauna in decursul domniei sale, Nicolae a pus familia mai presus de treburile statului.
Noua tarina, botezata in rit ortodox cu numele Alexandra Feodorovna, a exercitat o influenta foarte mare asupra sotului ei. Ea era cea care il indemna sa nu cedeze cererilor reformistilor, repetandu-i ca „Rusia iubeste biciul“. In plus, era neagreata de nobilimea de la Curte din cauza severitatii si racelii sale. Dupa izbucnirea primului razboi mondial, cand Rusia lupta contra Germaniei, originea ei germana i-a atras si antipatia populatiei. Pe strazile capitalei, Petersburg, s-au facut auzite chiar strigate de „Jos cu nemtoaica“.
Desi in prima parte a domniei sale Nicolae a incurajat unele tentative de reforma, acestea au fost blocate dupa 1900. Tarul vedea in autocratie singura sansa de supravietuire a Rusiei. A incercat astfel sa impiedice haosul si sa transmita urmasilor sai mostenirea intreaga ce le revenea de drept: Imperiul Rus.
Una dintre dramele cuplului imperial a fost spaima ca nu vor reusi sa aiba un mostenitor. In decursul a zece ani de casnicie, pana la 1904, tarina nascuse patru fete, iar succesiunea tronului devenea problematica. Dar la 30 iulie 1904 s-a nascut un baiat, Alexei.
Drama nu s-a sfarsit insa aici: copilul avea hemofilie, o boala genetica rara, transmisa pe linie materna. Boala impiedica insa coagularea sangelui, orice hemoragie devenind astfel fatala. Spre a-si vindeca fiul, Alexandra a facut apel la diversi calugari, vraci si prezicatori. Dintre acestia, calugarul Grigori Rasputin a dobandit un rol foarte mare in cadrul familiei imperiale. Se spune ca influenta chiar politica de stat a Rusiei.
MARII BOIERI. Nobilimea rusa reprezenta fata occidentala a tarii. Marile familii nobiliare erau legate prin rudenie cu omoloagele lor din Europa, iar limba vorbita, chiar si in familie, era franceza. Luxul in care traiau era exorbitant, iar opulenta contrasta cu conditiile grele de viata ale oamenilor de rand.
Cariera visata de fiii nobililor era cea militara. De multe ori nu aveau de ales, presiunile familiei indreptandu-i in aceasta directie. Nu slujeau insa in unitatile de rand, ci in cele de garda, unitati de elita destinate apararii familiei imperiale.
„Rusia nu este un stat comercial sau agrar, ci unul armat, iar vocatia lui e sa starneasca groaza in lume“ – scria in manualul cadetilor. In timp de pace, acestia starneau insa groaza in... carciumi. Votca era pretuita si in lumea ofiterilor superiori. Se spune chiar ca marele cneaz Serghei Alexandrovici, fratele tarului si comandantul regimentului de garda, a inventat o metoda speciala de distractie: se imbatau „ca lupii“ (alergau goi pe ger, afara, cu o sticla de sampanie din care sorbeau si urlau ca lupii).
O parte a nobilimii lucra in administratie. Nici aici lucrurile nu mergeau foarte bine. Mecanismul administrativ era greoi si primitiv, numarul functionarilor, redus si coruptia, in floare.
Lipsa de preocupare pentru oamenii din popor a facut uneori mii de victime, cum a fost cazul evenimentelor de la incoronarea noului tar, in mai 1896. Conform ritualului, dupa ceremonie avea loc o serbare populara. Locul ales a fost campia Hodinsc, din afara Moscovei. Insa, din neglijenta administratiei, o serie de santuri fusesera lasate neacoperite. In momentul in care multimea de peste 500.000 de persoane s-a napustit spre corturile cu alimente gratuite, oamenii au cazut in santuri, si peste doua mii dintre ei au murit striviti.

Vinovat de aceasta era marele cneaz Serghei Alexandrovici, unchiul tarului. Desi s-a format o comisie, ancheta a fost intrerupta la insistentele tarinei: acuzatul era casatorit cu sora acesteia.
Taranii reprezentau la sfarsitul secolului al XIX-lea peste 80% din populatie. Paradoxal insa, rolul lor in cadrul politicii imperiului era foarte mic. Practic, erau doar platitori de taxe. Singurul lucru prin care se identificau cu Rusia era credinta lor ortodoxa si increderea in „tatucul“ tar. Desi uneori munceau sezonier in fabricile din marile orase, priveau cu suspiciune oamenii din alte categorii sociale.
Traiau organizati in obsti care lucrau pamantul in comun, conduse de un sfat, in frunte cu un staroste. Acesta era numit de multe ori de catre autoritati si avea ca sarcina strangerea taxelor. Din aceasta cauza contactul direct intre reprezentantii statului si tarani era minim.
Muncitorii erau o minoritate in Rusia – probabil cam 1% din populatie. Erau concentrati in cele cateva zone industrializate, in special in jurul Moscovei si capitalei, Petrograd. Conditiile lor de viata erau uneori chiar mai grele decat ale taranilor, iar concentrarea in zone restranse le sporea potentialul protestatar. Muncitorii reprezentau terenul de actiune al „intelighentiei“. Aceasta era formata din intelectuali de factura diversa, cu educatie adesea incompleta care dorea inlaturarea autocratiei si adoptarea unor forme utopice (deseori) de organizare. Din aceasta categorie vor proveni si „revolutionarii de profesie“, condusi de Lenin.
„Intelighentia“ a profitat de momentele de slabiciune ale regimului tarist, in special in perioadele de razboi, cand armata, principalul mijloc de represiune, se afla pe front. Astfel, in 1905, pe fondul razboiului ruso-japonez, a avut loc in Rusia o adevarata revolutie, inabusita cu greutate de tar.
In ciuda existentei unei puternice politii politice, Ohrana, de multe ori grupari ale reprezentantilor „intelighentiei“ au organizat atentate reusite impotriva functionarilor de rang inalt. Cea mai importanta victima a fost, in 1881, tarul Alexandru al II-lea.

AUTOCRATIA
Termenul descrie organizarea politica a Rusiei pana la 1917 si desemneaza o forma de guvernamant in care o singura persoana (tarul) detine puterea absoluta. Acesta era stapan, in sens propriu, al Rusiei. Mai mult, datorita fortei militare de care dispunea, avea o influenta majora si asupra politicii europene. Alexandru al III-lea, predecesorul ultimului tar, obisnuia sa lase ambasadorii straini sa astepte in timp ce el pescuia. Spunea: „Europa poate astepta in timp ce tarul rus prinde pesti“. Isi permitea aceasta ca stapan de drept al intregii Rusii, un stat care reprezenta 1/6 din suprafata globului. Atitudinea tarilor fata de societate era diferita, in functie de personalitatea fiecaruia. Alexandru al II-lea (1855-1881) a incercat sa initieze o serie de reforme. A fost asasinat de o grupare anarhista chiar in ziua in care se pregatea sa promulge o constitutie. Urmasul sau, Alexandru al III-lea, a tras invataminte din aceasta intamplare: tentativele de reforma au fost blocate.

LACRIMI AMARE
In 1894, Manifestul Urcarii la Tron a ultimului Tar, Nicoale al II-lea, incepea astfel: „Atotputernicul Dumnezeu, in intelepciunea Sa misterioasa, a binevoit a lua pretioasa viata a Tatalui Nostru Preaiubit, Imparatul Alexandru Alexandrievici. Boala sa grava nu a fost vindecata nici de tratament, nici de climatul sanatos din Crimeea si, la Livadia, la 20 octombrie, inconjurat de Augusta Sa Familie, a murit in bratele Inaltimii Sale Imperiale Imparateasa si ale Noastre. Cuvintele nu pot exprima regretul Nostru, dar fiecare inima ruseasca il va intelege. Stim ca pe cuprinsul vastului Nostru Imperiu lacrimi amare ii vor insoti plecarea Suveranului Nostru de pe taramul natal pe care l-a iubit cu puterea deplina a sufletului sau rus si pentru a carui prosperitate si-a dedicat toata energia, necrutandu-si nici viata, nici sanatatea“.

<u>Rasputin – staretul de la Curtea ultimului tar</u>

CORNEL MICU

Grigori Rasputin este unul dintre personajele istorice care au patruns in cotidianul actual: exista chiar o marca de votca ce ii poarta numele. In ciuda acestei faime, Rasputin ramane un personaj misterios. Considerat de unii un sfant, de altii un sarlatan, taranul din Siberia a cucerit familia imperiala a Rusiei.

Prin faima de „sfant“, si „tamaduitor“ dobandita, Rasputin nu este unic. Era doar unul dintre miile de pelerini care strabateau Rusia la inceputul secolului trecut, in cautarea lui Dumnezeu. Henri Troyat, un istoric francez de origine rusa, ii descrie in cartea sa „Viata de zi cu zi din Rusia ultimului tar“ pe acesti pelerini: „Plecati din indepartatele lor sate cu cateva kopeici in buzunar, mergeau pe jos saptamani intregi, luni intregi, cersind, culcandu-se sub cerul liber sau intr-o sura aflata la poarta vreunei manastiri. Nici o distanta nu-i infricosa. Unii din ei traversau tot imperiul (...). Cei mai curajosi coborau spre Odessa si se imbarcau in cala vreunui vaporas cu destinatia Pamantul Sfant.“
Rasputin facea parte dintre acestia. Primul sau pelerinaj facut, dupa cum credea tatal sau, pentru a scapa de muncile de vara, l-a schimbat total. Unul din vecinii sai, Podivolov, si-l aminteste astfel: „Se inapoia in sat cu capul descoperit, cu parul fluturandu-i pe umeri. Umbland, canta si gesticula“.
„STARETUL“. Asemenea lui Petru Lupu, ciobanul vizionar de la Maglavit, sau Ioanei d’Arc, fecioara care vorbea cu sfintii si care a salvat Franta, Rasputin a aparut intr-un moment potrivit al istoriei: cand oamenii pareau ca isi pierdusera speranta.
In vreme ce taranii asteptau infricosati sosirea antihristului, nobilii intelegeau ca lumea lor disparea. Atentatele cu bomba ale anarhistilor, revolutia din 1905, toate aceste evenimente erau greu de explicat si provocau teama. Religia era deci un loc de refugiu, iar profetii „de ocazie“ promiteau mai mult decat Biserica.
In cazul familiei imperiale, drama era amplificata de boala tanarului Alexei, care suferea de hemofilie. Tanarului print, orice sangerare ii putea fi fatala, iar medicii se declarau neputinciosi. Inaintea lui Rasputin, imparateasa apelase la alte personaje de aceeasi factura: Mitka Iurodiv, un nebun „sarac cu duhul in numele lui Hristos“, sau vrajitoarea Daria Osipova. „Staretul“, cum se autointitula Rasputin, a fost insa singurul care a castigat definitiv inima imparatesei si a tarului. El a ramas alaturi de acestia pana cand a fost asasinat, in decembrie 1916. In ultima parte a domniei, in plin razboi mondial, increderea de care se bucura Rasputin la Curte ajunsese la punctul culminant: tarul ii numea pe ministrii numai dupa ce „staretul“ ii verifica privindu-i in ochi.
„MIRACOLE“. Este dificil de spus in ce masura toate „minunile“ care ii sunt atribuite lui Rasputin sunt adevarate. Contemporanii vorbesc despre puterea sa de dominatie asupra oamenilor, in special asupra femeilor, si despre revelatiile sale. Sunt lucruri in parte explicabile fie prin climatul epocii in care traia, fie prin exagerarile martorilor.
Multe din problemele pe care le rezolva erau de natura psihologica, si probabil ca un rol important in aceste cazuri il avea si credinta celor care ii cereau sfatul. Pe de alta parte, sursele epocii vorbesc despre capacitatea sa de vindecator. In 1915 a salvat viata unei prietene a tarinei, Ana Virubova, grav ranita intr-un accident feroviar.
Medicii nu ii dadeau Virubovei nici o sansa. Ajunsese deja in coma. Conform martorilor, Rasputin s-a asezat deasupra patului si, foarte concentrat asupra muribundei, a soptit: „Anuska, trezeste-te si uita-te la mine!“. Atunci, ea a deschis ochii.
Nu este stabilit nici modul in care, uneori prin telefon, Rasputin oprea hemoragiile tanarului Alexei. In timpul razboiului, Nicolae si-a luat fiul pe front. Copilul a racit, si-a suflat nasul, ceea ce a provocat o ruptura a vaselor de sange. In trenul spre Petrograd, sangele s-a oprit de la sine. Ajunsi la destinatie, tarul si anturajul sau au aflat cu uimire ca sangerarea incetase chiar in momentul in care Rasputin trimisese o telegrama: „Dumnezeu te va ajuta, fii sanatos!“.
Varianta miraculoasa trebuie insa privita cu circumspectie: medicina vremii nu era inca foarte

avansata, asa ca rapoartele medicilor pot fi puse sub semnul intrebarii. De asemenea, exista si tendinta martorilor de a amplifica legenda.
Insasi moartea lui Rasputin a fost considerata de unii o dovada a puterilor sale miraculoase. Invitat in casa printului Felix Yusupov, a fost servit cu vin otravit, care insa nu si-a facut efectul. A fost impuscat de trei ori si nu a murit, astfel ca in final a fost sugrumat. Impachetat intr-un cearsaf, a fost aruncat in raul Neva. Spre surprinderea ucigasilor, mai traia inca atunci cand a ajuns in apa. In cele din urma s-a inecat.
S-a descoperit insa mai tarziu, in cadrul anchetei, ca persoana care furnizase otrava se speriase si o inlocuise cu un praf inofensiv. Inca un fapt explicat fara apel la supranatural!

RASPUTIN
S-a nascut in satul Pokrovskoe din Siberia Occidentala, in jurul anului 1860. Copilaria i-a fost marcata de moartea mamei, a unei surori si a unui frate. S-a casatorit la varsta de 19 ani cu Praskovia Teodorovna Dubrovina, o femeie cu patru ani mai in varsta. La varsta de 28 de ani pleaca in pelerinaj la Manastirea Verhoturie, de langa Ekaterinburg. S-a intors total schimbat. Va rataci ca pelerin inca zece ani, la Ierusalim si Muntele Athos. In anul 1903 devine celebru. O ajuta sa treaca peste o serie de necazuri pe o negustoreasa miliardara din Tobluk, Basmakova. In urma acestor intamplari a fost invitat la Petersburg de parintele Teofan, rectorul Academiei Teologice. A devenit rapid un apropiat al familiei imperiale: alina boala tanarului Alexei, mostenitorul tronului Rusiei. Deja o figura controversata datorita vietii sale personale, a fost acuzat, la declansarea primului razboi mondial, de influenta negativa la Curte. Este ucis de printul Felix Yusupov in noaptea de 29/30 decembrie 1916.

Tezaurul Romaniei, in mana bolsevicilor

PAULA MIHAILOV

Guvernele Romaniei de dupa 1922 au batut la portile Kremlinului pentru a redobandi tezaurul national. Acesta fusese trimis in capitala Rusiei pentru a fi ferit din calea inamicilor germani. Dupa numeroase incercari de a-l recupera, in 1956 se intoarce in tara doar o parte, nu foarte valoroasa, din comoara romaneasca.

Epopeea plecarii celor doua garnituri de tren din gara Iasi cu destinatia Moscova, in iarna lui 1916 si vara anului urmator, a devenit notorie. Motivul hotararii guvernului roman, condus de Ionel Bratianu, de a depozita tezaurul national era simplu: in conditii de razboi, bogatiile tarii sunt mai sigure intr-o tara puternica si aliata.
DRUMUL SPRE KREMLIN. In urma acordului din decembrie 1916, dintre ministrul de Externe roman, Emil Costinescu, si ministrul plenipotentiar al Rusiei in Romania, A.A. Massolov, zeci de tone de aur, argint si inestimabile valori de patrimoniu aveau sa fie sigilate in Palatul Armurilor de la Kremlin.
Dupa izbucnirea revolutiei bolsevice in Rusia (1917), haosul creat nu a mai permis Romaniei sa-si primeasca inapoi bogatiile. Guvernul provizoriu, sub comanda lui Lenin, a decretat ruperea relatiilor cu „Romania imperialista". Mai mult chiar, Consiliul Comisarilor Poporului, cum se numea executivul bolsevic, hotaraste confiscarea rezervei de aur a romanilor, asumandu-si responsabilitatea pentru restituirea lui integrala poporului roman.
BATALIA DIPLOMATILOR. Din 1918 pana in zilele noastre, aceste angajamente au ramas la stadiul de promisiuni. In 1922, Romania incepe tratativele pentru recuperarea tezaurului. Pe cale diplomatica, in 1935 i se vor restitui 1.443 de lazi cu documente de stat si acte particulare. Nu din cele mai valoroase insa!
In 1956 se reintoarce in tara o alta parte din tezaur, constand din tablouri, arhive si antichitati.

Acum este momentul revenirii in patrie a mult-incercatei „Closti cu puii de aur“ sau tezaurul de la Pietroasa. Dar istoricii raman la parerea ca din totalul de peste nouazeci de tone de valori, Romania mai avea de recuperat cincizeci si sapte.
In 1965, noua putere instalata la Bucuresti, in frunte cu Nicolae Ceausescu, va merge la Moscova intr-o vizita protocolara obisnuita a unui nou conducator din lagarul comunist. Spre surprinderea gazdelor, Ceausescu ridica problema tezaurului. Guvernul sovietic declara problema un obstacol in calea dezvoltarii bunelor relatii dintre doua tari socialiste.
COMITII SI COMITETE. Nici guvernarea postdecembrista nu are mai mult succes in recuperarea tezaurului interbelic. Dupa semnarea tratatului de prietenie Romania – Federatia Rusa (iulie 2003), unica solutie de moment gasita a fost constituirea unei comisii. Dar solutionarea de facto a cererii Romaniei de restituire a tezaurului intra in atributiile puterii executive din cele doua state.
Cercul vicios in care ne invartim pare a duce la concluzia ca stradaniile dezlegarii misterului tezaurului romanesc sunt zadarnice. Trebuie tinut cont de faptul ca in aceasta perioada Rusia a devenit o mare putere comunista si ca Romania s-a aflat in sfera ei de influenta. Inca de pe vremea bolsevicilor, Lenin a ordonat folosirea tuturor rezervelor Rusiei pentru succesul revolutiei. Ce l-ar fi impiedicat sa finanteze exportul de revolutie in Romania sau in oricare alta tara inclusiv din valoarea tezaurului romanesc?
„CLOSCA CU PUII DE AUR“. In zilele noastre, Muzeul National de Istorie din Bucuresti adaposteste o mica parte din comoara Romaniei. Una dintre cele mai importante piese pe care le-am recuperat din exilul moscovit este „Tezaurul de la Pietroasa“.
Supranumit „Closca cu puii de aur“, tezaurul a fost descoperit in 1873, in comuna Pietroasa de Jos, de doi tarani – Ion Lemnaru si Stan Avram – care lucrau intr-o cariera de piatra. Sapand, ei au dat de niste obiecte din metal galben, murdare de pamant, pe care le-au curatat si le-au dus acasa. Timp de un an, in podul unuia dintre ei a zacut cel mai mare tezaur din lume, depasit abia peste un secol de cel al lui Tutankamon, dupa cum constata M.Gr. Romascanu, autorul unui studiu pe chestiunea tezaurului.
JUMATATE DE TUICA. Dornic de inavutire, Ion Lemnaru hotaraste sa vanda bogatiile. Primul castig pe care il obtine de pe urma vanzarii unui lant de aur din tezaur este o jumatate de sticla de tuica si treizeci de parale. Al doilea cumparator, un zidar albanez, care aflase de la oamenii din sat de comoara de pe muntele Istrita, va oferi pentru intreaga cantitate de aur 4.000 de lei. Evaluarea ulterioara a tezaurului a ridicat costul acestuia la 100.000 de lei aur. Zidarul Verusi, fericitul proprietar al unei comori vechi de paisprezece secole, o va pierde si el curand. Faima unei astfel de descoperiri ajunge la urechile conducatorilor tarii din acea vreme. Dupa mai multe tentative de descoperire a tuturor pieselor, douazeci si doua in total, „closca“ intra in Muzeul de Antichitati din Bucuresti cu doar doisprezece „pui“, restul fiind ratacite sau vandute unor necunoscuti. Peripetiile nu se incheie aici. Contrar mitului fericirii aduse de „Closca“, tezaurul va trece printr-un furt, executat de un seminarist pe nume Pantazescu (1875), si apoi printr-un incendiu (1884).
PROPAGANDA IEFTINA. Trimisa la Moscova in 1917, „Closca“va reveni in Romania in 1956. In incheierea comunicatului trimis tuturor agentiilor de presa, Guvernul rus declara ca „poporul rus a pastrat cu grija toate aceste opere de arta. Guvernul URSS si poporul sovietic au privit intotdeauna aceste valori ca un bun alienabil al poporului roman insusi“.

PERIPETII

Piesele de baza ale tezaurului, care i-au si dat numele de „Closca cu puii de aur“, sunt o fibula mare, doua medii si doua mici. Din cauza ca fibula mare sugera o pasare a fost botezata „closca“, iar cele mici au ramas „puii“. Cronicile vremii pastreaza marturiile oamenilor din satul Pietroasa de Jos, care descriu sumar toate cele douazeci si doua de piese componente ale tezaurului. Dupa vanzarea si pierderea a zece din ele au ramas doar douasprezece, din care cinci sunt lucrate in aur, iar celelalte sapte sunt decorate cu pietre pretioase si cristaluri. Greutatea totala a tezaurului este de aproape 19 kilograme. Tezaurul de la Pietroasa a fost expus in standul Romaniei la Expozitia

Universala de la Paris din 1889. Era considerat cel mai mare tezaur antic descoperit pana in acel moment.

ALTAR PAGAN
Cercetari istorice amanuntite au scos la lumina originea pieselor componente ale complexului „Closca cu puii de aur“: majoritatea lor apartinea unei populatii germanice. Cel mai probabil, conform studiului realizat de arheologul Alexandru Odobescu, tezaurul i-a apartinut lui Atharic, regele vizigot, care l-ar fi ingropat inainte de plecare lui la Constantinopol (381 e.n.). Totodata, faptul ca tezaurul este alcatuit din vase sacre si ornamente sacerdotale induce ideea ca facea parte dintr-un templu pagan.

<u>Marturii orale din istoria tezaurului Romaniei</u>

PAULA MIHAILOV

In 1996, intr-un dialog cu Lavinia Betea, Alexandru Barladeanu a relatat epopeea tezaurului romanesc de la Moscova. Interlocutorul, participant in calitate de translator la intalnirea de inalt nivel dintre conducerile Romaniei si URSS din 1965, ne ofera detaliile pierderii si incercarilor de readucere in tara a tezaurului.

Lavinia Betea: ***Printre subiectele de senzatie preluate de presa postcomunista a fost si chestiunea tezaurului romanesc de la Moscova. Ce stiti despre el?***
Alexandru Barladeanu: Multa vreme, opinia publica din Romania si Rusia nu a luat cunostinta despre existenta acestui diferend. Dupa 1989 s-a scris destul de mult despre problema tezaurului romanesc de la Moscova, dar aproape exclusiv in presa, articolele vizand preponderent senzationalul. Singura lucrare bine documentata pe care o cunosc este cartea lui Mihai Gr. Romascanu, „Tezaurul romanesc de la Moscova“, aparuta in 1934, care are si importantul merit de a reproduce o colectie de documente extrase din diverse arhive.

Rezumati, va rog, epopeea tezaurului!
In 1916, mersul operatiunilor militare s-a dovedit a fi nefavorabil pentru Romania. Asa se face ca familia regala, Guvernul, Parlamentul, reprezentantii partidelor politice s-au mutat de la Bucuresti la Iasi. In urma unei hotarari a guvernului, a fost mutata la Iasi si Banca Nationala, cu tot depozitul de aur si valori. Evident era acum pericolul ca trupele germane sa ajunga si la Iasi. In aceasta situatie, guvernul a intervenit din nou la Banca Nationala, cerandu-i sa asigure securitatea tezaurului. Cum? Mutandu-l mai departe de zonele de front.
Singura directie unde se putea transfera mai departe era pe teritoriul aliatului principal al Romaniei, Rusia tarista.
In urma unor tratative duse intre Guvernul roman si cel tarist, s-a ajuns la intelegerea ca acest tezaur sa fie depozitat la Moscova, Guvernul tarist garantand intangibilitatea si restituirea lui integrala. In decembrie 1916 s-a incarcat aurul Bancii Nationale, care in cateva zile a ajuns la Moscova. (...) In timp scurt, garnitura a fost descarcata si aurul depozitat la Kremlin si Palatul Armurilor, intr-o incapere speciala. (...) In cursul anului 1917 s-a trimis un al doilea transport romanesc de valori, in care insa ramasita de aur din posesia Bancii Nationale reprezenta partea cea mai mica. Restul era alcatuit din titluri financiare ale statului, din avutii detinute de stat sau de institutii obstesti. Valoarea primului depozit a fost evaluata la peste 321 milioane de lei aur, iar a celui de-al doilea, la 9,4 miliarde de lei aur.

Intr-o calatorie de documentare gazetareasca am aflat ca valoarea totala a bunurilor depozitate de Guvernul roman la Moscova depaseste valoarea sumei cu care tarul rus a vandut

americanilor Alaska!
O valoare imensa, dupa cum reiese din aceasta aproximare! Din cele expuse anterior, de mare relevanta in tratarea diferendului privind tezaurul, se retine in primul rand faptul ca acest tezaur a fost primit spre pastrare de autoritatile rusesti, cu obligatia respectarii intangibilitatii si cu obligatia de restituire a lui autoritatilor romanesti. (...) Dupa revolutia din 1917 din Rusia, in fata Guvernului roman s-a pus problema securitatii depozitului de la Kremlin si s-au facut unele tentative de a gasi o cale pentru stramutarea lui fie in SUA, fie intr-una din tarile scandinave.

In 1956 a revenit in tara „Closca cu puii de aur". Cunoasteti contextul?
Guvernul sovietic a hotarat restituirea unor valori din cel de-al doilea depozit care alcatuia tezaurul romanesc de la Moscova. Cum pana acum nu s-a facut o confruntare oficiala intre listele de inventar al valorilor expediate in 1917 si bunurile restituite in 1956, nu se poate cunoaste ce valoare reprezinta aceasta din bunurile care ni se cuvin.
De ce s-a facut restituirea tocmai in 1956?
Personal, nu cunosc ca Guvernul roman din acel moment sa fi facut anterior vreo interventie pentru acea restituire, dupa cum nu cunosc nici motivele care au determinat Guvernul sovietic sa recurga la ea. Probabil, motivatiile apartin contextului politic extern al momentului. Cert este ca tezaurul in aur al Bancii Nationale nu a fost restituit niciodata, nici total, nici partial.

Editorial: Dezastrele razboiului civil

LAVINIA BETEA

Pana la finele celui de-al doilea razboi mondial, temele predilecte ale literaturii sovietice au fost razboiul civil, industrializarea si colectivizarea. Literaturii, devenita mijlocul propagandistic cu cele mai bogate resurse de formare a reprezentarilor sociale dorite, liderii bolsevici i-au atribuit roluri si preocupari speciale.

Daca temele industrializarii si colectivizarii presupuneau viziuni clare, in consonanta cu documentele oficiale, cum sa prezinti insa razboiul civil? Cum sa descrii Armata Rosie cand numele lui Trotki, creatorul si conducatorul ei, fusese interzis?
Cand ganduri ca acestea devenisera inalte dileme de partid, epopeea razboiului civil fusese in mare parte scrisa. Mihail Solohov si romanul sau „Pe Donul linistit", o capodopera a literaturii ruse, careia i s-a conferit in 1965 Premiul Nobel, pot fi socotiti, deopotriva, legende ale razboiului civil si modele ale tulburatelor vremuri.
Incoronat cu inalte premii si demnitati sovietice, dar mai ales cu menirea conferita de Stalin de a reprezenta prototipul „scriitorului proletar", Solohov a intrat in legenda dinainte de moarte. Ca pregatire scolara, scriitorul care s-a nascut (1905) si a trait toata viata in tinutul Donului avea patru clase si un curs de doua luni pentru functia de inspector cu colectarile. A intrat, la 15 ani, de partea „rosilor", in razboiul civil. Primul volum al capodoperei sale l-a incheiat la numai 23 de ani. Din romanul in patru volume nu s-a pastrat nici o pagina de manuscris. Au pierit toate in devastarile celui de-al doilea razboi mondial. „Cartea – scrie Soljenitin (1988) – are o forta artistica pe care un maestru experimentat o dobandeste doar dupa multe incercari (...) E vorba de un geniu fara seaman? Dar in urmatorii 45 de ani de viata ai scriitorului, niciodata nu s-au confirmat si nu s-au repetat nici culmile, nici ritmul acela. Prea multe miracole! – asa a inceput sa circule prin tara zvonul ca romanul nu e al semnatarului, ca Solohov a gasit manuscrisul (dupa alte variante – jurnalul) unui ofiter ucis si l-a folosit".
Legende ale istoriei sovietice sunt si convorbirile lui Solohov cu Stalin pe tema prezentarii „juste" a evenimentelor si personajelor din cel de-al treilea volum al „Donului linistit". De altfel, inca inaintea acestor intalniri romanul lui Solohov devenise o problema politica de cel mai inalt nivel.

„Celebrul scriitor al timpului nostru tov. Solohov a facut in al sau „Don linistit“ o serie de greseli dintre cele mai grosolane si a adus marturii de-a dreptul false...“ – remarca Stalin intr-unul din celebrele sale biletele. Greseli politice cum ar fi descrierea unui grup de „ostasi rosii“ in felul acesta: „Calaretii se bataiau in sa. Parca ar fi niste carpe care clampanesc“. Ori si mai grav: l-a prezentat pozitiv pe generalul „alb“ Kornilov. „Chipul lui trebuia sa fie mai crud“ – ii reproseaza de-a dreptul scriitorului liderul de la Kremlin. „Reflectarea evenimentelor in cartea a treia a „Donului linistit“ lucreaza in favoarea noastra, a revolutiei“ – a fost insa, in final, verdictul sau incontestabil.
Solohov nu a continuat insa povestea cazacului Grigori Melehov conform asteptarilor lui Stalin. Nu si-a adus personajul pe calea cea buna a convertirii la comunism. S-a revansat in cartile viitoare, plasmuind eroi ai „pamanturilor destelenite“ si „marelui razboi pentru apararea patriei“. Pe Melehov il parasise definitiv, in primul si faimosul sau roman, pribegind in marginea vremurilor noi.
Am recitit romanul cu putina vreme in urma. Mi s-a parut acum, cand pot contextualiza evenimentele, cea mai buna explicatie a instaurarii puterii bolsevice in Rusia. Fascinanta istorie a satului Tatarski, stanita Viosenskaia din tinutul Oastei Donului, este revelatoare pentru schimbarile psihologiei multimii dupa cinci ani de razboi. Pe parcursul lor, din cei noua membri ai bine randuitei familii Melehov doar trei au ramas in viata. Grigori (razboinicul care trecuse din oastea tarului de pe frontul impotriva nemtilor, dupa imprejurarile razboiului civil si intamplarile vietii, cand la „albi“, cand la „rosii“), sora sa Duniasa si fiul sau Misa. Grigori e pribeag si se ascunde de autoritatile sovietice care l-au condamnat la moarte. Duniasa e casatorita cu fostul sau prieten, Mihai Korsunov, liderul bolsevic al satului. Micul Misa e crescut de matusa Duniasa si de sotul ei, Korsunov, denuntatorul lui Grigori Melehov si ucigasul fratelui sotiei sale. Instarita gospodarie a Melehovilor e in paragina. Ca si celelalte case ale satului. Multi barbati au murit in razboi, familii intregi au pierit in vendetele iscate de impartelile sale. Tifosul, mizeria si foametea au desavarsit tragedia obstii de razboinici, distrusa in nemaipomenita inclestare dintre oamenii aceleiasi tari.
Solohov – sau oricine-ar fi scris cartea aceasta – ne-a transmis o marturie mai valoroasa decat documentele istorice despre instaurarea puterii bolsevice in Rusia. Prin imprejurarile descrise, satenii din Tatarski – taranii din traditionala Rusie, in fapt, incremeniti de secole in supunere – sunt pregatiti sa accepte orice noutate a destinului lor. Dupa atata suferinta, oamenii au pierdut reperele morale de orientare sociala, intrand in strarea confuza numita de psihosociologi anomie. Bolsevici, colectivizare, surghiun in Siberia sau orice-ar veni...! Mai rau decat acel razboi – gandesc si spun ei resemnati – nu poate sa fie.

DICTIONAR

Contrarevolutia este o miscare organizata, opozitionista, a grupurilor inlaturate de la putere, indreptata impotriva noii ordini sociale instaurate prin revolutie, cu scopul restaurarii vechii puteri de stat. In Rusia, bolsevicii au folosit termenul pentru a desemna toate gruparile adverse, chiar daca unele dintre acestea sprijineau revolutia de la inceputul lui 1917. Mai apoi, prin contrarevolutie se intelegea orice protest fata de politica bolsevicilor.

RUSIA TRADITIONALA

„Civilizatia rusa este atat de aproape de sursa sa, incat ea se aseamana cu barbaria. Rusia nu este decat o societate cuceritoare, forta sa nu sta in gandire, ci in razboi, adica in viclenie si ferocitate. (...)
Caci, inca o data, rusii n-au nimic al lor in afara de supunere si imitatie; conducerea spiritului lor, a judecatii lor, a liberului lor arbitru apartin suveranului. In Rusia, istoria face parte din domeniile Coroanei: este proprietatea morala a printului, asa cum oamenii si pamantul sunt proprietatea sa materiala; o asaza in camera tezaurului alaturi de comorile imperiale si nu este aratat decat ceea ce se doreste sa fie cunoscut.

Amintirea a ceea ce s-a petrecut in ajun este bunul imparatului; el modifica dupa bunul sau plac analele tarii si distribuie in fiecare zi poporului adevarurile istorice care se potrivesc cu fictiunea momentului. (...)
Totusi aceasta putere excesiva isi face rau siesi; Rusia nu o va suporta etern: un spirit de revolta mocneste in armata. Spun si eu la fel ca imparatul, rusii au calatorit prea mult; natiunea a devenit avida de invatatura: vama nu are puterea asupra spiritului, armatele nu extermina gandirea, meterezele nu o pot opri, ea trece pe sub pamant; ideile sunt in aer, ele sunt peste tot, si ideile schimba lumea.“
Marchizul de Custine, „Scrisori din Rusia“ (1839)

<u>Romania in fata bolsevizarii Rusiei</u>

CRISTINA DIAC

La sfarsitul anului 1917, bolsevicii au cucerit puterea in Rusia. Parea ca nimic nu va mai sta in calea comunismului si ca fostul Imperiu al Tarilor va deveni un paradis terestru. In vara lui 1918 a izbucnit insa un razboi civil care a durat patru ani. Pentru Romania, efectele imediate ale loviturii de stat bolsevice au fost dezastruoase.

Clasa politica incepuse razboiul pentru a uni cu Romania provinciile cu populatie majoritar romaneasca din cuprinsul Austro-Ungariei. In urma loviturii de stat bolsevice, Romania s-a vazut pe marginea prapastiei. La inceputul lui 1918, nu numai idealul unirii era compromis. Era amenintata insasi fiinta statului.
Lovitura de stat bolsevica de la Petrograd, din octombrie 1917, a dat castig de cauza opiniei bolsevicilor, care sustineau ca Rusia nu mai poate si nu mai trebuie sa continue un razboi inutil. Imediat dupa preluarea puterii, Lenin a adresat puterilor beligerante un apel pentru negocierea unei paci fara anexiuni teritoriale si fara despagubiri, garantand dreptul fiecarui popor la autodeterminare.
Clasa politica din Romania era direct interesata de schimbarile din Rusia. Motivele care justificau acest interes erau vecinatatea geografica, situatia romanilor din Basarabia tarista si mai ales faptul ca, in primul razboi mondial aflat in plina desfasurare, cei doi vecini luptau de aceeasi parte a baricadei.
In urma infrangerilor din toamna lui 1916, Casa Regala, Parlamentul, intregul aparat de stat si o mare parte din populatie se vor retrage in Moldova, abandonand Bucurestiul in mainile inamicului. Iasiul va fi vreme de doi ani capitala a ceea ce mai ramasese din statul roman.
IMPOSIBILA ALEGERE. In plan practic, lovitura de stat bolsevica a dat multa bataie de cap autoritatilor romane aflate in refugiu la Iasi. Rusia era principalul aliat al Romaniei in razboi. Participarea noastra la conflagratie era strans legata de alianta cu marele vecin de la rasarit. O data ce Lenin dorea sa inceapa negocierile de pace cu Puterile Centrale, in fata Romaniei se deschideau doua optiuni, una mai rea decat cealalta.
Fara a mai conta pe ajutorul rusesc, puteam continua de unii singuri lupta cu germanii. Din aceasta lupta, Romania ar fi iesit cu siguranta invinsa. Si-ar fi pastrat simpatia si onoarea in fata Frantei si a Angliei, alaturi de care incepuse razboiul. Continuand lupta, Romania putea spera intr-un tratament mai bland la conferinta de pace de la sfarsitul razboiului, deoarece facuse tot ce i-a stat in putinta pentru a-si ajuta aliatii.
A doua optiune a fost aceea de a urma imediat Rusia in hotararea sa de a incheia pace de pe pozitiile unui stat invins. Acceptand sa se recunoasca infranta, Romania trebuia sa admita ca obiectivul pentru care intrase in razboi – alipirea teritoriilor cu populatie majoritar romaneasca din cuprinsul monarhiei austro-ungare – nu a putut fi atins.
Autoritatile de la Iasi au incercat sa amane cat mai mult posibil luarea unei decizii. Amanarea era

justificata de faptul ca, intr-o prima faza, majoritatea soldatilor rusi aflati pe frontul operatiilor, in Romania, nu se solidarizasera cu lovitura de stat de la Petrograd. Chiar si in Rusia, bolsevicii nu au reusit sa se impuna cu adevarat decat la capatul unui lung razboi civil. Aparea ca intemeiata speranta ca Lenin nu va reusi sa se mentina la putere si ca frontul oriental se va putea reface cu ajutorul adversarilor liderului bolsevic. In numai cateva zile, situatia se va schimba, reclamand luarea grabnica a unei decizii.
BOLSEVICII AMENINTA IASIUL. Treptat, anarhia a cuprins si armata rusa aflata pe teritoriul Moldovei. Soldatii care recunoscusera puterea bolsevica de la Petrograd degradau, arestau si de multe ori isi ucideau ofiterii, nemairecunoscand nici un fel de autoritate. Dupa anii in care suferisera privatiunile razboiului, grabiti sa se retraga spre casa, se dedau la jafuri asupra populatiei civile. Oamenii politici care au lasat memorii referitoare la acele vremuri se intrec in a relata numeroasele incidente cauzate de soldatii rusi.
Groaza a starnit zvonul ca bolsevicii, intruniti in numar tot mai mare in jurul garii Socola de langa Iasi, „se pregatesc sa ne bombardeze“, iar „Armata a IV-a rusa a primit ordin sa paraseasca frontul si vrea sa se indrepte asupra Iasiului“, dupa cum va relata I.G. Duca in memoriile sale. Dupa spusele lui Nicolae Iorga, la Iasi se gaseau in acel moment aproximativ cinci mii de soldati rusi, dintre care numai o suta erau bolsevici.
Pe langa dilema „capitularea sau lupta pana la ultimul om“, evenimentele au ridicat in fata clasei politice romane inca una: cine era dusmanul principal – trupele germano-austriece, care ocupau mai bine de jumatate de tara, sau soldatii rusi, care pana mai ieri ne erau aliati?
ATENTAT DECISIV. Un atentat la viata generalului Scerbacev, comandantul frontului ruso-roman ce nu aderase la bolsevism, va ajuta politicienii romani sa se decida.
In noaptea dintre 8 si 9 decembrie 1917, un comando format din 20 de bolsevici au patruns in locuinta generalului si i-au cerut sa-si dea demisia de la comanda trupelor ruse aflate in Romania. In fata refuzului acestuia, unul dintre bolsevici, relateaza I.G. Duca, „a scos revolverul si l-a indreptat impotriva sarmanului general; ar fi fost omorat cu siguranta daca cei cativa ucraineni din jurul lui, temandu-se de un atac si auzind zgomot din camera sefului lor, nu ar fi sarit in ajutorul lui“.
Pentru factorii de decizie romani, incidentul cu Scerbacev a fost semnalul ca vremea ezitarilor trecuse. Consiliul de Ministri tinut in aceeasi noapte a decis dezarmarea soldatilor rusi si expedierea lor peste granitele Romaniei.
UN RISC ASUMAT. Initial, politicienii vremii au ezitat sa ii dezarmeze pe soldatii rusi. Incercasera astfel sa evite protestele noului guvern de la Petrograd. Dupa cum va povesti Duca, „Intrarea in lupta cu bolsevicii implica mari pericole: represalii impotriva romanilor refugiati la Odessa, pierderea tezaurului nostru de la Moscova, devastari si varsari de sange in Moldova, intreruperea aprovizionarilor prin Rusia si asa mai departe. Dar, intre aceste pericole desigur mari si grave si pericolul ca tot ce reprezenta inca fiinta legala a Statului sa ajunga pe mana bolsevicilor, nu se poate sta un moment la indoiala“. Atentatul la viata generalului Scerbacev a aratat ca bolsevicii intentionau extinderea valului revolutionar si asupra Romaniei.
Alegand sa dezarmeze trupele rusesti, Romania se expunea riscului de a lupta pe doua fronturi, cu germanii si cu bolsevicii. Generalul Constantin Prezan s-a achitat insa cu brio de misiunea anihilarii si dezarmarii soldatilor rusi. De altfel, acestia nu au opus nici o rezistenta.
In decembrie 1917, guvernul de coalitie de la Iasi a riscat si pe termen scurt a castigat. Scadenta va veni mai tarziu. Noua putere de la Petrograd nu va ierta rezistenta opusa de Romania la incercarea timpurie de sovietizare.
REGELE FERDINAND, IN BATAIA PUSTII BOLSEVICE. Nicolae Iorga va nota in jurnalul sau ca „Lenin a ordonat arestarea lui Scerbacev“. Conform marturiilor lui Mihail Bujor, lider bolsevic roman, tinta adevarata a comando-ului ar fi fost de fapt regele Ferdinand. Aceasta deoarece Lenin considera ca „guvernul roman de la Iasi joaca un rol reactionar fata de revolutia rusa“. In opinia liderului bolsevic, monarhul era principalul raspunzator de atitudinea romanilor fata de evenimentele din Rusia. De aceea, a dat ordinul de arestare a regelui Romaniei.

„EVENIMENTE“
Atmosfera in care s-a desfasurat Consiliul de Ministri din noaptea in care grupul de bolsevici a atentat la viata generalului Scerbacev este astfel descrisa de Constantin Argetoianu, in memoriile sale. „Take era galben ca ceara, Bratianu casca intr-una, nu se stie daca de somn sau de emotie; Titulescu tremura intr-o tripla blana, Misu Cantacuzino cerea bere si vorbea de Franta, Barbu Delavrancea nu cerea nimic, da din brate si ragaia. Ceilalti ministri se infatisau tampiti de evenimente“.

„COPII BATRANI“
Contrar celor care vedeau in soldatii rusi in retragere o hoarda de salbatici pusi numai pe rele, acidul memorialist care a fost Constantin Argetoianu manifesta intelegere fata de natura umana. El considera exagerata teama de pericolul reprezentat de cei pe care ii descrie ca pe „niste copii batrani care in acele timpuri si acele locuri nu voiau inca raul nimanui, nu se sinchiseau nici de razboi, nici de politica, si nu urmareau decat un singur lucru: sa ajunga acasa mai iute“.

INSUCCES
„Soldatii romani au cunoscut perfect obiectivele urmarite de revolutia ruseasca, si daca nu s-au contaminat de bolsevism, nu e fiindca turma lor a fost despartita de turma ruseasca, ci tocmai fiindca au cunoscut foarte bine telul final urmarit de tovarasii lui Lenin“
Constantin Argetoianu

Urmarile loviturii de stat bolsevice

CORNEL MICU
La sfarsitul anului 1917, bolsevicii au cucerit puterea in Rusia. Conform promisiunilor lui Lenin, la 3 martie 1918 au incheiat pace cu Germania. Parea ca nimic nu mai statea in calea comunismului si ca, in cativa ani, statul visat de Marx va deveni realitate. Nu a fost asa. In vara lui 1918 a izbucnit razboiul civil.

Dupa cucerirea puterii, Lenin a insistat pentru incheierea razboiului cu Germania, acceptandu-se conditiile acesteia. La 3 martie 1918 s-a semnat pacea de la Brest – Litovsk. In urma acesteia, Rusia pierdea cam o treime din suprafata sa arabila, pe care se concentra cam trei sferturi din industria sa. Unul din efectele pacii a fost foametea, ca urmare a pierderii zonelor agricole. Erau afectati mai ales muncitorii din marile centre industriale, baza de sprijin a bolsevicilor.
Cu acest pret, bolsevicii au obtinut o perioada de ragaz, pentru a-si consolida puterea. Razboiul trebuia dus impotriva inamicilor interni. Leon Trotki va exprima succint aceasta idee: „Puterea sovietelor inseamna razboi civil organizat“.
RAZBOIUL CIVIL. A durat patru ani (1918 – 1921). A fost un razboi de uzura, castigat in final de bolsevici. Pretul victoriei a fost foarte mare: Rusia era in ruina.
Executiile in masa au fost practicate de toate taberele care s-au infruntat. Victimele erau fie prizonierii, fie populatia civila din zonele ocupate, acuzata de a fi pactizat cu inamicul.
TABERELE CONFLICTULUI: „ROSII“. Era numele sub care erau cunoscuti bolsevicii. Victoria lor se datoreaza in parte lui Leon Trotki, care indeplinea functia echivalenta cu cea de ministru de razboi. Prin recrutari obligatorii, prin teroare si prin intermediul propagandei, Trotki a reusit sa creeze o armata redutabila – Armata Rosie.
Avantajul decisiv al „rosiilor“ se datora pozitiei lor centrale in Rusia. Teritoriul controlat de ei era unitar si cuprindea centrele industriale importante (Moscova si Petrograd), cu depozitele de material militar.
Cu ajutorul cailor ferate, Armata Rosie se putea deplasa rapid spre zonele de lupta. In urma

introducerii recrutarii obligatorii (iulie 1918) isi depasea adversarii din punct de vedere numeric.
LEGIUNEA CEHOSLOVACA. Era o armata formata din 40.000 de prizonieri cehi si slovaci, inarmati in Siberia, pentru a lupta impotriva Austro-Ungariei.
O data cu revolutia si incheierea pacii, au plecat, pentru a continua lupta pe frontul de vest. Pe drum, la ordinele lui Trotki, sovietele locale au incercat sa-i dezarmeze. Aceste actiuni au constituit preludiul razboiului civil.
SOCIALIST – REVOLUTIONARII (ESERII). Formau partidul politic dominant in Rusia. In 1918 au intrat in conflict cu bolsevicii. Motivul: dorinta lui Lenin de a comuniza satele prin forta. Centrul de comanda al eserilor a fost orasul Samara, pe cursul mijlociu al Volgai. Aici au creat un guvern, cu ajutorul militarilor din Legiunea Cehoslovaca. Dupa proclamarea independentei Cehoslovaciei (18 octombrie 1918), militarii cehi au plecat. Noul guvern a ramas fara protectie; puterea a fost preluata de un fost ofiter tarist, amiralul Alexandr Kolceak.
„ALBII“. Sub acest nume au fost cunoscute trupele fostilor ofiteri taristi. Nemultumiti de conditiile pacii de la Brest – Litovsk, pe care le considerau umilitoare, acestia au creat armate de voluntari, pentru a lupta contra bolsevicilor. Cele mai importante au fost armata din Caucaz, condusa de generalul Denikin, cea din Siberia, sub conducerea maresalului Kolceak, si armata din Estonia, aflata sub comanda generalului Iudenici.
„VERZII“. Era numele dat grupurilor taranesti rasculate. Motivul revoltelor erau rechizitiile fortate de cereale, practicate de toate taberele conflictului.
Prin numarul lor, „verzii“ influentau decisiv soarta luptelor. Desi luptau atat impotriva „albilor“ cat si a „rosiilor“, au avut tendinta sa ii sprijine pe acestia din urma: bolsevicii le garantau ca isi vor pastra pamanturile impartite in urma revolutiei din februarie 1917.
„NATIONALITATILE“. O data cu declaratia lui Lenin referitoare la dreptul de autodeterminare al popoarelor din imperiu, numeroase nationalitati si-au declarat independenta. A fost cazul ucrainenilor, condusi de anarhistul Mahnov, sau al cazacilor de pe Don care au creat guverne locale, antibolsevice.
In speranta ca va ocupa vestul Rusiei, Polonia a atacat in primavara anului 1920. Dupa o avansare impetuoasa, trupele poloneze au fost invinse. Pacea care a pus capat conflictului, semnata la Riga (martie 1921), a fost insa avantajoasa pentru Polonia: bolsevicii luptau inca in razboiul civil.

COMUNISMUL DE RAZBOI

Pentru a face fata razboiului civil, comunistii au aplicat o serie de masuri extraordinare, cunoscute sub numele de „comunism de razboi“. Acestea cuprindeau, printre altele, nationalizari pe scara larga, lichidarea comertului privat si introducerea muncii obligatorii. Efectele acestei politici asupra populatiei au fost devastatoare: la orase, oamenii erau obligati sa munceasca fara a fi platiti, iar la sate se confiscau de la tarani pana si cerealele de samanta. In 1921, bolsevicii vor renunta la aceasta tactica. Se dovedise ineficienta si, in plus, in fata valului de revolte taranesti pe care le provoca, erau amenintati cu pierderea puterii. Taranii (verzii), au fost singura tabara din razboi careia „rosii“ i-au facut concesii. Pentru scurt timp insa. In 1928 va incepe procesul de colectivizare al agriculturii.

INTERVENTIA STRAINA

In perioada razboiului civil, fostii aliati ai Rusiei din primul razboi mondial (SUA, Anglia, Franta, Italia si Japonia) au trimis trupe pentru a ocupa anumite zone. Initial, scopul acestor trupe a fost de a apara depozitele de material de razboi furnizat Rusiei in perioada 1914 – 1917. Dupa 1917, aceste depozite erau in pericol de a fi capturate de armata germana. Aliatii au ocupat anumite regiuni, in general porturile unde erau situate depozitele. In martie 1918, Anglia, Franta si SUA au ocupat porturile Murmansk (la Marea Adriatica) si Arhangelsk (la Marea Alba). Francezii au ocupat cateva luni mai tarziu si zona Odessei, iar japonezii si americanii Vladivostok si parti din Siberia. Trupele aliate nu au participat efectiv la lupte, desi au permis accesul „albilor“ la aceste

depozite. Prezenta acestora a folosit mai degraba lui Lenin. Astfel s-a nascut ideea ca statele capitaliste lupta efectiv contra revolutiei.

Rascrucea lui 1918

PAULA MIHAILOV

Romania lui 1918 este o tara aflata in razboi, obligata sa semneze o pace dezastruoasa, din fericire neratificata. Marea Unire va umple inimile romanilor de speranta si mandrie nationala. Instabilitatea politica si haosul economic sunt consecintele razboiului si premise ale consolidarii miscarilor de stanga.

Anul 1918 este considerat unul decisiv pentru soarta Romaniei. Este momentul de rascruce, unul dintre acei ani in care deciziile se iau sub presiunea timpului si a conjuncturilor.

O PACE UMILITOARE. Din punctul de vedere al evenimentelor petrecute in 1918, abunda cele referitoare la participarea armatelor romane in primul razboi mondial, la instabilitatea politica din tara, la nemultumirea oamenilor fata de consecintele nefericite ale razboiului.

In 1918, clasa politica romaneasca, refugiata la Iasi, va asista la succesive schimbari de guvernari. La intervale scurte de timp vor conduce noile guverne Take Ionescu si I.I.C. Bratianu, Alexandru Averescu, Alexandru Marghiloman, Constantin Coanda si, din nou, I.I.C. Bratianu. Aflata inca intr-o pozitie favorabila, Germania va cere Romaniei (februarie 1918) cedarea Dobrogei, concesii economice si rectificari in zona muntoasa.

Guvernului Marghiloman (martie-septembrie 1918) ii revine dificila misiune de a incheia pacea cu Germania, pace care va ramane in istorie ca unul dintre cele mai umilitoare episoade, datorita pierderilor teritoriale si subjugarii economice pe care le prevedea. Singurul succes obtinut de conservatorul Alexandru Marghiloman a fost recunoasterea de catre Germania a unirii Basarabiei cu Romania.

In timpul urmatorului prim-ministru – Constantin Coanda, octombrie-decembrie 1918 – cursul razboiului se schimba radical: Puterile Centrale isi recunosc infrangerea si accepta sa-si retraga armatele de pe teritoriul romanesc. Generalul francez Henri Berthelot a reusit sa convinga autoritatile noastre sa reintre in razboi alaturi de puterile castigatoare (Franta, Anglia, Rusia). Romania accepta alianta cu Antanta pe 28 octombrie 1918, cu o zi inainte de incheierea ostilitatilor.

ROMANIA MARE. A urmat Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, moment in care cele trei provincii romanesti – Basarabia, Bucovina si Transilvania – alaturi de Vechiul Regat au devenit Romania Mare.

Bucuria si euforia unirii aveau sa fie curand urmate de griji inerente: alipirea la vechea Romanie a inca trei provincii presupunea administrarea a 295.000 kmp si a unui numar de 15.500.000 de locuitori. Romania Mare reprezenta aproape dublarea teritoriului si a populatiei tarii de dinainte de razboi, la care se adauga inmultirea minoritatilor conlocuitoare, distrugerile provocate de razboi industriei, agriculturii, precum si necesitatea de a lucra cu institutii noi.

DEZAMAGIRE. Poporul astepta de la conducatorii sai o viata mai buna. In propaganda de dinainte de razboi, autoritatile romanesti facusera deseori apel la promisiuni ca acelea de infaptuire a reformei agrare si a celei electorale. Intorsi de pe front insa, soldatii romani au ramas deziluzionati de gospodariile distruse, cresterea preturilor, proliferarea pietei negre, sfidarea imbogatitilor de razboi.

Grevele si manifestatiile de protest din Romania se intensifica. Lipsa unui loc de munca, inflatia crescanda, nesiguranta zilei de maine favorizeaza eficienta propagandei comuniste in Romania. Mediul devine prielnic agitatorilor comunisti care inoculeaza ideile lor de egalitate sociala, de ura impotriva capitalistilor, instigarea la revolta impotriva guvernului si instaurarea dictaturii proletare. Revolutiile bolsevice din Rusia si Ungaria sunt folosite ca exemple in demonstrarea

faptului ca exploatatorii burghezi pot fi detronati de „clasa muncitoare“.
Cei care adera la ideile radicale ale comunistilor sunt muncitorii, care cer drepturi egale cu cele ale patronilor, tinerii care par a nu-si gasi un punct de reper intr-o tara ruinata de razboi, intelectualii fara cariera.
EPOCA REFORMELOR. Marea majoritate a populatiei tarii – peste 70% – era formata insa din locuitorii satelor, fara pamanturile lor, care mai lucrau inca pe marile proprietati boieresti. Dar iata ca aceasta masa, de secole inerta, a aflat ca Regele a decretat improprietarirea taranilor (15 decembrie 1918) si s-a largit dreptul de vot.
Din pacate, reformele infaptuite erau de tipul celor denumite de Titu Maiorescu, al formelor fara fond. Daca premierul I.I.C. Bratianu stia ca Romania are nevoie de reformele agrara si electorala, majoritatea romanilor nu stiau ce vor face cu bucata lor de pamant sau cu dreptul lor de vot.
Presa interbelica oglindeste episoade inedite din viata noua pe care o incepuse Romania Mare. Iata, de exemplu, cum infatisa un ziar din Vechiul Regat Parlamentul reprezentantilor celor trei provincii, un veritabil portret al societatii in ansamblul ei: „Parlamentul votului universal are aspectul cel mai democratic si cel mai neasteptat, cum e si firesc. Fracurile si piepturile albe ale „vechilor partide“ stau alaturi de sumane si itari, alaturi de caciuli tinute sfios in mana. (...) Taranistii, imbracati cam ca acasa, care cu ilicul, care cu sumanul si cu cizmele, s-au asezat cuminti la locul lor si privesc cu interes imprejur“.

VECHI SI NOU
Tanarul liberal Gheorghe Tatarescu (foto), intr-un articol din „Glasul Gorjului“ (in noiembrie 1918), exprima pareri de rau pentru dezastrul provocat de razboi, dar incearca si sa insufle speranta intr-o viata mai buna: „Oricat ar fi de lunga si de sangeroasa incaierarea care a cuprins o buna parte din omenire, va veni o zi in care glasul tunului va amuti si armele vor cadea din mainile ostenite (...). In ziua aceea, omenirea se va intoarce sa-si tamaduiasca ranile; in orasele calcinate va tresari iarasi viata; de-a lungul transeelor va trece domol plugul, iar peste dealurile si vaile in care vuiau ghiulelele se va aseza, din nou, linistea de altadata...“.

Ecouri in Romania ale loviturii de stat bolsevice

CRISTINA DIAC
„Orasul lui Petru cel Mare a trecut din mana in mana, ca un obiect de vanzare disputat de cumparatorul cu punga cea mai groasa“, scria Ion Minulescu. Era o aluzie la faptul ca revolutia inceputa la Petrograd in februarie 1917 va fi confiscata de bolsevici in octombrie. Pentru Romania incepea o perioada dificila.

La sfarsitul lui februarie 1917, participantii la un miting organizat la Petrograd cu ocazia zilei femeii protestau fata de lipsa painii. Era inceputul a ceea ce ulterior a ramas in istorie ca Revolutia din Februarie. La inceputul lui martie, tarul Nicolae al II-lea si-a semnat abdicarea. In traditia politica a Rusiei, tarul reprezenta capul statului: cumula toate atributele autoritatii, i se datora ascultare din partea intregului aparat functionaresc si din partea armatei. In ochii populatiei, tarul personifica statul insusi.
Afacerile statului urmau sa fie gestionate de un Guvern provizoriu, pana la alegerea unei Adunari Constituante. Noua putere si-a propus sa organizeze alegerile pentru Constituanta pe baza votului universal, sa desfiinteze institutiile politienesti ale regimului tarist, sa organizeze noi alegeri pentru organele de guvernare locale. Parea ca noii conducatori ai Rusiei erau ferm decisi sa inscrie Rusia pe drumul spre o democratie de tip occidental.
PRAGMATISM. Oamenii politici cantareau noua situatie prin prisma implicatiilor pe care schimbarile din Rusia aveau sa le aiba asupra razboiului. Va continua aliatul de la Rasarit sa lupte? Sau va incheia pace separata? Acestea erau intrebarile pe care si le-au pus politicienii inca

din primele ceasuri dupa aflarea vestilor despre evenimentele din 1917. „Prima impresie – dupa cum va marturisi ulterior I.G. Duca, om politic liberal si ministru in guvernul de coalitie de la Iasi –, nu numai la Iasi dar si in celelalte capitale aliate, era ca inlaturarea tarului si a nefastei sale camarile este un noroc, ca abia acum Rusia va putea lupta cu toata taria si va aduce intreaga sa contributie la sfortarea generala a Aliatilor. Am trait la Iasi cateva zile pline de mari nadejdi; bucuria nu a fost insa de lunga durata".

CONTRADICTORIA REVOLUTIE. Constantin Argetoianu, in 1917 parlamentar din partea Partidului Conservator, afirma in memoriile sale ca informatiile contradictorii au facut ca evenimentele din Rusia sa fie privite „sub un unghi cu totul fals". Nu numai la noi, scria Argetoianu, dar in Europa intreaga rasturnarea tarismului a fost salutata cu multumire ca o indrumare a Rusiei pe calea constitutionala si a controlului cetatenesc, ca o salvare a unei natiuni de sub jugul ocupatiei si a bunului plac, ca o lamurire a politicii rusesti de razboi in sensul unei mai stranse si mai leale colaborari intre aliati. (...) La o revolutie marxista nu s-a gandit nimeni la inceputul miscarii. Pana in toamna, la lovitura lui Lenin, problema constitutionala si convocarea unei constituante au preocupat singure opinia publica in Rusia si in Europa. (...) Schimbarile asteptate erau schimbari de granite, nu de ordin economic si social, si atat de profunde incat sa modifice cu totul, prin repercutarea lor, intreaga evolutie a omenirii."

Necunoasterea si judecarea faptelor dupa criterii politice obisnuite au facut din optimism si speranta sentimentele dominante in martie 1917. Treptat, oamenii politici vor fi ajutati de decretele lui Lenin sa-si piarda iluziile intr-o Rusie democrata si europeana.

VREMEA DEZILUZIILOR. O data cu puciul bolsevic de la Petrograd din octombrie 1917, se vadea ca temerile din primavara ale clasei politice romanesti fusesera intemeiate. Retragerea Rusiei din razboi lasa Romania fara sprijinul aliatului principal, inconjurata din toate partile de inamici. Anarhia si dezorganizarea frontului ce au urmat loviturii de stat bolsevice, corelate cu inaintarea germanilor pareau a face ca dezastrul Romaniei sa fie complet si definitiv.

„UN ACT DE TRADARE FARA PRECEDENT". Prima reactie la Iasi a fost aceea de a cataloga actul Rusiei ca un gest de tradare. Din nou, principala idee care i-a calauzit pe romani in analiza schimbarilor din Rusia a fost corelarea acestora cu soarta razboiului.

Octavian Goga se intreba retoric in noiembrie daca „reprezentantii ideilor domnului Lenin, care in numele valorilor morale ale unei drepte oranduiri omenesti isi reclama loc in arena, nu vad oare in aceasta nesocotire absoluta a Romaniei un act de tradare constienta?" Dupa cum isi va aminti I.G. Duca, insusi regele Ferdinand ar fi spus intr-o sedinta a Consiliului de Ministri ca se astepta sa fie un razboi greu, se astepta chiar ca Romania sa fie invinsa dar nu i-a putut trece prin minte „ca vom fi victima unui act de tradare fara precedent in istorie". „In orice parte ne intoarcem suntem tradati, suntem vanduti", scria si sotia sa, Regina Maria. Ideea ca am fost tradati de rusi a fost impartasita si de Duca insusi.

INCERTITUDINE SI PANICA. Ca si in martie, informatiile aflate la dispozitia oficialilor romani in noiembrie 1917 au fost precare si contradictorii. Argetoianu va relata ca, „pana la sfarsitul lui noiembrie, cercurile politice mai largi n-au stiut exact in Iasi ce se petrecea dincolo de Nistru". Regina Maria se va referi la randul ei la starea de incertitudine ce domnea la Iasi: „Traim pe jumatate in intuneric, caci ne e cu neputinta sa ne dam seama temeinic de cele ce se intampla sau sa stim ce intorsatura vor lua lucrurile".

Starea de incertitudine a adus cu sine panica. Frontul rusesc, aflat in apropierea granitelor Romaniei, incepea sa se dezintegreze. In retragerea spre casa, soldatii rusi provocau dezordine si instabilitate. Armata germana inamica isi continua inaintarea, Romania era prinsa intre doua dezastre. Sugestive sunt in acest sens insemnarile din jurnalul Reginei Maria, care nota la 21 decembrie 1917: „Naruirea e deplina si biata mica Romanie e prinsa in cea mai grozava capcana; nu-i ramane decat sa stea linistita, gandindu-se in ce fel va avea sa moara".

Politicienii se incurajau insa cu speranta ca Lenin nu va reusi sa se mentina la putere. Cu doar cateva zile inainte de puciul bolsevic avusesera loc in Rusia alegeri pentru Adunarea Constituanta. Si cum partizanii ideilor lui Lenin obtinusera un numar foarte mic de voturi,

judecand dupa criterii politice valabile intr-o democratie, „concluzia ca o minoritate neinsemnata nu va reusi sa se impuna marii majoritati a populatiei rusesti aparea multora ca o concluzie logica si probabila“, nota I.G. Duca. In schimb, primul ministru Ionel Bratianu era de parere ca „o vointa hotarata, oricare ar fi ea, se va impune in mijlocul haosului existent si, din nenorocire, de la izbucnirea revolutiei rusesti, numai Lenin si prietenii lui stiu ce voiesc si urmaresc cu o admirabila tenacitate si cu o energie salbatica scopurile lor“. Pesimismul lui Bratianu se va confirma.

BASARABIA

Cu toata deznadejdea provocata de iesirea Rusiei din razboi, lovitura de stat bolsevica de la Petrograd a avut pentru Romania si o consecinta pozitiva. Destramarea Imperiului Rus a facut ca Basarabia sa fie prima provincie care se va uni cu tara in 1918. Din 1812, pamantul dintre Prut si Nistru era parte a Imperiului Romanovilor. Numai dezagregarea imperiului de la Rasarit, neprevazuta de nimeni la inceputul razboiului, a facut posibila unirea din martie 1918.

„*Rusia, prin stralucita opera de prefacere a acestor zile, si-a armonizat perfect viata interna cu cele mai nobile impulsuri ale organizatiei de stat din Occident.*“
Octavian Goga, despre revolutia rusa din februarie 1917

„*Rusia (...) intra in adevarata ei primavara, aparand in toata maretia fortei sale de gigant insufletit de unica hotarare de a lupta pana la capat.*“
Ion Minculescu, despre revolutia rusa din februarie 1917

Editorial: Felix de Fier

LAVINIA BETEA

In vremea cand se infiinta Partidul Comunist din Romania, unul dintre oamenii cei mai puternici ai lumii si totodata un model incontestabil pentru prototipul revolutionarului de profesie – la care urmau sa aspire cominternistii din lumea intreaga – era Felix Dzerjinski.
In decembrie 1917 fusese creata CEKA, politia secreta a noului regim sovietic. Cunoscuta ulterior prin abrevierile GPU (1922-1934), NKVD (1934-1946), MGB (1946-1954), KGB (1954-1989), rolul ei programatic a fost mentinut in incadrarea larga de „organ de lupta contra revolutionarilor, speculantilor si sabotajului“.
Primul ei conducator, Felix Dzerjinski, supranumit „Felix de Fier“, poate fi considerat un simbol al regimului comunist. Hagiografia sa – „Cavalerul revolutiei“ – s-a vandut intr-un numar de 40 de milioane de exemplare, „primul cekist“ fiind prezentat in ea, in principal, in ipostaza de „prieten al copiilor“.
Ca multi revolutionari de profesie, Dzerjinski s-a nascut intr-o familie respectabila, unde a primit o buna educatie crestineasca. In adolescenta a trait el insusi exaltari religioase, transferate curand spre politica. Pana la victoria revolutiei bolsevice, timp de 20 de ani, viata sa a fost plina de actiuni si domicilii clandestine, arestari si deportari. In timpul revolutiei din 1917 s-a afirmat ca specialist indiscutabil al chestiunilor de securitate, fiind comandant al garzilor de la Smolnii si responsabil cu controlul asupra postei si telegrafului.
„Viata insasi dicteaza CEKA, vointa sa“, afirma Dzerjinski la infiintarea temutei institutii pe care a creat-o cu sprijinul lui Lenin. Formidabila masina represiva, situata deasupra legilor si deseori deasupra partidului, ce dispunea de resedinte proprii, trupe speciale, sistem de lagare si servicii de spionaj, a avut ca baza de pornire o suta de oameni. Acestia fusesera recrutati direct de Dzerjinski dintre fostii sai camarazi polonezi, baltici si evrei. „O inima calda, un cap rece si maini curate“ le cerea Dzerjinski, in mod public, cekistilor sai, impunand propagandistic reprezentarea unui

neinfricat, inteligent si pur luptator.
Pentru a face fata sarcinilor tot mai numeroase care decurgeau din programele politice, efectivele CEKA sporesc mereu. Daca in 1913, in politia tarista – Ohrana – erau incadrate 15.000 de persoane, in 1921, lucratorii cekisti erau in numar de 283.000. „Un bun comunist este egalul unui bun cekist", spunea Lenin. Criteriile de angajare si apreciere pentru cekisti urmau, de altfel, consecvent modificarile din grilele de promovare ale activistilor de partid.
In epoca stalinista, puterea si metodele temutei institutii vor fi deseori asociate cu practicile tarului Ivan cel Groaznic. S-au facut multe referiri la numitul tar ca la modelul imitat de Stalin, cunoscuta fiind admiratia „tarului rosu" pentru mai vechiul sau predecesor din Kremlin. In 1564, Ivan divizase in doua parti tara: „opricinina" – imensul sau domeniu privat, unde va face tot ce va voi, si „zemscina" – pamanturile celorlalti feudali. Impartirea se facuse prin stramutarea a 12.000 de familii aristocrate in teritoriile indepartate ale Rusiei, pamanturile lor intrand in proprietatea tarului. Degraba, boierii exilati au fost inlocuiti cu o nobilime noua, alcatuita din salariati. Astfel s-a creat casta „opricinicilor", reprezentati, intr-o prima etapa, de garda tarului formata din 1.000 de oameni.
Curand, garda se mareste la sase mii de osteni, care depun un infricosator juramant de credinta tarului si imperiului sau. Rand pe rand, jura fiecare pe cruce sa dezvaluie tot ce stie sau poate afla despre orice urzeala indreptata impotriva tarului. Supusi doar lui, jura ca-si vor renega neamul si-si vor uita parintii. Opricinicii dobandesc o imensa putere. In temutele lor cavalcade prin teritoriul civil al „zemscinei" sunt imbracati in negru si poarta la sa un cap de caine si o matura – simboluri ale misiunii de a musca si inlatura pe potrivnicii tarului. A spune ceva rau despre ei echivaleaza cu crima de lezmajestate si se pedepseste cu moartea. Impreuna cu trei sute dintre opricinicii sai pe care-i numeste „frati", Ivan pare sa fi creat intr-un palat un fel de nou ordin monahal. Studiul, rugaciunea si tortura sunt preocuparile lor. Functie de acestea, vesmintele monahale sunt schimbate cu arme si straie de osteni. Ivan insusi doarme intr-o chilie si intre torturile care seamana cu caznele iadului, aplicate potrivnicilor sai, bate matanii.
Dzerjinski, care detinea dreptul de viata si moarte asupra „dusmanilor poporului", a trait ca un pustnic, departe de familia sa. Ziua si noaptea a locuit in chilia biroului sau. Credincios revolutiei si conducatorilor ei, in numele lor a schilodit si ucis fara mila. „Omul de Fier" a murit in 1926, in plina sedinta a CC al PCUS, in urma unui infarct.
Acesta a fost unul dintre eroii legendelor revolutiei proletare.

URMASII CEKISTILOR
„Ceea ce noi faceam nu a folosit nimanui. Ce sens a avut sa scriem, sa recrutam, sa obtinem informatii? La Centru nimeni nu citea nimic. Oare noi nu prevenisem despre ceea ce putea sa se intample, nu recomandasem cum sa se actioneze? Nici o reactie. Cine isi doreste sa lucreze pentru cosul cu gunoi, in gol? Sa pierzi ani din viata. Pentru ce? Pur si simplu ca sa iei un salariu? Uite, de exemplu, prietenii mei care lucrau pe linia spionajului tehnic obtinusera pentru cateva milioane de dolari informatii despre o descoperire stiintifica dintre cele mai importante. O activitate de cercetare independenta la un asemenea proiect ar fi costat tara noastra miliarde de dolari. Prietenii mei au obtinut datele si le-au trimis la Centru. Acolo au examinat si au spus: «Excelent. Informatie dintre cele mai importante. Multumim. Va imbratisam pe toti. Va propunem la decorare». Dar a utiliza informatiile in mod concret nici nu au incercat. Nivelul tehnic al industriei nu permitea".
Vladimir Putin (2000), actualul presedinte al Federatiei Ruse

TEROARE ROSIE
„Noi nu luptam impotriva unor indivizi. Noi exterminam clasa sociala a burgheziei. In timpul anchetei nu cereti probe daca acuzatul a actionat in vorba sau in fapta impotriva puterii sovietice. Prima intrebare pe care trebuie s-o puneti este: Din ce clasa sociala face parte? Care-i este originea? Ce educatie si ce meserie are? Aceste intrebari decid soarta acuzatului. Aceasta

este semnificatia si esenta terorii rosii"
M.J. Latsis, revista Teroarea rosie (1920)

CEKA – „paznicul neadormit al revolutiei"

PAULA MIHAILOV

Ajuns la putere in urma unei lovituri de stat, fara a detine majoritatea politica necesara formarii guvernului, Lenin avea nevoie de un instrument de forta prin care sa se impuna. Garzile Rosii, dezorganizate, nu mai erau de folos. Astfel, in decembrie 1917 ia nastere CEKA, pe baza proiectului lui Felix Dzerjinski.

La 25 octombrie (7 noiembrie) 1917, Lenin si tovarasii sai preiau puterea Rusiei printr-o lovitura de stat. Dupa demiterea Guvernului provizoriu, Lenin anunta trecerea puterii in mainile Comitetului Militar Revolutionar din Petrograd (CMRP). Acesta era fatada militara a Partidului bolsevic, al carui unic scop era instaurarea dictaturii proletariatului. Iar dictatura, dupa modelul iacobin ales de Lenin, echivala cu forta si cu teroarea. Intr-un oras ca Petrogradul (capitala Rusiei tariste), dominat de foamete, razboi, dezastru economic, liderul bolsevicilor impune solutii dure pentru instaurarea ordinii.
Lovitura de stat a comunistilor a starnit numeroase si diverse reactii din partea populatiei. Jafurile armate, mai ales cele din magazinele cu bauturi, crimele, manifestatiile si grevele faceau imposibil cursul linistit al vietii oamenilor.
PRIMA ACTIUNE CEKISTA. In consecinta, Lenin si Consiliul Comisarilor Poporului (Sovnarkom-ul) constata nevoia unei „maini de fier", care sa instaureze ordinea sociala. Lui Felix Dzerjinski, un vechi bolsevic polonez, i se va incredinta aceasta importanta misiune.
Declansarea grevei functionarilor din administratie, imediat dupa 25 octombrie 1917, care bloca functionarea aparatului administrativ controlat acum de bolsevici, l-a determinat pe Dzerjinski sa propuna luarea unor masuri dure impotriva capilor miscarii. „Cine nu vrea sa munceasca alaturi de popor nu-si are locul in el!", a motivat Dzerjinski gestul.
Pornind de la amenintarea extinderii valului grevist si contrarevolutionar, Felix Dzerjinski a sustinut printr-un proiect aprobat de Lenin crearea unei Comisii Extraordinare Panruse pentru Combaterea Contrarevolutiei, Speculei si Sabotajului (VECEKA, devenita ulterior CEKA).
SCOP SI OBIECTIVE. Actul de nastere al Ceka s-a semnat la 7 decembrie 1917. Desemnarea lui Dzerjinski ca si conducator al ei a fost sustinuta de Lenin astfel: „Dintre noi toti, Felix a petrecut cel mai mult in temnitele tariste si a avut cele mai multe frecusuri cu Ohrana. Stie ce are de facut!".
Scopul crearii CEKA era „reglarea conturilor cu contrarevolutionarii intr-o maniera revolutionara, autentic bolsevica!", dupa cum promitea presedintele ei. Sarcinile ei erau suprimarea si lichidarea oricarei tentative si act contrarevolutionar si de sabotaj, contrarevolutionarii si sabotorii fiind deferiti tribunalelor revolutionare nou constituite.
Categoriile vizate de raidurile cekiste erau, la inceput, reprezentantii presei, ai membrilor Partidului Constitutional-Democrat, ai socialist-revolutionarilor de dreapta si grevistilor. Daca ii considera vinovati, fara a-i mai judeca, Ceka putea sa le confiste bunurile, sa-i evacueze din domiciliu, sa le ia cartelele de aprovizionare, sa le publice numele in listele cu dusmanii poporului.
Din cauza unui compromis pe care bolsevicii au fost nevoiti sa-l faca socialist-revolutionarilor, decretul de infiintare a Ceka nu va fi publicat niciodata. Lucru ce nu a impiedicat-o sa functioneze.
„MULT PREA BLAND E RUSUL!". Primii 100 de oameni recrutati de Dzerjinski in CEKA erau in majoritate polonezi, letoni si evrei, vechi camarazi de-ai lui din Comitetul Revolutionar. Lenin insusi incurajase politica sa de recrutare, considerandu-i pe rusi „prea blanzi" pentru sarcinile

grele impuse de instaurarea dictaturii proletariatului.
Dupa doua saptamani de la infiintare insa, „Felix cel de fier“ constata lipsa de organizare din interiorul institutiei pe care o conducea. De aceea va face un apel sovietelor pentru a organiza in interiorul lor sectii locale ale Ceka, astfel incat intreaga retea centralizata sa devina mai eficienta.
INCEPE „TEROAREA ROSIE“. Dupa mutarea sediului sau central la Moscova (10 martie 1918), pe celebra Strada Bolsaia-Liubianka, Ceka intrepinde o actiune de amploare impotriva anarhistilor. Descinderile facute la casele lor se incheie cu arestari si executii.
Cele mai puternice amenintari pentru bolsevici veneau din partea Garzilor Albilor (vechi slujitori in armata tarista), a nemultumirilor si rascoalelor taranesti. Haituiti si atacati din ce in ce mai puternic, cekistii incep aplicarea „terorii rosii“ (septembrie 1918). Prin aceasta, Dzerjinski intelegea legalizarea dreptului „de a sfarsi pe loc, fara a cere aprobarea nimanui, cu orice canalie revolutionara“.
Pe langa executii in masa si arestari, Ceka a mai introdus un element de represiune: lagarele de munca coercitiva (pentru cei condamnati de tribunale) si lagarele de concentrare (pentru cei impotriva carora se luau doar masuri administrative).
CORUPTIE SI ABUZ. Puterea tot mai mare pe care si-au insusit-o cekistii, care se erijau in salvatori ai natiunii, se va intoarce impotriva lor. Rapoartele sefilor de militii sau de partid din diferite zone ale Rusiei semnalau nelegiuirile savarsite de acestia. „Jefuiesc si aresteaza pe oricine, mentioneaza un astfel de raport. Stiind ca nu vor fi pedepsiti, au transformat sediul Ceka intr-un bordel, in care sunt adusi «burghezii». Betia este generala. Cocaina este utilizata din belsug de catre sefii marunti.“
In atari conditii, chiar din randurile Partidului Bolsevic s-au ridicat voci impotriva practicilor Ceka. Prima reorganizare serioasa a Comisiei revolutionare va avea loc in 1919, cand Dzerjinski este numit comisar al poporului pentru afaceri interne. Ceka nu va disparea, ci se va „topi“ in comisariatul afacerilor interne (NKVD).
JUSTITIA CEKISTA. Una dintre cele mai ample si violente actiuni ale Ceka a fost razboiul purtat impotriva taranilor. Rascoalele taranesti, incepute in vara lui 1918, au culminat in iarna lui 1920-1921. Locuitorii satelor erau nemultumiti din cauza rechizitionarii bunurilor si a recrutarii fortate in Armata Rosie de catre bolsevicii care le promisesera reforma agrara.
O alta ambitie a cekistilor a fost indepartarea de pe Don si Kuban a cazacilor, populatie privilegiata in timpul tarismului. Noua ordine politica insemna pentru ei pierderea avantajelor obtinute prin serviciul in armata tarista. Dintr-un total de trei milioane de cazaci au pierit circa 300-500.000 de cazaci in inversunarea de nesupunere la practicile bolsevicilor.
Acestea sunt doar cateva dintre exemplele cele mai elocvente ale faptelor prin care Ceka si-a dus la indeplinire scopul: obtinerea puterii absolute pentru Lenin. Numarul victimelor ei, ascunse prin numeroase gropi comune sau documente inca secrete, nu este cunoscut.
O data cu introducerea Noii Politici Economice (NEP) de catre Lenin, Ceka si-a schimbat denumirea in Directia Politica de Stat (GPU), subordonata NKVD. Istoria ei nu se incheie insa aici. Chiar in zilele noastre, angajatii Serviciului Federal de Securitate isi spun, cu mandrie, „cekisti“.

METAMORFOZE
O data cu introducerea Noii Politici Economice (1922), Lenin cere reorganizarea Ceka. In februarie 1922, aceasta devine Directia Politica de Stat (GPU), fara drept de a pronunta sentinte, a interna in lagare sau a pedepsi. Foarte curand insa, noua Directie este investita cu puterea de a exila opozantii politici, de a executa „banditii“ si de a trimite in lagar alte categorii de condamnati. Din 6 iulie 1923, Directia Politica de Stat se transforma in Directia Unita Politica de Stat (OGPU), ambele structuri fiind conduse de acelasi Feliks Dzerjinski, supranumit de Stalin „spaima burgheziei“.

EFECTIVELE

Intre 8 si 11 iunie 1918 a avut loc prima Conferinta panrusa a sectiilor Ceka. La ea participa reprezentantii celor 43 de filiale locale, in care lucrau aproape 12.000 de oameni. Numarul cekistilor va creste de la 40.000 (1918) la peste 280.000 (1921). La aceasta Conferinta, Dzerjinski a declarat Ceka „deasupra Sovietelor“, chiar deasupra Partidului, „asumandu-si pe tot teritoriul republicii povara luptei impotriva contrarevolutiei, ca organ suprem al puterii administrative a Rusiei“. Fiecare sectie trebuia organizata dupa modelul central al celei din Liubianka, ingloband diferite departamente specializate. De data incheierii Conferintei se leaga si reintroducerea de catre Sovnarkom a pedepsei cu moartea, scoasa din legalitate in octombrie 1917.

„Bolsevicii nu numarau in «statisticile» lor sutele de ofiteri si civili impuscati. (...) Numai la Kronstadt, intr-o singura noapte au fost impuscate 400 de persoane. Au fost sapate in curte trei gropi mari, 400 de persoane au fost asezate in fata lor si executate una dupa alta“
martor ocular

Cavalerul revolutiei

CORNEL MICU

In 1901, la varsta de 24 de ani, Felix Dzerjinski spunea: „Nu sunt capabil sa urasc pe jumatate sau sa iubesc pe jumatate. Nu pot sa daruiesc jumatate din sufletul meu“. El si-a daruit sufletul si viata revolutiei pe care a slujit-o pana la sfarsit. Adversarii acesteia au avut parte de o singura soarta: moartea.

Felix Edmundovici Dzerjinski s-a nascut la 11 septembrie 1877 la Villnius, in Lituania, intr-o familie catolica de proprietari de pamant polonezi. Atmosfera din familie i-a influentat copilaria. In adolescenta s-a pregatit pentru a deveni preot catolic.
IN FRUNTEA CEKA. In timpul studiilor, contactul cu socialismul i-a schimbat viata. In 1895 s-a inscris in Partidul Social-Democrat din Lituania, fiind implicat in organizarea muncitorilor in sindicate.
In 1900 s-a numarat printre membrii fondatori ai Partidului Social-Democrat din Regatul Poloniei si Lituaniei, partid condus de celebra comunista Roza Luxemburg. Pana in 1917 a fost implicat in activitati revolutionare, fiind arestat in numeroase randuri. Practic, a stat 11 ani in inchisoare, cu trei scurte perioade de libertate. In acest timp, in numele internationalismului proletar a inceput sa colaboreze cu bolsevicii rusi.
Eliberat in urma revolutiei din primavara lui 1917, a activat in cadrul partidului bolsevic ca delegat al socialistilor din Polonia si Lituania. S-a inscris apoi in randurile partidului, devenind membru al Comitetului Central si participand la lovitura de stat din toamna lui 1917.
La 20 decembrie 1917 a fost numit in fruntea CEKA, politia politica a lui Lenin. A fost o decizie inteleapta in conditiile in care bolsevicii se straduiau, cu greu, sa pastreze puterea. In ziua numirii sale, Dzerjinski afirma: „Sa nu va ganditi ca voi aplica justitia revolutionara; noi nu avem nevoie acum de justitie. Acum este razboi – fata in fata, o lupta pana la moarte. Viata sau moarte! Eu propun, eu cer un organ care sa permita reglarea conturilor cu contrarevolutionarii“. Dzerjinski era un fanatic al revolutiei, tot atat de necrutator cu sine insusi pe cat era de necrutator cu altii. In primul an de activitate, cand CEKA de-abia se organiza, a muncit cate 16 ore pe zi, 7 zile pe saptamana. Si-a castigat astfel porecla de Felix cel de Fier. Pentru el, revolutia era nu cel mai important lucru, ci singurul. A condamnat la moarte mii de oameni in numele ei, desi avea o fire impresionabila si avea mustrari de constiinta pentru ceea ce facea. In acea perioada circula o poveste, potrivit careia, cu ocazia mesei festive de Anul Nou, in 1918, s-a imbatat. In aceasta stare se ruga de toti comesenii sa il impuste pentru ca are mainile patate de sange.
A condus CEKA pana la moarte, vreme de opt ani. Dupa moartea lui Lenin (1924) a mai

indeplinit si functia de presedinte al organismului de planificare economica, Consiliul Suprem al Economiei. A murit la 20 iulie 1926, in urma unui infarct, la trei ore dupa un discurs in fata plenului Comitetului Central si al Comisiei Centrale de Control al partidului. S-a spus despre el ca a cazut la datorie.
„CAVALERUL REVOLUTIEI“. La moartea lui Dzerjinski, in jurul numelui sau s-a construit un adevarat cult al personalitatii. Efigia sa, cu masca mortuara a mainilor si a figurii, cu uniforma de parada, a fost expusa in sala de conferinte din sediul institutiei pe care a condus-o. A fost indepartata abia dupa al doilea razboi mondial, pe fondul cultului personalitatii dedicat lui Stalin. Insa, dupa moartea acestuia, imaginea lui Dzerjinski a revenit in actualitate. La sfarsitul anilor ’50 i s-a inaltat o statuie in fata pietei din Moscova care ii poarta numele (unde de altfel se afla si sediul KGB-ului).
In general, Dzerjinski a devenit un simbol pentru ofiterii serviciilor secrete sovietice. Pana in ziua de azi, bustul sau din sediul Directiei I Centrale a KGB-ului este inconjurat de flori proaspete, aduse de ofiteri.
PROTOTIPUL CEKISTULUI. Figura lui Dzerjinski a stat la baza imaginii idealizate a lucratorului in serviciile secrete, cekist-ul.
Felix a contribuit la aceasta inca din timpul vietii: „O inima calda, un cap limpede si mainile curate“, cerea el de la oamenii sai. Era chiar viziunea pe care liderul serviciilor secrete sovietice o avea despre el insusi: „Taria mea provine din faptul ca nu ma crut niciodata“, declara el in fata membrilor partidului cu cateva ore inainte de moarte.
Aceasta nu l-a impiedicat pe Dzerjinski sa fie un calau. Un calau rece, care incerca sa nu abuzeze de functia pe care o detinea, dar un calau. Arthur Ransome, un ziarist prezent in Rusia acelei perioade, scria despre el: „Este un fanatic al revolutiei, calm, cu mintea calculata, cu o absoluta incredere in propria constiinta si nerecunoscand o alta instanta superioara“.
In timpul vietii a incercat sa limiteze abuzurile oamenilor din subordine, nu insa si crimele comise in numele revolutiei. Respectarea legii a fost principiul pe care a incercat sa-l puna la baza activitatii. De multe ori, angajati ai CEKA, printre care chiar ofiteri, au fost executati, la ordinul sau, pentru abuzuri.
Si Dzerjinski a abuzat la randu-i de functia sa, cel putin in cateva situatii. Se stie ca in 1919 a intervenit in fata tribunalului in favoarea unui subordonat acuzat de uciderea unui detinut si de vanzarea de bunuri confiscate. In urma interventiei sale, acesta a fost eliberat.
„JUMATATE PUTREZI“. Si totusi, imaginea era falsa. La 28 ianuarie 1919, Izvestia a publicat o scrisoare deschisa din partea membrilor CEKA. In cadrul acesteia se recunosc abuzurile unor angajati. In opinia semnatarilor existau cekisti care ajung frecvent pe o panta alunecoasa si cad. „Aceasta panta alunecoasa, continua scrisoarea, reprezinta un pericol pentru toate personalitatile slabe de caracter, care s-au alaturat filialelor CEKA si au ajuns sa detina functii de raspundere.“
Realitatea era insa mult mai rea. Victor Serge, un anarhist convertit la bolsevism, aflat in Rusia in anii de dupa revolutie, scria despre cekisti: „Singurele temperamente care se dedica de bunavoie si cu tenacitate acestui serviciu de «aparare interna» sunt cele suspicioase, acrite, dure si sadice (...). Stiu cu siguranta ca Dzerjinski ii considera «pe jumatate putrezi» si nu vedea nici o solutie pentru acest fenomen negativ decat impuscarea celor mai rai dintre cekisti si abolirea cat mai rapida a pedepsei cu moartea“.

FELIX DZERJINSKI
· 11 septembrie 1877 – se naste la Vilnius, intr-o familie de polonezi.
· 1895 – este exmatriculat din liceu pentru activitate revolutionara; se alatura Partidului Social-Democrat Lituanian.
· 1897-1917 – este inchis, dar se va bucura de scurte perioade de libertate.
· 1900 – participa la fondarea Partidului Social-Democrat din Regatul Poloniei si Lituaniei.
· martie 1917 – este eliberat in urma revolutiei din Rusia. Se inscrie in partidul bolsevic.
· decembrie 1917 – Lenin il numeste la conducerea CEKA.

· 1921 – devine ministrul de Interne al statului bolsevic.
· 1924 – este desemnat presedinte al Consiliului Suprem al Economiei.
· 20 iulie 1926 – moare in urma unui infarct.

DESCRIERE
„Toata viata lui a vibrat la unison cu motto-ul exprimat in urmatoarele cuvinte: «As dori sa imbratisez tot neamul omenesc cu iubirea mea, sa-l incalzesc si sa-l curat de mizeria vietii moderne».“
Victor Cerebrikov, presedintele KGB-ului in perioada 1982-1988

Septembrie 1924 - Bolsevicii incearca sa recupereze Basarabia

GEORGE D. RIPA

In septembrie 1924 s-au produs mai multe atacuri de proportii in sudul Basarabiei. Cercetarile ulterioare au relevat faptul ca aceste atacuri au fost puse la cale de serviciile secrete bolsevice care urmareau destabilizarea regiunii si crearea unui pretext pentru interventia militara sovietica. Planul lor a esuat.

La congresul al II-lea al PCdR desfasurat in 1922 la Ploiesti s-a spus ca minoritatile vor „cuceri deplina libertate numai in cadrul Republicii Socialiste Federative a Sfaturilor din Balcani“.
Au existat doua viziuni in politica Moscovei fata de Romania. Cea a lui Litvinov, moderata, si cea sustinuta de Stalin, Cicerin sau Racovski, mai dura. Grupul condus de Litvinov a initiat convorbirile cu Romania de la Riga, in 1922, si de la Viena, in 1924. Negocierile au esuat si diplomatia sovietica fiind in impas, initiativa a fost preluata de Comintern.
La Conferinta a VI-a a Federatiei Comuniste Balcanice din decembrie 1923 s-a adoptat o rezolutie in care se specifica caracterul expansionist al Romaniei. I se reprosa direct ca a anexat „mari parti ale altor popoare“. Drept urmare, se cerea dezmembrarea statului roman. Chiar PCdR si-a insusit aceste lozinci, fapt ce a atras indepartarea romanilor de partid. Ideile au fost reluate in aprilie 1924 la Conferinta Federatiei Comuniste Balcanice de la Viena.
Vasili Kolarov, cunoscut lider Cominternist, a elaborat la 8 august 1924 planul operatiunilor impotriva Romaniei. Invazia planuita era si un raspuns la refuzul Guvernului Romaniei de a organiza un plebiscit in Basarabia. Nu teama de rezultatul plebiscitului a facut Romania sa refuze aceasta maniera de lucru, ci faptul ca, indirect, ar fi recunoscut ca exista o problema cu Basarabia.
LA REVOLUTIE! Primele actiuni premergatoare „rebeliunii“ de pe Nistru au avut loc la 2 iunie 1924. O luntre a incercat sa debarce pe tarmul romanesc si somata fiind a deschis focul. Atacurile armate ale soldatilor rusi au continuat in zilele si noptile urmatoare. Granicerii romani au ripostat armat de fiecare data. Rapoartele militarilor au admis ca grupuri inarmate au reusit sa treaca neobservate Nistrul. Pierdute in noapte, ele au reaparut o data cu precipitarea evenimentelor. Zona nu a fost aleasa intamplator. Populatia era in mare parte rusofona, iar supravegherea se facea destul de greu din cauza conditiilor naturale. Executarea planului a trecut in mainile lui Andrei Kulsnicov (Nenin). Acesta a facut naveta intre Odessa si centrele basarabene in tot cursul anului 1924. Nenin a reusit sa creeze o serie de „comitete revolutionare si detasamente in judetele Cahul, Ismail si Cetatea Alba“. Materialele propagandistice, cum ar fi literatura, brosurile sau manifestele revolutionare au fost introduse in Basarabia prin curier special.
Actiunea a fost declansata la data de 12 septembrie, cand 27 persoane mascate au trecut Nistrul. Imediat au ocupat localitatea Nicolaevka din judetul Ismail. Printre primele masuri luate au fost acelea de a taia firele telefonice si telegrafice. Grupul condus de Ivan Bejan a intrat cu forta in primarie, unde i-a ucis pe primarul localitatii, pe sotia acestuia si pe jandarmii care au incercat sa-si faca datoria. Zvonul unei revolte a fost repede raspandit in imprejurimi.

In acest timp, grupul de soc a avut ca tinta Tatar-Bunar. La 15 septembrie, localitatea si alte comune din sudul Basarabiei au fost ocupate. Tactica a fost pretutindeni aceeasi. S-a incercat inducerea ideii ca revolutia a izbucnit in toata Basarabia si ca aparitia trupelor sovietice este iminenta. In toate localitatile au fost arborate drapele rosii, uneori fiind tinute chiar discursuri revolutionare. Comisarul Nenin afirma cu asemenea prilejuri ca Basarabia se declarase deja Republica Moldoveneasca Sovietica. In felul acesta se explica si numarul mare de participanti la evenimente.
Comitetele revolutionare au fost infiintate in aceste localitati numai din rusi si lipoveni. Grupuri formate in general din circa 20-30 de persoane au intrat in actiune. Liderii lor au tinut discursuri in care afirmau ca in curand, intreaga Armata Rosie va invada intreaga Romanie. In acest timp, artileria sovietica de la Oviodopol executa exercitii militare pe malul Nistrului. Noii conducatori puteau, asadar, spune ca armata rusa a si intrat in actiune.
Cruzimea invadatorilor a fost atat de mare in Tatar-Bunar incat au dat foc primariei pentru a carboniza cadavrele. Cetele de bolsevici au trecut apoi la jefuirea comerciantilor aflati in targ. Au fost „rechizitionate“ marfuri, alimente, bani, dar si mijloacele de transport ale taranilor.
La 17 septembrie 1924 au ajuns la fata locului primele unitati ale Armatei Romane. S-a deschis focul si au avut loc pierderi de ambele parti. Armata a triumfat, arestand in scurt timp 489 de persoane. Dintre acestea, doar noua erau romani, fapt care demonstra caracterul acestei rascoale.
Intre 24 august si 2 decembrie 1925 are loc procesul prizonierilor de la Tatar-Bunar. Au fost pronuntate 85 de condamnari, nici unul dintre condamnati nefiind insa roman.
REPUBLICA SOVIETICA MOLDOVENEASCA. Urmare a esecului tratativelor de la Viena si a evenimentelor din sudul Basarabiei, Moscova hotaraste la 12 octombrie 1924 crearea a unui stat-fantoma, Republica Autonoma Sovietica Socialista Moldoveneasca. Republica a fost infiintata in stanga Nistrului si avea 210 km lungime si 95 km latime. Recensamantul sovietic din 1920 demonstra ca romanii reprezentau circa 60% din populatie. Zona trebuia sa fie un centru de agitatie si de presiune diplomatica asupra Romaniei. Starea de razboi cu Romania parea iminenta in unele cercuri sovietice. Stalin insusi scria la 24 ianuarie 1924: „Ideea rezolvarii chestiunii Basarabiei prin forta armelor, oprind in acelasi timp orice activitate impotriva Poloniei, cred ca este cea mai buna metoda care sa dea rezultat in politica de strangere a Rusiei“.
Anul 1924 a ramas in memoria oamenilor politici romani ca unul aparte. La inceputul anului, rezolvarea amiabila a conflictului cu Rusia parea aproape de indeplinire. Dupa evenimentele de la Tatar-Bunar, toate sperantele s-au naruit.

TERENTE
Conform ziarului Universul din 15 septembrie 1924, atacatorii au lasat in urma lor in comuna Nicolaevka manifeste prin care „isi aratau ura contra romanilor, indemnand populatia sa nu dea nici un concurs autoritatilor“. Manifestele erau semnate potrivit gazetei, cu numele lui Terente, celebrul hot de cai din partile Brailei.

OPTIMISM
Gheorghe Tatarascu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, facea o previziune optimista intr-un discurs la Senatul Romaniei: „Atentate, ca acela de la Tatar-Bunar, atentate planuite dincolo de Nistru si executate cu material si cu tehnicieni instruiti in scolile teroriste de dincolo de Nistru, pot sa mai fie incercate maine. Sunt sigur ca vor mai fi incercate. Dar va rog sa fiti cu totii bine incredintati ca toate aceste incercari vor intampina ca si in trecut mana de fier a guvernului, care va sti sa le opreasca in actiunea lor si sa le zadarniceasca in telurile ce urmaresc. Vom continua sa ne aparam si in acelasi timp sa aparam si pe altii, caci putem sa o spunem cu mandrie, aparam aici si rosturile, si linistea, si ordinea interna a altor neamuri. (...)

DUPLICITATE
„Pe masura ce se sporesc acordurile politice si economice cu Sovietele, in aceeasi masura se

intensifica si actiunea Internationalei a III-a in tarile care fac asemenea acorduri“
Gheorghe Tatarescu

<u>Planul Cominternului</u>

„Proiectul de operatie al comunistilor in Romania in luna septembrie 1924“
Atacul bolsevic de la Tatar-Bunar a urmat un plan bine pus la punct de Comintern. Documentul de arhiva prezentat mai jos dovedeste premeditarea atacului din sudul Basarabiei. Chiar daca nu a fost respectat intocmai, o consecinta a fost scoaterea in afara legii a Partidului Comunist, in decembrie 1924.

„De acord si impreuna cu sectia comunista bulgara, cu participarea comunistilor de seama, sub presedintia secretarului general Kolaroff, in ziua de 8 august, la sediul comunist s-a aprobat urmatorul plan de actiune in Romania, aplicabil in prima jumatate a lunii septembrie a.c.
Ca principiu, s-a admis ca, in toate actiunile ce vor avea loc in statele din Balcani, Uniunea Sovietica nu va participa oficial. Ajutorul efectiv cu oameni si mijloace materiale este dat numai de catre cetisti (comunisti grupati in cete) care isi iau asupra si responsabilitatea pentru ei.
Planul se reduce la urmatoarele situatiuni:
Intreaga Romanie este impartita in cinci zone:
PRIMA ZONA. Este cea de Nord si cuprinde raionul Bucovina in care, ca forme de propaganda si centre pentru viitoarea revolutie, se indica: Cernauti, Camanca, Bartina Parscani (?), cu directia generala spre Iasi. Ca punct central de operatie apare Camanca, intrucat grupul de acolo are indatorirea sa azvarle in aer podul de pe linia ferata Cernauti – Ploiesti, fapt datorita caruia Bucovina va ramane izolata de restul tarii. De acolo, inaintarea generala de-a lungul caii ferate are directia spre sud, in special spre Iasi, unde trebuie sa se faca legatura cu teritoriul sovietic si anume cu fortele organizate la ... (ilizibil in text – n.n.), in granarul Basarabiei. Acest detasament urmeaza sa treaca de peste Nistru ceva mai la sud de Rascola, distanta cea mai scurta intre Iagorlak si Iasi. In fruntea detasamentului sta Macvaki, cu cartierul general la Subotina.
A DOUA ZONA. E Basarabia propriu-zisa. In raionul Basarabiei nu se presupune nici o actiune de seama. Numai in sud, aproape de varsarea Nistrului si pana la gurile Dunarii, va trebui sa aiba loc partea principala a revolutiei. Drept cai de operatiune apar: Tusla, Tatar-Bunar, Valcov si Cartrel. In aceste puncte sunt pregatite mai multe depozite cu munitii si ele apar ca puncte de reuniune ale prietenilor organizati care, o data cu Terente, trebuie sa inainteze spre Galati, cu scopul de a-l ocupa. Ca loc de concentrare a gruparilor este indicat Ismail – Chilia – Reni, de unde urmeaza sa se dea atacul principal asupra Brailei si Galatiului. In acest raion trebuie sa aiba loc evenimentele de seama. Detasamentul de ajutor din teritoriul sovietic urmeaza sa treaca in raionul Olanesti – Budaki(?) – Tusla.
A TREIA ZONA. Cuprinde Dobrogea romaneasca si imprejurimile Silistrei. Centru al revolutiei este indicat Calarasiul, Silistra si Monsatir. In aceste puncte se concentreaza detasamentele revoltate care, in raionul Calarasi – Silistra – Oltenita, urmeaza sa faca demonstratii la Budesti, cu scopul de a ameninta Bucurestii. In acest raion, operatiunea principala va fi desfasurata la rasarit de Fetesti, unde trebuie sa rupa calea ferata si sa se mineze podul peste Dunare, fapt care va avea ca urmare izolarea pamantului de pe langa Marea Neagra de Romania. In acest raion se pune mare speranta in lipoveni, care au fagaduit adeziunea lor si o parte chiar au intrat in detasamentul lui Terente. Conducerea acestui grup, impreuna cu detasamente sosite din teritoriul sovietic pe uscat, este incredintata lui Katovaki, supranumit Cel Greu. Debarcarea e condusa de Godlevaki-Godelo.
A PATRA ZONA. Cuprinde raionul Banatului si Ungaria de Rasarit. Ca si centre se indica Lugoj, Piski si Caransebes. Aici nu este de presupus o revolutie pe fata, intrucat acest raion nu prezinta vreo importanta strategica. Centrul operativ se sprijina pe iredentistii unguri, dandu-si

consimtamantul lor la un atac comun, dar urmarind numai interesele lor nationale.
Tot astfel si in a cincea zona care cuprinde partea de nord – Ungaria Rasariteana si Transilvania, cu centrul la Kolosvar, Dense si Otradne. Aici pot avea loc numai demonstratii desfasurandu-se numai actiuni mici, cu detasamente de lucratori si tarani.
Conducerea generala a revolutiei, comitetul executiv a incredintat „treimii speciale", compusa din tovarasii Badulescu, Goldstein si Califarski.
Actiunea trebuie sa inceapa intre 10 si 15 septembrie. Atacurile cele mai indarjite trebuie sa aiba loc in prima zona, pentru ca reusita lor acolo sa atraga atentiunea tovarasilor din Galitia. In chipul acesta, reusita din Bucovina sa fie semnalul pentru revolutia din Galitia, unde terenul e deja pregatit in proportii destul de mari. Rascoala in zonele intai, a patra si a cincea trebuie sa inceapa la o saptamana dupa desfasurarea revolutiei in zona a doua si a treia."
„Proiectul de operatie al comunistilor in Romania in luna septembrie 1924, aprobat de ICCI (Comitetul executiv), 8-VIII-1924".

Editorial: Revolutionarii de profesie schimba lumea

LAVINIA BETEA

In Rusia, la inceputul secolului XX apare o noua „profesie": aceea de revolutionar. Acesti „profesionisti" ai revolutiei sunt decisi sa schimbe lumea pe cale violenta. In curand acest model va ajunge in Romania. Inca de la sfarsitul primului razboi mondial apar si aici revolutionari de profesie. Printre ei, nume care vor marca istoria comunismului romanesc: sotii Pauker si Lucretiu Patrascanu.
Dintru-nceput contactul direct cu muncitorii l-a dezamagit pe teoreticianul Lenin. Strategia de a distribui in fabrici brosuri in spiritul revendicarilor lor economice – pentru care optase la inceput – cu speranta ca ii va ridica impotriva autoritatilor, nu a dat rezultate. Arestat ca urmare a acestor actiuni si exilat trei ani in Siberia, Lenin a devenit deplin convins de apolitismul muncitorilor. Ii considera putin interesati de politica si impermeabili la agitatia revolutionara. Caracteriza sindicatele lor ca „nerevolutionare", de vreme ce erau dispuse la intelegeri cu patronii. Acceptand in felul acesta capitalismul, muncitorii nu vor infaptui niciodata, prin ei insisi, revolutia proletara. In consecinta, proletarii trebuie condusi de o mana de alesi – „revolutionarii de profesie" –, va concluziona Lenin. Ideea lui Lenin ca muncitorii aveau nevoie de corpul de „perceptori" al revolutionarilor de profesie care sa le insufle ardoarea necesara a avut unul dintre cele mai profunde efecte pentru istoria secolului al XX-lea. „Niciodata in istorie – scrie Lenin in «Ce-i de facut?» (1902) – o clasa nu a invins atata vreme cat nu a dat nastere unor lideri politici (…) capabili sa organizeze miscarea si sa o dirijeze." In fundamentarea noii caste de „membri anonimi ai dictaturii colective" si organizarea partidului bolsevicilor s-a inspirat din „Catehismul lui Neceaev" (1869). Principiile sale vor deveni „indreptarul" de munca si viata al „superman-ilor" comunisti.
Profitand de anarhia politica si autarhismul structurilor sociale ale Rusiei, acesti revolutionari de profesie au luat puterea „in numele poporului", fara a avea curajul, nici in 1917 si nici in cei 70 de ani ce-au urmat, sa incerce sa obtina un real mandat popular. Principala sarcina pe care declarau ei ca si-o asumasera era „educatia revolutionara a maselor".
Acesti supravietuitorii ai existentei alternative de aventura, surghiun si inchisoare au compus areopagul puterii comuniste – Biroul Politic al PCUS. Din biografiile lor au fost inlaturate episoadele nepotrivite, iar meritele revolutionare au fost hiperbolizate ori eliminate in functie de conjunctura politica a vremii. Una dintre primele hotarari ale Biroului Politic sovietic a fost aceea de a nu dezvalui nici un fel de materiale compromitatoare despre vreun membru al sau, decat daca acesta este supus epurarii. Asa se face ca biografiile lor reale erau imposibil de cunoscut in vremea regimului comunist. Inculpati si condamnati, multi dintre ei in celebrele procese din anii

„marii terori staliniste“, vor uimi lumea cu autoincriminarile lor. In fata plutonului de executie, glorifica revolutia proletara si pe Stalin. Inca in zilele noastre, istoricii nefamiliarizati cu codul eticii lor, care-i obliga sa faca orice in numele cauzei revolutiei, nu atribuie semnificatii corecte proceselor staliniste si comportamentelor protagonistilor acestora.
Calificarea profesionala a celor care s-au autodeclarat conducatorii proletariatului mondial a fost, de asemenea, ocolita in dezbaterile publice. Stalin inscrie la activul sau patru ani de studiu la Seminarul teologic din Tbilisi, de unde a fost exmatriculat pentru activitate revolutionara. Cu exceptia catorva luni de lucru la observatorul astronomic din Tbilisi nu a prestat in intreaga lui viata vreo alta munca decat aceea de „revolutionar“. Revolutionari de cariera sunt, de asemenea, Trotki, Dzerjinski, Sverdlov, Molotov, Kaganovici, fara alte calificari, atestate de institutiile oficiale. Ca si acestia, Kalinin, Vorosilov, Kamenev, Budionii ori Hrusciov nu prestasera, inainte de a ajunge la putere, vreo activitate stabila, calificata, pentru care sa fi fost retribuiti. In decursul intregii sale vieti, Lenin nu pledase decat in doua procese, in ambele ca avocat al apararii pentru cauze personale.
Ca si in anii ilegalitatii, ajunsi la putere, viata lor personala va fi ascunsa cu grija ochilor lumii. Magazine, policlinici si locuinte speciale, personal administrativ si de paza, transforma fostii „revolutionari de profesie“ deveniti conducatori comunisti intr-o casta situata deasupra obiceiurilor si uzantelor celor pe care declarau ca-i reprezinta. Precum negustorii imbogatiti ce-si cumparau titluri nobiliare in fostul regim, revolutionarii de profesie si-au confectionat biografii pe masura cerintelor de partid. Rezultatul a fost o noua istorie. Pe tot parcursul ei insa, tot astfel cum credinciosul se raporteaza continuu la credinta in Biblie, „spiritul revolutionar“ a contat ca grila de evaluare (si promovare) in partid.

VICTORIA REVOLUTIEI!
„Catehismul revolutionarului de profesie“. „Revolutionarul este un om predestinat. El nu are interese personale, treburi private, sentimente, legaturi particulare, proprietate; el nu are nici macar nume. Totul la el e absorbit de un singur interes, mai presus de toate celelalte, de un singur gand, de o singura pasiune: revolutia (...). El a rupt orice legatura cu ordinea publica, cu lumea civilizata in ansamblul ei, cu toate legile, conventiile sociale si regulile morale ale acestei lumi (…).
Indivizii alesi in cercuri pentru a face parte dintr-o sectiune isi iau la prima reuniune angajamentul:
a) de a actiona indisolubil in mod colectiv, supunandu-se in totul parerii generale si de a nu parasi sectiunea decat pentru a trece, la ordinul comitetului, la un nivel mai tainic al organizatiei; b) de a nu avea in vedere decat interesul societatii in toate relatiile sale cu lumea exterioara.
Fiecare camarad trebuie sa aiba in subordine cativa revolutionari de categoria a doua si a treia, adica incomplet initiati. Pe acestia el trebuie sa-i considere ca o fractiune a capitalului revolutionar, total pus la dispozitia sa. El trebuie sa cheltuiasca cu economie partea sa de capital, straduindu-se sa obtina totdeauna cel mai mare profit posibil. El insusi se considera ca un capital destinat a fi pierdut pentru triumful cauzei revolutionare, dar un capital de care nu poate dispune singur si dupa vointa sa, fara acordul intregii Societati a camarazilor initiati. Aspru cu sine insusi, el trebuie sa fie neindurator si cu altii. Toate sentimentele duioase care efemineaza, ca de exemplu legaturile de rudenie, de prietenie, dragoste, recunostinta, onoarea chiar, trebuie sa le inabuse sub unica si recea pasiune pentru c

O MESERIE
„Cel care in viata lui nu avusese nici o profesiune capata una, iar cel care avusese o profesiune o ura pe a lui si se «califica la locul de munca». (...) Calugari dominicani, pregatiti sa trimita in cer popoare, ca sa le salveze sufletul, gata uneori sa fie ei insisi eroi pentru aceasta izbavire.

Acestia erau revolutionarii de profesie"
Belu Zilber, „Actor in Procesul Patrascanu" 1997

Revolutia mondiala

PAULA MIHAILOV

In Rusia inceputului de secol XX, instabilitatea vietii politice si economice determina aparitia unui nou tip de indivizi – „revolutionarii de profesie". Nemultumiti de realitatea inconjuratoare, ei vor incerca sa o schimbe, „in numele poporului". Primul partid al „revolutionarilor profesionisti" a fost cel bolsevic.

Se spune ca vremurile noi dau nastere la oameni noi. In cazul Rusiei secolului XIX, vremurile „invechite" insemnau domnia autocratica a dinastiei Romanovilor, saracie si analfabetism in randurile majoritatii populatiei.
Aceste caracteristici ieseau cu atat mai mult in evidenta, cu cat putinii reprezentanti ai micii si marii boierimi, intelectuali sau functionari de stat, calatorind prin Europa, vedeau schimbarile ce se petreceau in jurul lor.
OPOZANTII TARULUI. Diferentele dintre Rusia si restul Europei i-au determinat pe unii intelectuali sa adopte pozitii diferite de cele oficiale, drept care erau deseori condamnati de Politia tarista. In opinia lor, vinovata pentru inapoierea rusilor si toate relele sociale era oligarhia politica si financiara, in frunte cu tarul.
Ca atare, asemeni Frantei sfarsitului de secol XVIII, se naste un curent de opozitie la politica autoritara. Acest curent de idei a fost incurajat de aparitia in Europa a miscarii socialiste, care promitea o viata mai buna si egalitate intre semeni. Intr-o Rusie marcata de inegalitati sociale, se infiinteaza Partidului Social Democrat Rus, care avea ca scop eliberarea poporului rus de asuprirea monarhista.
PARINTELE REVOLUTIEI. La primul congres al social-democratilor rusi (1898) printre delegati s-a remarcat Vladimir Ilici Lenin. El era recunoscut ca fiind capabil sa sacrifice totul pentru cauza revolutiei. Iata cum il descrie Piotr Struve, cel care a redactat primul statut al partidului: „Doctrina luptei de clasa, dusa pana la distrugerea si exterminarea adversarului, s-a dovedit a fi in acord cu atitudinea emotionala a lui Lenin fata de realitatea inconjuratoare. (...) Aceasta ura avea in ea ceva teribil si respingator – desi alimentata de emotii si aversiuni concrete, as putea spune animalice, nu inceta sa fie, in acelasi timp, rece si abstracta, precum intreaga fiinta a lui Lenin".
MODELUL TERORIST. Sursa de inspiratie a liderului bolsevic a fost organizatia terorista Narodnaia Volea, infiintata de un grup de studenti rusi, care intentionau sa-l asasineze pe tarul Alexandru al II-lea. Organizarea lor, un nucleu de lupta secret cu celule locale subordonate, i-a convenit lui Lenin. El va prelua ideea si va organiza partidul bolsevic dupa acest tipar, adoptand si respectand cu strictete regulile clandestinitatii si conspirativitatii.
Dar pentru a reusi sa preia puterea, bolsevicii aveau nevoie de multi adepti pregatiti pentru lupta de pe frontul revolutionar. Lenin incepe campania sa de atragere a simpatiei muncitorilor prin distribuirea de brosuri propagandistice in fabrici. Ca si Marx, considera muncitorimea aliatul principal al revolutiei. Dar se insela. Convingandu-se de ignoranta muncitorului rus, el se va orienta catre un nou tip de personaj, potrivit scopurilor revolutiei – „revolutionarul de profesie". In „Ce-i de facut?", Lenin scria: „Niciodata in istorie o clasa nu a invins atata vreme cat nu a dat nastere unor lideri politici (...) capabili sa organizeze miscarea si sa o dirijeze. Trebuie sa pregatim oameni care sa-si dedice revolutiei nu doar verile lor libere, ci intreaga viata". Acesti oameni, dedicati trup si suflet cauzei revolutiei, erau „revolutionarii de profesie".
IN NUMELE POPORULUI. Idealisti dornici de putere, ei clamau ca sunt singurii care reprezinta interesele muncitorilor si de aceea declarau ca intreaga lor activitate este facuta „in numele

poporului".
Istoricul englez Richard Pipes, autorul celei mai complete istorii a revolutiei ruse, identifica revolutionarii de profesie cu intelectualii neadaptati social, care isi facusera un tel din nevoia „eliberarii naturii umane" de sub apasarea proprietatii private. Erau un soi de amalgam intre anarhisti si comunisti radicali, pentru care progresul omenirii putea fi posibil doar prin distrugerea totala a sistemului de valori si relatii interumane.
Aplecandu-se asupra studierii revoltelor din trecut, fini observatori ai realitatii contemporane, ei incercau sa gaseasca modalitatea prin care revoltele populare puteau sa se transforme in revolutii. In viziunea lor, aceste fenomene aveau ca scop nu doar modificarea ordinii traditionale social-politice, ci schimbarea radicala a naturii omului.
METODE SI TEHNICI DE LUPTA. Revolutionarii de profesie apartineau clasei de mijloc sau micii burghezii si erau indivizi fara un loc bine definit in angrenajul social din care faceau parte. Studenti exmatriculati sau intelectuali ratati, ei isi vor inventa propria lume, in care functionau legi si ritualuri proprii. Pentru apararea acestei lumi de amenintarea politiei recurgeau la tot felul de subterfugii pentru a supravietui: infiintau organizatii clandestine in strainatate, editau ziare si brosuri propagandistice, tineau discursuri, organizau mitinguri si manifestatii antiguvernamentale. In apararea securitatii lor personale, revolutionarii erau nevoiti sa traiasca sub identitati false, foloseau pseudonime si se deghizau. Este unul dintre motivele pentru care scriitorul Feodor Dostoievski ii numea „mari vagabonzi ai intinderilor rusesti".
Dupa ce reusesc sa preia conducerea statului prin forta loviturii de stat (octombrie 1917), liderii ei si acolitii lor sunt pusi in situatia de a construi din radacini un nou sistem social. Teroarea revolutionara pe care o folosisera pentru a-si indeparta adversarii politici caracterizeaza noul regim instituit de ei – dictatura proletariatului.
IMPASUL UTOPIEI. Desi declarau ca lupta pentru drepturile proletariatului, bolsevicii vor ajunge sa subjuge intreaga societate utopicelor lor idei. Asemenea lui Marx, Lenin nu s-a gandit ce va face cu puterea dupa ce o cucereste. Caci revolutionarii pe care ii avea in jurul sau se vor contamina repede cu virusul traiului bun mic-burghez. Din revolutionari, unii se transforma in birocrati la fel de inutili ca si cei ai regimului tarist.
Mentinerea grupului de revolutionari la conducerea societatii, deprinsi a lupta cu forta si violenta specifice revolutiei, s-a facut tot prin intermediul fortei. „Mana de fier" a regimului lui Lenin a fost Comisia Extraordinara pentru Combaterea Contrarevolutiei, Sabotajului si Speculei – CEKA. O alta forma de aparare a puterii obtinute cu forta a fost si falsificarea biografiilor celor care se aflau in fruntea statului. Membrilor de partid, presei, propagandistilor le era interzis sa dezvaluie adevaruri neconforme cu morala proletara si care ar compromite imaginea revolutionarului de profesie, drept, curajos si plin de intelepciune.
Propaganda de partid era atat de bine organizata, incat partidul trebuia sa aiba intotdeauna dreptate: „Nici unul dintre noi nu vrea si nu poate sa aiba dreptate impotriva partidului; in ultima instanta, partidul nostru are intotdeauna dreptate", afirma Trotki in 1924. Conform acestui dicton, un „revolutionar de profesie" se conforma regulilor unui regim politic excesiv centralizat si care nu permitea disidenta in interiorul sau.

MODELUL
Originea conceptului de „revolutionar de profesie" se afla in „Catehismul lui Neceaev". Rod al colaborarii dintre nihilistul Bakunin si tanarul Neceaev, catehismul era un program social, care propunea distrugerea lumii burgheze printr-o revolutie spontana, dirijata de o dictatura colectiva. In 1879, programul a inspirat un grup de studenti rusi, care au pus bazele unei organizatii teroriste clandestine – „Vointa poporului" – alcatuita dintr-o „organizatie de baza" care lua deciziile si „celulele locale", care puneau in aplicare respectivele decizii.
Lenin a folosit acest gen de organizare in crearea partidului bosevic si teoretizarea conceptului de „revolutionar de profesie".
Modelul de organizare al partidului si-a demonstrat eficienta in toamna lui 1917. Atunci, fara a

avea suportul maselor, bolsevicii au reusit sa preia puterea folosindu-se de haosul creat de revolutia de la inceputul aceluiasi an.

PSEUDONIME
Una dintre regulile conspirativitatii in randurile revolutionarilor de profesie era folosirea pseudonimelor. Astfel ca fiecare militant al organizatiei de baza a revolutionarilor, diferita de cea a partidului, era obligat sa aiba un pseudonim sau o porecla de partid. Pseudonimul trebuia sa fie unul neutru din punct de vedere politic si sa aminteasca de un prenume sau de un nume de familie comun. Cei mai importanti militanti aveau mai multe pseudonime: unul pentru organizatia locala, unul pentru relatiile cu exteriorul, unul pentru legaturile cu organizatiile oficiale, unul pentru convorbirile telefonice etc.

„Precursorii nostri au stabilit pentru social-democratia rusa cele mai ambitioase sarcini istorice si, in particular, sarcina de a rasturna regimul tarist"
V.I. Lenin, 1901-1902

Ana Pauker, revolutionara la 17 ani

MIHNEA ANASTASIU
Ana Pauker a fost varianta romaneasca a revolutionarilor de profesie. Pana sa ajunga la putere, va gusta neplacerile vietii de comunist in Europa interbelica. A fost inchisa in Romania, a activat ca instructor al Cominternului in capitale europene, a cunoscut toti liderii cominternisti cu care a fost contemporana.

Ana Pauker, pe numele ei de fata Rabinsohn, s-a nascut la 13 decembrie 1893 in comuna Codaesti, judetul Vaslui, intr-o familie evreiasca de conditie modesta. Tatal Anei, Hers Kaufman Rabinsohn, era un evreu ultrareligios, sever, si dezinteresat de aspectele materiale ale vietii. Mama, Sarah Rabinsohn, era exact opusul, o femeie pragmatica si intreprinzatoare, un adevarat stalp al familiei. Ana s-a simtit mai aproape insa de bunicul ei patern, un rabin cu o vasta cultura teologica, sub influenta caruia a crescut. Acesta a fost cel care alesese numele Anei la nastere. Se inspirase dupa Hanah, mama profetului Samuel, simbol de curatie sufleteasca si modestie.
STUDII. Educatia Anei Pauker a fost una neobisnuita pentru copiii acelor vremuri. Pe langa scoala primara „Fratia Sionului", Ana a mai beneficiat de educatie in cadrul comunitatii evreiesti careia ii apartinea. Familia Rabinsohn s-a mutat, spre sfarsitul secolului al XIX-lea, la Bucuresti, orasul cu cea mai mare comunitate evreiasca din Vechiul Regat. Aici si-a petrecut Ana copilaria si aici si-a inceput studiile la o scoala evreiasca (heder) destinata, in special, baietilor. In ciuda faptului ca a terminat cursurile scolii primare ca premianta, cutumele evreiesti in ceea ce priveste educatia fetelor cat si saracia parintilor au facut sa inceapa ulterior o scoala professionala de rit askenazi. Catre 1910, dupa sustinerea unor examene la limba ebraica si la religia mosaica, a fost angajata de o scoala evreiasca sa predea la clasa I. Din aceeasi perioada dateaza si primele sale contacte cu literatura marxista. A fost influentata in orientarea politica de colegul si iubitul ei din acea vreme Heinrich Sternberg, asa cum ii va relata ulterior lui Corneliu Coposu in penitenciarul din Cluj.
IN CADRUL MISCARII. In 1915 se alatura socialistilor bucuresteni. In timpul primului razboi mondial, in Bucurestiul ocupat de germani, miscarea socialista a trebuit sa-si desfasoare activitatea in clandestinitate. Ana Pauker s-a remarcat in acei ani tinand discursuri la diferite intalniri clandestine, impartind manifeste si incercand sa organizeze o tipografie a miscarii. Iata cum motiveaza Ana Pauker optiunea ei ideologica: „Am intrat in miscarea muncitoreasca revoltata de nedreptatea sociala pe care am vazut-o si despre care stiam si deoarece, din ceea ce am citit, am perceput clasa muncitoare ca o clasa asuprita care lupta impotriva exploatarii si

nedreptatii sociale“. Este evident o optiune sincera, caci „nu se intra intr-o miscare revolutionara, care este persecutata de guvern, din motive ordinare sau oportuniste“. Curand dupa inscrierea in randurile socialistilor, Ana Rabinsohn a fost desemnata sa activeze in cadrul serviciului financiar al organizatiei din Bucuresti. Urmarile implicarii sale politice nu intarzie sa se vada. Decide sa ii invete pe elevi cantece revolutionare si refuza sa le predea religia. Ca urmare, in 1917, este demisa de conducerea scolii la care lucra.
Perioada razboiului este una de cotitura pentru miscarea socialista internationala. Desi PSDMR-ul fusese oficial interzis, membrii acestuia se intalneau in clandestinitate pentru a analiza desfasurarea razboiului mondial si evenimentele din Rusia anului 1917. Totodata incepe sa se manifeste tot mai pregnant tendinta de radicalizare a miscarii socialiste sub imboldul cuceririi puterii de catre bolsevicii rusi. Ana Rabinsohn se implica in aceasta perioada in mai multe actiuni interzise, cum ar fi: distribuirea de manifeste, transmiterea de mesaje clandestine si ajutorarea activistilor de partid aflati in detentie.
VIATA IN ROSU. In 1918 il va cunoaste pe Marcel Pauker, fiul proprietarului ziarelor de stanga „Dimineata“ si „Adevarul“. Simpatiile socialiste comune ii vor apropia pe cei doi tineri. In plina agitatie revolutionara, ei decid sa paraseasca Romania pentru a-si definitiva studiile. Ana va locui la Geneva, unde va studia medicina, iar Marcel, la Zürich, pentru a-si desavarsi studiile in inginerie. Greutatile de adaptare la cerintele sistemului de invatamant elvetian si dificultatile financiare o vor forta insa din nou pe Ana sa-si abandoneze studiile. Marile castiguri ale stagiului elvetian au fost pentru Ana Rabinsohn diversele intalniri pe care le-a avut cu personalitati reprezentative ale miscarii socialiste internationale, cum ar fi: Ren... Lachenal, Humbert Droz, Henry Barbusse, Stasia Stanislavskaia, Platten Nicoll. L-a cunoscut chiar si pe celebrul Tristan Tzara! La inceputul anului 1921 i s-a alaturat lui Marcel Pauker la Zürich, unde s-au casatorit. In acelasi an au revenit in Romania. Aici si-au dedicat intreaga energie miscarii revolutionare autohtone aflate in acel moment in criza.
LA VARSTA ROMANTICA. Sotii Pauker vor avea o ascensiune rapida in randurile nou-infiintatului Partidul Comunist din Romania. Marcel este cooptat in conducerea provizorie a partidului, iar Ana va ocupa pozitia de secretara a Comisiei Centrale a Femeilor afiliate la partid. In acest timp organizeaza o campanie pentru recrutarea de noi membri, incearca sa organizeze sindicatele si sa le pregateasca pentru greva. In octombrie 1922 va participa la al II-lea Congres al partidului desfasurat la Ploiesti, prilej cu care este aleasa in Consiliul General (un fel de comitet central). Tot in 1922 participa la al IV-lea Congres al Cominternului, de la Moscova. Punctul culminant al carierei sale politice de pana atunci a fost numirea sa in pozitia de secretara a Comitetului Central al „Ajutorului Rosu“. Urmare a activitatilor sale, Ana Pauker a fost arestata pentru prima data in toamna anului 1923. In mai putin de doi ani urmeaza alte perioade de detentie. In acest timp, legaturile ei si ale lui Marcel Pauker cu conducerea din acea vreme a partidului se vor deteriora constant. Ca urmare, sotii Pauker au plecat in februarie 1926 in strainatate.

CARACTERIZARE
„Activista cu inalta calificare politica si teoretica, dar prezentandu-se destul de slab in munca practica, mai ales in privinta conducerii concrete. (…) Din caracterizarile facute de catre tovarasi rezulta ca, in munca ei, se constata o insuficienta capacitate de mobilizare si o anumita indiferenta“
Nota de caracterizarea a Anei Pauker de catre Comintern, 16 decembrie 1934

Marcel Pauker

CRISTINA DIAC

Victoria bolsevicilor in Rusia a aprins pasiuni in intreaga Europa. Tinerii idealisti, fara experienta politica, „hraniti“ cu literatura marxista, care traisera ororile primului razboi mondial, s-au trezit contemporani cu o mare revolutie. O lume se schimba sub ochii lor si ei se credeau chemati sa contribuie la schimbare.

Lenin a crezut ca numai intelectualii vor face posibila revolutia care urma sa darame cadrele vechii lumi burgheze. Neincrezator in „constiinta de clasa“ a muncitorilor, pe care ii credea incapabili de a se organiza din punct de vedere politic, Vladimir Ilici a mizat pe casta revolutionarilor de profesie.
COPILARIE CU NUANTE SOCIALISTE. „Domnisorul“, cum i s-a spus in epoca, s-a nascut la 6 decembrie 1896 la Bucuresti, intr-o familie de evrei, care de trei generatii „nu mai vorbea si nu mai intelegea idiomul evreiesc“, dupa cum marturisea insusi Marcel Pauker. Celor trei copii ai familiei nu li s-a spus decat foarte tarziu despre originea lor iudaica, pentru a-i scuti de „framantari interioare“. Au crescut, in schimb, intr-o atmosfera „destul de politizata“, de nuanta republican-democrata si socialista. Despre educatia primita in familie, Marcel va povesti ulterior in autobiografiile redactate la cererea Cominternului: „Educatia, mai ales a mea, a fost indrumata insistent de parinti in directia tehnicii, istoriei, stiintelor naturale, din pacate foarte putin in cea a beletristicii, pe care ei o considerau daunatoare“.
FIUL UNUI PROPRIETAR DE ZIAR. Tatal lui Marcel, Simion Pauker, credea ca democratia va veni in Romania din Rusia, „intrucat regimul romanesc este urmarea celui rusesc“. Simion Pauker era ziarist, editase diferite ziare alaturi de I.L. Caragiale si de George Cosbuc, iar in primul deceniu al secolului al XX-lea a fost secretar general de redactie la Adevarul si Dimineata, ziare cu orientare de stanga. In 1910 a fondat cotidianul economic Argus, al carui proprietar si chiar director i-a fost pana in 1923.
SOLDAT IN ARMATA ROMANA. Marcel, singurul baiat din familie, a urmat cursurile cu predare in limba germana ale Scolii Evanghelice din Bucuresti. Si-a luat bacalaureatul in 1914. Elevul eminent care a fost Marcel Pauker isi va arata inca din scoala pornirile rebele, intrand adeseori in conflict cu profesorii. Pana in toamna anului urmator, cand a plecat la Zürich pentru a studia ingineria, a frecventat cursurile Scolii de Poduri si Sosele din Bucuresti. In 1916 a plecat din Elvetia in Romania pentru a lupta in armata romana intrata in primul razboi mondial.
Isi va relua studiile in 1919. Sub influenta revolutiei ruse, Marcel va folosi sejurul elvetian atat pentru a-si definitiva studiile ingineresti, cat si pentru a citi „tot ce era tradus din literatura rusa de partid“. „Intreaga perioada elvetiana, pana in 1921, a fost pentru mine o perioada de studiu atat al fondatorilor marxismului, cat si al noutatilor traduse“, va sintetiza el aceasta perioada. Atunci s-a intalnit pentru prima data si cu scrierile lui Lenin. In iulie 1921 si-a obtinut diploma de inginer.
„M-AM ARUNCAT IN GOLUL EXISTENT“. In toamna lui 1918, autoritatile romane revin in Bucurestiul eliberat de sub ocupatia trupelor germane. Marcel Pauker a participat la intrunirile Partidului Socialist al carui membru devenise in primele zile ale lui decembrie.
La 13 decembrie 1918 are loc o greva a muncitorilor. In urma altercatiilor dintre demonstranti si fortele de ordine, intreaga conducere a Partidului Socialist si a sindicatelor a fost arestata. Lui Marcel Pauker i s-a incredintat, cu aceasta ocazie, „prima munca de partid“: sa duca mancare celor arestati si sa imprastie manifeste. „Am indeplinit toate acestea cu constiinciozitatea unui soldat care nu-si face decat datoria“, va nota mai tarziu revolutionarul.
A dus cu el idealurile revolutionare si la Zürich, in a doua perioada a studentiei. Acolo a participat la sedintele social-democratilor elvetieni, a luat parte la demonstratii, a tradus brosuri si a scris manifeste probolsevice. Intors in tara in vacanta de vara a anului 1920, s-a prezentat la organizatia centrala din Bucuresti a Partidului Socialist. Va fi insa dezamagit de pasivitatea aripii de stanga, favorabila afilierii partidului la Comintern. „M-am aruncat cu avant in golul existent.(...) Am mers la adunarile grevistilor si la sedintele sindicale si nu dupa multa vreme s-a intamplat sa fiu chemat zilnic in sase-sapte locuri“. In aceasta perioada, Marcel Pauker a vorbit prin mici localuri de la periferie din cartierele muncitoresti despre Rusia Sovietica si realizarile ei,

despre Revolutia din Octombrie si Razboiul Civil. In paralel, a popularizat Uniunea Sovietica. Hotararea de a-si finaliza studiile a facut ca Marcel Pauker sa nu se afle in tara in momentul cand Congresul din mai 1921 a decis afilierea la Comintern. Cu diploma de inginer in buzunar se va intoarce la Bucuresti pe fondul unui vid de putere, la nivelul Partidului Socialist-Comunist. Arestarea tuturor congresistilor, la 12 mai 1921, a lasat abia-nascutul Partid Comunist fara conducere. Toti liderii erau in inchisori. Mai multe factiuni isi disputau intaietatea. Marcel Pauker a incercat sa opreasca tendintele centrifuge si sa consolideze o autoritate centrala in partid. In decembrie va fi ales in Comitetul Provizoriu al Partidului Comunist din Romania.
In 1922 are loc al doilea Congres al Partidului Comunist. Participantilor le-au revenit ca sarcini alegerea conducerii si definitivarea programului politic. Marcel Pauker a fost ales membru in Comitetul Central si in Biroul Politic, organele de conducere ale Partidului Comunist.
In activitatea revolutionara a lui Marcel Pauker, vizita la Moscova era obligatorie. Va merge in tara Revolutiei in 1922, la al patrulea Congres al Cominternului. Un an mai tarziu, cand problemele din cadrul Partidului Comunist din Romania vor ajunge in fata Comitetului Executiv al Internationalei a III-a, va reveni la Mecca Rosie. La intoarcerea in tara va fi arestat din cauza activitatii desfasurate pe linie sindicala. Rebelul Marcel Pauker a contestat legalitatea arestarii, declarand greva foamei. Va fi eliberat dupa trei luni de detentie.
Din cauza divergentelor cu colegii sai, va fi exclus din conducerea partidului la Congresul de la Viena, din 1924.

MOTIVATII
Marcel Pauker va explica el insusi motivele pentru care s-a simtit atras de ideile de stanga. „Inca din copilarie simtisem vag ceea ce avea sa creasca puternic in constiinta mea: responsabilitatea sociala pe care fiecare dintre noi o poarta pentru tot ce se intampla in jurul nostru; raspunderea solidara pentru toate relele pe langa care trecem; imposibilitatea oricarei neutralitati; necesitatea participarii la lupta pentru eliberarea omenirii. Aceasta trebuia, impreuna cu toate celelalte circumstante istorice, sa-mi netezeasca drumul spre marxism. Nu este defel intamplator ca am ajuns curand acolo."

IDEALISM
Intrarea Romaniei in primul razboi mondial l-a gasit la studii, in Elvetia. Revolutia Franceza si ideile democratice promovate de aceasta au reprezentat un ideal in familia Pauker. De aceea, studentul sarguincios a ales sa se intoarca in tara pentru a se inrola in armata romana, desi ar fi putut sa se sustraga acestei obligatii. „Am considerat ca este incompatibil cu constiinta mea sa doresc infrangerea Puterilor Centrale si totodata sa ma sustrag de pe front." A absolvit Scoala de Ofiteri de Artilerie cu gradul de sublocotenent, gradul maxim la care putea ajunge ca evreu, conform legislatiei de atunci.

„TABLOUL ACELA, CAND MI-A MURIT FETITA..."
In iulie 1921, Marcel Pauker s-a casatorit la Zürich cu Ana Rabinshon, devenita prin casatorie Ana Pauker. In decembrie s-a nascut primul lor copil, o fetita care va primi numele Tanio. Din cauza activitatii sale de lider comunist, Marcel va fi concediat in primavara anului urmator din postul de inginer pe care il ocupa. Pentru sotii Pauker a inceput o perioada grea din punct de vedere financiar. Tanio a contractat o forma grava de dizenterie si a murit la numai cateva luni. Indurerat, Marcel le va scrie parintilor sai: „Nu stiu daca sapte luni de contact cu o fiinta care pare ca nu-i decat un lucru, o papusa de carne, daca sapte luni sunt suficiente pentru a lega simtamintele parintesti cu atatea coarde incat ruperea lor sa te destrame cu totul, ca pe o panza careia i-ai scos urzeala. Dar in momentele acelea de agitare (...), bucata aceea de carne dureroasa a fost mai mult decat incapea in cupa. Imi va fi desigur totdeauna in minte tabloul acela cand mi-a murit fetita."

Lucretiu Patrascanu in anii ’20

CRISTINA DIAC

Lucretiu Patrascanu s-a nascut la 4 noiembrie 1900, la Bacau. Despre copilarie si tinerete, interiorizatul Patrascanu va povesti putine lucruri. Cert este insa ca provenea dintr-o familie „burgheza“. Dupa cum el insusi va relata intr-o biografie scrisa la Comitern in 1933, „copil fiind, am avut o viata destul de bogata“.

EFORTURI RASPLATITE. Patrascanu, primul comunist care a ajuns la demnitatea de ministru dupa 23 august 1944, isi va pastra functia si in Guvernul Groza (foto stanga). Manifestatia din 7 noiembrie 1944 la care a participat (foto dreapta) era menita a netezi drumul comunistilor spre putere

Tatal lui Lucretiu Patrascanu, Dumitru D. Patrascanu, provenea dintr-o veche familie boiereasca, la fel si mama sa, Lucretia. Parintele viitorului lider comunist era profesor, prozator si cunoscut autor de manuale scolare de istorie in perioada interbelica. Preocuparile intelectuale l-au adus pe D.D. Patrascanu in preajma lui Garabet Ibraileanu si a lui Constantin Stere. Cei trei vor anima revista ieseana Viata Romaneasca.

Dar Patrascanu senior il va urma pe Stere si in politica, nu numai in preocuparile literare. La inceputul secolului al XX-lea, un grup de intelectuali socialisti a trecut la liberali, miscare ce va ramane cunoscuta sub numele de „tradarea generosilor“. In timpul primului razboi mondial, Stere, ostil imperiului tarist, va sustine intrarea in razboi alaturi de Germania. Dar deznodamantul razboiului ii va da dreptate lui Ionel Bratianu si punctului de vedere anglo-francez. D.D. Patrascanu facuse un calcul politic gresit.

Cu toate ca nu a fost un politician prea inspirat, profesorul a exercitat o puternica influenta asupra copilului Lucretiu, alintat in familie Coca. Acesta si-a petrecut verile in preajma cenaclurilor pe care Viata Romaneasca le organiza la Manastirea Neamtului si se pare ca si-ar fi dorit sa urmeze cariera didactica a tatalui sau.

„AM AVUT OROARE DE AVOCATURA“. Lucretiu Patrascanu a obtinut diploma de bacalaureat in 1919. A absolvit Facultatea de Stiinte Juridice a Universitatii din Bucuresti, dar va practica rar meseria de avocat. „Doar la 26 de ani am inceput sa muncesc ca avocat, (...) am profesat avocatura numai intre altele“, marturisea Patrascanu in 1933. Mai transant se exprima despre meseria sa in 1949: „Totdeauna am avut oroare de avocatura si asta explica de ce, in afara proceselor noastre (procese in care i-a aparat pe comunisti n.m. C.D.), n-am practicat-o aproape niciodata.“

Intre 1922 si 1925, Patrascanu s-a aflat la Leipzig, unde si-a pregatit un doctorat in economie politica, secundar statistica si filosofia istoriei. Tema tezei, sustinuta in 1925, era „Reforma agrara din 1918-1921 din Romania“.

TENTATIA POLITICII. Patrascanu va mosteni de la tatal sau tentatia politicii. „M-am ocupat singur de problemele politice si am studiat cea mai mare parte a operelor lui Marx, Engels si Lenin (aparute in limba germana).“ In acelasi an in care termina liceul se va inscrie in Partidul Socialist. „Pana la crearea Partidului Comunist am avut legaturi cu tovarasii, insistand pentru crearea de uniuni comuniste ale tinerilor“, dupa cum a declarat el. In perioada cuprinsa intre 1919 si 1921, socialismul romanesc a dus o existenta zbuciumata. Mai multe grupuri isi disputau intaietatea. Patrascanu se afla pozitionat in grupul radical de stanga. Grupul sau sustinea afilierea la Internationala a III-a si acceptarea fara rezerve a durelor conditii impuse de la Moscova.

„ANDREI“. Dupa crearea partidului si arestarea tuturor delegatilor care s-au pronuntat pentru afilierea la Internationala a III-a, la sfarsitul verii anului 1921, Patrascanu si alti tineri tovarasi au inceput sa editeze revista Tanarul socialist. In 1921, deja in jurul acestei reviste s-au grupat elemente care, ca si ei, erau afiliate Partidului Comunist.

Dupa propriile marturisiri, cat timp a fost redactor-sef la ziarele legale ale Partidului Comunist a

publicat numai cateva note in reviste. Primul pseudonim sub care a semnat in presa comunista a fost Andrei Moldovanu. Acesta va ramane numele conspirativ pe care il va prefera pana la sfarsit. Sotia si prietenii apropiati i se adresau ca si cum Andrei ar fi fost numele sau de botez.
Pana in toamna lui 1922, Patrascanu a lucrat in Comitetul Central al organizatiei de tineret. Va participa la al doilea Congres al Partidului Comunist, desfasurat in octombrie 1922, la Ploiesti. In aceeasi luna a facut o „calatorie initiatica“ in tara Revolutiei, ca delegat din partea Partidului Comunist din Romania la al patrulea Congres al Cominternului. Cu aceasta ocazie l-a cunoscut pe Lenin, parintele revolutiei, pe care il citise inca din adolescenta.

PATRASCANU, DESPRE DRAGOSTE
Din perioada studiilor doctorale de la Leipzig dateaza o scrisoare a lui Patrascanu catre o prietena ramasa la Bucuresti. Randurile epistolei il aduc in lumina pe omul Lucretiu Patrascanu, si nu pe omul politic, viitor ministru si om de stat.
In scrisoarea cauzata de o lectura comuna, Sonata Kreutzer a lui Tolstoi, doctorandul in economie afirma ca „stupidele si micile prejudecati“ impiedica „acest lucru complicat, profund si minunat“ care este dragostea. Cat despre durata „lucrului complicat, profund si minunat“, Patrascanu este de parere ca dureaza „atat timp cat vom mai avea ceva sa ne spunem, cat timp vom gandi impreuna si simti impreuna. (…) Pe urma ne vom strange prieteneste mainile ca toti oamenii intelepti care stiu ca tot ce are un inceput are si un sfarsit si fiecare va apuca drumul lui. In dragoste, ca si in politica, trebuie sa stii unde sa te opresti“.
Parascanu isi va mentine si peste timp aceeasi conceptie despre dragoste si despre femei ca si in anii tineretii.

IN DETENTIE
„Prima inchisoare am facut-o la Jilava, in 1924. Eram in vacanta, venit din Germania. (...) Costa-Foru (ziarist, n.n.) ne-a vizitat in inchisoare si a publicat un articol rasunator“
Lucretiu Patrascanu

Editorial: Mausoleul lui Lenin

LAVINIA BETEA

O amintire staruitoare din experienta mea de viata se plaseaza in 1987 si provine dintr-o excursie in URSS, al carei itinerar includea si Moscova. In programul turistic, anuntat ca obligatoriu grupului de romani, se afla si vizita la mausoleul lui Lenin.
In gerul de minus 15 grade, in Piata Rosie, strajuita de turlele Kremlinului si bulbii dantelati ai Catedralei Vasili Blajenii, inainta incet o procesiune uriasa de oameni. „Desirat“ din meandrele dinainte jalonate, sirul lor s-ar fi lungit pe cel putin doi kilometri. In gerul incremenit, veniti din indepartate provincii ale „continentului URSS“, sovieticii se miscau incet si solemn, pentru a privi – pret de cateva secunde – mumia celui despre care in plina „perestroika“ se spunea ca a fericit o mare parte a omenirii. Cum pentru sanatatea romanilor, nedeprinsi cu asemenea geruri, asteptarea de doua-trei ceasuri putea fi periculoasa, ghida noastra s-a multumit sa ne conduca in apropierea locului de asteptare. Ne-a transmis opinia lui Gorbaciov despre rolul nefast al lui Stalin in „falsificarea“ idealurile leniniste. A sugerat apoi apropierea dintre Ceausescu si Stalin in raport cu ilustrul predecesor.
Discursul ei elaborat, cu siguranta, de specialistii „glasnost-ului“ momentului si imaginea multimii care se tara pioasa si muta, cu aburi fierbinti iesind din guri si nari – ca-n urma cu sute de ani multimile mujicilor rusi pentru a atinge moastele vreunui sfant – au produs asupra grupului de romani o impresie profunda. „Cum vin oamenii acestia de la mii de kilometri distanta pentru o mumie?“, ne miram noi. Cui ii puteau fi atribuite „merite“ mai mari: subiectul actiunii – „oamenii

noi" sovietici – ori obiectului ei – „apostolul", caruia i se adresa cultul lor? Intrebarilor acestora nu le puteam incerca inca raspuns.
Pelerinajul zilnic din Piata Rosie a Moscovei prin fata mumiei lui Lenin timp de mai bine de o jumatate de secol poate fi emblematic pentru cultul liderului sovietic. In timpul manifestarii sale, fenomenele ce-au produs relatia (tipic religioasa) dintre multimea aflata in Piata Rosie si relicva materiala a primului lider comunist erau imposibil de analizat.
Lipsiti de acces la orice alte surse de informare decat cele controlate de Stalin, cei ce vor scrie despre Lenin vor acredita, uneori involuntar, imaginea unui supraom, fara trairi personale, cu viata mistuita de flacara revolutiei. Nu va fi sat, oricat de mic, in oricare dintre indepartatele colturi ale URSS-ului, unde bustul sculptat sau chipul zugravit al lui Lenin sa nu existe. In orice localitate a imensei tari, strada si piata principala vor purta numele lui Lenin. Iar Stalin, care ordonase toate acestea, era prezentat ca singurul si infailibilul urmas al mostenirii intemeietorului regimului comunist pe planeta. Pe temelia cultului leninist, Stalin a edificat propria sa glorificare.
Dupa moartea lui Stalin, tovarasii sai vor condamna unele dintre practicile guvernarii staliniste drept grave abateri de la principiile leniniste. Conducatorii statelor imperiului comunist, in spiritul criticii si autocriticii de partid, isi vor pune cenusa in cap si se vor angaja sa revina la „apa vie" a marxism-leninismului. In scurta vreme, sub pavaza propagandei comunismului national, vor construi fiecare cultul propriei sale personalitati. Ceausescu este un exemplu al succesului in aceasta manipulare a multimilor de catre liderii comunisti.
„Perestroika" lui Gorbaciov a reclamat, in prima etapa, de asemenea, o revenire la leninism. Dupa ce declansase „glasnost-ul" si daduse ordinul de deschidere a unora dintre arhivele secrete, Gorbaciov il considera inca pe Lenin creatorul „proiectelor de edificare a unei noi vieti", proiecte deformate de Stalin. Stalin, aprecia Gorbaciov in 1989, „n-a fost capabil nici teoretic, nici politic si nici intelectual sa urmeze orientarea elaborata de catre partid sub orientarea lui Lenin".
Nu intamplator insa dorinta multimilor de schimbare din 1989 s-a exprimat prin mari revarsari de furie si distrugere asupra monumentelor lui Lenin, obiectele cultului sau semnificand regimul pe care-l fondase. Soarta simbolurilor sale n-a fost pretutindeni aceeasi. In 1993, bunaoara, intr-un sat de romani din componenta Ucrainei, satenii umblau pe „ulita Lenin", strada principala din Porubnoe, fost Pociumbauti inainte de 1940. „De-ar fi sa-i schimbam numele – spunea invatatorul – pe drept ar fi sa-i zicem „Drumul Golgotei", in amintirea consatenilor deportati ori inchisi..." La Budapesta, statuia lui Lenin e loc de referinta intr-un minunat parc-muzeu al simbolurilor demitizate din vechiul regim. „Good by, Lenin!", au salutat berlinezii printr-o capodopera cinematografica despartirea de trecutul lor.
La Bucuresti, intr-o nehotarata amintire, pastram soclul gol...

LENIN LA TRIBUNA

„Strangandu-si repede insemnarile, Lenin se grabea sa paraseasca tribuna incercand sa evite inevitabilul… Tunetul de aplauze crestea. „Traiasca… Lenin… conducatorul… Ilici!" Acolo, in lumina becurilor electrice, stralucea acel cap omenesc inimitabil, nconjurat din toate partile de valurile dezlantuite ale entuziasmului"
fragment din articolul trimis de Trotki la trei ziare dupa trei zile de la moartea lui Lenin

FUNERALII

„Parasindu-ne, tovarasul Lenin ne-a incredintat pastrarea neintinata a marii vocatii de membru de partid. Iti juram, tovarase Lenin, sa onoram recomandarile tale!
Parasindu-ne, tovarasul Lenin ne-a recomandat sa pastram unitatea partidului nostru ca pe lumina ochilor. Iti juram, tovarase Lenin, sa-ti urmam povetele!
Parasindu-ne, tovarasul Lenin ne-a cerut sa mentinem si sa intarim dictatura proletariatului. Iti juram, tovarase Lenin, sa-ti onoram recomandarile!
Parasindu-ne, tovarasul Lenin ne-a ordonat sa intarim cu toata forta unitatea dintre muncitori si tarani. Iti juram, tovarase Lenin, sa-ti cinstim povetele!

Parasindu-ne, tovarasul Lenin ne-a cerut sa intarim si extindem Uniunea Republicilor. Iti juram, tovarase Lenin, sa-ti cinstim povata!
Parasindu-ne, tovarasul Lenin ne-a recomandat sa fim credinciosi Internationalei Comuniste. Iti juram, tovarase Lenin, ca ne vom dedica vietile dezvoltarii si intaririi uniunii muncitorilor din toata lumea, Internationala Comunista!"
Discursul lui I.V. Stalin la moartea lui Lenin

Noul „tar rosu" al Rusiei Sovietice

CORNEL MICU

„Vreme de 27 de ani am fost martora neintreruptei decaderi sufletesti a tatei, observand aproape de la o zi la alta cum ultimele trasaturi omenesti i se stingeau si cum el se transforma, incetul cu incetul, intr-un monument sinistru pe care si-l inalta lui insusi", scria despre Stalin fiica lui, Svetlana Alliluyeava.

La 21 decembrie 1879, in micul orasel Gori, din Georgia, se nastea Iosif Vissarionovici Djugasvili, cel care avea sa intre in istorie sub numele de Stalin. Era al patrulea copil al familiei si singurul care a supravietuit. Ceilalti au murit de mici. Mama sa si-a pus toate sperantele in micul Iosif si a muncit pentru a-l putea intretine la scoala. Tatal insa dispretuia aceste ambitii. Copilaria lui Stalin a fost marcata de dragostea mamei si violenta tatalui.
La dorinta mamei, micul Iosif a urmat o scoala religioasa in orasul natal si a obtinut apoi o bursa la seminarul teologic din Tblisi. A fost eliminat de aici in mai 1899. Era acuzat de insubordonare si lectura unor carti interzise. Stalin a pretins mai tarziu ca era vorba de literatura marxista. Perioada petrecuta in seminar l-a marcat profund. Fiica sa, Svetlana Alliluyeava, relata despre aceasta: „Din experienta sa la seminar, a ajuns la concluzia ca oamenii erau intoleranti, grosolani, inselandu-i pe cei care credeau in ei pentru a-i mentine supusi; ca uneltеau, minteau si, in general, aveau numeroase pacate si nici o virtute". Stalin a avut probleme si cu aspectul fizic: la varsta de 7 ani s-a imbolnavit de pojar si a ramas cu semne pe fata. In copilarie a fost lovit de o caruta si, ca urmare, suferea de o infirmitate la bratul si umarul stang.
In aceste conditii nu este de mirare ca tanarul Iosif a inceput sa frecventeze grupurile marxiste din Georgia. Era un paria al unei societati pe care de altfel si el o dispretuia din toata inima. Marxismul era sansa lui de a o schimba si de a se razbuna.
VIATA DE ILEGALIST. Tanarul Iosif s-a inscris in Partidul Social Democrat al Muncii din Rusia la varsta de 22 de ani. Renuntase deja de doi ani la studii si lucra la observatorul din Tbilisi. Pana la 1917 a avut o viata tipica de ilegalist. A organizat greve ale muncitorilor, s-a raliat inca din 1903 bolsevicilor condusi de Lenin, a fost arestat si deportat de cateva ori. In 1905, cand in Rusia a avut loc o revolutie nereusita, a participat la jafuri, cu scopul de a obtine bani pentru partid. Se pare ca in urma acestor actiuni a inceput sa foloseasca porecla de Stalin (de la „stal", otel in rusa). Dupa 1917 va adopta complet acest pseudonim.
In 1911 s-a mutat la Petrograd. Anul viitor a devenit redactor la Pravda, un important ziar comunist. In 1913 a fost arestat si deportat. Apucase insa sa termine prima sa lucrare, intitulata „Marxismul si problema nationala".
„STALIN". Revolutia din primavara lui 1917 a fost urmata de eliberarea detinutilor politici, printre care si Stalin. A revenit la Petrograd si a continuat sa lucreze ca redactor la Pravda. Dupa cucerirea puterii de catre bolsevici (noiembrie 1917) a preluat functia de Comisar al Poporului pentru Nationalitati (un fel de ministru al nationalitatilor).
In perioada razboiului civil s-a remarcat ca un bun organizator, fiind apreciat de Lenin. Ca urmare, in aprilie 1922 Stalin a fost ales membru in forurile de conducere ale partidului bolsevic, Biroul Politic si Biroul Organizatoric. Cu aceasta ocazie a ocupat functia nou creata de secretar

general al Comitetului Central. Din aceasta pozitie, Stalin controla admiterea de noi membri in aparatul de partid. Acest lucru care ii permitea sa aduca in pozitiile-cheie propriii lui oameni.
La sfarsitul anului 1922, in urma unei dispute cu Lenin, Stalin si-a revarsat nervii pe sotia acestuia, Nadejda Krupskaia. In acest context, Lenin avea sa scrie: „Propun tovarasilor sa se gandeasca la o modalitate de a-l indeparta pe Stalin din functia de secretar general si de a numi pe altcineva care se deosebeste de el intr-un aspect important: sa fie mai tolerant, mai loial, mai politicos, mai atent cu tovarasii sai“.
PUTEREA SUPREMA. Lenin nu a desemnat nici un succesor in timpul vietii. La moartea sa, in februarie 1924, apropiatii lui s-au impartit in grupuri, sustinand fiecare un candidat pentru conducerea partidului. Stalin a profitat de situatie pentru a-si elimina principalii oponenti, aliindu-se succesiv cu diversele tabere aflate in conflict. Pe la 1926 era deja invingator, desi a continuat sistematic, pana la moarte, sa distruga orice opozitie. Adversarii erau condamnati la moarte in cadrul unor procese publice.
Din 1928 s-a demarat in forta industrializarea Uniunii Sovietice, si in acelasi an a inceput colectivizarea agriculturii. Prin intermediul proceselor publice erau desemnati „tapi ispasitori“ pentru esecuri, iar societatea era mentinuta, prin teroare, mereu in stare de alerta.
Aceasta tactica a functionat. In perioada celui de-al doilea razboi mondial (1939-1945), Uniunea Sovietica a facut fata cu succes atacului declansat de Germania asupra ei in iunie 1941. Numarul victimelor a fost insa inspaimantator: 20 de milioane, reprezentand cam 10% din populatie. O parte dintre acestea se datorau represiunii interne (executarea locuitorilor din zonele ocupate pentru pactizare cu inamicul, executarea celor care se retrageau) sau greselilor strategice si tactice. Dar la sfarsitul razboiului, URSS era o putere mondiala, ce impartea lumea cu SUA. Comunismul se extinsese in Europa de Est si China.
La sfarsitul lui februarie 1953, Stalin a suferit un atac care i-a fost fatal. A murit la 5 martie. Trei ani mai tarziu, succesorul sau, Nikita Hrusciov, recunostea partial erorile de guvernare si crimele comise in URSS in perioada 1926-1953. Incerca astfel sa isi consolideze propria sa imagine si sa elimine opozantii din cadrul partidului, acuzati de colaborare cu Stalin.

PORTRET
Milovan Djilas, un apropiat al lui Tito, l-a intalnit pe Stalin in 1944. El il descrie astfel: „Era scund de statura si avea un corp urat. Corpul lui era scurt si ingust, iar picioarele si mainile prea lungi; mana stanga si umarul ii erau intepenite. Avea o burta destul de proeminenta, iar parul i se rarise, desi nu era total chel nici in crestet. Fata ii era alba, cu pometii rumeni (...) Dintii ii erau negri si neregulati, indoiti spre inauntru, si nici chiar mustatile nu-i erau stufoase si puternice“.

MULTIMEA
Intre Rusia Tarista si Rusia Sovietica exista anumite elemente de continuitate. Dupa cucerirea puterii de catre comunisti, prerogativele tarului au fost preluate de secretarul general al partidului. In unele cazuri asemanarea este de-a dreptul frapanta. La fel ca la incoronarea ultimului tar (1896), la inmormantarea lui Stalin mii de oameni au murit striviti de multimea enorma care a participat. Edvard Radzinskz, autorul unor celebre carti despre istoria Rusiei, relateaza cu privire la evenimente: „In ziua aceea mii de oameni au murit. N-a putut pleca fara sange. Cei striviti s-au alaturat milioanelor de oameni zdrobiti de el“.

„Datorita regimului cumplit si metodelor iezuite care predominau in seminar, am devenit un revolutionar, un adept al marxismului ca o adevarata doctrina revolutionara“
I. V. Stalin, 1931

„Tovarasul Stalin, devenind secretar general, a concentrat in mainile sale o putere imensa; eu insa nu sunt convins ca se va putea folosi totdeauna de aceasta putere cu destula prudenta“
I.V. Lenin

Mumia lui I.V. Lenin, simbol al comunismului

PAULA MIHAILOV

La 21 ianuarie 1924 se anunta ca „marele Ilici“ a murit. Timp de trei zile, milioane de cetateni sovietici au trecut prin fata cosciugului sau ca pe langa un altar pentru a-si lua ramas bun. Mausoleul lui Lenin va ramane un punct de referinta, chiar si o jumatate de secol dupa caderea comunismului.

Disparitia lui Lenin a fost marcata de o lunga serie de elogii aduse acestuia cu ocazia fiecarei sarbatoriri a zilei sale de nastere (22 aprilie 1870) sau la comemorarea datei mortii (24 ianuarie 1924). Ironia sortii insa face ca in timpul vietii sale, Lenin sa fi respins cu vehementa acest gen de manifestari, pe care le considera „burgheze“.

PRIMELE SIMPTOME. Vladimir Ilici Ulianov (Lenin) a mostenit de la tatal sau o scleroza a vaselor de sange din creier. Simptomele bolii apar in timpul anului 1922, cand crizele se manifesta din ce in ce mai puternic si mai des, paralizandu-i corpul, afectandu-i vorbirea si uzul ratiunii. Specialisti adusi din Germania au incercat sa-l trateze, fara prea mare succes insa. Cei mai apropiati stiau ca Lenin suporta dureri de cap atroce, stari de furie si halucinatii. Accesele de manie treceau numai dupa ce era plimbat prin camera in scaunul cu rotile.

Constienti de gravitatea bolii, medicii i-au recomandat lui Lenin sa paraseasca scena politica si sa se odihneasca. In 20 noiembrie 1922, el apare pentru ultima data in public.

LIDERUL MURIBUND AL URSS. Desi este dus in afara Moscovei pentru odihna si ingrijiri medicale, Lenin s-a intors la biroul sau din Kremlin in decembrie 1922. Incapatanarea lui de a continua munca il costa doua crize. Este momentul in care membrii Comitetului Executiv al Partidului – singurii care cunosteau starea lui Lenin – il insarcineaza pe Stalin sa supravegheze indeplinirea de catre liderul lor a indicatiilor doctorilor. Cu alte cuvinte, il izoleaza de pe scena politica.

Asadar, cetatenii Uniunii Sovietice erau, fara stirea lor, condusi de un bolnav pironit intr-un scaun cu rotile, care decidea prin intermediul unor biletele dictate, munca pe care avea voie sa o faca o singura ora pe zi.

TESTAMENTUL POLITIC. Cert este ca si Lenin era constient de gravitatea starii lui, motiv pentru care, intre 24 si 25 decembrie 1922, va dicta Nadejdei Krupskaia o serie de memorandumuri referitoare la diferite chestiuni politice. Aceste documente vor ramane in istorie sub denumirea de „Testamentul lui Lenin“, in care el face cateva observatii privind soarta partidului si totodata schiteaza portrete de potentiali succesori.

Sigilat in niste plicuri, „Testamentul“ trebuia citit, dupa indicatiile lui Lenin, la Congresul partidului, care ar fi urmat dupa moartea sa. Krupskaia a inmanat lui Kamenev plicurile cu mentiunea momentului cand acestea trebuiau a fi deschise.

MOMENTUL ADEVARULUI. La 24 mai 1924, in sedinta Comitetului Executiv de dinaintea celui de al XIII-lea Congres al PCUS, „Testamentul“ a fost citit. In acest mod au putut afla toti cei 27 de membri ai CC-ului parerea lui Lenin despre Stalin: un tip nepoliticos, lipsit de respect, viclean, care a concentrat in mainile lui o mare putere, pe care ar putea-o folosi fara prea mare precautie.

Conform celor scrise de Trotki in memoriile sale, Stalin, pe atunci secretar al partidului, s-a infuriat pe Lenin ca si-a permis sa-l declare nepotrivit pentru postul pe care il detinea. De aceea, a propus interzicerea publicarii documentelor, pe motiv ca au fost scrise de „un om bolnav, aflat sub influenta muierilor“. Ceilalti tovarasi – caracterizati la randul lor prin defecte – au cazut de acord ca ideile lui Lenin privindu-i pe potentialii sai succesori pot fi ingropate.

INDEZIRABILUL. Un alt motiv pentru care Iosif Vissarionovici nu ar fi vrut ca ultimele cuvinte ale lui Lenin sa ajunga publice era faptul ca acesta paruse a-l indica pe Trotki ca succesor. In plus,

Trotki era singurul caruia Stalin i-a marturisit o discutie periculoasa avuta cu Lenin. Bolnavul il rugase pe Stalin sa nu-l lase prada chinurilor si sa-l omoare cu cianura de potasiu. Stalin si-a dat acordul in fata lui Lenin, dar nu s-a tinut de cuvant. Lenin moare din cauza unei puternice hemoragii cerebrale in dimineata zilei de 24 ianuarie 1924.
Dupa ce afla de moartea liderului bolsevic, Trotki, aflat in drum spre Caucaz, trimite o telegrama la Kremlin pentru a afla ziua inmormantarii. Stalin ii raspunde, dar ii indica o alta data decat cea reala a inhumarii lui Lenin, urmarind, desigur, indepartarea lui.
LA CAPATAIUL „TARULUI ROSU". Autopsiile care s-au facut din ordinul lui Stalin au scos la iveala adevarata cauza a mortii lui Lenin: scleroza vaselor sangvine din creier. Somitatile medicale care au efectuat autopsia s-au declarat surprinse cum de a putut Lenin supravietui avand emisfera sudica a creierului aproape integral atrofiata.
Ignorand insistentele Mariei Ulianova (sora lui Lenin) si ale Krupskai, care au cerut ca Lenin sa fie ingropat langa mama sa, Stalin si camarazii sai au adus trupul neinsufletit la Moscova. L-au plasat in Piata Rosie, unde a stat patru zile, timp in care peste un milion de oameni au venit sa-si ia ramas bun.
Socul pe care l-au suportat oamenii afland despre brusca moarte a conducatorului tarii a fost cu atat mai mare cu cat ei nu au stiut niciodata ca Lenin a fost bolnav. Invatati sa-l iubeasca neconditionat, rusii din intreaga tara au venit sa-l petreaca pe ultimul drum. Nici macar iarna ruseasca nu i-a alungat: pentru a rezista frigului, aprindeau focuri in Piata Rosie.
UN LIDER PENTRU VECIE. Cosciugul sau a fost pus in Sala Coloanelor din Casa Sindicatelor de la Moscova. Concomitent, Guvernul a cerut construirea unui mausoleu in care sa se pastreze pentru vecie trupul lui Lenin. Desi prin traditie, dupa ce mureau, liderii de partid si membrii marcanti erau incinerati, Stalin a insistat ca Lenin sa fie imbalsamat. Initial, s-a propus pentru conservarea trupului sau metoda inghetarii, comandandu-se chiar un aparat frigorific special din Germania. Dar constructia lui ar fi durat luni in sir, iar trupul lui Lenin incepuse sa se dezintegreze.
De aceea, se accepta ca echipa profesorului ucrainean Vladimir Vorobiov sa se ocupe de imbalsamare. Metoda propusa de el a fost una noua, inca netestata, dar care a functionat si este folosita si astazi. Corpul este tratat cu glicerina si acetat de potasiu la fiecare 18 luni.
Metoda de imbalsamare a starnit rumoare in cercurile stiintifice, care nu credeau in posibilitatea conservarii atat de perfecte a unui corp uman. De aceea, la sfarsitul anilor '30, specialistii rusi au organizat pentru omologii lor straini o demonstratie: au deschis capacul sarcofagului de sticla si au miscat capul mumiei de la stanga la dreapta. Rezistase!

LANGA LENIN
Dupa moartea lui Lenin, noul lider al URSS, Iosif Vissarionovici Stalin, a supravegheat intreaga operatiune de zeificare a fostului conducator. Avea nevoie sa ofere oamenilor o imagine nemuritoare, de a carei notorietate se folosea. Si totusi, printr-o decizie secreta a Biroului Politic al PCUS (august 1938), Stalin interzice publicarea cartilor lui Lenin si distrugerea manuscriselor pregatite pentru tipar. Cu distrugerea cultului leninist, Stalin merge pana intr-acolo incat planuise sa imparta cu predecesorul sau si mausoleul. El cere mostenitorilor sai sa fie imbalsamat ca si Lenin si culcat langa acesta, astfel incat mausoleul sa nu mai fie exclusiv al lui Lenin.

OMAGIU
„Si iata-i mort.../ Un plans ne scurma./ Ca-i Lenin mort,/ Sa nu le-o spui./ Nu-i intristeaza aceasta moarte./(...)/ Ei tot mai darji duc mai departe/ Si-nfaptuiesc gandirea lui"
Serghei Esenin, „Guleai Pole"

<u>Schimbare de garda in Partidul Comunist</u>

GEORGE D. RIPA

Anul 1924 a adus numeroase schimbari in Partidul Comunist din Romania. Numerosi factori i-au afectat activitatea. A lipsit unitatea mult trambitata de liderii partidelor comuniste de pretutindeni. S-au impus orgoliile si veleitatile personale ale comunistilor care doreau diverse functii in structurile partidului.

Trecusera doar sapte ani de la succesul bolsevicilor in Rusia (1917) si cota partidelor comuniste din Europa era in crestere. Ca urmare a afilierii Partidului Comunist din Romania la Comintern si a esuarii negocierilor romano-ruse de la Viena (martie-aprilie 1924) in acelasi an, la 9 decembrie, se voteaza Legea Marzescu. Tratativele de la Viena urmareau reluarea relatiilor diplomatice dintre Romania si URSS, rupte in 1918.
ILEGALISMUL. Autoritatile romane luasera masuri impotriva comunistilor inca de la inceputul anului 1924. Liderii comunisti erau pusi sub observatie, cei mai multi fiind cautati pentru a fi inchisi. Este cazul lui Elek Köblös, Gheorghe Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, Lucretiu Patrascanu si Elena Filipovici, lideri marcanti ai partidului in aceasta perioada. Pe acest fond, comunistii se reorganizeaza. Incepea o noua era in istoria comunista care va deveni un titlu de glorie pentru participanti – ilegalismul. In aprilie 1924, numerosi membri ai Partidului Comunist se intalnesc la Brasov. Printre acestia, David Fabian, Marcel Pauker si Boris Stefanov. Cel care luase masuri pentru continuarea politicii partidului in ilegalitate a fost Elek Köblös.
La sfarsitul lui aprilie se creeaza o conducere ilegala a Partidului Comunist. Membrii au denumit aceasta conducere Directoriu. Printre liderii acestui organism erau Gheorghe Cristescu, D. Fabian, M. Pauker si B. Stefanov. Secretarul general provizoriu este numit Elek Köblös. Aceasta conducere, cu sediul la Brasov, care functiona in paralel cu cea legala, din Bucuresti, avea ca scop continuarea miscarii in cazul in care Partidul Comunist urma sa fie decapitat.
Treptat, pe masura ce rolul lui Elek Köblös devine mai important, are loc o miscare a centrului de greutate a partidului catre Transilvania, actiune simultana cu implicarea la nivel inalt in cadrul PCdR a tot mai multi maghiari.
Noua conducere ilegala a avut doua obiective de realizat. Primul a fost trecerea partidului in ilegalitate. Teoretic, faptul era usor de implinit, insa comunistii nu erau obisnuiti cu metodele extreme. A activa in ilegalitate insemna a trai cu acte false de identitate, in locuinte provizorii, rupti de familie sau de prieteni, fara a cunoaste numele exact al celorlalti membri de partid. A activa in ilegalitate insemna totodata a realiza acte de sabotaj, de spionaj, atentate. Pentru comunistii romani, aceste lucruri erau necunoscute.
La 1 iunie 1924, Directoriul semneaza un manifest in care isi afirma dorinta de a activa si in ilegalitate. In documentul respectiv se spunea ca „Partidul Comunist traieste si va trai! (...) Alungat de la suprafata legalitatii, el va continua si in ilegalitate lupta, largindu-si activitatea si organizatia si adancindu-si radacinile in masele poporului muncitor“.
Al doilea obiectiv al Directoriului era pregatirea Congresului al III-lea al partidului. In acest sens se elaboreaza „Circulara Directoriului catre sectii cu ocazia Congresului“. Documentul este semnat de Elek Köblös cu pseudonimul V...kás. Faptul ca el semneaza acest document, si nu Cristescu, demonstreaza ca transferul de putere se realizase deja.
Congresul al III-lea al Partidului Comunist din Romania are loc la Viena in august 1924. La Congres, Elek Köblös este ales secretar al partidului de catre cei 12 comunisti care au reusit sa ajunga in capitala Austriei. Tot aici se adopta lozinca autodeterminarii pana la despartire a provinciilor „anexate“ de Romania. Aceasta actiune a determinat adoptarea unor masuri oficiale care vizau interzicerea Partidului Comunist in Romania.
In 9-10 decembrie 1924 se imprastie manifestul intitulat „Jos robia economica, politica si nationala!“, redactat sub influenta Cominternului si a Federatiei Comuniste Balcanice. Documentul afirma o pozitie antiromaneasca si hotararea de a lupta pentru distrugerea statului de drept. Ca urmare, la 19 decembrie 1924 se adopta de catre Parlament legea Marzescu, care scoate

partidul in afara legii. Concomitent, au loc arestari in masa ale comunistilor.
NOUA POLITICA. Incepand cu anul 1925, din cauza scoaterii in afara legii, comunistii adopta o noua politica. Majoritatea liderilor erau in inchisori, iar cei ramasi in clandestinitate se aflau sub observatia atenta a Sigurantei. In aceste conditii, Elek Köblös, secretarul partidului, paraseste Bucurestiul. Se muta in diferite localitati din Valea Muresului si o data cu el se muta si centrul de coordonare al activitatilor partidului.
Köblös milita pentru activarea partidului sub paravanul unor organizatii legale. Prin acestea se spera ca poate fi continuata legatura cu masele. Nefiind gasit de catre Siguranta, Elek Köblös a fost judecat in contumacie si condamnat la zece ani de inchisoare. Fiind nevoit sa stea ascuns, Köblös nu putea sa conduca miscarea la fel de bine ca in libertate. Se hotaraste astfel sa se retraga din fruntea Partidului Comunist. Federatia Comunisa Balcanica refuza insa acest lucru. Criza de personalitati capabile sa conduca miscarea comunista excludea demisia sa.
La inceputul anului 1925 au loc discutii in cadrul partidului pe tema reorganizarii activitatii in ilegalitate. Concluziile sunt prezentate la 21-24 iulie, in cadrul plenarei Comitetului Central de la Targu-Mures. Raportul prezentat cu aceasta ocazie de Köblös prevedea intensificarea actiunilor in vederea unor intelegeri cu partidele burgheze (Partida taraneasca condusa de Ion Mihalache si Partidul National Roman condus de Iuliu Maniu).
In toamna anului 1925 apare Blocul Muncitoresc-taranesc, organizatie legala de propagare a ideilor comuniste. Köblös afirma ca din programul Blocului „trebuie scos dreptul la autodeterminare al tuturor natiunilor asuprite pana la completa despartire de stat“. Blocul merge cu liste proprii in alegeri, dar rezultatele sunt proaste. Nu reuseste sa intre in Parlament. In octombrie 1926, Köblös emigreaza. Nu s-a mai intors niciodata in tara. In urma lui ramane o miscare comunista irelevanta.

„La noi merge destul de greu, de cand ne-a scos din lege partidul si ne-a interzis ziarele si sigilat cluburile. Propaganda ce se face este foarte redusa, ca si inexistenta, si de ce crezi, fiindca sunt foarte multi cu cap si, cand cauti, nici unul nu are cap. Eu ma mentin pe terenul propagandei legale (…)“
Gheorghe Cristescu, fost secretar al PCdR, intr-o scrisoare catre Comintern

„De la Capsa pana in Piata Palatului (…) este o adevarata expozitie ambulanta (…). Toaletele doamnelor, cravatele, ghetele americane si (…) chiar coatele roase si tocurile scalciate ale cetateanului de la marginea capitalei (…)“
Ion Minulescu, Bucurestii tineretii mele

Elek Köblös, al doilea secretar al Partidului Comunist

CRISTINA DIAC

Elek Köblös a preluat in 1924 sefia Partidului Comunist din Romania de la ezitantul Gheorghe Cristescu. El va conduce „barca comunista“ din 1924, an din care a inceput epopeea ilegalitatii. De meserie tamplar, Köblös a imprimat conducerii partidului o linie mai pragmatica, venita din legatura directa cu practica.

Elek Köblös, al doilea secretar al Partidului Comunist din Romania, s-a nascut la 12 mai 1887, in satul Dumbravioara, situat la cativa kilometri nord de Targu-Mures. Coincidenta a facut ca, peste 34 de ani, in 1921, tot intr-o zi de 12 mai, sa fie arestat la Bucuresti, alaturi de ceilalti participanti la Congresul Partidului Socialist care votasera afilierea la Internationala a III-a Comunista.
IN GRIJA MAMEI. Dupa mama, Elek Köblös era secui. Despre tatal sau nu se cunosc multe lucruri. Köblös insusi l-a cunoscut tarziu, deoarece parintii sai nu fusesera casatoriti. Copilul Elek

a ramas inca de la nastere in grija mamei, al carei nume de familie l-a si purtat.
Dupa ce a absolvit cele patru clase ale scolii primare din satul natal, Elek Köblös a fost inscris la un liceu din Aiud. In acea perioada, liceul dura opt ani si incepea imediat dupa ciclul primar. Din motive necunoscute, a abandonat scoala dupa patru ani si a fost dat ca ucenic la un atelier de tamplarie din Targu-Mures. Va ramane 5 ani in grija patronului, pana in 1905, pentru a invata meseria de tamplar. In acest context, Elek Köblös se va apropia de miscarea socialista.
SOCIALIST DIN CONSIDERENTE PRACTICE. Transilvania era una dintre provinciile Imperiului Austro-Ungar. Fara a se apropia de dezvoltarea industriala a Occidentului, aceasta zona era mai industrializata decat Regatul Romaniei, cu care se va uni in 1918. Ca numar, predominau insa micile ateliere mestesugaresti. Lucratorii din aceste ateliere s-au organizat in sindicate profesionale. La Targu-Mures exista si o sectie a Partidului Social Democrat al Muncitorilor din Transilvania si Banat.
Elek Köblös a devenit in anii de ucenicie membru al Sindicatului tamplarilor si al Partidului Social Democrat. Apropierea de socialism nu s-a petrecut asadar prin intermediul lecturilor. Köblös a frecventat cercurile muncitoresti in care se dezbateau problemele practice cu care se confruntau lucratorii transilvaneni la inceputul secolului al XX-lea.
Poate din acest motiv, in intreaga sa activitate de militant comunist, al doilea secretar al partidului va fi un om mai aplecat spre practica decat spre teorie. Carentele in privinta pregatirii teoretice ii vor fi reprosate ulterior de „tovarasii“ sai de idei, mai bine pregatiti la acest capitol. El insusi va recunoaste acest lucru. Intr-o scrisoare adresata Prezidiului Federatiei Comuniste Balcanice, in februarie 1925, Köblös solicita sa fie eliberat din functia de secretar al Partidului Comunist din Romania pe care o detinea in acel moment si propunea si doua variante: fie sa astepte momentul favorabil pentru a actiona legal, fie sa paraseasca tara pentru 2-3 luni. Cea de-a a doua varianta „ar fi foarte de dorit pentru perfectionarea cunostintelor mele“, scria Köblös.
IN SLUJBA PARTIDULUI. Elek Köblös si-a legat numele de principalele momente ale inceputurilor comunismului in Romania. In calitate de delegat din partea filialei Targu-Mures a Partidului Socialist din Transilvania si Banat, a participat la Congresul care a hotarat in mai 1921 afilierea la Comintern. Va fi arestat impreuna cu cei 51 de colegi care votasera afilierea. Va face 10 luni de inchisoare, pentru a fi apoi inculpat in procesul din Dealul Spirii. In actul de acuzare se spunea ca „a activat pentru organizarea nucleelor comuniste, fiecare in orasele respective, aderand in acelasi timp la tactica comunista, lucrand in mod clandestin prin impartirea de manifeste, prin aderari in masa la tactica comunista, cautand sa inaspreasca spiritele, in vederea unicului scop – revolutia“. In iunie 1922, Elek Köblös a fost amnistiat.
Arestarea capilor miscarii comuniste din mai 1921 a avut efectul scontat de autoritati: paralizarea activitatii noului Partid Comunist. Abia in 1922, liderii iesiti din inchisoare au trecut la organizarea efectiva a acestei formatiuni politice. In octombrie 1922, la Ploiesti au inceput lucrarile celui de-al doilea Congres, un fel de continuare a primului, care trebuia sa aleaga organele de conducere si sa definitiveze statutul. Cu aceasta ocazie, Elek Köblös a fost ales in Comitetul Central.
In cursul anului urmator se vor definitiva si celelalte structuri de conducere ale partidului – Biroul Politic si Secretariatul. Köblös a facut parte din ambele. In Secretariat s-a ocupat de sectorul organizatoric, practic a doua functie in partid.
In toamna anului 1922 a calatorit la Moscova, pentru a participa ca delegat din partea Partidului Comunist din Romania la Congresul al IV-lea al Cominternului.
Pentru a castiga mai multi adepti printre maghiarii din Transilvania, liderii comunisti au decis editarea unui ziar in limba maghiara. Elek Köblös a primit astfel sarcina de a scoate ziarul Munkas, organul central al Partidului Comunist din Romania in limba maghiara.
Congresul al III-lea al partidului s-a tinut in august 1924 in afara granitelor tarii, la Viena. Elek Köblös a fost ales in cea mai inalta functie – secretar al Partidului Comunist din Romania, Sectie a Internationalei a III-a.
Din 1924, pentru Partidul Comunist si implicit pentru Köblös incepea „epopeea ilegalitatii“.

PRAGMATISM
„El (Elek Köblös – n.r.) stapanea prezentul. Fara a fi lipsit de viziunea viitorului, pe dansul il interesa ceasul, ziua in care vorbea, in care activa si tot ce era necesar pentru lupta si vedea ca este necesar“
Mihail Cruceanu, avocat comunist

Editorial: Bucataresele si Statul

LAVINIA BETEA

Marx si adeptii lui reflectasera prea putin la tipul de stat pe care urmau sa-l creeze dupa cucerirea puterii. Probleme precum armonizarea relatiilor in „statul democratiei socialiste“, bunaoara, erau lasate in seama viitorului.
Contrar propagandei din vremea „dezghetului sovietic“, teroarea ca metoda de guvernare a fost practicata de Lenin insusi, nu fusese inventia lui Stalin. Inca din timpul razboiului civil, Lenin a propus pedeapsa capitala pentru fapte precum: participarea la conspiratii, opunerea rezistentei in momentul arestarii, ascunderea armelor, nesupunere, neglijenta, rapoarte false. Acordul celorlalti componenti ai Biroului Politic la propunerile lui Le-nin a fost total. Biroul Politic, condus de acelasi Lenin, a aprobat in 1921 constructia unui lagar cu o capacitate de 20.000 de oameni in regiunea Uhta, din Nordul indepartat. Primii detinuti din Gulagul astfel initiat au fost tocmai marinarii din garnizoana Kronstadt. Nemultumiti de randuielile noii guvernari, cei care fusesera numiti in 1917 „mandria revolutiei“ indraznisera sa se razvrateasca.
Sustinut prin asemenea metode, chiar si bucataresele puteau conduce Statul.
Si l-au condus unii si mai necalificati decat ele.

VIITORUL
„Omul va deveni, in fine, cu adevarat o fiinta armonioasa. El va incepe prin a controla procesele semiconstiente, apoi si pe cele inconstiente ale organismului sau: respiratia, circulatia, digestia, reproducerea, ajungand sa le subordoneze in masura dorita, datorita controlului, ratiunii si vointei. (…) Omul va deveni incomparabil mai puternic, mai intelept, mai subtil. (...) Tipul uman mediu va ajunge la anvergura unui Aristotel, Goethe sau Marx“
Trotki, 1924

DICTATURA SI SINDICATELE ROSII
„Toata lumea stie ce este Partidul Comunist: o arma de lupta pentru cucerirea puterii de proletariat, a carui parghie de comanda se afla la Moscova. Dar lumea muncitoare stie oare ce sunt Sindicatele Rosii?
Inainte de razboi, cand nu exista nici rosul, nici albul, nici negrul, se aflau pur si simplu sindicate muncitoresti care luptau impotriva patronatului. Intreb: impotriva cui lupta Sindicatele Rosii in URSS? Ce ratiune le justifica existenta, imensa lor forta intr-o tara in care patronatul este de domeniul amintirii?
Iat-o: de-a detine toate mijloacele prin care un muncitor si-ar castiga existenta si de a nu distribui locuri de munca decat in functie de ceea ce gandeste cel care vrea sa manance muncind. Datorita Sindicatelor Rosii, Partidul isi impune legea in uzina, in atelier, in magazin, in birou, in locuinta. Peste tot. Nimeni nu-si poate gasi un angajament altfel decat prin sindicat. Si odata alungat din sindicat, nu-ti ramane decat sa-ti zbori creierii: orice activitate lucrativa, orice posibilitate de a-ti castiga existenta iti sunt refuzate.
Ganditi-va la puterea inspaimantatoare pusa in mainile unor oameni carora scolile oficiale le

spun ca morala si cinstea nu sunt decat „prejudecati burgheze" si ca singur materialismul exista in mod real pe acest pamant. Ganditi-va ca chiar daca scolile comuniste ar preda contrariul, si inca ar fi o calamitate sociala de a preda majoritatea populatiei arbitrarului unei minoritati infime de oameni, care la urma urmei nu se poate transforma in ingeri."
Panait Istrati, 1929

<u>Statul sovietic – modelul comunist de guvernare</u>

ILARION TIU

Cand au cucerit puterea, bolsevicii nu stiau nimic despre cum trebuia guvernata „republica muncitorilor si taranilor". Dupa 1945, modelul formatiunilor unionale sovietice a fost impus in tarile din „lagarul comunist". Se preiau astfel elementele absolutismului rusesc care au stat la baza statului sovietic.

Prabusirea regimului tarist a declansat o perioada de transformari revolutionare in imensul imperiu rusesc. Prin revolutia din februarie 1917, fortele politice liberale au preluat conducerea. Acestea au promis instaurarea unui sistem democratic, bazat pe vointa cetatenilor. Deoarece noul regim nu a facut fata cererilor economice si sociale ale populatiei, s-a compromis in scurt timp. Din cauza ineficientei guvernului, taranii si muncitorii s-au organizat independent la nivel local, in comitete si soviete. In momentul in care au inceput sa-si faca singuri dreptate prin confiscari de pamanturi si fabrici de la proprietari, s-a declansat anarhia. Bolsevicii, condusi de revolutionarul marxist Vladimir Ilici Lenin, au profitat de instabilitate si au preluat puterea in urma unei lovituri de stat (noiembrie 1917).
NOUL REGIM. Imediat, Lenin a schimbat denumirile traditionale ale institutiilor guvernamentale, pentru a crea impresia instaurarii unui nou regim. Ministrii au devenit comisari ai poporului, titulatura prin care bolsevicii doreau sa demonstreze ca puterea a fost trecuta in mainile oamenilor de rand. Noul guvern se numea Sovnarkom, fiind prezentat ca exponent al Congresului Sovietelor. Autoproclamarea bolsevicilor ca detinatori legitimi ai puterii in acest mod nu era o noutate pentru societatea rusa a anului 1917. In februarie acelasi an, revolutionarii se declarasera guvernanti, de asemenea, printr-un act verbal, fara sa fie desemnati de un vot popular sau sa fie numiti de o autoritate legitima.
Instabilitatea puterii s-a datorat lipsei democratiei in guvernarea Rusiei. Prin traditie, tarul era detinatorul absolut al puterii, numind ministrii din randul apropiatilor.
PREOCUPARI. Consolidarea puterii a devenit principala preocupare a Guvernului bolsevic dupa octombrie 1917. Conform teoriei marxiste, statul ca institutie urma sa fie „spulberat" in urma cuceririi puterii de catre muncitori. Fiindca pana in 1917 Lenin a fost ocupat cu infaptuirea revolutiei, nu publicase nici un material despre cum va conduce statul dupa preluarea puterii. Astfel ca bolsevicii au creat din mers noile institutii ale regimului bolsevic, sub influenta dificultatilor guvernarii.
Folosindu-se de loialitatea si de violenta Garzilor Rosii, bolsevicii au anihilat repede fortele opozante. Libertatea presei a fost ingradita in primele zile de guvernare prin decrete ale Sovnarkom-ului. Guvernul a acceptat doar publicatiile care nu-i criticau pe bolsevici.
PARTIDUL-STAT. Partidul Comunist – denumire asumata de Partidul Bolsevic in 1918 – a acumulat toate functiile statului si a creat sistemul ramas in istorie sub sintagma partid-stat. Initial, limitele teritoriale controlate de bolsevici erau restranse comparativ cu cele ale Imperiului tarist. Guvernul lui Lenin a controlat doar zona dintre Petrograd si Moscova, acolo unde sovietele bolsevice erau puternice. In 1918 a izbucnit un razboi civil sangeros intre bolsevici si rivalii politici, care controlau intinse zone din fostul imperiu. Prin teroare si propaganda, bolsevicii au invins. In urma acestuia, Guvernul lui Lenin a controlat fostele teritorii tariste, cu exceptia tarilor baltice, Poloniei si Basarabiei.

PUTEREA LEGISLATIVA. Conform teoriilor lui Lenin, muncitorii nu erau pregatiti sa exercite direct conducerea statului, ci prin emisari din randul intelectualitatii de stanga. Pe de alta parte, liderul bolsevic nu dorea sa imparta puterea nici cu alte partide. Atitudinea lui a fost condamnata in scurt timp drept dictatoriala.
Inca din primele zile ale preluarii puterii, Lenin a guvernat prin decrete, fara a consulta alte organisme reprezentative. In octombrie 1917, Congresul Sovietelor din toata Rusia alesese un Comitet Executiv Central, cu rolul de a controla activitatea Guvernului. In scurt timp, acest organism s-a aratat nemultumit de practica decretelor si le-a cerut explicatii lui Lenin, lui Leon Trotki (Comisarul Afacerilor Externe). Noul guvern era comparat cu cel al vechiului regim, care era responsabil numai in fata tarului, singurul care numea ministri.
Cei doi au reusit cu greu sa supuna la vot Comitetului Executiv Central o rezolutie prin care Sovnarkom-ul avea libertatea sa emita decrete. Deoarece la primul scrutin rezultatele au fost egale (23 la 23), cei doi lideri bolsevici au participat abuziv la vot, obtinand legitimitatea decretelor de la un organ reprezentativ. In realitate, Lenin si Trotki au fost cei care au acordat puteri legislative Guvernului. Din acel moment, Comitetul Executiv Central a devenit un organ decorativ. Sesiunile lui anuale au durat dupa aceea cateva zile pe an, cand se ratificau decretele Sovnarkom-ului.
PARTIDUL – SUBSTITUT AL TARULUI. Acest lucru devenit evident inca de la inceputul anului 1918, cand au fost scoase in afara legii toate organizatiile politice. Acestea erau considerate „contrarevolutionare“ si „reactionare“, exponente ale vechiului regim tarist. In perioada de instaurare a comunismului, in anul 1920, la nivel legislativ, rolul conducator al partidului a fost ascuns in formule ambigue. Constitutia din martie 1918 nu prevedea distribuirea clara a puterii intre organismele locale si centrale, in ciuda propagandei oficiale – „Toata puterea in mana Sovietelor“. Pana la Constitutia stalinista din 1936, Partidul Comunist nici macar nu era mentionat in legea fundamentala, cu toate ca in realitate detinea controlul total.
Incepand din primele luni ale regimului bolsevic devenise evident ca in fond nu se schimbase nimic in Rusia fata de perioada tarista. Anterior anului 1917, persoana tarului era considerata sacra si orice ofensa la adresa acestuia presupunea represiunea. De altfel, puterea monarhului era nelimitata, indiferent de parerea ministrilor sai. Bolsevicii au perpetuat aceasta traditie, cu toate ca au imbracat regimul lor in forme democratice. Conform Constitutiei Republicii Federative Socialiste Ruse din 1918, puterea era exercitata de sovietele locale. Acestea trimiteau delegati in congresele provinciale, care alegeau reprezentanti pentru Congresul Sovietelor din intreaga Rusie. Intre sesiunile Congresului, decizia o lua Comitetul Executiv Central. Acest organism desemna in mod oficial Consiliul Comisarilor Poporului (guvernul). Structura democratica expusa in Constitutie era in realitate umbrita de monopolul partidului asupra puterii. Ca singura forta politica acceptata in statul sovietic, doar Partidul Comunist era reprezentat in Comitetul Executiv Central. Intrucat acest organism fusese neutralizat inca din noiembrie 1917, era evident faptul ca partidul numea singur guvernul.

EVALUARE
Doar in tabara sovietelor (…) a fost posibila eliminarea opresiunii nationalitatilor (…) si stabilirea unei baze de colaborare frateasca intre popoare
Constitutia URSS

URSS
Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste a fost creata in decembrie 1922. Dupa razboiul civil, provinciile vestice si caucaziene ale fostului Imperiu Tarist: Ucraina, Bielorusia, Armenia, Azerbaidjan si Georgia au fost readuse sub administrarea Moscovei. Lenin le-a organizat ca republici separate, cu scopul propagandistic de a se alatura Uniunii si alte state convertite la comunism. Prin Constitutia URSS (iulie 1923), republicile unionale s-au organizat dupa modelul

Republicii Federative Socialiste Ruse. Un rol important in insusirea directivelor bolsevice l-au avut CEKA si Armata Rosie, care au organizat represiuni in randurile opozantilor locali.

„Republica muncitorilor si taranilor“

ILARION TIU

Cu toate ca propaganda bolsevica sustinea ca nou stat sovietic era o „democratie populara“, Lenin nu s-a gandit niciodata sa renunte la metodele represive tariste de mentinere a puterii. Toata societatea a fost nevoita sa se alinieze liniei ideologice impusa de partidul bolsevic.

Comitetul Central al Partidului Comunist era structura de baza a organizatiei. In primele luni de guvernare, membrii organismului se comportau ca si in timpul clandestinitatii, socotind guvernarea o chestiune privata. Unii membri ai Comitetului Central s-au aratat nemultumiti de caracterul regimului care contravenea credintelor lor din perioada clandestinitatii. Principalele nemultumiri s-au legat de faptul ca „dictatura proletariatului“ fusese inlocuita cu dictatura de partid.
Lenin si Trotki au decis sa simplifice mecanismul de decizie. Astfel ca au fost create doua structuri restranse: Biroul Politic (Politburo) si Biroul de Cadre (Orgburo). In contextul razboiului civil, Biroul Politic a capatat un rol determinant, ajungand sa monopolizeze decizia. Pentru a pastra aparentele democratice, rezolutiile Biroului Politic erau prezentate Comitetului Central spre aprobare.
CONTROLUL TOTAL. Relatia partid – stat a stat la baza functionarii statului sovietic. Practic, bolsevicii au redus componenta organismelor democratice de la care isi legitimau puterea, la doua structuri ultracentralizate: Politburo (Biroul Politic) si Sovnarkom (guvernul). Pentru a detine controlul total, in cele doua institutii se aflau aceiasi oameni. Deciziile se luau mai intai in cadrul Partidului Comunist la nivelul Biroului Politic, apoi erau supuse dezbaterii Guvernului. Din punct de vedere juridic, hotararile se luau democratic, deoarece fiecare din cele doua organisme era subordonat formal unor structuri care depindeau in final de sovietele locale.
BIROCRATIA. Pe cand se aflau in clandestinitate, bolsevicii au criticat aspru sistemul birocratic tarist. Conform teoriilor marxiste, functionarii trebuiau sa dispara deoarece erau o structura ineficienta, care statea in calea progresului proletariatului. Insa, datorita faptului ca bolsevismul a fost acceptat cu greu de populatie, in urma unor represiuni crunte in timpul razboiului civil, rolul birocratiei a devenit determinant.
Pentru a controla fidelitatea functionarilor fata de regim, bolsevicii au creat o adevarata institutie a comisarilor politici. Acestia trebuiau sa verifice fidelitatea la noul regim a slujbasilor sai. In multe cazuri, deciziile functionarilor trebuiau contrasemnate de comisarii politici. Cei mai importanti functionari locali s-au mutat la Moscova – noua capitala incepand cu 1918 –, de unde au coordonat activitatea regiunilor. Aceasta „clasa“ a functionarilor a obtinut un rol central in administratie. Treptat, rolul sovietelor locale in alegerea conducerii a fost preluat de birocratia centrala, care a numit conducatorii provinciilor dintre membrii ei.
TEAMA. Aparatul represiv a fost principala forta a impunerii regimului comunist, cat si a continuitatii sale. Bolsevicii au perpetuat traditia unei politii secrete foarte dure din timpul tarismului – Ohrana. In decembrie 1917, sub conducerea polonezului Felix Djerjinski, fusese creata „Comisia extraordinara rusa pentru lupta impotriva Contrarevolutiei, Sabotajului si Speculei“ – CEKA. Cu motivatia lichidarii contrarevolutionarilor, CEKA a organizat ample campanii de represiune contra taranilor care se opuneau rechizitiilor de cereale in timpul razboiului civil. Actiunea politiei secrete s-a extins si asupra sovietelor care nu erau fidele conducerii de la Moscova.

Armata Rosie a mostenit de asemenea un sistem dur de incorporare si lupta de la armata tarista. Desi in timpul revolutiei s-au deplans abuzurile ofiterilor taristi, in scurt timp soldatii si-au dat seama ca sistemul nu se putea reforma. Cel care a creat Armata Rosie a fost Trotki, in calitate de comisar al poporului pentru Razboi. Cartierul sau general era intr-un tren special, incarcat cu munitie grea, cu care strabatea teritorii intinse. Oriunde se oprea impunea teama. Era adeptul executiilor sumare pentru dezertare si tradare. A trecut la recrutari fortate, iar inamicilor capturati in razboiul civil le-a dat doua alternative: moartea sau incorporarea in Armata Rosie. Trotki a angajat fosti ofiteri taristi cu experienta, insa pe langa acestia a pus comisari politici. Orice decizie de comandament trebuia contrasemnata de un comisar politic, iar ofiterii erau atent monitorizati privind insusirea convingerilor marxiste.
CENZURA. A fost adoptata de bolsevici inca din primele zile ale guvernarii, continuand metodele tariste severe. Pana in ianuarie 1918 au fost suspendate toate publicatiile care aduceau aprecieri critice asupra Guvernului. Cenzura a fost institutionalizata in iunie 1922, cand a fost creata „Administratia Principala a Problemelor Literare si Educationale“. Aceasta se afla in subordinea Comisariatului poporului pentru Instructiune Publica. Astfel, toate materialele tiparite erau trecute prin cenzura.
EDUCATIA. Cultura a fost un alt pilon de baza al statului sovietic. In educatie, bolsevicii au introdus principiul „dezintoxicarii“ de ideile burgheze. Toate scolile private au fost trecute in proprietatea statului, inclusiv cele ale Bisericii Ortodoxe Ruse. In teorie, copiii trebuiau luati de mici de sub supravegherea parintilor si instruiti in institutii de stat. Educatia urma sa fie preponderent orientata spre cunostintele stiintifico-tehnice. Lipsa fondurilor a provocat blocarea proiectului, insa principiile educatiei s-au pastrat. Universitatile au fost deposedate de cadrele vechi, inlocuite cu o noua generatie de profesori educati in spirit marxist.

ECONOMIE PALNIFICATA
Economia Uniunii Sovietice n-a putut fi usor incadrata in principiile marxiste. Desi initial au fost nationalizate intreprinderile industriale, iar pamantul a fost distribuit taranilor, criza economica din timpul razboiului mondial a persistat. Pe parcursul razboiului civil au fost facute rechizitii care au provocat o mare foamete, fiind pusa in pericol existenta regimului. In ciuda dezbaterilor interne din Partidul Comunist, Lenin a adoptat un sistem economic mixt (privat si de stat), cunoscut sub numele de Noua Politica Economica (NEP). Economia s-a revigorat, insa unii membri ai Comitetului Central pretindeau o economie socialista. Economia planificata a fost introdusa in 1928, cand Stalin a inaugurat primul plan cincinal: 1 octombrie 1928 – 31 decembrie 1932 (acesta a durat patru ani si trei luni, iar investitiile s-au facut mai ales in industria grea).

MARX SI PROPAGANDA
Propaganda sovietica a creat, intr-o prima etapa, un adevarat cult pentru Karl Marx. Din exces de zel, uneori i-a atribuit maxime si cuvinte pe care nu le-a creat niciodata. De exemplu, celebra lozinca utilizata de Marx in „Manifestul Partidului Comunist“, „Proletari din toate tarile, uniti-va!“, este creatia lui Karl Schopper, iar sintagma „dictatura proletariatului“ este a lui Blanqui.

Fara un partid, in afara unui partid, peste decizia unui partid sau cu un simulacru de partid, revolutia proletara nu poate invinge. Aceasta este principala lectie a ultimilor zece ani.
Leon Trotki, Lectiile lui octombrie

<u>Pauker, despre Köblös, in Arhivele Cominternului</u>

CRISTINA DIAC

Oportunist, agent provocator al Sigurantei, tradator, incult, in dezacord cu teza

Cominternului privitoare la Unirea din 1918, il reclama Pauker la Comintern pe Köblös, principalul sau rival din anii '20. Prezentam in cele ce urmeaza fragmente din respectivul document, cu mentiunea ca sublinierile si precizarile ne apartin.

„Figura lui Köblös este destul de cunoscuta. In toata perioada opozitiei mele impotriva lui Köblös, nu am presupus ca si el ar fi un provocator, ci doar un oportunist inrait.
INCREDERE INSELATA. Köblös a facut mai intai o buna impresie de muncitor destoinic si, cum s-a dovedit a fi un activist sindical capabil, avand o foarte mare influenta in Transilvania, parea ca este o admirabila achizitie in randul muncitorilor unguri. Dar cu timpul a trebuit sa-mi modific parerea despre el. (…)
Köblös Si Pauker, la Congresul al III-lea al Partidului Comunist. La cel de-al treilea congres al partidului, (1924, Viena – n.r.) organizat de Köblös, eu am fost indepartat din Comitetul Central. (...) Inca din 1923, eu distingeam in Comitetul nostru Central si in partid trei orientari, denumind-o ca fiind de stanga pe cea a partizanilor loiali Cominternului, de dreapta – orientarea lui Cristescu si de centru – orientarea lui Köblös.
Al treilea congres al partidului s-a desfasurat sub semnul luptei impotriva mea. Sa ma fi luptat cu Cristescu, mai era de inteles (primul secretar al Partidului Comunist era acuzat ca se sustrage de la respectarea directivelor Cominternului si ca nu se implica suficient in viata de partid – n.r.). Acum luptam si impotriva lui Köblös, ceea ce era nemaipomenit. A fost ales un nou Comitet Central, din care eu am fost indepartat. Delegatul Federatiei Comuniste Balcanice, ca si delegatul Cominternului s-au raliat pana la urma apelului general impotriva mea. Am fost ales totusi ca urmare a presiunilor delegatului Federatiei Comuniste Balcanice in Comisia de Control.
OPORTUNISTUL. Multa vreme am crezut ca sunt o victima a oportunistilor care pusesera mana pe partid, profitand de inceputurile ilegalitatii. Dar lucrurile stateau mai rau. Nu simpli oportunisti, ci niste elemente necinstite obtinusera conducerea aproape neingradita a partidului, pe care aveau sa-l ruineze curand. Ce argumente puteam sa aduc acelor oameni pentru a demonstra incorectitudinea conducerii köblösiene?
AGENTUL SIGURANTEI. Fapt este ca, in aceasta perioada, era anihilata orice vigilenta fata de provocatori (ai Sigurantei – n.r.), care puteau opera cu indrazneala si deschis, nefiind de mirare ca un sir intreg de ardeleni, care formau corul din jurul lui Köblös, s-au dovedit apoi ca sunt sau agenti sau chiar dusmani ai partidului. (...)
Dupa indepartarea mea din Comitetul Central (...), Köblös a putut sa adune o banda din care, ulterior, s-au dat aproape toti pe fata ca tradatori. ANI GREI IN ISTORIA PARTIDULUI. Cei patru ani pe care i-a strabatut partidul intre 1924 si 1928 (sub conducerea lui Köblös – n.r.) au fost dintre cei mai grei din istoria lui. De la inceput, Köblös a facut totul pentru a concentra in mainile sale intreaga conducere, ceea ce i-a reusit mai ales fiindca i-a fost mai usor sa creeze in Transilvania o baza pentru activitatea Comitetului Central, decat noua la Bucuresti. Era firesc ca aceasta baza sa fie creata „usor", pentru ca acolo politia isi varase coada. Dar chiar si in acest exil al nostru in Transilvania, orice control ii era inoportun, el ingaduindu-si intrigi si marsavii de necrezut, pentru a ramane singur si a-i paraliza pe ceilalti membri ai Comitetului Central si pentru ca, in sfarsit, sa ne conduca, din prima linie, pe mine, pe tovarasul Boris (Boris Stefanov, viitor secretar al Partidului Comunist din Romania in anii '30 – n.r.) si pe Fabian la cel de-al V-lea Congres mondial (al Cominternului). Dar vedeam cum Köblös nu stimuleaza munca de partid, ci vrea sa o paralizeze, lucru pe care il calificam doar ca oportunism, ajungand astfel in opozitie tot mai apriga cu el.

INCREDEREA MOSCOVEI

Cand divergentele noastre au fost arbitrate de Comitetul Executiv al Internationalei Comuniste, mi s-a spus ca pentru mine este mai usor sa ma orientez in materialele Cominternului, numai partial traduse in germana si franceza, si sa critic oportunismul lui. El este un muncitor cu popularitate si trebuie ajutat. Trebuie renuntat la orice pozitie impotriva Comitetului Central. M-

am gandit la asta si am socotit ca bine ar fi daca acele cunostinte ale mele s-ar imbina cu experienta lui, putand sa rezulte o buna colaborare. Dar, dupa scurta vreme, incercarea n-a mers deloc si a trebuit iarasi sa ne despartim. In pofida tuturor diferendelor, n-am crezut insa ca ar putea fi un provocator. Nici Comisia de Control a Executivului Cominterului nu a admis ulterior aceasta. Dar, in lumina experientei de mai tarziu, m-am convins ca Köblös a fost un provocator in stil mare. Tovarasii de la Moscova imi explicasera ca un muncitor precum Köblös nu putea fi nicidecum un oportunist, chiar daca ar fi comis atat de multe greseli oportuniste. Ma gandeam chiar sa-l sprijin pe Köblös, care castigase increderea Cominternului, si sa-l ajut sa depaseasca dificultatile care se datorau, probabil, lipsurilor lui in cunoasterea limbilor straine, nivelului cultural etc. (...)“

Pauker – Koblos, in lupta pentru putere

GEORGE D. RIPA

Viata interna a Partidului Comunist din Romania a fost dominata de disputele dintre diversi lideri sau fractiuni. In deceniul trei al secolului precedent, politica sa este marcata de controversele intre Marcel Pauker si Elek Koblos. In esenta intre cei doi s-a dus o lupta pentru putere in cadrul partidului.

In tot cursul anului 1924 autoritatile au luat o serie de masuri care au condus in final la scoaterea partidului in afara legii. Dilema cu care s-au confruntat comunistii a fost daca sa actioneze in continuare ilegal sau sa incerce reabilitarea partidului in fata opiniei publice si a autoritatilor. Inca de la infiintare prin aceasta dificila alegere au trecut si membrii Partidului Social Democrat Rus. Atunci Lenin a propus o structura de organizare clandestina si centralizata. Celulele locale trebuiau sa duca la indeplinire deciziile luate de conducerea partidului. Cel care a sustinut normele leniniste in Romania a fost Elek Koblos. Aceasta fusese la inceput si pozitia lui Gheorghe Cristescu. Elek Koblos semneaza la 1 iunie 1924 manifestul Directoriului in care afirma necesitatea continuarii luptei pe cale ilegala. Respectivul manifest a aparut chiar inainte de Legea Marzescu. Deci putem afirma ca aceasta era pozitia oficiala a lui Elek Koblos, noul secretar al PCdR din august 1924.

Marcel Pauker, pe de alta parte, dorea sa se urmeze o cale legala in ceea ce priveste recrutarea de noi membri. El era la acel moment membru in Comitetul Central. Principalul sau scop era editarea unui organ de presa al partidului. Mai mult, el dorea chiar semnarea unui acord politic cu Partidul taranesc, pe atunci de orientare radicala. Neincrederea lui Marcel Pauker fata de miscarile ilegale a fost sintetizata in declaratiile date la Moscova in timpul propriului proces.

PROBLEMA NATIONALA. Initial, motivul de disensiune dintre cei doi a fost problema nationala. Marcel Pauker in declaratiile date la Moscova afirma ca la Conferinta Federatiei Comuniste Balcanice a sprijinit pe bulgari in dauna sarbilor. „In aceasta problema – declara el – a trebuit apoi sa duc o lupta grea in partidul nostru, unde nu numai Cristescu, ci si ungurul Koblos se manifestau categoric impotriva“. Marcel Pauker, ca un adevarat internationalist, sustinea „autodeterminarea pana la separare“. Desi Pauker il para in acest fel sovieticilor pe Elek Koblos, ulterior se pare ca si acesta din urma a adoptat teza cominternista. Koblos a avut un rol decisiv in imprastierea la 9-10 decembrie 1924 a manifestului „Jos robia economica, politica si nationala“, lozinca ce condamna Romania Mare.

POLITICA FATA DE SINDICATE. Aceasta a cunoscut diferite faze. La Congresul al II-lea al Partidului Comunist de la Ploiesti din 3-4 octombrie 1922, Elek Koblos a tinut un discurs in calitate de copresedinte al Biroului Congresului. A sustinut in fata delegatilor partidului necesitatea strangerii legaturilor comunistilor cu sindicatele muncitoresti. Se urmarea popularizarea doctrinei comuniste in randurile lor si folosirea muncitorilor ca masa de manevra.

La 16-18 septembrie 1923 are loc, la Cluj, Congresul General Sindical. Socialistii doreau afilierea la Federatia Internationala a Sindicatelor, cu sediul la Amsterdam. Comunistii erau mai reticenti pentru ca Federatia Internationala Sindicala era controlata de socialisti. Referitor la pozitia adoptata de Marcel Pauker, Elek Koblos spunea ca: „La un congres sindical se cuvine sa vorbesti despre probleme economice, despre salarii si despre exploatare, de astea se cuvine sa vorbesti in primul rand si daca pe astea le uiti, toata trancaneala nu face doi bani".
Critica lui Elek Koblos se datora si faptului ca Marcel Pauker dorea unificarea tuturor sindicatelor, fie ele comuniste sau nu. Ulterior, Marcel Pauker avea sa declare la Moscova ca „este un lucru de la sine inteles obligatia comunistilor de a fi membrii sindicatelor". Cu aceeasi ocazie, Pauker afirma ca odata unificarea organizatiilor sindicale realizata „am luat legatura, pe calea comoda si legala a sindicatelor, cu intreaga tara, patrunzand in vizuina social-democratiei".
Dupa cum se vede, in acest caz viziunile celor doi au fost destul de apropiate. Ceea ce a contat in primul rand a fost insa aversiunea lor reciproca. Putem afirma ca aceasta aversiune nu era generata in principal de conflicte ideologice. Dorinta fiecaruia dintre ei era de a prelua sefia partidului.
ATITUDINEA FATA DE PARTIDELE BURGHEZE. Marcel Pauker a sustinut o alianta cu Partidul taranesc, cu Partidul National Roman din Transilvania si cu Partidul Socialist. A fost remis chiar un document Partidului taranesc in care i se cerea colaborarea. Comunistii propuneau ca odata ajunsi la putere sa militeze pentru un referendum privind sistemul politic din Romania. Spre deosebire de Pauker, Koblos nu dorea insa negocieri cu nici unul dintre partidele burgheze. El este cel care hotaraste ca partidul sa mearga singur in alegeri in 1926, sub masca Blocului Muncitoresc-taranesc.
In fata acelorasi functionari ai Cominternului, Marcel Pauker il zugravea pe Cristescu, primul secretar al PCdR, in culori foarte reci si pentru ca nu a dorit sa extinda „frontul unic" la partidele burgheze, in speta Partidul taranesc, Partidul National Roman din Transilvania si Partidul Socialist . Referitor la anii 1935-1936, Marcel Pauker nota ca si „conlucrarea cu organizatiile taranesti a dobandit atunci o dezvoltare rapida".
ATITUDINEA FATA DE BLOCUL MUNCITORESC-TARANESC. Despre infiltrarea comunistilor in Blocul Muncitoresc-taranesc, Pauker nota ca acesta ocazie „a prilejuit partidului o noua si larga experienta in domeniul muncii de masa". In ceea ce il priveste pe Elek Koblos, acesta a considerat Blocul Muncitoresc-taranesc „o organizatie prin intermediul careia noi trebuie sa traducem in randurile maselor programul nostru". Si atitudinea fata de Bloc a acestuia era identica.
Disensiunile dintre cei doi s-au datorat asadar dorintei amandurora de a prelua sefia partidului. Rivalitatea in functiile de conducere era pentru primii comunisti romani mai importanta decat problemele de ordin ideologic. Acestea din urma erau rezolvate de catre ideologii din Comintern. Lupta pentru putere a comunistilor din partidele afiliate Moscovei va fi aspru sanctionata in viitor sub eticheta de „fractionism de partid".

Editorial: Legenda comunismului national

LAVINIA BETEA

Regimurile totalitare au facut din controlul asupra informatiei o prioritate. Practica nu este nici noua, nici inventia nazismului ori comunismului. In secolul al XV-lea, imparatul aztec Itzcoatl ordonase sa se distruga toate scrierile si stelele funerare pentru a putea reface traditia in stil propriu. Un secol mai tarziu, conchistadorii spanioli au hotarat sa stearga urmele aztecilor. Pamanturile si oamenii se cuceresc stapanind informatia si comunicarea a fost si este o axioma a puterii depline.
Controlul asupra informatiei in regimul comunist a luat forma extrema prin practica rescrierii

istoriei. Anumite personaje ale trecutului au fost aruncate „in groapa de gunoi a istoriei“ (dupa expresia lui Trokti), altora le-a fost schimbata biografia. In functie de cerintele ideologiei, cronica evenimentelor parcurse a primit diverse semnificatii. Uneori „au fost uitate amanunte“, alteori adaugate „detalii“. Cine-ar fi indraznit sa rosteasca adevarul cand, inca de la inceputul instaurarii regimului comunist, scopul cautarii adevarului in orice stiinta era stigmatizat ca „obiectivism burghez“? Pentru intelectualul acuzat de schisma „obiectivismului“, pedeapsa cea mai blanda insemna a fi garat, pentru o neprecizata vreme, pe vreuna dintre liniile moarte ale specialitatii sale.

Nici macar liderii comunisti, din a doua generatie, nu cunosteau istoria reala a partidului lor. Primul tratat despre revolutia bolsevica si razboiul civil, redactat de somitati ale academiei sovietice, aparuse in trei volume, in 1930. La atat de scurta vreme dupa razboiul civil, castigat de Armata Rosie, numele lui Trotki, conducatorul ei, nu mai era pomenit. In relatarea acestui eveniment crucial in instaurarea regimului comunist, victoria i se atribuie lui Lenin si „ajutorului“ sau, Stalin.

In 1938 a aparut „Cursul scurt de istorie a PC(b) al URSS“. Scrierea aceasta propaga in lume o istorie fictiva a partidului comunist in Rusia. Intre timp, toate personajele indezirabile lui Stalin fusesera ucise, iar numele lor, scos din circuitul discursului public. Operatia de rescriere a istoriei astfel initiata a functionat ca operatie de spalare a creierului multimilor care traiau in imensitatea statului sovietic.

In Romania, respectiva scriere circula, in anii ilegalitatii partidului comunist, copiata si raspandita, in casele conspirative si inchisori, pe foita de tigara. Cunoasterea informatiilor astfel difuzate a insemnat „pregatirea de baza“ pentru comunistii romani ai epocii. Imediat dupa 23 august 1944, o prima transa a „Cursului scurt“ a fost editata in 735.000 de exemplare, performanta fara precedent a tipariturilor romanesti. In concordanta cu teoriile si stilul acestei carti a fost falsificata istoria nationala in toate statele sovietizate. In Romania, un asemenea manual a aparut, in 1947, sub coordonarea proaspatului academician Roller.

Pana la Congresul XX al PCUS (1956), „Cursul scurt“ a ramas cartea de capatai a istoriei comunismului mondial in intregul lagar socialist. Dupa dezvaluirile facute de Hrusciov asupra predecesorului sau, au fost concepute si difuzate noi istorii ale partidului comunist din Rusia si din celelalte state intrate sub tutela sovietica. Incepuse pentru acestea din urma o epoca noua sub raportul ideologiei: comunismul este rupt de radacinile sale aflate in Cominternul creat la Moscova, prima generatie de comunisti din fiecare tara fiind prezentata ca actionand, exclusiv, in numele intereselor nationale ale muncitorilor si taranilor. Din cand in cand, liderii cazuti in dizgratie erau acuzati de „tradarea“ de-a se fi aflat „in slujba Moscovei“.

In felul acesta s-a creat si in Romania, in anii ’60, legenda comunismului national. Chemati in fata unor inalte comisii de partid, fostii ilegalisti au inventat atunci „amintiri“ eroice de opozitie la linia Moscovei. S-a aliniat noii orientari si Gheorghe Cristescu, primul conducator si intemeietor al partidului comunist din Romania. Desi revenise curand dupa ratacirea comunista in matca socialista, nu scapa neintervievat de cei insarcinati cu fabricarea „dovezilor“ de opozitie a romanilor la internationalismul proletar apatrid. Cat a vorbit Cristescu, cat vor fi inventat „istoricii“? Povestea lui Cristescu din 1969 – despre cum i se opusese el in 1920 tocmai lui Lenin! – nu seamana deloc cu ce aflam din ziarele vremii si tin documentele de arhiva. Cu ajutorul unor falsuri ca acesta, a rezultat, intr-o prima etapa, o istorie a PCR scrisa in termenii „luptei pentru putere“ intre „nationalistii“ reprezentati de Gheorghiu-Dej si „moscovitii“ condusi de Ana Pauker si Vasile Luca.

Istoria rescrisa in vremea lui Ceausescu reprezinta insa apogeul nationalismului comunist. Comunismului romanesc i se altoiesc radacini in „lupta pentru independenta nationala si dreptate sociala“ din vechimile lui Burebista si Decebal. Pentru a sterge orice urme ale trecutului, nici macar colectia ziarului Scanteia din anii 1944-1965 nu putea fi consultata altfel decat, in cateva rare institutii, cu aprobari speciale.

Istoria aceasta falsificata, propagata in toate ciclurile de invatamant si prin toate mijloacele de

comunicare, ilustrata prin filme si opere literare, ramane inca o paguboasa si greu de lichidat mostenire a anului 1989. Privind in urma, s-ar zice c-am implinit, fara voie, profetia lui Hitler: „Nu Germania va deveni bolsevica, ci bolsevismul se va transforma intr-un national-socialism".

DATORIE
„Noi, comunistii, consideram ca este o datorie de onoare de a studia, cunoaste si cinsti cum se cuvine pe cei care au contribuit la faurirea natiunii noastre, pe cei care si-au dat viata pentru libertatea nationala si sociala a poporului roman. Noi, comunistii, suntem continuatori a tot ce are mai bun poporul roman. (…) Oare cum s-ar simti un popor care nu si-ar cunoaste trecutul, nu si-ar cunoaste istoria, nu ar pretui si cinsti acea istorie? Nu ar fi ca un copil care nu si-ar cunoaste parintii si se simte strain in lume? Fara indoiala ca asa ar fi, tovarasi!"
Nicolae Ceausescu, 1969

MARTURIE
„Pe cit posibil ma feresc de judecati de valoare; las ca acestea sa rezulte din insasi faptele povestite. Incerc, asadar, sa dau o marturie despre cele ce am vazut, am auzit si am facut, o marturie dreapta, ca la judecata. (…) Scriu, dupa vorba batranului Neculce, din ceea ce am vazut si am auzit eu insumi. Cand nu sunt sigur, o spun limpede; nu caut sa ascund sau sa infloresc"
Constantin C. Giurescu Prefata la „Amintiri"

ISTORIA ZILELOR NOASTRE
„Istoricul insusi, fiinta umana supusa greselii si pana la un anumit punct, determinata de circumstantele temporale si spatiale ale existentei sale, are o trasatura distinctiva: pe masura mijloacelor lui, el cauta sa stabileasca adevarul lui, cel din sufletul si din constiinta sa. Este vorba mai intai de un adevar de adecvare, dar, de asemeni, chiar daca demonstratia este mai dificil de efectuat, de un adevar al dezvaluirii. In acest plan, nici un „relativism" nu este admisibil: ar fi de ajuns ca un istoric sa inventeze un fapt, sa falsifice o sursa pentru a fi exclus din comunitatea profesionala, acoperit de oprobiu. Ar fi asemeni unui biolog sau unui fizician care ar falsifica rezultatele experientelor sale: cel care apara valori care nu coincid cu ale noastre nu este mai putin savant, dar cel care le falsifica se situeaza – total si fara recurs – in afara cadrului stiintei. Istoricul ce se abate de la exigenta adevarului inceteaza sa apartina grupului de istorici, devenind un simplu propagandist."
T. Todorov (director al Centrului National de Cercetare Stiintifica – Paris) 2000

Fractionismul de partid

CORNEL MICU

Comunistii activau in ilegalitate, infruntand fortele de Politie ale statelor in care actionau. Pericolul cel mai mare venea insa de la propriii colegi. In perioada interbelica, cei mai multi comunisti au fost executati in urma proceselor instrumentate de Stalin, acuzati fiind de fractionism.

Orchestrarea de procese politice de catre partidele comuniste este un lucru binecunoscut astazi atat de istorici cat si de publicul larg. Mai ciudat insa este ca, adesea, victimele acestor procese au fost chiar luptatori marcanti pentru cauza comunismului. Comunistii care au cazut victima proceselor au fost de cele mai multe ori eliminati fizic. Doar cei foarte norocosi au scapat sfarsindu-si cariera politica, dar pastrandu-si viata.
Motivele si rolul acestor procese in societatea comunista nu sunt nici astazi stabilite cu precizie. Unii istorici le considera doar simple manifestari ale luptei pentru putere din cadrul gruparilor

comuniste. Altii, o modalitate de a gasi „tapi ispasitori“ pentru esecurile din anumite perioade si de a mentine mobilizarea societatii impotriva unor falsi inamici interiori.
Acuzele sub care membri ai partidului s-au prabusit de-a lungul timpului au fost diverse. De la complot terorist pentru eliminarea liderului (in special, in perioada lui Stalin) la spionaj in favoarea statelor burgheze. Dar una din cele mai grave acuze din perioada interbelica pana la sfarsitul comunismului a fost cea de fractionism. Aplicarea acestui termen unui acuzat insemna intotdeauna moartea sau, in cel mai rau caz, sfarsitul carierei politice.
PARTIDUL REVOLUTIONAR. Fractionismul se traduce, in mare, prin tentativa de impartire a unui partid comunist in diverse grupuri, cu interese divergente, tentativa ce are ca urmare slabirea partidului respectiv.
Problema a aparut o data cu crearea partidului bolsevic. In 1903, anul rupturii de mensevici, Lenin vedea noul partid ca „o organizatie de lupta“, in care ficare membru trebuia sa fie gata oricand sa indeplineasca sarcinile ce i se cereau si sa lupte, la nevoie, cu arma in mana. Intr-o astfel de organizatie strict ierarhizata, libertatea de exprimare era fara indoiala problematica. Cuvantul de ordine era mai degraba indeplinirea ordinelor decat discutii despre politica de urmat.
CENTRALISMUL DEMOCRATIC. Partidul a intrat in ilegalitate o data cu revolutia rusa din februarie. Tacticile sale au ramas in continuare ilegale. Bolsevicii se pregateau de revolutie si vedeau in celelalte forte politice adversari cu care nu se putea negocia.
In ciuda intrarii in legalitate, libertatea de exprimare in cadrul partidului s-a redus. Inainte de 1917 nu existase nici un principiu clar care impiedica punctele de vedere divergente. Organizarea partidului si intransigenta lui Lenin limitau asemenea situatii, dar, in principiu, comunistii nu erau exclusi din partid pentru exprimarea unor idei proprii.
Pregatirea loviturii de stat din toamna lui 1917 si apoi preluarea puterii au schimbat aceasta situatie. O serie de decizii ale lui Lenin a fost contestata de alti lideri bolsevici. In octombrie 1917, cand s-a planuit insurectia care i-a adus pe bolsevici la putere, doi dintre membrii Comitetului Central al partidului (Grigori Zinoviev si Lev Kamenev) au considerat aceasta actiune prematura.
Ba mai mult, au publicat in presa detalii despre hotararea, secreta, a partidului. Pentru aceasta, Lenin a cerut excluderea lor din partid.
Interdictia membrilor partidului de a exprima idei diferite fata de cele adoptate de organele de conducere centrale a fost motivata prin organizarea partidului dupa principiul „centralismului democratic“. Doua au fost motivele adoptarii acestei linii.
Unul a fost de natura practica, si anume lupta comunistilor pentru a se mentine la putere in perioada razboiului civil. Lenin rezuma aceasta idee in termenii impusi partidelor comuniste la acceptarea in Comintern (1920): „In epoca actuala de razboi civil aprig, partidul comunist nu va putea sa-si indeplineasca datoria decat fiind organizat in mod pe cat se poate de centralist, pastrand in sanul sau o disciplina de fier, si atunci cand centrul partidului, purtat de increderea membrilor din partid, va fi investit cu deplina putere, autoritate si drepturi cat mai largi...“
Celalalt motiv era mult mai nuantat din punct de vedere teoretic si, practic, extindea principiul „centralismului democratic“ aplicat partidului si dupa sfarsitul razboiului civil. O data ajunsi la putere in Rusia, una din problemele bolsevicilor a fost acceptarea de noi membri in partid. Urmarea logica a cresterii numarului de membri era pierderea caracterului revolutionar si ierarhizat al partidului.
In fata acestei amenintari, bolsevicii au incercat sa controleze acceptarea de noi membri in partid. In fata cererilor de aderare ale celor considerati de el doar elemente oportuniste, care doreau sa utilizeze partidul ca pe o trambulina pentru ascensiunea sociala, acelasi Lenin spunea in 1919, in lucrarea sa „Stangismul, boala copilariei comunismului“: „Trebuie ca partidul politic al proletariatului sa posede o centralizare si o disciplina absolut stricte, pentru a le pune piedici, pentru a permite proletariatului sa exercite regulat, fericit si victorios functia sa organizatorica...“
STALIN SI FRACTIONISMUL. La moartea lui Lenin, ideea „centralismului democratic“ era deja acceptata in randurile partidului. Nu era insa vorba decat despre o idee. Nici un bolsevic

celebru nu a fost acuzat de deviationism, desi unii dintre membrii de varf ai partidului avusesera grave divergente de opinii cu Lenin. Este cazul lui Zinoviev si Kamenev, amintiti mai sus, si chiar al lui Leon Trotki, care s-a opus initial incheierii pacii cu Germania, in martie 1918. Principiul centralismului se aplica partidelor afiliate Cominternului si noilor membri. Bolsevicii cu state vechi puteau fi in cel mai rau caz amenintati cu eliminarea din partid.
Lucrurile s-au schimbat in timpul lui Stalin. Unul din avantajele lui Stalin, in lupta pentru putere, care s-a declansat la moartea lui Lenin, a fost buna cunoastere a textelor acestuia. Facand apel la principiul „centralismului democratic“, Stalin scria in „Bazele Leninismului“, in 1924: „Cucerirea si mentinerea dictaturii proletariatului fara un partid puternic datorita solidaritatii si disciplinei sale de fier (...) dupa ce un conflict de opinie a fost inchis, dupa ce criticile au incetat si o decizie a fost adoptata, unitatea de vointa si unitatea de actiune a tuturor membrilor partidului sunt conditii necesare nici unitatea partidului si nici disciplina de fier in cadrul acestuia nu pot fi concepute“.
In aceste conditii, acuza de fractionism a devenit o arma politica. Prin intermediul acesteia, Stalin si-a eliminat principalii rivali politici. Lovitura decisiva, data in toamna lui 1926 „opozitiei unite“, reprezentata de Trotki, Kamenev si Zinoviev, a fost acuzatia de amplificare a luptei fractioniste. Cativa ani mai tarziu, aceasta acuzatie atragea dupa sine moartea.

AL X-LEA CONGRES
Incepand cu 1921, fractionismul devine oficial o abatere de la linia partidului. La Congresul al X-lea al Partidului Comunist din Rusia (bolsevic) din luna martie a acestui an s-a adoptat o rezolutie in acest sens. In continuare citam din aceasta:
„Toti muncitorii cu constiinta de clasa trebuie sa realizeze ca fractionismul de orice fel este daunator si de neacceptat, pentru ca, indiferent de modul in care membrii grupurilor individuale doresc apararea unitatii Partidului, in practica, fractionismul duce la slabirea muncii de echipa si la incercari intensificate si repetate ale inamicilor Partidului de guvernamant, care s-au strecurat in interiorul acestuia, sa largeasca fisura si sa o foloseasca in scopuri contrarevolutionare“.

Leon Trotki, o viata iesita din tipare

GEORGE D. RAPA
A fost in opozitie fata de tarism. A plecat in exil. S-a intors in Rusia si a condus „revolutia bolsevica“ de pe baricade. A organizat Armata Rosie. A castigat razboaie externe si a adus stabilitatea Uniunii Sovietice. A intrat in conflict cu Stalin si a fost exilat. Al doilea exil i-a salvat, numai pentru moment, viata.

Trotki, pe numele sau adevarat Leib (Lev) Bronstein, s-a nascut la 25 octombrie 1879, intr-o familie de evrei instariti, in apropiere de Poltava. A facut primele studii in cadrul unei scoli evreiesti. Din 1888 a fost dus de o ruda instarita sa invete la o scoala de stat din Odessa. Rezultatele sale sunt deosebite, biografia oficiala prezentandu-l mereu primul la invatatura. In mod paradoxal, referindu-se la perioada petrecuta in scoala, avea sa spuna ulterior ca „nu ma pot gandi la nici un profesor de care sa-mi amintesc cu afectiune“. Foarte des, in rememorarile sale, afirma ca detesta existenta prostiei pe lume si, mai ales, ca nu-i suporta pe prosti. Aceasta latura a caracterului sau, perceputa ca infumurare sau orgoliu nemasurat, i-a adus numerosi dusmani.
PRIMUL EXIL. Desi s-a considerat un veritabil internationalist, tineretea i-a fost marcata de nationalismul marilor opere literare rusesti. In primele contacte cu socialistii se manifesta mai degraba ca mensevic. Din 1902 a plecat in exil, la fel ca si Lenin, Plehanov, Martov, Axelrod, Vera Zasulici.
Cercul revolutionarilor rusi din exil se regasea constant in jurul revistei Iskra. In acea perioada, orgoliosul autodidact care a fost Trotki il desconsidera pe Lenin, vazand in el un potential

dictator. De aceea l-a acuzat de radicalism si de incercarea de a concentra puterea la nivelul organelor centrale ale partidului. Intre cei doi s-a produs astfel o ruptura.
In timpul revoltei muncitorilor din 1905 s-a intors in Rusia, unde s-a remarcat prin discursuri radicale impotriva regimului tarist. A fost arestat si condamnat la 12 luni de inchisoare. Dupa ispasirea pedepsei, a urmat un nou proces care l-a condamnat la inchisoare pe viata in Siberia. Pe drum reuseste sa scape si ajunge in Finlanda. Urmatorii zece ani i-a petrecut in Austria, Elvetia, Franta, Spania si SUA. S-a dedicat ziaristicii si intalnirilor cu teoreticienii marxisti.
LA PUTERE. Intors in Rusia in 1917, are loc impacarea cu Lenin. Foarte repede el devine un star al evenimentelor. A fost prezent la mai toate sedintele, adunarile si comitetele revolutionare, a tinut discursuri oriunde s-a ivit ocazia. In acest fel, intre februarie si octombrie 1917, a pregatit masele pentru lovitura de stat bolsevica. In Novaia Jizn, Maxim Gorki nota ca „Lenin, Trotki si tovarasii lor de drum sunt deja infectati de toxina puterii“.
In guvernul instaurat ca urmare a evenimentelor din octombrie 1917, Leon Trotki este numit comisar al poporului pentru Afaceri Externe. Trotki este cel care a semnat la Brest-Litovsk pacea separata cu germanii, pace care dadea posibilitatea bolsevicilor sa-si consolideze puterea. In timpul razboiului civil, a organizat si a condus Armata Rosie.
De fapt, Trotki a fost adevaratul coordonator al loviturii de stat bolsevice din octombrie 1917. Personalitatii sale puternice si spiritului sau organizatoric li se datoreaza victoria Armatei Rosii in razboiul civil si triumful bolsevicilor.
Pana la moartea lui Lenin, Trotki a ramas una dintre figurile cele mai importante ale conducerii sovietice.
VESNIC IN OPOZITIE. Dupa moartea lui Lenin, in 1924, trei oameni par a pretinde rolul de lider al partidului: Stalin, Trotki si Zinoviev. Pretentiile lui Trotki se bazau pe activitatea depusa in timpul insurectiei din octombrie si pe activitatea sa de conducator al Armatei Rosii. Observatorii straini il creditau pe Trotki cu sansele cele mai mari de a-i succede lui Lenin. In Biroul Politic insa Trotki nu avea sustinatori, iar acest lucru avea sa-i fie fatal.
Trotki a refuzat propunerea lui Stalin de a prezenta raportul din partea Comitetului Central al partidului la al XII-lea Congres, tinut in aprilie 1923. In timpul lucrarilor, Trotki a fost personajul cel mai ovationat, numele sau fiind legat intotdeauna de cel al lui Lenin.
Desi in mai toate discursurile sale vorbea despre libertate si mai ales despre libertatea cuvantului, in 1917 el a suprimat gazeta lui Maxim Gorki.
Divergentele lui Trotki cu Stalin au fost atat de ordin ideologic, cat si personale. Prima disputa a fost in jurul teoriei avansate de Stalin, de a construi socialismul intr-o singura tara. Acestei posibilitati, internationalistul Trotki i-a raspuns in nota deja cunoscuta, cu dispret si superioritate. Stalin, secretar general al partidului din aprilie 1922, este insa tot mai puternic.
O eroare fatala pentru Trotki a fost faptul ca nu a participat la funeraliile lui Lenin, in ianuarie 1924. El se afla in acel moment in convalescenta, in Caucaz. Absenta de la funeralii a ridicat noi semne de intrebare privitor la pozitia sa.
Primul atac asupra lui Trotki are loc la plenara CC al PCUS din ianuarie 1925. Plenara condamna „totalitatea luarilor de pozitie ale lui Trotki impotriva partidului“. Atacul asupra persoanei sale se datora faptului ca Trotki criticase deseori linia partidului. Cu toate acestea, a ramas membru al Biroului Politic, primind ulterior si alte insarcinari.
In iulie 1926, se prezinta „Declaratia celor 13“ si „Platforma celor 83“, care vizau rolul tot mai mare pe care il dobandise Stalin. Trotki a avut un rol important in redactarea ambelor documente. Ca urmare, in octombrie 1926 este exclus din Biroul Politic. Desi are in continuare numerosi sustinatori, acestia nu se afla in prim-planul vietii politice din Rusia, astfel ca orice opozitie indreptata impotriva lui Stalin devine tot mai improbabila. Intrat in dizgratie, Trotki este exclus in septembrie 1927 si din Comitetul Executiv al Cominternului, pentru ca in octombrie sa fie exclus si din Comitetul Central. Evenimentele se precipita, si in noiembrie 1927 a fost exclus din randurile Partidului Comunist, partid la a carui ascensiune contribuise decisiv.
AL DOILEA EXIL. In ianuarie 1928, din ordinul lui Stalin este exilat la Alma-Ata, in Kazahstan.

Nici aici nu a fost lasat in pace, prezenta lui in URSS fiind considerata riscanta. In februrie 1929 este din nou deportat in Turcia, unde va locui pana in 1933. Urmeaza apoi un nou exil in Franta si in Suedia. In 1937 s-a stabilit in Mexic, unde a primit azil politic. In aceasta perioada a scris carti si a tinut conferinte, impartasind propria sa viziune asupra evenimentelor care i-au adus pe bolsevici la putere.
In Mexic, Trotki parea sa-si fi gasit linistea. Era numai o aparenta, la 20 august 1940 cazand victima unui atentat. A murit a doua zi, lasand insa in urma generatii care inca se intreaba cum ar fi fost comunismul fara Stalin, dar cu Trotki.

CONSECENTA
Cu sase luni inainte sa moara, Trotki nota in testamentul sau: „Daca ar trebui s-o iau de la capat, as incerca, evident, sa evit o greseala sau alta, dar cursul principal al vietii mele ar ramane neschimbat. Am sa mor ca revolutionar proletar, marxist, materialist dialectic si, in consecinta, ateu irenconciliabil".

DESPRE LENIN
Desi in exil, au existat dispute intre Lenin si Trotki, ulterior acestea disparand: „Mi-am dat seama cat se poate de bine ce a insemnat Lenin pentru revolutie, pentru istorie si pentru mine. A fost maestrul meu. Asta nu inseamna ca am repetat cuvintele si gesturile lui, dar am invatat de la el sa ajung in mod independent la aceeasi decizie".

DESPRE PUTERE
„Sunt intrebat: cum de ati putut pierde puterea? Parca pierderea puterii este echivalenta cu pierderea unui carnet de note"
Trotki

<u>Lupta pentru putere in Partidul Comunist</u>

CRISTINA DIAC

In anii '20, Partidul Comunist din Romania nu a avut o conducere unitara. Ca filiala a Cominternului si membru al Federatiei Comuniste Balcanice, era automat subordonat acestor doua organisme. Situatia de partid ilegal si rivalitatile dintre membrii sai au cauzat o multiplicare a centrelor de putere.

Insasi nasterea unui partid comunist in Romania a stat sub semnul afilierii la „Partidul Comunist mondial" care a fost Internationala a III-a comunista. Una dintre conditiile puse de Comintern spunea ca „orice partid care vrea sa faca parte din Internationala Comunista trebuie sa poarte numele de Partidul Comunist al cutarei sau al cutarei tari (Sectiune a Internationalei a III-a Comuniste)". Pana in 1922, denumirea oficiala a partidului a fost cea de Partid Socialist Comunist. Dupa aceasta data si pana in 1944, in actele oficiale, structura politica aparuta in mai 1921 se va numi Partidul Comunist din Romania, Sectie a Internationalei a III-a.
SECTIE A COMINTERNULUI. Chiar denumirea de Partid Comunist din Romania, si nu Partid Comunist Roman, sugereaza ca centrul de comanda si decizie nu era la Bucuresti, ci la Moscova. Reprezentanti ai Partidului Comunist din Romania au participat in mod constant la viata politica interna a Internationalei a III-a. Aceasta participare presupunea si prezenta la congresele si plenarele largite ale Cominternului, precum si sa raspunda oricarei convocari venite de la Moscova. Unii dintre delegati au fost chiar alesi in Comitetul Executiv al Internationalei, organul de conducere.
La Congresul al IV-lea al acestui for de decizie, care a avut loc la finele lui noiembrie si inceputul

lui decembrie 1922, Partidul Comunist din Romania a fost reprezentat de Lucretiu Patrascanu, Marcel Pauker, Elek Koblos, Ana Pauker si Iosif Krebs. La congresul urmator, din anul 1925, Gheorghe Cristescu a fost ales in Comitetul Executiv al Internationalei. La acea ora, el nu mai era secretarul Partidului Comunist din Romania. Mai mult, nici macar nu participase la lucrarile congresului. Cum se luase decizia avansarii sale in structurile Cominternului, inca nu se cunoaste.
„OAMENII MOSCOVEI“. In afara de congresul Cominternului din 1922, la care au participat reprezentanti a PCdR veniti si din tara, la toate celelalte intruniri ale forului tutelar moscovit, comunismul din Romania a fost prezent prin intermediul unor persoane care activau, din diferite motive, pe teritoriu sovietic.
Unii dintre ei, fascinati de puciul bolsevic din octombrie 1917, alesesera sa se alature la constructia primului stat comunist din istorie. A fost cazul proeminentului lider cominternist Cristian Racovski, al lui Mihail Bujor si Alexandru Nicolau, animatorii Comitetului de Actiune Roman de la Odessa care a luptat pentru triumful cauzei bolsevice in sudul Rusiei.
Altii au emigrat din Romania, in diferite perioade, dupa ce ispasisera condamnari pentru desfasurare de activitate comunista. Saul Ozias si Leon Lichtblau, coautori ai atentatului de la Senat, si-au gasit protectia in Rusia Sovietica.
Chiar lideri comunisti care initial au activat in tara se vor stabili in deceniile al treilea si al patrulea in URSS. Alexandru Dobrogeanu-Gherea, unul dintre fondatorii Partidului Comunist din Romania, a emigrat in patria sovietelor in 1925. Un alt fondator, David Finkelstein Fabian, s-a aflat la Moscova in deceniul patru si pana la moartea sa survenita in anii „Marii terori staliniste“.
O alta grupare era reprezentata de emigratii din Basarabia, nemultumiti ca teritoriul dintre Prut si Nistru se unise in 1918 cu Romania.
Intre grupul de la Moscova si comunistii din Romania au existat permanent dispute.
MEMBRU IN FEDERATIA COMUNISTA BALCANICA. Internationala a III-a si-a creat mai multe structuri la nivel regional.
Gestionarea problemelor din Europa de Sud-Est a revenit Federatiei Comuniste Balcanice. Primul sau centru a fost la Sofia, datorita pozitiei dominante a comunistilor bulgari in cadrul Federatiei si in Comintern in general. Ulterior, sediul ei se va muta la Viena.
Partidul Comunist din Romania a fost membru al acestei structuri. Liderii Federatiei aveau un cuvant greu de spus in problemele care vizau activitatea comunistilor romani. Printre obligatiile acestora din urma se afla si participarea la conferintele Federatiei si la sedintele Comitetului Executiv ale acestei structuri. Problemele discutate la astfel de intruniri nu erau deloc minore.
Astfel, la a VI-a Conferinta a Federatiei Comuniste Balcanice s-a adoptat „Rezolutia asupra problemei nationale din Romania“. In acest document s-a lansat pentru prima data lozinca autodeterminarii pana la despartirea de stat a acelor provincii care, in opinia sovieticilor, fusesera anexate de Romania la sfarsitul Primului Razboi Mondial. Ulterior, Congresul al V-lea al Cominternului din 1924 a adoptat cu privire la problema nationala in Balcani pozitia anterior expusa de Federatia Comunista Balcanica. Preluarea acestei teze de catre Partidul Comunist din Romania a fost principalul motiv care a condus la excluderea sa de pe scena politica a Romaniei interbelice.
GRUPURILE DIN INTERIOR. Divergentele nu s-au manifestat numai intre grupul de la Moscova si comunistii din tara, multi dintre ei fosti socialisti trecuti la comunism. Partidul Comunist din Romania era scindat la randul sau in mai multe factiuni. Marcel Pauker, revenit in 1922 in Romania, dupa finalizarea studiilor universitare, a facut un inventar al acestor grupari fragmentate pe regiuni, fara un centru de comanda. La Viena exista o factiune condusa de Gelbert Moscovici, reprezentantul Romaniei la Comintern care milita pentru metode teroriste. Organizatia de partid din Dobrogea se afiliase la Partidul Comunist Bulgar. Comunistii basarabeni se considerau parte a Partidului Comunist din Ucraina, la fel ca si comunistii din Bucovina.
Existenta grupurilor si grupusculelor a ramas o caracteristica a Partidului Comunist din Romania de-a lungul deceniului trei si in toata perioada interbelica. Dupa scoaterea partidului in afara legii, centrul de greutate se muta in Transilvania. La Bucuresti se declarase starea de asediu,

desfasurarea oricarei activitati politice devenind practic imposibila. Sediile partidului au fost inchise, iar ziarele suspendate. Intre gruparea transilvanenilor lui Elek Koblos si grupul din jurul lui Marcel Pauker s-a nascut un nou conflict.

BIROUL POLITIC DIN STRAINATATE

In 1926 sunt arestati Boris Stefanov, Pavel Tcacenko si Wilhelm Roth, lideri marcanti ai partidului la acel moment, primii doi membri in Biroul Politic. Willi Roth a acceptat ca, in schimbul eliberarii, sa deconspire autoritatilor intreaga componenta a Comitetului Central si toate sediile conspirative ale partidului. Elek Köblös, secretarul partidului la acel moment, are initiativa crearii unei noi structuri de conducere, in afara granitelor tarii. Astfel, de la inceputul anului 1927, conducerea Partidul Comunist din Romania se „imbogateste“ cu o noua structura. La Viena apare un „Birou Politic din strainatate“. In tara, organismul de conducere ramane Comitetul Central al Partidului. In octombrie 1926, Elek Köblös pleaca din Romania. El va conduce partidul de la Viena. In 1928, Biroul Politic exterior isi va muta sediul la Harkov, in Ucraina Sovietica.

<u>Duelul fractionistilor</u>

PAULA MIHAILOV

Anii ’30 au marcat in miscarea comunista romaneasca inceputul „luptei fractioniste“. PCdR era condus de mai multe centre, printre care unul intern si unul la Moscova. Datorita perpetuarii acestei situatii, existenta partidului era amenintata. Incepand de atunci si pana in 1944, reprezentantii PCdR se vor pari unii pe altii.

Pentru crearea unei imagini cat mai corecte si reale a jocurilor de putere din cadrul Partidului Comunist din Romania, va prezentam un document aflat in fondul Arhivelor Nationale Istorice Centrale din Romania. Raportul organizatiei de partid din Bucuresti, adresat in 1928 Cosiliului Executiv al Internationalei Comuniste, este elocvent pentru activitatea fractionista a membrilor Biroului Politic si a Biroului Organizatiei din cadrul Comitetului Central al PCR. Documentul poate fi gasit in fondul Arhivelor Nationale ale Romaniei. Mentionam ca subtitlurile ne apartin.
„Noi, activul organizatiei de partid din orasul Bucuresti, observand totala lipsa de activitate a organizatiilor de partid si neprimind nici o munca (de partid) din partea organelor noastre de partid, am considerat necesar sa ne intalnim pentru a stabili cauzele acestei situatii si pentru a restabili activitatea partidului. In urma dezbaterilor, am constatat urmatoarele: slabirea activitatii partidului, de mai bine de un an (ceea ce) a dus, in prezent, la totala lipsa a activitatii.
CINE E DE VINA? Acest fapt s-a datorat:
1) urmaririi salbatice a partidului nostru declansate de oligarhie;
2) lipsei de experienta a tanarului nostru partid de a activa in conditii de ilegalitate;
3) absentei unor cadre pregatite, care sa tina piept evenimentelor ce au avut loc in partidul nostru;
4) absentei prelungite a unei conduceri centralizate permanente.
In aceste conditii, partidul nostru ar fi pastrat si ar fi trebuit sa activeze sustinut pentru:
1) crearea si intarirea bazei organizatorice a partidului (bolsevizarea partidului);
2) completarea educatiei comuniste a membrilor de partid;
3) conducerea miscarii muncitoresti, tinand cont de toate aspectele acesteia.
Constatam ca in aceasta directie nu s-a facut nimic, ajungandu-se, in final, la destramarea totala a organizatiei noastre. Cunoscand dorinta de a munci, manifestata de catre membrii partidului, consideram ca principala vina a lipsei de activitate o au organele centrale de conducere, care nu au fost in stare sa organizeze si sa conduca activitatea partidului. Mai mult, noi observam inactivitatea, atitudinea indiferenta de nepermis fata de munca si chiar sabotajul din partea organelor de conducere. Impartindu-se in doua tabere, s-au luptat intre ei, folosind unele metode inadmisibile in randul partidelor comuniste, metode ce au dus la subminarea autoritatii de care

trebuie sa se foloseasca un organ de partid, cum sunt Biroul Politic si Biroul Organizatoric. (...)
STAREA DE FAPT. Din primul moment dupa trecerea sa in ilegalitate, tanarul nostru partid a trebuit sa se lupte cu toate problemele politice si sociale pe care le-a intampinat. (...) Teroarea crunta declansata de clasa stapanitoare a impiedicat consolidarea partidului nostru. (...)
Conducerea de partid din acea vreme nu numai ca nu s-a opus destramarii partidului, ci, din contra, prin intrigi si politicianism, pasivitate si sabotaje, a facilitat distrugerea partidului. (...)
Biroul Politic, dorind sa discrediteze Biroul Organizatoric, a folosit toate mijloacele de lupta, incalcand cele mai elementare reguli de conspirativitate, prin incercarea de a lua legatura cu toti membrii de partid si chiar cu persoane straine de partid. (...)
COLACUL DE SALVARE. Suntem convinsi ca, pe viitor, nu ne veti mai lasa in noroiul in care suntem; ne adresam dumneavoastra, ca sa ne ajutati si sa ne sprijiniti pentru a insanatosi partidul. Ancheta pe care o veti face va stabili vina fiecaruia. Noi nu vrem sa judecam pe nimeni. Noi semnalam doar cauzele situatiei actuale (repetam, noi consideram ca responsabilitatea actualei situatii o are conducerea centrala) si cautam o cale de iesire. Atat Biroul Politic, cat si Biroul Organizatoric nu se bucura de autoritatea pe care ar trebui sa o aiba astfel de organe de partid; ele si-au pierdut autoritatea in lupta lor politica fractionista. Conducerea centrala fiind personificarea unei grupari sau a alteia nu poate avea autoritate. Intrigile, utilizate pana acum ca mijloc de lupta, vor fi folosite si de noua conducere. Situatia se va schimba numai atunci cand Comitetul Central va fi ales de catre tot partidul si va activa sub controlul dumneavoastra nemijlocit.
Dumneavoastra trebuie sa lichidati aceasta situatie.
Noi, toti activistii de partid, suntem la dispozitia dumneavoastra.
Noi am intreprins aceasta actiune, fiind convinsi de justetea ei, si o vom duce pana la capat.
Suntem convinsi ca si unii, si ceilalti ne considera o fractiune, ne acuza de trotkism, ceea ce au si incercat sa faca.
Noi nu suntem o fractiune si nu ascundem activitatea noastra. Noi recunoastem neconditionat hotararile si instructiunile Internationalei Comuniste.
Initiativa a plecat de la Bucuresti. Activul din Bucuresti si-a spus cuvantul si a luat initiativa de a convoca sedinta activului din toate orasele in care exista miscare comunista. (...) Noi intelegem ca numai asa putem reface partidul, aparandu-l de lupta fractionista si de intrigi.
Va rugam sa ne aprobati si sa ne sustineti."

PARTIDUL CU CONDUCERE DUBLA
Dupa arestarea liderilor comunistilor in mai 1921, Partidul Comunist din Romania (PCdR) a incetat a mai fi reprezentat la nivelul Cominternului. El a fost inlocuit de centrul bolsevic cu comunisti romani emigranti in Rusia, apartinand „grupurilor de la Harkov si Moscova".
La al II-lea Congres al Cominternului (1922) vor participa pentru prima data delegati comunisti „socialisti" din tara: Lucretiu Patrascanu, Elek Koblos, Ana si Marcel Pauker.

„Declar ca voi lupta din toate puterile pentru distrugerea acestei grupe contrarevolutionare, combatand cu toate ocaziile greselile savarsite de mine, pentru ca asa sa putem merge pe linia curat revolutionara, impotriva oportunistilor de tot felul si a impaciuitorilor"
Imre Aladar, 23 decembrie 1931

Editorial: Nasterea „culturii proletare"

LAVINIA BETEA
Pentru bolsevici, cultura in toate aspectele si formele sale apare ca o „suprastructura" conditionata economic, care exprima interesele si valorile claselor dominante. Cultura trecutului, creatorii si reprezentantii sai puteau fi astfel aruncati in „groapa de gunoi a istoriei", dupa cunoscuta expresie a unuia dintre liderii bolsevici.

In locul ei urma a fi creata si impusa „cultura proletara“ (proletkult) – cultura socialista de mai tarziu – al carei scop era formarea „omului nou“.
Ca si in cazul altor practici generate de ideologia marxista, poporul rus a fost pentru capeteniile bolsevice, asa cum observa Alexandr Soljenitin, „plamada docila a unor experimente prin care se putea obtine orice“. Tehnicile si rezultatele acestora au fost ulterior obligatoriu impuse imitatiei in toate celelalte tari comuniste.
Responsabilii proletkult-ului, tutelati de influentul conducator al Comisariatului Instructiunii Publice, Anatoli Lunacearschi, au trecut cu entuziasm la practicarea noii orientari. Cu rezerva ca „inspiratia“ individuala nu are ce cauta in arta noua, deoarece este o „iluzie burgheza“, caracteristica esentiala a culturii proletare a fost colectivismul. Pentru descatusarea energiilor creatoare ale clasei muncitoare au fost infiintate studiouri unde muncitorii invatau sa deseneze si sa picteze si „ateliere“ de creatie poetica. Din cenaclurile de poezie care functionau pe langa redactiile ziarelor rezultau opere compozite la care fiecare participant contribuise cu un vers.
Singurul curent artistic care a colaborat din convingere cu bolsevicii a fost futurismul. Futuristii rusi, asemeni celor italieni (majoritatea adepti ai lui Mussolini), dispretuiau burghezia si creatiile ei artistice, promovau o cultura noua, corelata cu tehnologia din era masinismului, exaltau energiile primitive, militau pentru raderea de pe fata pamantului a bibliotecilor si muzeelor.
Printre liderii bolsevici n-au fost insa adepti ai futurismului. Lenin, spre exemplu, dispretuia „bufoneriile“ poetului Vladimir Maiakovski si eticheta creatiile sale ca „stupiditati patentate“. Mai apreciat era poetul-proletar Demian Bednii pentru calitatile de a versifica la comanda politica si „disciplina inspiratiei“ sale („zi de zi, ceas de ceas, dupa cum o cereau evenimentele si… Comitetul Central“, spunea unul dintre conducatori). Pentru a mari forta inspiratiei sale prin documentarea directa, Bednii fusese invitat sa asiste la executia Faniei Kaplan, femeia care incercase sa-l asasineze pe Lenin. Evenimentul (consumat intr-unul din subsolurile din proprietatea serviciilor speciale in vreme ce un motor fusese turat la maxim ca sa acopere zgomotele) nu a produs in planul creatiei mobilizatoare efectele scontate.
Intr-o tara in care marea majoritate a populatiei nu stia sa citeasca si sa scrie, efectele literaturii erau prea limitate pentru scopul noului regim. De aceea, bolsevicii au ales mijloace mai eficiente prin incurajarea experimentelor teatrale si cinematografice. Dramele cu subiect revolutionar si teatrul agitatoric implicau participari de masa si interactiuni de replici intre actori si spectatori. La inceputul anilor ’20, foarte gustate erau spectacolele constand din reconstituirea in aer liber a unor evenimente istorice, la care participau mii de figuranti. Din cauza cheltuielilor enorme solicitate de asemenea spectacole in aer liber, in scurta vreme atentia culturnicilor sovietici s-a concentrat catre cinematografie.
Lemnul si piatra ca elemente de constructie urbanistica au fost declarate „burgheze“, preferintele indreptandu-se spre metal, sticla, beton. Marile piete publice sunt decorate cu monumente imense, iar sculpturile cinetice devin o noutate in spatiul rus. Artistii aflati in slujba statului sovietic umpleau peretii cladirilor publice si ai caselor, trenurilor si tramvaielor cu grafitti continand lozinci propagandistice. Pe masura ce accentul se deplaseaza spre creatiile stradale, muzeele si celelalte institutii culturale traditionale cad in desuetudine.
In muzica, prefacerile au fost si mai spectaculoase. Dupa ce marii muzicieni rusi emigrasera in Occident, cei ramasi s-au orientat spre un „stil novator“, in care vioara si pianul considerate „instrumente burgheze“ au fost inlocuite cu motoare, turbine, sirene. Locul dirijorului a fost luat de un „maestru de zgomote“. „Triumful“ cel mare al noului curent s-a inregistrat in 1922, la Baku. Cu ocazia celei de-a cincea aniversari a revolutiei, a fost prezentat un „concert“ interpretat de unitatile flotei Marii Caspice – sirene de ceata si de fabrica, doua baterii de artilerie, mitraliere si avioane.
Pragmaticul Lenin privea insa cu scepticism insasi notiunea de „cultura proletara“, apreciind ca gradul de cultura si potentialul creator al maselor sunt insignifiante. Astfel ca in toamna lui 1920 a decis trecerea organizatiilor Proletkult-ului in subordinea Comisariatului Instructiunii Publice, iar teoriile despre independenta culturii au fost curand interzise. De atunci si pana in 1989

controlul asupra activitatii culturale si creatorilor se va exercita in Uniunea Sovietica si in celelalte tari intrate in orbita ei, prin intermediul cenzurii si monopolului strict asupra presei, institutiilor si actiunilor culturale.

TRAIRI ARTISTICE

„Actele al doilea si al treilea creau in public tensiunea necesara, conducand la explozia din actul al patrulea, in care muncitorii (germani) devastau tribuna fascistilor. Spectatorii se ridicasera in picioare. Se auzeau strigate de „Acolo, acolo! Uite, contele fuge! Puneti mana pe el!“. Un student de la o universitate muncitoreasca, un adevarat urias, arata spre cocota, strigand: „Ce va tot coditi? Insfacati-o!“ si insotindu-si indemnurile cu o injuratura suculenta. Dupa ce cocota a fost omorata si scoasa de pe scena, studentul a mai injurat o data, satisfacut, apoi a adaugat: „A primit ce merita“. Cuvintele rasunasera atat de convingator, incat o doamna in haina de blana, asezata alaturi, s-a pierdut cu firea, sarind in picioare si tipand speriata: „Dumnezeule! Ce se petrece aici? Ne vor omori si pe noi“, dupa care s-a napustit spre iesire. Cu fiecare fascist ucis, aplauzele si strigatele se inteteau. Au existat relatari ca un militar de pe unul din ultimele randuri si-a scos revolverul si l-a indreptat spre cocota, dar vecinii au reusit sa-l linisteasca. Entuziasmul ii cuprinsese chiar si pe actori. Personaje din multimea aflata in fata tribunei, simpli figuranti, nemaiputandu-se stapani, s-au alaturat muncitorilor care ii atacau pe fascisti, trebuind sa fie trasi de picioare spre a fi opriti.“

Relatare de la spectacolul de teatru „Ma auzi, Moscova?“ (1924) regizat de S. Eisenstein; actiunea piesei prezinta lupta comunistilor germani impotriva „fascistilor“.

VIITORUL...

„Psihologia proletariatului este puternic standardizata de mecanizarea miscarilor si a gandirii de zi cu zi… Tocmai aceasta trasatura confera psihologiei izbitoarea ei anonimitate, facand posibila desemnarea fiecarei entitati proletare prin A, sau B, sau C (…) Prin urmare (...) proletariatul este strabatut de un flux impetuos de curenti psihologici, ca si cum n-ar mai exista un milion de creiere proletare diferite, ci un singur creier universal. In viitor, aceasta tendinta va face ca gandirea individuala sa dispara“

Aleksei Gastev (1918), metalurgist devenit poet

Zece ani de la preluarea puterii de catre bolsevici

CORNEL MICU

Anul 1927 a ramas in istoria comunismului ca anul in care s-a sarbatorit jubileul preluarii puterii de catre bolsevici in Rusia. Evenimentul a intrat cu aceasta ocazie in istorie sub numele de „Marea Revolutie Socialista din Octombrie“. Pana la caderea comunismului, aceasta sintagma va ramane neschimbata.

7 noiembrie 1927. In intreaga Uniune Sovietica era sarbatoare. Se aniversau zece ani de la victoria revolutiei (sau, mai precis, de la preluarea puterii de catre bolsevici). In 1917 se vorbea despre revolutie. In 1927, dupa numai zece ani, se vorbea despre Marea Revolutie Socialista din Octombrie. Sub acest nume, evenimentul va intra in istorie. De la inceput, noul nume a fost subiect de glume: Marea Revolutie Socialista din Octombrie, care a avut loc in... noiembrie. In 1917, in Rusia era in vigoare calendarul pe stil vechi. Zece ani mai tarziu se facuse trecerea la noul calendar, cu 13 zile in avans. Asadar, in stil nou, la 7 octombrie 1927 se sarbatoreau cei zece ani de la revolutia din octombrie.

MII DE INVITATI. Festivitatile prilejuite de jubileul revolutiei au fost un prilej pentru autoritatile sovietice de a-si arata puterea. Stalin, care se impusese deja ca numarul unu in ierarhia partidului si statului sovietic, le-a folosit pentru a-si consolida puterea personala.

La manifestarile care au durat trei zile au participat si in jur de 2.000 de invitati straini. Era vorba de diversi intelectuali, veniti din Occidentul „capitalist si decazut“ pentru a vedea minunata lume a comunismului. Un amestec interesant, de comunisti convinsi, aventurieri sau victime ale propagandei. Printre acestia, si un roman, nimeni altul decat Panait Istrati. Convins, dupa cum afirma el insusi, ca „viata in Occident este lipsita de consistenta“, hoinarul brailean a vrut sa vada comunismul in actiune.
De la Istrati ne-a ramas o descriere interesanta a evenimentelor, impregnata de mirajul comunismului devenit realitate: „In Piata Rosie, ocupata complet de soldati ai Armatei Rosii, de delegati si de invitati straini, la ora noua dimineata, domneste o tacere adanca. Un cer amenintator, o tacere misterioasa, de parca ar fi vorba de o asteptare chinuitoare. Nici pe zidurile Kremlinului, nici la vreo fereastra nu se vede figura de om, vreun baietel care sa stea agatat de vreo balustrada. Nu e inghesuiala. Totul e calculat, totul e parca firesc. E o ordine fireasca: ti se pare ca oamenii stau dintotdeauna pe locurile respective“.
Ocazia festivitatilor a fost folosita de Stalin pentru anuntarea oficiala a reducerii zilei de lucru de la opt la sapte ore si a eliberarii a 20.000 de detinuti condamnati la pedepse de pana la sase ani de inchisoare. Era praf aruncat in ochii multimii. Nici macar reglementarea anteriora a zilei de lucru, de opt ore, nu era respectata in URSS. Cat despre amnistie, ea nu afecta detinutii politici condamnati la mai mult de sase luni de inchisoare, ci detinutii de drept comun, acuzati de infractiuni marunte.
Invitatilor straini le-a fost insa rezervat ceva special. Pentru ei, festivitatile au continuat cu numeroase congrese si conferinte in care s-a discutat acelasi lucru: constructia socialismului si exportul sau in alte state. Nu este de mirare ca o buna parte din intelectualii sositi in URSS au devenit, daca nu erau deja, agenti ai Cominternului.
DINCOLO DE APARENTE. Dincolo de ordinea si de increderea in regim, care il fascinasera pe Istrati, se ascundea insa o alta realitate. Comemorarea s-a transformat aproape intr-o a doua revolutie. Grupul lui Trotki si Zinoviev, care formau in interiorul Partidului Comunist (bolsevic) din Rusia opozitia contra lui Stalin, si-a jucat cu disperare ultima carte. Partizanii acestora au incercat sa foloseasca manifestatiile pentru a-si expune punctul de vedere si a-l opri pe Stalin din drumul sau catre puterea absoluta.
O INCERCARE DISPERATA, SORTITA ESECULUI. Opozitia nu a avut nici o sansa in fata militienilor si a „oamenilor de bine“, decisi sa aiba grija de acesti „dusmani ai comunismului“. Metoda folosita a fost una foarte eficienta: bataia. Orice incercare de a se exprima a adeptilor lui Trotki si lui Zinoviev a fost oprita. In cei doi lideri s-a aruncat cu „oua si galosi“ cand incercau sa ia cuvantul in public. Ca urmare a evenimentelor, vor fi exclusi in aceeasi luna din partid. Razbunarea lui Stalin de abia incepea. In scurt timp, Zinoviev va muri executat. Mai norocos, Trotki va castiga cativa ani din viata cu pretul exilului.
Aceasta tentativa esuata a avut o singura urmare concreta – adeptii convinsi ai comunismului sovietic, veniti de departe, ca invitati straini la festivitati, au putut intrezari fata reala a acestuia. Acelasi Panait Istrati, cucerit de revolutie si de URSS, isi manifesta de pe acum primele indoieli ale sistemului: „Observasem aceasta in chiar ziua marii parazi, cand opozitia facu sa i se auda glasul si fu cat pe-aci sa fie culcata la pamant. Personal, eu ma gaseam prins in invalmaseala care se produsese sub balconul de unde sefii opozanti incercau sa vorbeasca multimii. Scapai la timp, in momentul in care calaretii isi croiau drum, cu o asprime suficienta pentru niste garzi rosii, imbrancind manifestantii de asemenea rosii. Aflaram ca la Leningrad fusese lata: fratii se batusera binisor timp de mai multe ore. Atunci o indoiala serioasa ma cuprinse: ce era, la urma urmelor, Opozitia asta? Ce voia ea? Si de ce nu i se permitea sa se exprime la tribuna sau in vreo gazeta a ei?“.
Vor mai trece totusi cativa ani pana cand Istrati va intelege cu adevarat ce inseamna comunismul rusesc si se va distanta de acesta.
IN ROMANIA... Comemorarea revolutiei nu a facut mare valva. Fara indoiala, comunistii au luat parte la bucuria generala, desi situatia partidului la acel moment nu era foarte buna. Ziarele nu au

acordat aproape deloc spatiu evenimentelor, cu o exceptie: ziarul social-democrat Socialismul. Pozitia socialistilor romani fata de evenimentele din Rusia era insa critica. La 6 noiembrie, unul din liderii socialisti marcanti, Lothar Radaceanu, scria: „La sapte noiembrie 1927 se implinesc zece ani de la izbucnirea celei mai formidabile si zguduitoare revolutii pe care o cunoaste istoria omenirii (...). In lumea intreaga, ziua aceasta va fi sarbatorita de partidele bolsevice cu un fast pe care numai cu greu il vor putea intelege si aproba masele muncitoresti infometate si ingenuncheate. Si la Moscova, acolo unde bate inima bolsevismului mondial, sunt anuntate serbari grandioase, carora delegatii muncitoresti de pretutindeni – compuse, dupa reteta obisnuita din comunisti veritabili si socialisti dubiosi – vor incerca sa le dea caracterul unor mari manifestatii internationale proletare".

Socialistii romani simpatizau mai degraba cu Trotki si Zinoviev, considerati simboluri ale miscarii bolsevice. „Si, daca Trotki si Zinoviev sunt astfel tratati, ne putem usor imagina robia cumplita a milioane de muncitori fara nume rasunator", afirma socialistii romani la finele luarii de pozitii fata de evenimentele din URSS.

SI IN LUME. Tot cu ocazia celebrarii a 10 ani de la revolutia din 1917, Paul Levy, conducatorul aripii stangi a Partidului Social-Democrat German, observa directia in care regimul comunismul se indrepta cu repeziciune: „Desigur, citim in ziare ca o mie de oameni, proeminenti si necunoscuti, au plecat in Rusia pentru a se inchina in fata Rusiei noi... Dar cine poate tagadui ca propagandistii si gazetarii platiti fabrica azi, cu sudoarea fruntii lor, cuvantari jubiliare fara viata, acolo unde acum zece ani palpitau cu ardoare milioane de inimi. Si miile de oameni care au plecat in Rusia nu se mai inchina in fata fortei superbe care i-a captivat acum zece ani, ci in fata unui idol mut si infricosator".

AMNISTIERE

Cu ocazia jubileului revolutiei au fost amnistiati detinutii condamnati la pana la sase luni de inchisoare. Acest lucru nu afecta de loc detinutii politici, condamnati la pedepse mult mai lungi. De altfel, acest lucru este remarcat, la 13 noiembrie 1927, si intr-un articol din ziarul Socialismul: „Am fi dorit ca aceasta amnistie sa se intinda asupra detinutilor politici – majoritatea tovarasi socialisti, fosti pe vremuri tovarasi de lupta ai actualilor guvernanti bolsevici, in daramarea regimului tarist – vinovati de a fi conspirat contra dictaturii prelungite a bolsevicilor si pentru instaurarea unui regim democratic, potrivit economiei si vietii publice, in Rusia revolutionara descotorosita de tirania tarista". Clementa lui Stalin trebuia sa ii impresioneze pe invitatii straini care participau la manifestari. Desi unii oameni de stanga au realizat scopul acestei masuri, ea si-a atins obiectivele. Multi intelectuali din occident au crezut in existenta paradisului comunist in URSS.

IMPRESII

„Aceasta era URSS, cu unealta de munca intr-o mana si cu arma in cealalta. Uniunea trecea prin fata ochilor nostri, a delegatilor straini, proclamandu-si mandra libertatea generoasa, nadejdea in Justitia generala. Ne cerea sa o aparam impotriva lumii vechi neinduratoare, plina de ura si de egoism"

Panait Istrati despre festivitatile din noiembrie 1927

Politica externa a Uniunii Sovietice

GEORGE D. RAPA

Revolutionarii rusi care au preluat conducerea au trebuit sa-si asume rolul de diplomati. Au realizat ca realismul politic trebuie sa prevaleze in fata preceptelor ideologice cu care operau initial. Au actionat in relatiile internationale ca un stat „burghez", nu fara a uita

scopul final: distrugerea lumii vechi, capitaliste.

Primul act major de politica externa al Guvernului sovietic a fost „Decretul asupra pacii". Actul se situa in afara normelor diplomatice pentru ca solicita „incheierea unei paci fara anexiuni si fara despagubiri".
Dupa refuzul aliatilor de a admite „Decretul asupra pacii", Lenin a fost nevoit sa initieze negocieri cu Puterile Centrale. La 3 martie 1918, a fost semnata la Brest-Litovsk pacea care garanta indirect viitorul revolutiei ruse. In politica externa, linia leninista a fost preferata liniei lui Buharin, care vorbea despre „razboiul revolutionar". Rusia pierdea circa 800.000 kilometri patrati. Formula lui Lenin, „a ceda spatiu pentru a castiga timp", simbolizeaza ratiunea care a condus Guvernul sovietic sa incheie pacea. In acelasi an, in noiembrie, Guvernul sovietic a declarat tratatul de la Brest-Litovsk nul.
Urmare a pacii separate, armatele statelor occidentale au intervenit in razboiul civil pentru a inlatura pericolul bolsevic. Pe teritoriul Rusiei au luptat contingente americane, engleze, franceze si canadiene, dar si cehe si slovace. Acestea nu si-au coordonat actiunile cu opozitia armata interna – „albii" –, astfel ca Guvernul sovietic a iesit invingator.
TRATATELE DE PACE. Semnarea tratatelor de pace de la Paris s-a facut in absenta diplomatilor sovietici. Germania invinsa si Rusia revolutionara nu intrau in calculele postbelice ale cancelariilor occidentale. Tratatul de pace de la Paris nu acorda Rusiei sovietice importanta pe care o avea statul Romanovilor la inceputul razboiului.
CONFLICTE ARMATE. Razboiul civil in urma caruia sovieticii si-au consolidat puterea a fost dublat de numeroase conflicte armate cu alte state. Faptul a amplificat nesiguranta liderilor bolsevici.
La 26 martie 1920, armatele poloneze au invadat teritoriul sovietic. Acest lucru se datora sustinerii de catre Moscova a bolsevicilor polonezi si a tensiunilor de la granita celor doua state. Rusia nu recunoscuse pana atunci fruntariile noului stat polonez si nici nu intentiona acest lucru. La 8 mai 1920, capitala Ucrainei, Kievul, a fost ocupata de catre polonezi. In iunie, polonezii au fost respinsi, contraofensiva sovietica oprindu-se in fata Varsoviei. Frontul s-a mutat din nou in Rusia si pacea s-a incheiat la 12 octombrie 1920, fara schimburi teritoriale.
Razboiul cu Polonia a coincis cu atacul asupra Vladivostokului de catre fortele armate japoneze. Tokyo a anuntat ulterior ca va ocupa Peninsula Sahalin.
In noiembrie, intreaga Peninsula Crimeea este sub ocupatia Armatei Rosii. Trupele anglo-franceze si americano-canadiene parasisera intre timp teritoriul Rusiei.
Astfel ca statul sovietic supravietuise razboaielor interne si externe si incepea sa se consolideze. Departamentul de Stat al SUA (echivalentul Ministerului de Externe) a anuntat in iulie 1920 ca restrictiile privind cooperarea economica si comunicatiile cu Uniunea Sovietica au fost anulate. Marea Britanie a semnat si ea o intelegere cu URSS la inceputul anului 1921. Aceste evenimente au consolidat pozitia Rusiei pe plan international. Insa ea a fost tratata in continuare ca stat invins. In primii ani, liderii sovietici erau convinsi ca revolutia mondiala era iminenta. Nici unul dintre ei nu credea ca este posibila coexistenta unui stat comunist cu lumea „burgheza", timp de cateva decenii.
SCHIMBAREA VIZIUNII. In 1921, liderii sovietici au recunoscut necesitatea de a duce pe plan extern o politica traditionala. „In prezent, sistemul capitalist exista, asa ca trebuie gasit un modus vivendi", declara Gheorghi Cicerin, ministrul de Externe al URSS in perioada 1918-1930. Scopul principal al tanarului stat sovietic era supravietuirea, iar tactica imediata o numeau „coexistenta". Desi revolutia mondiala a fost amanata, bolsevicii nu au renuntat la ideea de a distruge ordinea existenta. Inca din 1920, Lenin a anuntat ca politica URSS va avea ca scop scindarea statelor occidentale. Tot Lenin a facut o analiza a situatiei internationale de dupa Primul Razboi Mondial si a ajuns la concluzia ca o alianta ruso-germana este in interesul ambelor state. Aceasta deoarece: „Guvernul burghez al Germaniei ii uraste cu patima pe bolsevici, dar interesele situatiei internationale il imping spre o pace cu Rusia sovietica, contrar propriei vointe".

ALIANTA PROSCRISILOR. Conjunctura a adus, asadar, in aceleasi tabere doua state proscrise si lipsite de sustinere internationala. Conferinta de la Geneva a aruncat practic Germania si Rusia una in bratele celeilalte. La 16 aprilie 1922 se semna la Rapallo (Italia) un acord prin care cele doua state stabileau relatii diplomatice la toate nivelurile. Totodata, ele isi garantau reciproc statutul si renuntau la orice pretentii formulate anterior. In urmatorul an, cele doua state au ajuns sa negocieze acorduri militare si economice secrete. Aceste tratate au stimulat cele doua tari sa treaca peste impedimentele de ordin ideologic si sa colaboreze pentru distrugerea ordinii existente. Germania, in urma tratatelor secrete semnate, putea sa-si antreneze unitati ale armatei in vastul spatiu al Uniunii Sovietice. Asta deoarece tratatele de pace de la finele Primului Razboi Mondial restrictionau existenta unei armate germane.
In perioada imediat urmatoare, pana spre 1930, Germania a ramas principalul aliat diplomatic al Uniunii Sovietice. In 1926 s-a semnat la Berlin un tratat de neutralitate intre cele doua state. Se preciza ca ele sa ramana neutre intr-un eventual conflict, daca nu sunt atacate de cealalta parte. Totodata, se angajau sa nu intre in nici vreo alianta militara indreptata impotriva celeilalte.
Primii 10 ani de existenta a noului stat sovietic au schimbat radical viziunea comunistilor asupra relatiilor internationale. Daca initial au mizat pe izbucnirea revolutiei proletariatului in toata Europa, curand au fost constransi sa se ralieze diplomatiei clasice.
Dupa 10 ani, Uniunea Sovietica avea un singur prieten, Germania, si acelasi scop de urmat: distrugerea lumii vechi si inlocuirea ei cu „raiul“ comunist.

Comunistii romani devin “Amicii URSS”

PAULA MIHAILOV

Dupa intrarea in ilegalitate (1924), Partidul Comunist din Romania a fost nevoit sa se mentina in atentia simpatizantilor. Una dintre modalitatile prin care PCdR a revenit in anii ’30 a fost infiintarea de asociatii semilegale. Scopul declarat al uneia dintre ele, “Amicii URSS”, era intarirea relatiilor romano-sovietice.

Deceniului al treilea al secolului XX a fost marcat in Romania de mai multe evenimente importante pentru evolutia vietii politico-sociale si economice a tarii.
Afacerile interne si externe ale Romaniei acelor vremuri nu erau usor de administrat. Populatia era macinata de criza economica din anii 1929-1933 si suporta cu greutate somajul, instabilitatea zilei de maine, grevele se tin lant. Nemultumirea populatiei devine un fertil teren de exploatat de catre miscarile radicalilor de dreapta si de stanga.
PERSEVERENTA CLANDESTINA. Comunistii, bunaoara, eliminati de pe scena politica in 1924, nu renunta la activitatea lor, continuand sa activeze in clandestinitate. Noul statut de ilegalisti le produce comunistilor pierderi la nivelul numarului de membri si de filiale. Influenta tot mai mare pe care o capata Internationala a III-a (Cominternul) in viata interna de partid va duce la paralelisme ale conducerii din tara si din strainatate, lucru care nu facea decat sa agraveze situatia dificila a partidului.
“Prietenul” la nevoie se cunoaste. Implicarea lui Stalin in jocul pentru putere al comunistilor romani va merge pana la inlocuirea liderilor romani din conducerea partidului cu altii apartinand filialelor Internationalei a III-a. Ca dovada ca succesorii lui Gheorghe Cristescu la functia de secretar al partidului au fost un roman de nationalitate maghiara, Elek Koblos, comunistul polonez Alexadr Stefanski si un reprezentant al Partidului Comunist Bulgar – Boris Stefanov. Conform literaturii oficiale de dupa 1964, despre o grupare a comunistilor romani se poate vorbi abia prin anul 1932, cand Lucretiu Patrascanu, Petre Constantinescu – Iasi si alti cativa intelectuali se remarca prin incercarea de a reinvia miscarea comunista in tara. Schimbarea pe care o impun ei consta in renuntarea la principiul cominternist al autodeterminarii, care mergea pana la despartirea de trupul tarii. Curentul favorabil apropierii de Uniunea Sovietica se datoreaza

renumelui pe care il construieste propaganda “patriei socialismului mondial”. “Grandioasele realizari” ale politicii si economiei sovietice erau prezentate intregii lumi ca un exemplu bun de urmat.
DRUMUL CATRE LEGALITATE. Reactiile comunistilor romani, aflati in dificultate, nu au intarziat sa apara. La Congresul al V-lea al PCdR si Plenara Comitetului Central (1932), reprezentantii partidului au hotarat sa gaseasca forme legale prin care sa iasa din obscuritatea clandestinitatii.
Astfel ca intre 1928-1929 s-au organizat, in mai multe tari, cu sprijinul material al Uniunii Sovietice, asociatii numite “Amicii URSS”. In 1930, Conferinta Internationala a filialelor “amicilor” a adoptat o declaratie comuna prin care acestea isi definesc scopul: patrunderea in masele populare, proslavirea Uniunii Sovietice si lupta impotriva razboiului mondial. La conferinta a participat si o delegatie a comunistilor romani, care, intorsi in tara, au inceput o campanie populara de promovare a bunelor relatii cu Uniunea Sovietica. Efectele apelului lor nu au intarziat sa apara: in mai multe orase precum Iasi, Bucuresti, Chisinau, Cluj au aparut in 1931 si 1932 “cercuri de prieteni ai URSS”.
AMICII ROMANI AI URSS. Dar abia in primavara lui 1934, un grup de intelectuali si muncitori, sustinatori ai miscarii comuniste, au trecut la organizarea unei filiale romanesti a “Amicilor URSS”.
In 28 iulie 1934, grupul de initiativa concepe un apel – “Catre toti muncitorii, taranii, intelectualii de la orase si sate” – prin care faceau cunoscuta infiintarea asociatiei “Amicii URSS” si scopul ei de “stabilire si dezvoltare a legaturilor de pace si prietenie cu Uniunea Sovietica”. Grupul de fondatori romani ai “Amicilor URSS” a numarat 50 de oameni din care faceau parte profesorul universitar Petre Constantinescu-Iasi, scriitorii Zaharia Stancu si Alexandru Sahia, “printul rosu” Scarlat Calimachi, poetul Demostene Botez si altii. Programul lor de actiuni isi propunea “cercetarea si cunoasterea Uniunii Sovietice, prin organizarea de excursii pe teritoriul Rusiei, conferinte, expozitii, concerte, reuniuni sportive, editarea unei reviste” prin care sa popularizeze toate aceste activitati.
In decursul a cateva luni, asociatia a deschis mai multe filiale in Brasov, Craiova, Braila, Pitesti, Galati. S-a trecut si la organizarea de comitete regionale, care aveau ca sarcina infiintarea de structuri asemanatoare in orasele mici si comune. Publicarea de carti despre Uniunea Sovietica, rularea de filme rusesti, punerea in scena a dramaturgilor rusi, toate faceau parte din campania de promovare a “binefacerilor” sovietice. In plus, asociatia a incercat sa editeze in octombrie 1934 revista Amicii URSS, interzisa de catre Siguranta.
REGELE PUNE CAPAT AVENTURII. Adeziunile, cel putin cele declarate, la miscarea “amicilor” au nemultumit Guvernul liberalului Gheorghe Tatarescu. In baza decretului regal din 25 noiembrie 1934, asociatia “Amicii URSS” este desfiintata, alaturi de alte 31 de asociatii si organizatii acuzate ca atenteaza la siguranta statului.
Comunistii se supun ordinelor palatului regal, dar in 1935 reinfiinteaza structura sub forma Societatii pentru intretinerea relatiilor culturale dintre Romania si Uniunea Sovietica. Alaturi de Comitetul National Antirazboinic (1932-1934), de Comitetul National Antifascist (1933-1934) si Liga Muncii (1933-1934), asociatia “Amicii URSS” a fost o incercare de iesire din clandestinitate a Partidului Comunist din Romania si o prelungire a activitatii sale.

PIEDICI
Una dintre primele activitati intreprinse de organizatia “Amicii URSS” din Romania a fost organizarea unei excursii in Uniunea Sovietica, prilejuita de aniversarea a 17 ani de la Marea Revolutie din Octombrie. Delegatia romaneasca trebuia sa cuprinda patru lucratori ceferisti, trei muncitori petrolisti, o lucratoare de la regie si doi intelectuali, numiti de conducerea Partidului Comunist Roman.
Desi toate pregatirile au fost facute, autoritatile romanesti nu au permis delegatilor sa plece. In ziua de 7 noiembrie 1934, Radio Moscova a anuntat ca delegatia romana nu a putut onora

invitatia din cauza confiscarii de catre politie a pasapoartelor. Cu toate acestea, scriitorii Mihail Sadoveanu si Alexandru Sahia si actrita Maria Filotti au ajuns prin Polonia la serbarile fastuoase din capitala URSS.
Impresionat de cele vazute acolo, Sahia a povestit camarazilor sai despre vizita in capitala comunismului mondial, iar in 1935 a scris o carte intitulata "URSS azi".

RUSIA AZI:
"Intre sate sunt 50-60 de kilometri, iar multe dintre ele, lipsite de sosele de legatura, raman in continuare izolate. Nu poti ajunge la ele decat pe drumuri care si vara sunt inaccesibile unui autoturism obisnuit. Prin noroiul si fagasele adanci, doar tractorul sau vechiul autobuz cocotat pe roti se pot incumeta. Am vazut si multe drumuri pe care nu te poti descurca decat cu un tractor pe senile. Bineinteles, intre catune se merge pe jos si nici o carare nu duce de la ele la vreun drum. Dar cate sate nu raman de tot izolate, traindu-si propria viata!"
Georges Nivat, "La pas prin noua Rusie"

Sahia la sarbatoarea lui "Octombrie Rosu"

CRISTINA DIAC
Incepand din anii '20 ai secolului trecut, regimul de la Moscova a facut apel la intelectuali pentru a-i sustine cauza. Vocea oamenilor de cultura era mai credibila si astfel mai folositoare puterii sovietice. Unul dintre cei care s-au achitat de sarcina, scriind o carte in favoarea URSS-ului, a fost romanul Alexandru Sahia.

In 1927, un grup numeros de intelectuali din Occident a fost invitat de autoritatile sovietice sa participe la evenimentele prilejuite de aniversarea a 10 ani de la lovitura de stat bolsevica din octombrie 1917. Singurul roman participant la festivitatile de la Moscova a fost scriitorul Panait Istrati. Insa el traia de multa vreme in Franta si era asociat culturii franceze.
In anii '20, dar si in deceniul urmator, regimul de la Moscova a inteles cat este de important ca altcineva sa-i sustina cauza in tarile capitaliste. Realizarile din "tara socialismului biruitor" nu mai erau laudate de sovieticii insisi. Pentru aceasta au fost alesi oamenii de cultura straini. Datorita prestigiului de care se bucurau in tarile de origine, vocea lor se facea mai bine auzita, iar laudele erau mai credibile.
Vizita din 1927 se incadreaza in planul Kremlinului de impresionare a oaspetilor occidentali. Pretul costisitorului sejur moscovit urma sa fie achitat de scriitori la intoarcerea in tarile lor. El consta in aparitia pe piata occidentala a unor lucrari laudative la adresa URSS.
Modelul va fi preluat si in Romania, sapte ani mai tarziu.
"AMICII URSS" IN ROMANIA. Printre participantii la festivitatile din octombrie 1927 de la Moscova s-au aflat scriitorul Henry Barbusse si Clara Zetkin, militanta socialist-radicala germana, dar care traia de multi ani la Paris. Cu acest prilej, ei au propus infiintarea unei asociatii internationale de intelectuali care sa sustina URSS. La scurt timp dupa intoarcerea participantilor in tarile de origine, in cursul anului 1928, a aparut o retea de astfel de asociatii, toate avand numele "Amicii URSS".
Cu o intarziere de cinci ani, o asociatie de prietenie romano-sovietica va aparea si in Romania, copiind modelul francez. Initiativa infiintarii a avut-o Petre Constantinescu-Iasi, profesor universitar de la Chisinau, care a fost si presedintele acesteia.
PRIMA ACTIUNE DE ANVERGURA. Timp de doi ani, activitatea asociatiei a fost destul de redusa. Ea consta practic intr-un fel de "serate" la domiciliul presedintelui, unde se discutau realitatile din URSS. De asemenea, Constantinescu-Iasi se mai ocupa cu primirea din strainatate, traducerea si difuzarea in Romania a unor brosuri de propaganda sovietica.
Pe fondul evolutiilor in planul politicii externe, toamna lui 1934 a adus o vitalizare a actiunilor

asociatiei. In 1918, noua putere bolsevica a rupt relatiile diplomatice cu Romania. Toate incercarile de reluare facute in deceniul doi al secolului trecut si in primii ani ai celui de-al patrulea s-au soldat cu un esec. Abia in decembrie 1934 are loc primul schimb de ambasadori, marcandu-se astfel reluarea relatiilor diplomatice cu vecinul de la rasarit.
Din aceasta cauza, in toamna lui 1934 a fost planificata prima actiune de anvergura a asociatiei – o vizita in URSS, cu ocazia aniversarii a 17 ani de la "Revolutia din octombrie". De teama ca vor fi impiedicati de autoritati sa-si duca planul la indeplinire, au fost organizate doua grupuri. Primul, format din ziaristi, era condus de Alexandru Sahia si trebuia sa ajunga in URSS prin Polonia. Cel de-al doilea, planificat sa fie condus de Petre Constantinescu-Iasi, cuprindea intelectuali si muncitori si ar fi trebuit sa ajunga in URSS pe un alt traseu. Pana la urma, doar Sahia reuseste sa ajunga la destinatie.
"URSS AZI". Ca urmare a calatoriei in URSS, Alexandru Sahia a scris pentru piata romaneasca o carte despre Uniunea Sovietica. Lucrarea sa era una dintre putinele carti despre tara sovietelor scrisa de un autor care sa impartaseasca idealul comunist. Volumul a aparut intr-o prima editie in 1935, la editura Ramuri din Craiova. Autorul insusi s-a preocupat indeaproape de aparitia ei. Volumul este scris de pe pozitiile unui om apropiat ideilor comuniste. Autorul stia ce acuzatii se aduceau in general unor astfel de vizite: oaspetii nu puteau sa vada decat ceea ce gazdele sovietice doreau. De aceea, a marturisit inca de la inceput ca, pe tot parcursul calatoriei, a incercat sa evite o astfel de situatie.
Totusi, in cadrul lucrarii, Sahia lauda realizarile regimului din URSS, pe care le-a intalnit la tot pasul. Scrisa in maniera unei carti de calatorii, autorul a vorbit despre metroul sovietic, despre aniversarea la care a fost martor, despre vestimentatia populatiei, despre femeia sovietica, despre casatorie, divort, educatia prescolara, despre teatru si monumente de arhitectura, despre industria si agricultura din URSS si membrii partidului comunist. A incercat sa acopere o gama cat mai mare de aspecte ale vietii sovietice. De multe ori, autorul a facut comparatii intre trecutul tarist si prezentul sovietic. De fiecare data, rezultatul a fost favorabil noii ordini comuniste. Despre catedrala Sf. Vasile, ctitoria lui Ivan cel Groaznic si simbol al Moscovei, Sahia scria: "Iti face impresia unei fete batrane, pe care dansul lumii noi a prins-o la mijloc, intr-un joc de care ea insa e straina cu totul".
Gazetarului si scriitorului Alexandru Sahia calatoria in URSS nu i-a produs dezamagirea pe care i-a produs-o lui Istrati vizita similara din 1927-1928. Scopul declarat al asociatiei din care facea parte era sa prezinte intr-o lumina favo-rabila URSS-ul, in fata opiniei publice romanesti. Si-a atins scopul prin volumul "URSS azi".

ALEXANDRU SAHIA
Autorul uneia dintre putinele volume favorabile URSS-ului, scrise in Romania interbelica, s-a nascut la 11 octombrie 1908, in satul Manastirea din judetul Ilfov, intr-o familie de tarani. Clasele primare le-a absolvit in satul natal. Examenul pentru admiterea la Liceul militar "D.A. Sturdza" din Craiova ii prilejuieste prima vizita la oras. Viata cazona si materiile tehnice nu i s-au potrivit insa deloc. In ultima clasa de liceu s-a transferat la Liceul "Sfantul Sava" din Bucuresti. In aceasta perioada se inregistreaza si debutul sau literar la revista liceului. Dupa absolvire, s-a inscris ca student la Facultatea de Drept. In acea perioada a cunoscut o puternica stare depresiva, care l-a facut sa se retraga la Manastirea Cernica. A fost insa puternic deceptionat de viata monahala. Probabil ca aceeasi nevoie de certitudini care l-a adus la manastire l-a facut sa se apropie si de ideile extremei stangi. Despre inceputurile sale politice nu se cunosc multe lucruri. In anii '30 a fost redactor la mai multe ziare si reviste de stanga, unele dintre ele cu o aparitie total episodica. "Gulere albastre", de exemplu, a avut numai patru numere. A imbinat activitatea gazetareasca cu cea de scriitor. Alexandru Sahia a murit de tuberculoza in august 1937. Avea 29 de ani.

"Cele citite prin ziare si mai ales discutiile avute cu prietenii din tara – asupra faptului ca

bolsevicii nu-ti arata decat ceea ce vor – m-au tinut treaz tot timpul si am refuzat ghidul sovietic, desi poate uneori mi-ar fi fost de folos"
Alexandru Sahia

<u>Lupeni 1929 – conflict de munca sau sabotaj?</u>

ILARION TIU

Revolta minerilor din august 1929 a reprezentat un soc pentru societatea romaneasca. Acuzati initial de comunism, muncitorii au sensibilizat opinia publica, aceasta intelegand mizeria in care traiau. Dupa 1944, comunistii au "confiscat" greva, prezentand-o ca o "pagina glorioasa" in lupta cu burghezia.

Dupa primul razboi mondial, in Romania au existat putine actiuni colective de protest ale muncitorilor. Principala cauza a constat in lipsa de organizare sindicala. Din cauza vecinatatii Rusiei Sovietice, guvernele Romaniei interbelice au fost vigilente si fata de pericolul comunist. In iulie-august 1919 au avut loc proteste ale muncitorilor ceferisti din Bucuresti si a celor petrolisti de pe Valea Prahovei. Se cereau ziua de lucru de 8 ore, repaus saptamanal, concedii platite etc. Autoritatile au anihilat prompt grevele, acestea neavand timp sa se raspandeasca la nivel national. Miscarea de masa a muncitorilor a avut o ultima manifestare notabila in octombrie 1920, cand a fost declansata greva generala. Desi au participat circa 400.000 de salariati din industrie si transporturi, guvernul nu a fost destabilizat. De atunci, incetarea activitatii, ca forma de presiune asupra guvernului, nu a mai castigat adepti in Romania interbelica.
CAUZELE GREVEI. Cu toate ca Romania a aderat la Organizatia Internationala a Muncii, creata in 1919, aplicarea principiilor acesteia a fost sistematic amanata. Primele masuri legislative s-au luat in 1925, prin adoptarea Legii repausului duminical si in sarbatorile legale. Presiunile internationale au silit Romania sa adopte legi noi in favoarea muncitorilor, in 1928. Aceste legi vizau ocrotirea muncii minorilor si a femeilor, fixarea duratei zilei de lucru la 8 ore.
Motivati de noua legislatie, dar si de incurajarile din partea Partidului National Taranesc in a-si revendica drepturile, liderii minerilor din Valea Jiului au declansat la sfarsitul anului 1928 un conflict de munca. Motivul era legat de prelungirea contractului colectiv de munca. In conformitate cu noua legislatie, se cerea: ziua de lucru de 8 ore, majorarea salariilor cu 40% pentru muncitorii care lucrau la focuri si in puturi, aprovizionarea cu alimente si bocanci, interzicerea activitatii minorilor in subteran etc. Neintelegerile dintre salariati si angajatori au dus la un proces, dar decizia instantei de la Deva i-a nemultumit pe muncitori. Acestia s-au adresat instantei superioare – Inalta Curte de Casatie –, ca sa medieze conflictul. Cu toate acestea, in preajma izbucnirii grevei nu existau mari sperante in vederea satisfacerii doleantelor minerilor.
ORGANIZATORII GREVEI. Muncitorii de la exploatarea miniera Lupeni se organizasera inca din cursul anului 1928 intr-un Sindicat Independent. Liderii sai erau Teodor Munteanu si un anume Moldoveanu. Respectivul sindicat nu avea orientare comunista. Cei doi lideri erau in relatii cu partidul de guvernamant, PNT, care dorea strangerea legaturilor cu mediile muncitoresti. Dupa greva, presa opozitiei a afirmat ca relatiile sindicatului cu PNT erau chiar foarte stranse, intrucat membri ai acestuia au participat in mai 1928 la o mare manifestatie electorala, in orasul Alba-Iulia. Astfel ca, in primele luni ale conflictului de munca, sindicatul i-a indrumat pe muncitori sa astepte decizia instantei. In primavara anului 1929, in Valea Jiului au activat si agitatori comunisti ilegalisti.
Controlul guvernului asupra organizatiilor muncitoresti nu diminua potentialul de revolta. Minerii traiau in mizerie, iar ajutoarele sociale ale statului erau neinsemnate fata de nevoile lor. Amanarea verdictului privind noul contract colectiv a afectat optimismul muncitorilor care nu se simteau protejati de nici o institutie. Greva era una din putinele solutii prin care puteau atrage atentia

guvernului spre conditiile lor de trai.
DERULAREA CONFLICTULUI. Greva s-a declansat in dimineata zilei de 5 august 1929. Muncitorii au fost nemultumiti de decizia conducerii Societatii "Lupeni" de a nu permite Sindicatului Independent sa plateasca fiecarui angajat o zi de munca din fonduri proprii. Imediat, circa 200 de muncitori s-au intrunit pentru a discuta atitudinea patronatului si au decis sa declanseze protestul. Grevistii de la minele "Victoria" si "Elena" au pornit dupa aceea un mars spre alte doua mine, "Carolina" si "Stefan". Nu toti minerii au decis insa sa se alature protestului, circa 200 muncitori intrand in subteran. In scurt timp, situatia a scapat de sub controlul liderilor Sindicatului Independent, care au anuntat autoritatile de la Deva ca nu mai sunt responsabili de evolutia evenimentelor.
Este foarte probabil ca agitatorii comunisti sa fi avut un rol important in radicalizarea actiunii muncitorilor, deoarece miscarile care au urmat au avut un caracter de sabotaj.
Grevistii au decis sa ocupe Uzina electrica Lupeni, deoarece prin oprirea activitatii acesteia puteau face presiuni asupra autoritatilor. Un grup radical a intrat in interiorul uzinei si l-a somat pe mecanicul-sef, Radu Nicolau, sa opreasca focul. Constient de consecinte, acesta s-a opus insa a fost injunghiat, iar mai apoi transportat la spitalul din localitate. Personalul uzinei a fost evacuat prin folosirea fortei, iar jandarmul care asigura paza obiectivului a fost batut.
Actiunea grevistilor a avut o importanta economica determinanta, intrucat s-a intrerupt alimentarea cu energie electrica a intregii zone industriale din Valea Jiului. Autoritatile puteau interveni in orice moment pentru anihilarea protestului. Motivatia cea mai functionala putea fi aceea ca, prin oprirea curentului electric, sute de mineri ramasesera blocati in subteran, fiind in pericol de asfixiere.
REACTIA AUTORITATILOR. Demnitarii locali nu prea stiau cum sa reactioneze. In prima zi a protestului, autoritatile din Valea Jiului nu au luat nici o masura. Ulterior s-a aflat ca in zona nu erau decat 18 jandarmi. Constatand ca peste noapte situatia nu s-a modificat, principalii functionari ai judetului Hunedoara – prefectul, primul procuror, comandantul corpului de jandarmi, subseful Sigurantei Petrosani – s-au deplasat la Lupeni in dimineata zilei de 6 august. Erau insotiti de 80 de soldati din Regimentul 4 graniceri si aproximativ 20 de jandarmi.

AVOCATUL GREVISTILOR
Panait Istrati, intelectual roman simpatizant al comunismului, a fost printre primii publicisti care au scris in toamna anului 1929 despre greva. Solidar cu cauza minerilor, aprecierile sale au fost extreme. Astfel ca el relata: "La Lupeni, n-a fost o potolire a unei revolte, ci o vanatoare de oameni. Autoritatile au baut pana la ziua si au dat de baut si la soldati. Un prefect beat a tras cel dintai dupa sunarea goarnei. S-au impresurat minerii si au fost macelariti, fara sa li se dea putinta de a fugi, apoi, cand au reusi sa fuga, s-a luat granicerimea dupa ei, beata de vin si de sange".

DIN EPOCA
In perioada interbelica, toleranta autoritatilor fata de actiunile greviste era minima. Nici ziaristii nu erau sensibili la realitatea mizeriei in care traiau muncitorii. Iata o prima reactie fata de reprimarea minerilor aparuta in ziarul Universul: "Trupa nu si-a facut decat datoria. Vina nu e a ei. A tras. Bine a facut si bine e sa se stie ca va trage ori de cate ori va primi ordin sa o faca". Ulterior, responsabilii masacrului au fost destituiti. Societatea a acceptat ca minerii au protestat fata de mizeria lor, si nu fata de regim.

SPECULATII
In anii crizei economice mondiale (1929-1933), sovieticii, prin intermediul Cominternului, au incitat sindicatele din tarile capitaliste sa se revolte. Initial, greva minerilor de la Lupeni a fost considerata de opinia publica o imagine a propagandei sovietice. Dupa ce presa a facut publice adevaratele probleme care ii nemultumeau pe muncitori, societatea a aratat intelegere pentru protestul acestora. Printr-o rezolutie din toamna anului 1929 a Internationalei Comuniste,

guvernul condus de Iuliu Maniu era considerat “fascist”, din cauza masurilor represive luate. In continuare, comunistii romani erau indrumati sa penetreze sindicatele, pentru a exploata atmosfera tensionata din randul muncitorilor.

Masacrul provoaca dezbateri politice

ILARION TIU

Abia dupa evenimentele tragice soldate cu moartea a 23 de mineri, autoritatile au analizat cauzele protestului. Organizatorii represiunii au fost destituiti. Unii demnitari s-au dus in randul muncitorilor pentru a face o ancheta sociala. Guvernul national-taranist s-a compromis, deoarece promisese justitie sociala.

Ajunsi in fata Uzinei electrice, demnitarii judetului au facut apel la muncitori sa paraseasca obiectivul, deoarece exista pericolul asfixierii celor din subteran. Din relatarea primului procuror, Marin Condeescu, rezulta ca grevistii nu au reactionat in nici un fel la aceste argumente. Marturia lui surprinde faptul ca muncitorii baricadati in Uzina electrica erau “inarmati cu pari, drugi de fier, maciuci si revolvere si asteptau autoritatile in atitudini agresive”.
“MACELUL”. Dupa tentativa demnitarilor de conciliere, cei aproximativ 40 de jandarmi prezenti au inaintat spre grevisti, cu scopul de a-i intimida. Conform relatarilor ulterioare, in acel moment, muncitorii ar fi aruncat spre jandarmi cu obiectele avute la dispozitie, ranindu-i pe cei din primul rand. Cei 80 de graniceri au intervenit cand, din randul grevistilor, s-a tras un foc de revolver. Militarii au tras in aer salve de avertisment. Deoarece agresivitatea grevistilor nu a scazut, rafalele s-au indreptat spre multime.
Conform anchetei ulterioare, s-a stabilit ca militarii au deschis focul fara a avea ordin. In total, s-au tras 78 de gloante. Urme ale acestora au ramas pe cosul Uzinei electrice. Din randul muncitorilor au murit pe loc 13 mineri, iar in urmatoarele ore, inca sapte. Pericolul persista si asupra celor 23 de raniti grav spitalizati. Numarul celor raniti usor nu a putut fi stabilit, deoarece multi s-au retras spre casele lor dupa eveniment si doar 30 au fost inregistrati. Din randul militarilor au fost raniti 15 jandarmi si 10 soldati. Unul dintre acestia era in stare grava, deoarece a fost taiat cu cutitul in zona gatului. Mecanicul-sef al Uzinei electrice a murit la spital in urma ranilor suferite. Circa 40 de muncitori au fost arestati pentru a fi anchetati in ce masura au contribuit la degenerarea evenimentelor.
Inmormantarea celor 20 de mineri impuscati s-a facut cu precautie maxima. Doar rudele cele mai apropiate ale victimelor au avut voie sa insoteasca cortegiul funerar. Ulterior, mormintele au fost pazite o perioada, pentru a impiedica noi miscari de solidarizare. In zilele urmatoare au mai murit trei mineri, dintre cei grav raniti, cifra finala a decedatilor fiind 23. Familiile minerilor impuscati au primit ajutoare financiare din partea statului.
REACTII INTARZIATE. Autoritatile au reusit cu greu sa inteleaga dimensiunea dezastrului produs de impuscarea grevistilor. Initial, demnitarii locali au banalizat evenimentele, prezentandu-le ca pe o actiune iredentista, deoarece majoritatea celor impuscati erau etnici maghiari. Cauza acestei realitati este faptul ca in industrie lucrau in acea perioada preponderent ne-romani. Ulterior, demnitarii au realizat ca mizeria traiului zilnic i-a determinat pe muncitori sa iasa in strada. Ministrul Muncii, D.I. Raducanu, s-a deplasat personal in Valea Jiului pentru a face o ancheta. Chiar deputatii puterii au sustinut cauza minerilor la tribuna Parlamentului, printre care si Nicolae Lupu, lider de marca national-taranist. In perioada urmatoare, principalii responsabili civili si militari care au participat la reprimarea grevei au fost destituiti.
Presa a fost foarte atenta la desfasurarea evenimentelor de la Lupeni. Initial, confuzia era foarte mare, iar publicatiile centrale de dreapta, cum ar fi Universul, i-au acuzat pe grevisti de comunism. Muncitorii au fost invinovatiti ca au cazut prada “agitatorilor bolsevici” si au comis

“acte de sabotaj de tip comunist”. Pe masura ce s-au aflat cauzele grevei, ziaristii in ansamblu au devenit aparatorii minerilor si au acuzat Guvernul ca nu s-a ingrijit de situatia sociala a lucratorilor din Valea Jiului.
La 9 august 1929, ziarul Adevarul, de stanga, scria: “Ce s-a intamplat la Lupeni este un avertisment dat paturilor noastre conducatoare, care 10 ani au divizat tara si au ruinat-o economiceste, semanand peste tot mizeria, mama actelor disperate ale multimii”.
Dupa 1948, comunistii au incadrat greva la loc de seama in lupta proletariatului cu “regimul burghezo-mosieresc”. In realitate, aportul comunistilor in organizarea acesteia a fost insignifiant. Dar regimul avea nevoie sa justifice lupta de clasa, si astfel a “confiscat” protestul disperat al minerilor din august 1929.
Astfel, in manualul unic de istorie a romanilor aparut dupa 1948, coordonat de Mihail Roller, nu se aminteste nimic despre existenta Sindicatului Independent. Partidul Comunist si-a atribuit rolul de declansator al grevei. Autoritatile locale sunt prezentate in postura de asasini. Prefectul judetului a fost cel care a declansat represiunea, tragand primul un foc de arma in pieptul unui muncitor, scrie Roller.
Demnitarii comunisti au elogiat greva de la Lupeni ca realizare a partidului lor. “Chemarea comunistilor din Romania patrundea in randurile minerilor si le arata drumul de lupta”, afirma in 1948 Gheorghe Gheorghiu-Dej.

IN MITOLOGIA COMUNISTA
Dupa 1948, greva a fost prezentata ca un moment determinant al “luptei muncitorilor cu regimul burghezo-mosieresc”. In amintirea grevei de la Lupeni, pana in 1989, Ziua Minerului s-a sarbatorit in prima duminica a lunii august. Tot la Lupeni, intre 1 si 3 august 1977, a izbucnit cea mai importanta greva a minerilor din timpul regimului comunist. In 1977, ca si in 1929, grevistii au avut o atitudine ostila fata de autoritatile locale. Scandand “Lupeni 29”, minerii l-au chemat pe Nicolae Ceausescu in Valea Jiului pentru a le satisface revendicarile.
In 1963 a aparut filmul “Lupeni 29”, in regia lui Mircea Dragan. Rolul principal era detinut de fiica lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Lica Gheorghiu. In distributie au mai fost Colea Rautu si Ilarion Ciobanu. Autorii peliculei doreau sa prezinte lupta impotriva exploatarii “burghezo-mosieresti”. Sursa de inspiratie propagandistica a fost celebrul film sovietic “Crucisatorul Potemkin”, regizat de Serghei Eisenstein.
Filmul “Lupeni 29” a fost folosit propagandistic si pentru a-i calomnia pe comunistii ilegalisti, care la data aparitiei peliculei cazusera in dizgratie. Tinta atacului a fost Vasile Luca, simbolizat de rolul tradatorului.

Editorial: Gladiatorii

LAVINIA BETEA
Cand se scrie despre comunism, istoricii remarca indeosebi procesele staliniste. Dupa “raportul secret” prezentat de Hrusciov in 1956, deceniul patru al secolului precedent a fost marcat de “lupta lui Stalin cu Opozitia”. In incercarea de incadrare a fenomenului intr-o logica a realului, deseori explicatiile se reduc la confruntarea “cultului personalitatii” liderului cu pretinsii opozanti care-au devenit victimele acestor procese.
In 1938, an de varf al “marii terori staliniste”, din cauza denunturilor semenilor lor, au ajuns in inchisori si lagare circa 10 milioane de cetateni sovietici. Conform unor statistici de actualitate, daca in acel an aproximativ 5% din populatia tarii se afla in stare de privare de libertate, denunturile trimise ar fi permis arestarea unui numar triplu de “dusmani ai poporului”, “spioni”, “sabotori” sau “agenti ai puterilor imperialiste” – acestea fiind acuzatiile care au alimentat teroarea. De altfel, denuntul trebuia sa faca parte din practicile cotidiene ale “omului nou”. Luand cuvantul la sedinta festiva organizata la Teatrul Balsoi cu ocazia sarbatoririi a 20 de ani de

existenta a Cekai, Mikoian se lauda si cu aceasta realizare. “La noi fiecare cetatean este un colaborator al Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne” – spusese el.
Opozanti ai lui Stalin puteau deveni, desigur, unii dintre vechii revolutionari din “Garda lui Lenin”. Condamnarea a milioane de oameni nu poate fi insa explicata prin complot si spionaj. Ea se incadreaza in logica unor stravechi manipulari politice care incep cu celebrul proces al lui Socrate. Procesele si persecutiile politice ori religioase din istoria omenirii sunt asociate cu practica “tapului ispasitor”. Puterea ei asupra imaginarului colectiv al multimii a fost explicata astfel de sociologul Emil Durkheim: “Cand societatea sufera, simte nevoia de a gasi pe cineva caruia sa-i impute raul, pe care sa se poata razbuna pentru dezamagirile sale”. Trei tipuri de “complot” – evreiesc, iezuit si masonic – au lunga cariera politica europeana in realizarea functiilor stravechii practici iudaice. Cel de-al patrulea – complotul conspiratiei imperialiste impotriva comunismului – a fost leitmotivul proceselor staliniste. Efectele sale au fost, pentru moment, solutia depasirii climatului psihosocial de angoasa, frica si nesiguranta, corespunzator crizei din acea perioada. Brutalitatea schimbarilor economice si politice nu adusese bunastarea si fericirea promise de regimul bolsevic. Trebuiau asadar gasiti si pedepsiti vinovatii!
Remarcabile sunt conditiile create de legislatia sovietica in derularea acestor fenomene. In toti anii regimului comunist, justitia a functionat pe baza prezumtiei de vinovatie. Torturile si constrangerile fizice si psihice la care au fost supusi anchetatii au condus la obtinerea marturiilor scontate. Simplul inventar al acestora conduce la concluzia ca rezistenta era imposibila. Smulgerea unghiilor, stingerea tigarii pe piele, “zabala”, “frigarea”, batutul la talpi, camasa de forta, fractura coloanei vertebrale – erau cateva dintre ele. “Manejul” (plimbarea in cerc in jurul anchetatorului) si “ancheta in ture” (cu privarea celui anchetat de somn) erau metodele subtile care garantau succesul obtinerii oricarei “marturii” fara a “distruge imaginea” anchetatului, menit sa devina acuzat sau martor intr-un proces public.
Daca omului de rand i se aplicau astfel de metode pentru a deveni “tapul ispasitor”, reprezentand una dintre categoriile de raufacatori care impiedica infaptuirea raiului promis, in cazul fostilor “revolutionari de profesie” s-a procedat altfel. Pentru cei care nu cunosteau teoriile care au stat la baza functionarii Partidului Comunist in ilegalitate, comportamentul vechilor bolsevici in procese a fost de neexplicat. Aderand la organizatia secreta a comunistilor, ei promisesera sa-si dedice intreaga viata cauzei revolutiei. Insasi fiinta lor trebuia inteleasa ca un “capital destinat sacrificiului” atunci cand partidul o cere. In momentul declansarii terorii, fostii revolutionari de profesie s-au transformat in “gladiatorii lui Stalin”. In spiritul aceleiasi ideologii revolutionare, timpul in care traiau fusese declarat al “ascutirii contradictiilor imperialismului”. De altfel, partidul nu mai avea mare nevoie de fostii teoreticieni si organizatori de atentate sau greve, fiind in acuta criza de “cadre” cu specializare economica. Astfel ca fostilor revolutionari li s-a incredintat rolul de “tapi ispasitori” ai neimplinirilor revolutiei proletare. Din ordin superior, rand pe rand, din acuzatori ai tovarasilor lor, liderii partidului si ai serviciilor speciale au devenit victime. “Gladiatorii lui Stalin” au scris scenarii de spionaj si le-au jucat in arenele “tribunalelor poporului”. Si-au asumat rolurile de conspiratori si sabotori comandate de partid si au murit in fata plutoanelor de executie cantand “Internationala”, strigand lozinci revolutionare si “Traiasca Stalin!”.

RECORDURI.
“In anii 1936-1938, Stalin a batut toate recordurile terorii politice cunoscute in istorie. Dupa cum reiese din izvoare demne de incredere, in 1936 s-au pronuntat 1.116 condamnari la moarte, iar in 1937 – 353.680. Pentru anul 1938 nu am date, dar cu o mare certitudine se poate vorbi de 200.000-300.000 de mii de oameni executati. Numai pe motive politice, in acesti trei ani au fost arestati peste cinci milioane de oameni. In anii 1937-1938, executiile au avut o asemenea frecventa, incat numai la Moscova in unele zile erau executate, in baza sentintelor date de tribunale si de Instanta Speciala, peste 1.000 de persoane. Numai in inchisoarea centrala a NKVD-ului, de pe Strada Liubeanka, se inregistrau circa 200 de executii in 24 ore.”

R. Medvedev, “Despre Stalin si stalinism”, 1991

DOCUMENT
Telegrama semnata de Stalin si trimisa comitetelor regionale in anii marii terori: “Comitetul Central al Partidului Comunist (Bolsevic) al Uniunii Sovietice va aduce la cunostinta ca aplicarea masurilor fizice in practica Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne este permisa din 1937 de CC. Este cunoscut ca toate fortele sigurantei burgheze aplica aceste masuri fata de reprezentantii proletariatului. Ne intrebam de ce fortele securitatii dintr-un stat socialist ar trebui sa fie mai umane in raport cu dusmanii inversunati ai clasei muncitoare.”

EXPLICATII
“Lenin nu o data isi batea joc de asa-numitii bolsevici batrani si chiar a afirmat ca revolutionarii de peste 50 de ani trebuie trimisi la strabuni. In aceasta gluma nu tocmai vesela se ascundea o idee serioasa: fiecare generatie revolutionara, dupa un timp, devine un obstacol in dezvoltarea ulterioara a ideilor pentru care aceasta generatie imbatranita luptase pana atunci”
L. Trotki, 1937 (sub acuzatia de “trotkisti” au fost multi condamnati in procesele staliniste)

“MAREA TEROARE”
“Dupa miezul noptii, pe strazile Moscovei apareau masinile negre. Tot ce se petrecea in viata nocturna era invaluit in mister. Daca era cineva arestat intr-un apartament comun, in ciuda zgomotului care se facea, vecinii n-ar fi iesit din camere pentru nimic in lume. Iar dimineata, asteptandu-si randul la toaleta sau la baie, isi ascundeau privirile de membrii familiei, de rudele celui arestat. Nici ei nu se uitau la nimeni. Acum erau considerati ca bolnavi de ciuma. Si apartamentul comun astepta, de obicei nu prea mult, si disparea intreaga familie”
E. Radzinski, “Stalin”, 1996

<u>Iosif V. Stalin, la putere dupa moartea lui Lenin</u>

PAULA MIHAILOV

Desi numele lui Stalin nu a insemnat mare lucru inainte de 1917, prietenia sa cu Lenin il va propulsa in ierarhia de partid si de stat. Calitatile sale de bun organizator si aprecierea liderului bolsevicilor ii vor oferi lui Stalin posibilitatea de a-si forma o fidela clientela politica – cheia succesului sau.

Prima intalnire dintre Lenin si Stalin a avut loc in 1905, la Tammerfors (Finlanda), unul dintre orasele in care revolutionarii de profesie rusi se refugiau de prigoana tarista.
LA INCEPUT DE DRUM. Lenin era deja recunoscut ca lider in cercurile revolutionarilor exilati, in timp ce Stalin (pe numele sau adevarat Iosif Vissarionovici Djugasvili) era un tanar dornic de afirmare. La inceput Lenin a fost impresionat de ambitiosul Koba (“Invincibilul” in georgiana), la care a descoperit acelasi stil de gandire, bazat pe idei comune: opozitia la orice forma de nationalism, sustinerea crearii unui partid centralizat.
Abia in 1913 Lenin ii incredinteaza lui Iosif Djugasvili o prima misiune: aceea de a se documenta in problema nationalitatilor. Multumit de studiul pe care il realizeaza Djugasvili la Viena, Lenin l-a laudat, numindu-l un “georgian stralucit”. Tanarul ii va ramane aproape, ca om de incredere, pe toata perioada exilului. Dupa instaurarea bolsevicilor la putere (octombrie 1917) va fi chiar inclus in structurile de conducere.
TREPTELE CARIEREI. In intreaga sa cariera de politician, patronata si supravegheata de Lenin, Stalin a detinut functii si posturi prin care putea sa exercite atat controlul asupra partidului, cat si asupra Guvernului. In 1917, Djugasvili este numit comisar al poporului pe probleme de minoritati

nationale, functie prin care controla componenta si activitatea comitetelor locale de partid. Peste doi ani, este insarcinat cu mentinerea legaturii dintre Politburo si Orgburo, doua instrumente prin care coordona politicile si personalul partidului. La inceputul anului 1922, a fost numit director la Inspectoratul Comunist (bolsevic), post care ii permitea supravegherea activitatii tuturor departamentelor din cadrul executivului.
Toate aceste functii l-au ajutat pe Stalin sa devina unicul functionar si membru de partid care putea dispune alegerea si numirea functionarilor si oficialilor din aparatul de partid si de stat. Clientela politica pe care si-a format-o in aceasta perioada i-a fost cel mai de pret aliat.
“MAREA PRIETENIE”. In acelasi timp, Stalin a cultivat si o relatie de amicitie cu Lenin. Apropierea dintre cei doi bolsevici se va adanci dupa ce Lenin, bolnav si din ce in ce mai neputincios, a fost obligat (si Stalin nu era strain de acest fapt) sa se retraga din viata politica. La casa lui de odihna din localitatea Gorki, primul bolsevic al tarii era vizitat deseori de Stalin, cu care purta lungi discutii referitoare la activitatea Biroului Politic.
Sora lui Lenin, Maria Ulianova, descrie intalnirile celor doi ca deschise si calde. Lenin se interesa despre ce se intampla in interiorul partidului, ii cerea sfaturi lui Stalin, trasa diferite sarcini lui si celorlalti membri ai Biroului Politic.
TEAMA DE FRACTIONISTI. Ca sef al statului si al partidului bolsevic, Lenin era obsedat de posibilitatea distrugerii partidului de catre fractiunile din randul membrilor. De aceea, la initiativa lui, Congresul al X-lea al PCUS a adoptat o rezolutie care interzicea formarea oricarui grup in interiorul partidului. “Atacul impotriva fractiunilor” va ramane litera de lege si pentru urmasii sai la conducerea URSS-ului.
“Steaua” Kremlinului pAleSte. Lenin nu a reusit sa isi duca planurile pana la capat, fiind impiedicat de scleroza de care suferea. In primavara lui 1922, liderul bolsevic creeaza un post de secretar general al partidului, care urma sa-i preia o parte din responsabilitati. Si tot el a numit si persoana care trebuia sa ocupe noua functie: Stalin. Profitand de noua sa pozitie si de o hotarare secreta a Biroului Politic, care cerea inlocuirea cadrelor vechi de partid, Stalin numeste in functii-cheie personaje apropiate lui.
Politica de crestere a numarului de membri de partid, initiata in 1923 de Lenin, a usurat sarcina lui Stalin de “loializare” a nou-venitilor. Acestia erau oameni simpli, de obicei niste neinitiati intr-ale politicii, pentru care avantajele materiale primite prin adeziunea la PCUS insemnau iesirea din anonimat. In schimbul acestor avantaje (ratiile suplimentare de alimente, de exemplu), ei rasplateau increderea pe care le-a aratat-o partidul, sustinandu-l cu toate mijloacele pe cel care i-a introdus in sistem.
LENIN PUNE CAPAT PRIETENIEI. Aceasta miscare a lui a atras nemultumirea altor lideri bolsevici – Kamenev, Zinoviev si Trotki – care l-au informat pe Lenin. Desi suferind, conducatorul a realizat ca Stalin isi folosea autoritatea pentru a se impune. Dar constientizeaza acest lucru prea tarziu. Simuland ingrijorarea pentru starea precara de sanatate a protectorului sau, Stalin a propus in Biroul Politic ca el sa fie singurul care sa se ocupe de respectarea indicatiilor si tratamentelor prescrise de medici lui Lenin. Prin aceasta miscare, el a reusit sa-l izoleze complet de viata politica. Lenin ajunsese sa lucreze numai prin intermediul dictarilor facute secretarelor sale. La vremea respectiva, faptul ca una dintre ele era chiar sotia lui Stalin nu reprezenta un lucru neobisnuit, ba chiar firesc avand in vedere prietenia celor doi barbati. Si totusi, in rarele lui momente de luciditate, Lenin a gasit pretextul demiterii lui Stalin din functia in care tot el il propusese. Georgianul sustinea autonomia tarilor din Caucaz, spre deosebire de Lenin, care a propus unificarea lor cu Federatia Rusa si formarea unei Uniuni. Asadar, problema nationalitatilor, subiectul care i-a apropiat, acum statea la baza rivalitatii dintre cei doi.
“BATRANUL” ISI SCRIE “TESTAMENTUL”. Miza luptei pentru putere era foarte mare si, desi Lenin nu o mai putea sustine multa vreme, forta lui de convingere ramasese vie. Ca dovada a influentei sale sta alianta dintre Stalin si Kamenev impotriva “batranului” – Lenin – si a lui Trotki. “E necesar, dupa parerea mea, sa avem o pozitie ferma impotriva lui Ilici”, ii declara Stalin lui Kamenev. Greselile comise de Stalin in ultima decada a vietii lui Lenin l-au discreditat

in fata protectorului sau. O ultima lovitura aplicata de fostul mentor discipolului a fost "Testamentul" leninist, lasat sub forma unor scrisori dictate de Lenin secretarelor sale. In ultimile sale insemnari, Lenin analizeaza activitatea lui Stalin si a celorlalti membri ai Biroului Politic, pe care a incercat sa-i avertizeze de caracterul nu tocmai moral al lui Stalin, nerecomandandu-l ca succesor al sau. In "testamentul" lui, Lenin nu a numit nici un mostenitor.
LENIN – RIVAL SI IDOL. Si totusi, in lupta pentru putere declansata dupa moartea lui Lenin, Stalin a iesit invingator, pastrandu-i, in acelasi timp, lui Lenin o admiratie profunda. Apropiatii regimului povestesc ca pe un perete al biroului lui Stalin atarna un portret de-al lui Lenin, sub care ardea tot timpul o candela. Intr-un alt birou trona bustul lui Lenin, pe care Stalin il lua cu el in orice calatorie.

IDENTITATE
Una dintre regulile conspirativitatii revolutionarilor de profesie era folosirea mai multor nume false. Stalin, de exemplu, era cunoscut sub numele de Koba (sau "Invincibilul", eroul legendar al Georgiei), Ivanovici, David, Cijikov, Nijeradze. Despre apelativul cu care a ramas in istorie – Stalin – se spune ca acesta ar fi provenit de la cuvantul "stal", care in rusa inseamna otel. Deci Stalin s-ar traduce prin "omul de otel". Mai exista insa o versiune neverificata de alte surse, conform careia Djugasvili si-ar fi luat numele de la Liudmila Stahl, o iubita pe care a intalnit-o in exilul sau indelungat.

SECRETARA
Izolat de scena politica din cauza starii sale precare de sanatate, Vladimir Ilici Lenin a fost nevoit sa tina legatura cu aliatul sau Leon Trotki printr-o secretara: Lidia Fotieva. Spre ghinionul sau, Lenin nu stia ca respectiva functionara era, in acelasi timp, si colaboratoare a lui Stalin, care i-a cerut sa-l supravegheze pe liderul bolnav. Se pare ca serviciile pe care i le-a adus fosta secretara a lui Lenin l-au multumit intr-atat pe Stalin, incat din ordinul lui Fotieva nu a avut de suferit in timpul terorii staliniste, supravietuindu-i. Ba mai mult, "tarul rosu" i-a inmanat numeroase ordine si medalii.

RAFUIALA
"Lasa-i sa discute! Lasa-i sa vorbeasca! Periculos nu este dusmanul care se autodemasca. Este de temut dusmanul camuflat, pe care noi inca nu il cunoastem. Cat despre astia, care isi dau arama pe fata, totul este consemnat si va veni si timpul cand ne vom rafui cu ei"
I.V. Stalin – 1924

"MULTUMIRE" POSTMORTEM
Un barbat iese in strada cu o pancarta pe care scrie:
"Va multumim, tovarase Stalin, pentru copilaria fericita pe care ne-ati oferit-o".
Lumea se apropie de el si-i zice:
"Ai innebunit? Cand erai tu copil, Stalin era mort".
"Tocmai pentru asta ii multumesc."

Distrugerea oricarei forme de opozitie in URSS

PAULA MIHAILOV
Lenin fusese pentru tovarasii sai un lider incontestabil. Dupa moartea sa, printr-un concurs de imprejurari favorabile, Stalin a fost propulsat in fruntea partidului. Dar cum nu numai Stalin isi dorea mostenirea politica leninista, 1924 este momentul declansarii luptei cu opozitia pentru acapararea puterii depline.

Discursul inflacarat tinut de Stalin la moartea lui Lenin (21 ianuarie 1924) a marcat inceputul ascensiunii sale. Stalin avea cel putin datoria morala de a urma indicatiile lui Lenin, cel care l-a propulsat in 1922 in functia de secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.
TROTKI, "MASCARICIUL GALAGIOS". Stalin parea a avea in viata un unic scop: puterea. El o va obtine si domina in perioada asa-numitei "lupte pentru putere", cum a ramas in istorie deceniul al treilea al secolului XX. Rivalii sai au fost membri influenti ai PCUS, ale caror aliante, tradari si compromisuri l-au ajutat pe Stalin sa ajunga in fruntea Partidului.
Lev Davidovici Trotki era omul pe care Stalin il percepea ca principalul sau adversar. Inteligent, bun orator, excelent organizator, Trotki era admirat de membrii Biroului Politic. Lui Stalin insa i-a fost antipatic de la inceput si l-a considerat "un mascarici galagios, dar fara vlaga". Trotki, la randul lui, isi aminteste de "sclipirea de animozitate" cu care l-a intampinat Stalin la prima lor intalnire din 1913.
"Marul discordiei" dintre cei doi lideri a fost nepotrivirea viziunii lor asupra infaptuirii programului politic al lui Lenin. Primul visa la realizarea "revolutiei permanente", pe cand ultimul isi dorea contrariul – crearea "socialismului intr-o singura tara". Greseala majora pe care o va comite Trotki dupa disparitia lui Lenin a fost lupta declansata impotriva camarazilor sai de partid. Speriati de discursurile incendiare trotkiste care atentau la unitatea partidului, membrii conducerii PCUS, in special Kamenev si Zinoviev, se aliaza cu Stalin. Izolat, criticat, contestat, obligat sa accepte hotararile luate de oamenii lui Stalin, plasati in functii de decizie, Trotki va cunoaste o perioada de declin, sfarsita in exil. Rafuiala lui Stalin cu Trotki se va opri abia in 1943, cand vechiul mensevic, desi nu mai reprezenta nici un pericol pentru suprematia stalinista, este lichidat din ordinul vesnicului sau dusman.
PRIMA "TROIKA". Un alt rival al lui Stalin la conducerea PCUS a fost Grigori Evseevici Apfelbaum (1883-1936), cunoscut sub numele de Zinoviev sau M. Radomilski. Inainte de a fi numit la carma Cominternului (1919), Zinoviev a petrecut noua ani in exil, condamnat pentru activitate revolutionara.
Dupa lovitura de stat din 1917 este nelipsit in cercurile puterii bolsevice, unde va incerca sa se mentina prin toate mijloacele. A fost unul dintre sustinatorii lui Stalin pentru preluarea functiei de secretar general al PCUS, formand alaturi de acesta si de Kamenev "troika" din varful partidului. Dupa ce reuseste cu ajutorul acesteia sa-l inlature pe Trotki, Stalin ii va elimina din "joc" pe fostii sai aliati. Astfel ca Zinoviev a fost exclus din partid in 1927.
Doar peste un an, iese din nou in lumina scenei politice dominate de Stalin si recurge la "autocritica", drept pentru care este reprimit in formatiunea bolsevicilor intr-o functie fara importanta. Cu toate acestea, in ianuarie 1935, alaturi de alte 15 persoane, este condamnat la zece ani de inchisoare in procesul "noii opozitii", proces regizat de Stalin. Un an mai tarziu, "Tatucul" va inscena "procesul public al centrului trotkisto-zinovievist", in care, sub false acuzatii, isi condamna vechii aliati la moarte. Zinoviev s-a numarat printre acestia si a fost executat in august 1936.
Al doilea aliat, alta victima. Din "troika" de la varful PCUS mai facea parte si Lev Davidovici Rosenfeld, renumitul Kamenev (1883-1936). El a avut acelasi traseu politic ca si majoritatea revolutionarilor de profesie, facand si el cunostinta cu rigorile inchisorilor tariste si ale exilului. Dupa lovitura de stat din 1917 detine pentru o scurta perioada sefia noului stat bolsevic, ca presedinte al Comitetului Executiv Central pe intreaga Rusie.
Opunandu-se publicarii "Testamentului" lui Lenin, el i-a facilitat lui Stalin drumul catre putere. Totodata, il ajuta sa preia sefia PCUS, luptand impotriva propriului lui cumnat – Trotki. Dar peste putin timp, Kamenev observa schimbarea liniei staliniste in politica interna si externa. Nemultumit de aceasta schimbare si de aparitia cultului personalitatii lui Stalin, Kamenev formeaza alaturi de Zinoviev "noua opozitie", curajul costandu-l functiile din partid.
In 1925, bucurandu-se inca de notorietate politica, revine in alianta cu Zinoviev si fostul sau rival Trotki, formand "troika celor puri". Dar nici aceasta alianta nu se dovedeste un instrument destul de puternic pentru inlaturarea lui Stalin. Dornic de razbunare si cu o influenta din ce in ce mai

mare in partid, Stalin il anihileaza si pe Kamenev, implicandu-l in procesul “asasinilor lui Kirov” (1935). Un an mai tarziu, Kamenev, ca si prietenul sau Zinoviev, a fost acuzat si executat (august 1936).
ULTIMA REDUTA – ALIATII DE DREAPTA. Daca in 1925 Trotki era suprimat ca om politic de catre Stalin cu ajutorul lui Kamenev si Zinoviev, lovitura finala impotriva ultimilor doi a venit din partea opozitiei de dreapta. Din grupul comunistilor de dreapta faceau parte presedintele Comitetului Central, Alexei Ivanovici Rikov (redactorul-sef al ziarului oficial de partid Pravda), Nikolai Ivanovici Buharin si liderul sindicatelor Mihail Tomski. Fiecare dintre ei avea o puternica pozitie in partid. Buharin, de exemplu, fusese declarat de Lenin, in celebrul sau “Testament politic”, “favoritul partidului”, fiind recunoscut ca teoreticianul cel mai important al bolsevicilor. Conform celor trei exponenti ai “comunismului de dreapta”, pentru ca taranii sa fie mai productivi, trebuiau incurajati sa se dezvolte si sa prospere. Buharin chiar a lansat poporului indemnul capitalist, pentru care Stalin nu il va ierta: “Imbogatiti-va!”. Constient de puterea lui Stalin, Buharin ii marturisea lui Kirov: “O sa ne stranga de gat. Este un intrigant fara principii care isi subordoneaza totul apetitului pentru putere. In orice moment isi schimba teoriile pentru a scapa de cineva”.
Anihilarea dreptei. Oamenii de care s-a servit Stalin pentru a inabusi vocile comunistilor declarati de dreapta au fost Kaganovici (un tanar membru al Biroului Politic) si Viaceslav Molotov. Kaganovici a fost insarcinat cu inscenarea epurarii sindicatelor de dreapta, lovind astfel in Tomski. Molotov a procedat la fel cu cadrele de partid din organizatia moscovita impotriva lui Buharin si Rakov.
Incheindu-si socotelile cu adversarii de la stanga si de la dreapta esichierului politic, Stalin se instaleaza la Kremlin, definitiv. Incepea domnia “tarul rosu” Stalin.

PASIUNI
Boris Bajanov, secretarul lui Stalin in anii ’20, creioneaza un portret al acestuia in afara vietii politice: “Stalin manifesta o indiferenta aproape totala fata de arta, de literatura si muzica. Destul de rar, asculta muzica de opera. Cel mai adesea – arii din Aida. Din preocuparile lui Stalin lipseau femeile. Chiar si sotia lui ii parea o povara, de care se ocupa foarte putin. Ce pasiuni il dominau pe Stalin? Una singura, o patima atotcuprinzatoare insa, absoluta, de care era realmente coplesit: setea de putere”.

MEDIOCRU
Desi Stalin a ramas in istoria URSS ca cel mai inversunat adversar politic al lui Trotki, se pare ca relatiile lor nu au fost dintotdeauna reci. Jucand rolul bunului coleg de partid, Stalin il invita pe Trotki si familia lui la resedinta de vara din afara Moscovei. Acolo se destindeau luand masa impreuna, depanand amintiri din perioada de lupta revolutionara, cantand si dansand. Cu toate acestea, Stalin nu reprezenta pentru Trotki decat “mediocritatea eminenta a partidului”, pentru care nu merita sa-si bata capul. Rivalitatea cu Stalin il va costa pe Trotki viata.

PRECAUTIE
Tovarase Stalin, am terminat lichidarea!
Stalin: Care lichidare?
Lichidarea analfabetilor!
Stalin: Bine! Acum incepeti lichidarea alfabetizatilor!
Semnati, va rog, ordinul!
Stalin: Nu, nu. Daca voi semna ordinul, toti vor sti ca stiu carte.

„Ajutorul Rosu“, un simbol al Moscovei

GEORGE D. RIPA

Oficial, Ajutorul Rosu trebuia sa-i sprijine financiar pe comunistii aflati in inchisori si familiile lor. Neoficial, a fost o organizatie prin care URSS subventiona miscarea comunista europeana. Astfel, Moscova intretinea legatura cu partidele comuniste "nationale" si controla fidelitatea tovarasilor europeni.

Dupa ce bolsevicii condusi de Vladimir Ilici Lenin au preluat conducerea Rusiei, si-au propus sa internationalizeze revolutia. Conform ideologiei marxiste, idealul socialismului era crearea unei republici mondiale a muncitorilor si taranilor. Deoarece comunismul s-a impus greu in Rusia, ca urmare a unui sangeros razboi civil, Lenin a renuntat la idea internationalizarii comunismului. Totusi, prin intermediul Cominternului, militantii comunisti erau controlati de la Moscova, primind instructiuni despre cum trebuiau sabotate guvernele statelor democratice europene. Cominternul a elaborat modalitati variate de organizare a comunistilor la nivel national. Cele mai semnificative au fost organizatiile de intr-ajutorare a muncitorilor cu dificultati materiale. Printre aceste tipuri de organizatii umanitare create de Comintern s-a numarat si Ajutorul Rosu. Organizatia a luat fiinta la nivel international in noiembrie 1922. Oficial avea ca scop apararea detinutilor politici comunisti. Ajutorul Rosu urmarea acordarea de sprijin material si moral muncitorilor aflati in inchisoare din cauza apartenentei lor comuniste. La acea data existau si alte organisme cu scopuri similare: Crucea Rosie Socialista, Comitetul de Ajutorare de pe langa Comisia Generala a Sindicatelor, Cercurile femeilor muncitoare sau Prietenii naturii. Prin aceste organizatii, sovieticii doreau sa controleze toate partidele comuniste europene.

AFILIEREA. In vara anului 1924, Partidul Comunist din Romania hotaraste afilierea Comitetului Central de Ajutorare al PCdR la Ajutorul Rosu International.

La 24 august 1924, noul Comitet Central al PCR, ales la Congresul al III-lea, a decis in prima sedinta plenara infiintarea de organizatii ale Ajutorului Rosu in diverse localitati. Se urmarea atragerea "muncitorilor sindicalisti si social-democrati", precum si strangerea de fonduri prin colecta publica. Scopul declarat era acela de ajutorare a detinutilor comunisti.

ORGANIZARE. La 24 august 1924 s-a luat decizia de a-l numi pe Gh. M. Vasilescu in functia de lider al Comisiei Centrale a Ajutorului Rosu cu sediul la Bucuresti. Componenta ulterioara a Comitetului Central al Ajutorului Rosu este greu de stabilit. Cert este ca Gh. M. Vasilescu a reprezentat acest organism pana in iunie 1925. Ulterior, de respectivul au raspuns: Constantin Agiu, Elena Filipovici, Maria Fiser, Foris Loty, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Vasile Luca, Mihai Roller s.a. Partidul Comunist detasa membri din randurile sale catre nou-infiintata organizatie. Astfel se explica de ce mai toate persoanele care au activat in Ajutorul Rosu s-au aflat initial pe listele comunistilor.

Ajutorul Rosu avea o organizare total diferita de celelalte organizatii de ajutorare ale vremii. Urma sa aiba un Comitet Central, comitete regionale, raionale si locale, dar si membri permanenti care trebuiau sa cunoasca statutul organizatiei si sa plateasca cotizatii lunare. O parte din fondurile stranse in tara erau cedate Ajutorului Rosu International. La randul sau, organizatia internationala urma sa sustina financiar si moral organizatiile nationale.

AJUTORUL ROSU, IN ILEGALITATE. In 1924, o data cu scoaterea in afara legii a Partidului Comunist, si Ajutorul Rosu a impartasit aceeasi soarta. Din acest motiv, organizatia a fost nevoita sa introduca modificari in structura sa. In decembrie 1924, numerosi activisti din Bucuresti, dar si din provincie au fost arestati. De aceea, in 1925, s-a urmarit largirea bazei organizatorice ilegale a organizatiei si mutarea centrului de greutate in mediul muncitoresc.

O constanta a politicii Ajutorului Rosu, incepand cu anul 1925, a fost intrepatrunderea activitatilor legale cu cele ilegale. In anii 1926-1930 s-au infiintat pe langa sindicate din Romania mai multe comitete legale de ajutorare. Insa, toate organizatiile legale care au activat in aceasta perioada, unele chiar pana in 1940, au depins organizatoric de Ajutorul Rosu, care a continuat sa existe in ilegalitate. Interdependenta dintre Ajutorul Rosu, organizatie ilegala, si comitetele legale

din fabrici o gasim precizata chiar in documentele organizatiei. Astfel ca: “Ele (organizatiile legale) indeplinesc sarcinile partiale ale organizatiei, dar nu trebuie sa devina niste organe independente, nici paralele cu MOPR” (MOPR reprezinta initialele Ajutorului Rosu in limba rusa).
Intr-un document al Ajutorului Rosu se afirma ca in decembrie 1925 “in Regat, la aproape toate comisiile sindicale locale existau deja organizatii legale MOPR in forma de comitete de sprijin”.
FRACTIONISMUL IN ORGANIZATIE. In 1929 izbucnesc lupte fractioniste in cadrul Partidului Comunist din Romania. Efectele acelor lupte se vor rasfrange si asupra Ajutorului Rosu. Conducerea Ajutorului Rosu a fost divizata in doua. S-a creat un nou Comitet Central al Ajutorului Rosu, care a luat hotararea dizolvarii celui vechi. A urmat o perioada tulbure in activitatea Ajutorului Rosu. Au fiintat in acelasi timp doua conduceri paralele, care isi tineau propriile sedinte. Astfel, in randul organizatiilor locale a domnit confuzia si acest lucru s-a rasfrant si asupra rezultatelor actiunilor lor.
REALIZARI. Dintr-un document intern al Ajutorului Rosu rezulta ca in luna ianuarie 1925 s-au cheltuit 535.000 lei, in conditiile in care existau 580 de detinuti politici. Dintr-un alt document din decembrie 1925 rezulta ca norma de ajutor de 750 lei lunar a existat in tot cursul anului 1925. Ca urmare a evenimentelor de la Lupeni, actiunile Ajutorului Rosu s-au intensificat. S-a creat in Bucuresti un comitet de ajutorare special coordonat de Alexandru Dobrogeanu-Gherea alaturi de alti membri importanti din organizatie. Au fost colectati 80.000 lei, care au fost ulterior impartiti familiilor muncitorilor participanti la evenimente. La aceasta actiune a participat si Ajutorul Rosu International, care a trimis in Romania aproximativ 100.000 lei.
PLATA AVOCATILOR. Ajutorul Rosu a popularizat intens situatia celor 82 de detinuti politici aflati la Doftana. Comitetul Central al Ajutorului Rosu a trimis circulare in tara pentru a se infiinta comitete de actiune in fabrici care sa ceara imbunatatirea situatiei lor.
In acelasi timp, se punea problema avocatilor care aparau detinutii politici in instanta. Din primele documente ale Ajutorului Rosu rezulta ca a existat un birou juridic compus din M. Cruceanu, C. Paraschivescu si Eliad Romanul. Sumele platite avocatilor erau destul de mari. Astfel, doar in perioada ianuarie-martie 1925 au fost cheltuiti pe avocati 100.000 lei. Au fost unele cazuri in care au fost adusi avocati straini. Apararea militantilor comunisti era legata si de incercarea comunistilor de a legaliza Partidul Comunist, incercare esuata.
O data cu venirea la putere in Germania a lui Hitler (1933), Ajutorul Rosu a primit noi sarcini. Discursul antifascist a fost tot mai des intalnit. El a fost adoptat tot la presiunea Ajutorului Rosu International, actiunile fiind coordonate de comitetul antifascist francez condus de Henry Barbusse.

NE AJUTAM IMPREUNA!
O contributie importanta la fondurile Ajutorului Rosu au adus-o chiar detinutii politici. Multi dintre ei fusesera renegati de familii si munceau in detentie pentru a se intretine. Autoritatile le-au permis condamnatilor comunisti sa organizeze ateliere in inchisori. Majoritatea lor erau muncitori, cunoscand meserii care le puteau aduce venituri in bani. Ei lucrau obiecte artizanale, care erau apoi scoase la licitatie. Surplusul de bani era donat organizatiilor comuniste de intr-ajutorare sau luau drumul Moscovei pentru finantarea Cominternului.

“In Bucuresti este un Comitet Central al Ajutorului Rosu, format din trei membri. Secretarul organizatiei este numit de Comitetul Central al partidului si este platit de organizatie. Sunt doua secretariate regionale, in Basarabia si in Transilvania”
Biroul Balcanic al Ajutorului Rosu, 1923

Pacifismul si Partidul Comunist din Romania

GEORGE D. RIPA

Comitetul International Antirazboi a fost un instrument prin care Cominternul a manipulat opinia publica occidentala. Scopul organizatiei era sa atraga simpatia Occidentului pentru „patria sovietelor“. Si Partidul Comunist din Romania a creat o structura legala, Comitetul National Antirazboi.

La initiativa Cominternului, miscarea comunista de pretutindeni a adoptat lozinci antirazboi. Cea mai cunoscuta dintre ele este „lupta pentru pace“ mentinuta in cadrele „limbii de lemn“, pana la caderea regimului comunist. Printre numeroasele organizatii legale create de Partidul Comunist din Romania s-a aflat si Comitetul National Antirazboi. Scopul organizatiei era impunerea in societate a unui curent ostil democratiilor occidentale, precum si victimizarea URSS.
RAZBOI RAZBOIULUI! Miscarea antirazboi a debutat oficial in Romania in martie 1932. Conform istoriografiei comuniste oficiale, la acea data, Partidul Comunist a trimis o circulara catre toate comitetele regionale si locale in care chema la pregatirea unei mari campanii antirazboi. In circulara se cerea organizarea de intalniri si de demonstratii de strada. Comitetelor locale li se cerea sa formeze asociatii de prieteni ai pacii. Se afirma in circulara ca aceste organizatii „vor fi constituite legal si toata activitatea lor va fi legala“.
Una dintre primele actiuni ale Comitetului Antirazboi a fost organizarea unei intalniri la sala Marna din Bucuresti, la 20 martie 1932. Cu aceasta ocazie s-a adoptat lozinca „Razboi razboiului!“. Conform versiunii acreditate ulterior de istoriografia comunista, miscarea a fost extinsa si in alte zone ale tarii, cu precadere in Transilvania. In Oradea si Targu-Mures au avut loc chiar demonstratii de strada, afirma aceleasi surse.
In martie 1932 are loc Conferinta pe tara a muncitorilor ceferisti. Delegatii prezenti aici voteaza o rezolutie consacrata luptei pentru impiedicarea declansarii unui razboi. In toate discursurile si manifestele tiparite erau vizate in special democratiile occidentale. Se critica politica „imperialista“ a acestora in opozitie cu politica pacifista a URSS. Gazeta Lupta CFR dedica numarul sau din 5 septembrie 1932 pericolului declansarii unui razboi „imperialist“.
In aprilie 1932, are loc o plenara a Comitetului Central al PCdR. In rezolutia adoptata se afirma necesitatea crearii de comitete antirazboi in fabrici si in uzine si organizarea de demonstratii de strada. Demonstratiile trebuiau sa aiba ca punct final ambasadele si consulatele statelor considerate „agresive“. In primavara anului 1932, conducerea PCdR se ocupa intens cu crearea unei organizatii de masa legale, Comitetul Antirazboi.
COMITETUL NATIONAL ANTIRAZBOI. In tara, initiativele Comitetului International sunt preluate de presa de stanga si popularizate mai ales prin manifeste ale Partidului Comunist. Intr-un manifest intitulat „Razboiul“, Partidul Comunist facea un apel „catre toata tara sa se ocupe de o retea de comitete antirazboi care vor trebui sa desfasoare o campanie de solidaritate si sustinere a Comitetului International care organizeaza Congresul Mondial contra Razboiului“.
REACTII LA BUCURESTI. In perioada Congresului International Antirazboi desfasurat la Paris, la 27 august 1932, comunistii romani au incercat organizarea unor actiuni si in Romania. Conform istoriografilor oficiali ai partidului, au fost organizate la Bucuresti intruniri si manifestatii antirazboi. Acestea au trecut neobservate in epoca, ceea ce pare a demonstra ca populatia nu a aderat la mesajul comunistilor.
La 28 august, la sala Rex din Bucuresti are loc o intrunire la care participa aproximativ 100 de persoane. Aici se hotaraste crearea cat mai rapida a unor comitete antirazboi locale. Apelul este preluat in special la Iasi si la Cluj, unde au loc intruniri in acest sens, actiunea fiind dublata de impartirea de manifeste. La Cluj se editeaza ziarul Contra Noului Razboi.
La constituirea Comitetului National Antirazboi au participat oameni de stiinta si publicisti, cum ar fi C.I. Parhon, I. Costea, L. Rebreanu, Zoe Frunza. Ulterior au aderat N.D. Cocea, Radu Boureanu sau Cicerone Theodorescu. Astfel, prin aderarea acestor intelectuali de marca la „lupta pentru pace“, miscarea comunista a reusit sa castige pentru o perioada de timp un aer de respectabilitate.

In august 1932, nou-infiintatul Comitet National Antirazboi a lansat un apel catre mase. In document se facea apel catre toate fortele democratice, cerandu-le sa ia atitudine impotriva statelor fasciste si a statelor „imperialiste“. In aceeasi luna, Comitetul National Antirazboi a editat „Buletinul Comitetului de Actiune Impotriva Razboiului“. Urmatoarea perioada este folosita de catre membrii organizatiei in pregatirea unui corp de activisti care sa participe la Congresul International Antirazboi.
In februarie 1933, printr-o ordonanta a Comandamentului Militar, organizatia este scoasa in afara legii. Dupa aceasta data a disparut caracterul organizat al miscarii. Ulterior, la ordinul Moscovei, comunistii au incercat sa puna semnul de egalitate intre lupta impotriva razboiului si lupta impotriva fascismului. Intr-o rezolutie a C.C. al PCdR din februarie 1935 se afirma ca „lupta contra fascismului trebuie imbinata cu lupta contra razboiului, sub lozinca «Fascism inseamna razboi»“.

PACEA SI PROPAGANDA
Sovieticii au folosit ideea luptei impotriva razboiului in scopuri propagandistice. Ei au profitat de naivitatea unor intelectuali occidentali care, sedusi de ideea luptei pentru pace, au ajuns sa gireze experimentul comunist si sa faca propaganda Uniunii Sovietice. In vara anului 1932 se creeaza Comitetul International impotriva razboiului. Acesta cuprindea o serie de intelectuali marcanti din perioada interbelica si isi propunea, pentru inceput, convocarea unui Congres International pentru Pace.
Acesta era si sensul apelului lansat de scriitorii Henry Barbusse, Maxim Gorki si Romain Rolland: „Chemam pe toti barbatii si pe toate femeile fara deosebire de afilierea lor politica, toate organizatiile muncitoresti, culturale, profesionale si sindicale, toate fortele si organizatiile de masa ca sa se alature apelului nostru in vederea unui congres de lupta impotriva razboiului“. Congresul se deschide la data de 27 august 1932, la Paris. Participa 2.200 de delegati din 27 de tari. La tribuna Congresului au vorbit circa 100 de persoane. Discursul din partea delegatilor romani a fost sustinut de catre P. Constantinescu – Iasi. La finalul congresului, participantii lanseaza un apel-manifest in care isi arata ingrijorarea fata de politica de inarmare dusa de numeroase state europene. Tot in manifest sunt elogiate politica URSS si, mai mult decat atat, pericolul in care statul bolsevic s-ar afla.

Editorial: Biografie de ilegalist - Vasile Luca

LAVINIA BETEA
Prezentam in premiera documentele aflate in Arhivele CNSAS. Ele il au ca protagonist pe Vasile Luca, fost ministru de finante comunist.

Printre metodele consacrate ale istoriei recente (ca si ale psihosociologiei, de altfel) se afla metoda biografica. Utilizata, ca orice instrument stiintific de investigatie, cu respectarea unor canoane, biografia unor lideri sau opozanti politici serveste la clarificarea interactiunilor individ, mediu, societate si particularizarea unor categorii sociale. Din pacate, in istoriografia romaneasca, metoda a fost deseori suplinita de o prolifica productie eseistica practicata de autori mai mult sau mai putin avizati in regulile cercetarii.
Cauzele prezentei situatii se raporteaza, desigur, si la dificultatile investigatiei biografice, care presupune surse multiple si costisitoare de documentare (documente de arhiva, documente publice oficiale, surse orale). In cazul biografiei comunistilor ilegalisti, lucrurile se complica din motive, uneori, de nesolutionat. O incursiune in practicile PCUS este binevenita in explicarea dificultatilor cunoasterii biografiei ilegalistilor romani. Inca inainte de infiintarea partidului comunist in Romania, conducerea bolsevicilor ajunsi in Rusia la putere interzice consemnarea in procesele-verbale a hotararilor Biroului Politic legate de cele mai grave probleme. Printre

secretele despre care e interzis a se scrie se afla amanuntele compromitatoare din biografia fostilor revolutionari. In 1923, Lenin reconfirma dispozitia anterioara. Stalin va accentua secretomania de partid, astfel ca documentele devin productii obscure ale deciziei politice si relatiilor din nucleul decizional. In timp, secretul total este ridicat la rang de traditie a misteriosului „ordin al Purtatorilor de Sabii", dupa cum isi denumea Stalin partidul. In 1924, se hotaraste ca toata activitatea membrilor din Secretariatul Comitetului Central al Partidului trebuie considerata secret de partid.
Anul 1937 este unul de bun augur pentru cercetatorul istoriei comunismului. Verificarile documentelor de partid (proverka), initiate in URSS in vederea „epurarii" comunistilor necorespunzatori, includ, obligatoriu, autobiografiile celor „verificati". Traiectele descrise de autorii lor sunt apoi verificate prin intermediul documentelor oficiale si declaratiilor altor comunisti.
Nimic compromitator nu se dezvaluie despre un conducator al partidului decat cu ocazia „epurarii" – a fost insa una dintre regulile care a functionat in toate tarile cu parcurs comunist. Astfel ca, din dosarele aflate in arhivele Cominternului, autobiografiile ilegalistilor romani au ajuns in arhivele noastre doar in cazul solicitarii lor de catre Comisia de control a partidului comunist roman, ajuns la putere atunci, cand respectivul conducator devenea un proscris. Din dosarele de ancheta ale acuzatilor in procesele staliniste postbelice putem reface nu doar traiectoria lor de viata, ci si anumite segmente din istoria partidului. In acest sens, „dosarul Patrascanu" (204 volume, cu circa 70.000-80.000 pagini) este un tezaur pentru cunoasterea istoriei partidului. „Dosarul Vasile Luca" (alta documentatie impresionanta de arhiva, cu 169 volume) ofera numeroase informatii despre ilegalistii ardeleni, comunistii romani care au fost in timpul razboiului in URSS ori despre relatiile de culise dintre membrii Biroului Politic de la Bucuresti in etapa de instalare a comunismului. Suntem, astfel, in posesia mai multor date despre liderii „epurati" decat despre aceia care s-au mentinut pana la moarte in zona puterii. Putem reface mai usor biografia lui Patrascanu decat a lui Gheorghiu-Dej, a lui Vasile Luca decat a lui Leonte Rautu, a Anei Pauker decat a lui Bodnaras.
Pentru a oferi cititorilor nostri o imagine asupra biografiilor reale ale ilegalistilor si totodata a dificultatilor de investigare a istoriei comunismului, ne propunem prezentarea in aceasta saptamana, in premiera, a unor documente despre Vasile Luca (1898-1963), aflate in Arhivele CNSAS. Luca a fost reprezentant al comunistilor romani inca de la infiintarea partidului pana in 1952, an in care, din pozitia de secretar al Biroului Politic si vicepresedinte al Guvernului Romaniei, a fost arestat.
Acuzatiile care i s-au adus in procesul din 1954 se aseamana cu cele din „procesul Ceausestilor". La conceptia actului de acuzare a sotilor Ceausescu a contribuit, de altfel, si unul dintre „stilistii" rechizitoriului lui Luca. Lui Vasile Luca i-a fost insa comutata, in 1954, pedeapsa de condamnare la moarte in inchisoare pe viata. In inchisoare a si murit, blestemandu-si pana in ultimele ceasuri fostii tovarasi si regimul la a carui instaurare in Romania contribuise din plin.

LUCA, IN ANII DE GLORIE…
In 1951, Editura PMR a publicat o brosura propagandistica in care viata lui Vasile Luca este prezentata la modul exemplar. Cu referire la meritele sale in calitate de ministru de Finante, numit in 1947, se spune: „Indeplinind politica financiara trasata de partid, tovarasul Vasile Luca a pornit imediat sa faca ordine la Ministerul de Finante. Intr-un timp extrem de scurt, a fost lichidat sistemul recurgerii la credite, iar bugetul a fost echilibrat. Pentru prima data la noi in tara, bugetul pe anul 1948 a fost nu numai echilibrat, dar a dat si un mare excedent. Aceasta, desi au fost folosite sume imense pentru finantarea economiei nationale si desi impozitele care priveau pe oamenii muncii au fost reduse.
In 1952, Vasile Luca, Ana Pauker si Teohari Georgescu au fost inlaturati din conducerea partidului si anchetati ca „deviatori de dreapta". Dupa ce pedeapsa de condamnare la moarte i-a fost comutata in detentie pe viata, Luca adreseaza partidului multe memorii autocritice si de

clementa. Intr-unul dintre ele, datat 5 noiembrie 1954, reitereaza astfel unele momente din viata sa.
Odata, un coleg la orfelinat a intrebat „de unde am cicatricele pe obraz si cand am raspuns ca am fost muscat de un porc cand eram mai mic de 2 ani, mi-a dat o porecla „vita muscata"„. Datorita lecturilor, scrie el, „s-a dezvoltat in mine un romantism sentimental, dor de aventuri, de a deveni „om mare", eram un visator rupt de viata care trebuia sa ajunga „cineva" si sa ma razbun pentru toata suferinta".
· La intrarea in partid „eram un element declasat, betiv, cartofor si aveam si o boala care era socotita nevindecabila" (sifilis, n.n.).
· Arestat de Siguranta, „am inceput sa vorbesc, intai sa recunosc ceea ce a stiut siguranta sau ceea ce au recunoscut altii, apoi am tradat si eu o serie de elemente chiar din conducerea CC PCR dupa ce in prealabil am fost batut".

LAUDE
„Intreaga ta activitate politica este un minunat exemplu de abnegatie, de darzenie, de claritate a gandirii si devotament nemarginit pentru mareata cauza a proletariatului, pentru interesele poporului muncitor al Patriei noastre"
Din telegrama CC al PMR adresata lui Vasile Luca cu ocazia implinirii a 50 de ani (iunie 1948)

Autobiografia lui Vasile Luca, la Comintern

LAVINIA BETEA

In 1939, Vasile Luca (Luka Laszlo) a fost chemat in URSS pentru a raporta Cominternului despre activitatea comunistilor din Romania. A fost insa prins de catre granicerii romani si incarcerat la Cernauti. Cedarea Basarabiei si Bucovinei de Nord catre URSS, in iunie 1940, ii va schimba insa destinul.

Originea sociala. „M-am nascut in Sincatolna, jud. Treiscaune, in anul 1898 (8 iunie). Tatal meu a fost fierar, iar mama se trage dintr-o familie de mic-meseriasi. Bunicul meu avea atelier de fierarie la statul (in satul – n.r.) Sincatolna, avea si pamant, dar mama n-a primit nimic de la parintii ei, asa ca parintii mei erau foarte saraci. Tatal meu a murit in varsta de 26 ani si mama a ramas cu mine si cu o sora mai mare cu 2 ani. La varsta de 7 ani am fost trimis de mama – care in timpul acesta se maritase dupa un taran mijlocas – in orfelinat la Sibiu.
OPRIMAT DIN COPILARIE. Am crescut la orfelinat pana la varsta de 13 ani, urmand 6 clase primare acolo. In orfelinat am fost crescut sub disciplina militara si educatia religioasa. Din cauza ca nu am putut suferi regimul de disciplina militara si am calcat mereu aceasta disciplina, am fost foarte rau vazut, batut si flamanzit.
Nu mai bine am dus la ucenicie. In varsta de 13 ani am fost dat la un mic mester lacatus la care am invatat lacatuseria. Aici, 14–16 ore de munca pe zi, batai si foamete am suferit 3 ani, pana cand in 1914, dupa izbucnirea razboiului mondial, am iesit lucrator calificat. In scoala nu am fost intre elevii cei mai buni la lectie, am invatat mediocru, in schimb, am citit foarte mult si am capatat cultura generala mult mai mare decat mi-ar fi putut da scoala. La inceputul anului 1915 am intrat la calea ferata la Depou Brasov ca lucrator. Desi aveam deabea 17 ani, din greseala am fost incorporat in armata si in octombrie am intrat la armata si in decembrie trimis pe front.
CONTACTUL CU MISCAREA. Nu cunosteam inca socialismul si scopul razboiului care in urma unei mare batalii in Volhinin 21 sept. 1916, unde a murit 15.000 oameni, mi-am pus prima data intrebarea „pentru ce". Si aceasta a fost o cotitura in viata mea. Am inceput sa urasc razboiul si pe cei care ne-a trimis in razboi. La inceputul lui octombrie 1918, in ajunul revolutiei burghezo-dem. ungara am fugit dela front la Budapesta, unde am participat la demonstratia

revolutionara contra razboiului pentru pace. Dupa demobilizare m-am dus acasa la satul meu, dar de acolo iar am intrat in armata pentru apararea Ardealului contra Romaniei. Se creiase o armata speciala din secui. In armata secuiasca am fost ales delegat a soldatilor fara a cunoaste inca socialismul, am luptat contra ofiterilor reactionari pentru nevoile imediate ale soldatilor. Dupa ordinul Guvernului Karoly, armata secuiasca nu s-a opus inaintarea romanilor in Transilvania si ne-am retras pana la Satul Mare. In timpul acesta la sfarsitul anului 1918, comunismul a devenit pericol pentru burghezie si mosieri maghiari. In armata am primit un ordin secret ca fiecare soldat sa fie „vigilent“ si sa urmareasca pe comunisti si chiar poate sa-l omoare fara nici o consecinta. Abea acum am auzit prima data de comunism si, fiind foarte neincrezator in ofiterii nostri, imediat m-am dat seama ca comunistii trebue sa fie oameni care lupta pentru popor si am cautat legatura cu ei ca sa cunosc scopul si lupta lor. Astfel am reusit ca sa fac cunostinta cu cativa muncitori din Satu Mare care a fost comunist membru de partid. Dela ei am auzit prima data ce este comunism si am primit cu asa entuziasm ca am devenit (cuvant indescifrabil – n.r.) indata un muncitor constient gata la orice sacrificiu pentru cauza comunismului. Ei mi-a explicat ca armata secuiasca este o armata „contrarevolutionara“ si daca in mod sincer vreau sa devin comunist trebuie sa parasesc armata. Acum stiu ca parasirea armatei unde am avut influenta foarte mare si puteam sa fac munca revolutionara sub directivele partidului a fost o greseala, dar atunci dupa propunerea lor am parasit imediat armata, unde am avut salar bun, mancare, dormit si imbracaminte si am devenit somer fara niciun ajutor dela nimeni, ca sa pot deveni comunist. Peste cateva zile am gasit ceva de lucru chiar la un „comunist“, dar abea am castigat pentru hrana. M-am prezentat la sindicat si la partid, dar n-am fost primit nici in sindicat, nici in partid. M-a respins sub pretextul ca n-am avut carnetul de lucrator la mine. (Ramasese acasa la satul meu, unde intrase deja romanii). Nu m-a descurajat insa neprimirea mea in partid si nici in sindicat pt. ca acum stiam care este drumul meu de urmat.
SOLDAT ROSU. Am trait in mare mizerie pana cand in Martie, dupa ce proletariatul maghiar a preluat puterea de stat si Ungaria a devenit sovietica si a inceput sa se creeze armata rosie, am reintrat in regimentul meu, care s-a transformat in armata rosie, am devenit soldat rosu.
Am plecat la front, dar in luna mai 1919, in urma tradarii conduc. comandamentului care a predat intregul oras in mainile romanilor, am devenit prizonier. Am fost dus la Brasov, de unde peste cateva zile am fugit si m-am ascuns in satul meu. In urma caderii revolutiei ungare am reusit ca sa reintru la calea ferata devenit acum CFR la depoul Brasov.
In prima zi cum am intrat la CFR am intrat si la sindicat si la Partidul socialist din Bartasag, care era o sectie de stanga. (PC inca nu fusese creiat in Romania). Eu ma consideram comunist si incepand deci dela luna sept. 1919 pana azi am activat in miscarea muncitoreasca revolutionara ca membru activ.
FONDATOR AL PARTIDULUI. Am inceput sa citesc literatura marxista leninista. In 1920 am iesit dela CFR si pana in anul 1924 am lucrat la diferite fabrici. In 1922 am participat activ la trecerea Partidului soc. din Brasov la PC la creerea organizatiei de PC la Brasov. In sindicat eram membru comitetului sind. metalurgist prim delegat al fabricei metalurgice Schiel Brasov. In 1923 am devenit presedinte organizatiei PC la Brasov (PC a existat legal pana la sfarsitul anului 1924). In 1924 luna iulie am devenit secretar regional al PC in regiunea Brasov, Sibiu, Tarnava, Valea Jiului, unde am creat prima data organizatie ilegala a PC pe baza de celule pe intreprindere. In decembrie 1924 am fost arestat si acuzat pt. tiparirea si raspandirea manifestului ilegal intitulat „Jos robia economica politica si nationala“.

IMPREJURARI NESPERATE

Onorurile ce i-au fost acordate de sovieticii intrati in posesia regiunilor romanesti au transformat detinutul din inchisoarea Cernauti intr-unul dintre reprezentantii puterii sovietice din oras. Curand a fost chemat insa la Moscova, unde i s-a cerut sa-si scrie autobiografia.
Datorita anchetarii lui Vasile Luca (1952-1954), in arhivele romanesti se afla si aceasta autobiografie, solicitata de organele de ancheta. Deoarece ea este reprezentativa pentru acest tip

special de documente si contine episoade interesante pentru descrierea vietii si activitatii ilegalistilor, vom reproduce-o integral in cele ce urmeaza. Mentionam ca nu am corectat limbajul lui Vasile Luca – a carui limba materna este cea maghiara – decat in cazurile in care cuvintele sunt atat de gresit utilizate, incat modifica sensul frazei. Subtitlurile ne apartin. Ca si incercarea de precizare, prin ele, a subtemelor tipice autobiografiilor de ilegalisti.

POST-SCRIPTUM
In 5 august 1940, Vasile Luca si-a incheiat autobiografia solicitata de Comintern. La finele acesteia, pentru a-si dovedi meritele de revolutionar, a adaugat urmatorul post-scriptum: „Am 21 de ani activitate revolutionara, de 18 ani membru PCR. Am facut si greseli fiindca n-am avut pregatire Marxista-Leninista suficient. Educatia mea am primit in lupta, in munca practica strans legate cu suferinte grele. Constiinta mea de clasa m-a ajutat intotdeauna ca sa recunosc greselile si stiu sa repar si sa nu mai repet greselile.“ In 1952-1954 va modifica multe dintre declaratiile facute in 1940. De data aceasta, biografia era scrisa la ordinul Partidului Muncitoresc Roman (denumirea P.C.dR. incepand din 1948). „Greselile“ erau numite acum „crime“ si „tradari“ de gravitatea celor care atrag condamnarea la moarte.

CURAJ
„Procesul a durat 10 zile si in fata salii pline cu muncitori (...) eu si ceilalti acuzati cu curaj am atacat burghezia si mosierii romani, demascand caracterul de clasa al acestui proces.“
Vasile Luca despre procesul din 1928

<u>Sarcinile de partid ale lui Luca, in ilegalitate</u>

LAVINIA BETEA

Reiese din continuarea autobiografiei lui Vasile Luca ca acesta a fost unul dintre personajele importante ale partidului comunist. Ca organizator al „sindicatelor rosii“, Luca are merite si in „ridicarea lui Gheorghiu-Dej“ ca lider sindical. Marturisirea o face insa nu anchetatorilor, ci paznicilor sai din inchisoare.

Arestari si anchete. „In aceasta prima cadere la Siguranta (decembrie 1924 – n.r.) nu am avut purtare cele mai buna nu din cauza fricei de batai, fiindca eram gata oricand sa sacrific si viata pentru cauza revolutiei, dar nu am avut educatie, dar mai bine zis am fost educat gresit. Eu am intrebat pe Koblos, care a fost secretar in PCR, cum trebuie sa ma port la Siguranta daca ma prinde si el ne-a dat instructiuni ca ceea ce se dovedeste despre noi trebuie sa recunoastem, dar sa nu dam pe altii si lucrurile care nu este descoperit. Asa ca la cadere am recunoscut activitatea comunista atat mai mult ca eram mai inainte presedinte organizatiei legale. Am recunoscut ceea ce a declarat altii despre mine. Insa nu am dat nici tipografiei care era cunoscut numai de mine nici cei arestati si nu am dat pe nimeni. Dealtfel datorita lipsei de experienta conspirativa Siguranta stia foarte mult despre activitatea ilegala a PCR si a facut arestari pe intreaga tara. Peste 800 tov. au fost arestati. Am fost inaintat la Sig. Gen. la Bucuresti si apoi depus la inchisoarea militara Jilava, unde am stat 3 luni si in urma de greva foamei de 37 zile am fost pus in libertate. La instructie am negat totul si comisarul regal n-a reusit sa se dovedeasca nimic impotriva mea. In ziua de 28 aprilie 1925 a inceput procesul si a durat pana la 9 iunie. Am fost prezenti la proces 56 acuzati, atat a ramas din 800 arestati. La proces am avut purtare foarte buna, am demascat regimul capitalist devenind din acuzat acuzator am sustinut comunismul. Nu am asteptat sfarsitul procesului ci la 3 iunie impreuna cu altii 16 acuzati am fugit de la proces. Am fost condamnat in lipsa la 10 ani inchisoare. La 6 septembrie 1925 in urma denuntului unui agent provocator am fost arestat si readus la Jilava ca sa fie rejudecat. A mai cazut dintre cei condamnati in lipsa inca 3 tov.

si in 1926 si tov. BORIS STEFANOV condamnat toti la 10 ani in lipsa. Datorita campaniei internationale de protest impotriva arestarii tov. BORIS STEFANOV si ceilalti acuzati, burghezia romana amana mereu procesul cautand momentul mai potrivit judecarea acestui proces. Asa ca abea in anul 1928 dupa 3 ani de retinerea mea in inchisoare a fost procesul rejudecati. Tov. BORIS si BERCU ZAHARESCU (un student) au fost condamnati iar noi cei 3 muncitori achitati. In acest 3 ani de inchisoare am dus lupte grele pentru regim politic si cu ajutorul tov. BORIS STEFANOV am complectat pregatirea mea marxista Leninista. In urma eliberarii mele din inchisoare a doua zi am reinceput activitatea revolutionara. Am fost ales ca presedinte Comisiei Sind. Locala Brasov si m-am apucat de reorganizarea PC. la Brasov, unde n-a mai existat o viata organizatorica de partid.
DELEGAT AL PARTIDULUI. In iulie 1928 am fost trimis la congresul al IV-lea al PCR care s-a tinut in URSS langa Harcov. La congres am luptat contra liniei si tacticei oportuniste de dreapta a fostului conduceri care a fost inlaturata de congres. Am fost ales membru al noului CC al PCR. Reintorcand in Romania impreuna cu un alt membru al CC-ului am inceput reorganizarea PCR pe baza liniei hotarate de congresul al IV-lea.
LIDER SINDICAL. Intai am fost insarcinat cu munca organizatorica, apoi am trecut la munca sindicala organizand primul congres al sind. Unitare din Romania care s-a tinut in aprilie 1929 la Timisoara. La acest congres am fost ales secretar general a sind. Unitare ramanand insa si membru biroului politic al partidului nostru. In 1929 am fost in delegatia trimisa de CC al Comintern pentru rezolvarea unele probleme politice si mai ales problema sindicala din conditiuni noua (Sind. Unitare fusese dizolvate de Guvern). Dela congresul al IV-lea al PCR pana la sfarsitul anului 1929 am fost mai multe ori arestat si trimis la urma. Siguranta a incercat ca sa insceneze procese impotriva mea. Astfel am fost dat in judecata si tinut 17 zile in inchisoare tocmai in ajunul Congresului. Dupa congres iar am fost arestat si tinut o luna apoi pus in libertate, asa ca am fost nevoit ca sa trec in ilegalitate.
La Moscova n-am stat decat 2,1/2 luni si in 1930 m-am reintors in tara, dar din nenorocire in partidul nostru a izbucnit o lupta fractionista „fara de principiu“ cum a fost caracterizat de Comintern (...). Eu am fost scos dela functia de secretar al CGSU-lui si mi s-a propus sa merg la scoala Leninista. Eu am refuzat insa aceasta propunere fiindca nu intelegeam ca sa merg la scoala cu pata si am cerut ca sa fiu trimis la munca de jos ca sa repar greseala prin munca folosind experienta dureroasa pentru mine si atat de daunatoare pentru partid.
„MUNCA DE JOS“. Am fost trimis la Buhus, un orasel dar cu o mare fabrica textila si am inceput activitatea in raionul acesta care a cuprins Piatra Neamt, Buhusi si Bacau.
In februarie 1931 s-a tinut o conferinta regionala la Iasi la care am fost referent in problema sindicala. La aceasta conferinta a fost creiat Regionala Moldova, iar eu am fost ales ca secretar regional. Dupa ce am reorganizat partidul in toata regiunea la 8 iulie in urma denuntului unui provocator am fost descoperit de siguranta si arestat. Nu s-a gasit nimic asupra mea iar eu am refuzat ori ce declaratie, dupa detinerea de 4 luni am fost pus in libertate (...)
IN „LUPTA DE CLASA“. Dupa inabusirea in sange a grevei dela Grivita (atelierele CFR–Bucuresti) am fost dat in judecata din lipsa fiindca siguranta nu ma putut gasi. Desi m-a asteptat condamnarea mare, avand in vedere ca sind. rev. din nou au fost dizolvate si cadrele cele mai bune arestate am ramas in tara la munca pana ce am cazut in urmarirea unei provocari a lui DENCI la 28 august 1933 cu o condamnare in lipsa de 20 ani munca silnica. Facand opozitie a urmat ca sa fie rejudecat procesul meu. Procesul a durat 5 ani. Datorita campaniei in tara si in strainatate si lupta clasei muncitoare ca sa ma smulga din temnite, din 20 de ani s-a redus treptat la 5 ani si 6 luni pe care am executat. In inchisoare am stat iar in fruntea luptelor grele pt. regim am fost mult chinuit. Am dus munca de educare tov. inchis in conditiuni cele mai grele. Inca inainte de eliberarea mea din inchisoare conferinta partidului m-a ales in CC. Am iesit din inchisoare la 4 aprilie 1939 si dupa o luna de odihna (primul meu concediu in 20 ani de activitate) sedinta plenara a CC-lui m-a ales in secretariatul CC-ului. Am activat in aceasta calitate pana ce iar am cazut in 4 aprilie 1940 la granita URSS-ului cand trebuia sa vin la Comintern. La arestare

am reusit ca sa distrugem documentele asa ca siguranta n-a reusit sa faca alt proces decat incercarea de trecere frauduloasa a granitei si ne-a condamnat pe toti trei cati am cazut acolo, la 8 luni inchisoare."
5.VIII.1940
(ss) LUCA LASLO

ANII '30
In legatura cu fractionismul anilor '30, Luca isi face autocritica: „Com. Central s-a rupt in doua si nici eu n-am fost capabil de a judeca bolseviceste si am mers alaturi de o grupa fractionista (LUXIMIN RUDOLF) si am savarsit greseala cea mai mare ca am lasat ca lupta fractionista sa patrunda si in sindicate, la CGSU am introdus chiar eu, desi numai eu as fi fost in masura ca sa impiedic lupta fractionista. M-am lasat inselat de dusmanii partidului, de Pauker si Dori Goldstein, care s-au folosit de lipsa mea da experienta de atunci si credeam in sinceritatea lor. Vina mea nu am putut participa la judecarea acestor greseli la Comintern si au fost elemente care au folosit aceasta situatie ca sa ma calomnieze (Abraham) pentru care el a fost blamat de Congresul al V-lea al PCR."

SINDICATE
O tactica de penetrare a Cominternului au reprezentat-o infiltrarea in sindicatele muncitoresti existente si infiintarea unor sindicate noi, „rosii". Vasile Luca isi reclama in aceasta directie urmatoarele merite: „La inceputul anului 1932 am fost insarcinat de CC ca sa reorganizez miscarea sindicala revolutionara. Sindicatele noastre au activat ilegal in timpul acela. CGSU dezorganizat si miscarea sindicala rev. au ajunsese la mici grupa sind. sectariste. Am reorganizat CGSU am inceput pregatirea si organizarea luptelor economice, greve de mase pe cari am folosit pt. a forta experienta deschise a sind. rev. Astfel, la sfarsitul anului 1932 am avut sindicate legale cu 12.000 de membrii si numai CGSU a ramas organ ilegal. Prin luptele petrolistilor si CFR-istilor au esit acest numar aproape la dublu. S-a ridicat la 22.000 membri".

LIBERTATE
„La 28 iulie (1940), la intrarea Armatei Rosii eliberatoare in Cernauti, ne-au eliberat muncitorii din Cernauti prin demonstratie"
Vasile Luca

<u>Ilegalisti si agenti in randurile Partidului Comunist</u>

LAVINIA BETEA
„Dosarul Vasile Luca" din Arhivele Securitatii contine 169 de volume (aproximativ 50.000 de pagini). Printre documente se afla si notitele ministrului de Interne, Teohari Georgescu, confiscate cand acesta a fost arestat (1952). Ele au condus la investigarea relatiilor „neprincipiale" pe care Luca le-a intretinut cu Siguranta.

Primele documente care atesta relatiile speciale cu Siguranta ale lui Luca sunt datate 18 decembrie 1924.
INCEPUTUL TRADARII. Intr-un raport al Inspectoratului General de Politie si Siguranta Brasov adresat directorului central al institutiei se comunica: „Se inainteaza totodata si indivizii Luca Laszlo secretarul regiunei comuniste Brasov, Gyorki Sandor si Ludovic Klem care au impartit manifeste comuniste si au servit ca intermediari lui Elek Koblos, secretarul comitetului central al partidului comunist din Romania". Manifestele raspandite – mentioneaza raportul – erau in limba maghiara.
Anchetat in legatura cu aceasta activitate a sa: „Numitul declara ca a fost angajat de Koblos Elek,

secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist, ca secretar al Regiunei Brasov cu 5 000 lei lunar si cu atributiunea de a crea organizatii comuniste clandestine in judetele Brasov, Trei Scaune, Tarnava Mica, Sibiu si Valea Jiului (...) In continuare numitul arata ca organizatia din Brasov o conducea personal, la Sibiu era condusa de Ursa, Ferentz si Fischer. La Medias Kanlich Iosif zidar care este si presedinte al Comisiei sindicale. La Petrosani, Tarnovschi si Stricker. La Lupeni, Farkas Mihai".

URMARI. Rezulta ca in timpul acelei interogari, Luca si-a declarat activitatea ilegala si a comunicat numele tovarasilor sai. Varga Gabor, unul dintre numerosii sai frati (fiecare cu alt nume), implicat in activitatea ilegala comunista, a recunoscut de asemenea invinuirile aduse si a declarat agentilor Sigurantei ceea ce stia.

Urmare a acestei colaborari, in 1928, in procesul la care principalul acuzat a fost Boris Stefanov, „numitii Luca Laszlo, Buia Iosif si Ilie Iosif au fost achitati si amnistiati". Raportul precizeaza insa continuarea supravegherii lor, urmand a fi comunicat „ce se va mai ivi suspect in sarcina lor".

In 1952, in stare de arest si ancheta, dupa ce i-a fost adus la cunostinta continutul acestor documente, Luca recunoaste „activitatea sa tradatoare".

LUPENI, 1929. Faptul ca ilegalistul conta ca informator al Sigurantei este si mai bine pus in evidenta intr-o nota a Directiei Politiei si Sigurantei Generale din 29 iunie 1929, cu referire la grevele de la Lupeni. „Dupa ultimele rapoarte primite de la Luca Laszlo, care conduce actiunea comunista in Ardeal – se specifica in nota – rezulta ca elementele comuniste de pe Valea Jiului au fost foarte bine organizate in ultimul timp. Conducatorul lor Stieber a cerut chiar si arme pentru a fi distribuite nucleelor".

Informarile date de Luca sunt completate de informatiile provenite din urmarirea sa si a tovarasilor sai. O alta nota din 30 octombrie 1929, semnata de unul dintre agentii Brigazii a III-a din Directiunea Politiei si Sigurantei Generale, mentioneaza: „Comunistul Luka Laszlo, secretarul Consiliului General Sindical Unitar fiind plecat in Rusia, Comitetul Central al Partidului Comunist a numit un directorat, compus din comunistii Dan Stefan, Bernard Abraham si Mihail Panescu, care sa se ocupe cu reorganizarea Sindicatelor Unitare".

Actiunile comunistilor erau asadar bine cunoscute Sigurantei.

NU SCRIE, „VORBESTE". Din consultarea acestor documente rezulta ca in tactica de colaborare a lui Vasile Luca (si probabil inca a altor ilegalisti) cu Siguranta erau convenite niste precautii. Astfel, procesul-verbal din 5 sept. 1933 mentioneaza urmatoarele: „Constatam prin acest proces-verbal ca chemat fiind la interogatoriu comunistul Luca Laszlo, acesta refuza sa faca orice declaratie scrisa despre activitatea sa subversiva, motivand ca il opreste regulile de conspiratie comunista, insa verbal da urmatoarele explicatiuni consemnate de noi in acest act".

Iar „explicatiile" date sunt multe si amanuntite. Printre informatiile considerate secrete de comunisti si declarate de Luca la arestarea sa din 1933 se afla referiri la alti ilegalisti, locuinte clandestine si directive primite de la Moscova. Printre care si urmatoarele: „La 24 februarie 1930, Luca Laszlo a participat la sedinta clandestina tinuta de muncitorii fractiunei partidului comunist din Bucuresti, strada Sofia nr. 9, impreuna cu Mihail Panescu, secretarul regionalei partidului, Bernard Abraham, Dumitru Grofu, Maria Burcescu si Iancu Lazarovici, cand s-a pus la cale declararea grevelor ceferiste pretutindeni.

In acest sens, Consiliul General al Sindicatelor Unitare a trimis delegatilor prin curieri speciali instructiuni ca muncitorimea sa fie agitata pe chestiunea revendicarilor, nemultumirile sa fie speculate in vederea infaptuirii revolutiei comuniste prin inlaturarea actualei forme de guvernamant si intronarea in Romania a unui Guvern Muncitoresc taranesc, faptul fiind confirmat prin insasi brosura intitulata Instructiunile Consiliului General Sindical Unitar, editata in Februarie 1933, extrasul careia se anexeaza la dosar, originalul fiind inaintat la timp Consiliului de Razboi al Corpului 2 de Armata".

BANII

Printre documentele pastrate la Siguranta din Brasov se afla si o adresa, datata 26 septembrie 1925, prin care comunistul Vasile Luca este inaintat Consiliului de Razboi al Corpului 2 Armata. Adresa este insotita de o declaratie semnata de comisarul Banciulescu, unde este rezumata „activitatea subversiva“ a lui Luca.
Interesante sunt referirile la fondurile financiare ale comunistilor. Banciulescu aduna „cheltuielile impresionante“ facute de Luca impreuna cu alti patru ilegalisti in perioada mai-iunie 1925, rezultatul fiind suma de 229.800 de lei. „De unde provine aceasta suma – concluzioneaza Banciulescu – nu mai este un mister, caci raportul original gasit la misionarul comunist Al. Grumbaum zis Valasek si adresat Internationalei Tineretului Comunist si Federatiei Comuniste Balcanice are un capitol in care se justifica cheltuielile si cere majorarea fondurilor“.
Dupa alt raport referitor la Luca, intocmit in 1929: „Numitul a trait tot timpul clandestin prin diferite localitati din tara fiind salariat de organizatiunile comuniste dupa posibilitate cu 4-10.000 lei lunar“.

CARNETELUL
Relatiile de „tovaraseasca prietenie“ (de acoperire reciproca, in fapt) ale celor din lumea puterii, in anii ’50, sunt ilustrate cu ajutorul „aide-memoire“-ului tinut de Teohari Georgescu. Fara a se limita la programarile subordonatilor, ministrul de Interne isi trecea chestiunile deosebite intr-un carnetel personal, confiscat cu ocazia arestarii sale (1952).
Printre insemnarile sale era si una referitoare la informatia fostului agent de Siguranta Munteanu din Brasov, care voise sa denunte compromitatoarele relatii intretinute de Luca in anii de ilegalitate cu Siguranta burgheza. Ce-a facut ministrul in 1950, dupa aflarea informatiei? La interventia tovarasului sau Luca, a luat urgente masuri pentru arestarea lui Munteanu.
Cand insa Luca va cadea in dizgratia Moscovei (impotriva sa, a Anei Pauker si a lui Teohari Georgescu declansandu-se campania de „demascare“), acel carnetel al fostului ministru de Interne a declansat cercetarea care a condus la descoperirea „tradarilor“ trecute sub tacere de Vasile Luca in autobiografiile sale.

A UCIS UN GARDIAN
Pe Vasile Luca il incrimineaza un raport al Sigurantei din Brasov, din 1937, ca fiind „acuzat si trimis in judecata pentru cumul de fapte intre cari cea mai grava este crima – uciderea gardianului Chirita“. Faptul este deosebit de grav, intrucat „comunistul Luca Laszlo este acuzat de rebeliune cu omor in persoana unui organ al statului in exercitiul functiunei, deci nu un om simplu cum sustine apararea“.

AMENINTARE
„Siguranta cauta sa-si perfectioneze aparatul, si asa destul de vast; pe langa angajarea in masa a informatorilor, ea se straduieste sa introduca (...) provocatori in organizatiile muncitoresti (...) si, mai in toate cazurile, ea cauta sa puna in slujba ei pe tovii arestati. Din nenorocire, aceasta i-a reusit in cateva cazuri“
raport anonim din cadrul PCdR, 1926

1938 – Vasile Luca, in fata tribunalului

LAVINIA BETEA
Sub titlul „Procesul comunistului Luca Laszlo“, in dosarul de ancheta intocmit de Securitate in anii 1952-1954, se afla si un articol reprodus dintr-un ziar, datat 16 martie 1938. Documentul este relevant pentru tipul relatiilor stabilite in epoca intre justitie, Siguranta si militantii comunisti. Subtitlurile ne apartin.

„Comunistul LUCA LASZLO a fost condamnat in contumacie in procesul rebeliunei de la CFR din 1933, la 20 ani munca silnica. Fiind arestat si rejudecat s-a redus pedeapsa la 10 ani munca silnica. A facut recurs si rejudecat, a fost condamnat la 8 ani munca silnica. A facut recurs si s-a casat sentinta pentru gresita aplicare a pedepsei.
Procesul venind ieri, 15 martie a.c., spre judecare la Trib. Militar Brasov, dupa dezbaterile ce a avut loc, a fost condamnat 8 ani recluziune si 5 ani interdictie.
Dupa citirea ordonantei definitive, a fost audiat ca martor al acuzarii comisarul-sef TURCU, care a depus dupa cum urmeaza:
Presedintele: Cunosti pe Luca Laszlo si ce stii despre el?
Martorul: Luca Laszlo a fost arestat de mine, este un vechi militant comunist, cu rol de conducere in miscarea revolutionara din Romania; am gasit asupra lui material de propaganda comunista si instructiunile referitoare la organizarea ceferistilor in sindicate revolutionare.
Intrebari favorabile
Avocatul GHEORGHE MAURER, trimisul Partidului Comunist din Bucuresti: Cum intelege dl martor rolul de conducere al lui Luca Laszlo in miscarea comunista si cum explica aceasta grava acuzare?
Martorul: Luca Laszlo a fost secretar al Consiliului Sindicatelor Revolutionare din Romania. Aceasta calitate este prevazuta in toate publicatiunile de propaganda aflate la dosarul cauzei.
Presedintele: Sa ni se faca o explicatie lamurita asupra acestei organizatiuni, daca este comunista si cum a lucrat la calea ferata.
Martorul: La Moscova functioneaza pe langa Komintern un alt organism, denumit Internationala Sindicatelor Rosii, prescurtat Profintern, care urmareste unificarea muncitorimei sindicalizate in asociatiuni revolutionare comuniste. Consiliul Sindicatelor Revolutionare din Romania este fractiunea acestui organism international si instructiunile date pana la arestarea lui Luca Laszlo lamuresc pe deplin executarea directivelor pentru organizarea muncitorimei ceferiste, in vederea revolutiei.
Presedintele: Poate martorul sa ne precizeze cum lucreaza organizatiunile comuniste?
Informatii precise
Martorul: Comunistii speculand nemultumirile muncitorilor, ii indeamna la miscari demonstrative, pentru cucerirea revendicarilor profesionale si economice, cari apoi le transforma in miscari cu caracter politic, ce dau nastere la rebeliuni, dupa cum s-a intamplat cazul cu muncitorii ceferisti.
Presedintele: Sa ne lamuriti si ce inseamna opozitiile rosii.
Martorul: Comunistii, urmarind acapararea asociatiunilor constituite legal, introduc membri in aceste asociatiuni, cari agita spiritul revolutionar al muncitorilor, pe chestiunea revendicarilor, se arata ca lupta curagiosi si atunci cand observa ca membrii ii urmeaza, asa-zisa opozitie rosie are misiunea de a face adunari si a schimba conducerea. Odata comunistii stapani pe sindicat, executa programul lor, cum l-a executat si la CFR provocand rebeliunea.
Presedintele: Multumeste martorului.
Apararea: Cum intelege martorul amestecul lui Luca Laszlo in rebeliunea ceferistilor, cand el nu a fost lucrator la CFR si nici nu a fost arestat in cauza?
Martorul: Luca Laszlo fiind conducatorul sindicatelor revolutionare, s-a instalat clandestin la Bucuresti, a organizat un aparat tehnic pentru propaganda, agitatie si raspandirea publicatiunilor cu acest caracter in randurile muncitorimei ceferiste si despre modul cum a lucrat consiliul la CFR exista brosura aflata la dosar.
Presedintele: Domnul procuror este rugat sa citeasca brosura. S-a dat citire brosurei, care prevede in amanuntime programul impus de Partidul Comunist pentru organizarea muncitorimei ceferiste.
Apararea: Sa raspunda martorul cum explica refuzul lui Luca Laszlo sa semneze declaratia din procesul-verbal?
Martorul: Exista o brosura a Partidului Comunist cu reguli de pastrarea conspiratiei, care impune membrilor arestati sa nu faca nici un fel de marturisiri in fata autoritatilor. Luca Laszlo a executat

dispozitiunile Partidului Comunist, el fiind un intransigent comunist.
Dezbaterile procesului fiind amanate pentru a doua zi, Tribunalul militar l-a condamnat 8 ani recluziune si 5 ani interdictie, azi 16 martie a.c.

AVOCATII COMUNISTILOR
Printre avocatii care i-au aparat pe comunisti in procese au fost Lucretiu Patrascanu, cumnatul sau Petre Pandrea si Ion Gheorghe Maurer. Primii doi au fost arestati si condamnati politic in timpul regimului comunist. In aceasta situatie, cel care va ramane simbolul categoriei de „avocat al comunistilor“ a fost Maurer (prim-minstru al Romaniei in 1961-1974).
Maurer a pledat in multe „procese anticomuniste“ pentru aceasta, dupa propriile afirmatii, la un moment dat fiind anuntat ca a fost primit ca membru in cadrul partidului. Nici el si nici ceilalti avocati nu au aparat militantii comunisti pentru bani. Onorariile nu erau in nici un caz foarte mari. Cel mai probabil convingerea si credinta in ideile de stanga au stat la baza actiunilor lor.
Tactica apararii comunistilor actionati in instanta dupa grevele de la 1933 fusese conceputa de Petre Pandrea. Se urmarea tergiversarea proceselor – acesta e si cazul lui Vasile Luca. Se spera astfel ca timpul trecut, banii si relatiile puse in miscare urmau sa-si faca efectul.
Martorul acuzarii este in „procesul Luca“ din 1938 faimosul comisar Turcu, seful „brigazii comunisti“ din cadrul Sigurantei, serviciul secret roman din perioada interbelica. El va plati aceasta functie cu ani multi de inchisoare dupa venirea Partidului Comunist la putere.

BANI SI RELATII
Printre structurile Partidului Comunist din Romania functiona in aceasta perioada si sectorul „aparare“. Ilegalistii de la „aparare“ se ocupau, in principal, cu gasirea si plata avocatilor care ii aparau pe militantii comunisti acuzati in procese. Totodata, gaseau si aplicau solutii de mituire a paznicilor si personalului administrativ din inchisori pentru a usura viata tovarasilor lor. Mai importanta inca decat aceasta era mituirea agentilor si oamenilor legii pentru a obtine pedepse mici sau achitarea inculpatilor. Aceasta tactica functiona foarte bine in perioada interbelica.
Resursele financiare ale comunistilor proveneau de la „Ajutorul rosu“, iar in timpul razboiului de la oameni bogati, in special evrei, care doreau sa sprijine miscarea comunista ca opozitie la fascism.
Printre ilegalistii de la „aparare“ s-a aflat si Marioara Iliescu, mama vitrega a lui Ion Iliescu.

<u>Editorial: Stahanovistii</u>

LAVINIA BETEA
In timpul primului cincinal, in Uniunea Sovietica erau 23 de milioane de muncitori. Un numar mic, raportat la populatia tarii si la cota procentuala pe care o reprezenta aceasta categorie in tarile industrializate ale lumii. Comparativ cu situatia Rusiei tariste insa, capacitatile si productia industriala erau, in 1933, triple.
Proveniti in cea mai mare parte din mediul rural, tarani fara calificari si deprinderi de munca in echipa si flux industrial, muncitorii sovietici erau slab adaptati la cerintele marilor fabrici si santiere. Specialistii erau, de asemenea, putin numerosi, reprezentand, la inceput, prin originea lor sociala, in totalitate, „burghezia putreda“ si „potrivnica lumii noi“. Pe masura ce se vor pregati alte „cadre“, ei urmau a fi inlocuiti. Astfel ca procesele politice impotriva „sabotorilor“ vor avea ca protagonisti si victime ingineri si economisti cu „origine burgheza“.
In incercarea de a-i face pe acesti oameni sa functioneze la parametrii utopici programati, s-au utilizat, la scara globala si in extrem, mijloacele de formare si intarire ale deprinderilor in procesul de dresura – pedeapsa si recompensa. Amenzi, condamnari, carte de munca obligatorie, pasaport intern, procese politice sunt realitatile care-i infricoseaza pe oameni.
Nu intamplator insa, in 1935, cand se desfasura „procesul sabotorilor“, Stalin a ordonat sa fie

gasit minerul care extrage cea mai mare cantitate de carbune intr-un schimb. Conform scenariul propagandistic croit apoi, ingrijorati ca mina tentralnaia Irmino din bazinul Donetului nu-si va realiza planul de productie, reprezentantii conducerii minei i-au vizitat pe cativa mineri acasa, pentru a se sfatui cu ei. Minerul Alexei Stahanov le propune o alta organizare a muncii si primeste permisiunea de a-si pune in practica ideile. A doua zi obtine un record fantastic de productie: in sase ore sparge cu ciocanul pneumatic 102 tone de carbuni (in mod obisnuit se faceau 7-8 tone). Impulsionati de exemplul si de metodele lui Stahanov, alti mineri ii vor depasi, in cateva zile, recordul. Fenomenul, popularizat pe larg de presa sovietica, genereaza o miscare de masa. In toamna aceluiasi an, in prezenta lui Stalin, la Moscova a avut loc prima Conferinta Nationala a Stahanovistilor. Alexei Stahanov a fost medaliat, a primit carnetul de partid, o locuinta noua si ultima creatie a tehnicii sovietice – un patefon. Eroului i s-a cerut sa-si popularizeze realizarile si viata. Au fost tiparite o serie de brosuri cu diferite titluri „Metoda mea", „Poveste despre mine insumi", „Povestea vietii mele" etc. Toate semnate Alexei Stahanov. In realitate, putin probabil sa fi fost macar citite de acesta.
Incepand cu minerul Stahanov, va fi impusa lansarea chemarilor la intrecerea socialista de catre fruntasii din toate segmentele sociale, denumiti stahanovisti, dupa pretinsul initiator al miscarii. Au fost create „brigazi de soc" si „sarbatori ale muncii" pentru fiecare meserie. O zi a metalurgistului, alta a minerului sau a invatatorului, fiecare cu eroii sai.
Acestea au fost recompensele prin care s-a incercat impulsionarea productivitatii muncii si creativitatii intr-un sistem economic care urmarea reducerea la minimum a cointeresarii materiale si chiar desfiintarea banilor.
Din punct de vedere psihologic, fenomenul indeplinea si functii de reprezentare ale utopiei comuniste. Categoria stahanovistilor era compusa din oameni obisnuiti – muncitori, colhoznici, vanzatori – pe care presa ii transforma in eroi. Lor le erau prezentate fotografiile si parerile in ziare. Tineau discursuri la manifestari publice in numele categoriei lor profesionale. Ei ilustrau schimbarile produse de regimul care oferise oamenilor simpli sansa de a deveni eroi. „Am devenit eroina impreuna cu intreg poporul" – se exprima intr-un discurs celebra tractorista Pasa Angelina, prin care-a fost lansata lozinca „10.000 de femei pe tractor".
Cu cei mai cunoscuti se fotografia insusi Stalin. Cu asemenea si alte prilejuri, stahanovistii il elogiau pe conducator. „O noua lume s-a deschis in fata mea – o lume a fericirii si dreptatii. Cel care m-a adus in aceasta lume este marele Stalin" – declara aceeasi Pasa Angelina dupa intalnirea de la Kremlin.
Practica stahanovismului a fost printre primele imitate in tarile intrate in orbita sovietica dupa cel de-al doilea razboi mondial. Nu intamplator, un semn al dezintegrarii sistemului a fost si critica sa. In „Omul de marmora", cineastul polonez Andrei Wajda a demonetizat mitul eroului stahanovist. In acei ani, Anna Walentynowicz, una dintre fostele stahanoviste poloneze, a devenit un respectat lider al Sindicatului „Solidaritatea".

PRECAUTIE
„In toate celelalte tari, taranii au avut ragaz o suta sau doua sute de ani ca sa capete obisnuinta preciziei industriale si a manipularii masinilor. Aici au avut doar zece ani. Daca nu i-am da afara si nu i-am impusca pentru orice fleac, toata tara ar ajunge la stagnare si taranii s-ar intinde sa doarma in curtile fabricilor"
Fragment din motivatia data de un anchetator terorii din etapa proceselor staliniste, prezentata de A. Koestler in „Zero si infinitul", 1940

MODEL SOVIETIC
„Delegatia de stahanovisti sovietici venita in tara noastra cu prilejul Lunii Prieteniei Romano-Sovietice a vizitat miercuri orasul Stalin.
La uzinele „Steagul Rosu" muncitorii, tehnicienii si functionarii au intampinat cu entuziasm pe stahanovistii Pavel Bakov, vestitul strungar M.I. Nikisin, maistru sondor, laureat al premiului

Stalin si A.D. Abundov, presedintele Comitetului Central al sindicatului muncitorilor din industria petrolifera din Uniunea Sovietica.
Strungarul stahanovist P. Bakov s-a interesat de metodele folosite de strungarii fruntasi din sectorul rulmenti si masini-unelte de la „Steagul Rosu“, dandu-le pretioase indicatii cu privire la o mai justa aplicare a metodei sovietice de taiere rapida a metalelor.
In fata unui mare numar de muncitori si tehnicieni, el a facut apoi o demonstratie practica la strungul tov. Vlad Emeric. Desi masina nu era in bune conditiuni de functionare, fiind defect unul din cele doua pinioane de cuplat, stahanovistul a obtinut un stralucit rezultat (...).
Stahanovistii sovietici V.V. Koroliov, zidar, laureat al Premiului Stalin si V.V. Blajenov, initiatorul miscarii cincisutiste, laureat al Premiului Stalin au vizitat santierul nr. 1 „Sovromconstructie“. V.V. Koroliov a facut o demonstratie de zidarie.
Stahanovistii sovietici Lidia Kononenko si I.A. Filimonov au vizitat fabrica „Partizanul Rosu“, trecand din sectie in sectie. Stahanovistii sovietici s-au interesat indeaproape de conditiile de munca si metodele pe care le folosesc muncitorii textilisti din aceasta fabrica. Cei doi stahanovisti au vizitat apoi coltul alegatorului unde au intalnit pe tovarasa Cirica Maria, candidata pentru Sfatul Popular. Apoi au vizitat caminul de zi, cresa, clubul etc.
Articolul „Stahanovistii sovietici au vizitat orasul Stalin“ (Brasov – n.r.), publicat in Scanteia din 28 octombrie 1950

„In perioada de constructie a socialismului, cadrele decid totul“
Stalin

<u>Panait Istrati: „Problema sovietica este o drama intima“</u>

CRISTINA DIAC
Invitat de Societatea „Prietenii URSS“ la cea de-a 10-a aniversare a „Revolutiei din octombrie“, Istrati a ramas doi ani in Uniunea Sovietica. Vizita din 1927 a avut efectul unui „dus rece“. Strabatand tara in lung si in lat, a fost printre primii care a constatat unde poate duce punerea in practica a ideilor staliniste.

Denumirea sub care au ramas cunoscuti acei intelectuali, care, fara a fi efectiv membri de partid, au inteles sa sustina si sa gireze proiectul politic comunist este aceea de „tovarasi de drum“.
SCRIITORII SI UTOPIA COMUNISTA. Motivatiile lor au fost multiple: credinta intr-o „lume mai buna“, prezervarea pozitiei sociale, dorinta de a soca o lume burgheza conservatoare, satisfacerea nevoii de recunoastere sociala a scriitorului si, poate nu in ultimul rand, motivatii financiare. Intr-o lume democratica, bazata pe concurenta si profit, viata scriitorilor nu era dintre cele usoare. Multi dintre ei isi duceau zilele de azi pe maine, in asteptarea succesului de librarie. In anii ’20 si mai tarziu, in deceniul 4, Kremlinul a cultivat cu mare grija relatiile cu oamenii de cultura occidentali. Propaganda sovietica a devenit astfel mai subtila. Lozincile nu erau rostite de „marele conducator“, ci de straini cu prestigiu intelectual cert care aduceau astfel legitimitate proiectului sovietic. Din inocenta, crezand sincer in niste idei generoase in fond, prin aplicarea carora s-ar fi construit o lume mai buna, intelectuali din „Occidentul decadent“ au oferit legitimitate stalinismului si, implicit, derapajelor sale.
DOI ANI IN URSS. Ajuns scriitor celebru, Panait Istrati a fost invitat in 1927 de Asociatia Prietenilor URSS sa participe la cea de-a 10-a aniversare a „Revolutiei din octombrie“. A plecat din Paris la 15 octombrie 1927 pentru a se va inapoia in Franta la 15 februarie 1927, desi intentionase sa ramana pentru totdeauna in Uniunea Sovietica.
Scriitorul ajunge la Moscova pe 20 octombrie. A participat la marea parada in cinstea celei de-a 10-a aniversari a „Revolutiei din octombrie“. Dar programul era foarte incarcat si includea vizite in uzine, muzee, spitale, scoli. Rebelul scriitor nascut la Braila s-a plictisit repede de rigidul

program impus de organizatori. „Totdeauna am avut o aversiune profunda fata de parada, oricare ar fi ea. Or, in aceste zile de sarbatoare, totul era parada. Si daca ma impulsiona cateva zile, la capatul unei saptamani nu mai putui. Uzina dupa uzina, muzeu dupa muzeu, spital dupa spital, scoala dupa scoala, banchet dupa banchet. Si peste tot, pretutindeni, aceleasi infioratoare discursuri. Prima oara, emotia ma strangula. Era grandioasa. A doua oara, n-am mai simtit nimic. Simtisem tot in ajun. A treia oara, n-am mai putut."
Un moment important al vizitei, care ii va marca viata lui Istrati, este acela in care l-a cunoscut pe scriitorul grec Nikos Kazantzakis. Vor decide sa continue impreuna calatoria prin Transcaucazia. In decembrie 1927 s-au imbarcat din Portul Odessa cu destinatia Grecia, „pentru a ne dovedi atasamentul nostru dezinteresat fata de bolsevism", asa cum scria Istrati. In martie 1928, s-au intors in URSS pentru a continua explorarile pe cont propriu, doar in baza unor permise de libera trecere date de autoritati. Vor colinda Ucraina, imprejurimile Moscovei, Moldova Sovietica, Astrahanul, unde l-a regasit pe Racovsky exilat din ordinul lui Stalin, Georgia, Armenia si chiar zona Oceanului Inghetat de Nord.
AFACEREA RUSAKOV. Inca de la jumatatea lui iulie, dupa cum scrie in carte, a inceput sa aiba serioase banuieli despre moralitatea regimului revolutionar, dar sunt numai banuieli, nici o certitudine. S-a intors la Moscova in plina „afacere Rusakov", care i-a spulberat ultimele sperante legate de justetea regimului din URSS.
Rusakov era socrul scriitorului Victor Serge – autor care va deveni la randul sau unul dintre primii contestatari ai regimului sovietic – si un revolutionar cu vechi state. Chiar si el a cazut victima „masinii de fabricat fericirea", care era sistemul comunist sovietic in anii '20. S-a vazut dat afara din slujba si arestat pentru un motiv meschin: in criza de locuinte care exista la Moscova, un membru de partid ii voia casa. Desi admonestat si lovit in propria casa, „Pravda" a scris ca el fusese de fapt agresorul. Nedreptatea aceasta l-a infuriat peste masura pe Istrati, care cunostea devotamentul familiei lui Rusakov pentru cauza bolsevica. La Moscova a descoperit necazurile ce i se facusera acestei familii si s-a implicat activ in ceea ce dorea a fi repararea unei nedreptati. Cu aceasta ocazie a descoperit tarele regimului sovietic, minciuna adusa la rang de politica de stat, simulacrul de justitie comunista. A ajuns chiar in audienta la Kalinin, ce detinea la acea ora functia asimilata celei de presedinte al tarii.
De fapt, esenta dezamagirii sale, dezvoltata in „Spovedanie pentru invinsi", rezida in nevoia funciara de libertate si de cultivare a spiritului critic pe care Istrati le-a practicat cu obstinatie intreaga viata. O va spune el insusi, in articolul „Catre cititorii mei din Romania", aparut in „Adevarul literar" in anii '30: „Niciodata nu am putut sa ma impac cu un partid; nu e in firea mea sa ma supun unei dispozitii cand aceasta hotarare nu-mi convine; si daca as avea in maini puterea lumii, nu as sti ce sa fac cu ea, convins fiind ca omului poti sa-i iei, dar nu sa-i dai cu sila. As vrea sa spun ca, daca pentru ei lumea e impartita numai in saraci si bogati, sa mi se ingaduiasca sa cred ca, pentru mine, lumea mai e impartita si in oameni care se nasc liberi si oameni care se nasc robi".

POVESTEA UNEI CARTI...

Istrati isi va povesti impresiile de calatorie intr-o carte. Ciclul „Spre alta flacara", semnat numai de scriitorul roman, cuprinde trei parti. Doar una dintre ele – „Spovedanie pentru invinsi" – a fost scrisa insa de scriitorul roman. „Sovietele. 1929" ii apartinea lui Victor Serge, iar „Rusia reala", lui Boris Souvarine. „Spovedanie pentru invinsi" a aparut in librarii la 15 octombrie 1929, foarte repede dupa intoarcerea scriitorului pe malurile Senei.

... SI MOTIVATIILE SALE

Dupa publicarea cartii, Istrati s-a vazut renegat de toata lumea: in URSS a fost considerat adept al lui Trotki, sustinator al opozitiei antistaliniste; in Franta si in URSS – agent al Sigurantei statului roman; in Romania – agent al Moscovei. Motivele pentru care scrisese cartea au fost expuse de Istrati insusi, in chiar paginile ei: „Ratiunea acestei carti este numai de a pune fierul rosu pe

abcesele care acopera in intregime trupul revolutiei si care m-au plesnit in fata, inundandu-ma cu un puroi ce-l port si acum pe obraz, otravindu-mi existenta. Chiar daca acest regim ar ajunge ca, la capatul acestui plan cincinal, sa aduca fericirea intregii omeniri, eu i-as cere totusi socoteala pentru oasele sfaramate in masina de fabricat fericirea, atat cat este de adevarat ca fericirea omenirii nu ma intereseaza decat in ziua cand ea inceteaza sa mai fie criminala, incepand a deveni morala". Intr-un text publicat de un ziar german in 1930, Istrati si-a exprimat inca o data dezamagirea: „Experienta comunista mi-a modificat profund credinta. Ma despart total de oamenii carora le-am impartasit ideile".

CONCLUZII SI SOLUTII

Inainte de a pleca din URSS, Istrati a adresat doua scrisori lui Gherson, seful GPU, in care a facut o sinteza a tuturor constatarilor sale. In cea de-a doua, el propune si cinci solutii pentru rezolvarea situatiei in spirit revolutionar. Printre altele, el afirma ca „relele actuale ale regimului sovietic sunt, in opinia mea, remediabile, cu conditia sa fie atacate (...). Nu vad decat un mijloc de iesire din impasul critic actual: sa se proclame dreptul la critica in partid, pentru toti membrii, chiar si pentru cei exclusi pentru vina de a fi opozanti (...). Muncitorul constient, care a facut revolutia, indura azi in uzina povara clicii de partid si a celei sindicale, al caror unic tel este de a parveni si de a stapani".

<u>Spovedania unui invins</u>

CRISTINA DIAC

Panait Istrati a fost cunoscut in epoca sa mai degraba datorita ideilor politice decat ca scriitor. Reperele unei biografii de exceptie pot explica atat fervoarea cu care el a crezut in utopia comunista, cat si dimensiunile uriase de „drama intima" ale dezamagirii pe care i-a provocat-o contactul cu realitatile sovietice.

A fost un sincer si devotat admirator al stangii inceputului de secol. A apartinut generatiei romantice, care a aderat la socialism manata de credinta intr-o lume mai buna si mai dreapta. A salutat cu entuziasm victoria bolsevicilor din octombrie 1917, in care a vazut zorii lumii noi la care visase si pentru care luptase. Cladit din aluatul visatorilor, pentru care dezamagirile sunt la fel de puternice ca si sperantele, Istrati a fost si printre primii pentru care visul comunist a devenit un cosmar.

Intre 1927 si 1929 Istrati a facut o lunga calatorie in „patria sovietelor". S-a intors dezamagit, zguduit, cu unul din cele mai puternice crezuri spulberat. Pribeagul pe meridianele lumii, vesnicul hoinar, haiducul balcanic care a fost Panait Istrati a avut o viata pentru care caracterizarea „fabuloasa" nu ar fi deloc o exagerare. Pentru a intelege la adevaratele dimensiuni drama intima care i-a fost cauzata braileanului de contactul cu realitatile sovietice, este necesara o privire asupra vietii de roman pe care a avut-o. Fara a intra in suisurile si coborasurile ei, cateva repere sunt necesare pentru intelegerea evolutiilor ulterioare ale omului de stanga, ale revoltatului, ale omului care nu adera la nimic, asa cum singur s-a caracterizat Istrati.

PRIMII ANI. Panait Istrati s-a nascut in 1884, in orasul-port Braila, oras cosmopolit, unde isi dadeau intalnire o sumedenie de natii, de culturi, de traditii. Tatal sau, un negustor grec, a murit cand copilul Gherasim avea noua luni. A ramas astfel in grija mamei, spalatoreasa, care s-a straduit sa-i ofere suportul financiar necesar in anii de scoala. Numai ca Istrati s-a dovedit de mic un rebel. Nu s-a acomodat deloc cu rigorile scolii. A promovat cu greutate clasele ciclului primar, abandonand scoala dupa clasa a IV-a. „La varsta de 12 ani am scapat de scoala nesuferita. Nu mai voiam sa-i fiu mamei o povara si nici ea nu mai putea sa ma intretina", scria mai tarziu Istrati. S-a angajat „baiat de alergatura la tot felul de pravalii" si si-a petrecut copilaria si adolescenta „de la un stapan la altul, apoi dintr-un oras in altul, niciodata mai mult de sase luni in acelasi loc".

Singurele constante in viata sa au fost nevoia acuta de libertate si pasiunea pentru lectura. „La varsta de 18 ani, terminasem aproape tot ce literatura romana avea mai bun, in original si traduceri", va relata Istrati in 1919.
BOTEZUL REVOLUTIONAR. In 1905, Istrati a participat la o manifestatie de solidaritate cu victimele facute de autoritatile tariste printre manifestantii care incercau sa declanseze o revolutie care sa aduca sfarsitul autocratiei. A intrat in miscarea socialista, unde a fost secretarul sindicatului muncitorilor portuari de la Braila, redactor la diverse gazete socialiste, administrator al unei edituri socialiste, secretarul unei gazete literare. Din cercetarile exegetilor operei istratiene, se pare ca debutul sau publicistic s-a produs in cursul anului 1906, in ziarul socialist Romania muncitoare. Va continua colaborarea in presa muncitoreasca pana in 1915, la gazete precum Lumea noua, Lupta zilnica, Gazeta transportatorilor, Calendarul muncii.
Solidaritatea cu cei invinsi de viata si nazuinta spre dezrobirea omului ingenuncheat de om vor fi constante ale vietii istratiene. Le va ramane fidel, chiar cu pretul dramei de constiinta pe care i-a cauzat-o vizita in URSS din 1927.
EXPATRIEREA. In 1916, practic Panait Istrati a parasit definitiv Romania. Va reveni de cateva ori in tara, dar sederile sale vor fi scurte. Socialistii se opuneau razboiului, indiferent care i-ar fi fost cauzele si cat de nobile i-ar fi fost motivatiile. Visatorul Istrati a fost dezamagit de decizia clasei politice de la Bucuresti, care a hotarat intrarea Romaniei in primul razboi mondial. Cu toate ca era scutit militar, a decis sa plece in linistita si neutra Elvetie. In Tara Cantoanelor a invatat singur franceza, limba care il va consacra ca scriitor. La sosire, o stia doar cat sa ceara paine si sa starneasca hohote de ras, dupa cum avea sa povesteasca mai tarziu. S-a slujit doar de dictionar si a citit pe clasicii literaturii franceze. La fel ca in tara natala, pentru a-si duce traiul, Istrati va practica dintre cele mai felurite meserii: a fost zugrav, muncitor la terasamente si intr-o fabrica de munitii, a curatat zapada de pe patinoarul Sanatoriului Mont-Blanc, a fost angajat pe o leafa de mizerie la garajele „Peugeot" din Geneva.
Lovitura de stat bolsevica de la Petrograd i-a starnit un viu entuziasm. „Crescut la marginea somnoroasei miscari social-democrate, care avea sa arunce proletariatul in chip atat de odios in primul razboi mondial, m-am complacut totdeauna intr-un sindicalism bataios. Am fost partizanul cuceririi puterii prin orice mijloace. Nu era o convingere formata din carti, ci o chestiune cu totul de temperament. Asa ca aparitia bolsevismului m-a subjugat prin forta", va explica mai tarziu Istrati adeziunea sa la cauza lui Lenin si a bolsevicilor rusi.
IN FRANTA. Din Elvetia, Istrati a plecat in Franta, o tara in care mai fusese pentru patru luni cu cativa ani inainte si pentru care avea, ca majoritatea romanilor din acele timpuri, o atractie deosebita. Dupa o sedere in orasul-lumina, isi va indrepta pasii spre Coasta de Azur. Intr-un parc din Nisa, pe 1 ianuarie 1921, a cazut prada unei depresii si a incercat sa-si puna capat zilelor. A fost salvat miraculos si ceea ce putea fi sfarsitul unei vieti zbuciumate si anonime s-a transformat intr-un nou inceput. In bagajele sinucigasului au fost gasite doua scrisori catre scriitorul francez Romain Rolland, pe atunci in mare voga. Una dintre ele, in fapt o autobiografie, data din 1919, prima data cand incercase sa-l contacteze, fascinat fiind de opera scriitorului francez pe care il citise printre rotile masinilor din garajul Peugeot din Geneva. Prin intermediul unui ziarist, cele doua epistole au ajuns la celebrul destinatar. Intre cei doi a inceput un sistematic schimb de scrisori si in timp se va naste chiar o trainica prietenie. Istrati debutase deja in presa franceza cu cateva articole despre inceputurile miscarii socialiste din orasul sau natal, Braila. Romain Rolland a fost cel care l-a indemnat si l-a sprijinit sa se descopere si ca scriitor, nu numai ca aprig polemist in coloanele gazetelor de stanga. Rolland l-a numit „Un Gorki balcanic", caracterizare ce a ramas celebra. Pentru micul baiat de pravalie din fosta raia a Brailei incepuse drumul spre glorie.

UN SOT VIOLENT
Istrati a avut si o viata amoroasa agitata, marcata de numeroase legaturi, dar despre multe nu se stie mai nimic. A avut o casnicie dezastruoasa cu Janeta Maltus, fosta sotie a socialistului Stefan

Gheorghiu. Nici a doua casatorie nu a fost mai reusita. Cu alsaciena Anna Munsch, „rea de prapadeste pamantul“, dupa cum o caracteriza el, s-a ghidat dupa aceeasi „filosofie de viata“ ca si cu Janeta: „Cu femeia rea te intelegi numai cand taci si cand ii dai bataie“.

Blocul Muncitoresc-Taranesc

CRISTINA DIAC

Dar agentii Moscovei s-au inscris in competitiile electorale interbelice, recunoscand implicit „statul burghez“. „Infama reactiune“ s-a trezit in Parlament cu deputati din partea unui partid scos in afara legii cu sase ani in urma.

In iunie 1930, printul Carol, fiul cel mare al regelui Ferdinand al Romaniei, a revenit pe neasteptate in tara si si-a reluat tronul la care renuntase in 1925, desi prin lege ii erau interzise atat intoarcerea, cat si reluarea prerogativelor regale. O data revenit, a inceput o politica abila de subminare si faramitare a partidelor politice.

Alegerile lui Carol al II-lea. In perioada interbelica, ordinea era inversa fata de zilele noastre: regele numea primul-ministru, iar acesta forma guvernul care trebuia sa aiba insa aprobarea monarhului pentru a putea functiona. Noul guvern organiza alegeri in urma carora rezulta Parlamentul. In aceste conditii, de regula castiga partidul din randurile caruia fusese numit premierul.

In aprilie 1931, monarhul aduce la putere un guvern de uniune nationala, in care nici un partid nu detinea majoritatea portofoliilor. Nicolae Iorga a fost numit prim-ministru. Vechiul Parlament a fost dizolvat si s-a trecut la organizarea de noi alegeri parlamentare. Scrutinul a avut loc la data de 1 iunie 1931 pentru Camera Deputatilor si la 6 iunie 1931 pentru Senat.

Guvernul de uniune nationala s-a prezentat in alegeri aliat cu Partidul National Liberal. Aceasta lista comuna a intrunit majoritatea sufragiilor, adica 47,49%, reprezentand 289 de deputati. Scorul mai mic de 50% a fost o consecinta a politicii regelui fata de partide.

Pentru prima data, Partidul Comunist a reusit sa depaseasca pragul electoral de 2%, obtinand un scor de 2,52 %. Dupa transformarea voturilor in mandate, a rezultat un numar de 5 deputati.

COMUNISTII SI ALEGERILE. Despre participarea comunistilor la alegeri, ziarul Adevarul scria: „O sanatoasa logica politica ar trebui sa indemne pe reprezentantii doctrinei comuniste la cea mai energica abtinere de la lupta parlamentara. Dar daca comunistii ar fi logici, ar mai fi ei comunisti?“.

In privinta participarii la alegerile organizate de „infama reactiune“, agentii Moscovei se ghidau dupa indicatiile date de Lenin. Acesta, in „Scrisoarea catre comunistii din Austria“ din 1920, scria: „Atat timp cat noi, comunistii, nu suntem inca in stare sa cucerim puterea de stat si sa efectuam alegeri numai ale oamenilor muncii pentru sovietele lor impotriva burgheziei, atat timp cat burghezia dispune inca de puterea de stat, chemand la alegeri diferite clase ale populatiei – suntem obligati sa participam la alegeri pentru a face agitatie in randul tuturor oamenilor muncii, si nu numai in randurile proletarilor“. Alegerile erau privite doar ca alte ocazii in care Partidul Comunist isi putea face cunoscute ideile in randurile populatiei.

Intr-un raport nesemnat adresat Internationalei a III-a, care analizeaza o serie de neajunsuri ale activitatii Partidului Comunist, adeptii din Romania demonstreaza ca isi insusisera ideile lui Lenin. Parandu-i la Moscova pe cei care se ocupasera de campania electorala din 1926, autorii raportului afirma: „In loc de a arata ce este pentru noi tribuna parlamentara, cum intelegem noi lupta in Parlament si ce rol are in momentele acestea, cand toate celelalte tribune sunt rapite muncitorimii revolutionare (...), oratorii Blocului si chiar candidatii lui se adresau alegatorilor fara a le cere votul, ba fara a le spune ce numar are lista Blocului, ce semn are, adesea spunand ca nu ne intereseaza castigarea de voturi, castigarea de mandate“.

Acest aspect a fost de altfel sesizat in epoca. Pamfil Seicaru, directorul ziarului Curentul, scria:

„Pentru comunisti, alegerile n-au sensul burghez, sunt doar prilejuri de antrenament revolutionar, de mestesugita exploatare a dezamagirilor, de savanta inoculare a disperarii. Pentru ei, voturile nu conteaza, socotind toata campania electorala ca un mijloc de a „scutura copacul pentru a cadea fructele viermuite“. Tribuna Parlamentului? Un loc de necontenita evocare, de oficializare a propagandei, de imunitate a insurectiei“.
„FATADA ELECTORALA“. In decembrie 1924, prin legea Marzescu, Partidul Comunist din Romania fusese scos in afara legii. Deoarece starea de ilegalitate nu permitea partidului sa tina intruniri si sa editeze ziare prin care sa-si popularizeze ideile, dupa 1924 a infiintat, constituit si condus o serie de organizatii legale. Prin aceste structuri se urmarea „castigarea simpatiei unor mase cat mai largi“ ale populatiei, dupa cum declara Eugen Rozvany in fata Cominternului in 1930.
Unul dintre „paravanele“ sub care a actionat Partidul Comunist din Romania in deceniul trei al secolului al XX-lea a fost Blocul Muncitoresc Taranesc. Organizatia avea caracter legal, functiona ca un partid politic distinct, dar copia structurile de conducere ale Partidului Comunist (avea, ca si acest partid, un Comitet Central ca organ suprem de conducere). Liderii Blocului trebuiau sa se supuna directivelor si ordinelor venite din partea reprezentantilor partidului. Intr-o rezolutie adoptata de conducerea PCdR in iunie 1931, s-au analizat rezultatele scrutinului ce tocmai avusese loc. La capitolul „Greseli si slabiciuni care s-au evidentiat in timpul alegerilor“, la punctul 8 se spunea: „In multe locuri, (Transilvania, Dobrogea), Blocul a manifestat tendinta de a iesi de sub conducerea partidului. (...) A fost posibil ca oportunistii sa se opuna, prin organele Blocului, hotararilor partidului“.
Programul Blocului respecta fidel doctrina comunista. Insa acele puncte programatice care dusesera la scoaterea partidului in afara legii au fost atenuate. Un astfel de punct a fost cel prin care se cerea dreptul la autodeterminare pana la separarea de stat a provinciilor unite cu Romania in 1918. In primul program al BMT-ului, cel din 1926, la capitolul „Libertati pentru minoritatile nationale“ se cerea „asigurarea completei si liberei dezvoltari a minoritatilor nationale. In scolile si judecatoriile din tinuturile locuite de minoritari, sa aiba intaietate limba acelor minoritati.“ Practic, aceasta formatiune politica a depus liste de candidati in alegerile din 1926, 1928, 1931 si 1932.

BAZINUL ELECTORAL
Intr-o analiza efectuata in epoca a rezultatelor scrutinurilor organizate in Romania intre 1919 si 1932, s-au facut observatii cu privire la participarea in alegeri a Blocului Muncitoresc Taranesc. Astfel, s-a constatat ca, desi avea organizatii in toate provinciile tarii, formatiunea avea mai mult un caracter regional-minoritar. Examinand procentajele obtinute in diverse alegeri, s-a vazut ca de la infiintarea lui in 1926 si pana in 1932, la ultimele alegeri la care a mai participat, centrul de greutate s-a situat in Banat si Ardeal. In Vechiul Regat, Basarabia si Dobrogea, a obtinut procentaje neinsemnate de voturi, in toate alegerile.

SLABICIUNE ASUMATA
Comunistii insisi au recunoscut foarte slaba aderenta pe care ideile vehiculate de ei o aveau in afara Transilvaniei si Banatului. Intr-o analiza interna facuta dupa alegerile din 1931, se spunea ca punctul cel mai slab al partidului continua sa fie Vechiul Regat. Aici au fost depuse liste numai in 6 judete, iar din cele 73.711 voturi i-au revenit numai 5.000. In unele judete, cum ar fi Prahova, Dolj, Trei Scaune, Balti, Soroca, partidul nici macar nu a depus liste.

PCdR, pentru cinci zile partid parlamentar

CRISTINA DIAC

La alegerile din iunie 1931, Partidul Comunist din Romania, „deghizat“ in haina legala a Blocului Muncitoresc Taranesc, a reusit un rezultat surprinzator, obtinand cinci mandate de deputat. Printr-o fortare a prevederilor legale, Camera a reusit invalidarea lor, la capatul unor sedinte cu aer caragialesc.

La alegerile din iunie 1931, Blocul Muncitoresc Taranesc a depus liste in 30 din totalul de 71 de judete cat numara Romania in acel an. Lucretiu Patrascanu, Imre Aladar, D. Stefan (Stefan Metes), M. Sami si C. Obrad au fost cei cinci candidati alesi in Camera Deputatilor pe listele Blocului. Ei reprezentau judetele Mures, Satu Mare, Bihor, Timis Torontal si Cernauti. La nivelul intregii tari, BMT a intrunit 73.711 voturi, adica 2,52% din total.
REVOLUTIONARI CU IMUNITATE. Cei cinci alesi de electorat au participat la sedintele Camerei numai patru zile. Plenul Camerei, care trebuia sa valideze rezultatele alegerilor, a votat pentru invalidarea deputatilor Imre Aladar si Stefan Metes. Aladar nu a putut dovedi ca este cetatean roman, asa cum declarase la inscrierea pe liste. In plus, atat el, cat si Stefan Metes suferisera condamnari pentru uneltire contra statului, care au adus dupa sine decaderea din drepturile cetatenesti timp de cinci ani. Din aceasta cauza, ei nu aveau dreptul sa candideze. Legea electorala din 1926 permitea ca un candidat sa se inscrie pe liste in mai mult de un judet. Imre Aladar a candidat si a fost ales atat in judetul Satu Mare, cat si in Bihor. A fost invalidat, evident, pe ambele liste. Stefan Metes a fost invalidat pe lista de la Mures. Mai mult, deputatii au decis sa anuleze intreaga lista a Blocului, nu numai candidatii care nu indeplineau cerintele legale.
Prin anularea voturilor obtinute de Bloc in judetele Bihor, Satu Mare si Mures, formatiunea nu mai intrunea numarul de voturi necesar pentru a atinge pragul electoral de 2%. Din acest motiv, nici unul din cei cinci alesi nu a mai ajuns deputat.
Iluzia folosirii tribunei Parlamentului pentru „oficializarea propagandei si pentru imunizarea insurectiei“, asa cum se temea Pamfil Seicaru, nu a durat decat patru zile.
REACTII DE LA DREAPTA... Ziarul Curentul, apropiat ideilor nationaliste ce trimit cu gandul la dreapta si chiar la extrema dreapta a esichierului politic, s-a pronuntat vehement in favoarea invalidarii adversarilor ideologici – comunistii. „Cei cinci deputati comunisti trebuie neaparat invalidati“, scria gazeta interbelica. Pentru ziaristul care a semnat articolul, nimic nu mai conta atunci cand „Patria“ si „Neamul“, scrise de el cu majuscula. Nici macar legea. „Daca se poate sa fie invalidati pentru un motiv legal, daca nu se gaseste un motiv legal, printr-o salubra violare a legilor. Metoda aceasta din urma ar fi preferabila“, scria „Curentul“, „fata de niste oameni care profeseaza fatis dispretul fata de legile tarii. Li se vor aplica, astfel, propriile lor principii“. Prevederile legale devin in ochii gazetarului interbelic „scrupule personale de cinste ale vreunui magistrat integru“, „corectitudine matematica“ si „formalism juridic“. „Pilduitor, moral, logic fata de niste apologeti ai banditismului de stat, ar fi ca invalidarea comunistilor sa se faca printr-o ostentativa si virila violare a strictelor prevederi legale“.
.... DE LA STANGA. Invalidarea celor cinci deputati ai Blocului Muncitoresc Taranesc a starnit numeroase reactii in epoca.
In presa stangii democratice s-a afirmat ca, prin invalidarea intregii liste si nu numai a persoanelor care nu indeplinisera criteriile legale pentru a candida, s-a comis un abuz si totodata s-a ales o strategie gresita de contracarare a comunistilor. In acest fel, scria ziarul Adevarul, li s-a conferit o nemeritata aura de martiri si li s-a oferit prilejul sa se laude ca succesul in alegeri a speriat „burghezia“.
Editorialistul oferea si o solutie: „Ce simplu ar fi fost sa-i lasi in Camera, sa-si descopere neputinta si incapacitatea! Ar fi rasunat, de pe tribuna Camerei, cateva lozinci seci, s-ar fi debitat cateva clisee caraghioase, care, prin repetarea lor continua, fara sens, ar fi devenit banale si poate chiar amuzante. Alegatorii lor ar fi avut o deceptie si atat“.
... SI DE LA CEI IN CAUZA. Probabil ca rezultatul alegerilor a constituit o surpriza chiar si pentru comunisti. In documentele de partid, a fost prezentat ca un mare succes, ceea ce in fond si

era. „Obtinerea celor cinci mandate pe listele BMT a produs zapaceala si chiar disperare in randurile burgheziei. Acest rezultat e de o mare importanta istorica si politica pentru miscarea revolutionara din Romania. El a demonstrat ca Partidul Comunist nu este un grup de sectari izolati, ci ca are influenta larga in masele muncitoresti si taranesti exploatate si asuprite si ca este urmat de o armata de mii de luptatori, ca lozincile de baza ale partidului sunt juste si se bucura de o larga popularitate."
Aceste aprecieri s-au dovedit a fi de un optimism nejustificat. La urmatoarele alegeri, cele din 1932, Partidul Comunist din Romania a obtinut un scor probabil mai apropiat de posibilitatea sa reala de seducere a electoratului: 0,32% pe tara.

CIRC PARLAMENTAR

Lectura stenogramelor sedintelor Camerei in care s-a discutat cazul celor cinci comunisti ajunsi deputati... fac sa recunosti inca o data ca dramaturgul I.L. Caragiale a demonstrat in piesa „O scrisoare pierduta" nu doar talent literar, ci si simt al anticipatiei. Iata astfel de mostre ale dialogurilor, asa cum au fost ele consemnate de stenografii sedintelor si preluate de presa vremii:
„O voce: D-l Aladar nu e nici macar cetatean roman!
Alte voci: Jos cu comunistii, la Moscova dupa Racovsky! Sa-i dam afara cu baionetele!
Imre Aladar, deputat comunist: Va simtiti jenati ca noi, comunistii, am intrat pentru prima data in Parlament? Sa se stie, caravana trece, cainii pot sa latre!
Se naste un vacarm ingrozitor. Majoritatile protesteaza si cer inchiderea discutiei.
Nicolae Iorga, prim-ministru: Cer sa tratati conform regulamentului un astfel de limbaj. Nu se poate spune ca Parlamentul Romaniei este populat de caini...!
Lucretiu Patrascanu, deputat comunist: Ce se pregateste aici este o lovitura ce se aduce claselor muncitoare, spre a se pregati razboiul contra Uniunii Sovietice.
D-l Nicolae Iorga, prim-ministru: Nu pot admite sa se spuna aici ca Romania se pregateste de razboi impotriva cuiva. Romania apara civilizatia impotriva elementelor distrugatoare.
D-l Lucretiu Patrascanu: Razboiul se pregateste vorbindu-se de pace!
Voci: Iesi afara, canalie! Te-ai ales cu bani de la Moscova!
Alte voci: Jos comunistii!
In acest moment, deputatul cuzist N. Robu se repede la tribuna, ia in brate pe deputatul comunist Patrascanu, il da jos in incinta cu scopul de a-l da afara din camera. Deputatii se maseaza spre tribuna si despart cu mare greutate pe cei doi incaierati. Sedinta se suspenda."

MAURER, INFILTRAT LA LIBERALI

Infiintarea de organizatii legale nu a fost singura modalitate prin care reprezentantii Partidului Comunist din Romania au incercat sa suplineasca lipsa mijloacelor de expresie proprii partidelor politice. O alta tactica folosita a fost aceea prin care s-a incercat infiltrarea comunistilor in alte partide politice.
In 1995, Ion Gheorghe Maurer a povestit despre sarcinile care i s-au dat pe linie de partid. „La un moment dat – bineinteles, inaintea celui de-al doilea razboi mondial – am fost trimis sa incerc sa intru in partidul lui Gheorghe Bratianu. La liberali, adica. Dar partidul lui Bratianu ar fi urmat sa intre in Parlament. Indeplinind sarcina aceasta de partid, am candidat, deci, si pentru deputatie, in numele partidului lui Bratianu", a relatat Maurer. Nu a fost ales, dar daca ar fi reusit sa intre in Parlament ca deputat liberal, ar fi trebuit sa indeplineasca anumite sarcini trasate de partid, sa sustina in forul legislativ anumite pozitii ce-i interesau pe comunisti. Maurer a afirmat ca in Romania, inaintea dictaturii carliste, tactica infiltrarii era de sorginte comunista, celelalte partide neavand nevoie sa utilizeze astfel de practici. „Ce practici utilizau alte partide, nu stiu. Dar nu vad de ce ar fi fost nevoie ca un liberal sa candideze pe listele taranistilor."

Fiica Anei Pauker se destainuie

LAVINIA BETEA

Jurnalul National va prezinta in premiera un interviu tulburator cu Tatiana Bratescu, fiica a cuplului de comunisti ilegalisti Ana si Marcel Pauker. Conform relatarilor, pretul platit pentru vietile de aventurieri ale parintilor este greu de imaginat.

Destainuirile fiicei ilegalistei Ana Pauker
Tatiana Bratescu este fata cea mare a sotilor Ana si Marcel Pauker. In amintirea fostilor sai elevi bucuresteni a ramas ca o foarte frumoasa, blanda si distinsa profesoara de limba rusa. Copilaria ei a fost marcata, in mod nefericit, de existenta de orfani in care au trait copiii revolutionarilor de profesie.

Jurnalul National: Cum a fost copilaria dvs., ca fiica a lui Marcel si a Anei Pauker?
Tatiana Bratescu: Din pacate, doar o foarte scurta perioada din ea am petrecut-o cu tata. Eu il tin minte numai din ’37. In ’38 am fost impreuna cand a venit el la Moscova pentru a fi arestat si ucis. Fratele meu si cu mine fuseseram pana atunci la casa de copii de la Ivanovo, o localitate la sud-est de Moscova. Eu aveam 10 ani. Am fost adusi la el. Stateam la Hotel Lux, noi, copiii, intr-o camera, iar el in alta. Chiar etajele erau diferite. S-a ocupat enorm de noi, daca tinem cont de ceea ce se petrecea atunci in viata lui!… In urma acelui timp scurt petrecut cu tata, am ramas cu niste lucruri esentiale pentru intreaga viata. Ne ducea la muzee, ne explica tot felul de lucruri... Ne-a cumparat un ceas cu pendul pe care noi a trebuit sa-l asamblam. Ceasul insa ramanea in urma si, ca sa-l reglam, am atarnat de el tot felul de obiecte. Am ajuns sa agatam de el un fier de calcat, dar ceasul se incapatana sa ramana in urma. Cand a venit tata, i-am explicat necazul cu ceasul. „Sunteti siguri ca ati respectat instructiunile?“, ne-a intrebat el. Am luat carticica cu explicatiile. Ultima faza – pe care n-o citisem – era reglarea ceasului. Mi-a ramas in cap si le-am povestit copiilor – am trei! – si nepotilor mei, sfatuindu-i sa citeasca totdeauna pana la capat, ca asa ne-a invatat tata.

Cum l-ati vazut ultima data?
Eu sunt cea care l-a vazut ultima data. Eram in camera lui, cand au venit doi sau trei tipi care i-au spus ceva. „La revedere, ne vedem mai tarziu“, mi-a spus el.

In ce limba?
In rusa. Vorbeam numai in rusa, alta limba, noi, copiii, nu stiam. Am iesit din camera lui, pastrandu-i pentru toata viata imaginea incadrata intre doi oameni.

Ce amintiri mai aveti despre el?
Imi dau seama acum ca, in timpul acela scurt petrecut impreuna, incerca sa ne faca educatie in cat mai multe feluri. L-a pus pe fratele meu sa stea pe masa si sa faca gimnastica. A vrut sa ma puna si pe mine sa urc, dar eu am refuzat, spunand ca mi-e frica. Atunci, el m-a luat pe genunchi si mi-a spus: „Tania, cand tata spune sa te arunci pe fereastra, trebuie sa te arunci pe fereastra“. O alta imagine e de la sarbatoarea de 7 noiembrie in Piata Rosie. Era multa lume si se canta Internationala. Iar el canta romaneste. Ma tinea de mana si canta...

Orfanii cu parinti in viata

Cum ati ajuns in Uniunea Sovietica?
Sunt nascuta in URSS. Prima fiica a parintilor mei, Tanio, a murit la sapte luni, de dizenterie. Tanio s-a nascut in Romania. Fratele meu, Vlad, s-a nascut la Viena, eu m-am nascut in Uniunea Sovietica. Pana la 4 ani, fratele meu a trait ca un fel de tigan nomad: Viena, Berlin, apoi a poposit, la 4 ani si jumatate, la Moscova. Mama fusese trimisa la scoala leninista din Moscova.

Era insarcinata cu mine. Clara Zetkin a spus ca nu accepta ca o femeie insarcinata sa fie cursanta a scolii, deoarece, din cauza sarcinii, nu poate fi atenta. In cele din urma, au acceptat-o. M-a nascut, a stat 9 zile cu mine si m-a lasat la spital. Ea a plecat la scoala, pentru ca de acolo nu i s-a dat voie sa stea cu copilul. Am fost trimisa, probabil, la un fel de cresa. Se vede insa ca eram un copil incapatanat care refuza sa traiasca o viata cu asemenea conditii. M-am imbolnavit de plamani, ea a fost chemata si i s-a spus: „Luati-va copilul, ca moare". Avea o prietena olandeza care venise cu sotul ei, in 1921, in Uniunea Sovietica. El era inginer, ea studenta la engleza.

Venisera la chemarea lui Lenin...

Cum suna chemarea aceea?
In 1921, Lenin invitase intelectuali progresisti din Occident sa ajute la constructia patriei muncitorilor. Cu conditia sa vina cu provizii pe doi ani si cu bani sa poata cumpara uneltele necesare pentru constructie. Asa venisera si cei doi in Rusia. Mama a intrebat-o pe Neli daca poate sa ma tina la ea. Neli a acceptat. M-a adus la viata fiind convinsa ca am nevoie de caldura, de afectiune. Facea cinci-sase feluri de mancare si eu refuzam sa mananc. Atunci, ea punea mancarea pentru mine de-o parte, fara s-o dea altora. „Ce faci cu ea?" – intreba mama. Iar Neli spunea: „Fetita vrea sa vada daca tin la ea; are nevoie de afectiune".

Dar tata unde era in acest timp?
Tata a fost trimis la Magnitogorsk, intr-un fel de reeducare. De-acolo a cerut sa ne vada, sa-i fie trimisi copiii – eu si fratele meu. Mi-a spus Neli ca acolo era foarte frig, asa ca ne-au trimis foarte bine imbracati. Mi-a mai spus si ca si-au dat seama ca tata ne ingrijise foarte bine.

Ati fost singuri cu tata?
Am o fotografie in care e si mama. Cred ca venise in vizita. Nici nu stiu cat a stat acolo. Ea era inca la scoala leninista. Cand ne-am intors de la Magnitogorsk, am locuit cu mama in celebrul Hotel Lux, unde erau cominternistii. Se nascuse intre timp si sora noastra, Maria (Masa), fiica lui Eugen (Egon) Fried.

Despre acest episod din biografia Anei Pauker, liderii comunisti din Romania nu stiau nimic. Imi amintesc ca fostul sef de cabinet al lui Dej, Paul Sfetcu, era convins ca sora dvs., Maria, era fiica liderului comunistilor francezi Maurice Thorez...
Tatal ei, Fried, era slovac ca loc de nastere, evreu ca etnie si maghiar ca si cultura, ajuns instructor principal al Cominternului pentru Franta. El este omul care impreuna cu Thorez au creat Frontul Popular in Franta. Mama fusese trimisa in Franta ca adjuncta a lui. Acolo a fost conceputa sora mea, Masa, dar s-a nascut la Moscova.

Azi copil de „revolutionar"

Ce vi se spunea despre aceste relatii intre revolutionari? Relatii din care, iata, rezultau copii obligati la o existenta de orfani...
Am avut o discutie cu mama de care-mi pare rau acum. Ea ne-a mai povestit cate ceva, dar noi nu prea intrebam. Despre Fried n-a povestit niciodata. Dupa ce-a nascut-o pe Masa, mama a trebuit sa plece ca instructoare a Cominternului, in Romania cred. Si atunci s-a pus problema sa ne dea pe noi, pe copii, la un camin ce se deschisese nu departe de Moscova, o casa de copii pentru copiii revolutionarilor, numita Internationala. Aurore, sotia din acea vreme a lui Thorez, care era prietena cu mama, a vrut sa ne ia cu ea in Franta. Mama a spus sa ne lase la Moscova, sa-i poata gasi aici Puiu (Marcel Pauker, n.n.) pe copiii lui. S-o ia pe Maria in Franta, daca vrea. Asa a ajuns Masa sa fie crescuta impreuna cu doi dintre copiii lui Thorez, intocmai ca si copiii lui. Pe noi, mama ne-a dus la acea casa de copii, dupa care ne-au mutat intr-o alta casa, la Ivanovo. Am stat

acolo pana in ’37, cand am venit la Moscova pentru tata. Dupa ce l-au arestat pe tata, ne-a preluat o alta femeie, o directoare a unei fabrici.

De ce oare? Erati copiii unui „dusman al poporului“! Cine s-o fi obligat s-o faca?
Nici acum nu-mi dau seama de ce. Am stat cu ea pana cand au arestat-o si pe ea. Am fost dusi la o alta casa de copii, la Momino, tot langa Moscova. Apoi, din nou, la Ivanovo, de unde ne-a luat mama in ’41, cand a revenit in Uniunea Sovietica.

Cum era viata in aceste locuri?
Se pare ca nu semanau cu casele de copii obisnuite. In sensul ca eram, se pare, mai bine hraniti, mai bine ingrijiti. Aceasta pentru ca eram copiii ostatici in jurul carora se facea multa galagie ca Marea Uniune Sovietica are grija de copiii luptatorilor comunisti din intreaga lume. Erau si case ale copiilor „dusmanilor poporului“, unde alti colegi ai nostri au fost trimisi dupa condamnarea parintilor lor. Erau tinuti in acele case, iar cand implineau 16 ani, erau varsati direct in lagarele de reeducare.

Cum ati aflat de casele pentru copiii „dusmanilor poporului“?
Imi amintesc de o fetita, colega cu noi, Lidia Feler, careia i s-a spus ca va fi preluata si trimisa acolo din cauza parintilor sai. Imi aduc aminte cum plangea fetita pe patul ei. Noi eram stransi imprejur si, la un moment dat, am inceput sa plangem cu totii. Pana la urma nu a fost trimisa ca sa nu ne traumatizeze. Eu si fratele meu am avut norocul de a fi considerati, in primul rand, copiii mamei noastre, nu ai tatalui. In holul casei de copii erau portrete cu revolutionari din intreaga lume. Dupa procesul de la Craiova a fost pus si portretul mamei, alaturi de cel al lui Dolores Ibarruri si Maurice Thourez. S-a considerat ca eram copiii Anei Pauker, nu ai tatalui care fusese executat. Sigur ca noi nu stiam asta.

Dupa arestarea tatalui s-a schimbat in vreun fel comportamentul celorlalti fata de dumneavoastra?
Nu se facea nici o diferenta. Imi amintesc ca acolo erau si un baiat al lui Mao Tze Dun si un fiu al lui Togliatti... La un moment dat, fara sa-mi dau seama, le-am spus copiilor mei: Ce norocosi sunteti voi! Aveti mama, tata, bunici! Dar asta e situatia normala! – s-au mirat ei. Atunci mi-am dat seama cat de contorsionata si ranita sunt daca am gandit ca normalul e un noroc...

<u>Tatiana Bratescu, nascuta Pauker, nu isi judeca mama</u>

LAVINIA BETEA

Fetita sotilor Pauker a devenit, fara sa stie, simultan copil de revolutionar merituos (ca fiica a mamei) si copil de „dusman al poporului“ (dupa tata). Devenita la randul ei mama si bunica, Tatiana Bratescu considera vietile parintilor ei, in numele idealurilor carora a fost si ea sacrificata, niste vieti ratate.

Intoarcerea mamei necunoscute

Cum a reintrat mama in viata dvs.?
Cand mama a venit in ’41, am stat putin impreuna, deoarece a inceput razboiul. Iar noi, „copiii Cominternului“, am fost evacuati la Gorki. Iarasi am fost adusi la Moscova, apoi, impreuna cu mama, am fost evacuati la Ufa, in Baskiria. In ’43, ea a revenit la Moscova. Fratele meu a intrat in Divizia „Tudor Vladimirescu“ si a plecat pe front. In 16 septembrie 1944 am venit cu mama la Bucuresti.

Ati ajuns la o explicatie logica privind aceasta existenta anormala a copiilor de felul dvs.?
Dupa ce s-au terminat toate, mi-am explicat simplu: fanatismul revolutionar. Inainte nu mi-am pus problema. Stiam ca ei, parintii nostri, luptau pentru revolutie si asta era ceva sfant. Asa eram educati. Eu am o scrisoare de la ea, scrisa din puscaria de la Dumbraveni pentru noi, pentru copii. Scrisoarea fusese tradusa in nemteste si n-a ajuns niciodata la noi. De ea am aflat cand am vazut dosarele de la Comintern. Noua nu ne-a fost data. Cand am citit-o, mi s-a parut sinistru. Cata sfiala, dragoste si caldura era in acea scrisoare! Ce facem, unde suntem, ce mancam... Imi amintea o zi de la Ivanovo – probabil cineva pleca in Romania – si mi s-a spus „Facem fotografii!". Probabil ca rochia mea li s-a parut nu indeajuns de buna si mi-au dat o haina de la o belgiana. Privind fotografia cu haina prea mare pe mine, mama s-a ingrozit in ce hal sunt imbracata, ea fiind o cocheta...

Cred ca v-ati simtit parasita, asa cum numai un orfan poate sa fie...
In general, stiam ca am o mama, stiam ca e la inchisoare. Intr-o vara, ma aflam la acel sanatoriu de copii bolnavi de plamani si am primit de la ea un dar. Doi trandafiri facuti din paine framantata si vopsita pe care scria „Rot Front". Matusa Titi mergea si vindea astfel de lucruri, erau un fel de martisoare. In sanatoriu se stia ca suntem niste personaje. Era un fel de mandrie, acolo, ca mama e la inchisoare.

In mai 1941, Ana Pauker a revenit in Uniunea Sovietica, in urma intelegerii dintre guvernele roman si sovietic, la schimb cu unionistul basarabean Ion Codreanu. Cum a fost?
Ea nu a stiut ca va fi eliberata pana cand a ajuns in URSS. Cand i s-a cerut sa-si faca bagajul, a crezut ca va fi dusa la alta inchisoare. A fost urcata in tren. A intrebat „Unde ma duceti?". Dar nu i s-a spus. A mers pana aproape de granita, a fost cercetata de armata si a fost predata. Sovieticii adusesera la granita o fosta puscariasa ca sa o recunoasca. Ea nu stia ce se hotarase, nici cu cine fusese schimbata. Cand a ajuns, s-a adresat oficialitatilor cu care venise in contact sa anunte ca la granita Romaniei cu Uniunea Sovietica e o mare concentrare de armata. I s-a spus sa taca din gura. Abia dupa atacul asupra Uniunii Sovietice din iunie 1941 si-au dat seama ca vazuse bine...

Cum v-ati revazut?
A coborat in gara Kievskivagzal. Eu aveam 13 ani, fratele meu 15 si fuseseram adusi s-o intampinam. Pentru noi, mama era complet necunoscuta. Eu o vazusem ultima data la 4 ani si jumatate. Am imaginea din fotografie. Se organizase o festivitate pentru primirea ei. Mi se parea ca sunt in vis. A coborat din tren, iar fotoreporterii se inghesuiau cu aparatele lor. Am stat cu ea doua zile, dupa care am revenit la casa de copii sa terminam scoala. Ea a fost trimisa la un sanatoriu de refacere si noi am plecat cu ea. Imi aduc aminte de prima seara petrecuta impreuna. Ne pregateam de culcare si am inceput sa ne descaltam. Dupa tonul pe care ne-a cerut ordine, ne-am uitat unul la altul si ne-am dat seama ca... pana aici ne-a fost!

Ana Pauker – o viata ratata

A fost, banuiesc, o mama autoritara...
Nu, a fost o mama deosebit de buna si blanda. Probabil se simtea vinovata fata de noi. Spun asta in calitatea mea de mama. Eu asa m-as fi simtit. N-am avut intimitati pe aceasta tema cu ea. Nici ea nu ne-a povestit cum s-a simtit, nici noi. Era si acea atmosfera de inchistare! Imi amintesc ca erau la noi prietenele ei, Stella Blagoeva si Varia Manuilskaia. Formau un trio. Stella lucra la revista Cominformului Pentru Pace Trainica. Venise la Bucuresti Balsoi Teatr cu baletul „Lacul Lebedelor". Dupa spectacol, acasa, fratele meu si cu mine comentam: „Uite baletul rus cum este...". Stella si mama s-au opus: „Nu rus, ci sovietic!". Insistau foarte tare sa ne intre in cap...

Era dogmatica, in acest caz, sau poza?

Cred ca pentru ea lucrurile devenisera de mult clare. Dar faceau in prea mare masura parte din viata ei ca sa poata sa mai schimbe ceva. Procesele de la Moscova au insemnat un episod nefericit. Mama, careia ii fusese omorat sotul in acest fel, cauta sa evite sa vorbeasca despre ele. Mama povestea ca in 1941, cand a revenit la Moscova, primul lucru de care a intrebat-o pe prietena sa, Varia Manuilski, a fost „Ce-i cu Puiu?“. Tatei i se spunea Puiu. „Vreau sa vorbesc cu Beria“, i-a spus mama Variei. „Mai bine sa nu mai intrebi“, a sfatuit-o prietena ei. Va fac o paranteza cu Neli olandeza care m-a crescut cand eram mica. Neli a trait peste 90 de ani si se afla la noi, in Bucuresti, cand s-a intamplat oroarea de la Praga, in 1968. „Neli, cum poti sa mai crezi dupa toata oroarea pe care ai vazut-o?“, am intrebat eu. Iar ea mi-a raspuns ceva ce m-a uluit: „Daca eu recunosc ca toate acestea sunt o oroare sau eroare, atunci trebuie sa recunosc si ca viata mea a fost o greseala“. Ma gandesc ca si la mama a fost aceasta imposibilitate de a recunoaste ca viata sa a fost ratata. L-a iubit pe tata; a vorbit totdeauna la superlativ despre el. Cand a aparut „raportul secret“ al lui Hrusciov, sotul meu a primit acel raport de la un prieten de-al lui care fusese in Occident si i l-a dat si ei sa-l citeasca. „Tovarasa Ana, la modul serios, acesta era sistemul de adresare, oare e posibil asa ceva? Este un fals!“. La care ea a raspuns: „Nu e un fals. Este adevarat“. Deci ea stia! Vazuse si stiuse. Nu din povesti. Fusese acolo.

Probabil ca la ea, ca la multi alti intelectuali fascinati de revolutia comunista si de proiectele ei, functiona rationamentul: platim un pret, dupa care ne va fi atat de bine, incat vom spune ca a meritat sacrificiul...
Cand s-a scris ceva despre Marx, dupa moartea lui Stalin, devenise entuziasmata. Credea ca va fi o revenire la izvoarele marxismului si ca raul ce se intamplase fusese o denaturare a lui Stalin.

Ce credeti dvs., fiica Anei Pauker, despre viata ei?
Cu energia, curajul si inteligenta ei, cred ca ar fi putut face orice. Le-a ratat...

APARATOAREA
„Imi storc creierii sa gasesc ceva, vreun semn care sa ma fi facut sa cred ca el (Marcel Pauker, n.r.) ar fi un dusman al poporului. Nu pun deloc la indoiala decizia partidului; partidul stie mai bine decat mine. Dar eu nu mi-am dat seama de nimic si, oricat mi-as cerceta sufletul, amintirile, memoria, nu gasesc nimic care sa poata dovedi un asemenea lucru.“
Ana Pauker, 1938

PRIMA FIICA
„Sunt nascuta in URSS. Prima fiica a parintilor mei, Tanio a murit la sapte luni, de dizenterie. Tanio s-a nascut in Romania. Fratele meu Vlad s-a nascut la Viena, eu m-am nascut in Uniunea Sovietica“

ULTIMA INTALNIRE
„Din pacate doar o foarte scurta perioada din ea am petrecut-o cu tata. Eu il tin minte numai din ’37. In ’38 am fost impreuna cand a venit el la Moscova pentru a fi arestat si ucis“

AMINTIRI
„A fost o mama deosebit de buna si blanda. Probabil se simtea vinovata fata de noi. Spun asta in calitatea mea de mama. Eu asa m-as fi simtit. N-am avut intimitati pe aceasta tema cu ea“
Tatiana Bratescu

<u>Calatori spre moarte</u>

CRISTINA ARVATU

Comunistii romani din perioada interbelica vedeau URSS ca pe propria patrie. Aici se realizasera, credeau ei, visurile lor de o viata. In perioadele cand stateau aici erau angajati in institutii publice, ca orice sovietic. Insa cei mai multi dintre cei plecati nu s-au mai intors, ci au devenit victime ale „Marii Epurari“.

Uniunea Sovietica reprezenta o destinatie obligatorie pentru comunistii romani din perioada interbelica. Aici se decidea ascensiunea sau decaderea in ierarhia PCdR. Mai toti membrii marcanti ai PCdR au ajuns in URSS: fie ca au mers sa viziteze patria idealului lor de o viata, fie ca aici si-au gasit refugiul fata de amenintarea de a fi arestati si inchisi de autoritatile romane, fie ca raspundeau unor directive trasate direct de Moscova. Cert este ca mirajul pe care Rusia Sovietica l-a avut asupra comunistilor romani – si nu numai – s-a transformat intr-o adevarata teroare, in sensul propriu, multi dintre liderii PCdR gasindu-si sfarsitul in temnitele staliniste.
TRADITIE MARXISTA. Fiu al ideologului socialist Constantin Dobrogeanu-Gherea, nascut la 7 iulie 1879, Alexandru primeste o educatie de stanga. Urmeaza cursurile Politehnicii la München, unde intra prima oara in contact cu operele lui Marx si Engels. La intoarcerea in tara se incadreaza in miscarea socialista. In 1919 este ales presedinte al Federatiei Socialiste din Prahova, calitate in care va fi desemnat sa faca parte din delegatia care a plecat in vara anului 1920 pentru afilierea Partidului Socialist la Internationala Comunista. Este unul din cei patru socialisti care accepta conditiile impuse de Comintern. Prima vizita a lui Gherea in Uniunea Sovietica a durat mai multe luni. Dupa finalizarea discutiilor oficiale, a facut o calatorie in sudul Rusiei (intr-un tren oficial) si a stabilit contacte personale cu reprezentanti ai Cominternului. Reintors in tara, se implica in pregatirea Congresului din mai 1921, fiind si el unul dintre arestatii implicati in Procesul din Dealul Spirii. Dupa eliberarea din arest (iunie 1922), Gherea este cooptat ca membru in Comitetul Executiv provizoriu al partidului. Ascensiunea sa continua: membru in Comisia de Control, presedinte al Comisiei agrare, colaborator politic al secretariatului Comitetului Central, coordonator al presei de partid (Congresul al II-lea din 1922), membru in Comitetul Central (Congresul de la Viena din 1924).
Gherea a devenit in acest timp un membru marcant al PCdR. Intrat in mecanismul cominternist al luptei pentru putere si al seductiei idealiste, el nu va renunta nici cand incepe sa fie decazut din functii. Dupa o scurta calatorie la Moscova (toamna anului 1923), se intoarce in tara sub numele de Anton Davidescu si este arestat de mai multe ori. Rand pe rand pierde toate functiile in partid. La solicitarea Cominternului pleaca din nou in URSS, in august 1925. Ajuns la Moscova, este numit intr-o comisie care urma sa analizeze stadiul miscarii muncitoresti din Romania. Intre timp izbucnesc in partid luptele fractioniste intre conducerea din strainatate si cea din tara (grupurile Pauker si Holostenco). Gherea este acuzat de comunistii romani din emigratie de „opozitionism“. Ca urmare, la congresul al IV-lea – unde participa doar cu drept de vot consultativ – nu mai primeste functii de raspundere. Se decide folosirea sa in activitatea publicistica. La cererile lui insistente de a se intoarce in tara, primeste un raspuns afirmativ. In noiembrie 1928 revine in Romania, unde activeaza in cadrul Blocului Muncitoresc Taranesc.
In ianuarie 1932 solicita si obtine pasaport pentru Uniunea Sovietica. Va pleca acolo pentru a nu se mai intoarce niciodata. In ultima parte a vietii, in URSS este angajat al sectiei romane a Editurii pentru Literatura Straina, unde traduce in limba romana din operele lui Lenin. Incearca sa revina in Romania, dar Cominternul nu-i mai permite. Este executat in 1939, ca apropiat al lui Cristian Rakovschi, acuzat de trotkism.
„TRADATOR“. S-a nascut la 28 decembrie 1878, in Salonta (Bihor). Intra in legatura cu miscarea socialista in timpul studentiei la Budapesta. Dupa terminarea studiilor (Facultatea de Drept din Berlin), se intoarce in tara. Paralel cu activitatea de avocat intra in miscarea socialista din Transilvania. Dupa primul razboi mondial si realizarea Marii Uniri a Transilvaniei cu Romania, Rozvan refuza sa se alature Partidului National Roman si continua activitatea socialista. In 1920, Partidul Socialist din Transilvania si Banat il numeste in functia de secretar cu

problemele organizatiilor socialiste provinciale. Congresul partidului din august 1920 il alege in conducere si il desemneaza, alaturi de Ioan Flueras, sa reprezinte partidul in cadrul delegatiei ce urma sa mearga in Rusia Sovietica. Accepta si el conditiile ultimative impuse de reprezentantii Cominternului pentru afilierea la Internationala a III-a.
La primul congres al PCdR participa ca delegat al sectiei Partidului Socialist din Brasov. Este arestat si amnistiat, impreuna cu toti ceilalti detinuti comunisti, la 4 iunie 1922. Dupa iesirea din detentie face parte din Comitetul Executiv provizoriu, iar la Congresul al II-lea este ales membru supleant al Comitetului Central. Activitatea lui Eugen Rozvan s-a desfasurat mai ales la Oradea, in cadrul Blocului Muncitoresc Taranesc. Atitudinea lui in anumite probleme nu s-a inscris insa in directivele trasate de Comintern. La Plenara Comitetului Central din 24-25 februarie 1929 s-a decis excluderea lui Rozvan din partid sub principala invinuire de a fi combatut lozinca referitoare la „dreptul de autodeterminare al popoarelor asuprite pana la despartirea de statul roman". Hotararea nu i-a fost adusa oficial la cunostinta, situatia sa in partid fiind incerta in urmatorii ani. In septembrie 1931 se decide sa plece in URSS pentru a-si clarifica situatia. Aici este angajat ca cercetator stiintific la Institutul de politica si relatii internationale, unde studiaza fascismul italian. In 1937 obtine titlul de doctor in stiinte cu o lucrare pe aceasta tema. La sfarsitul aceluiasi an este arestat. Denuntat de tovarasii sai, urmeaza un proces similar cu al lui Marcel Pauker, iar in mai 1938 este executat.

ACUZATI DE TROTKISM
Pentru a scapa de adversarii sai posibili – reali sau inventati – Stalin a recurs la masura extrema a eliminarii lor fizice. Pentru a-si justifica faptele, „Tatucul" i-a acuzat de trotkism (de la Trotki – declarat cel mai mare adversar al Uniunii Sovietice). Acuzatia de trotkism – adepti ai lui Trotki – era echivalenta cu cea de complot (sprijinit de statele capitaliste) impotriva URSS. Din ordin suprem, activistii comunisti au fost indemnati sa-i demaste pe toti „inamicii", agenti ai capitalistilor sau simpatizanti ai lor. De aici s-a pus in miscare o intreaga campanie de denunturi si autodenunturi, soldata cu condamnarea la moarte a numerosi membri ai PCUS si ai altor partide comuniste. Fenomenul a fost denumit si Marea Epurare.

ILUZIE
„M-am straduit sa-mi fac o imagine obiectiva despre cele vazute (in Rusia Sovietica – n.n.) Rusia paseste acum pe drumul bun spre socialism... In domeniul educatiei, Rusia a progresat cu un secol. Prin eforturi enorme se infiinteaza scoli noi cu miile... Rusia este paradisul copiilor"
Eugen Rozvan, 1921

CONSTATARE
„O prima greseala a comunistilor a constat in a-si face iluzii in privinta sentimentelor pacifiste ale social-democratiei si ale atasamentului lor la unitate. S-a ajuns chiar sa se propuna teoretizarea social-democratilor prin amenintarea din partea noastra cu o sciziune"
Alexandru Dobrogeanu-Gherea, 1925

<u>Teroarea din URSS face ravagii intre ilegalistii romani</u>

CORNEL MICU

„Vrem, nu vrem, trebuie din cand in cand sa punem mana pe bisturiu ca sa ne despartim de unii tovarasi", spunea Stalin in cadrul unei sedinte a Cominternului. Politica „bisturiului" a afectat si activistii comunisti romani. Unii au fost norocosi si au supravietuit. Altii au fost executati de proprii camarazi.

Miscarea socialista exista in Romania inca de la finele secolului al XIX-lea. Scopul socialistilor era pe atunci imbunatatirea situatiei muncitorilor. Pentru aceasta, incercau sa organizeze sindicate si sa educe muncitorii in spirit marxist. Partidul Social Democrat al Muncitorilor din Romania (PSDMR), numele sub care se organizasera socialistii in epoca, era insa slab. In 1899 a disparut, dupa ce o parte din membrii sai importanti au trecut in randul Partidului Liberal.
ACTIVITATE. Membrii radicali ai PSDMR au continuat sa activeze, chiar si dupa disparitia partidului. Printre acestia si Alexandru (Alecu) Constantinescu. S-a nascut la Bucuresti, in martie 1872, intr-o familie de conditie mai deosebita: tatal avea un atelier de croitorie, iar mama era invatatoare. Copilaria i-a fost marcata de separarea parintilor: tatal a plecat la Paris, sa lucreze acolo, iar mama s-a recasatorit.
Intoarcerea tatalui, in 1879, i-a dat posibilitatea sa urmeze scoala primara si gimnaziul. In perioada uceniciei la un mester tapiter, a intrat in contact cu miscarea socialista.
Dupa dezorganizarea PSDMR (1899), a plecat pentru o perioada de doi ani la Paris. Intors in tara in 1904, va incepe sa organizeze primele sindicate. In 1910 s-a numarat printre membrii fondatori ai Partidului Social-Democrat, noul nume sub care s-au reorganizat socialistii.
Alaturi de el activa un alt personaj celebru: Mihail Gheorghe Bujor. Nascut la Iasi, in 1881, s-a inscris in partid in 1899. A urmat cursurile Facultatii de Drept, Litere, Filozofie si Stiintele naturii din Iasi. In 1910, la congresul de refacere a Partidului Social-Democrat, a fost ales in Comitetul Executiv al Partidului.
RADICALIZAREA. In perioada primului razboi mondial (1914-1918) a avut loc o ruptura in socialismul european. Unele grupari militau impotriva razboiului. Inspirati de evenimentele din Rusia, membrii acestora preconizau izbucnirea unei revolutii mondiale. Printre aceste grupari s-au numarat si socialistii romani.
Ca urmare a opozitiei manifestate fata de intrarea Romaniei in razboi in 1916, partidul socialist a fost scos in afara legii. Unii membri au ramas in Bucurestiul ocupat in toamna lui 1916 de trupele germane. Printre ei si Alexandru Constantinescu. Altii, cum ar fi Mihail Gh. Bujor, au plecat la Moldova, unde trupele romane inca rezistau.
Sfarsitul razboiului, in toamna lui 1918, a fost considerat de socialistii radicali din Romania o oportunitate de a declansa revolutia in tara. M. Gh. Bujor, care fusese arestat de Politia romana in Iasi si eliberat la 1 mai 1917 de un grup de soldati rusi, era in Rusia. Aici, conducea detasamentele romanesti de la Odessa, formate din soldati care imbratisasera ideile bolsevice si care planuiau atacarea si bolsevizarea Romaniei.
In 1919 se intoarce in tara. Este insa arestat in martie 1920 si condamnat la munca silnica pe viata. Eliberat in 1934, a fost din nou arestat, trei ani mai tarziu. A fost eliberat in august 1944, desi pana la moartea sa, survenita in 1964, nu a detinut functii importante in cadrul partidului.
Tot din Rusia revine in octombrie 1918 si Alecu Constantinescu. Inspirat din ideile bolsevice, a incercat, la 13 decembrie 1918, sa provoace o revolutie si la Bucuresti. Actiunea a esuat si, ca urmare, a fost condamnat la moarte in lipsa. Arestat in iulie 1920, a evadat la 2 decembrie. Implicat in procesul intentat teroristului Max Goldstein, autorul atentatului de la Senat (20 decembrie 1920), a fost, din nou, condamnat la moarte in lipsa.
In 1921 a plecat din tara. Dupa o sedere de doi ani in Rusia, a emigrat la Paris, unde a pierdut contactul cu PCdR. In 1935 a plecat in URSS, de unde, dupa doi ani, s-a reintors in Romania (ianuarie 1937). Intre timp, acuzatiile impotriva sa se prescrisesera. Dupa 23 august 1944 nu a mai jucat un rol important in cadrul partidului. A murit la 28 martie 1949.
OAMENI NOI. La finele primului razboi mondial se fac remarcati alti socialisti romani. Ei au fost de fapt cei care au creat Partidul Comunist din Romania, in mai 1918. Printre acestia, si David Fabian (Finchelstein). Nascut la Husi, in 1895, el a facut parte din conducatorii PCdR in perioada interbelica. Dupa terminarea Scolii Comerciale Superioare de Baieti din Iasi a lucrat la Campina, unde a intrat in contact cu socialistii radicali din Bucuresti. A venit de altfel in Capitala in vara lui 1918, ca redactor la ziarul Socialismul.
In cadrul celui de-al doilea congres al PCdR (Ploiesti 1922), este ales membru al Comitetului

Central si responsabil cu presa. In 1924, in contextul scoaterii PCdR in afara legii, a facut parte din „directoriu“, organism ilegal ce trebuia sa conduca activitatea partidului. In aceasta calitate, participa la cel de-al III-lea congres al PCdR (Viena, august 1924). In toamna lui 1925 a plecat in strainatate, unde, vreme de trei ani, a facut parte din conducerea PCdR. La congresul al IV-lea al partidului (Harkov, iunie 1928) este indepartat din functiile de conducere, fiind acuzat de lupta fractionista. Dupa o perioada in care nu a mai indeplinit functii de conducere, a fost executat in decembrie 1937.

PUNCTE DE VEDERE

Evenimentele de la 13 decembrie 1918 au fost foarte grave. Un miting de protest al muncitorilor mobilizati de Partidul Socialist a degenerat in ciocniri cu Armata, care a deschis focul. Punctele de vedere asupra a ceea ce s-a intamplat difera, dupa cum reiese din documentele de mai jos:
Manifest al Partidului Socialist din 14 decembrie 1918:
„Muncitori!
O crima nemaipomenita a savarsit stapanirea impotriva muncitorimii bucurestene. Strazile Bucurestiului au fost stropite cu sange muncitoresc si acoperite cu cadavrele tovarasilor nostri. Doi ani de razboi si mizerie ne-au adus pe noi, poporul muncitor, la disperare (...). Si ieri, pe cand muncitorii manifestau, au fost intampinati de Armata echipata de razboi, cu preotul in frunte. Ieri, in strada, Armata si Politia au tras cu mitralierele in muncitori. Sunt zeci de morti si raniti“
Comunicat de presa oficial:
„De catva timp, o organizare bolsevica (...) cauta sa provoace rascoale, atatand muncitorimea. Ieri dupa-amiaza, grupuri conduse de aceste elemente au incercat sa provoace o grava agitatiune. Impiedicati de Armata sa treaca pe strada Campineanu, ei au tras asupra trupei fara nici o provocare, ranind grav mai multi soldati. In legitima aparare, trupa a trebuit sa faca uz de arme si sa restabileasca ordinea.
Sunt sase morti si 15 raniti.“

Editorial: Despre romani

LAVINIA BETEA

Inceputul secolului XX este marcat in istoria stiintelor socio-umane de preocupari privind determinarea caracteristicilor mentale ale diverselor etnii si natiuni. Patrunderea multimilor in scena politicului – sindicatele occidentale si revolutia bolsevica fiind fenomenele europene care schimba perceptia asupra socialului – propune si o noua viziune despre personalitatea individuala. Traind, intr-un anume timp istoric si spatiu geografic, fiecare om contribuie la configuratia lumii sale si este totodata un produs al acesteia.
Din aceasta perspectiva, o interesanta lucrare pe tema psihologiei poporului roman a fost scrisa de C. Radulescu-Motru (1868-1957). Autor al teoriilor „personalismului energetic“ si „vocatiei ca factor hotarator in cultura popoarelor“, filosoful a fost o voce distincta in spiritualitatea interbelica romaneasca si totodata un purtator al viziunii psihosociologice in spatiul autohton. Deputat ani multi in Parlamentul Romaniei, membru al Academiei Romane (din 1923) si presedinte al ei (intre 1938-1941), Radulescu-Motru ramane si unul dintre rarii martori care a consemnat si comentat schimbarile din tara, prin insemnarile sale din anii 1943-1957.
In „Psihologia poporului roman“, publicata in 1937, Radulescu-Motru propune o analiza comparativa a „manifestarilor sufletesti obisnuite romanului cu acelea pe care le gasim la popoarele culte apusene“. In concluzie, filosoful remarca unele trasaturi distincte ale mentalului colectiv romanesc.
Individualismul a fost prezentat ca trasatura principala a etniei. „Romanului nu-i place tovarasia“ deoarece „el vrea sa fie de capul lui“ – este motivatia sa curenta. Numai ca, in raport cu „spiritul

occidental", acest individualism romanesc nu implica initiativa in viata economica si dorinta de independenta in viata publica si sociala. Cele doua insusiri caracterizeaza insa individualismul popoarelor apusene, fiind prezentate ca esenta „sufletului burghez". Populatia satelor romanesti nu seamana celei rurale occidentale. In primul rand deoarece din ea nu ies indivizi intreprinzatori („care sa-si riste odihna si avutul pentru a se imbogati prin mijloace neincercate").
Taranii traiesc dintotdeauna in traditia muncii colective. Fiecare satean roman face insa, exclusiv, „ceea ce crede ca va face toata lumea", fara a avea nici macar curajul sa inceapa altfel o munca decat la termenele fixate prin obicei. A iesi din randul lumii este „nu un simplu risc, ci o nebunie". Respectarea traditiei are si alte consecinte negative. Bunaoara aceea ca desi copiii frecventeaza scoli concepute dupa metode occidentale, cand ies din scoala, muncesc la fel cum invatasera din mosi stramosi. Astfel invatamantul nu are efectele scontate. Consecinta benefica a traditionalismului se regaseste numai in durabilitatea satelor romanesti. „Cand urgia le izbea, ele nu se risipeau, ci se mutau, ca un singur om, de la ses la munte, dintr-un cap la altul al tarii", observa Radulescu-Motru. In Apus, colonizarile s-au facut, in general, prin imprastierea indivizilor, insa cultura lor superioara comunitatilor etnice in care s-au asezat, le-a determinat sa se regrupeze si sa-si impuna propria civilizatie (cazul asezarilor sasesti din Transilvania). Asezarile romanesti s-au mutat, insa cu locuitorii, ierarhia si obiceiurile lor.
„Neperseverenta in lucrul inceput" – este alta insusire a psihologiei romanului (a carui activitate e comparata cu un foc de paie). Imitandu-se statele straine, in secolul XIX s-au ivit politicienii (de meserie) si slujbasii la stat. „Politica" si „slujba" au devenit aspiratiile cele mai inalte ale romanilor, incepand prin aceasta o „epoca a improvizatiilor profesionale".
Daca in Apus munca se desfasoara dupa un ritm regulat („ca de ceasornic"), romanul o face dezordonat, ca un joc, in salturi, alternate cu lungi perioade de inactivitate. Astfel ca „indisciplina in economie" este subliniata ca alta trasatura marcanta a mentalului colectiv romanesc. Spre deosebire de popoarele Europei Occidentale, romanul mai este si „cheltuitor cu timpul". Bunaoara, „la targ, romanul sta si se tocmeste ceasuri intregi pentru un lucru de nimic" si „tot asa la petrecere pierde zile si nopti intregi". In concluzie: „timpul este pentru roman orice, numai moneda nu".
„Primitor, tolerant, iubitor de dreptate, religios" – sunt alte trasaturi mentionate. Dar acestora, autorul le confera comentarii sumare. Amplu teoretizata este, in schimb, relatia speciala a romanului cu libera concurenta. Gestul initiativei individuale, al intreprinderilor riscante si inventiilor este „cel mai plapand vlastar al sufletului romanesc".
Acestea sunt caracteristicile „Romaniei profunde" din anii '30 mentionate la vremea respectiva de una dintre personalitatile sale.
De zece ani incoace, inregistrez la fiecare grupa de studenti in psihologie sau stiinte politice care analizeaza „Psihologia poporului roman", conform recomandarilor bibliografice, surpriza si dezamagirea actualitatii sale.

SI IERI CA AZI…
„Romanul considera nerespectarea legii ca un titlu de marire si de putere. Pe terenul vietii economice, acordul este si mai vag. Libera concurenta nu este catusi de putin intrata in moravurile poporului nostru. Romanul cere beneficii pe baza dovezii ca este roman. In nici o alta tara nu se repeta asa des expresiile: fiu al tarii, fiu al poporului... «Sunt fiu al tarii, deci trebuie sa am o parte la beneficii»"
C. Radulescu-Motru 1937

REFLECTII AMARE
„Caracteristica inteligentei romanesti, adica a mentalitatii locuitorului orasan din Romania, o constituie usurinta cu care imprumuta inovatiile straine.(..) La scurte intervale mentalitatea orasanului roman a trecut pe rand sub influenta slava, apoi sub cea greceasca, apoi sub cea apuseana, franceza, germana si in sfarsit, astazi, sub cea moscovita. Ca un teren inundabil pe

care se revarsa aluviunile diferitelor ape, lasand in urma lor urme din elementele pe care le purtau cu ele, asa si in cultura romaneasca (intelegand pe aceea de oras, bineinteles, caci despre aceea a locuitorului de sat nu poate fi vorba) s-au suprapus formele luate cu imprumut cand din influenta slava bizantina, cand din influenta greceasca, cand din influenta Frantei si a Germaniei, cand, in sfarsit, acum din influenta bolsevismului moscovit. Cultura romaneasca ofera astfel un caz curios de suprapunere de aluviuni culturale, venite dinspre sud, din apus si rasarit, cum nu este poate nici un alt caz pe suprafata Europei. Istoricul de viitor va gasi in ea un experiment al destinului, fara pereche de interesant. In ceea ce priveste gandirea filosofica, bunaoara, plecand de jos de la substratul intunecat al tracilor, el va gasi mai intai aceasta gandire ratacind prin ereziile bogomilice; apoi ceva mai sus, aceeasi gandire o va gasi incercand, sau mai bine zis, ciripind in limba si in categoriile logice ale lui Aristotel prin putinele scoli grecesti din Bucuresti si din Iasi; apoi ceva mai sus o va gasi imprumutand fraza retorica a lui Voltaire si speculatiile filosofice ale lui Im. Kant, pentru a ajunge la comunismul lui Lenin si Stalin (…) Romanul de oras nu cunoaste continuitatea de traditie. El este bulgaro-sarb, grec, francez, german, muscal… dupa cum cer imprejurarile. Neschimbat in Romania este numai romanul de sat, fiindca acesta n-apuca bine sa prinda a imita pe romanul de oras, ca romanul de oras s-a si schimbat! Romanul de sat, vesnic in intarziere cu imitatia, a ramas asa cum a fost la inceput.“
C. Radulescu-Motru „Revizuiri si adaugiri“, 1945

<u>„Romania Mare“ – structuri si dificultati sociale</u>

PAULA MIHAILOV
Intre 1918 si 1939, Romania a avut de infruntat multe probleme aparute la nivelul societatii, si mai ales al economiei. O tara preponderent agrara, dar cu cea mai scazuta productie la hectar din Europa, cu o populatie numeroasa, dar in mare parte analfabeta, Romania incearca sa faca fata modernizarii.

Dupa incheierea primului razboi mondial, cel mai important moment din istoria Romaniei a fost Unirea din decembrie 1918. Euforia si entuziasmul zilelor de la sfarsitul lui 1918 aveau sa fie curand inlocuite de nemultumirea oamenilor, deveniti partasi la un dificil si greoi proces de modernizare a Romaniei Mari. Aplicarea reformelor agrara si electorala nu au avut efectele dorite de politicieni, in conditiile in care structurile sociale si politice nu erau pregatite pentru schimbarile survenite.
FORME FARA FOND. Situatia grea a Romaniei nu este una singulara pe continentul european. Ea se inscrie in contextul schimbarilor ce au avut loc in tarile industrializate, distruse si ele de razboi. Prabusirea marilor imperii a determinat modificari semnificative pe harta economica mondiala. Pentru a-si proteja sistemele nationale economice, tarile occidentale dezvoltate au introdus politici protectioniste, de limitare a importurilor, au largit interventia statului in economie.
Ca urmare a tuturor acestor fenomene, Romania a trebuit sa se adapteze noii situatii. Ca orice schimbari, nici cele propuse de guvernantii acelor vremuri nu au fost lipsite de riscuri sau intotdeauna bine primite de populatie. Prima solutie aleasa de Guvernul liberal de la Bucuresti a fost sa importe modelele occidentale de modernizare. Incercarea lui de a introduce industrializarea intr-o tara agrara trimite la formula pasoptista a „formelor fara fond“.
BURGHEZIA – CREMA SOCIETATII. Imitarea politicilor europene de redresare economica au favorizat o singura categorie sociala: burghezia. Desi numeric, la momentul anilor ’30, aceasta categorie nu depasea 0,12% din totalul populatiei, in mainile sale era concentrata intreaga putere de decizie politica si economica.
Comparativ cu structurile sociale apusene, este semnificativa afirmatia istoricului austriac W.

Kolarz, care, comparandu-le, considera ca elitele din Romania din acea vreme se ridicau la nivelul clasei engleze de mijloc.

Datorita faptului ca detineau capitalul financiar necesar depasirii crizei postbelice, industriasii si comerciantii au obtinut de la Guvern credite pe termen lung si cu dobanzi mici, scutiri de taxe vamale pentru achizitionarea de diferite utilaje si masini si alte inlesniri. In plus, o mare parte din afacerile lor avea ca principal client statul. Astfel s-a creat o dependenta dintre burghezie si stat, care exprimata in cifre arata ca 80% din burghezi depindeau de principalul lor protector si in acelasi timp beneficiar, statul.

Cu toate acestea, in Romania, din totalul de reprezentanti ai burgheziei, majoritatea provenea din mediul rural, fiind abia la prima generatie de schimbare a statutului social. In 1930, conform datelor din Anuarul Statistic al Romaniei, la o populatie de peste 18 milioane de locuitori, existau 10.000 de mosieri (proprietari de loturi mai mari de 100 ha), doar 3.000 de mari industriasi (detinatori ai intreprinderilor mai mari de 5.000 de muncitori) si 2.000 de comercianti reprezentativi. Ei beneficiau, insa, de un avantaj: o impresionanta forta de munca ieftina – taranii.

PREA MULTI BIROCRATI. O alta categorie sociala privilegiata era cea a functionarilor la stat. Din 1923, de cand s-a votat Statutul functionarilor publici, acestia s-au bucurat de conditii de lucru confortabile, prestigiu si... foloasele necuvenite ale mitei. In 1927, statul a hotarat reducerea cu pana la 25% a posturilor acestora.

ROMANIA „PITOREASCA“. „Pamant bogat, utilaj sarac si munca prost platita“, iata cum a definit inginerul Mihail Manoilescu, care poate conta ca un analist economic al vremii, viata celei mai numeroase si, totodata, celei mai defavorizate parti a populatiei Romaniei – taranimea. Anuarele Statistice indica, din 1915 pana in 1939, un procent de locuitori ai zonelor rurale care depaseste permanent 70% din intregul populatiei.

Situatia grea in care traiau locuitorii satelor, cel mai afectati de criza economica mondiala, i-a determinat pe sociologii vremii sa ii aleaga ca subiect al cercetarilor lor. Iar concluziile lor aveau sa ramana valabile pentru mai mult timp: „Traim astazi vremuri cu totul noi si cu totul schimbate, pentru care gospodarii nostri nu sunt aproape deloc pregatiti“, scria in 1937 profesorul Henri H. Stahl in „Monografia unui sat“.

MITUL DE „GRANAR AL EUROPEI“. Din cercetarile intreprinse alaturi de echipe de studenti in vara lui 1938 prin 60 de sate, sociologul Dimitrie Gusti constata ca principala problema a taranului roman era faramitarea proprietatii agricole. Dupa reforma agrara din 1929, 60% din terenurile arabile au intrat in posesia „micilor proprietari agricoli“, care detineau pana la 5 ha de pamant. Prin mostenire insa, aceste loturi se imparteau intre copii, micsorandu-se si mai mult, afectand in acelasi timp productia agricola, care s-a diminuat cu 20% pana la 30%.

O alta consecinta nefasta a fragmentarii proprietatii a fost scaderea exportului de cereale al tarii, Romania daca mai reusea sa asigure 8% din exportul european. In realitate, taranul roman era incapabil sa furnizeze altora cereale, el care nici macar boi la jug nu avea. Cifrele ne demonstreaza ca peste 40% din gospodariile rurale nu aveau animale de tractiune. In plus, lipsa posibilitatilor tehnice de cultivare a pamantului si cresterea pretului la produsele industriale, cumulat cu scaderea pretului la cele agricole, i-au obligat pe tarani sa faca imprumuturi pentru a putea scapa de saracie. Unii dintre ei au fost chiar nevoiti sa isi vanda loturile, pentru a-si plati datoriile. Abia in 1934, dupa ce saracia i-a impins pe tarani la rascoale, Guvernul condus de liberalul Gheorghe Tatarescu a convenit sa-i scuteasca pe micii producatori agricoli de datoriile pe care le acumulasera.

ALTA REFORMA, ACELASI REZULTAT. Incercarile clasei politice de a normaliza de urgenta situatia taranilor, care dura de veacuri, se vor solda, in general, cu esecuri. In 1929, a fost aplicata reforma agrara, prin care s-a incercat stoparea faramitarii loturilor. Conform legii, proprietarii a pana la 25 hectare de pamant trebuiau sa faca dovada detinerii cetateniei romane, absolvirii unei scoli agricole sau a prestarii manuale a muncilor agricole. Scopul actului normativ se voia a fi diferentierea clasei taranimii prin formarea unui tip de proprietari mijlocii si specializarea lor. Taranimea, insa, nu era pregatita pentru un asemenea pas. Nici reforma scolirii copiilor de tarani

nu parea eficienta, in conditiile in care, in 1927, din cei peste un milion de elevi ai scolilor rurale, 440.000 erau declarati repetenti. Cei mai multi abandonau scoala, fiind trimisi la munca de parintii lor. Cum venitul produs intr-o gospodarie mica era in permanenta mai scazut decat consumul, unii dintre tarani incep sa lucreze si prin micile fabrici si ateliere ce si-au facut aparitia prin sate. Tot mai multi isi incearca norocul plecand la oras.

LA BAZA
In cercetarile sale realizate prin satele romanesti, Dimitrie Gusti a descris obiceiurile si viata cotidiana a taranilor. Iata, de exemplu, ce mancau cei cinci membri ai unei familii cu stare materiala mijlocie dintr-un sat din Vrancea. In cea mai proasta zi – martea – dimineata nu se manca nimic, la pranz aveau pilaf cu ciuperci cu salata de ardei si ciuperci fripte, iar seara, rasol de ciuperci cu usturoi si salata de rosii. In dimineata sarbatorii de duminica, toti membrii familiei mancau lapte cu mamaliga (in restul zilelor saptamanii asa ceva mancau numai copiii), la pranz ciorba de pui, pui fript la gratar, ardei, mamaliga, seara incheind-o cu oua fierte si din nou, invariabil, lapte cu mamaliga. Aceasta era si singura zi a saptamanii in care se manca mai multa carne.

LA CAPSA
„Odinioara, la Capsa“. Scriitorul Victor Eftimiu isi aminteste din perioada interbelica locul cel mai vizitat de protipendada bucuresteana si ravnit de ceilalti. „Mi-a ramas poate aceasta stranie senzatie din vremea cand, baiat sarac, treceam pe Calea Victoriei, vedeam dandu-se jos din cupeuri si birji muscalesti si intrand la Capsa doamne frumoase, dispretuitoare. La masute, pe trotuar, sedeau picior peste picior, mancand inghetata cu fisticuri sau sorbind, din paie lungi, siropuri colorate sau brune mazagranuri, in pahare inalte, personagii cunoscute, baieti de bani gata, proaspat picati de la Paris, viitori deputati, prefecti si profesori universitari.“

Despre dilemele industrializarii interbelice

PAULA MIHAILOV

Atunci cand in Romania mijeau zorii industrializarii, tarile occidentale din Europa trecusera deja de a doua revolutie industriala. Pretul platit de romani pentru industrializare pe un teren deloc pregatit a fost unul mare: inmultirea datoriilor externe, cresterea nemultumirii populatiei, sugrumata de taxe si impozite.

„Industria si comertul tanjesc si scaderea consumatiei provoaca stingerea furnalelor si o reducere a intregii productii industriale. Somajul a ajuns o boala endemica si, daca nu mai putem exporta totdeauna grau, in schimb, am inceput sa exportam muncitori.“ Constatarile apartin omului politic liberal Gheorghe Tatarescu, rostite in 1930 si reflecta realitatea dureroasa a industriei romanesti interbelice.
RADACINILE RAULUI. Tara preponderent agrara, Romania a incercat sa gaseasca in industrializare o solutie la criza economica din care parea a nu mai iesi. Spre deosebire de tarile dezvoltate ale continentului european, care parcursesera deja etapele industrializarii, statul roman inca nu reusise sa dezvolte o industrie nationala eficienta. Cauzele au fost multiple, de la greselile guvernantilor pana la inapoierea populatiei, de la dominatia capitalurilor straine la inmultirea datoriilor externe acumulate. Alternanta la putere a guvernelor (liberal sau taranist), care aplicau teorii economice diferite, si perpetuarea structurilor si relatiilor sociale invechite au tinut pe loc dezvoltarea economiei romanesti. Lucru ce se va resimti cel mai tare in anii crizei mondiale dintre 1929 si 1933.
LUNGUL DRUM DE LA TARA LA ORAS. Dupa unirea celor trei provincii romanesti in 1918, numarul lucratorilor in industrie a crescut, mai ales datorita celor provenind din zona

Transilvaniei, unde functionau mai multe fabrici si ateliere miniere si metalurgice cu capital maghiar sau austriac. Problema majoritatii muncitorilor romani era ca acestia proveneau aproape toti din mediul rural, fiind insuficient pregatiti pentru munca industriala.
Din nefericire, unul dintre obstacolele intampinate de muncitorimea romana era lipsa educatiei minime. Lipsa mijloacelor de trai ii obligase pe cei mai multi sa abandoneze scoala in favoarea muncii la camp. In perioada interbelica, nu numarul mic al scolilor a determinat numarul mare de analfabeti sau semianalfabeti, ci lipsa de intelegere a parintilor in fata eforturilor si efectelor benefice ale invataturii pe termen lung.
CONDITII DE MUNCA SI DREPTURI SOCIALE. Lucratorii care ajungeau totusi sa se angajeze in marile fabrici sau uzine ale vremii aveau de suportat conditii de munca deloc usoare. Industria romaneasca inca nu depasise stadiul renuntarii la munca manuala, nepermitandu-si cumpararea de masini si utilaje. Iar daca acestea existau, nu erau multi muncitori capabili sa le manevreze. Pe langa frigul, caldura sau mizeria excesive de la locurile de munca (cele mai infecte pareau atelierele mici), lucratorii industriali erau prost platiti. Iar in momentul izbucnirii crizei generale (1929), pentru a achita datoriile externe, Guvernul taranist condus de Iuliu Maniu a marit numarul taxelor si impozitelor si a redus salariile muncitorilor cu pana la 73,8%. Cei mai afectati au fost lucratorii din minerit, din productia petroliera si muncitorii agricoli.
Inmultirea numarului muncitorilor a determinat guvernantii, in alianta cu patronii, sa decida ameliorarea conditiilor de munca ale lucratorilor industriali. Un muncitor mai bine platit si ingrijit produce mai mult si mai bine. Astfel ca, din 1925, s-a legiferat repaosul duminical, din 1928 s-a introdus ziua de lucru de opt ore si s-au stabilit normele de ocrotire a femeilor si minorilor. Din 1929, s-a generalizat contractul colectiv de munca si ajutorul de somaj.
LA COADA EUROPEI. In ciuda acestor legi, rezultatele muncitorilor romani, asa cum sunt prezentate in cifrele din Anuarele Statistice ale Romaniei in acel timp, surprind prin comparatie cu cele din Apus. Un lucrator roman producea de doua sau de trei ori mai putine bunuri in industrie si de sase, sapte ori mai putine bunuri in agricultura decat unul din Vest. Ca dovada ca daca in Anglia venitul national pe cap de locuitor era de 376 de dolari, in Germania, de 337 de dolari, un muncitor roman castiga doar 76 de dolari. In 1927, de exemplu, la o populatie de peste 17.600.000 de locuitori, existau doar 538 de intreprinderi metalurgice, 825 pentru prelucrarea lemnului si 840 din industria alimentara. Exportul Romaniei era de sase ori mai mare decat importul, cele mai exportate produse fiind zacamintele brute ale solului si subsolului. Aproape jumatate din numarul intreprinderilor romanesti aveau pana la cinci angajati, lucru ce nu le permitea realizarea unei productii care sa satisfaca intregul volum de cerere al populatiei. Intreprinderile de peste 500 de muncitori nu depaseau 12%.
MUNCITORII ISI CER DREPTURILE. Dupa modelul tarilor europene, si in Romania a fost introdusa practica incheierii contractelor de munca. Pentru ca semnarea unor astfel de acte presupunea insa angajarea patronilor in respectarea legislatiei muncii si plata a numeroase taxe pentru salariat, numarul contractelor colective de munca a fost infim. In ideea imbunatatirii traiului lor, muncitorii au pledat pentru impunerea si pastrarea regulilor de semnare si respectare a contractelor de munca, recurgand chiar la proteste. In general, cele mai des intalnite cauze ale grevelor muncitoresti au fost legate de salariile mici, conditiile proaste de munca etc. De obicei, grevele muncitoresti au fost inabusite cu forta, soldandu-se chiar cu morti si raniti.
Comparativ, daca in anii 1915, 1916 numarul grevelor era mai mic din cauza slabei dezvoltari a industriei, a necunoasterii regulilor unui conflict de munca de acest gen, numai intre 1922 si 1929 s-au inregistrat 500 de greve, la care au participat peste 100.000 de muncitori. In anul care a marcat punctul culminant al crizei, 1933, au avut loc 92 de greve, care au afectat 272 de intreprinderi. La ele au participat 14.842 de salariati (dintre care numai jumatate erau inscrisi in sindicate), iar din cauza grevelor s-au pierdut peste 90.000 de zile de lucru.
In asemenea conditii de trai, muncitorii nu au fost transformati o data in masa de manevra politica pentru un partid sau altul. Inmultirea numarului de angajati a atras la randu-i includerea muncitorilor in platformele si programele politice ale guvernantilor sau aspirantilor la guvernare.

MICUL „PARIS“
Orasul romanesc interbelic este un sat mai mare, cum ar spune unii istorici, unde doar centrul este ingrijit, curatat, luminat electric, cu strazi pavate, cu canalizari de apa curenta. Periferia a ramas la stadiul mahalalelor mizere, cu bordeie din pamant, unde serviciile de curatenie abia daca treceau de doua, trei ori pe luna. Anchetele sanitare realizate la cererea Ministerului Sanatatii in 1938 prezinta concluzii deloc magulitoare pentru aspiratiile Romaniei: din 176 de orase ale tarii, 123 nu erau canalizate si 74 dintre ele nu aveau apa curenta. Despre canalizare la sate nici nu poate fi vorba. In Bucuresti, din 670 km de strazi, doar jumatate erau iluminate electric. Desi „suferea“ de multe neajunsuri, nedemne pentru o capitala europeana, Bucurestiul interbelic a fost recunoscut ca „micul Paris“.

„Imperialismul“ Romaniei interbelice

CRISTINA DIAC
Congresul al V-lea al PCdR a avut loc la Moscova in decembrie 1931. A fost considerat cel mai important din perioada interbelica, pentru ca „a stabilit principiile organizatorice, ideologice, strategice si tactice, conform invataturii leninist-staliniste“, dupa cum spunea Gheorghiu-Dej in 1953.

Dupa moartea lui Stalin, istoria comunismului intra intr-o noua etapa. Au fost condamnate cultul defunctului lider si excesele epocii staliniste. Toate greselile apareau astfel ca fiind opera „parintelui popoarelor“. Pentru a-si consolida pozitiile, conducatorii din lagarul comunist au trecut la „confectionarea“ unei istorii fictive a partidelor din care faceau parte, distrugand si interzicand adevarata lor istorie. In noua istorie a PCR, povestita de la moartea lui Stalin incoace, s-a spus ca in partid au existat de la inceputurile sale doua tabere, una supusa Cominternului si o alta care s-ar fi opus directivelor Moscovei. Rolul gruparii moscovite a fost repartizat cu succes grupului Ana Pauker – Teohari Georgescu – Vasile Luca. Pentru construirea unei astfel de istorii s-a apelat la doua metode: fie unele episoade din istoria reala a partidului au fost trecute sub tacere, fie au fost inventati opozanti, contestatari ai liniei cominterniste. In realitate, conform principiului care a stat la baza crearii si functionarii partidelor comuniste, astfel de opozitii n-au fost posibile.
MOTIVUL CONVOCARII. Despre anii 1929-1933, Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea in 1953 ca reprezinta acea perioada din istoria partidului in care „dusmanul de clasa reuseste sa provoace o criminala lupta fractionista fara de principii, care slabeste randurile partidului si-l duce la un pas de lichidare“. Indiferent de cine a fost la originea degringoladei – dusmanul de clasa sau dusmanul din interior – la finele deceniului trei, Partidul Comunist din Romania a fost macinat de lupte interne intre diversele fractiuni si lideri care visau sa ia conducerea sa. Pana la urma, nodul gordian al „luptei fractioniste fara principii“, cum i s-a spus oficial dorintei de putere, a fost taiat de Comintern. Acesta a emis in 1930 o rezolutie „cu privire la lupta fractionista fara principii si la restabilirea unitatii partidului comunist roman“. In acest document se spunea inca o data ca „orice continuare a luptei intre fractiuni, orice tentativa de a intretine grupurile fractioniste fara de principii, este o crima la adresa partidului si a Internationalei comuniste si trebuie sa fie urmata de excluderea din partid“. Totodata, se trasa ca sarcina Comitetului Central al PCdR sa convoace un congres in cel mai scurt timp posibil. Acest congres avea ca principale obiective „lichidarea consecintelor luptei fractioniste fara principii sprijinindu-se pe o linie politica clara, fixarea cu precizie a sarcinilor concrete ale partidului, crearea unei conduceri proletare unite“.
Dand curs cererii Internationalei a III-a, intre 3 si 24 decembrie 1931 a avut loc la Gorcovo, langa Moscova, al V-lea Congres al Partidului Comunist din Romania. Lucrarile au fost conduse de reprezentantul Cominternului, care avea numele conspirativ Schlosser. In spatele acestui nume se

ascundea nimeni altul decat Bela Kun, cel care incercase in 1919 sa faca din Ungaria republica bolsevica. In proiectul de statut elaborat de Comitetul Central in 1930, referitor la modul in care se putea convoca congresul partidului, se spunea: „Congresul se convoaca de CC, dupa cat e posibil de regulat, o data pe 2 ani, in acord cu Comitetul Executiv al Internationalei Comuniste".
„ROMANIA MARE".... Una dintre cele mai spinoase chestiuni care a grevat tot timpul istoria partidului comunist a fost atitudinea pe care a avut-o in perioada interbelica fata de problema nationala. Lenin insusi calificase Romania Mare ca „un stat tipic cu mai multe natiuni". Si mai tarziu, in anii '20 si '30, Moscova a sustinut aceeasi teza si, o data cu ea, si reprezentantii comunismului din Romania.
Congresul al V-lea a adoptat si o rezolutie referitoare la problema nationala si sarcinile PCdR. In acest document oficial al partidului se precizeaza si motivele pentru care s-a simtit inca o data nevoia clarificarii in aceasta chesiune. Astfel se spunea ca „soarta Romaniei capitaliste si mosieresti este legata in modul cel mai strans de sistemul relatiilor imperialiste de la Versailles" (prin sistemul de tratate de pace de la Versailles, Romania Mare si-a gasit consacrarea in textele Dreptului international, n.n.). Criza economica ce a dominat sfarsitul deceniului trei, se spunea in rezolutie, a inasprit „contradictiile imperialiste", iar in Romania a luat forme deosebit de grave. Una dintre consecinte a fost „inasprirea exploatarii si asupririi popoarelor subjugate, fapt care contribuie la dezvoltarea puternicei miscari de eliberare nationala care e existat in permanenta de la formarea „Romaniei Mari"„.
„INROBITOAREA POPOARELOR". Teza leninista este mentinuta si in 1931, despre statul roman spunandu-se ca reprezinta un stat tipic cu mai multe natiuni, „creat pe baza sistemului pradalnic de la Versailles, pe baza ocuparii unor teritorii straine si pe baza inrobirii unor popoare straine". Unirea din 1918, in opinia participantilor la congres, care au adoptat aceasta rezolutie, s-a realizat dupa „planurile imperialiste ale burgheziei si mosierimii", care au indeplinit insarcinarile venite de la „principalele puteri imperialiste din Europa". Romania Mare fusese creata cu ajutorul puterilor occidentale, pentru a fi un „avanpost pe Nistru impotriva URSS". In acest scop, Romania „a cucerit" Basarabia, Bucovina si Dobrogea si „supune unei exploatari nationale nemaipomenite si unei exploatari semicoloniale cei 8 milioane de moldoveni, unguri, rusi, ucraineni, bulgari, nemti, turci si altii". In continuare, statul roman este acuzat ca duce o politica de romanizare fortata in regiunile alipite in 1918, ca duce o politica de discriminare fata de cetatenii de alta etnie. De asemenea, in rezolutia Partidului Comunist se afirma ca Romania se pregateste de razboi contra URSS.
Reprezentantii Cominternului, in rezolutia ce a stat la baza convocarii congresului, au calificat drept crima orice tentativa de opozitie fata hotararile lui. Lucrarile s-au tinut intr-o localitate din apropierea Moscovei si au fost conduse de Bela Kun, reprezentantul Internationalei a III-a. Este greu de crezut ca, in aceste conditii, delegatii la congres s-ar fi putut opune in vreun fel la adoptarea unui asemenea punct de vedere.

ACCEPTARE
„Partidul trebuie sa iasa din aceasta pasivitate, acum trebuie trecut la popularizarea in mase a acestei lozinci; daca nu se va adanci in masele largi, autodeterminarea pana la despartire de statul roman, revolutia nu va fi rezolvata"
Lucrarile congresului se pare ca i-au impresionat profund pe unii delegati, care si-au descoperit si aptitudini literare. Acelasi comunist care a primit pentru congres numele conspirativ Vasilescu a lasat posteritatii niste versuri create la Moscova, inspirate din participarea sa la congres.

„AMINTIRILE" URMASILOR
Vorbind despre activitatile desfasurate de tatal sau, Alexandru Iliescu, in anii de ilegalitate, Ion Iliescu a relatat ca acesta a devenit membru de partid abia in 1931, cand i s-a propus si a fost trimis ca delegat la Congresul al V-lea. La Moscova, tatal, conform „amintirilor" fiului, ar fi avut obiectii fata de rezolutia cu privire la problema nationala. „Spunea – cu modestie – ca nu are

pregatirea teoretica sa se pronunte pe fondul analizei respective, dar ca nu pricepe deloc, chiar din punctul de vedere al principiilor promovate de acest partid – un partid al luptei de clasa – modul de abordare a problemei nationale. Spunea, de asemenea, ca, desi nu se putea pronunta asupra situatiei din Transilvania, intrucat nu cunostea realitatile etnice din acea provincie, le cunostea, in schimb, foarte bine pe cele din Dobrogea, iar rezolutia adoptata nu corespundea acestora“, s-a confesat fostul presedinte al Romaniei.

DIN PURTARILE NOSTRE LA CONGRESUL AL V- lea

Purtati-va mai omeneste
Ca oameni, mai seriosi
Caci firea ni se oglindeste,
Felul romanului galagios.
Si glumele sunt frumoase
Dar sa fie facute cu bun rost
Si toate sa fie serioase
Nu ale lumiei, asa cum a fost.
Asta nu o fac ca moralist
Si nu arunc ocara nimanui
Dar un marsist socialist
Sa tie cont de constiinta lui.
Glumele-i o distractie,
Glumele tovarasesti
Noi am esit din putrefactie
Aici e analiza ceia ce esti.
Gresesc si eu ca orisicare
Doar sunt un om in veata asta
Nu ma judecati voi dare
Punem punct la toate astea.

<u>Comunistii evrei si rolul lor in istoria PCR</u>

LAVINIA BETEA

Interlocutorul nostru este Liviu Rotman (nascut in 1947, Bucuresti), absolvent si doctor in istorie (1983) al Universitatii Bucuresti, unde actualmente preda ca profesor-invitat. Totodata este sef de proiect la Universitatea din Tel Aviv si profesor universitar la Scoala de Studii Politice si Administrative din Bucuresti.

Tema interviului acordat de prof. univ. Liviu Rotman Jurnalului National a fost locul si rolul evreilor in structurile Partidului Comunist Roman. In opinia sa, orientarea evreilor catre stanga politica s-a datorat pericolului prezentat de dreapta antisemita.

Jurnalul National: As vrea sa explicati prezenta evreilor printre fondatorii comunismului romanesc…

Liviu Rotman: Stiti bine ca n-au fost doar evrei. Au fost maghiari, au fost romani… Dar prezenta evreilor se explica intr-adevar prin aceasta calitate specifica a lor de minoritari marginalizati pe care au incercat sa o depaseasca. In plan romanesc, in plan european, evreii au fost legati de stanga, deoarece dreapta a asigurat, in general, structura antisemita. Percepand ca pericolul vine dinspre dreapta, evreii s-au orientat spre stanga. In Romania au primit emanciparea in 1923. Romania a fost ultima tara din Europa care le-a dat-o. Foarte devreme au inceput insa sa li se reduca aici drepturile. In universitati s-a cerut un anumit „numerus clausus“, s-au dat numeroase

legi care le limitau participarea la anumite activitati. Ca o minoritate nemultumita ce era, orientarea spre stanga a fost fireasca.

In Rusia tarista, interdictiile impuse evreilor au fost si mai dure…
In Rusia tarista, evreii aveau o mie de interdictii. Trebuiau sa traiasca – intr-o asa-zisa autonomie – intr-un adevarat ghetou, in fapt, in nordul Ucrainei. Puteau iesi de acolo, dar nu puteau sa se stabileasca in alta parte decat in mod exceptional. Firesc, au devenit legati de miscarile contestatare. Cei mai multi evrei n-au fost insa la bolsevici, ci la social-democrati. In miscarea eserilor, reprimata ulterior foarte dur de bolsevici, au fost numerosi evrei. Si in Romania, in vechea miscare socialista a fost o serie de personalitati proeminente de origine evreiasca: Max Vexler, Leon Ghelerter, Ilie Moscovici.

Origini si motivatii

Categoriile etnice sunt percepute, in general, ca grupuri compacte. In fapt, diferentierile sunt la fel de pronuntate ca in comunitatea majoritara. Evreii care adera la partidul comunist ce particularitati prezinta?
Cei mai multi dintre ei provin din familii foarte religioase. Din familii unde a existat influenta hasidica. Printr-o asemenea orientare religioasa li se transmisese din prima copilarie deprinderea de a asculta fara cracnire de un sef. Comunismul are o structura mentala asemanatoare, in care supunerea fata de „numarul 1“ este decisiva.

Ana Pauker e reprezentativa…
Reprezentativ e, in primul rand, Mihai Roller. Cel care a introdus in Romania jdanovismul si a fost „tarul“ istoriografiei comuniste romanesti…

Fara a fi a avut o pregatire de istoric…
N-a avut nici un fel de specializare oficiala. Era un autodidact. Provine dintr-o familie foarte respectata de rabini invatati. Walter Roman, la fel, provine dintr-o asemenea familie oradeana. Ana Pauker vine dintr-o familie foarte religioasa, dar de oameni simpli, saraci. Aceasta este o categorie. Educata de familie pe principiul „asculta sau crede si nu cerceta“. Principiul acesta pe care se bazeaza disciplina partidului comunist, putem spune ca ei il aveau in sange.

Face parte din primele achizitii culturale ale copilului care sunt, de fapt, cele mai durabile pe parcursul intregii sale vieti…
La comunism au aderat si evrei din extremitatea sociala opusa. Printre activistii comunisti au fost si urmasii unor familii evreiesti asimilate, cu studii inalte. Cazul lui Marcel Pauker, al lui Emil Calmanovici, Matei Socor sau Alexandru Graur. Calmanovici a fost unul dintre marii antreprenori constructori ai Romaniei. Familiile Pauker, Socor, Graur erau proprietari ai concernului de presa Adevarul – Dimineata. Pictorul Maxy… Membrii acestor familii vorbeau perfect romaneste, se simteau romani. In contact cu ideile comuniste au venit in timpul studiilor in strainatate.

Vremea Holocaustului

Este – sa nu uitam – timpul ascensiunii nazismului, al legislatiei antievreiesti…
Timpul lagarelor, al Holocaustului… Evreii au fost deportati in lagare indiferent de orientarea lor politica, pentru simplul fapt ca erau evrei. Putinii supravietuitori au fost eliberati din acest spatiu al mortii de Armata Rosie. Am in minte cazul unui fost coleg, din pacate disparut prea devreme, fost cercetator la institutul din Tel Aviv, unde lucrez. Venea si el din Romania, se numea Moshe Moldavi, un nume care-i arata originea. In anumite dispute ideologice cu el apelam pana si la

argumentele lui Lenin – ca doar il studiasem bine aici! Dar el – finul specialist in istoria Italia! – devenea impenetrabil la orice argument defavorabil marxismului. „Liviu – mi-a spus odata – eu n-am citit o pagina din Marx si Engels! Dar ei m-au eliberat!“ El reprezinta acea categorie a evreilor pentru care argumentul afectiv anihileaza rationalul. Oameni care au trait Holocaustul si au pastrat groaza lui in amintire, recunoscatori celor care ii scapase de moarte – Armatei Rosii si marelui ei generalissim. Ramasesera ca si colegul meu Moshe Moldavi: cand ajungeau la analiza comunismului se blocau afectiv…
Despre evreii din structurile PCR in anii puterii comuniste in Romania ati facut o pertinenta analiza in cartea dvs. N-as vrea sa stricam cititorilor nostri placerea lecturarii ei prin schematizarile firesti impuse de pagina unui ziar. Va multumesc!

TEORII DESPRE SPATIUL MINORITAR
In cartea lui Liviu Rotman despre locul evreilor in structurile PCR in anii comunismului abordeaza o tema care in psihosociologie a fost pusa in circulatie de un alt etnic roman, Serge Moscovici. Este teoria minoritatii active. Conform ei, minoritatile, care sunt categorii marginale si indeobste lipsite de putere (nu neaparat etnice cum e cazul evreilor), devin o sursa de conflict. Si, implicit, o sursa de schimbare sociala. Celebru e cazul reprezentat de minoritatea primilor crestini.
Iata ce declara autorul despre lucrarea sa: „Tema generala a cartii mele am circumscris-o unei teorii. Eu i-as zice, ca istoric, teoria spatiului paralel. Spatiul minoritar, in speta cel evreiesc despre care vorbim, se dezvolta in paralel cu un spatiu al puterii autoritare. Autocratismul tarist, dictatura lui Antonescu ori totalitarismul lui Stalin sau Ceausescu. Sa va dau un exemplu. In anii in care s-a instaurat puterea comunista in Romania, asupra comunitatii evreiesti s-au incercat mijloacele obisnuite de subordonare a ei. Oameni fideli puterii, numiti in conducere, informatori, presiunile stiute. Cu toate acestea, peste ordinea de zi a intrunirii reprezentantilor comunitatii evreilor, aprobata de partid, oamenii vorbeau de problemele lor specifice. In sinagoga, cand se transmitea un mesaj politic – ca in toate celelalte institutii religioase din tarile comuniste –, dintr-o data, credinciosii incepeau sa tuseasca.“

<u>Editorial: Era multimilor</u>

LAVINIA BETEA
Inceputul secolului XX poate fi caracterizat ca perioada de afirmare a celei de-a doua revolutii industriale. Noile surse de energie sunt petrolul si electricitatea obtinuta prin intermediul hidrocentralelor si termocentralelor. Acestea schimba lumea, dar si viata cotidiana a oamenilor. Casele iluminate si incalzite, tramvaiul cu motor electric, telegraful, noile masini care utilizeaza motorul cu ardere interna revolutioneaza traiul, aspiratiile si relatiile beneficiarilor acestor dovezi ale progresului.
Locul agriculturii in structura economica a tarilor de referinta in mersul lumii este inlocuit de industrie. Otelul – pana de curand metalul etalon al dezvoltarii – incepe sa fie concurat de aluminiu, iar chimia si constructia de masini mecanice si electrice se prefigureaza ca domenii ale viitorului. Iar valurile tot mai mari de emigranti tes retele vii de relatii si comunicari intre continente.
Alimentate continuu de multimile de tarani care parasesc satele in cautarea unei vieti mai bune, orasele sporesc. Zonele lor industriale sunt adevarate furnicare umane. Prezenta si puterea acestora anunta o epoca noua, prevestita inca inaintea inceputului de secol de catre Gustav Le Bon ca „era multimilor“ dominata de „omul de masa“ care se supune noii autoritati a „liderului carismatic“. Doua sunt semnele care anunta aparitia acestei noi epoci, scrie Le Bon in, initial, contestata sa carte, „Psihologia multimilor“. Primul semn este distrugerea credintelor politice, sociale si religioase din care au provenit elementele civilizatiei europene traditionale. Al doilea –

aparitia unor conditii de existenta si gandire cu totul noi, generate de descoperirile moderne din stiinta si din industrie.
Previziunea s-a implinit dupa primul razboi mondial, cand „era multimilor" s-a instapanit, treptat, peste Europa. Uriasul soc al conflagratiei a dislocat deopotriva marile imperii ale lumii si structurile familiei traditionale. „Cat despre noi, civilizatiile, acum stim ca suntem muritoare", constata poetul Paul Valery alte efecte ale schimbarilor sale. Pe scena istoriei, prin sindicate, partide politice si miscari contestare, au patruns toate categoriile multimii: lucratori in fabrici, femei, minoritati etnice. Spre deosebire de „democratiile traditionale", in tarile slab industrializate ale Europei de Est, patrunderea maselor pe scena istoriei s-a infaptuit mai tarziu, si in mod paradoxal, dupa cum constata Hanah Arendt, in cadrul regimurilor totalitare – nazismul si comunismul.
Acum, in plina inca „era a multimilor", poate parea curios cum a fost receptata aceasta schimbare de institutia bisericii. Mai intuitiv inca decat cel ce va fi considerat parintele psihosociologiei moderne asupra spiritului ei s-a dovedit a fi fost chiar Papa de la Roma! Inaintea aparitiei „Psihologiei multimilor" (1895), Papa Leon al XIII-lea a emis enciclica „Rerum Novarum" (1891), ale carei declaratii prefigureaza adaptarea Bisericii Catolice la noile realitati. Cand tot mai multi muncitori abandonau biserica in favoarea sindicatelor si altor organizatii militante pentru prosperitatea si drepturile lor, Papa i-a indemnat pe crestini sa se ingrijeasca ei insisi de viata lor ca membri ai marii familii a lui Dumnezeu. Spre deosebire de traditia crestina europeana anterioara, saracia nu mai este considerata un dar al destinului pe care oamenii trebuie sa-l accepte cu gandul la recompensa Paradisului. Dimpotriva – vor predica preotii acestei noi „teologii a eliberarii" – saracia este rezultatul unor structuri si politici sociale defectuoase, la randu-le efecte ale unei conduceri imorale. Concluziile noii orientari se vor radicaliza: saracia nu mai e privita doar ca privare de hrana si bani, ci si ca problema a libertatii oamenilor. Biserica nu mai e doar o pastratoare a sfintelor taine sau propovaduitoare a credintei, ci se implica in vietile si in sperantele credinciosilor. In felul acesta, preocuparile celei mai conservatoare institutii se vor combina cu politicile democratice, doctrina catolica ajungand la un acord cu liberalismul si socialismul. In plan social au rezultat astfel sindicatele catolice si doctrina crestin-democrata.
In spiritul aceleiasi „ere a multimilor", in 22 octombrie 1978, in primul sau discurs pontifical, in fata a peste 40 de canale de televiziune, Ioan Paul al II-lea a lansat urmatorul apel: „Nu va temeti! Deschideti-i larg portile lui Christos! Deschideti-i puterii sale frontierele statale, ale sistemelor economice si politice, imensele domenii ale culturii, ale civilizatiei si ale dezvoltarii!...". Fostul muncitor polonez Karol Wojtyla din Wadowice, fost portar de fotbal, student, actor, lingvist si preot, devenit primul Papa de alta origine decat cea italiana, prin sprijinul acordat Sindicatului „Solidaritatea" din tara sa natala, reprezinta elocvent recunoasterea drepturilor multimii la revolta impotriva celor ce-o oprima.
In oricare loc si regim al secolului XX, ca-n vremea infriguratului si intunecosului Ev Mediu, Biserica ortodoxa a continuat insa sa porunceasca multimii ascultare si supunere in fata oricarei autoritati opresive oficiale.

SFARSITUL...
„Putine minti serioase mai cred ca se pot face „planuri" si da nastere prin „inginerie sociala" unei noi utopii a armoniei sociale. (...) De aceea, in lumea vestica exista un consens puternic intre intelectuali asupra problemelor politice: acceptarea statului bunastarii; dezirabilitatea puterii descentralizate; un sistem de economie mixta si pluralism politic. Era ideologica a apus si in acest sens"
Daniel Bell, „Sfarsitul ideologiei", 1960

CONDUCATORII MULTIMILOR
„Din clipa in care un anumit numar de fiinte s-au adunat laolalta, indiferent daca e vorba de o turma de animale sau de o multime de oameni, ele se supun, din instinct, autoritatii unui sef,

adica unui conducator. (...)
Conducatorii nu sunt, cel mai adesea, niste cugetatori, ci niste oameni de actiune. Sunt putin clarvazatori si nici nu ar putea fi altfel, clarviziunea ducand in general la indoiala si la inactiune. Ei se recruteaza mai ales din acei nevrozati, surescitati, semialienati, care ratacesc in zone vecine cu nebunia. Oricat de absurda este ideea pe care-o apara sau scopul pe care-l urmaresc, orice rationament paleste in fata convingerilor lor. Dispretul si persecutiile nu fac decat sa-i stimuleze si mai mult. Interes personal, familie, totul este sacrificat. Insusi instinctul de conservare le dispare, astfel incat singura recompensa pe care o cer este adesea martiriul. Intensitatea credintei confera cuvintelor lor o mare putere de sugestie. Norodul asculta intotdeauna de omul inzestrat cu o vointa puternica. Indivizii reuniti intr-o multime, pierzandu-si intreaga vointa, se orienteaza din instinct catre cel ce o poseda (...).
Majoritatea indivizilor, a celor din randul maselor populare, mai ales neavand in domeniile din afara profesiei lor nici o idee deslusita si rationala, sunt incapabili sa se conduca singuri. Conducatorul le serveste drept calauza.“
„Cand trebuie sa inoculeze lent in mintea multimilor idei si credinte – teoriile sociale moderne, de exemplu – metodele conducatorilor sunt diferite. Ei recurg mai cu seama la urmatoarele trei procedee: afirmatia, repetitia, contagiunea. (...) In sanul multimii, ideile, sentimentele, emotiile, credintele sunt la fel de contagioase ca microbii. (...) Asemenea animalelor, omul este in mod natural imitativ. In fiecare epoca exista un numar mic de personalitati care dau tonul si a caror fapte sunt imitate de masa inconstienta (...) Oamenii mult superiori epocii lor nu au nici o influenta in epoca. Prapastia dintre ei si multime este prea adanca“.
Gustav Le Bon, „Psihologia multimilor“, 1895

1929-1933: Marea Criza distruge economia mondiala

CORNEL MICU

La finele primului razboi mondial parea ca economia mondiala si-a revenit si a intrat intr-o perioada de crestere. SUA devin creditoarele statelor europene. Avantul s-a sfarsit printr-o noua criza economica, in 1929. Mizeria provocata de aceasta a condus la ascensiunea extremelor in Europa: fascismul si comunismul.

In 1918 a luat sfarsit primul razboi mondial. Intreaga lume se bucura de eveniment, sperandu-se revenirea la „vremurile bune“ de la sfarsitul secolului al XIX-lea. Parea ca, o data razboiul sfarsit, nimic nu va mai putea rupe pacea care tocmai se instaura. Oameni din toate tarile priveau acum cu incredere in viitor, incercand sa uite masacrele din trecut.
URMARILE RAZBOIULUI. Razboiul nu a fost uitat de oameni. Amintirile luptelor erau inca vii si au marcat intreaga generatie a acelei perioade. Insa razboiul nu a lasat urme numai in memorie, ci si in alte domenii. Economia tuturor combatantilor a fost afectata intr-o masura mai mare sau mai mica. Mai mult, in conditiile in care de la sfarsitul secolului al XIX-lea economiile diverselor zone geografice erau conectate prin intermediul schimburilor comerciale, disfunctionalitatile in economiile statelor care participasera la razboi au provocat probleme chiar si in zonele neatinse de lupte.
O prima serie de crize economice a izbucnit la finele conflagratiei. A fost o perioada in care statele s-au straduit sa isi reorganizeze economiile, pentru a trece de la o productie destinata in general razboiului la una de pace. In zonele afectate direct de lupte, procesul de reconstructie a infrastructurii a amplificat costurile redresarii.
ASCENSIUNEA AMERICII. Inceputul anilor ’20 marcheaza si ascensiunea SUA ca putere economica la nivel mondial. Ele au fost mai putin afectate de razboiul purtat in special in Europa. Mai mult, au devenit creditoarele marilor puteri din Europa, in special Marea Britanie si Franta. In cativa ani, SUA dominau din punct de vedere economic lumea.

Si ele au fost afectate la finele razboiului, dar intr-o masura mai mica decat restul statelor. Dupa o scurta, dar grava criza economica, in 1920-1921, economia SUA se va relansa rapid. Incepand din 1922, cresterea economica era continua, fiind amplificata de mai multi factori: existenta capitalurilor masive, procesul de concentrare a intreprinderilor in trusturi, cresterea eficientei muncii in urma procesului de standardizare a productiei si dezvoltarii tehnologiei.
Europa cunoaste si ea o perioada de redresare, desi avantul SUA este net superior. Parea totusi ca, in mare, economia merge intr-o directie ascendenta. Chiar si Germania s-a bucurat de reesalonarea sumelor pe care trebuia sa le plateasca in contul datoriei de razboi. Mai mult, din 1924 intra intr-o perioada de crestere economica, sustinuta de imprumuturile americane.
DECLINUL SI CADEREA. Boom-ul economic nu a durat foarte mult. Cresterea productiei era pur si simplu mai mare decat cresterea cererii. Mai mult, specula devenise un mod rapid de imbogatire. Se cumparau actiuni pe credit, care erau revandute la o valoare mai mare unor cumparatori doritori doar sa le revanda mai departe pentru profit.
Mai mult, agricultorii au de suferit chiar si in perioada cresterii economice. Pretul produselor agricole era mic, in vreme ce acela al masinilor agricole crestea. Ei reprezinta o masa de cumparatori (1/3 din populatia activa) aproape exclusa de pe piata.
Fragilitatea uei astfel de economii este evidenta. Totul a devenit un fel de joc piramidal, iar unii detinatori de actiuni au inteles asta si au inceput sa vanda. Vanzarea unor stocuri mari de actiuni atrage dupa sine scaderea preturilor si panica, fapt care are ca rezultat amplificarea vanzarilor. Este un cerc vicios care va atinge momentul culminant la 24 octombrie 1924, o data cu caderea Bursei de pe Wall Street, New York. Multe intreprinderi au dat faliment si multi oameni au pierdut sume mari de bani (peste 6% din americani detineau actiuni). Aceasta a dus la scaderea puterii de cumparare si la criza de supraproductie.
CRIZA SE EXTINDE. In conditiile in care economiile diverselor state erau interconectate, iar SUA erau principalul creditor, criza s-a extins rapid in restul lumii. In curand, ea va afecta si statele europene, dependente de capitalul american, care incepe sa fie retras. Au fost afectate in special Germania si Austria, care contractasera imprumuturi pe termen lung pentru reconstructie. Vor urma apoi Marea Britanie si Franta. Tarile slab dezvoltate, printre care si Romania, vor fi grav afectate de scaderea pretului materiilor de consum, care erau adesea singura lor sursa de venit. Singura care a parut mai putin afectata a fost URSS, neincadrata in sistemul de schimburi internationale.
EFECTELE CRIZEI. Un prim-efect al crizei este scaderea cererii si a preturilor. In toata lumea are loc un fenomen de supraproductie. Uneori, consecintele sunt dramatice, ca in Brazilia, unde cafeaua era folosita in loc de combustibil pentru locomotive, in incercarea de a fi vanduta o cantitate mai mica pentru a se evita deprecierea pretului. Comertul international se prabuseste. Statele incearca sa isi protejeze productia proprie, impunand taxe mari la produsele de export. Acest lucru nu face decat sa amplifice criza.
Cele mai spectaculoase efecte sunt totusi cele in plan social: somajul. Milioane de oameni raman fara loc de munca. In mediul rural, criza ii loveste pe producatorii agricoli, care isi pierd terenurile cu care au fost girate imprumuturile de la banci. Ei migreaza apoi spre orase, adaugandu-se numarului de someri de acolo. Numarul somerilor variaza de la 22-23% in Belgia la 44% in Germania. Mai mult, in majoritatea statelor, protectia sociala nu exista sau este insuficienta.
ASCENSIUNEA EXTREMELOR. Ca urmare a problemelor sociale provocate de criza, in Europa incep sa castige simpatizanti partidele de tip extremist. URSS era privita chiar de economistii occidentali ca un model, din moment ce fusese afectata de criza intr-o masura foarte mica. Partidele comuniste de pe intreg cuprinsul Europei au incercat sa profite de criza pentru a castiga aderenti. Din punctul lor de vedere, criza era provocata de contradictiile caracteristice capitalismului si insemna inceputul declinului acestuia.
Pe de alta parte, regimurile de tip fascist au avut propria viziune despre rezolvarea crizei. In Italia si in Germania, incepand din 1933, statul a lansat o politica de incurajare a unor lucrari de mare

amploare si a asigurat avantul economic printr-o politica de reinarmare activa.
SFARSITUL CRIZEI. Criza a luat sfarsit in anul 1933. SUA au fost primele care au adoptat o politica de tip keynesian (dupa numele economistului J.M. Keynes). Si aici interventia statului a jucat un rol hotarator, printr-o politica de finantare a unor lucrari ample (care ofereau locuri de munca) si de protectie sociala. Deficitele bugetare rezultate au fost acceptate ca un rau trecator. Efectele au fost moderate. In 1937, SUA produceau de-abia 92% din productia din 1929.

SPECULANTI
Unul dintre elementele care au provocat criza a fost specula. Spre exemplu, in SUA s-a facut publicitate cumpararii de terenuri in zona Californiei, pentru constructia de case de vacanta. Cumparatorii initiali cumparau de la stat dreptul de a le achizitiona, platind 10% din valoarea lor. Revindeau apoi pentru profit aceste drepturi. Cumparatorii le achizitionau pentru a le revinde mai scump, la randul lor. Nimeni nu investea efectiv, iar cresterea preturilor la aceste bunuri nu mai avea deloc legatura cu valoarea lor reala. Dupa criza, legislatia americana a incercat sa limiteze aceste practici.

SUFERINTA
Asa cum remarca deputatul francez Paul Regnaud, criza economica din 1929-1933 a afectat intreaga lume: „La 24 octombrie 1929, in „Vinerea neagra“, brokerii de la Bursa New York au iesit cu hainele rupte si gulerele smulse. Cursul actiunilor se prabusise. Acesta a fost semnalul care anunta natiunilor inceputul crizei mondiale, unul dintre cele mai mari evenimente ale istoriei prin consecintele produse. (...) Criza a atins intreaga lume. Muncitorul si metalurgistul american din Pittsburg, plantatorul brazilian de cafea, artizanul din Paris si bancherul din Londra, toti au fost loviti de criza“.

Criza economica mondiala naste extremele politice

CORNEL MICU

Romania a fost una dintre tarile aflate invingatoare la finele primului razboi mondial. Pretul platit a fost foarte mare, atat la nivelul victimelor umane, cat si in privinta distrugerilor economice. Intre 1916 si 1918, cea mai mare parte a tarii a fost ocupata de inamic. Marea criza economica a pus capat reconstructiei.

Ca toate celelalte state europene, si Romania a trecut printr-o perioada de criza economica, la finele primului razboi mondial. Aceasta a durat pana la inceputul anilor ’20 si s-a datorat, in principiu, distrugerilor materiale rezultate in urma luptelor. S-a adaugat si problema unificarii administrative cu noile provincii (Transilvania, Basarabia si Bucovina).
O ECONOMIE AGRARA. Inceputul anilor ’20 a marcat o oarecare revigorare a economiei. Aceasta a ramas insa preponderent agrara. Principala marfa de export erau cerealele, iar avantajul Romaniei fata de alte state concurente era dat de forta de munca ieftina si de pozitia geografica favorabila practicarii agriculturii. O serie de probleme au existat chiar si in acest domeniu, in conditiile in care reforma agrara din 1921 a avut ca efect imediat scaderea productiei agricole totale.
Si industria a cunoscut o usoara dezvoltare in aceasta perioada, dar economia pe ansamblu a ramas una preponderent agricola. In jur de 80% din populatie locuia in mediul rural. In 1930, peste 13 milioane de oameni se ocupau cu exploatarea solului, in vreme ce doar aproximativ 2,2 milioane lucrau in industrie, adica exista un muncitor la sase tarani.
PRELUDIUL CRIZEI. Desi se afla mai putin implicata in sistemul economic international decat statele industriale, Romania a fost lovita mai devreme de criza. Anul 1928 a fost unul prost pentru

agricultura, mai ales in partea de est a tarii, Basarabia si Moldova. In acelasi timp, statele agricole concurente din jur (in special Bulgaria si Regatul Iugoslaviei) au obtinut productii foarte bune de grau (principala marfa de export a statelor agricole). Aceasta a dus la scaderea pretului de cumparare, in conditiile in care Romania nu putea compensa aceasta prin vanzarea unei cantitati prea mari.
Mai mult, dupa 1925 incepe sa se faca simtita concurenta produselor agricole americane, mai ieftine datorita investitiilor in tehnologie, care inunda piata europeana. Asadar, in momentul declansarii marii crize, la sfarsitul anului 1929, situatia economica a Romaniei era deja dificila. Dificultatile erau amplificate si de contractarea, in februarie 1929, a unui imprumut extern in valoare de 100 de milioane de dolari. Scopul acestuia era stabilizarea monedei nationale, lucru care de altfel s-a reusit.
MAREA CRIZA SI ROMANIA. Nu se poate stabili o data exacta de la care efectele crizei au fost resimtite in tara. Situatia nu este unica. Desi „crahul“ Bursei de la New York in „Vinerea Neagra“ (24 octombrie 1929) a fost un eveniment de rasunet, criza economica pe care a deschis-o a trecut initial nerezolvata. Economistii din Romania (ca de altfel si din alte state) au considerat problemele economice ale anilor 1929-1930 ca niste dificultati trecatoare. De-abia treptat s-a impus ideea unei crize economice de proportii.
Astfel, in iunie 1930, Romania obtine un nou imprumut extern, in valoare de opt milioane de dolari, bani cu care s-a construit noua cladire a Palatului Telefoanelor din Bucuresti si s-a modernizat reteaua de telefonie. In luna martie a aceluiasi an s-a incheiat un contract cu firma cehoslovaca „Skoda“ pentru modernizarea armatei.
Efectele crizei insa se faceau deja simtite: inca din 1930 incep sa lipseasca banii necesari pentru plata functionarilor publici si ale ratelor de returnare a datoriei externe. S-a incercat rezolvarea problemei prin sporirea impozitelor, lucru care nu a dat deloc rezultate. Pur si simplu, oamenii, in special taranii, afectati de criza inca din 1928 nu aveau cu ce plati. Raspunsul populatiei la aceste masuri s-a concretizat in greve si miscari de protest. In aceasta categorie poate fi inclusa greva minerilor din Valea Jiului (august 1929) sau demonstratia invalizilor de razboi, la Bucuresti (aprilie 1930).
INCERCARI DE REDRESARE. Situatia economica a continuat sa se deterioreze, pe masura ce criza se acutiza. Intr-o incercare disperata de a face economii, la 1 ianuarie 1931 a fost introdusa prima „curba de sacrificiu“. Aceasta era o masura prin care salariile erau diminuate cu o cota cuprinsa intre 10% si 50%. S-a sistat acordarea de sporuri, iar avansarile in functie nu mai atrageau dupa sine cresterea veniturilor. Ca raspuns, in aceeasi luna a avut loc la Bucuresti o demonstratie a muncitorilor ceferisti, care a fost imprastiata de politie cu pretul a doi morti si a numerosi raniti.
Pentru depasirea acestor greutati a fost contractat, la 10 februarie 1931, un nou imprumut extern, numit „de dezvoltare“. Suma totala era de 1,3 miliarde de franci francezi, iar dobanda era una dintre cele mai ridicate ale epocii – 10,23%. Trebuie spus ca in acea perioada nu era momentul cel mai potrivit pentru imprumuturi. Toate economiile erau afectate de criza, era nevoie de bani, si deci dobanzile erau foarte mari.
Istoricii considera ca punctul culminant al crizei a fost atins la sfarsitul anului 1931, cand una din cele mai importante banci ale Romaniei, Banca Marmorosch Blank et. comp., condusa de Aristide Blank, a dat faliment. In acel moment, tensiunile erau maxime, iar populatia resimtea din plin efectele politicilor de economii bugetare. Au fost introduse noi taxe care au dus la scumpirea painii, a produselor petroliere etc. Erau afectati, in general, salariatii statului, mai ales ca in ianuarie 1932 a fost introdusa cea de-a doua „curba de sacrificiu“, prin care salariile erau diminuate cu 10%-12%. Caderea productiei si necesitatea achitarii datoriei externe au dus la secatuirea bugetului. Functionarii de stat erau platiti cu intarzieri de trei pana la sase luni. Cand o delegatie de invatatori a venit la Mamaia sa se planga primului-ministru (nimeni altul la acea vreme decat Nicolae Iorga), afirmand ca sunt disperati, acesta a ripostat: „Daca erati disperati, nu veneati in casa mea, pentru ca alaturi este marea“.

LIPSA DE PROTECTIE SOCIALA. Masurile sociale adoptate de guverne au vizat, in general, menajarea situatiei taranilor, care reprezentau majoritatea populatiei. La 14 aprilie a fost adoptat un proiect de lege prin care acestia erau scutiti de o parte din taxe. Foarte putine s-au facut pentru ameliorarea situatiei muncitorilor.
Criza a continuat si in anii urmatori, fara a se gasi vreo rezolvare. Au fost marite taxele la importuri, in incercarea de a se proteja industria nationala. Si totusi, etapa cea mai grea din punct de vedere economic fusese depasita. In decembrie 1932, Guvernul, condus de Iuliu Maniu, a reusit pentru prima data, dupa aproape un an, sa plateasca salariile la zi.

SACRIFICATII
Desi in decembrie 1932 se intrevedea o cale de iesire din criza economica, in plan social efectele nu s-au resimtit imediat. La inceputul anului 1933 au avut loc ample miscari de protest, o data cu anuntarea unei a treia „curbe de sacrificiu“, de la 1 ianuarie 1933. Prin aceasta se preconiza scaderea salariilor cu 10%-12%. Urmarea a fost ca, la 30 ianuarie, 2.700 de muncitori de la rafinaria „Astra“ din Ploiesti au intrat in greva. Reactia dura a autoritatilor a provocat solidarizarea muncitorilor din alte intreprinderi cu grevistii si violente lupte de strada. Mult mai dramatice au fost evenimentele de la Atelierele CFR Givita. Aici, dupa o greva prelungita, armata si politia au atacat atelierele in care protestatarii se baricadasera. Greva a fost reprimata cu greutate, nu fara importante pierderi de vieti omenesti. Ca pretutindeni in Europa, de aceasta stare de fapt au profitat si in Romania cele doua partide extremiste ale vremii, cel legionar, condus de Corneliu Zelea Codreanu, si cel comunist. Ambele si-au imbunatatit imaginea politica in fata populatiei deznadajduite, acuzandu-i pe politicieni si sistemul politic de gravitatea situatiei economice.

„Incercam si noi astazi – fara de trufie – sa ridicam aceasta casa, la temelia careia punem credinta in izbanda si mai departe a puterilor vii ale tarii noastre, de a-si alcatui si dezvolta o industrie proprie, care sa fie si sa ramana a Neamului Romanesc“
Niculae Malaxa, 1938

<u>Muncitorii se revolta la Grivita si in Prahova</u>

ILARION TIU
Tensiunile sociale provocate de efectele marii crize eonomice mondiale ajung la apogeu in Romania la inceputul anului 1933. „Curbele de sacrificiu“ au fost resimtite in special de muncitorii ceferisti si petrolisti. Ei s-au adresat Guvernului national-taranist pentru imbunatatirea nivelului de trai, insa fara mari rezultate.
In cursul anului 1932, Guvernul roman a luat o serie de masuri nepopulare pentru a face fata marii crize economice. „Curbele de sacrificiu“, care au afectat in prima faza doar pe functionari, au atins si categoria muncitorilor la sfarsitul anului. Astfel ca intreprinderile industriale au suspendat indemnizatia de chirie si „alocatia de scumpete“, ceea ce a provocat reducerea salariilor muncitorilor cu aproximativ 25%.
EXPLOZIA SOCIALA. In ianuarie 1933, viata politica si sociala a Romaniei era tensionata la maximum. Iuliu Maniu tocmai plecase de la conducerea Guvernului national-taranist, provocand o criza politica insemnata. Noul prim-ministru, Alexandru Vaida-Voievod, inca nu isi consolidase autoritatea suficient, mai ales ca trebuia sa faca fata introducerii unei noi „curbe de sacrificiu“. Peste toate acestea, iarna grea contribuia la inrautatirea conditiilor de trai. Primii care au reactionat au fost profesorii si studentii care cereau concesii economice din partea Guvernului. Greva acestora a incurajat protestul muncitorilor.
La Atelierele CFR Grivita din Bucuresti, dupa ultima „curba de sacrificiu“, muncitorii aveau un nou motiv de nemultumiri. La 20 ianuarie, administratia a anuntat ca plata salariilor se va face

numai daca lucratorii vor prezenta dovada achitarii impozitelor pe ultimii trei ani. A doua zi s-a introdus o noua masura care a alimentat tensiunile, prin concedierea temporara a muncitorilor de la atelierele de vagoane. Acestia lucrau sub cerul liber, astfel ca, din cauza conditiilor meteorologice nefaste, conducerea a dispus inchiderea temporara a sectiei.
COMUNISTII EXPLOATEAZA NEMULTUMIRILE. La inceputul anului 1933, cel mai important nucleu comunist pare a fi la Atelierele CFR Grivita din Bucuresti. Aici, simpatizantii comunisti penetrasera organizatiile muncitoresti social-democrate, iar la sfarsitul anului 1932 reusisera se creeze un „sindicat rosu“. Acesta era condus de Panait Bogatoiu si Constantin Doncea, in vreme ce Gheorghe Gheorghiu-Dej coordona activitatea organizatiei din punct vedere al apartenentei la miscarea comunista. Prin curieri, Gheorghiu-Dej si Moscu Cohn (Gheorghe Stoica) mentineau legatura cu nucleele comuniste de la Atelierele de vagoane din Cluj si Iasi. Liderii „sindicatului rosu“ aveau ca obiectiv sa creeze in fiecare sectie a Atelierelor nuclee comuniste care sa atraga muncitorii spre greva. O alta strategie a comunistilor era discreditarea sindicatelor social-democrate, prin sabotarea intrunirilor. Astfel ca Bogatoiu si Doncea aveau misiunea de a patrunde in salile de sedinta cu scopul de a obtine cuvantul la tribuna unde urmau sa militeze pentru declansarea grevei generale.
Aceste actiuni ale comunistilor romani se inscriau in directivele date de Comintern la congresul al saselea din iulie-august 1928. Stalin le-a impus comunistilor sa rupa orice legatura cu social-democratii, pe care-i considera „fascisti sociali“, si sa infiinteze „sindicate rosii“ pentru a concura organizatiile social-democrate.
SCANTEIA DE LA GRIVITA. Valul de greve de la inceputul anului 1933 a fost lansat de muncitorii de la Atelierele CFR Grivita, unde sindicatul comunist penetrase puternic sectiile de la atelierele de vagoane. Acolo, pe langa problemele legate de concedierile temporare, un motiv suplimentar de nemultumire mai era si faptul ca salariile erau mai mici decat la atelierele de locomotive. La 28 ianuarie, unul dintre liderii „sindicatului rosu“, Panait Bogatoiu, a dispus incetarea lucrului la atelierele de vagoane la ora 10.30. Acesta, in fruntea unui „comitet de fabrica“, a inaintat conducerii Atelierelor o lista de revendicari. Initial, miscarea cuprindea doar personalul de la vagoane, aproximativ 700, insa, la aflarea vestii, peste 3.000 de muncitori s-au asociat protestului.
Ministrul Comunicatiilor, Eduard Mirto, a intervenit in conflictul de munca dintre muncitori si Consiliul de Administratie al CFR. Acesta a dispus satisfacerea solicitarilor economice ale muncitorilor: acordarea unui salariu minim de 4.000 lei si reintroducerea alocatiei de chirie. Liderii sindicatului social-democrat s-au declarat multumiti de negocieri, iar ministerul a dat dispozitii ca majorarile sa se aplice incepand cu data de 1 ianuarie 1933.
VALEA PRAHOVEI, IN GREVA. Ca si la Atelierele CFR Grivita, in Valea Prahovei muncitorii au devenit agitati dupa ultima „curba de sacrificiu“. Mai mult, la rafinariile de petrol exista un conflict de munca in instanta cu patronatul nesolutionat de cateva luni. Cu toate ca Inalta Curte de Casatie (instanta de judecata suprema din Romania) a dispus satisfacerea cererilor salariale asa cum cerusera muncitorii, administratia refuza sa aplice dispozitia.
Primii care au protestat au fost muncitorii de la Rafinaria „Astra Romana“, la 30 ianuarie 1933, conflictul solutionandu-se pasnic. Dupa cateva zile, la 2 februarie 1933, muncitorii de la Rafinaria „Romano-Americana“ (la 8 km de Ploiesti) au intrat in greva. Deoarece au tras sirenele, in scurt timp la Rafinaria „Romano-Americana“ au venit si muncitorii de la „Astra Romana“, strangandu-se aproximativ 2.500 de demonstranti. Protestul nu s-a incheiat pasnic deoarece agitatorii comunisti au incurajat muncitorii sa patrunda in cladirile administratiei, unde au devastat birourile functionarilor.
Sositi de la Ploiesti, jandarmii si soldatii au facut 100 de arestari, ocupand fabrica si imprastiind grevistii. Violentele au continuat in fata Chesturii de politie din Ploiesti, unde erau retinuti muncitorii arestati. Abia dupa eliberarea acestora, muncitorii s-au retras de pe strazile orasului. Timp de cateva zile, jandarmii au patrulat prin cartierele muncitoresti si pe strazile centrale ale Ploiestiului, fara a se mai confrunta cu tulburari.

DIN NOU LA GRIVITA. In ciuda tratativelor dintre Guvern si sindicate, Atelierele CFR Grivita au ramas un focar de tensiuni sociale. Sindicalistii comunisti au raspandit in dimineata zilei de 2 februarie 1933 manifeste in cartierele de muncitori ceferisti. Prin acestea, ei isi aratau neincrederea fata de promisiunile Guvernului si cereau recunoasterea „comitetelor de fabrica". Dupa inceperea programului de lucru, din cei 5.000 de angajati ai atelierelor, doar 200 au inceput munca. In scurt timp, acestia au fost determinati sa se opreasca, iar administratia a fost instiintata despre noile revendicari: acordarea „alocatiei de scumpete", cresterea salariilor cu 40%, recunoasterea „comitetelor de fabrica".
Cu toate ca atelierele au fost inconjurate de jandarmni si de armata, protestul nu a incetat. Sindicatele social-democrate, prin vocea presedintelui Dumitru Sparlea, s-au desolidarizat de noile revendicari. Autoritatile nu au dorit sa negocieze asupra noilor cereri, considerandu-le politice, in conditiile in care cele economice fusesera deja satisfacute in mare parte. Astfel ca grevistii si-au incetat protestul, mai ales ca sindicatele social-democrate au acuzat agitatiile comunistilor in miscarea muncitoreasca.

DESTINE DE ILEGALISTI
Dupa preluarea puterii de catre comunisti, grevele din februarie 1933 au intrat in mitologia regimului. Printre „eroii" acelor evenimente a fost si Ilie Pintilie, care a coordonat sindicatele de la Atelierele CFR din Iasi, Cernauti si Pascani. El a intrat in contact cu sindicalistii comunisti de la CFR Grivita prin emisarii trimisi de Gheorghe Gheorghiu-Dej. In fapt, conducatorul din umbra a fost Moscu Cohn, care in anii puterii comuniste s-a bucurat de un mare respect, fiind considerat initiatorul lui Dej intr-ale marxismului. Gheorghiu-Dej si Ilie Pintilie s-au reintalnit apoi la inchisoarea Doftana. Ilie Pintilie nu a fost asa de norocos ca fostul lider comunist, deoarece a murit strivit de zidurile inchisorii Doftana la cutremurul din noiembrie 1940.

„SINDICATUL ROSU"
La Atelierele CFR Grivita, sindicatul comunist avea putini aderenti, circa 400, in conditiile in care acolo lucrau 5.000 de muncitori. Nu toti membrii acestuia erau comunisti, fiind mai degraba atrasi de propaganda liderilor Panait Bogatoiu si Constantin Doncea. Acestia sustineau ca sindicatele social-democrate erau incapabile sa reprezinte interesele muncitorilor. Comunistii de la conducerea sindicatului au lansat ideea constituirii unor „comitete de fabrica", dupa modelul sovietelor bolsevice din 1917.

Starea de asediu pe timp de pace

ILARION TIU

Guvernul national-taranist s-a speriat de valul de greve si a reactionat pripit, introducand starea de asediu pentru a interzice protestele. Sindicatele au reactionat ostil, considerand masura drept o provocare. Pe acest fond, comunistii si-au intensificat propaganda privind declansarea grevei generalizate.
Societatea romaneasca nu a fost familiarizata in perioada interbelica cu greva ca fenomen social.
INTRODUCEREA STARII DE ASEDIU. A doua zi dupa greva de la Atelierele CFR Grivita Bucuresti din 2 februarie 1933, guvernul a luat masuri extreme pentru controlul starii de spirit a muncitorilor. Astfel ca, ministrul de Interne, G.G. Mironescu, a propus Parlamentului introducerea starii de asediu. El a argumentat necesitate acestei masuri deoarece: „miscarile urmaresc scopuri straine de nevoile profesionale" si ca „vor sa rastoarne ordinea sociala si sa instituie una asemanatoare unui stat strain".
Unii deputati au constatat lipsa de justete a acestui act. Sindicatele comuniste aveau o insemnatate mica din punct de vedere al numarului de membri, iar greva era o masura justa de protest intr-un stat democratic. Situatia muncitorilor era dificila in anii crizei economice, acestia putand cu greu

sa faca fata „curbelor de sacrificiu“. Prin greva, sindicalistii doreau sa atraga atentia guvernantilor spre nevoile lor, fiind in mica masura interesati de instaurarea unui „stat al muncitorilor“.
Starea de asediu a fost introdusa numai in regiunile cu potential grevist: Bucuresti, Cernauti, Galati, Iasi, Timisoara, Ploiesti si in bazinul industrial al Vaii Prahovei.
COMINTERNUL SE PUNE IN MISCARE. Introducerea starii de asediu a pus in miscare Cominternul. Potentialul de greva din Romania putea fi exploatat de propaganda sovietica. La biroul Cominternului de la Viena a avut loc o consfatuire pe tema starii de asediu. Un anume Wohanka a fost delegat sa sprijine cu sume de bani declansarea unor greve generale in zonele cu potential de conflict de munca din Romania. Principala tinta a cominternistilor erau organizatiile sindicale din CFR. Se mai urmarea raspandirea unor brosuri printre soldati, care sa-i indemne sa nu traga in muncitori.
REACTIA „SINDICATELOR ROSII“. Conducatorii sindicatului comunist de la Atelierele CFR Grivita au urmarit sa ramana activi si dupa introducerea starii de sediu. Constantin Doncea a dispus ca propaganda sa se faca numai in randul membrilor „sindicatului rosu“. In realitate, sindicalistii comunisti au continuat organizarea nucleelor necesare penetrarii organizatiilor social-democrate. Dupa desfintarea organizatiilor comuniste prin legea din 12 februarie, sindicalistii comunisti au incercat sa inregistreze oficial organizatia lor, pentru a nu intra sub incidenta legii. Esecul acestei tentative i-a ambitionat pe comunisti, care au lansat apeluri la greva generala catre colegii de breasla din tara. Astfel ca, la jumatatea lunii februarie, Constantin Doncea s-a intalnit cu lideri ai sindicalistilor comunisti de la atelierele CFR din teritoriu. El le-a transmis acestora sa nu mai trimita cotizatii catre Confederatia sindicatelor social-democrate.
ESECUL STARII DE ASEDIU. Masurile radicale adoptate in februarie 1933 nu au reusit sa neutralizeze propaganda comunista in randul sindicatelor ceferiste. Atata timp cat nu erau solutionate cauzele economice ale nemultumirilor muncitorilor, acestia erau predispusi in a sprijini radicalismul comunistilor. La 13 februarie 1933 la Cluj a izbucnit o noua greva cu revendicari politice: aprobarea infintarii unui „comitet de fabrica“ si reprimirea in lucru a cinci muncitori acuzati de agitatii comuniste.
Dupa declansarea protestului, grevistii au ocupat sediul administratiei, sechestrand functionarii si taind legaturile telefonice. Ei au ramas baricadati pana a doua zi dimineata, atelierele fiind inconjurate de jandarmi si armata. Ciocnirea intre fortele de ordine si demonstranti au fost cu greu evitate. Directorul atelierelor, ing. Ostragovici, a purtat discutii indelungate cu reprezentantii muncitorilor carora le-a explicat ca nu se mai puteau face concesii economice suplimentare fata de cele efectuate la inceputul anului 1933. In cele din urma, demonstrantii au abandonat ideea „comitetului de fabrica“, dupa care au parasit incinta atelierelor. Armata a preluat paza obiectivului, insa nu s-au facut arestari decat in randul celor considerati direct implicati in agitatiile de tip comunist.

PROSCRISII

Dupa introducerea starii de asediu, autoritatile au inceput sa faca niste cercetari asupra nucleelor comuniste. La 12 februarie 1933, gen. Nicolae Uica, comandantul Corpului II Armata, a dispus dizolvarea tuturor asociatiilor comuniste cunoscute, pe care le acuza ca „au scopul de a rasturna prin violenta ordinea de stat“. Printre asociatiile vizate s-au numarat: Uniunea Tineretului Comunist, Blocul Muncitoresc-Taranesc, Ajutorul Rosu, sindicatele muncitoresti neafiliate la Confederatia generala a muncii etc.
In baza acestei dispozitii, autoritatile politienesti au lansat o campanie de arestari in randul militantilor comunisti. Au fost vizate in special zonele mentionate in Legea starii de asediu, descoperindu-se materiale de propaganda. In Transilvania a fost identificata o retea de curieri comunisti care activa pe langa „Ajutorul Rosu“, alcatuita in principal din studenti.

BASARABIA, IN PERICOL?

Comunistii de etnie rusa din Basarabia si-au expus pozitia fata de masurile luate de Guvern contra

miscarilor muncitoresti printr-un manifest lansat la Chisinau in data de 12 februarie 1933: „Introducerea starii de asediu in centrele industriale si tendinta de a militariza intregul aparat de stat, si in primul rand CFR si PTT, inseamna un nou atac al fascismului impotriva nivelului de trai al muncitorilor si pregatirea cu si mai multa energie a razboiului antisovietic".
In februarie 1933, guvernantii s-au temut de izbucnirea unor tulburari comuniste in Basarabia. Astfel ca, in momentul discutarii zonelor in care trebuia sa se aplice starea de asediu, s-a pus problema includerii teritoriului Basarabiei in ansamblu. Anuntul Guvernului a iscat o furtunoasa disputa parlamentara. Deputatii de dreapta agitau ideea ca evreii comunisti doreau sa profite de greve pentru a solicita interventia URSS in Romania. In final, interventia deputatilor originari din Basarabia a impiedicat aceasta masura. Ei au sustinut ca populatia Basarabiei s-ar fi simtit ofensata de asocierea cu partidul comunist, in conditiile in care acolo nu se inregistrasera tulburari muncitoresti. In final, opinia lor a fost luata in seama.

Editorial: Legendele Grivitei

LAVINIA BETEA

Schimbarea din 1989 i-a surprins pe romani nepregatiti si in eforturile de depasire a schemelor primitive de gandire pe care au fost altoite reprezentarile lumii in regimul comunist.
Ca si stramosii din timpurile vechi ale caror mituri, basme si legende imparteau oamenii in doua mari categorii opuse – buni si rai, o buna vreme dupa caderea comunismului istoria a fost resemnificata, respectandu-se acelasi cliseu mental. Astfel ca grevele ori protestele muncitorilor, functionarilor si invatatorilor romani din vremea crizei economice mondiale din 1929-1933 au devenit niste miscari contestatare bune de trecut cu vederea de catre istoricul inscris pe culmile unui alt nou progres care valoriza in exces calitatile si comportamentele elitei interbelice.
In istoriografia comunista, grevele de la Atelierele CFR Grivita din februarie 1933 au fost prezentate drept glorioasa pagina a luptei muncitorilor condusi de Partidul Comunist in ilegalitate. In realitate, desi s-au aflat comunisti si agitatorii instruiti la Moscova printre muncitori, dintre cei peste 1.000 de grevisti arestati, majoritatea nu aveau nici o apartenenta politica. La sfarsitul valului de arestari, desi autoritatile au facut o intensa propaganda in favoarea duritatilor la care „fusesera nevoite sa recurga din cauza comunistilor", muncitorii si-au declarat deschis solidaritatea si sprijinul fata de condamnati. Considerau greva, pe drept cuvant, ca o normala manifestare de protest fata de relatiile de munca nesatisfacatoare la care fusesera constransi.
Prin grevele de la Grivita s-a legitimat si Gheorghiu-Dej ca reprezentant al clasei muncitoare. Spre deosebire de liderii comunisti care se aflasera la Moscova in anii de dinainte si din timpul razboiului, Dej isi ispasise in toata aceasta vreme sentinta de condamnat la inchisoare. Pe aceasta realitate va fi grefata insa propaganda conform careia membrii Partidului Comunist din Romania erau scindati dintru-inceput in doua parti distincte, cu interese contradictorii in privinta intereselor tarii: „aripa nationala", reprezentata de Gheorghiu-Dej si apropiatii sai, si „aripa moscovita", in frunte cu Ana Pauker si Vasile Luca. In realitate, aceia pe care istoria oficiala din timpul regimului comunist i-a prezentat ca fiind fara legaturi cu Moscova se aflasera in intreaga lor activitate de ilegalisti in contact cu functionarii Cominternului. Asa cum arata documentele de arhiva, omul din umbra al crearii „comitetelor de greva" de inspiratie sovietica a fost responsabilul numit de Moscova pentru agitatia si infiltrarea comunista in sindicate, Moscu Kuhn (sau Kohn), rebotezat Gheorghe Stoica. Impreuna cu Vasile Luca, Kuhn monitorizeaza si dirijeaza prin intalniri conspirative actiunile lui Gheorghiu-Dej, Constantin Doncea si ale altor comunisti de la Atelierele CFR Grivita.
Nici autoritatile vremii nu par a fi acordate laudelor vremii din urma. Argumentul ca focurile ucigase trase asupra grevistilor au fost o riposta la atacul armat al acestora impotriva soldatilor n-

a putut fi sustinut cu martori in proces. Dimpotriva, probele acuzarii (urme de gloante in biserica din fata atelierelor) au fost demontate de doi martori ai apararii – parohul bisericii si un lucrator din cartier, care declarasera ca dovezile incriminatoare fusesera scrijelite de doi necunoscuti, cu dalta, dupa evenimente. Nici Gheorghiu-Dej n-a fost conducatorul grevistilor, asa cum il proclama si scrierea produsa in 1951 de institutul de istorie al partidului si semnata cu numele prietenului sau, Chivu Stoica. Dar aceia dintre tovarasii sai care vor indrazni sa-si aminteasca realitati precum aceasta vor plati in 1958 cu „trimiterea la munca de jos".
Prea tanar pentru a-si aroga si merite de grevist in 1933, Ceausescu a pastrat legenda Grivitei ca moment eroic al istoriei luptei de clasa in Romania. Cu inovatia eliminarii predecesorului sau din schema impusa de propaganda memoriei colective: eroii nominali ai Grivitei – Gheorghiu-Dej, conducator al partidului, si Vasile Roaita, simbol al jertfei clasei muncitoare. In vremea lui Ceausescu a fost retinut in istoria oficiala doar numele tanarului ucis in vreme ce tragea sirena. Legendele Grivitei, ca orice legenda, sunt greu de probat. In anii din urma s-a spus ca nici Vasile Roaita nu ar fi fost acela care-a tras sirena. Astfel ca denumirea strazilor din Romania ce-au purtat o jumatate de secol numele lui a fost schimbata. Dar nici legenda apartenentei comuniste a tanarului de 19 ani impuscat de armata nu este adevarata. Trebuinta de eroi a multimilor este insa o constanta a istoriei, indiferent de vreme si loc. La noi, arhivele istoriei comuniste sunt inca in cea mai mare parte inchise, dar strazile au fost si sunt rasbotezate. In fiecare mare oras, bunaoara, un bulevard poarta numele unui nou erou – generalul sub a carui comanda armata a tras in razvratitii din 1989. E greu sa fii istoric ori postas in Romania!

OAMENI DIN UMBRA
Conform declaratiilor lui Vasile Luca, date anchetatorilor Securitatii, in 1952-1954, un „element" care „l-a ridicat" pe el in miscarea comunista a fost Moscu Kuhn, in 1933, membru in CC al PCdR si conducator al Secretariatului Confederatiei Generale a Sindicatelor Unitare. Din insarcinarea pe linie de partid a lui Kuhn, Luca a venit din Transilvania la Bucuresti in 1932. La randu-i, Luca se lauda ca „l-a ridicat" pe Gheorghiu-Dej.
Cu referire la intalnirile conspirative pe tema organizarii grevelor, Luca declara: „Eu observam daca ar fi fost urmarita locuinta mea unde ma vizitau in mai multe randuri si Moscu Kuhn, si Gheorghiu-Dej, care traiau legal in Bucuresti. Gheorghiu-Dej, presedintele Comitetului de actiune si membru in CGSU de multe ori, venea si ma gasea la pescuit, plecam cu el prin terenul viran si stateam de vorba, sigur, fiindca nu vedeam pe nimeni in jurul nostru".
Vasile Luca si Moscu Kuhn au scapat nearestati, dar la procesul ceferistilor au fost condamnati in contumacie la 20 de ani munca silnica. „Dupa evenimentele de la Grivita, trebuia sa plec in strainatate, insa am cedat lui Moscu Kuhn plecarea, care era bolnav, si eu am ramas, nu cu placere", mai declara Luca.
In ceea ce-l priveste pe Kuhn, biografiile sale nu specifica dintre activitatile efectuate in URSS decat pe aceea a recrutarii diviziilor de prizonieri romani cu care va reveni in 1944 in tara. Sub numele de Gheorghe Stoica a detinut diverse functii – de la general de armata, prim-secretar al Capitalei la ambasador –, contand pana la moartea sa (1976) ca „sfetnic" si „martor" al lui Gheorghiu-Dej si mai apoi pe langa Ceausescu

SOLIDARITATE
„Intelectualitatea lumii intregi urmareste cu deosebit interes viguroasa manifestare a purtatorilor de cuvant ai poporului roman aflati pe banca acuzarii. Prin ei, muncitorimea ceferista isi exprima vointa hotarata de a participa la lupta pentru dreptul la existenta al tuturor si la lupta impotriva razboiului. Suntem solidari cu bravii nostri tovarasi, cu eroicii luptatori ai poporului roman, de care noi, ca si voi, ne simtim mandri"
Henry Barbusse

„Grivita rosie“

ILARION TIU

La Atelierele Grivita, s-a tras din nou in muncitori

Tensiunile sociale izbucnite in randul muncitorilor de la CFR Grivita au explodat la 16 februarie 1933. Sindicalistii, instigati de agitatori comunisti au abandonat calea dialogului si au decis sa infrunte autoritatile prin declansarea unei greve generale. Evenimentele s-au terminat tragic, ca si la Lupeni.

In luna februarie 1933, guvernul roman s-a confruntat pentru prima data cu efectele sociale ale marii crize economice mondiale. Valul de greve izbucnit printre muncitorii ceferisti si petrolisti a luat prin surprindere administratia national-taranista condusa de Alexandru Vaida-Voevod. Primul-ministru a preferat sa introduca starea de asediu in locul discutiilor cu sindicalistii, provocand iritarea acestora.

CREAREA „COMITETULUI DE FABRICA“. „Sindicatul rosu“ de la CFR Grivita nu a fost intimidat de introducerea starii de asediu si nici de arestarile efectuate printre comunistii cunoscuti de autoritati adiacente acesteia. Mai mult, Gheorghe Gheorghiu-Dej, unul dintre liderii sindicatului comunist, a trimis emisari la Cluj pentru a obtine suportul ceferistilor de acolo si a colecta fonduri necesare grevei.

In secret, „sindicatul rosu“ de la CFR Grivita a organizat un „comitet de fabrica“ la 13 februarie 1933, alcatuit din 250 muncitori. Acesta era condus de doua comitete executive compuse din comunisti. Ideea „comitetului de fabrica“ era respinsa cu desavarsire de autoritati deoarece acesta avea ca model sovietele bolsevice care au functionat in 1917 in Rusia. Guvernul accepta la negocieri doar repezentantii sindicatelor social-democrate inregistrate oficial.

ARESTAREA SINDICALISTILOR COMUNISTI. In noaptea de 14 spre 15 februarie 1933, autoritatile au decis sa-i aresteze pe liderii „sindicatului rosu“ de la CFR Grivita. Pana atunci Guvernul ezitase sa ia masuri contra comunistilor ceferisti deoarece nu dorea sa tensioneze si mai mult starea de spirit a muncitorilor. Insa prin crearea in secret a „comitetului de fabrica“, sindicalistii comunisti incalcasera interdictiile starii de asediu. Printre cei arestati s-au aflat principalii conducatori ai sindicatului comunist de la CFR Grivita: Panait Bogatoiu, Constantin Doncea, Gheorghe Gheorghiu-Dej etc.

DECLANSAREA GREVEI. Arestarea sindicalistilor comunisti a incins spiritele printre muncitorii de la Atelierele de vagoane CFR Grivita. In dimineata zilei de 15 februarie, marea majoritate a muncitorilor au refuzat sa inceapa lucrul, determinandu-i si pe cei care nu se asociasera initial grevei sa se opreasca. „Comitetul de fabrica“ constituit la 13 februarie s-a prezentat cu revendicarile grevistilor la directorul Atelierelor de vagoane, inginerul Atanasiu. Grevistii cereau eliberarea sindicalistilor arestati cu o zi in urma, dar si ridicarea starii de asediu, recunoasterea organizatiilor comuniste care fusesera dizolvate prin decretul din 12 februarie 1933, si recunoasterea „comitetelor de fabrica“. Directorul Atelierelor de vagoane a refuzat sa negocieze cu „comitetul de fabrica“, sustinand ca muncitorii erau constituiti legal in sindicate si ca va discuta numai cu reprezentantii acestora.

Dupa esecul negocierilor cu administratia, liderii „comitetului de greva“ s-au intors la Atelierele de vagoane, baricadandu-se in interior. Autoritatile au reactionat prompt, astfel ca la doua ore dupa declansarea protestului atelierele erau inconjurate de forte ale Jandarmeriei si Armatei. Reprezentantii Guvernului nu au recunoscut legalitatea grevei. Ministrul Comunicatiilor, Eduard Mirto, sustinea ca grevistii au revendicari politice, in conditiile in care cele economice fusesera satisfacute (desi aplicarea lor nu se facuse inca). Amenintarea cu concedierea a fost un alt factor care i-a ambitionat pe muncitori sa nu renunte la protest, deoarece considerau ca Guvernul se poarta necinstit cu ei.

In interiorul Atelierelor de vagoane se aflau aproximativ 4.000 de grevisti. Prin sunete de sirena si prin mobilizarea de catre agitatori a muncitorilor din schimbul urmator, in fata atelierelor s-a

adunat o multime impresionanta de oameni. Acestia s-au solidarizat cu cei aflati in interior, aruncand cu obiecte contondente spre fortele de ordine. Autoritatile au sustinut ulterior ca grevistii au facut chiar uz de arme de foc, fiind impuscat in cap gardianul public Ion Chirita. Dupa izbucnirea busculadei, muncitorii veniti in sprijinul grevistilor baricadati au fost imprastiati pe strazile limitrofe Atelierelor CFR.
SOMATII SI FOCURI DE ARMA. In dimineata zilei de 16 februarie, la ora 4:30, trupele de jandarmi si armata au inconjurat Atelierele CFR Grivita. Deoarece muncitorii nu au avut nici o reactie, la ora 6:00 comandantul operatiunii, lt.col. Hotineanu, i-a somat pe grevisti sa se predea. Autoritatile au sustinut ulterior ca reactia muncitorilor a fost violenta, ripostand cu focuri de arma din interiorul atelierelor. La ora 6:30, autoritatile au anuntat ca daca in cinci minute grevistii nu se predau, vor trage in plin. O parte a manifestantilor au sarit gardul atelierelor in acel moment, pierzandu-se prin imprejurimi.
Dupa expirarea celor cinci minute a urmat un foc de avertisment in aer. In comunicatul oficial autoritatile au anuntat ca nu au tras mai mult de doua salve in plin, in conditiile in care si muncitorii foloseau arme de foc contra soldatilor. Dupa 15 minute, jandarmii si militarii au putut intra in curtea atelierelor, iar pana la ora 7:30 toti grevistii, in numar de 2.000, s-au predat.
MORTI SI RANITI. Dupa ce autoritatile au patruns in Atelierele CFR Grivita, au ridicat trei morti. Ranitii, in numar de 34, au fost dusi la spitalele CFR Witting, Filantropia, Colentina, Militar si Brancoveanu. Ulterior dintre acestia au mai murit 4 muncitori. Alti 20 muncitori cu rani usoare au fost dusi la sediul Corpului Gardienilor Publici, unde au beneficiat pe ajutor medical. Dintre militari, au murit doi soldati si un gardian public, impuscat in data de 15 februarie.
Referitor la moartea unuia dintre soldati, intr-o lucrare propagandistica aparuta sub semnatura lui Chivu Stoica (participant la evenimente) in 1952 s-a relatat: „Catre miezul noptii un soldat din trupele de impresurare din Regimentul 15 Infanterie, suit pe umerii camarazilor sai, se adresa celorlati soldati aratandu-le ca ei – muncitorii si taranii in haine militare – sunt scosi de guvernul burgheziei si mosierilor ca sa ucida pe proprii lor frati. „Nu trageti in muncitori, camarazi! Noi nu putem fi ucigasii fratilor nostri! Noi nu putem sa le innabusim in sange luptele, ca sa salvam interesele vrajmasilor nostri – boierii si burghezia!“ O detunatura – si soldatul s-a prabusit mort la pamant. O bestie ofitereasca ucise cu un glonte de revoilver pe eroicul soldat, anonimul purtator de cuvant al sutelor de mii de muncitori si tarani nevoiasi din cazarmile-inchisori ale burgheziei romane“.

MARTIRUL
Printre sacrificatii represiunii din 16 februarie 1933 s-a numarat si ucenicul Vasile Roaita, de 19 ani. El a ramas in mitologia comunismului romanesc ca cel care a tras sirena pentru a anunta declansarea grevei din cartierul ceferist. Se pare insa ca Roaita nu a fost decat un erou „fabricat“ de propaganda comunista. In 1997, Constantin Negrea, muncitor la Atelierele CFR Grivita, a declarat ca el fusese cel care a tras sirena pentru a-i anunta pe muncitorii ceferisti de greva. Negrea a dezvaluit ca in 1944, Gheorghiu-Dej si Chivu Stoica l-au rugat sa renunte la „meritul“ sau in favoarea lui Roaita. Un „erou“ mort servea mult mai bine propagandei, si nu cerea nici un fel de compensatii.

POEME GREVISTE
Dupa venirea la putere a PCR, poeziile despre „luptele eroice“ ale comunistilor au devenit un real gen literar. Iata cum descrie Marcel Breslasu atitudinea premierului Vaida-Voevod fata de grevisti, in poezia „Grivita Rosie“:
„Vaida n-a mers pe sapte cai.
si-a chemat haita de dulai
si poruncile au fost taioase
si scurte:
„Grevistii vor fi impresurati

in curte.
Se va face o somatie sa traga.
Daca nu vor, sa se traga'n ei.
Sa se traga!“

Comunistii, declarati singurii vinovati

ILARION TIU

Dupa evenimentele de la Atelierele CFR Grivita Bucuresti, compasiunea romanilor pentru cauza muncitorilor nu a mai fost generala. Clasa politica sustinea ca de vreme ce revendicarile economice ale lucratorilor din ateliere fusesera satisfacute, ei poarta vina de a fi cazut in capcana agitatorilor comunisti.

Dupa evenimentele de la Atelierele CFR Grivita, terminate tragic la 16 februarie 1933, autoritatile au pornit o campanie de stabilire a responsabilitatilor. Inca de la inceput, agitatorii comunisti au fost declarati autorii grevei. S-a vorbit foarte putin despre mizeria in care traiau muncitorii, salariile insuficiente, absenta unei protectii sociale solide etc.
DEZBATERI POLITICE. Represiunea grevistilor de la CFR Grivita a intrat in dezbaterea Adunarii Deputatilor chiar a doua zi dupa evenimente, la 17 februarie 1933. Atat Puterea (national-taranistii), cat si Opozitia (national-liberalii) au fost unanim de acord ca singurii vinovati de masura autoritatilor au fost agitatorii comunisti.
Primul-ministru, Alexandru Vaida-Voevod, intr-un interviu dat presei straine, a declarat ca peste hotare s-au exagerat proportiile grevei si ca „guvernul nu putea admite sa fie terorizat de greve politice cari pot duce la destramarea tarii“. Deputatul national-liberal Richard Franasovici, intr-un discurs tinut la tribuna Camerei, sustinea: „Trista masura a fost absolut necesara pentru salvgardarea ordinei publice amenintata de elemente comuniste. Organele fortei publice au fost in legitima aparare si nu poarta nici o vina“. Deputatii socialisti au sanctionat insa consensul dintre PNT si PNL. In discursul tinut la tribuna Camerei, deputatul social-democrat D.I. Mirescu a acuzat Guvernul ca „de patru ani duce o politica de reprimare si persecutie“. A criticat, de asemenea, faptul ca Puterea nu facuse nimic pentru a-i izola pe agitatorii comunisti.
SITUATIA ARESTATILOR. Dupa inabusirea revoltei de la CFR Grivita, armata a preluat controlul obiectivului si a facut primele arestari. Cei retinuti au fost repartizati la Parchetul Militar (670 arestati) si Prefectura de Politie Bucuresti (500 muncitori). In timpul anchetei, arestatii au putut fi vizitati de catre familii, care le-au adus alimente si imbracaminte. Autoritatile au cautat sa nu mai agite spiritele intre muncitorii ceferisti, astfel ca represaliile s-au concentrat asupra celor considerati direct responsabili de instigare la greva. La 3 martie 1933, parchetul militar a comunicat ca vor fi adusi in fata instantei 380 muncitori considerati responsabili de greva de la Atelierele CFR Grivita. Acestia urmau sa fie judecati de instanta militara, intrucat greva avusese loc in timpul unei stari de asediu.
POZITIA SINDICATELOR SOCIAL-DEMOCRATE. A doua zi dupa reprimarea grevei de la CFR Grivita, Federatia Asociatiilor si Sindicatelor profesionale din CFR si-a exprimat printr-un comunicat pozitia fata de greva. Liderii sindicali au plasat responsabilitatea grevei spre autoritati. Ei sustineau ca lucratorii si-au pierdut increderea in sindicate datorita atitudinii pe care unii conducatori ai Administratiei CFR au avut-o fata de organizatiile muncitoresti. Astfel ca liderii comunisti ai „sindicatului rosu“ au putut sa-i compromita pe social-democrati, iar muncitorii n-au mai ascultat apelurile la liniste ale liderilor sindicalistilor socialisti.
FUNERALII. Inmormantarea celor sapte muncitori ucisi s-a facut cu mare discretie de teama izbucnirii unor noi tulburari. Cadavrele acestora au fost pazite de soldati, circuland zvonuri in presa ca ar fi fost inhumati in secret, noaptea. In cele din urma, autoritatile au organizat inmormantarea celor sapte muncitori la cimitirul Ghencea, accesul fiind limitat la familiile celor

decedati.
ATELIERELE GRIVITA DUPA GREVA. Chiar inainte de reprimare grevei, ministrul Comunicatiilor, Eduard Mirto, si directorul CFR, Cezar Mereuta, au dispus inchiderea Atelierelor CFR Grivita. Dupa evacuarea acestora de catre armata in dimineata zilei de 16 februarie, autoritatile au dispus sa fie inchise pe o perioada nedeterminata. Muncitorii erau reprimiti la lucru numai daca semnau o declaratie prin care se angajau ca nu aveau simpatii comuniste. Ei mai erau obligati sa poarte o legitimatie de lucrator CFR si sa se angajeze ca nu vor permite in incinta atelierelor accesul strinilor. Autoritatile sustineau ca in dimineata zilei de 15 februarie cand a izbucnit greva, in Atelierele CFR Grivita patrunsesera foarte multe persoane care nu erau angajate acolo. Astfel ca aceste persoane erau suspectate de a fi fost agitatori comunisti.
MASURI ANTICOMUNISTE. Dupa finalizarea tragica a grevei de la Atelierele CFR Grivita, autoritatile au decis sa intensifice masurile de izolare a nucleelor comuniste. La 18 februarie 1933, ministrul de Interne G.G. Mironescu a anuntat ca va initia un proiect de lege prin care sa fie intoduse noi prevederi in „legea Marzescu“. Aceasta lege a fost adoptata in decembrie 1924 pentru a scoate in afara legii Partidul Comunist din Romania.
Noile articole ale legii declarau infractiuni urmatoarele activitati: propaganda pentru crearea de nuclee comuniste, asociatii sau filiale „subversive“, participarea la manifestatii si procesiuni neautorizate, indemnari la rebeliune, baricadarile, portul de arme si uniforme fara a avea o calitate oficiala.
SFARSIT DE „FEBRUARIE ROSU“. Greva ceferistilor de la Grivita Bucuresti a fost punctul maxim al tensiunilor sociale din Romania inceputului de an 1933. S-au revoltat in special muncitorii din sectoarele slab tehnologizate, care primeau salarii cu mult mai mici decat colegii lor care lucrau in domenii „de varf“. Nu numai muncitorii au protestat. Profesorii si studentii au organizat si ei greve impotriva „curbelor de sacrificiu“ si conditiilor dificile de trai.
La Facultatea de Drept din Bucuresti studentii s-au baricadat, cerand reducerea taxelor si subventii reale, care sa-i ajuta sa se sustina in conditiile crizei economice mondiale. Acestia au reintrat la cursuri la 2 martie 1933, cu o zi inainte reinceperii lucrului la Atelierele CFR Grivita. La inceputul lunii martie 1933 si-au anulat intentiile de greva si minerii din Valea Jiului, petrolistii de la Moreni (Dambovita) etc. Problemele sociale au ramas insa aceleasi, fara ca guvernul sa intreprinda actiuni concrete de protectie sociala.

COMPASIUNE
Printre deputatii care au sustinut cauza grevistilor la tribuna Parlamentului s-a aflat si Corneliu Zelea-Codreanu, seful organizatiei de extrema dreapta „Miscarea Legionara“. Vorbitorul a acuzat clasa politica, preocupata exclusiv de bunastarea propriilor afaceri, de dezinteres fata de problemele sociale ale romanilor. Referitor la greva de la CFR Grivita, Codreanu a afirmat: „Noua nu ne este frica de comunism sau bolsevism. Noua ne este frica de altceva, de faptul ca oamenii de la acele ateliere nu au ce manca“.

JOACA RUMBA!
Un exemplu al dezinteresului politicienilor fata de situatia grevistilor este ministrul de Finante Virgil Madgearu, cel care, in noaptea de 15 spre 16 februarie 1933, in timp ce jandarmii si armata erau fata in fata cu muncitorii baricadati, participa la un eveniment monden. In dezbaterea parlamentara din 17 februarie 1933, deputatul de extrema dreapta A.C. Cuza i-a dedicat cu ironie lui Madgearu urmatoarele versuri: „Suera prin ateliere/Gloante de mitraliere/Si sub moarte facem tumba/Cand Madgearu joaca rumba!“.

<u>In spatele gratiilor</u>

CORNEL MICU

In timpul proceselor grevei de la Grivita, muncitorii acuzati de comunism s-au manifestat diferit. In procesul din 1933, conducerea PCdR a dispus ca „sindicalistii rosii“ sa nu recunoasca legatura cu Cominternul. In 1934, tactica s-a schimbat, iar procesul a fost transformat in tribuna de propaganda comunista.

Dupa represiunea grevistilor din 16 februarie 1933 si arestarea „sindicalistilor rosii“ pe linia de partid, comunistilor li s-au transmis coordonatele de urmat. Conducatorii partidului au dispus initial ca muncitorii acuzati de comunism sa nu recunoasca legaturile cu agitatorii comunisti.
TACTICA STRUTULUI. In timpul anchetei pentru procesul din iulie-august 1933, liderii „sindicatului rosu“ au primit dispozitii de la conducerea partidului comunist din ilegalitate sa nu recunoasca legaturile cu Moscova. Conform documentelor de arhiva, atat Gheorghe Gheorghiu-Dej, cat si Chivu Stoica au justificat actiunea lor grevista din ratiuni economice. Ei au facut o istorie a conflictului de la Grivita incepand cu 1930, acuzand administratia Atelierelor CFR ca exploata muncitorii. De asemenea, au prezentat „sindicatul rosu“ ca o alternativa la sindicatul social-democrat de la CFR Grivita, si nu ca imagine a „opozitiei rosii“ organizata de Comintern.
DERUTA. Unii comunisti arestati in cazul Grivita care erau mai putini informati despre tactica partidului au fost derutati de atitudinea lui Gheorghiu-Dej sau Chivu Stoica. Prezentam mai jos opiniile unuia dintre acestia despre „procesul ceferistilor“, exprimate intr-o scrisoare trimisa spre Comintern:
„Lucrarile preliminare privind procesul au inceput foarte tarziu la Jilava. Inainte de toate, in noaptea de 14 spre 15 (februarie – n.n.), cei aflati in arest preventiv au fost complet izolati de muncitorii care au fost arestati in ziua de 16 februarie. Apoi, noi nu stiam cauza arestarii noastre, daca va fi vreun proces, ce acuzatii ne vor aduce. Eram in necunostinta de cauza. Fireste, noi ne-am limitat strict la discutii generale privind evenimentele legate de ceferisti, am incercat sa elaboram o opinie unitara, care sa ne poata ajuta pentru aparare la un eventual proces. Dar si aici am intampinat o serie de greutati. Astfel, noi, membrii de partid, ne aflam in aceeasi camera cu muncitorii nemembri de partid, fapt care ne-a ingreunat tinerea adunarii. In al doilea rand, nu am primit documentele de partid de la voi si, din aceasta cauza, nu stiam aprecierile partidului (...).
ACORD. Dupa doua saptamani de dezbateri aprinse (numai intre 50 de arestati preventiv, printre care s-au numarat Doncea, Boroni, Petre Gheorghe, Bucurescu, Ionescu, Buftoi s.a.), am cazut de acord asupra unui punct de vedere, si anume ca, in contextul unei linii generale corecte, s-au facut si greseli serioase, am stabilit rolul conducator al partidului, rolul social-democratilor, al fractiunii lui Bogatoi, am stabilit diferitele abateri de stanga si de dreapta. Prin aceasta, am evidentiat principala greseala in conducerea grevei – greva s-a prelungit (...).
Dupa aceea noi am fost tinuti in regim de izolare, astfel incat, in luna martie, ne-am alaturat celorlalti muncitori. Pana la transferul nostru, situatia lor a fost groaznica; erau impartiti pe grupe, se certau, erau slugarnici fata de ofiteri. Administratia ii urmarea pe cei care doreau sa consolideze colectivul. Pe noi, lucratorii de partid experimentati ne-au intampinat bine. Doncea si altii au dobandit dintr-o data un mare respect.
Cateva zile mai tarziu am format un colectiv unit, puternic, ceea ce nu a fost usor, deoarece cativa muncitori, temandu-se de complicatii, nu au dorit sa discute cu comunistii, au rugat sa fie mutati in alte celule, separat de comunisti. Noi am luptat impotriva acestei stari de spirit, nu am ingaduit sa se destrame colectivul. Totusi, administratia a inceput sa ne izoleze. Astfel, in luna aprilie au fost izolati primii tovarasi (...).
ACTIVITATE DE PARTID DUPA GRATII. Dupa patru luni de arest, am reusit sa primim materiale de partid: rezolutia Plenarei din mai si o scrisoare cu rugamintea de a incepe pregatirea procesului. Imediat am format o comisie din 13 persoane pentru pregatirea procesului si am inceput sa lucram la aceasta problema.
Noi, plecand de la scrisoarea Comitetului Central, am considerat procesul care va avea loc ca pe un mijloc de agitatie pentru o noua lupta a ceferistilor.

Procesul nu trebuie sa fie comunist, apararea trebuie sa urmareasca o astfel de linie in care sa se arate situatia economica grea a ceferistilor (...).
Principala greseala a constat in faptul ca, aflandu-ne in celula la Jilava, am dezbatut toate problemele prin prisma apararii juridice din timpul procesului, si nu in lumina insemnatatii lui educationale pentru mase. Cel mai mult ne-a preocupat sa nu starnim nemultumirea ceferistilor, ne temeam ca nu cumva culoarea politica a evenimentelor sa nu indeparteze pe muncitori de noi. Acest lucru a fost foarte gresit. Multi dintre arestati erau preocupati numai de propriile interese – cum sa se elibereze mai repede, ceea ce nu corespundea interesului comun de clasa al muncitorilor. Comunistii-ceferisti ar fi trebuit sa fie aparatorii acestor interese. Se intelege de la sine ca trebuia sa se faca tot posibilul pentru o buna aparare si pentru ca procesul sa se desfasoare la un inalt nivel politic.
In realitate, a fost mai rau. Nu s-au facut nici una, nici alta... Se intelege ca ar fi fost o greseala din partea lui Doncea, a lui Gheorghiu (Dej, n.n.) sau a lui Chivu Stoica daca ar fi spus ca sunt comunisti.
Afisarea vadita a rolului conducator al Partidului Comunist a ingreunat intotdeauna formarea frontului unic. Ar fi fost mai util daca activistii comunisti ar fi condus cu adevarat si ar fi vorbit mai putin de acest lucru. In al doilea rand ar fi trebuit ca unul sau doi muncitori sa promoveze, intr-o forma sau alta, ideea conform careia „comunistii au avut dreptate“; in al treilea rand – ar fi trebuit ca Vasilache, Petrescu, Marin Ion, Würmbrandt sa-si fi inceput discursul cu o declaratie politica; in al patrulea rand – am avut martori ai apararii care, neriscand nimic si care, daca erau pregatiti dinainte, ar fi putut, exprimandu-si parerea proprie, sa sublinieze importanta evenimentelor ce au avut loc“.
O TRIBUNA DE PROPAGANDA ORIGINALA. Grevistii de la Atelierele CFR Grivita nu au beneficiat de clementa din partea instantei militare care le-a jucat procesul. Acestia au primit pedepse care oscilau de la cateva luni de inchisoare pana la munca silnica pe viata. In acele conditii, tactica partidului a fost modificata. Astfel ca, in procesul din 1934, Gheorghiu-Dej a imbratisat ideea comunismului. El a sustinut ca a luat parte la constituirea unui comitet central de coordonare a protestelor in atelierele CFR din tara, cu scopul de a declansa greva generala. Atat Gheorghiu-Dej, cat si Chivu Stoica au sustinut in pledoariile din iunie 1934 ca muncitorii romani erau exploatati de „burghezia“ romana, in timp ce Guvernul doar mima protectia sociala. Cei doi au mai spus ca in acele conditii, „lupta de clasa“ era perfect justificata.

PROTESTE EXTERNE
„Procesul ceferistilor“ a pus in miscare si lumea dirijata de Comintern. Pe adresa tribunalelor militare de la Bucuresti si Craiova, care au judecat procesele grevistilor, au sosit sute de proteste ale organizatiilor muncitoresti internationale. In 15 februarie 1934, ambasadorul Romaniei la Paris, Gheorghe Tatarescu, se adreseaza ministrului de Externe, Nicolae Titulescu, anexand informarii doua neobisnuite carti postale ilustrate cu poza lui Chivu Stoica. In locul dedicat corespondentei se afla un extras din discursul de protest pronuntat de Stoica in fata tribunalului care l-a condamnat la 15 ani de inchisoare. „Domnule Ministru – scrie Tatarescu –, am onoarea de a inainta aici, alaturat Excelentei Voastre, un nou specimen a cartii postale de care Legatiunea este inundata de catava vreme in semn de protestare contra sentintei Tribunalului Militar din 20 septembrie 1933, cu ocazia tulburarilor din Februarie acelasi an“. Fiecare carte postala, adresata Legatiei Romaniei la Paris, era semnata de zeci de muncitori francezi care protestau fata de injustitia suferita de grevistii romani.

„APARATORII“
„Reactiunea insceneaza procesul ceferistilor pentru a da o forma legala aruncarii in inchisoare a celor care au condus luptele muncitorimii ceferiste. In fata acestei samavolnicii, masele populare, la chemarea Partidului comunist, se strang si mai mult in jurul conducatorilor lor

pentru a-i apara"
Chivu Stoica, 1955

Amintiri despre grevele din februarie 1933

ILARION TIU
Sorin Toma, redactor-sef al Scinteii intre 1947-1960, a publicat recent o lucrare memorialistica sub titlul „Privind inapoi. Amintirile unui fost ziarist comunist". Printre alte subiecte abordate, autorul descrie tehnicile prin care propaganda oficiala comunista de dupa 1948 a prezentat evenimentele de la CFR Grivita.

Una dintre temele abordate de Sorin Toma in cartea sa de memorii se refera la greva de la CFR Grivita din februarie 1933. Autorul foloseste si astazi in documentarea sa informatii emise de cercurile conducatoare ale Partidului Comunist, pe care le frecventa in calitate de redactor-sef al Scinteii. Prin urmare, avem de-a face cu o mostra a felului in care propaganda oficiala a prezentat in mod trunchiat realitatea, atribuind comunistilor merite sporite.
CRIZA ECONOMICA NASTE GREVE. „Statul, neputincios sa plateasca dobanzile acumulate de pe urma imprumuturiloe externe, a capitulat in fata unui dictat umilitor: asa-numitele „acorduri de la Geneva". Consecinta a fost inscaunarea la Bucuresti a doi consilieri-controlori numiti de bancile creditoare: Charles Rist si Roger Auboin. Capatand puteri discretionare asupra veniturilor si cheltuielilor bugetare si, in general, asupra activitatii economice a statului, ei au imprimat linia calauzitoare a „asasinarii": „sa se taie in carne vie" (...)
Nemultumirea generala a ajuns la apogeu in 1933. In toata tara au izbucnit manifestari de protest, mergand pana la greve, mai ales in randul muncitorilor ceferisti si petrolisti".
CONFLICT DE MUNCA LA GRIVITA. „La 2 februarie 1933 au incetat lucrul toti cei aproximativ 2.000 de muncitori, dar au ramas in ateliere pentru a preintampina primejdia inlocuirii lor cu „spargatori de greva" (...)
Ceferistii din Capitala aveau un sindicat puternic, recunoscut de autoritati. Cu ceva timp inainte fusese alcatuit un comitet de initiativa si de coordonare pe tara, al carui secretar, bun organizator si animator, era un muncitor electrician de la Atelierele CFR din orasul Dej, Gheorghe Gheorghiu (supranumele „Dej" i s-a alipit ulterior de catre Siguranta, pentru a-l deosebi de alti arestati cu nume asemanator; notorietatea i-a transformat porecla in renume)".
ARESTARI ABUZIVE. „Imediat dupa declararea grevei au inceput tratative intense intre Directia Generala (a CFR n.r.) si reprezentantii muncitorilor (...) Deodata, din senin, a cazut trasnetul. Peste noapte, toti conducatorii grevei si ai altor miscari revendicative din tara au fost ridicati de politie. Au fost arestati nu numai toti comunistii din ateliere, ci si conducatorii sindicatului – parte din ei, membri ai Partidului Social-Democrat. Printre cei arestati se aflau: C. Doncea, presedintele sindicatului, Bogatoiu, membru marcant al conducerii sindicatului (primul comunist, cel de-al doilea, social-democrat), Gh. Gheorghiu-Dej, Gh. Vasilichi, conducatorul actiunilor revendicative ale muncitorilor petrolisti, Ilie Pintilie, social-democrat, conducatorul grevei de la Atelierele CFR Nicolina din Iasi, D. Petrescu, secretarul Consiliului sindical din Bucuresti si altii".
GREVA SI REPRESIUNE. „La numai cateva ore dupa ce, in zorii zilei de 16 februarie, nevestele si fiicele celor arestati au adus, plangand, vestea cea rea, atelierele erau iarasi in greva. Conducatorii nu mai erau insa aceiasi. In locul celor arestati, conducerea fusese luata spontan de un alt grup de muncitori, oameni fara apartenenta de partid, dar indrazneti si hotarati. Vechilor revendicari, ei le-au adaugat, cu asentimentul grevistilor, cateva noi, unele dintre ele cu caracter politic (...)
La ordinul guvernului, atelierele au fost inconjurate de trupe. Sirena suna necontenit. Sunetul ei razbatea pana departe, si mai departe inca – rasunetul ei. Pe cat mi-am putut dat seama, ambele

greve ale ceferistilor au fost privite cu intelegere si simpatie de foarte multi locuitori ai Bucurestiului din diverse paturi sociale.
In pofida amenintarilor, grevistii nu renuntau la cererile lor, Si, cum nici in cursul noptii ei nu au evacuat atelierele, Vaida-Voevod (primul-ministru n.r.), prevalandu-se de puterile care i le acorda starea de asediu, a dat ordin trupelor sa traga. S-a tras in plin. Au fost morti si raniti. Sute de muncitori au fost arestati".
Subtitlurile apartin redactiei

DESPRE BOXERUL GHEORGHIU-DEJ
Sorin Toma, in calitatea sa de redactor-sef al ziarului oficial al partidului comunist – Scinteia, a avut posibilitatea sa stea mai mult timp in apropierea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. In lucrarea memorialistica „Privind inapoi. Amintirile unui fost ziarist comunist", Sorin Toma relateaza cum fostul lider comunist de la Bucuresti i-a marturisit intr-o discutie privata despre dificultatile financiare cu care s-a confruntat in perioada marii crize economice mondiale (1929-1933). Deoarece era somer si nu isi gasea de lucru ca electrician, un cunoscut, un om binevoitor l-a indemnat sa se faca boxer: „Mai Ghita, nu vezi? In profesia ta degeaba cauti. Eu as avea ceva pentru tine. Cunosc pe cineva care are nevoie de un boxer. Ma uit la tine, esti bine croit, s-ar putea sa corespunzi. Mi-am zis: Ce-am avut si ce-am pierdut? Hai sa-mi incerc norocul pe ring. Dupa trei zile de antrenament, am fost declarat boxer. Dar primul meci l-am terminat nu pe ring, ci la spital. Adversarul meu fusese un boxer profesionist, nu un ageamiu ca mine". In vremea regimului comunist, respectarea subordonarii pe scara ierarhica era o regula acceptata neconditionat de catre toti membrii de partid, indiferent de functiile pe care le indeplineau. Activistii care reuseau sa se apropie de liderii partidului puteau fi considerati niste privilegiati.

Editorial: Roller, sacrificat pe altarul Grivitei

LAVINIA BETEA
Este o afirmatie comuna, relationata istoriografiei contemporane, ca munca istoricului presupune imprumutul de „utilaj mental" (dupa expresia lui L. Febvre) din metodologia si teoriile specialistilor din celelalte discipline socio-umane. Una dintre stiintele care ajuta la explicatiile cauzelor si efectelor faptului istoric recent este psihosociologia. Corpul teoriilor aplicative provenite din studiul propagandei ori tehnicilor de influenta si persuasiune transforma aceasta noua stiinta in ceea ce S. Moscovici numea o „masina de fabricat zei". Datorita utilizarii lor, in cadrul unui program bine stabilit, intr-o perioada scurta de timp, dintr-un individ aproape comun in tagma sa profesionala se poate confectiona o somitate.
Cazul cel mai elocvent al unor asemenea posibilitati de fabricare a prestigiului il reprezinta Mihai Roller. Omul care, conferindu-i-se dupa 1944 rolul oficial de istoric, a „bolsevizat" istoria Romaniei. Prin aceleasi metode, acordate interesului politic unei alte etape, a fost provocata compromiterea sa. Tehnicile compromiterii au avut insa efect mult mai rapid decat fabricarea prestigiului sau de istoric. In numai cinci zile – 9-13 iunie 1958 –, cat a durat plenara CC al PMR, infailibilul academician Roller a fost transformat intr-o tinta a urii si dispretului public.
Roller n-a fost istoric. Ca multi dintre ilegalistii ce s-au declarat intelectuali, n-a avut nici o specializare atestata printr-o diploma universitara. Nascut in 1908 intr-o veche familie de rabini din Buhusi, comunist in perioada ilegalitatii, dupa instaurarea regimului comunist devine coordonatorul politic al istoriografiei romane. Ca autor al singurului manual de istorie acceptat politic (1947), membru al noii Academii (din care fusesera epurati in 1948 toti academicienii care facusera politica legionara ori a „partidelor istorice"), Roller a ramas in memoria colectiva in categoria culturnicilor care au terorizat elita intelectuala. Director adjunct al Institutului de Istorie al Partidului – copie a unei institutii sovietice care avea misiunea de a supraveghea propagarea istoriei in functie de interesele politice ale momentului –, Roller a contat pana la moartea sa ca

adevaratul lui conducator.
Cat timp traise Stalin, lucrurile fusesera pentru toti clare: „Scurta istorie a Partidului Comunist Bolsevic“, editata in 1938 cu falsurile corespunzatoare rezultatelor „marii terori staliniste“, era modelul sigur. Dupa el se ghidau si cei care dirijau compunerea istoriografiei comuniste romanesti. Gheorghiu-Dej incepuse insa o subtila operatie de „destalinizare“, care urmarea, in primul rand, consolidarea pozitiei proprii. Conform unor tehnici de influenta foarte eficace, actioneaza in schimbarea cutumelor si scopurilor unor institutii sprijinindu-si parghiile de manevra pe oamenii de rangul doi din interiorul acestora. O manipulare care scapa deopotriva marelui public si celor din cercul puterii care urmeaza a fi declarati vinovati de relele trecutului „stalinist“.
Conform marturiilor publicate in ultimii ani, dupa moartea lui Stalin, Gheorghiu-Dej deruleaza un ansamblu de actiuni dintr-o strategie menita sa castige increderea lui Hrusciov, dobandind simultan libertate de miscare interna prin scoaterea trupelor sovietice din Romania. In acelasi timp, ii va indeparta din zonele de decizie pe oamenii considerati de Moscova ca fiind „de incredere“. Astfel ca, inca din 1955, prin Gheorghe Apostol, Dej demareaza actiunea de „recuperare“ a istoricilor „epurati“ care-si dovedisera intre timp fidelitatea fata de regimul comunist. Impreuna cu istoricii noii generatii, acestia vor deveni promotorii „nationalismului comunist“.
Prilejul pentru acordarea loviturii de gratie reprezentantului istoriografiei staliniste in Romania l-au reprezentat pregatirile sarbatoririi a 25 de ani de la grevele ceferistilor din 1933. Incapabil sa perceapa noua orientare in favoarea aceluiasi Gheorghiu-Dej, Roller organizeaza – la cererea partidului – o ampla actiune de documentare asupra celor petrecute la Atelierele CFR Grivita. O documentare ce-si propune sa utilizeze marturiile participantilor la greva. Din aceste marturii reiese ca adevaratul lider al grevelor fusese Constantin Doncea, si nu Gheorghiu-Dej. Faptul – minor intr-o normala investigatie istorica – este ridicat la rangul infractiunii grave a „fractionismului de partid“. Ca o haita de lupi, participantii la plenara sfasie prada ce le fusese aruncata prin raportul citit de Ceausescu. Latra a izbanda ori schelalaie autocritic in fata lui Dej, liderul reinvestit cu aura gloriei de-a fi supus iarasi adevarul intereselor sale.
Roller nici n-a fost invitat la plenara. La nici o saptamana dupa acea sedinta, a murit. Sinucidere sau „moarte de inima rea“?... Oricare i-ar fi fost sfarsitul, Roller l-a parcurs cu stiinta regizorului de falsificari si epurari in care isi consacrase succesul. O iesire din scena datorata deciziei de partid in aceeasi masura ca genialitatea si puterea ce-i fusesera, in urma cu numai cativa ani, dintr-o data atribuite.
„Fara partid, nimeni dintre noi doua copeici nu face“ – masurase Dej, in acea plenara, valorile umane. Nu-n banii leului romanesc insa, ci tot in moneda sovietica.

AUTOCRITICA
Constantin Parvulescu (presedintele Comisiei Controlului de partid, director in acel moment si al Institutului de Istorie al Partidului) a declarat la plenara: „Tovarasul Rautu a spus despre Institutul de Istorie al Partidului. Eu am o oarecare lipsa in aceasta chestiune. Eu am dat dispozitie Tovarasului Roller sa identificam comitetele de greva, adica sa identificam oamenii care au activat in 1933 in aceste comitete de actiune. Aceasta sarcina i-am dat-o lui Roller. E adevarat ca el i-a chemat in grup acolo. El a folosit o metoda pe care noi am folosit-o in legatura cu aducerea taranilor batrani care au participat la evenimentele din 1907. Aceasta a fost gresit. Roller nu m-a informat de pozitia pe care au avut-o diferiti tovarasi. El spune ca au informat pe cineva chiar de la sectie si au luat si stenograma. Tovarasul Rautu trebuia sa spuna cine se preocupa din partea sectiei cu munca aceasta si cum isi indeplineste atributia. Intr-adevar, Roller vine la mine cu lucruri marunte oricand, dar cand a trebuit sa ma informeze, n-a facut aceasta. In lipsa mea n-am verificat cum procedeaza si a creat o tribuna pentru Doncea, Bagu si altii“. Leonte Rautu, ideologul partidului, este si mai transant: „Aici nu s-a vorbit decat foarte putin despre cazul de la Institutul de Istorie. Vina directa o poarta TovarasulRoller. Acolo s-a dat posibilitatea, s-a creat

tribuna legala pentru ca Doncea, Sandru si altii sa debiteze parerile lor. (...) La Institutul de Istorie s-a procedat ca intr-un institut burghez, si fiecare a venit si si-a varsat veninul, ambitiile. (...) Eu imi fac serios autocritica, pentru ca nu am analizat metodele acestea profund gresite, care duceau la modificarea istoriei. Nu de aceea am facut Institutul de Istorie, pentru ca orice om care vrea sa intre in istorie sa vina sa spuna la magnetofon parerea lui. Iar peste 50 de ani sa apara ca Doncea si cu tata Ana au dus lupta acolo".

INDICATII
„1. Cea mai mica abatere de la principiile leniniste de constructie a partidului aduce grave daune partidului.
2. Existen]a fractiunilor in partid este incompatibila cu principiile organizatorice si ideologice ale partidului si nu poate fi tolerata.
3. Controlul asupra activitatii organelor si organizatiilor de partid, asupra activitatii membrilor de partid, indiferent de func]ia pe care o au, este o lege a activitatii partidului"
Gh. Apostol
interventie la Plenara CC al PMR din 9-13 iunie 1958

„Procesul ceferistilor"

CRISTINA DIAC
In vara lui 1933, la cinci luni de la producerea evenimentelor, in sala de judecata a Consiliului de Razboi al Corpului II Armata din Capitala a inceput procesul celor implicati in greva de la Grivita. A fost un proces-mamut, dar printre acuzati nu s-au aflat doar ceferisti comunisti, asa cum s-a spus ulterior in propaganda.

„Sala destul de spatioasa. Doua randuri de banci, separate printr-un grilaj de lemn. Public deloc. In schimb, avocati multi. Inscrisi – peste douazeci. Proces trist. Acuzatii – unii minori, chipuri smolite, cateva femei, tineri. In majoritate someri. Altii – fosti lucratori la Atelierele CFR Grivita. Curtea in alb, uniformele verii. Pe fereastra deschisa se incadreaza de la etaj un patrat de peisaj verde, desfasurat parca la linia orizontului, ocupata taman la mijloc de o biserica." Descrierea de mai sus seamana cu preambulul unei piese de teatru, prin care cititorul este introdus in cadrul in care se va desfasura piesa. In realitate, este doar introducerea literaturizata pe care un gazetar de la ziarul Adevarul, o face unui subiect grav: procesul celor acuzati in timpul grevelor din ianuarie-februarie 1933.
BAZA JURIDICA. Pe 17 iunie, in incinta Consiliului de Razboi al Corpului II Armata din Bucuresti a inceput „procesul ceferistilor". Prin ordonanta din 5 februarie, ca urmare a grevelor, Guvernul taranist condus de Vaida-Voievod a introdus starea de asediu in Bucuresti, Cernauti, Galati, Iasi, Ploiesti si Timisoara, precum si in regiunile industriale din judetul Parhova. In acest act legislativ se spunea ca incalcarea prevederilor sale va atrage judecarea faptelor respective de catre tribunalele militare.
Un proces pestrit. In fata Curtii ar fi trebuit sa apara 108 acuzati. Insa unii dintre ei au fost judecati in lipsa. Grupul acuzatilor era unul destul de eterogen: unii erau muncitori care au avut un rol mai mare sau mai mic in timpul grevelor de la Atelierele CFR Grivita din Bucuresti, altii participasera la actiunile greviste din Galati sau Cluj. Printre acuzati figurau si cizmari, negustori ambulanti, tesatori, functionari comerciali, chelneri, ba chiar un sculptor si o manichiurista. Din punct de vedere al orientarii politice, printre ei se gaseau muncitori afiliati in sindicatele controlate in mod traditional de social-democrati, taranisti (spre exemplu, Naum Florea a declarat ca e membru PNT din 1921) si cuzisti (un muncitor – Tamas – apartinea politic Ligii Apararii National-Crestine, partid politic condus de profesorul iesean A.C. Cuza). In timpul procesului, doar Wurnbrand Richard s-a declarat comunist, restul acuzatilor negand orice legatura cu extrema

stanga. Ulterior s-a dovedit ca mult mai multi dintre ei erau de fapt comunisti. Evident, multi dintre muncitori nu faceau nici un fel de politica. In boxa acuzatilor se gaseau barbati si femei, de diverse varste.
Avocatii care au pledat in proces reprezentau la randul lor toate partidele de pe esichierul politic. De exemplu, Pompiliu Ionitescu era presedintele filialei Buzau a PNT si vicepresedinte al organizatiei din Capitala, avocatul Emilian era cuzist, Vasile V. Stanciu era de stanga (editor al unei efemere reviste cu numele Stanga).
Pentru a-si sustine fiecare cauza, apararea si acuzarea au recurs la peste 400 de martori, la fel de „pestriti“ ca si acuzatii: colegi de munca ai acestora, ministrii si fosti ministri, un gazetar de la ziarul Curentul care fusese martor ocular la evenimente – D. Atanasiu, fotograful care realizase fotografiile la fata locului admise ca probe in proces, preotul paroh al bisericii de langa ateliere. Din cauza numarului mare de acuzati si de martori, procesul a durat 27 de zile (din 19 iulie pana pe 19 august).
Asadar, „procesul ceferistilor“, cum i s-a spus ulterior in scrierile propagandistice si in discursurile oficiale, a adus pe banca acuzarii oameni foarte diversi, daca ar fi sa luam in calcul numai criteriul pregatirii profesionale. Desi Partidul Comunist a revendicat mostenirea Grivitei, cu proces cu tot, printre inculpati nu s-au gasit numai comunisti, ci chiar membri ai partidului aflat la guvernare sau adversari ideologici declarati, precum legionarii antisemiti.
ACUZAREA. Acuzarea a fost condusa de locotenent-colonelul Romulus Hotineanu, comisar regal. El a precizat capetele de acuzare: raspandire de manifeste de propaganda comunista, detinere de literatura socialista si materiale propagandistice, provocare. Cea mai grava infractiune pe care acuzarea si-a propus sa o probeze a fost aceea de rebeliune.
La Grivita, militari din Corpul II de Armata au tras in muncitorii baricadati in ateliere si in curtea atelierelor. Hotineanu a afirmat ca Armata a somat pe protestatari sa paraseasca atelierele, acordandu-le si un ragaz de cinci minute. In acel moment s-au creat panica si degringolada. Acuzatorii au sustinut ca din randul muncitorilor s-a tras un foc de revolver. In fata acestei provocari, armata a tras, nu inainte de a face somatiile regulamentare. Din randurile muncitorilor au cazut mai multe victime. Drept proba ca primul foc a plecat din randurile muncitorilor si ca Armata n-a facut decat sa riposteze, Hotineanu a adus fotografii cu zidul bisericii aflate peste drum de ateliere, pe care se vedeau urme de gloante care nu puteau fi trase decat din curtea fabricii.
Faptele puse in seama acuzatiilor cadeau sub incidenta Legii pentru reprimarea unor infractiuni la linistea publica, modificata – in fapt Legea Marzescu ce dusese in 1924 la scoaterea in afara legii a Partidului Comunist si Legea starii de asediu din februarie 1933.
Comisarul regal Hotineanu si-a construit rechizitoriul in jurul ideii pe care s-a straduit s-o demonstreze pe tot parcursul procesului: „Toata actiunea de la Grivita e mana Moscovei, care a pus-o la cale prin intermediul Berlinului“, spunea procurorul in rechizitoriu. In sprijinul acestei teze, el venea cu argumente desprinse din brosurile de propaganda editate de PCdR, in care se spunea ca militantii comunisti nu trebuie sa recunoasca in fata autoritatilor nici o fapta din cele ce li s-ar putea imputa. De asemenea, aducea in sprijinul sau un dosar din care reiesea ca de la Berlin se trimiteau indicatii muncitorilor ceferisti din Romania.

RASPUNSURI DIN BOXA ACUZATILOR
Dintre acuzati, Gheorghe Vasilichi, care condusese grevele din Valea Prahovei, si Lungu Mihalache – ceferist de la Galati, efectuasera vizite la Viena si Berlin. Vasilichi si-a motivat sejurul berlinez prin nevoia de relaxare, pe care si-a putut-o satisface datorita banilor proprii, economisiti in cursul timpului. Despre voiajul lui Lungu a vorbit martorul Misicu, inginer la Atelierele Grivita din Galati si sef al acuzatului. Acesta a spus ca Lungu plecase la Berlin si Viena pentru a-si vindeca o grava afectiune de stomac care nu se putea trata in tara. Pentru a obtine banii necesari tratamentului, a vandut bunuri din avutul personal si, pentru ca nu era suficient, s-a mai si imprumutat.

POETUL
Durul comisar regal Hotineanu trecea in epoca si ca scriitor. In opinia gazetarului de la ziarul Adevarul, avocatii apararii au interpretat la maniera optimista gestul comisarului-scriitor de a privi melancolic pe fereastra deschisa, in prima zi a procesului. „Poetul ascuns sub uniforma severa si solemna nu poate ramane rigid la farmecul anotimpului“, scria ziaristul. Dezamagire. La intrarea „haitei de avocati“, „poetul a intrat in cochilie ca un melc“.

CUPLU
Printre acuzatii la proces a figurat si Paulina Doncea, sotia lui Constantin Doncea, principalul acuzat in proces. Ea era invinuita ca a sustinut greva si pe grevisti. Aflat in 1935 la Moscova, Doncea a trebuit sa raspunda si unor intrebari legate de familie. Despre sotia sa a afirmat: „Nevasta nu lucreaza, ea nu poate fi primita de nici un patron, pentru ca poarta numele meu. Ea este fiica de muncitor. Ea este intrebuintata de miscare. A fost si ea arestata si s-a (sic!) purtat bine“.

Ultimul cuvant al acuzatiilor: Dej s-a dezis de comunism

CRISTINA DIAC
In procesul din 1933, Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost o figura stearsa, un acuzat ca oricare. „Premiul intai“ – condamnarea cea mai mare – au primit-o Constantin Doncea si Gheorghe Petrescu. Avocatii au demontat cu migala multe dintre argumentele acuzarii. Mai mult de jumatate din acuzati au fost in final achitati.

Pentru demontarea principalului punct de divergenta – de unde a plecat primul foc, dinspre muncitori sau dinspre soldati? Avocatii au adus ca martor un instalator care locuia in cartierul Grivita. La cateva zile dupa incidente, a afirmat martorul Gheorghe Petrescu, la biserica Sf. Gheorghe care se afla peste drum de ateliere, a avut loc parastasul parintilor sai. Iesind din biserica, a vazut cum un om de ordine lovea cu un ciocan si o dalta in stalpii bisericii, iar un civil fotografia stalpii astfel gauriti. Un alt martor a vazut ca oamenii de ordine venisera cu o motocicleta cu atas. Ei au anuntat pe paracliser si pe preotul Alexe Ionescu, care au aparut de asemenea ca martori ai apararii in proces.
PLUS DE ARGUMENTE. Apararea a mai argumentat ca timpul lasat la dispozitia muncitorilor pentru a parasi atelierele a fost insuficient. Cei sase mii de protestatari nu aveau cum sa evacueze zona in doar cinci minute. Unul dintre principalii acuzati, Panait Bogatoiu, lider de sindicat si conducator al grevei de la Grivita care a incercat sa-i organizeze pe muncitori, a declarat ca avea in jurul sau numai 13 oameni, cu care nu putea anunta restul de sase mii.
Un alt punct forte al apararii a fost contestarea comisarului regal Hotineanu. In 17 februarie 1933, acesta era comandantul Corpului II de Armata si in aceasta calitate, a comandat ostilitatile de la atelierele CFR Grivita. In iunie, in timpul procesului, Hotineanu nu mai avea comanda. A reprezentat insa acuzarea intr-un proces ce-si propunea elucidarea unor evenimente la care participase nemijlocit. Avocatul I.N. Vladescu, care pleda pentru Vasile Bagu, Constantin Doncea si toti cei trimisi in judecata pentru rebeliune, a aratat ca Hotineanu nu avea caderea de a face somatie, deoarece nu indeplinea calitatile cerute de legea starii de asediu pentru acest fapt. Aceasta lege prevedea ca persoana care face somatia sa aiba calitatea de functionar administrativ sau judecatoresc si mandat legal in acest sens.
Alt avocat, Manole Roman, aparatorul lui Bojan Pavel si Metiu Ion, ambii din Cluj, a sesizat si o alta situatie nefireasca: la Cluj, in februarie, nu fusese declarata starea de asediu, prin urmare greva clujenilor era legala. De aceea, sustinea avocatul, cei doi nu ar fi trebuit deferiti unui tribunal militar ci unuia civil. Acest lucru – judecarea de catre un tribunal civil – a mai fost cerut

si de alti avocati.
ACUZATII. Principalii acuzati in procesul din 1933 au fost Constantin Doncea si Panait Bogatoiu. Doncea a fost audiat primul si, din cate se pare, a vorbit cel mai mult dintre toti. S-a comportat ca un adevarat lider al grevistilor de la Grivita. In instanta, el a facut un istoric al miscarilor greviste incepand cu anul 1930 si a descris toate etapele care au dus la declansarea conflictului de munca de la atelierele CFR din februarie 1933. A vorbit despre miscarea sindicala, despre curbele de sacrificiu, despre vexatiunile la care erau supusi muncitorii de administratia CFR, a acuzat conducerea cailor ferate de incompetenta si rea-vointa. Doncea s-a pastrat in limita revendicarilor cu caracter social, fara sa faca nici un moment referire la partidul comunist. In rechizitoriul sau, locotenent-colonelul Hotineanu il considera pe Doncea principalul acuzat. Gheorghe Vasilichi, alt personaj marcant al procesului, la ultimul cuvant inainte de pronuntarea sentintei, a spus ca pe nedrept a fost acuzat ca ar fi comunist si ca ar fi urmat o „scoala de terorism“ la Moscova. Vasilichi a declarat ca el e fiu de taran din Oltenia care a ramas orfan de mic si a invatat, cu greu, o meserie. A mai vorbit de situatia inadmisibila a muncitorilor carora nu le este ingaduit sa citeasca carti si sa se ocupe de problemele sociale. Ca si Doncea, a descris imprejurarile in care au decurs miscarile muncitoresti de la Ploiesti. Tanarul Chivu si-a afirmat doar solidaritatea cu muncitorii grevisti. Personaj secundar. In procesul din 1933 au existat doi inculpati care purtau numele de Gheorghe Gheorgiu.
Despre unul dintre ei, Hotineanu a spus in actul de acuzare: „A luat parte la toate actiunile comuniste si facea legatura intre Dej si Bucuresti“. De aici deducem ca este vorba despre acel Gheorghe Gheorghiu care a devenit dupa 1944 liderul comunistilor romani. Tot despre el se stie ca a lucrat o vreme la Galati. De aceea, inginerul Misicu de la atelierele CFR din acest oras (martor in proces), a spus despre el ca „este un bun lucrator, linistit, insa in ultima vreme am fost informat ca o data pe saptamana in locuinta lui au loc adunari suspecte“.
Presa vremii, care a acordat spatii largi procesului grevistilor, nu mai mentioneaza vreo alta referire la Gheorghiu, zis Dej. Pe larg sunt redate interventiile lui Doncea si ale lui Bogatoiu. In afara de inginerul galatean, nu mai este pomenit nici un martor care sa se fi referit la el. Nu se poate deduce nici macar ce avocat l-a aparat. Se pare ca la momentul iulie-august 1933, Gheorgiu-Dej nu insemna mare lucru in miscarea muncitoreasca, sau n-a fost considerat ca atare. La proces, Dej a afirmat ca nu este comunist si nici agent provocator, ca se declara solidar cu grevele de la CFR si ca nu crede ca doleantele muncitorilor se pot solutiona cu memorii si alte demersuri birocratice. Nu numai ca n-a pomenit nimic de partid, dar chiar s-a dezis de el. Evident, peste ani, ajuns la putere, va revendica intreaga mostenire a Grivitei pentru sine si va declara imprecis ca la procesul ceferistilor a spus lucruri memorabile despre partidul comunist si rolul lui in organizarea si conducerea grevelor din 1933.

SENTINTELE CELE MAI DURE
Cele mai mari si „usturatoare“ sentinte pronuntate in procesul indreptate impotriva participantilor la greva din 1933 au fost cele date lui Doncea si a lui Gheorghe Dumitru, zis Petrescu. Amandoi au primit condamnari la munca silnica pe viata. Gheorghe Vasilichi a primit douazeci de ani munca silnica, iar Gheorghe Gheorghiu-Dej si Chivu Stoica au luat cate cincisprezece. Multi dintre cei care au fost condamnati la douazeci de ani de munca silnica fusesera judecati in contumacie. Cele mai rasunatoare exemple au fost cele ale lui Vasile Luca si Moscu Khon. Panait Bogatoiu a luat numai un an de inchisoare. Pedepsele au variat intre munca silnica pe viata si sase luni de inchisoare. Cincizeci si noua dintre acuzati au fost achitati, printre ei numarandu-se si comunistii Constantin David si Ovidiu Sandru.

ALTE NEREGULI IN PROCES
In primele zile ale procesului avocatul Lizette Georgescu a remarcat situatia ciudata in care se gasea colegul sau, avocatul Pompiliu Ionitescu. El era unul dintre cei ce asigurau apararea dar in acelasi timp era citat si ca martor, deoarece fusese la fata locului si putea relata ce a vazut.

Ionitescu a sustinut ca nu e nimic in neregula in a aparea in dubla calitate si a insistat pentru a fi citat si ca martor. Un alt avocat, Schraer, a opinat ca ar fi corect ca Ionitescu sa apara doar ca martor. Pana la urma presedintele tribunalului militar, colonelul Filiti, a decis ca el sa ramana doar avocat.

PARERE
„Eu socot nefasta aducerea lui Vidrighin la Caile Ferate Romane (unul dintre directori) de la Timisoara, unde era inginer de apa. A venit la CFR pentru a baga aceasta institutie la apa. (...) Cat despre ministrul Mirto, e o inteligenta sclipitoare, dar la CFR nu cunoaste nici ce e o sina"
Dr. N.Lupu
medic si om politic, martor in proces

1934 – Capii Grivitei, rejudecati la Craiova

ILARION TIU

Dupa un an de la sentinta din august 1933, avocatii muncitorilor condamnati in procesul evenimentelor de la Atelierele CFR Grivita au obtinut dreptul la recurs. Majoritatea celor rejudecati in iunie 1934 au fost activistii comunisti, deoarece dupa 23 august 1944 le vom regasi numele pe lista noilor demnitari ai statului.

Procesul grevistilor ceferisti din iulie-august 1933 s-a incheiat cu o sentinta dura pentru cei considerati responsabili de tulburarile de la Atelierele Grivita din februarie acelasi an: doua condamnari la munca silnica pe viata, patru condamnari la munca silnica intre 10 si 20 de ani etc. Avocatii muncitorilor implicati in acel proces au continuat si dupa emiterea sentintei sa arate nevinovatia ceferistilor. Periodic, acestia au inaintat autoritatilor memorii de protest fata de duritatea pedepselor si au solicitat rejudecarea procesului.
SOLIDARITATE MUNCITOREASCA. Imediat dupa finalizarea procesului, in mediile ceferiste din tara au fost organizate campanii de informare a muncitorilor privind modul in care grevistii de la Grivita au ajuns dupa gratii. In general, muncitorii nu erau familiarizati cu doctrinele politice si astfel nu au fost receptivi la argumentul autoritatilor privind orientarea comunista a celor condamnati. Ei considerau ca greva era un act just de protest fata de politica Guvernului.
In septembrie 1933, un comitet de aparare al muncitorilor a strans circa 300 de semnaturi pe un memoriu care cerea achitarea celor condamnati. Campania interna a fost dublata si de proteste internationale ale organizatiilor muncitoresti, care considerau sentinta un abuz contra grevistilor.
Primele semnale ale autoritatilor romane in directia aceptarii recursului au aparut in ianuarie 1934. Initial, se credea ca procesul va incepe la 7 februarie, insa anuntul oficial a fost lansat pe 29 martie. Procesul a fost mutat de la Consiliul de Razboi al Corpului II Armata Bucuresti la Consiliul de Razboi al Corpului I Armata Craiova. Deci, grevistii de la Grivita urmau sa fie judecati tot de instanta militara, considerandu-se ca protestul lor a lezat siguranta nationala.
ACUZATI SI ACUZATII. Procesul a inceput pe 4 iunie 1934. Curtea de judecata era condusa de colonelul Teodor Petrescu, iar comisar regal (reprezentantul acuzarii) a fost maiorul Vasile Gelep. Din cei 64 de condamnati in august 1933, pe banca acuzatilor s-au aflat in iunie 1934 doar opt inculpati: Constantin Doncea, Dumitru Petrescu (cu sentinta de munca silnica pe viata), Gheorghe Vasilichi, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Ion Marin, Alexandru Rozemberg si David Kˆrner (cu pedepse intre 5 si 20 de ani).
Primele patru zile ale procesului au fost dedicate citirii ordonantei definitive de acuzare, care a avut peste 250 de pagini. Au fost mentinute in linii mari acuzatiile din 1933: „Provocare la rebeliune","Savarsire in ceata urmata de omor", infractiuni cuprinse in „Legea Marzescu" si Legea starii de asediu.

Initial, cei acuzati au avut ca aparatori trei avocati din Bucuresti, insa ulterior cauza muncitorilor a fost sustinuta voluntar de alti avocati din Baroul Dolj. Printre acestia s-a aflat si H. Talpeanu, seful organizatiei locale a Partidului Radical-Taranesc, organizatie rupta din Partidul National Taranesc.

GHEORGHIU-DEJ IESE LA RAMPA. In procesul din iulie-august 1933, cei acuzati de tulburari comuniste evitasera sa recunoasca legaturile lor cu Cominternul. Insa, in procesul din iunie 1934, Gheorghe Gheorghiu-Dej a admis ca a participat la organizarea grevei generale in atelierele CFR din tara. De asemenea, el a recunoscut ca a contribuit la constituirea „Opozitie rosii" in sindicatele social-democrate. Tipul acesta de tactici fusese lansat la Congresul al VI-lea al Cominternului din iulie-august 1928 si viza compromiterea social-democratilor in fata muncitorilor. Gheorghiu-Dej a declarat in fata instantei ca demersul lui de „lupta" contra sindicatelor social-democrate a inceput in vara anului 1932. Atunci, el ar fi ajuns la concluzia ca „epoca memoriilor trebuia inlocuita cu una de actiune, la capatul careia se afla greva". Gheorghiu-Dej a declarat ca in acel scop a luat parte la organizarea unui Comitet central de actiune care urmarea sa-i convinga pe muncitorii ceferisti din tara sa imbratiseze ideea grevei generale. Pregatirea grevei generale s-a facut in cadrul unor conferinte regionale desfasurate la Galati si Cluj, unde s-a hotarat constituirea „Opozitiei rosii" in sindicatele social-democrate. Gheorghiu-Dej a declarat ca greva de la Atelierele CFR Grivita a fost urmarea demersurilor Comitetului central de actiune. El a sustinut ca interventia brutala a autoritatilor a stopat planul grevei generale, care prevedea proteste la atelierele CFR din Iasi, Pascani, Galati, Cluj si Dej.

DEPOZITIA LUI DONCEA. Ca si in 1933, si in procesul din iunie 1934, Constantin Doncea era considerat principalul responsabil de greva de la Atelierele CFR Grivita din 15-16 februarie 1933. Acesta a fost acuzat ca nu a acceptat concesiile economice facute de Guvern dupa greva din 2 februarie 1933 si ca s-a lansat in revendicari politice, cum era acceptarea „comitetelor de fabrica". Doncea s-a aparat sustinand ca muncitorii erau inselati de promisiunile guvernantilor national-taranisti inca din 1930. El acuza autoritatile de necinste deoarece Ministerul Comunicatiilor accepta la intrunirile cu sindicatele cererile acestora, insa administratia atelierelor refuza sa aplice masurile. Constantin Doncea a negat faptul ca ar fi avut legaturi cu cercurile comuniste. El a sustinut ca activitatea sa a fost exclusiv sindicala, iar „comitetele de fabrica" trebuiau sa asigure paza atelierelor in timpul protestelor pentru a nu se comite distrugeri de bunuri materiale. Mai spunea ca promisiunile de dupa greva din 2 februarie 1933 erau de natura politica deoarece la 4 februarie a fost introdusa starea de asediu, pentru a-i intimida pe muncitori.

SPALAREA DE COMUNISM. Nici ceilalti sase inculpati nu au recunoscut ca ar fi avut legaturi cu partidul comunist. Ei au cautat sa gaseasca tot felul de scuze privind neparticiparea la grevele din februarie 1933. Gheorghe Vasilichi a afirmat ca arestarea lui era un abuz deoarece el nu participase de nici un fel la grevele de pe Valea Prahovei. El a afirmat ca nu a fost angajatul vreunei rafinarii in timpul protestelor de la „Astra Romana" si „Romano-Americana". De asemenea, a sustinut ca nu a organizat actiuni comuniste alaturi de Doncea si Gheorghiu-Dej, pe care i-a cunoscut abia la inchisoarea Jilava, in februarie 1933.

SENTINTA „INDULCITA". Procesul de la Craiova s-a incheiat la 30 iunie 1933, data la care Consiliul de Razboi al Corpului I Armata a emis sentinta recursului. Pedepsele lui Constantin Doncea si Dumitru Petrescu la munca silnica pe viata au fost reduse la 15 ani de munca silnica pe viata. Si ceilalti acuzati au beneficiat de reducerea pedepselor primite la procesul din iulie-august 1933. Astfel ca sentintele pentru inculpatii Gheorghe Vasilichi, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ion Marin si Chivu Stoica au fost reduse la 12 ani de munca silnica, Alexandru Rozemberg a primit o condamnare de 5 ani de munca silnica, iar David Kˆrner urma sa ispaseasca aceeasi pedeapsa pentru o perioada de 18 luni. Tribunalul a dispus ca perioada in care cei opt au stat in detentie sa fie inclusa in durata pedepsei.

CONSTIINCIOS

Ca majoritatea inculpatilor in procesul din iunie 1934, Chivu Stoica a negat orice legatura cu

actiuni de tip comunist. El a sustinut cauza economica a grevei cu exemplul personal. Provenind dintr-o familie cu sapte copii, a fost nevoit sa munceasca de mic. Dupa satisfacerea stagiului militar s-a angajat la Atelierele CFR, intrand pentru prima data in contact cu necinstea administratiei. Chivu Stoica a afirmat ca nu i-a displacut politica, iar in 1931 a devenit membru PNT. El a sustinut la proces ca acest partid l-a dezamagit prin masurile luate contra muncitorilor si astfel a devenit adeptul actiunii sindicale. In finalul depozitiei, a solicitat achitarea sa „spre a fi cedat procesului de productie“.

SOLIDARITATE
Deoarece procesul de la Craiova s-a tinut la aproape la un an si jumatate de la evenimentele din februarie 1933, autoritatile au fost mai putin restrictive in acceptarea unor delegati ai muncitorilor in sala Tribunalului. Alaturi de sindicalistii romani, la dezbateri au participat si delegati ai organizatiilor muncitoresti internationale. Acestia au depus chiar marturie, sustinand ca muncitorii nu trebuie pedepsiti pentru ca au protestat prin greva.

IN BANIE
„In fata cazarmii de la marginea Craiovei, unde se judeca procesul de catre Consiliul de Razboi, au loc zilnic demonstratii de simpatie pentru conducatorii ceferisti. In tara au loc actiuni puternice pentru apararea lor. Mii si mii de semnaturi de protest s-au adunat pe masa Consiliului de Razboi“
Chivu Stoica

Solidari fata de cauza si nevoile muncitorilor

ILARION TIU

Dupa stingerea conflictului din februarie 1933, muncitorii ceferisti, dar si din alte domenii industriale au raspuns la apelurile de subscriptii pentru cei arestati. In general, aceste actiuni au fost conduse de organizatiile fondate de Comintern, cum ar fi Uniunea Tineretului Comunist, Ajutorul Rosu sau Sindicatele Unitare.

Printre cei 380 de muncitori trimisi initial in fata Consiliului de Razboi al Corpului II Armata se aflau si principalii lideri ai „sindicatului rosu“ de la Atelierele CFR Grivita: Panait Bogatoiu, Constantin Doncea, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Organizatiile comuniste care functionau legal, cum era Ajutorul Rosu, s-au pus imediat in miscare pentru a face posibila eliberarea tovarasilor ideologici. Nu numai comunistii au fost solidari cu cei arestati dupa 15 februarie 1933. Cei mai multi muncitori ceferisti considerau nedrepte represiunea si arestarea grevistilor si au fost dispusi sa contribuie la efortul de dovedire a nevinovatiei acestora.
MANIFESTE SI LOZINCI PE ZIDURI. Tiparirea de manifeste a inceput inca din luna martie a anului 1933. Acestea chemau la solidaritate cu cauza ceferistilor, fiind adresate nu numai muncitorilor, dar si intelectualilor si „micii burghezii“. Cu toate ca autoritatile au cautat sa evite raspandirea de manifeste, in cartierele muncitoresti au aparut frecvent foi volante prin care se specifica nedreptatea facuta muncitorilor. In special tinerii comunisti au primit responsabilitatea raspandirii manifestelor, ei fiind mai greu de banuit de activitati ilegale din cauza varstei. Aceasta tactica nu era noua in activitatea organizatiilor ilegale din Romania interbelica. Legionarii foloseau frecvent tinerii din organizatia „Fratia de Cruce“ pentru activitati de curierat si raspandire de manifeste.
Numarul foilor volante s-a inmultit considerabil in zilele desfasurarii procesului din iulie-august 1933. Acestea contineau formulari de genul „Toti muncitorii, in frunte cu Partidul Comunist, sa lupte pentru a smulge pe ceferistii arestati din ghearele bestiilor insangerate“ si se incheiau cu

lozinci ca „Jos Guvernul Vaida, asasinul de la CFR Grivita". Uneori au fost raspandite si publicatii scoase de organizatiile comuniste: „Tanarul leninist", „Grivita Rosie" etc.
In noaptea de 7 spre 8 iulie, pe zidurile Atelierelor CFR Grivita a aparut inscriptia „Jos cu regele Carol, asasinul a 4.000 ceferisti". Ziua de 8 iulie avea o semnificatie importanta, deoarece se sarbatorea Restauratia (data intoarcerii lui Carol al II-lea pe tron, in 1930).
DEMONSTRATII ESUATE. La inceputul lunii iulie 1933, activistii comunisti au incercat sa mobilizeze muncitorimea la mari manifestatii cu ocazia „procesului ceferistilor". CC al PCdR a dat instructiuni ca, la data inceperii dezbaterilor, intreaga muncitorime ceferista sa fie pregatita pentru o greva de jumatate de ora. Activistii din sectiile atelierelor trebuiau sa duca o munca de mobilizare a lucratorilor, pe care sa-i convinga de faptul ca „pasivitatea inseamna scoaterea din uz a celor mai buni si curajosi luptatori ai cauzei proletare".
Propaganda in ateliere a fost dificila, deoarece, dupa grevele din februarie 1933, muncitorii au semnat angajamente ca nu vor mai participa la manifestatii politice. Comunistii au trecut la actiuni de propaganda in cercuri restranse, organizand intruniri in preajma Atelierelor CFR. Insa Politia si Armata au aflat din timp de aceste actiuni, iar cei prinsi la Bucuresti si Cluj au fost arestati si deferiti Tribunalului Militar.
La jumatatea lunii iulie 1933 au existat cateva planuri-manifestatii in fata Consiliului de Razboi al Corpului II Armata, unde se tinea procesul. Demonstrantii trebuiau sa se adune in grupuri mici pe strazile limitrofe, iar la o anumita ora sa patrunda in fata Consiliului de Razboi si sa strige lozinci prin care sa solicite eliberarea celor arestati. Aceste planuri nu au putut fi puse in aplicare nici in 1933, dar nici in 1934 la Craiova. Autoritatile politienesti erau bine informate despre miscarile comunistilor si au prevenit orice fel de demonstratii stradale.
MEMORII DE PROTEST. Tentativa comunistilor de a organiza manifestatii de masa in timpul proceselor ceferistilor nu a putut fi realizata, insa muncitorii au fost solidari cu cei judecati. In marile orase industriale au fost lansate liste de subscriptii la cauza grevistilor, prin care se cerea achitarea in corpore a acestora. In unele fabrici au circulat modele de astfel de liste, muncitorii declarand ca protestul de la CFR Grivita a avut cauze economice reale.
Nu numai muncitorii au considerat ca grevistii de la CFR Grivita erau judecati pe nedrept. Intelectualii de stanga au semnat mai multe memorii de protest adresate curtilor militare de la Bucuresti si Craiova prin care cereau achitarea muncitorilor. Nicolae Ceausescu a fost implicat in inaintarea unor liste de subscriptii si memorii in iunie 1934. Impreuna cu trei tineri tovarasi, Nicolae Ceausescu a intrat in sala tribunalului si a cerut achitarea condamnatilor, inaintand listele. Nu a fost arestat pentru acest gest, dar a intrat in evidentele Politiei ca activist comunist.
Comunistii romani au fost sustinuti in campania de emitere a unor memorii de protest fata de „procesele ceferistilor" si pe plan international. Cominternul, in calitatea sa de centru mondial al comunistilor, a mobilizat organizatiile muncitoresti din statele europene pentru a se solidariza fata de cauza colegilor ceferisti de la Grivita. Aceste memorii erau trimise in general pe adresele ambasadelor Romaniei din capitalele Europei, cerandu-se guvernului de la Bucuresti sa nu ia masuri contra sindicalistilor deoarece astfel ar fi incalcat principiile democratice. Cele mai active organizatii muncitoresti care i-au sustinut pe cei judecati in „lotul Grivita" au fost cele franceze. La procesul din iunie 1934, reprezentantii muncitorilor francezi au asistat chiar la dezbaterile din Tribunalul Militar Craiova. Ei au avut asupra lor liste de semnaturi prin care organizatiile muncitoresti franceze cereau achitarea celor opt inculpati.
COLECTARI DE FONDURI. Cea mai importanta actiune a organizatiilor comuniste care functionau legal a fost strangerea de fonduri pentru nevoile muncitorilor arestati. Nucleele UTC de la Atelierele CFR Grivita au pus in vanzare timbre valorice de la 5 pana la 100 de lei. Aceasta actiune a continuat si dupa procesul din 1934, urmarindu-se colectarea de fonduri pentru cei inchisi, dar si pentru familiile lor. Tot in acest scop, Ajutorul Rosu si Blocul Muncitoresc-Taranesc au organizat in fabrici si ateliere colectari de fonduri. Reprezentanti ai acestor organisme erau prezenti in zile de plata a salariilor in curtea fabricilor, iar muncitorii nu ezitau sa-i ajute pe cei aflati dupa gratii datorita participarii la greve.

CLASA POLITICA NEPASATOARE
Nu toate segmentele societatii romanesti au fost solidare cu ceferistii judecati la tribunalele din Bucuresti si Craiova. Atat intre iulie si august 1933, cat si in luna iunie 1934, primele pagini ale ziarelor din tara erau ocupate de un alt proces celebru, care a facut istorie – „Afacerea Skoda“. In aceasta afacere, importanti lideri ai Partidului National Taranesc au fost acuzati ca au primit mita pentru a incheia contracte de import de armament de la Uzinele Skoda din Cehoslovacia. Mult mai mediatizat decat „procesul ceferistilor“ a fost si cazul judecarii asasinilor lui Ion Gheorghe Duca, impuscat in decembrie 1933 de reprezentantii miscarii legionare in timpul mandatului sau de prim-ministru. Printre cei care sustineau vehement apartenenta la comunism a inculpatilor din procesul judecat la Craiova au fost chiar membrii Partidului Social-Democrat. In paginile ziarului Lumea Noua, oficiosul Partidului Social-Democrat din Romania, redactorii publicatiei isi exprimau protestul fata de depozitiile celor judecati. Ei ii acuzau pe acestia de apartenenta la comunism, intrucat urmareau continuu sa prezinte sindicatele social-democrate ca „tradatoare“, lipsite de fidelitate fata de cei care faceau parte din clasa muncitoare.

DEMAGOGIE
„De ani de zile, aceasta muncitorime isi cere cu hotarare, in cadru legal, drepturile ei la viata. Cauzele revoltei au fost foamea, mizeria si nedreptatile clasei muncitoare din Romania. Miscarea comunista, care se bazeaza pe demagogie si pe supralicitarea revendicarilor, nu poate fi de folos muncitorilor“
Lothar Radaceanu, (Partidul Social-Democrat)

<u>Editorial: Decaderea</u>

LAVINIA BETEA

Biografia lui Constantin Doncea este una dintre cele care ilustreaza elocvent paradoxurile vietii liderilor comunisti.
Membru de partid din 1931, Doncea era in timpul grevelor din 1933 presedinte al sindicatului feroviarilor din Bucuresti. Un om al carui cuvant a contat greu in confruntarea revoltatilor de la Atelierele CFR Grivita cu autoritatile in februarie 1933. Fapt pentru care Doncea a si primit cea mai mare condamnare – in primul proces, inchisoare pe viata, schimbata in 1934, la procesul din Craiova, in 20 de ani de munca silnica.
Dupa evadarea din inchisoare s-a remarcat printre ceilalti romani emigranti in Uniunea Sovietica prin actiuni deosebite. Voluntar in Brigazile Internationale din Spania (soldat si secretar politic de campanie, batalion si brigada in luptele de la Ebra si din Catalonia), a cazut prizonier, fiind internat intr-un lagar din sudul Frantei. Reintors in imprejurari greu de precizat in URSS, a fost parasutat in primavara lui 1944 in Romania pentru a restabili legatura dintre Moscova si comunistii locali. Nu a reusit insa, chiar in acel timp secretariatul partidului, condus de Foris, fiind schimbat. A indeplinit dupa intrarea Armatei sovietice in Romania diverse functii. Din memorialistica si documente se contureaza imaginea unui inadaptat social, care in imprejurarile deosebite ale acelor vremuri a contat ca figura marcanta de revolutionar.
Desi multe dintre faptele si declaratiile sale par a fi in flagranta contradictie cu "viata de partid", lui Doncea i se trec toate cu vederea. Anecdotica a ramas, bunaoara, pornirea sa, pe cand era primar al Capitalei, de-a face "bucati-bucatele" Arcul de Triumf, deoarece i se paruse ca deranjeaza perspectiva lui Dej asupra Soselei Kisseleff. S-au limitat tovarasii sai la critica si cand s-a aflat de comertul derulat cu produsele agricole – insusite in calitatea de presedinte al Consiliului de Stat pentru valorificarea lor – in chiar casa si beneficiul lui Doncea. I-au barfit priceperea la arta si slabiciunea pentru artisti si nu s-au suparat prea tare. Cei mai multi dintre ei

isi parasisera, curand dupa moartea lui Stalin, nevestele sovietice in favoarea unor talente nationale.
A fost de-ajuns insa zvonul nemultumirii lui Doncea cu privire la satisfacerea meritelor sale de grevist la Grivita – mai mari decat ale celorlalti ilegalisti – si s-a pornit cutremurul de partid. Razbunatorul Dej se pune fulgerator in miscare. Probele impotriva "eroului de la Grivita" si a altor ilegalisti cu care "facuse fractionism de partid" se strang intr-un ucigator rechizitoriu, citit in buna parte de nimeni altul decat Ceausescu. Plenara pune in discutie si componenta cadrelor de conducere ale partidului (noii activisti ai partidului nu sunt mai putin valorosi decat vechii ilegalisti, clameaza acelasi Ceausescu). Cu prilejul ei aflam si date importante pentru istorie. Petre Lupu (sef de sectie la Directia organizatorica a CC) informeaza, bunaoara, ca in respectivul moment partidul numara 748 de fosti ilegalisti, dintre care 530 detineau functii de conducere. Catastrofa "fractionismului" declansat de Doncea este insa apreciata prin conexarea cu pericolul "revizionismului" ilustrat de Tito si de Imre Nagy. Si nu intamplator. In aceeasi luna, la cateva zile dupa plenara din Romania, Imre Nagy si tovarasii sai, considerati "contrarevolutionari" de sovietici, au fost executati. Astfel ca Ghizela Vass (pe-atunci coordonator al sectiei relatii externe din CC) intuieste in Doncea un potential Imre Nagy. "Doncea ieri a pus o intrebare, zice ea. "Ce sunt eu de vina ca dusmanii, legionarii, ma iau in brate? Ce vina am eu?" Eu am sa raspund tov. Doncea. Aceeasi intrebare a pus-o la timpul sau si Imre Nagy. Dumneata nu-l cunosti, eu il cunosc si trebuie sa-ti spun ca rolul sau a avut o mare insemnatate. Tu te arati ca un ceferist care a condus greva. Nagy ca metalurgistul care a infaptuit revolutia in 1919 si republica." Este momentul care declanseaza tirul ucigator al intelectualilor din conducere – Leonte Rautu si Athanase Joja. Cu pretentia de a fi cei mai informati asupra pericolelor din plan extern, ei zugravesc nemultumirile discutate pana acum ca o incercare de atentat la insasi cauza comunismului in Romania. O criminala actiune savarsita la indemnurile posturilor de radio "imperialiste", la fel ca si cele ce declansasera revolta din Ungaria in 1956.
Dupa cele cinci zile de asemenea chin, Doncea isi face plangand autocritica. "Cred ca nu este nimeni in aceasta sala care sa aiba pe suflet ce am eu, marturiseste el. Pe sufletul meu este o durere foarte mare, durerea ca pierd partidul." Tovarasii sai nu s-au lasat impresionati. "Eroul Grivitei" a fost exclus din partid si trimis la "munca de jos". Adica director la GAS Ograda, raionul Ialomita, de unde se pensioneaza cu putina vreme inainte de moartea lui Dej.
Acelasi Ceausescu care-l criticase ii reda dupa moartea lui Dej functia pierduta in 1958 si peste salariul ei ingaduie bonusul pensiei. La moartea lui Doncea (1973), Ceausescu a dispus ca tablourile, sculpturile, monedele si obiectele de arta veche "agonisite" de defunct sa fie donate statului. Asa se face ca printre colectionarii de arta, cu valoroase donatii facute tarii, figureaza si "eroul Grivitei", Constantin Doncea.

DECIZIE
"CC al PMR hotaraste aplicarea urmatoarelor masuri statutare: Doncea Constantin, membru supleant al CC al PMR si presedinte CSVPA, pentru atitudinea sa antipartinica de subminarea autoritatii conducerii partidului, pentru politica sa de promovare a elementelor straine si dusmanoase in aparatul de stat si pentru incalcarea grava a disciplinei de partid si de stat sa fie sanctionat cu: excluderea din partid; destituirea din functia de presedinte al CSVPA si trimiterea la munca de jos" decizia Comitetului de Partid

IDEOLOGUL PARTIDULUI
"S-a spus aici si ca Doncea a fost un fel de Mecena marinimos. Pentru ca una dintre nevestele lui a fost sculptorita, el a luat sub patronaj Uniunea Artistilor Plastici. (...) Ca dupa aceea sa comande aici un bust si doua basoreliefuri. El aici spune ca n-a avut timp. El a avut timp ca la sculptorita L. Patrascu si la Baba sa pozeze cate 4-5 ore ca sa-l imortalizeze."
(...) "Aici s-a vorbit ca actiunile acestor netrebnici se aseamana ca doua picaturi de apa cu indemnurile si lozincile postului de radio Romania Viitoare. Pentru ca nu toata lumea cunoaste

aceste emisiuni, as vrea sa citez un fragment din emisiunea din 2 mai: "Comunisti constienti din aparatul de stat si de partid! Este in interesul vostru in primul rand sa distrugeti partidul din interior, pregatindu-va astfel viitorul in Romania libera de maine. Introduceti in interiorul partidului un climat de haos si suspiciuni, zdruncinati toate planurile Comitetului Central si ale guvernului, prefaceti partidul intr-un iad in asa fel ca Moscova sa nu mai poata conta pe nimic la voi in tara. Cereti in fiecare zi partidului o schimbare radicala a metodelor staliniste invechite. Cereti inlocuirea conducerii. Daca veti sovai, daca veti amana acest lucru, daca voi nu luati initiativa acestor schimbari, este mai mult ca sigur ca voi veti fi victimele lichidarilor care se pregatesc acum in umbra. Actionati fara frica, la adapostul statutelor partidului, distrugeti partidul din interior, daca vreti sa supravietuiti. Cuvantul de ordine este acesta: Furati, fratilor; risipiti fratilor; trandaviti fratilor; nu munciti fratilor. (...) Neamul acesta se intreaba de 13 ani cu uimire cum de nu se gasesc cativa comunisti romani care sa puna capat jafului rusesc, mizeriei si teroarei. (...) Comunisti constienti, acum este randul vostru sa grabiti descompunerea regimului, actionand chiar din interiorul partidului, folosind armele cele mai viclene ale zvonurilor si denunturilor."
Leonte Rautu (membru al CC al PMR, sef al Directiei de Propaganda si Cultura al CC al PMR)

Evadare de epoca

ILARION TIU

Dupa tentativele esuate de eliberare pe cai legale a muncitorilor implicati in grevele din 1933, comunistii ilegalisti au recurs la tactica evadarii pentru a-si scoate tovarasii din inchisoare.

Activistii cominternisti nu s-au resemnat cu realitatea sentintelor date in procesele muncitorilor acuzati de tulburari comuniste in cazul grevelor din februarie 1933. Organizatiile comuniste care actionau legal, cum ar fi Ajutorul Rosu, au emis continuu memorii catre autoritati prin care se cerea eliberarea muncitorilor condamnati. Avocatii au facut recurs chiar si dupa procesul din iunie 1934, desi devenise evidenta hotararea autoritatilor de a nu-i gratia pe grevistii considerati comunisti.
UN NOU PROCES? In toamna anului 1934, avocatii comunistilor au inaintat autoritatilor o noua cerere de rejudecare a procesului dupa sentinta data in iunie, acelasi an. Solicitarea orgnizatiilor comuniste urma traseul legal, asteptandu-se un verdict al Curtii de Casatie (instanta judiciara suprema) privind acceptarea recursului. In acest timp, cei opt muncitori, care fusesera judecati in iunie 1934, isi ispaseau pedeapsa la inchisoarea militara Craiova. Administratia penitenciarului nu s-a comportat cu detinutii comunisti intr-n mod special, in general acestia fiind multumiti de tratamentul aplicat. Ei au putut sa primeasca si vizite din partea rudelor. Gheorghe Vasilichi primea cel mai des vizita rudelor, deoarece era originar din comuna Cetate, judetul Dolj. La Craiova venea destul de frecvent si Ecaterina Petrescu, sotia lui Dumitru Petrescu.
SPERANTE SPULBERATE. Cat timp erau tinuti in arest la inchisoarea militara din Craiova, detinutii comunisti puteau spera la schimbarea statutului lor printr-un nou proces. Recursul ar fi fost judecat tot de un tribunal militar, deoarece erau acuzati ca incalcasera prevederile starii de asediu in februarie 1933.
Starea de spirit a detinutilor comunisti a fost tulburata la inceputul lunii decembrie 1933 de o noua masura administrativa. Astfel ca ei au fost transferati de la inchisoarea militra Craiova la penitenciarul central din acelasi oras. Devenea astfel evident faptul ca recursul nu va mai fi acceptat.
PREGATIREA EVADARII. Celulele comuniste erau pregatite si pentru activitati ilegale, nu numai pentru tentative juridice de eliberare a tovarasilor din detentie. Atat la procesul din 1933,

cat si la cel din 1934, comunistii au incercat sa organizeze tulburari de strada in preajma tribunalelor militare. In iulie 1933, acestia au incercat chiar declansarea unei greve generale la nivel national pentru solidarizare cu cei judecati. Vigilenta autoritatilor si lipsa de solidaritate a muncitorilor cu masurile radicale au provocat esecul planurilor comunistilor.
Dupa mutarea detinutilor din "lotul Grivita" la inchisoarea centrala din Craiova, CC al PCdR din ilegalitate a decis sa organizeze evadarea celor arestati. O asemenea operatiune necesita fonduri, astfel ca Ajutorul Rosu a initiat o noua campanie de cotizatii pentru nevoile muncitorilor inchisi. Legatura dintre CC al PCdR si comunistii aflati in detentie la Craiova s-a facut prin intermediul Ecaterinei Petrescu, care se deplasa periodic in capitala Olteniei pentru a-si vizita sotul.
FACTORI FAVORABILI. Grevistii arestati dupa miscarile din februarie 1933 nu au avut un comportament revolutionar in inchisoare. Probabil, ordinele Cominternului ii indemnau la liniste. In incinta penitenciarului militar existau ateliere, unde detinutii lucrau in meseriile pe care le cunosteau. Obiectele fabricate erau apoi scoase la vanzare, reusind astfel sa se intretina decent. Deseori puteau sa iasa in oras insotiti de un gardian inarmat pentru a cumpara materialele de care aveau nevoie in ateliere. In general nu erau legati la maini sau la picioare cand paraseau incinta inchisorii, fiind considerati detinuti linistiti.
PLANUL. Dupa mutarea detinutilor comunisti la inchisoarea centrala din Craiova, acestia nu mai puteau iesi chiar asa de usor din incinta. Pana in acel moment nu se gandisera foarte mult la evadare, asteptand rezultatul recursului. Prin intermediul sotiei lui Dumitru Petrescu, conducerea de la Bucuresti a partidului comunist a dispus ca arestatii sa gaseasa modalitati de iesire in oras sub paza unui singur gardian. Regulamentul inchisorii centrale din Craiova specifica faptul ca detinutii vor fi insotiti de un singur gardian numai daca erau in numar de cel mult trei. Astfel ca, Gheorghe Vasilichi, Constantin Doncea si Dumitru Petrescu au solicitat conducerii inchisorii dreptul la tratament medical, sustinand ca au nevoie de injectii. Postul sanitar al penitenciarului tocmai fusese desfiintat din motive bugetare, iar detinutii trebuia sa fie dusi la spitalul Filantropia. Au mers pe jos, insotiti de un gardian inarmat cu un revolver.
La sfarsitul lunii decembrie 1934, cei trei detinuti mergeau periodic la spitalul Filantropia din Craiova in acest fel. Conducerea de la Bucuresti a partidului comunist si a Ajutorului Rosu a pregatit un plan de evadare destul de simplu. Cei trei urmau sa fie asteptati de o masina pe una din strazile mai putin circulate din traseul spre spital. Ajunsi in dreptul masinii, detinutii trebuia sa gaseasca o modalitate de a intra in ea, urmand sa plece in viteza spre Bucuresti.
EVADAREA. In dimineata zilei de 3 ianuarie 1935, Constantin Doncea, Gheorghe Vasilichi si Dumitru Petrescu ieseau pe poarta inchisorii centrale din Craiova spre a se duce la Filantropia. Ei erau escortati de Ion Stoica, gardian care ii insotea pentru prima data la spital. Acesta avea in dotare un revolver, iar detinutii nu erau legati la maini sau la picioare.
In momentul in care cei trei detinuti au avut in campul vizual masina care-i astepta, Dumitru Petrescu a pretins ca are dureri mari in zona abdomenului. Constantin Doncea si Gheorghe Vasilichi l-au rugat pe gardian sa opreasca un automobil pentru a-l transporta pe bolnav la spital. Gardianul Ion Stoica a refuzat, continuand drumul pe jos. Ajungand in preajma automobilului, cei trei detinuti au inceput sa-l roage insistent pe insotitorul lor sa-l transporte pe Dumitru Petrescu cu masina, ridicand chiar tonul. In acel moment, langa automobil a mai venit un gardian care se afla in zona, pentru a se interesa de starea bolnavului. Acesta s-a oferit sa vina si el la spital, insa gardianul insotitor, Ion Stoica, a refuzat, spunand ca se descurca singur. Cu detinutii si gardianul inauntru, masina a pornit in viteza pe strazile Craiovei, abatandu-se de la traseul spre spitalul Filantropia si indreptandu-se spre bariera orasului la iesirea catre Bucuresti.

PARTINIRE
Avocatii comunistilor nu faceau o munca in zadar solicitand recursuri repetate. In perioada interbelica, justitia romana achita frecvent persoane cu o imagine "sifonata". Astfel ca, in 1924, prefectul Politiei Iasi, Constantin Manciu, a fost impuscat mortal pe motive politice de catre Corneliu Zelea-Codreanu, viitorul sef al organizatiei extremiste "Miscarea Legionara". Codreanu

era avocatul unor tineri nationalisti extremisti care fusesera arestati si apoi bruscati in detentie de catre politie. Deoarece in timpul procesului Manciu a avut castig de cauza, la iesirea din sala de judecata Codreanu a scos revolverul si l-a impuscat. A urmat un proces cu mare valva, in care Codreanu a fost prezentat de presa de dreapta drept victima abuzurilor contra tinerilor nationalisti extremisti. Spre surprinderea opiniei publice, acuzatul a fost achitat de curtea de judecata. Comunistii nu au avut parte insa de acelasi tratament, fiind considerati exponenti ai URSS, principalul pericol al Romaniei interbelice.

Dedesubturile evadarii comunistilor

ILARION TIU

Aparent, evadarea lui Doncea, Vasilichi si Petrescu a provocat surprindere si printre colegii de detentie. Cei trei nu pareau sa fi dat anterior semne ca doreau sa fuga din inchisoare. Autoritatile au reusit greu sa dezlege itele planului de evadare. Ancheta care a urmat a pus in miscare atat Politia, cat si Siguranta.

Pret de o jumatate de zi, evadarea celor trei detinuti comunisti – Constantin Doncea, Gheorghe Vasilichi si Dumitru Petrescu – a fost necunoscuta autoritatilor. Ancheta a inceput abia spre seara, cand conducerea inchisorii a constatat ca nu s-au mai intors de la spitalul spre care plecasera nici detinutii, nici gardianul.

ALERTA. Se pare ca penitenciarul central din Craiova avea o proasta organizare. In mod normal, vizita medicala a detinutilor la spitalul Filantropia nu dura mai mult de doua-trei ore. Avand in vedere faptul ca cei trei comunisti si gardianul insotitor plecasera la ora 9:00 din curtea inchisorii, autoritatile ar fi trebuit sa se sesizeze relativ repede asupra faptului ca acestia intarziau. Abia dupa ora 18:00, cand in Craiova deja se lasase seara, directorul inchisorii a anuntat politia si jandarmeria de disparitia detinutilor si a gardianului.

CAUTARI ZADARNICE. Imediat dupa alarma, in orasul Craiova si in zonele limitrofe au aparut echipe de politisti si jandarmi care au facut cercetari. Au fost verificate toate hotelurile, carciumile orasului si ale comunelor suburbane. Siguranta a luat masuri de urmarire in toata regiunea Olteniei, dovada a faptului ca autoritatile au dat importanta mare evadarii detinutilor comunisti. Jandarmii au intreprins cercetari mai ales in zona localitatii Cetate (jud. Dolj), de unde era originar Gheorghe Vasilichi. Pana la sfarsitul zilei in care cei trei comunisti au evadat (3 ianuarie 1935) nu a fost sesizat nici un indiciu necesar prinderii celor cautati.

TACERE. Dupa constatarea disparitiei celor trei comunisti, primii anchetati au fost colegii lor de detentie. Gheorghiu-Dej si ceilalti membri ai "lotului Grivita" s-au prefacut surprinsi de gestul colegilor, declarand ca in ultimul timp nu observasera nimic ciudat in comportamentul lor. Era insa imposibil sa nu fi stiut nimic, avand in vedere ca partidul organizase evadarea, si fiecare comunist din inchisoare isi cunostea rolul pe care trebuia sa-l joace in planul acesteia. In locul lui Doncea, Vasilichi si Petrescu putea fi oricare dintre ei.

MARTORUL-CHEIE. La ora 2:00 a zilei de 4 ianuarie 1935, la poarta inchisorii centrale Craiova si-a facut aparitia gardianul Ion Stoica, insotitorul celor trei evadati. Se intorcea de la Bucuresti, fiind abandonat de masina cu care fugisera cei trei in apropierea localitatii Baneasa. A doua zi dimineata, Inspectoratul de Politie Craiova a inceput ancheta asupra gardianului Stoica.

Acesta sustinea ca nu a intrat de bunavoie in masina evadatilor. A declarat anchetatorilor ca nu-l crezuse pe Dumitru Petrescu cand a pretins ca era bolnav si nu putea merge in continuare pe jos, si chiar s-a opus transportului acestuia cu masina. Insa in momentul cand au ajuns langa masina evadatilor, acestia l-au bruscat, iar soferul l-a tras inauntru. Imediat, unul dintre detinuti l-a dezarmat, iar o persoana care se afla in dreapta soferului a imbibat doua batiste cu cloroform, acestea pentru a-l adormi. Ion Stoica a mai declarat ca nu a putut vedea nimic nici dupa ce s-a

trezit, deoarece evadatii i-au acoperit capul cu o haina si i-au legat mainile la spate.
Gardianul a marturisit ca a fost abandonat in jurul localitatatii Baneasa, fiind adus in Bucuresti de un carutas care trecea intamplator prin zona. Ajuns in Capitala, Ion Stoica a luat autobuzul pana la Gara de Nord, unde a raportat sefului de post cele intamplate, iar apoi s-a indreptat spre Craiova.
SOFERUL MASINII. Marturia gardianului care i-a insotit pe Doncea, Vasilichi si Petrescu in momentul evadarii nu a fost considerata o proba serioasa de catre politie. Autoritatile il banuiau pe acesta ca i-ar fi ajutat pe fugari, fiind mituit.
Insa in dimineata zilei de 4 ianuarie, la sediul politiei din Craiova s-a prezentat gardianul Ion Bundarita, care asistase si el la "scena teatrala" in care Dumitru Petrescu s-a prefacut ca avea o criza de stomac. Bundarita le-a comunicat politistilor numarul masinii cu care evadasera detinutii. Surprins ca o masina cu numar de Bucuresti stationa pe o strada izolata din Craiova, ii retinuse numarul. Acest indiciu a dus la identificarea soferului masinii, pe nume Vintila Ionescu. Acesta a sustinut la ancheta ca fusese angajat de cineva sa faca un transport de persoane de la Craiova la Bucuresti, fara sa stie exact ce urma sa se petreaca. El le-a spus anchetatorilor si ca gardianul Ion Stoica intrase de bunavoie in masina, fara a fi bruscat. Insa, dupa ce a inceput sa protesteze ca masina nu merge spre spital, a fost intr-adevar adormit cu cloroform si aruncat apoi din masina in dreptul localitatii Baneasa. Soferul masinii a declarat ca gardianul era nevinovat. El a mai declarat ca fusese silit sa-i duca pe evadati in Bucuresti, deoarece la inceput nu stia despre ce transport era vorba.
LA MOSCOVA! Autoritatile nu au reusit sa-i prinda pe Constantin Doncea, Gheorghe Vasilichi si Dumitru Petrescu dupa evadare. Din declaratiile soferului si ale gardianului rezulta ca in dreapta soferului se afla o persoana care s-a ingrijit de evadarea celor trei. Respectivul fusese trimis de partidul comunist sa-i ajute pe detinuti sa evadeze. Ulterior, acestia au locuit in casele conspirative comuniste, iar de ingrijirea lor materiala s-a ocupat Ajutorul Rosu. In cele din urma. Doncea, Vasilichi si Petrescu au fost scosi clandestin din tara, cu destinatia Moscova. Ei se vor reintoarce din URSS in 1944.

DE CE EI?
Cand s-a intocmit planul de evadare s-a stiut faptul ca doar trei detinuti aveau sanse de reusita. Conducerea partidului comunist a trebuit sa ia o decizie privind care dintre cei opt arestati de la Craiova urmau sa fie "salvati". Au fost preferati oamenii de actiune, care facusera cariera in miscare sindicala si sparsesera sindicatele social-democrate prin tactica "opozitiei rosii". Doncea se afirmase ca radical inca din 1930, iar in 1932 a fost principalul organizator al "sindicatului rosu" de la CFR Grivita. Gheorghe Vasilichi, de asemenea, era un bun organizator. Cu toate ca nu era membru de sindicat, a agitat spiritele muncitorilor petrolisti din Valea Prahovei, incitand la greva la inceputul anului 1933. Gheorghe Petrescu se afirmase si el ca activist infocat al "sindicatului rosu" in timpul miscarilor de la Atelierele CFR Grivita din Bucuresti in ianuarie-februarie 1933. Cei trei, Doncea, Vasilichi si Petrescu, se cunosteau inca din vara anului 1932, cand au avut o intalnire intr-un loc conspirativ pentru a discuta problema declansarii grevei generale. Asadar, in ianuarie 1935, Gheorghiu-Dej inca nu era bine pozitionat in partidul comunist. A fost lasat in inchisoare cand s-a pregatit evadarea, cei trei tovarasi ai sai fiind considerati de conducerea partidului mai valorosi.

BOLNAVUL DEVENIT "EROU"
Evadarea celor trei comunisti de la Craiova a fost relatata chiar de Gheorghe Vasilichi intr-un articol publicat in "Magazin istoric" in iulie 1968. Acesta a spus in material ca el pretinsese a fi bolnav in momentul declansarii planului de evadare. Insa cercetarile politiei si ale Sigurantei din ianuarie 1935 au stabilit ca "bolnavul" fusese Dumitru Petrescu si nu Vasilichi. Se pare ca si acest mic amanunt conta in ansamblul de valori al mitului "eroismului comunist", fiind o chestiune de prestigiu pentru Vasilichi.

Aventuri din emigratie

CRISTINA DIAC

Dupa o evadare "ca-n filme", cei trei protagonisti si-au pierdut urma pentru tovarasii lor. Viata lor, pe parcursul anilor cuprinsi intre momentul evadarii si cel al revenirii in tara o data cu trupele Armatei Rosii, desi greu de reconstituit in cele mai mici amanunte, sta de asemnenea sub semnul spectaculosului.

Dupa evadare, cei trei eroi au emigrat in URSS. Aici au primit alte insarcinari din partea Cominternului. Constantin Doncea a facut parte din Brigazile Rosii Internationale – grupuri de "voluntari" comunisti trimise de Comintern sa lupte in razboiul civil din Spania. In 1939 este reperat intr-un lagar din Franta. La fel si Gheorghe Vasilichi a ajuns din URSS in Spania si de acolo in Franta. Dupa capitularea acesteia in fata armatelor Germaniei naziste, la 10 iunie 1940, s-a alaturat luptei de rezistenta a francezilor impotriva ocupantului german. Dumitru Petrescu a activat si el in emigratie, in Cehoslovacia si URSS.
POLITRUCUL ARMATEI. Dumitru Petrescu s-a nascut la 10 mai 1906, la Bucuresti. De profesie strungar, a practicat aceasta meserie la Atelierele CFR Grivita din Bucuresti, din 1920. Un an, intre 1927 si 1928, a fost membru al Partidului Social Democrat, partid cu influenta incomparabil mai mare in randul muncitorilor decat Partidul Comunist. Pana in 1930 a fost membrul unei alte formatiuni politice – obscurul Partid Socialist al Muncitorilor. Membru al partidului comunist a devenit abia in 1932. Nu se stie cum s-a produs apropierea lui Petrescu de aripa radicala a stangii, dar este probabil ca ea sa se fi produs pe filiera sindicala. Este stiuta tactica dictata de Moscova, de infiltrare a sindicatelor dominate in mod traditional de social-democrati cu agenti comunisti si de atragere a membrilor cu priza la muncitori spre ideile comuniste. Petrescu a fost activ si pe linie sindicala, detinand functia de secretar al unuia dintre sindicatele de la Atelierele CFR Grivita, iar in 1933 pe aceea de secretar al Consiliului Sindical Bucuresti.
Dupa evadare a plecat la Moscova, prin Cehoslovacia. In capitala URSS si-a completat studiile incepute in tara, care constau in patru clase primare, cu studii politice, frecventand cursurile Scolii Superioare Internationale Leniniste. Petrescu a fost cursantul acestei institutii comuniste din 1935 si pana in 1938. In anii razboiului a fost tot in URSS. Dintre activitatile sale, care cu siguranta au fost mai numeroase, cele mai cunoscute si care au avut totodata si cele mai mari consecinte asupra evolutiei ulterioare a personajului, au fost cele de recrutare pentru diviziile de voluntari romani organizate pe teritoriul URSS. Aceste divizii au fost constituite cu scopul de a se alatura Armatei Rosii in lupta impotriva armatei romane, aliata pana in august 1944 cu cea germana. Petrescu a fost seful Sectiei de Educatie si Cultura a Diviziei "Tudor Vladimirescu", cu grad de maior. Dupa constituirea celei de-a doua divizii – "Horia, Closca si Crisan" –, evadatul din 1935 i-a fost loctiitor politic pana la desfiintarea celor doua divizii, petrecuta dupa 9 mai 1945. Petrescu a revenit in tara in septembrie 1944 si a ocupat o serie de posturi atat "pe linie de partid", cat si "pe linie de stat". Intr-o prima etapa a detinut functii prin care a contribuit la comunizarea Armatei romane, cum ar fi cea de inspector general la Inspectoratul General al Armatei pentru Educatie, Cultura si Propaganda sau cea de sef al Directiei Superioare Politice a Armatei (organism ce avea misiunea de a raspandi doctrina comunista in randurile militarilor). Cea mai inalta functie la care a ajuns in partid a fost aceea de sef de sectie in aparatul CC al PMR. Pe "linie de stat", Petrescu a fost trei ani ministru al Finantelor si chiar vicepresedinte al Consiliului de Ministri, din octombrie 1955 pana in mai 1956. S-a trezit scos din partid in iunie ’56 pentru "discutii nepartinice" purtate in afara sedintelor de partid. Se facuse de fapt "vinovat" de intalniri si discutii cu alti prieteni ilegalisti pe tema punerii in discutie a activitatii partidului in

Romania, dupa modelul initiat de Hrusciov la Congresul al XX-lea al PCUS din 1956.
LUPTATOR IN MACQUIS. Alt protagonist al spectaculoasei evadari din ianuarie 1935 a fost Gheorghe Vasilichi. Ca si ceilalti doi, era muncitor de prima generatie, provenind dintr-o familie fara nici un fel de traditie "proletara". S-a nascut la 7 septembrie 1902 in comuna Cetate, din judetul Dolj. De meserie tinichigiu, a activat atat in miscarea sindicala, cat si in partid. A fost membru al sindicatului Fermetal inca din 1924, calitate in care a participat in 1929 la Congresul International al Sindicatelor de la Moscova. Ca activitate politica, a fost membru al Blocului Muncitoresc Taranesc ("fatada electorala" a Partidului Comunist interzis de autoritati), a detinut functii de conducere in Uniunea Tineretului Comunist din Romania si chiar in Partidul Comunist al carui membru a devenit in 1927. In timpul grevelor muncitorilor petrolisti din 1933, conducea Comitetul regional al PCdR din Parhova. La procesul din 1933 a negat, probabil la indicatiile Cominternului, orice legatura cu miscarea comunista.
Dupa evadare a plecat in URSS. La ordinul Cominternului s-a inrolat "voluntar" in brigazile "rosii" internationale, care au luptat in razboiul civil din Spania. De aici a trecut in Franta, dupa propriile marturisiri, gratie unui pasaport cehoslovac pe numele de Blajec Victor. "La izbucnirea razboiului am primit ordin de mobilizare intr-un batalion militar cehoslovac ce se crease pe langa Armata I Franceza. Din acest batalion faceau parte cei care reusisera sa se expatrieze dupa ocuparea tarii lor (de Germania nazista – n.n.), precum si imigranti cehoslovaci stabiliti de multa vreme in Franta", a povestit mai tarziu Vasilichi activitatea sa in rezistenta franceza.
Alaturi de armata franceza a luptat pana la capitularea Frantei, la 10 iunie 1940. Dupa aceasta data, la ordinele Moscovei si nu ale partidului comunist din tara, asa cum va pretinde ulterior, a intrat in miscarea de rezistenta. Arestat in martie 1943 si incarcerat in inchisori din sudul Frantei, neocupate de nazisti, a participat in februarie 1944 la o tentativa de evadare. De data aceasta, sortii nu i-au mai fost favorabili, ca in 1935. Drept pedeapsa a fost trimis intr-unul din cele mai dure lagare de concentrare naziste, la Dachau, in Bavaria, unde il va prinde sfarsitul razboiului.
Revenit in tara pe care o parasise cu multi ani in urma, Vasilichi a fost de mai multe ori ministru intre 1947 si 1951. Cu cele patru clase elementare pe care le absolvise a detinut timp de un an si functia de ministru al Invatamantului. Intre 1949 si 1951 a fost ministru al Minelor si Petrolului. Cea mai longeviva functie va fi cea de presedinte al UCECOM, unde a ramas pana la moarte. De la revenirea in tara, in 1945, si pana la moartea sa, survenita in 1969, a fost permanent membru al Comitetului Central sapte ani (intre 1945 si 1952), fiind chiar membru in Biroul Politic – organismul care conducea efectiv treburile curente ale partidului.

MAZILIT LA LOTO PRONOSPORT
Dupa caderea in dizgratie, Dumitru Petrescu a refuzat intr-o prima faza functiile de mai mica insemnatate pe care i le oferise partidul, cerand sa fie scos la pensie ca general de armata. In scurt timp insa a constat ca banii care ii reveneau erau total insuficienti pentru familia obisnuita sa traiasca pe picior mare. La insistentele sale a fost reprimit in munca, in calitate de director la Loto Pronosport. De acolo ii trimitea regulat materiale de propaganda lui Gheorghiu-Dej, cu scopul nemarturisit de a se mentine astfel in atentia "sefului" pentru o viitoare promovare, dupa cum relateaza Paul Sfetcu, seful de cabinet al acestuia.

AMINTIRI "REVIZUITE" SI ADAUGITE
In cursul anului 1957, Institutul de Istorie a Partidului a initiat o actiune de strangere a amintirilor de la persoane care in anii celui de-al doilea razboi mondial au facut parte din miscarea de rezistenta din Franta. Memoriile astfel adunate pe banda de magnetofon au facut obiectul unei carti. Primele pagini sunt semnate de Gheorghe Vasilichi, care, dupa sinuciderea lui Roller, a fost numit director adjunct al Institutului.
In 1969, povestitorul pare atins de amnezie in anumite zone ale memoriei sale. Astfel, el a afirmat ca evadarea s-a petrecut abia in 1938, probabil pentru a reduce cat mai mult posibil timpul sederii in URSS. Cu limbajul evaziv, specific discursului comunist, Vasilichi evita sa spuna ca din

Romania a plecat initial in Uniunea Sovietica si ca abia mai tarziu a ajuns in Franta. Pe tot parcursul paginilor, el mistifica realitatea, spunand ca a plecat la propunerea Comitetului Central al Partidului Comunist din Romania si nu trimis de Comintern, asa cum s-a intamplat in realitate.

Doncea, exclus din partid

CRISTINA DIAC

Lui Doncea, seful sindicatului comunist de la Atelierele CFR Grivita, greva din 1933 i-a adus gloria, dar i-a provocat si excluderea din partid. Aura de ilegalist s-a intors impotriva lui in 1958. O afirmatie de-a sa, ca in momentele-cheie atat partidul, cat si Dej au fost absenti, a starnit furia fostilor tovarasi.

In 1958 se implineau 25 de ani de la "eroicele lupte ale muncitorilor petrolisti si ceferisti din ianuarie-februarie 1933", asa cum era numita oficial greva din 1933. Evenimentul, celebrat cu mult fast, a constituit prilej de aduceri-aminte, fiind povestit in fata tinerei generatii. "Grivita 33" intrase in topul realizarilor partidului in ilegalitate, si nu oricum, ci pe unul dintre locurile fruntase.
Ne-am astepta ca vechii combatanti de la Grivita – lideri ai grevei sau simpli participanti – sa fi rememorat ei insisi episodul, sa fi privit inapoi cu nostalgie si sa se bucure impreuna, ciocnind eventual un pahar, pentru ca idealul ce-i manase atunci in lupta triumfase intre timp. Dar sistemul comunist are o logica a lui proprie, diferita de cea obisnuita. Putem afirma astazi, pe baza documentelor de arhiva, ca scenariul imaginat mai sus este contrazis de niste realitati dure.
CONTEXTUL. In 1956, Nichita Hrusciov, liderul URSS dupa moartea lui Stalin, a condamnat cultul personalitatii predecesorului sau si excesele perioadei staliniste. Peste Europa de Est a inceput sa bata vantul schimbarii. Au fost inlocuiti liderii din majoritatea partidelor comuniste, asociati cu teroarea si stalinismul. Regimurile comuniste pareau sa intre intr-o faza mai relaxata a existentei lor. Spre deosebire de celelalte tari comuniste, care dupa evenimentele de la Moscova isi schimbasera la randul lor liderii, in Romania, Gheorghiu-Dej s-a mentinut la conducerea partidului.
ACUZATUL. Doncea a iesit de pe scena Grivitei cu ocazia unei plenare a Comitetului Central al PMR care a avut loc in iunie 1958. Doncea nu a fost singurul acuzat, alaturi de el figurand mai multi ilegalisti. Acuzatiile oficiale au fost citite in sedinta de Nicolae Ceausescu.
Cea mai grava invinuire care i s-a adus lui Doncea a fost aceea ca duce o "activitate de calomniere si improscare cu noroi a rolului conducator al partidului". "Doncea Constantin, nesocotind faptele reale, calcand in picioare adevarul istoric, se indeletniceste de ani in sir cu denaturarea istoriei luptelor de la Grivita, incercand in scop de autoevidentiere sa minimalizeze rolul conducator al partidului, precum si rolul cadrelor de baza ale partidului, in frunte cu tovarasul Gheorghe Gheorghiu-Dej, in organizarea si conducerea eroicelor lupte ale muncitorilor ceferisti", se spunea in textul acuzator citit la plenara de Nicolae Ceausescu. Minimizarea rolului partidului si al lui Gheorghiu-Dej constituiau deci pacatul capital al ilegalistului. "Cei mai in varsta isi amintesc ca, in plina activitate de pregatire a luptelor de la Grivita, Doncea a pus la cale de pe atunci actiuni calomnioase, cu scop diversionist si fractionist de compromitere si de slabire a autoritatii conducerii de partid si in special a tovarasului Gheorghiu, care conducea activitatea de organizare a muncitorimii ceferiste", se spunea in proiectul de rezolutie.
FRAZA DISCORDIEI. Indignarea membrilor CC a fost starnita de o nefericita formulare a lui Doncea, rostita cu prilejul unui colocviu de la Institutul de Istorie a Partidului, din care reiesea ca, la Grivita, Partidul Comunist a fost foarte putin vizibil. Doncea a incercat sa se disculpe, spunand ca s-a referit la un anumit moment si nu la intreaga desfasurare a grevei. "Trebuia sa vedem cate persoane au format comitetul de actiune (...) S-a aratat ce am facut la 28 februarie, din cele cate

stiu, si s-a ajuns apoi la 2 februarie (...) Eu, cand am vorbit, am vorbit de noaptea de 2 februarie. In discutia pe care am avut-o la Institutul de Istorie am vorbit pana la 2 februarie", a repetat el insistent. La 2 februarie a avut loc o noua serie de negocieri intre Guvern si grevistii reprezentati de sindicatul dominat de social-democrati, in care se infiltrasera si unii comunisti. La Atelierele CFR Grivita existau trei sindicate, dar unul singur era recunoscut de Guvern ca fiind legal – cel social-democrat. Autoritatile au declarat solutionata cea mai mare parte a revendicarilor economice, conflictul de munca fiind practic inchis cu aceasta ocazie.
Ce spusese de fapt in fata lui Roller la Institutul de Istorie? Ca in noaptea de 2 februarie s-a format o delegatie, care a mers la Ministerul Comunicatiilor pentru a negocia revendicarile muncitorilor. La inapoierea delegatiei s-a constatat ca "revendicarile pe care le-a adus nu erau cele pe care le cerusem noi", spunea Doncea. Atunci s-a discutat in Comitetul de greva ce trebuia sa faca in continuare si Comitetul a decis incetarea protestului. "Intre timp, secretarul organizatiei de baza (a PCdR – n.n.), care era Petre Gheorghe, a spus sa-l chemam pe tovarasul Stoica Gheorghe, dar, fiind strazile pline de lume, ne-am gandit ca n-ar fi bine sa facem acest lucru, intrucat puteam sa deconspiram casa. Nu ne puteam permite sa mergem pe strada sa cautam pe cineva din conducerea partidului cu care puteam sa discutam ce trebuie sa facem", a spus fostul grevist. Acest moment a fost caracterizat de el ca un moment foarte greu al grevei, in care nu stiau ce ar fi mai bine sa faca: sa accepte revendicarile sau sa continue greva? "A existat acea framantare, cand nu stiam ce sa facem, sa mergem inainte sau sa ne limitam numai la atat", s-a aparat acuzatul.

"INGAMFAT, ORGOLIOS SI AMBITIOS"
Gheorghe Vasilichi, fostul tovaras de inchisoare si evadare, a spus ca l-a cunoscut pe Doncea "in munca de pregatire a luptelor de la Grivita". Vasilichi l-a acuzat ca a negat rolul conducator al partidului inca din 1933. "El a fost scos la suprafata de valurile miscarii muncitoresti de la Grivita, insa, dat fiind ca era un om limitat, peste masura de ingamfat, orgolios si ambitios, el n-a inteles nici atunci si nici mai tarziu ca eroicele lupte de la Grivita din februarie 1933 au fost conduse de partidul nostru. In procesul de la Craiova (...) aveam nesfarsite discutii cu Doncea, sa-l convingem ca totusi a fost partid la Grivita, ca fara partid nu s-ar fi facut nimic", spunea Vasilichi. Fost luptator in rezistenta franceza, Vasilichi scapase ca prin urechile acului de excluderea din partid si poate chiar de inchisoare. La inceputul anilor ’50, pe fondul declansarii unui nou val de procese staliniste in lagarul socialist, s-a sugerat de la Moscova eliminarea celor ce luptasera in Spania si in rezistenta franceza. Stalin a murit in 1953, iar "spaniolii" si "francezii" din Romania au scapat. Vasilichi a inteles, din cate se pare, ca "nu vremile sunt sub om, ci bietul om este sub vremi" si in 1958, ca sa se apere pe el insusi, a fost unul dintre cei mai vehementi acuzatori ai lui Doncea.

Editorial: De ce a intrat Dej in partid

LAVINIA BETEA

Printre temele de meditatie ce fascineaza iubitorii de istorie ramane si aceea a ascensiunii lui Gheorghiu-Dej. Cu etichete ca "bizantinism", "abila diplomatie", "cruzime" ori "viclenie" se construieste imaginea unui talentat si exersat jucator la tabla de sah a puterii.
Dar dintre factorii ce l-au favorizat, prevaleaza cei care tin de contextul european al schimbarii reprezentate de cel de-al doilea razboi mondial. Indiferent ce calitati native ar fi avut, in situatia Romaniei traditionale, n-ar fi putut depasi cu mult conditia parintilor sai.
Cel mai important moment din biografia lui Gheorghiu-Dej este, fara indoiala, intrarea in partid. In biografia oficiala momentul este plasat in 1930. Generat de intamplarea de-a fi gasit un manifest in scopul comemorarii victimelor de la Lupeni. Entuziasmat de stilul transant al

manifestului, a incercat sa-i caute pe autorii lui. Dar partidul clandestin nu avea sediu. Convins ca-l vor identifica pe el comunistii ca simpatizant al lor, a vorbit la o intrunire respectandu-le particularitatile discursive. Si n-a gresit. Emisarul a fost un anume Mitica Teodosiu – nume necunoscut in panteonul comunist.
Nici un document din epoca nu atesta "inscrierea" tanarului Gheorghiu la comunisti. Falsificarea istoriei si tipicul "democraticelor" sedinte de partid din anii puterii comuniste i-au facut pe oameni sa creada ca ilegalistii fusesera condusi de "alesii" lor. Ca in casele conspirative (prezentate in sute de fotografii prin toate muzeele tarii) revolutionarii comunisti petreceau zile si nopti in furtunoase dezbateri. In realitate, asa cum i s-a adus tanarului electrician la cunostinta ca va face parte dintr-o celula de partid (unde cunostea doi-trei oameni "de legatura"), in inchisoare a fost incunostintat (prin aceleasi mijloace conspirative) ca face parte din CC al PCdR.
Nici un indiciu in acea vreme n-ar fi putut avea electricianul ca partidul clandestin in care intrase reprezinta o cale catre vreo putere. Mai mult chiar, din cauza adeziunii sale la comunisti, muncitorul a fost mutat disciplinar la sute de kilometri departare de familia sa. Furioasa de-a fi "nevasta de puscarias", sotia sa divorteaza. Ii va refuza pe tot parcursul anilor de inchisoare pana si rugamintea de a-i fi trimisa fotografia fiicelor sale. La randu-le, din cauza conditiei de detinut comunist a tatalui , fetele au fost eliminate din scoala…
Ce anume il va fi determinat pe Gheorghe Gheorghiu sa porneasca pe un drum atat de putin batatorit, cu destinatie saraca-n sperante? Orice ipoteza am avansa drept raspuns, ea trebuie circumscrisa in contextul istoric al anilor 30 cand doctrinele totalitare se impun in Europa prin ideologii si partide de masa. In fata ascensiunii nazismului, intelectualii au reactii de categoria celei exprimate astfel de scriitorul Thomas Mann: "Antibolsevismul este neghiobia fundamentala a epocii noastre". Pe Gheorghe Gheorghiu nu-l ameninta insa pericolul legilor rasiale impuse de nazisti si nici in tagma intelectualilor liber-cugetatori nu se afla. Dar resorturile implicarii in decizii si actiuni menite sa schimbe randuieli statornicite ii anima pe oamenii cu o anume alcatuire interioara, indiferent de doctrinele si programele carora li se subordoneaza sau pe care ei insisi le creeaza. "Toate miscarile revolutionare au avut drept instigatori oameni dezinteresati, animati de compasiune sau de un gust patimas pentru dreptate iar Marx si Lenin nu fac exceptie", explica Hanah Arendt mecanismele interioare ale comportamentelor ce transforma in conducatori de multime indivizi care prin locul si timpul nasterii pareau destinati lumii de rand.
Nici la sfarsitul vietii, Gheorghiu-Dej nu s-a dezis de explicatia de a fi devenit militant comunist altfel decat din idealismul amintit. Demiterea lui Hrusciov din varful conducerii sovietice, ii ofera prilejul rememorarii intrarii sale in partid. In toamna lui 1964, cand I. K. Jegalin, ambasadorul sovietic in Romania ii explica motivele pentru care Hrusciov fusese inlocuit, liderul roman evoca in mod critic "scaparile" lui. La un pahar de vodca – mai des si mai ales. Intr-o asemenea tovaraseasca petrecere, Hrusciov reflectase cu voce tare ca in partidul comunist se intra "pentru o bucata de paine in plus, un salariu mai mare". El insusi, Hrusciov, pentru aceasta intrase. Ce "denaturare"! – exclama indignat Dej. Daca acesta fusese interesul lui Hrusciov, nu era si cazul lui. Caci, zice Dej: "Daca asa ar sta lucrurile, atunci eu ce mama dracului am cautat in partid, ce rost are? Aveam tot ce imi trebuie. Eram printre muncitorii cei mai buni calificati, aveam conditii foarte bune fata de ceilalti. Ce caut eu? Caut inchisoare?"
O retorica la finele unei uluitoare cariere politice inceputa in spiritul a ceea ce fusese deseori si fara ironie numit "romantism revolutionar".

ADEVAR SI MIT

"Viata de partid era altfel de cum a fost imaginata de urmasi, in urma literaturii propagandistice. In perioada interbelica nu erau inscrieri, carnete de partid, cotizatii sau sedinte. De obicei erau cativa oameni care constituiau o celula si care atrageau pe altii cam in acest fel: "nu vrei sa vii in celula sa discutam cutare si cutare lucru?". Uneori acceptai, desi stiai ca intri pe o panta periculoasa din punct de vedere al intereselor personale"
Al. Barladeanu, fost membru PCR (1956-1969)

ROMANIA INTERBELICA

"Sansele Romaniei au crescut dupa primul razboi mondial, cand Franta si Anglia victorioase si statele neutre au recompensat-o, atribuindu-i trei teritorii: Basarabia, luata de la Rusia, Bucovina de la Austria si Transilvania, de la Ungaria. Incerc acum sa-mi amintesc cum imi aparea Romania pe-atunci. In exterior: prinsa intre tari neprietenoase, care-i cedasera teritorii la sud si la vest, ce traia intre frontierele desemnate de Aliati, pentru a putea face parte din zidul de aparare impotriva Revolutiei bolsevice la est. Toate amenintarile veneau dintr-acolo, aceasta era convingerea cea mai raspandita. Era astfel desemnat cu claritate pericolul care pandea existenta Romaniei iar comunismul, dusmanul natiunii, era denuntat cu supra de masura. Asa se spunea la scoala, asa scriau ziarele, asa se predica in biserica. Acesta a fost, fara indoiala, nu numai motivul care a determinat nasterea fascismului romanesc dar el explica si de ce a fost cea mai mare miscare fascista din Europa de Est. Toate miturile sale s-au intemeiat pe lupta anticomunista ca o lupa care concentreaza razele si aprinde focul ce trosnea in Romania anilor 30. In interior: o societate sectionata in doua despre care se spunea ca este administrata de o constitutie democratica. Or, doar o fractiune din fiecare strat social se bucura de dreptul de vot si de o oarecare libertate (…). Desigur, tara era bogata, teribil de imbelsugata si se voia o copie a Occidentului. Toata lumea stia insa ca era dezorganizata si administrata dupa obiceiuri corupte si arbitrare mostenite de la Imperiul Otoman, a carui colonie fusese candva. Orice se putea cumpara si vinde, pana pe treptele tronului. Mai bine de o jumatate de secol dupa proclamatia de independenta, Romania continua sa fie o tara ramasa in urma, paralizata de traditii din alte vremuri. Apasarea unui cler atotputernic ii limita orizonturilor intelectuale si sociale, o birocratie incompetenta punea piedici in calea economiei, iar viata politica se sufoca sub greutatea unei monarhii afaceriste, sustinuta de marile familii. Din Bucuresti, capitala rafinata, vesela, cultivata, toate acestea nu se puteau nici vedea, nici banui. Mai ales taranii erau la cheremul marilor proprietari si al calamitatilor naturale, al mizeriei si al bolilor – ceea ce, intr-o tara agricola, lovea in multa lume. Daca n-ar fi domnit o anumita nepasare, o bucurie de a trai, favorizata de generozitatea incredibila a naturii, aceste nedreptati, fara ratiune si fara speranta ar fi fost intolerabile".

S. Moscovici, "Cronica anilor risipiti. Povestire autobiografica", 1978

<u>Copil fara copilarie</u>

LAVINIA BETEA

Viata lui Dej contine cateva etape distincte, incastrate in etapele istoriei careia i-a apartinut si pe care la randu-i a influentat-o, etape voalate insa pana la deteriorarea imaginii de cliseele propagandistice ale rolurilor cu care a fost investit. O prima etapa – cea a primilor sapte ani de viata –, considerata in psihologia contemporana ca etapa definitorie in formarea personalitatii, este saraca in date.

FAMILIA GHEORGHIU. Gheorghe Gheorghiu s-a nascut in 8 noiembrie 1901 la Barlad. Tatal sau, Tanase, era muncitor la Societatea "Steaua Romana" din Moinesti, unde s-a mutat cu familia sa. Dupa unii detractori, Tanase Gheorghiu era de etnie tigan, desi situatia in care acesti etnici s-ar fi angajat in rarele firme industriale ale vremii ar fi fost exceptionala. Mai tarziu, dupa decesul lui Dej, la urechile nepotilor sai va ajunge zvonul ca Tanase Gheorghiu era urmasul unor emigranti aromani, in Muntii Pindului aflandu-se inca un mic sat unde traiesc stranepotii rudelor sale. In biografia oficiala editata in 1951, de catre faimosul Institut de Istorie a partidului, este descrisa, in stilul propagandistic al epocii, saracia familiei, referire facandu-se, de asemenea, doar la capul familiei. "Nu si-a vazut niciodata tatal cu o haina noua, iar celei pe care o purta, cu greu i se putea ghici culoarea pe care o avusese la inceput. Leafa se ducea toata pe mamaliga. Paine,

copiii n-au vazut pe masa ani in sir", scrie autorul anonim al biografiei sale oficiale. Astfel ca "saracia cumplita pe care a cunoscut-o acasa, exploatarea salbatica la care-si vedea supusi parintii, lupta necontenita cu greutatile, cu mizeria, lupta impotriva umilintelor" au determinat de timpuriu fronda sa.
Despre mama sa, Ana, frati sau surori nu s-a scris nimic, insusi Gheorghe Apostol marturisind ca despre familia, copilaria prietenului sau nu stie nimic.
LUCRATOR LA 11 ANI. A facut patru clase primare, dupa care a intrat ucenic: intai la un cizmar din Moinesti, apoi la o fabrica de cherestea din Damanesti, dupa aceea la postavaria din Buhusi, apoi la un dogar din Piatra Neamt si iarasi la Moinesti, la alt dogar. Va fi invatat toate aceste meserii sau va fi trecut de la un mester la altul cu neastamparul tanarului nemutumit de ceea ce-i scosese in cale viata? In aceasta insiruire pare insa reala constatarea ca, de la varsta de 11 ani, si-a castigat existenta singur. Un copil despre a carui copilarie nu se poate vorbi!
Mai departe, pana la intrarea sa in viata publica, traiectele sunt si mai greu de urmarit, chiar intre biografiile oficiale ce i-au fost consacrate in 1947 si 1951 fiind inadvertente. In cele ce urmeaza, reproducem reperele parcurse, asa cum si le-a prezentat el insusi, in 1952, intr-o nota autobiografica (unde vorbeste despre sine la persoana a treia), pastrata in "fondul CC al PCR" din Arhivele Nationale Istorice Centrale. La 15 ani, a intrat ca ucenic electrician la intreprinderea petroliera "Steaua Romana" din Moinesti. In perioada 1919-1921, a fost angajat aici ca montator de masini si aparate electrice, aceeasi calificare practicand-o, dupa aceea, la Societatea de tramvaie din Galati. Va fi printre primii muncitori inscrisi in sindicate, iar ca participant la greva generala din 1920 se distinge prin "organizarea grupelor de pedepsire a spargatorilor de greva".
"BOLSEVICUL". Dupa stagiul militar efectuat in 1923-1925 la Regimentul 3 Pioneri Focsani, se reintoarce la ultimul loc de munca. Concediat pentru incitari la greva, se va angaja in 1926 la Atelierele CFR Galati. Toate scrierile din vremea puterii sale il prezinta ca fervent militant si propagandist al ideilor comuniste. Astfel, insasi conditiei de soldat ii sunt substituite astfel de misiuni. Privea disciplina militara ca o "manifestare de slugarnicie" fata de cei "mari", asa ca, inca din primele zile de soldat, ofiterii il numeau "bolsevicul". De nenumarate ori a fost pedepsit cu carcera pentru "atitudinea sa" – se spune mai tarziu despre acea etapa.
Dincolo de cliseele propagandistice consacrate si de scopurile unor astfel de productii scriitoricesti, copilul si tanarul Gheorghe Gheorghiu, conform traseelor de inceput ale biografiei sale, nu va fi predispus la mila si ingaduinta fata de cei pe care-i percepe ca fiind factorii care franeaza afirmarea si bunastarea sa.

DIN COPILARIE

Una dintre putinele intamplari din copilaria sa a fost relatata mai tarziu lui Paul Sfetcu, seful sau de cabinet intre anii 1952-1965. Prin clasele primare, copilul Gheorghe Gheorghiu s-a aventurat impreuna cu un prieten in cunoasterea lumii din jur. A iesit din Moinesti pe drumul spre Roznov. Flamanzi si obositi, baietii au ajuns la Roznov fara a cunoaste pe nimeni in satul de-atunci. S-a bucurat de norocul de a fi gazduiti de o vaduva cumsecade. Fara copii, femeia i-a propus micului Gheorghiu sa ramana "al ei". Fara precizarea refuzului, amintirea de-a fi placut acelei femei s-a pastrat peste ani, astfel ca mai tarziu, cand a devenit conducator al Romaniei, a hotarat ca oamenii din acele locuri sa traiasca mai bine datorita trecerii lui pe-acolo. Astfel, conform opiniei lui Sfetcu, cele doua asezari – Moinesti si Roznov – au fost inzestrate cu capacitati ale industriei chimice, ramura noua in economia romaneasca.

STALIN CA MODEL

In biografia oficiala ce i-a fost consacrata in 1951 de Institutul de Istorie al partidului, tanarul Gheorghiu a fost prezentat ca membru al echipelor de pedepsire a "spargatorilor de greva". Putin probabil sa se fi indeletnicit insa cu aceasta! Se pare ca este mai curand o atribuire propagandistica, stiut fiind ca in biografiile oficiale ale vremii, lui Stalin ii era conferit un astfel de rol, liderul sovietic avand un mare dispret fata de revolutionarii de profesie doctrinari al caror

rol il compara cu cel unei furtuni intr-un pahar cu apa. Rolul mai potrivit cu statutul tanarului Gheorghiu si mai ales cu "situatia revolutionara" din Romania, unde partidul comunist se infiinteaza tarziu in raport cu celelalte state din Europa, este cel de a face legatura intre grevistii din diverse intreprinderi, transmitandu-le instiintari ale comitetelor de greva.

MESTERUL SIMSA
Intamplarile de viata pastrate sunt putine dupa aproape un secol de la petrecerea lor. De altfel, regulile "revolutionarilor de profesie", ca si cele ale liderilor comunisti, nu ingaduie slabiciunea marturisirilor. Alte date ce tin de adolescenta lui Dej ne sunt cunoscute datorita unor efecte politice. In felul acesta, s-a aflat cine a fost mesterul de la care a invatat meseria de electrician. Un anume Simsa, care dupa 1948 – desigur, cu ingaduinta fostului ucenic – a emigrat in Israel. La inceputul anilor ’60, pe biroul lui Dej a ajuns traducerea unui articol dintr-un ziar israelian unde mesterul Simsa isi denigra fostul ucenic: ajuns la putere, acesta n-ar mai fi vrut sa-l recunoasca pe cel caruia ii datora intrarea in randul muncitorilor calificati. Profund jignit, Dej a transmis ca maistrul sa fie cautat de functionarii Ambasadei Romane in Israel pentru a vedea ce anume il determinase la asemenea declaratii rauvoitoare la adresa sa. Intalnirea s-a soldat cu o scrisoare de scuze a maistrului Simsa: reporterii scrisesera niste inventii in locul declaratiilor sale.

Razvratitul electrician, organizator de sindicat

LAVINIA BETEA

Cum va fi ajuns tanarul Gheorghe Gheorghiu sa adere la PCdR este mai usor de imaginat decat de cunoscut cu ajutorul unor date certe. In 1929 – dupa cum marturiseste prietenul sau, Gheorghe Apostol, Gheorghiu era cunoscut la Atelierele CFR Galati ca "electrician de inalta calificare si ca militant pentru intarirea si dezvoltarea unitatii de lupta a muncitorilor organizati in sindicat", foarte activ la adunarile generale ale sindicalistilor, remarcandu-se ca bun organizator.
SINDICALISTUL. Cu certitudine a fost o intamplare pe fondul unei stari de revolta. Dupa Congresul din aprilie 1929 de la Timisoara, Sindicatele Unitare (sindicate de orientare comunista) sunt dizolvate, continuand sa fiinteze in clandestinitate. Sarcinile cominternistilor pe linie sindicala se intensifica. Cum ceferistii conteaza ca muncitori de inalta calificare, ei vor deveni tinta predilecta a agitatorilor Moscovei. Conform istoriografiei oficiale de partid, in perioada aceasta de reorganizare a sindicatelor ceferiste, Gheorghiu devine mai intai delegat al muncitorilor de la Sectia ajustaj a Atelierelor CFR, apoi membru in Comitetul sindicatului.
BILETEL ILEGAL. In biografiile prezentate de ziarele vremii, momentul contactului cu partidul clandestin al "revolutionarilor de profesie" este redat printr-o intamplare. In 1930 – se spune –, intr-o noapte a gasit pe strada o hartiuta mototolita: un manifest al partidului, lansat cu ocazia comemorarii unui an de la grevele de la Lupeni. Citind manifestul, Gheorghiu si-a dat seama ca prin continutul sau corespunde aspiratiilor sale. A cautat sediul acelui partid, dar nu l-a gasit. Astfel ca, la o intrunire sindicala, convins ca va putea fi el reperat de comunisti, a tinut un discurs in termeni anume alesi pentru identificare. A doua zi a fost cautat de muncitorul Mitica Teodosiu, care l-a pus in legatura cu organizatia clandestina. Cei care i-au fost apropiati in anii puterii au putut afla ca Gheorghe Stoica (Moscu Kuhn) isi rostuise un merit din a-l fi introdus pe invatacelul de-atunci in "tainele" marxism-leninismului. Probabil ca acelasi Gheorghe Stoica ii va fi adus la un moment dat la cunostinta ca a devenit membru al partidului comunist. Din punctul de vedere al istoriei reale a PCdR, momentul pare sa apartina indeplinirii sarcinii de infiltrare in sindicate ce le aveau cominternistii in "infectul mediu romanesc", cum se va exprima Marcel Pauker despre locul si timpul respectiv.
OSTRACIZATUL. Din cauza propagandei comuniste facute, a fost mutat disciplinar, la 15 august 1931, la Atelierele CFR Dej. Sub numele conspirativ "Ivanov", si-a continuat activitatea

politica de agitator comunist si a infiintat o sectie clandestina a "Ajutorului Rosu". Conform scrierilor propagandistice din anii puterii sale, acolo aplica linia partidului de a separa muncitorii de "bonzii reformisti" si a-i aduce la solicitarea unor revendicari in spiritul "luptei de clasa".
ANVERGURA. In ceea ce priveste biografia lui Gheorghiu-Dej – in conformitate cu versiunea oficiala publicata dupa ce-a ajuns la putere –, in martie 1932 a organizat, la Bucuresti, conferinta pe tara a ceferistilor, unde a fost ales secretar al Comitetului Central de Actiune a ceferistilor si membru in Consiliul General al Sindicatelor Unitare. Pentru demersurile de infiintare a unor comitete regionale sindicale de actiune la Cluj si Galati, Gheorghiu-Dej a fost arestat in 1932 la Iasi, apoi la Bucuresti.
In conditiile acutizarii revendicarilor economice si sociale ale muncitorilor, pe fondul masurilor de austeritate luate de guvern, Gheorghiu a devenit un activ militant pentru declansarea grevei generale, formarea comitetelor de actiune in fabrici, formularea unor revendicari radicale in spiritul indicatiilor cominterniste pe linia "sindicatelor rosii". Grevele din primavara lui 1933 il vor consacra ca "revolutionar periculos". Desi fusese arestat in noaptea de 14 februarie, inainte de desfasurarea conflictului armat, Gheorghe Gheorghiu a primit o condamnare mare. Dupa recursul de la Craiova, pedeapsa i s-a redus la 12 ani de munca silnica.
Si-a inceput detentia la 32 de ani.

REPUDIAT

Inainte de a se inrola in Partidul Comunist din Romania, Gheorghe Gheorghiu se casatorise cu Maria Alexe (1912-1977), fiica unui sifonar care locuia pe Strada Balaban din dealul orasului Galati. Socrul lui Gheorghiu a fost prezentat, in literatura ultimilor ani, si bragagiu sau carciumar.
In tanara familie s-au nascut doua fiice: Vasilica (Lica), in 1928 si Constantina (Tanti), in 1931.
Mutarea disciplinara a lui Gheorghiu, din 1931, in orasul Dej, va cauza si destramarea familiei sale. Sotia lui a refuzat sa-l urmeze, a intentat divort si a decis sa se recasatoreasca peste doar doi ani (1933) cu un jandarm. Ulterior, acestei foste sotii ii va fi atribuita calitatea de informatoare a Sigurantei (chiar de unii apropiati ai lui Gheorghiu-Dej), iar fiica mai mica – Tanti – va specula incertitudinea paternitatii care plana in gandurile tatalui in ceea ce-o privea. Socrii detinutului politic si-au crescut insa nepoatele fara a tine seama de atitudinea fiicei lor – Maria – ¾i s-au ingrijit si de fostul ginere pe parcursul celor 11 ani petrecuti in mai multe dintre puscariile din tara.

IN PROCESUL DIN BANIE

Daca in procesul din 1933, ca si ceilalti acuzati, Gheorghe Gheorghiu a negat apartenenta si legaturile sale cu partidul comunist, in 1934, la Craiova, acuzatul se comporta ca un veritabil "revolutionar de profesie".
"Chiar de-ar fi sa ma astepte streangul – spune el –, chiar de-ar fi sa platesc cu viata cele ce spun, trebuie sa declar aici deschis ca grevele din ianuarie-februarie 1933 ale muncitorilor ceferisti si petrolisti, ca si toate grevele de solidaritate care au izbucnit in acest rastimp, au fost initiate, organizate si conduse de Partidul Comunist din Romania. (...) Am cautat, ca muncitor constient, sa fiu de folos clasei din care fac parte si careia apartin. (...) Muncitorimea s-a pus in miscare pentru drepturile ei, iar Guvernul care a promis totul a venit cu arestarile si, in urma, cu represiunea din 16 februarie 1933. (...) Solidaritatea muncitoreasca a inscris o frumoasa pagina in ziua de 15 februarie. (...) Vinovatii nu suntem noi, care luptam pentru painea si viata noastra. Vinovatii sunt cei care ne-au scazut salariile. Vinovatii sunt cei care au omorat si au ajutat la savarsirea omorului... Vinovatii sunt cei care au facut baia de sange de la Grivita, vinovatii sunt Guvernul national-taranesc si sefii social-democrati si socialisti-independenti, vinovata e ordinea capitalista, care aduce foame, somaj, teroare si moarte intregii clase muncitoare si tuturor exploatatilor si impilatilor acestei oranduiri."

Scrisoare din inchisoare de la detinutul Gheorghiu-Dej

LAVINIA BETEA

Datoram copia documentului pe care vi-l prezentam doamnei Mandra Gheorghiu, fiica cea mica a Licai Gheorghiu si nepoata liderului comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej. Mentionam ca ortografia si sublinierile – care dau farmecul acestei scrisori – apartin autorului scrisorii. Subtitlurile apartin redactiei.

"Draga MariscaAm primit scrisoarea ce mi-ai trimis si citindo mam bucurat f. mult. Mam bucurat mai ales de faptul ca nu mati dat uitarii, ca si astazi sunt privit ca unul din familia voastra. Pot spune ca din 6-7 c.p. pe care le-am trimis pe la diferiti prieteni nu mi-au raspuns nici unul in afara de Voi. Eu, de aici, unde stau inchis nu am uitat nici un moment pe acei cu care am vetuit, indiferent daca ei au fost de buna credinta sau nu. Zile, – nopti si luni intregi ma gandesc la ei, astept cu nerabdare, cu inima tremuranda ca doar – doar si-o aduce cineva aminte de mine si mo intreba cum o duc cu sanatatea. Nu pot spune ca daca sunt inchis mau uitat cu desavarsire toata lumea! Nu! O dovada in aceasta directie este faptul ca intreaga muncitorime din Romania si din toata lumea nu numai ca se gandeste la noi dar organizeaza lupta pentru eliberarea noastra.
FARA REGRETE. Ziare, brosuri, fotografii si apeluri catre muncitori arata ce am facut noi pentru muncitorime, cum ne-am sacrificat libertatea, tineretea si viata pe care am inchinato intreaga clasei muncitoare. Sunt mandru ca am luptat pentru o opera mare, opera pentru eliberarea clasei muncitoare, pentru binele si interesele oamenilor saraci, nu pentru mine. Gandul meu va fi vesnic la clasa muncitoare. Voi lupta pana la capat, viata mea ca si a tuturor oamenilor de bine, constienti de rolul social cel are in viata nu pot face altfel chiar si de s-ar afla la capatul celalalt al pamantului. Viata fara lupta nu are nici un sens, treci prin viata ca un simplu fapt divers. De aceia, eu nu regret faptul ca sunt inchis caci libertatea pentru mine ca si pentru orice muncitor constient nu este folosita decat tot pentru lupta. Maine daca miar da drumu acelas lucru la-s face. Dar daca mai sus reprosez ca nu mi s-a scris, nu mia raspuns cel putin la scrisorile pe care le-am trimis, o fac pentru ca am si eu pretentia ca am avut o legatura sufleteasca asa cum am avuto eu, caci eu nu am fost ne sincer in viata mea si de aceia cred ca toti trebuie sa fie asa. Dar cum am aratat mai sus, in afara de voi, si mai ales de tine draga Marioara si surioarele mele nimeni nu mi-a raspuns. O scrisoare in inchisoare face mult caci iti mai face iluzia ca esti in contact cu lumea din afara, mai auzi cate ceva de la cei ceti sunt dragi. Scrisoarea ta, suflet sincer si curat, nici nuti poti inchipui ce mult ma bucurat. Am citito si rascitito iar din ea se desprinde numai sinceritate si dragoste frateasca. Mi-ai scris de Joje ca s-a facut mare, nu scrie acasa, castiga 3-400 de lei pe luna si nu va ajuta, nu a fost acasa de la pasti.
PRIETENI SI APROPIATI. Imi pare f. rau. Credeam ca Joje o sa fie totus un (cuvant indescifrabil) ascultator si bun mai ales in vremurile astea de criza. Dar poate se va indrepta. Dar ceea ce-mi scrii de loiciko draghe ma bucura si mai mult. A promovat cu media 7, este silitor si urmeaza mai departe. As regreta f. mult daca loiciko nu ar urma pana la capat caci din primul moment mi-am dat seama ca va fi ceva in viata. De aceia va rog sa-l incurajati si mai ales ajutat din rasputeri sa reuseasca. Cred ca nici loici nu va uita familia pentru efortul ce-l face pentru el. De altfel, am constatat ca este bun la suflet si f. sincer. Eu nu pot decat sa-i doresc din suflet izbanda deplina, iar el sa nu uite de rolul lui in societate, sa nu uite ca e fiul lui Brigadierul Negrea si sa-l stimeze si ajute. Sa apere interesele celor saraci asa cum fac si eu.
SFATURI BUNE. Mi-ai scris ca tu nu mai mergi la scoala. Imi dau seama de greutatile prin care treceti caci daca ati fi avut mijloace materiale ai fi urmat mai departe caci esti fata inteligenta. Insa vreau sa-ti atrag atentia draga Marioara si sa nu imi ei in nume de rau faptul ca iti dau un sfat care iti va fi folositor mai tarziu. Si anume: Sa nu-ti pierzi timpul fara rost. Nu vreau sa spun cu asta ca daca stai acasa nu faci nimic! Nu! Dar timpul folosestel cat mai bine. Daca inca nu te-ai dus la vre-o croitorie pana in prezent, nu tie timpul trecut, esti tanara. Nu as avea pretentia ca sa

inveti complect meseria sa ei certificat. Dar sa inveti atat cat ti-ar folosi tie. Sa stii ca nu este o rusine asta. Vei vedea mai tarziu ce mult iti va folosi. De altfel poate ca ai si facut lucrul acesta mai de mult. Vei sti ca sora mea Victoria a fost la mine la Bucuresti cand a fost primul proces in 1933 si a stat vre-o 2 luni in care timp a gasit de lucru si a castigat ceva bani din care chiar m-a ajutat si pe mine. Ce bucurie am avut mai ales cand ea mia spus ca datorita insistentelor mele si ajutorului dat la timp a invatat croitoria, astazi fiind o croitoreasa de lux.
De aceia te indemn si pe tine. Ce bine miar fi parut sa va fi cunoscut mai ales cand eram si eu liber. Acum nici surorile mele nu au pe nimeni in viata decat pe mine iar eu la inchisoare.

PRECIZARI ASUPRA EPISTOLEI
Documentul pe care-l propunem spre publicare reprezinta o raritate, la nivelul surselor de informare pe tema biografiilor personale ale fostilor lideri comunisti. Scrisoarea celui care se semna atunci Gheorghe Gheorghiu, iar pentru apropiati George, datata Craiova 21 august 1934, pare a fi adresata, judecand dupa formulele utilizate, uneia dintre surorile sale. Anumite referiri din ea conduc insa la ipoteza ca destinatarul este mai curand o foarte apropiata cunostinta feminina din Dej. Indiferent cui se adresa detinutul politic in varsta de 33 ani atunci, documentul este revelator prin potentialul sau de estimare a conditiilor din inchisoare, relatiilor celor inchisi cu exteriorul si, de ce nu? – psihologia "revolutionarului", prototip al viitorului lider comunist.

MANDRA
In interviul acordat de Mandra Gheorghiu, aceasta comenteaza astfel scrisoarea bunicului ei: "Uitati-va ce scrie in scrisoare. In 1934, el avea 33 de ani. Aici vorbeste cu niste lozinci! Dar m-a impresionat in lozincile astea foarte tare ca nu-i era frica de moarte, el crede in ceva si "ce conteaza – zice – daca am sa mor?. Si daca mor o fac pentru ideile mele" – deci ei aveau schimburi de idei, probabil, acolo. (...) Totusi a facut aproape 12 ani inchisoare! Nu stiu cat de democratic era sistemul ala, sa bagi un neica nimeni la 12 ani de inchisoare! Nu prea era mare democratie in Romania. (...) Ca sa ajunga in inchisoare, o dusese destul de rau sau poate in acceptiunea unora... un om sarac traia atunci mai bine decat se traieste acuma. Il doare sufletul ca nu-i trimite nevasta-sa poze cu fetele. Trebuie inteles si el ca om cu necazurile lui (...) Ce stiu despre parintii lui? Ca erau foarte saraci si ca avea inca cinci surori. (...) Si surorile au venit in Bucuresti. Dar sa stiti ca ele au fost alaturi de el. In chiar anii de condamnare. O sora ii ducea corespondenta cu partidul, din cate am inteles eu. A murit, saraca, pe la vreo 50 si ceva de ani, a facut un anevrism. Pe ea au prins-o cu corespondenta din Doftana, din puscarie. Prinzand-o politia... nu propriu-zis, dar au violat-o. Au violat-o cu o vana de bou. Au batut-o si nu stiu ce i-au facut, saraca... A fost foarte marcata din cauza asta. Sora aceasta era cea mai in varsta, se pare. Cred ca el era cel mai mic."

RANCHIUNA
Paul Sfetcu, cel care a fost 13 ani sef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej, relata despre Dej cu referire la amintirile acestuia din inchisoare: "Nu putea trece cu vederea ca in ajunul "evadarii" a trei dintre condamnati a cerut lui Constantin Doncea si lui Dumitru Petrescu, care aveau cate doua camasi de schimb in plus sa le lase celor care ramaneau la inchisoare, acestia nu au vrut sa renunte la hainele lor, desi stiau ca vor fi transportati in Uniunea Sovietica, unde, fara indoiala, aveau sa fie imbracati cum se cuvenea."

BUN DE CAP
"In opinia muncitorilor se afla urmatoarea judecata: daca e nevoie de cineva sa tina discursuri inflacarate, acela e Doncea, iar daca e nevoie de cineva cu cap bun, acela e Dej." Al. Barladeanu

<u>Detinutii luau lectii de gramatica in inchisoare</u>

Draga Marioara. Dupa aceste insirari de cuvinte care poate te va plictisi cand le citesti sa-ti scriu si ceva din viata noastra de puscariasi. Noi suntem in numar de 7: Petrescu, Doncea, Marin, Chivu, Soni, Vasilichi si eu.

Toti traim intr-o camera si dormim pe paturi comune. Din primul moment cand am venit la Craiova la inchisoare, pentru a fi rejudecati neam luptat mult cu "paduchii de lemn" pe care iam invins gratiei terpentinei si gazului. Cu puricii ne luptam mereu dar tot mai sunt. Mancam de la cazan o ciorba, mamaliga sau paine. Ne-am procurat un primus si gatim noi, cu randul fie care ca la armata. Verdeturile aici sunt f. eftine asa ca cu putin unt-de-lemn gatim minunat inca un supliment de mancare la supa sau ciorba de la cazan. Ducem o viata colectiva incepand de la mancare si pana la lupta pentru a castiga cele necesare in inchisoare, caci de buna voie nu da.

PREGATIRI DE VIITOR. Educatia ne-o facem tot in colectiv, invatam problemele politice Economice si sociale, Stiinta: Geografie, Matematici etc. ca si limbi straine.

Eu dexemplu ma silesc sa invat franceza si rusa. facem discutii f. interesante despre tot si ori ce. La noi nu exista al meu sau al tau. Tot este al tuturor, toti pentru unul si unul pentru toti. Asa trebue sa fim daca vrem sa cladim o lume noua si mai dreapta. Sunt zile senine in inchisoare, dar sunt si zile negre. Zile negre sunt atunci cand ne baga in lanturi, ne bate si ne arunca in carceri zile, nopti si chiar saptamani intregi. Nu se poate fara astea. Calaii nu cunosc mila. La inchisori ca: Doftana, Suceava, Aiud etc. cine intra pe putini ani ese ne om afara, candidat pentru groapa. Iar cine intra cu pedepse grele sa-si ia adio de la viata. La inchisoarea Dotana in celule vara nu poti sta fara haina ca ingheti, iar iarna toti detinutii politici sunt degerati mai ales cei care nu sunt imbracati bine si n-au invelitori. Pentru o mica abatere de la regulamentul inchisorii sunt batuti pana la sange si aruncati in alte celule numite has (H) fara pat, fara rogojina, pe cimentul gol unde mai arunca si o galeata de apa care ingheata cand este iarna pentru a tine cat mai frig, iar detinutului i se ia hainele si este bagat numai in camasa ca sa-l distruga si in fie care seara cate 50 lovituri la popou si spate apoi il arunca indarat. Ca mancare li se da la cei pedepsiti cu has (H) un sfert de paine cruda si neagra ca pamantul si apa, odata pe zi, iar de 3 ori pe saptamana (postul negru) nici paine nici apa toata ziua. De afara nu li se permite ajutoare etc. Acum am auzit ca s-ar mai fi indreptat regimul acolo insa nu stiu precis.

Daca ne respinge recursul cu siguranta ca acolo ne duce. De aceia tiam aratat numai o mica parte din (zilele negre) ca sa ai ideie despre viata noastra. Insa noi nu ne descurajam, caci dupa noi vin altii si altii. Daca noi vom pieri intre zidurile inchisorii ne vor inlocui altii care vor duce opera mare pana la capat. Eu si toti cei care stam inchisi ne-am facut datoria, acum e randul celor ce sunt afara sa si-o faca.

DULCE LIBERTATE. Daca mie dor de ceva, apoi mie dor de libertate de a putea iar lupta caci aici esti cu mainile si cu picioarele legate. Si mie dor mult sa va pot vedea pe voi. Sal vad de Dnul Negrea, pe Dna Luizica sa stam iar impreuna la masa, sa-l vad pe Joje si loiciko draghe sa le mai povestesc despre lume, lucruri si oameni, sa te vad pe tine draga Marioara, sufletul tau bun si sincer. Cred ca nu voi uita niciodata clipa in care mam despartit de voi, parca va vad si acuma: Madama Luizica cu lacrimi in ochi cu bratele incrucisate nu putea rosti decat de ce pleci stai la noi, Marioara incremenita in usa cu ochi mari si plini de lacrami iar la un moment dat se repede spre mine si ma imbratiseaza stranganduma cu bratele ei gingase si ruganduma sa nu plec iar loici tacut privea si el aceasta scena care pe mine ma zguduit asa de tare in cat n-am fost capabil sa scot 2 cuvinte care sa-mi fie intelese asa eram de emotionat. Parca eram un condamnat la moarte cand se desparteste de ai sa-i. Dragii mei, va rog sa ma credeti ca pe drum spre gara cand am plecat din Dej ma mustram singur – de ce nu am putut si eu sa plang macar 2 lacrami, caci in suflet clocotea durerea despartirei ca si cum aveam o presimtire ca nu ne vom mai revedea si cam asa a fost. Apoi cum am fost condus de Dnul Negrea si Joje la gara, ce legatura sufleteasca va spun ca n-am simptito decat numai la voi si mama cu surorile mele in lumea aceasta. Acum nu va am mai aproape decat pe voi pe surioarele mele si clasa muncitoare care nu ma cunoaste personal,

ci dupa fapte. Aceasta dragoste nam simtito nici de la nevasta mea care stiti ce mia facut si mai mult am rugato sa-mi dea fotografia copiilor cel putin so am la inchisoare, dar ma refuzat, spunand copiilor ca ei nau tata! – Ganditiva ce durere am, insa nui nimic, poate mai tarziu cand copiii vor fi mari si vor fi in stare sa judece, cu toata educatia ce le-o da mama lor in contra mea, ei poate imi vor da dreptate vreodata. Daca nu, ce sa le fac! Si asa eu iubesc pe toti copiii tuturor deopotriva si oamenii de bine. Poate ca si ei imi vor rasplati cu o mangaiere daca voi ajunge batranetea si nu voi muri in ocna.
De aceia nu va voi uita nici odata in viata mea pe voi si vorbesc asa de mult de voi tovarasilor mei de suferinta care acum va cunoaste tot asa de bine ca si mine si va doreste cu toate ca nu va cunoaste. Astept raspuns. Cu mult dor si dragoste George

POSTSCRIPTUM
In continuarea epistolei sale, detinutul politic Ghorghe Gheorghiu-Dej se adreseaza aceleiasi Marioare, sotia sa, adresandu-i rugaminti sau trasandu-i sarcini ca unei bune "colege" de partid: "Cred cami vei raspunde cu toata criza caci tiam scris ce multa placere am sa-mi scrii. Ce face unchiul tau si fetitele sunt bine? Dar sotia lui? Ce face Sibian? Complimente din partea mea lui, sotiei si Dsoarei. Deasemenea le multumesc la toti care au venit la proces: lui Sabo – Sot.Mare – Sibian – Campian – Unchiul tau (cuvant indescifrabil) si Dnul Negrea caruia ii multumesc special. Draga Marioara, te rog dute la Sot.Mare si in fine la toti acei de mai sus care au venit la proces si multumestele in numele meu si spunele ca le-am scris la toti de ce nu mi-a raspuns? Cerele adresa exacta ca sa le scriu la Dej. Ce face Mamica? Multe, multe compl. de la mine. Te rog scriemi mult de tot si toate ce se intampla pe acolo,cu ce te distrezi etc. compl. Dlui Struti si Madam Struti. Compl. Doamnei Fodor si tuturor celor ce ma cunosc. Compl.Doctorului Vas – chiar dute pe la el. Saruta pe loici, Joje, Mamica si taticu din partea mea iar pe tine te imbratisez si te sarut cu dor de frate. George"

"Camasile negre"

PAULA MIHAILOV

Primul razboi mondial a fost punctul de plecare al marilor ideologii totalitare: bolsevismul, fascismul si nazismul. Distrugerile umane si materiale provocate de razboi i-au impins pe oameni sa imbratiseze ideile unor lideri autoritari.
ITALIA "VICTORIOASA". Italia, considerata una dintre puterile Europei, a intrat in razboi macinata de crizele politice si economice interne. Victoria cu care s-a incununat in final a fost de scurta durata, pierderile umane umbrind castigurile teritoriale, irosite si ele din cauza datoriilor acumulate. Solutia imprimarii de bani pentru restituirea datoriilor a aruncat tara intr-o inflatie galopanta, care a lovit in primul rand clasa mijlocie. Criza economica i-a impins pe muncitori sa se afilieze sindicatelor si sa recurga la diferite forme de protest, dintre care cel mai des practicate erau grevele.
SOCIALISTII LA PUTERE. Majoritatea sindicatelor se aflau sub controlul Partidului Socialist Italian (PSI), care detinea si cel mai puternic grup parlamentar. Modalitatea prin care socialistii si-au atras simpatizantii, inspirata de revolutia bolsevica, a fost sustinerea unei revolutii in tara, prin care urma sa fie instaurata "dictatura proletariatului".
O alta categorie afectata de ruinarea postbelica a tarii au reprezentat-o soldatii, care, in compensatie pentru jertfele de pe front, cereau o viata prospera si linistita. Dar, din pacate, guvernul liberalului Nitti s-a dovedit incapabil a le oferi asa ceva. Vazandu-si sacrificiile nesocotite de ministrii liberali, fostii combatanti au hotarat sa se alature socialistilor, sporindu-le puterea politica.
NATIONALISTII ACTIONEAZA. Pe langa cresterea influentei socialistilor, Italia mai avea de

infruntat si pericolul nationalismului, ai carui reprezentanti considerau ca soarta tarii lor cazuse in mainile unui guvern slab, dublat de un sistem parlamentar inutil. De aceea, nationalistii s-au grabit sa inlocuiasca lipsa de fermitate a Executivului printr-o actiune proprie. In septembrie 1919, scriitorul nationalist Gabriele D'Annunzio a ocupat cu ajutorul a 2.000 de oameni inarmati regiunea Fiume. Demonstratia sa de forta, care a durat doar un an, a fost modelul dupa care s-a ghidat activistul socialist Benito Mussolini.
COPILUL FOCULUI. Nascut in 1883, Benito Mussolini era fiul fierarului Alessandro, simpatizant socialist, care isi transformase fieraria intr-un "club" de discutii politice. Educat in severul spirit catolic, fiul fierarului va deveni invatator la tara. Convins de lipsa de perspective a meseriei lui, tanarul emigreaza catre Elvetia, unde va munci ca hamal. Situatia sa incerta de emigrant ilegal ii va aduce 11 arestari.
ZIARIST SOCIALIST. Nemultumit de soarta sa, tanarul de 21 de ani se intoarce in tara natala, unde intra in tagma ziaristilor, lucrand pentru un ziar socialist. Prin articolele sale condamna institutia Bisericii si indemna poporul la lupta de clasa. Remarcat, Mussolini capata prestanta in interiorul PSI.
Curand, insa, el afla ca nu impartasea aceleasi idei cu colegii de partid. Daca liderii socialisti condamnau razboiul ca pe o "lupta imperialista" care cheltuia banii muncitorilor, Mussolini vedea in razboi o sansa unica pentru izbucnirea revolutiei mult asteptate. Neintelegerile ivite il vor determina sa paraseasca redactia ziarului oficial al socialistilor (Avanti) pentru a edita o publicatie proprie – Poporul italian. Aceasta va deveni instrumentul principal prin care Mussolini va pleda pentru intrarea Italiei in razboi si pentru conducerea ei dictatorial, in scopul renasterii vechii maretii a Imperiul Roman.
FASCIILE SE ORGANIZEAZA. Dar Mussolini nu se va multumi doar cu publicarea unui ziar. El a realizat ca, pentru a obtine puterea dictatoriala pe care si-o dorea atat de mult, avea nevoie de sustinatori. Impreuna cu fosti soldati, agricultori, sustinut si de anarhisti, nationalisti, republicani, poeti si pictori radicali, Mussolini organizeeaza, in 1919, un grup de 100 de combatanti, numit "Fasci di Combattimento" ("Grupul de lupta"). Punctul comun al membrilor noului grup era ura impotriva statului liberal si dispretul fata de socialisti.
FASCIILE ATACA. Brigazile fasciste nu aveau o ideologie proprie, unica lor arma fiind forta, intruchipata prin incendierea sediilor socialistilor, intoxicarea cu ulei de ricin sau snopirea in bataie a liderilor sindicali. Violentele ai caror protagonisti au fost fascistii au dominat anul 1921, soldandu-se cu 200 de morti si 800 de raniti. Politia, speriata ca modelul negativ al bolsevicilor rusi ar putea fi imbratisat de socialisti, a ramas pasiva, incurajandu-i, indirect, pe fascisti. In paralel cu discursurile publice in care Mussolini facea apel la violenta, el purta si negocieri cu politicienii, incercand sa-i convinga de faptul ca fascismul nu este decat o noua forta politica, care merita inclusa in sistemul parlamentar.
LUPTA PENTRU PUTERE. Paradoxal, primii care accepta o alianta parlamentara cu fascistii au fost deputatii liberali. Cu sustinerea acestora, formatiunea lui Mussolini castiga, in alegerile din mai 1921, 35 de locuri de deputati, printre care se numara si liderul ei. Cu ajutorul brigazilor sale, va actiona in continuare impotriva socialistilor, unul dintre deputatii acestora fiind omorat chiar in Parlament. Lipsa unei doctrine coerente a Partidului Fascist Italian (infiintat in octombrie 1921) i-a permis sa para a fi de partea oricui si fara responsabilitati in fata nimanui.
"MARSUL ASUPRA ROMEI".Momentul culminant al politicii duplicitare mussoliniene a fost organizarea "marsului asupra Romei" (octombrie 1922), la care au participat 30.000 de fascisti. Speriat, si probabil supraestimand numarul manifestantilor, Regele Victor-Emanuel refuza instituirea Legii martiale, care ar fi permis pedepsirea atacatorilor. El deschide astfel calea pentru numirea ca prim-ministru a lui Benito Mussolini, ale carui declaratii de loialitate fata de regalitate parea a nu le pune la indoiala.
PUNCT OCHIT. La instaurarea in functie, Mussolini este salutat printr-o impresionanta parada a simpatizantilor sai – "camasile negre". La carma Guvernului, Mussolini numeste patru ministri fascisti, acaparand posturile-cheie ale afacerilor interne si externe. Obtinand de la Parlament,

hipnotizat de discursurile sale, dreptul de a conduce tara prin decrete timp de un an, Mussolini a reusit, in 1925, sa instituie cenzura presei, sa interzica adunarile partidelor de opozitie, ba chiar desfiinteaza partidele politice si sindicatele libere. Regele, care l-a adus la putere pe Mussolini, a fost trecut si el "pe linie moarta", retragandu-i-se dreptul de a numi ministri. Controlul lui asupra Italiei era complet.

RADACINA
Unii specialisti considera ca fasciile – simbolul fascismului – au apartinut bolsevicilor rusi. In realitate, insa, fasciile au existat din Antichitate. In Roma, demnitarii de stat erau insotiti de lictori, al caror semn distinctiv era fascia – manunchi de nuiele din mesteacan, legat cu o curea si avand in partea de sus o secure.

RAZBUNARE
Una dintre cele mai rasunatoare fapte ale fascistilor a fost asasinarea deputatului socialist Giacomo Matteoti. In 1923, el a adus dovezi clare ale implicarii fascistilor in lichidarea opozantilor socialisti in timpul campaniei electorale si masluirea alegerilor. Din acest motiv, "camasile negre" l-au lichidat in iunie 1924. Desi era capetenia fascistilor, Mussolini a negat orice implicare in asasinat.

BINE CU FORTA
"Daca fascismul a ajuns sa insemne doar ulei de ricin si bastoane de cauciuc, in loc sa fie o pasiune superba care sa-i anime pe cei mai buni tineri ai Italiei, eu sunt de vina. Italienii vor liniste si pace si sa-si vada de treaba lor. Am sa le ofer toate acestea cu dragoste, daca se poate, prin forta, daca este nevoie"
Benito Mussolini, 1925

BATAUSII
"Noi, fascistii, avem un program clar: trebuie sa inaintam calauziti de o coloana de foc, pentru ca suntem ponegriti si neintelesi. Si oricat ni s-ar reprosa violenta, este clar ca trebuie sa lovim in capete tari pentru a le face sa rasune. Noi suntem violenti, pentru ca asa trebuie sa fim"
Benito Mussolini 1921

Nazistii lui Hitler supun si cuceresc Reichul german

PAULA MIHAILOV

Parte a unuia dintre cele mai mari imperii – Imperiul Austro-Ungar – decapitat dupa izbuncnirea primului razboi mondial, Germania parea sa-si fi pierdut in 1918 orice sansa de reabilitare morala, politica si economica. Asemeni Italiei, si Germania postbelica a sfarsit prin a fi macinata de crizele succesive economice si politice. Nemultumiti, oamenii incearca sa supravietuiasca. SCANTEIA NATIONALISTA. In martie 1918, un grup de nationalisti din orasul Bremen se organizeaza in "Comitetul pentru o pace germana justa". Scopul lor – obtinerea unei "paci juste" – era in opozitie cu prevederile Tratatului de la Versailles, care obliga Germania la plata daunelor de razboi, cedarea bunurilor si drepturilor sale de pe teritoriul national, dezarmarea Armatei. In aceste conditii, membrii Comitetului hotarasc sa intre in lupta politica, transformandu-se intr-un minuscul Partid al Muncitorilor Germani, cu doar 60 de membri. Printre personajele care au animat intrunirile noii formatiuni politice prin condamnarea separatismului bavarez s-a remarcat Adolf Hitler. Bavaria era singura regiune in care Legea pentru interzicerea organizatiilor teroriste (1918) nu era aplicata. Popularitatea de care s-a bucurat Hitler i-a adus un loc in Comitetul de Conducere al partidului.

LUPTA CU VIATA. Biografia lui "Der Fuhrer" ("Conducatorul") o aflam chiar din spusele lui, adunate sub titlul "Mein Kampf" ("Lupta mea"), carte pe care o concepe in inchisoare si o scrie dictand-o unui alt detinut.
Orfan de tata de la 13 ani si cu o mama bolnava de plamani, Adolf a fost obligat sa-si intrerupa studiile. Pleaca la Viena, dornic sa studieze pictura, dar este respins de la primul examen de admitere. Pentru a se intretine, a muncit ca hamal in port si pictor de acuarele. Anii petrecuti la Viena au fost cei mai "productivi", in ceea ce priveste cunostintele acumulate, multe dintre ele din domeniul mecanicii si al armamentului. Memoria sa, se pare, era exceptionala.
OFITERUL ANTISEMIT. In acelasi timp, fosta capitala a Imperiului Austro-Ungar, sfasiata de revendicari si divergente, i-a sporit lui Hitler convingerea ca poporul german este superior celorlalte. Participant la cursurile de reeducare predate soldatilor, il cunoaste pe Gottfried Feder, teoreticianul Partidului Muncitorilor Germani, prin care va intra in activitatea politica. Inca din timpul militariei, Hitler se manifesta ca antisemit, fapt ce l-a propulsat in functia de "ofiter cu propaganda", pe care o va detine pana in iulie 1920.
PARINTELE NSDAP. La finalul razboiului, Hitler activeaza puternic in cadrul Partidului Muncitorilor Germani, energia sa atragand peste 3.000 de adepti. Acestia vor fi cei care il vor sustine in 1921 la conducerea partidului, devenit Partidul National-Socialist al Muncitorilor Germani (NSDAP). In cadrul lui, Hitler ii va cunoaste si ii va apropia pe viitorii sai generali – Hermann Goering, un cunoscut "as" al aviatiei, Himmler, un fost administrator de proprietati agricole, si Rudolf Hess. Pe langa infiintarea unui ziar, condus tot de Hitler, Partidul isi organizeaza o mica "armata", inlocuita din 1921 cu "Sectia de asalt" (SA). Prin miscarea de forta pe care o initiase, Hitler atrage si simpatia altor organizatii de extrema dreapta, astfel incat, din 1923, el va fi recunoscut ca si "capetenia" ligii asociatiilor de lupta. Ideea care-i uneste pe toti acestia este aceea conform careia evreii sunt vinovati de starea de decadere a poporului german.
MARSUL ASUPRA BAVARIEI. Varfului crizei economice din Germania, atins in 1923, si tensionarea relatiilor cu Franta, care ocupase bogata zona a Ruhrului, au afectat grav stabilitatea tarii. Luand ca model "marsului asupra Romei", regizat de Mussolini, Hitler preia initiativa. La 8 noiembrie 1923, profitand de o disputa pe care o avea cu Comisarul de stat al Bavariei – von Kahr –, Hitler a organizat un atac asupra unei regiuni bavareze. Rezistenta pe care a dovedit-o von Kahr folosind inclusiv armele impotriva sustinatorilor hitleristi l-a obligat pe Hitler sa se retraga, recunoscand esuarea loviturii. Incercarea de fentare a Politiei nu-i reuseste si Hitler este arestat in doar doua zile si eliberat la scurt timp. O a doua condamnare, de cinci ani, o va primi din cauza participarii la un puci impotriva Münchenului. Din acelasi motiv se va da si un ordin de desfiintare a partidului in fruntea caruia se afla. Dar Hitler reuseste sa scape de puscarie peste doar un an, la interventia chiar a ministrului bavarez al Justitiei.
"RENASTEREA". In timp, formatiunea militantului rasist a cazut in dizgratie, numarul votantilor scazand considerabil. Germania reintra in cadenta Occidentului, imbunatatindu-si politica externa si interna, redresandu-si treptat economia. Din pacate, miscarea nationalista patronata de Hitler renaste si ea. Scapat de inchisoare, primul lucru de care s-a ingrijit Hitler a fost sa reintre pe scena politica. Dar pentru ca intrarea sa se faca in cele mai bune conditii, a apelat la finantatorii puternici din zonele industriale ale Ruhrului si Renaniei, ba chiar si la printii germani expropriati. In 1927, mana forte a Partidul – SA-ul – avea deja 20.000 de membri.
GUSTUL PUTERII. Intr-o tara in care moneda nationala se prabusea, falimentele se tineau lant, iar randurile somerilor se dublau de la an la an, Hitler isi cladeste cariera. Partidele traditionale par a se retrage slabe si tematoare din calea extremistilor de dreapta sau de stanga.
Succesele cresterii numarului membrilor de partid nu sunt, deocamdata, dublate de cele repurtate de Hitler personal. Acesta pierde alegerile prezidentiale din 1932, contracandidatul sau, Hinderburg, primind si voturile comunistilor. Esecul lui Hitler este compensat prin castigarea alegerilor din Prusia si de alegerea apropiatului sau Hermann Goering ca presedinte al Reichstagului.
Odata cucerita o parte a puterii, Hitler va initia negocieri de culise cu mai marii regimului.

Concesiile facute ii aduc lui Hitler numirea ca premier la 30 ianuarie 1933. Dupa instalarea la putere, Hitler adopta si el, ca si Lenin si Mussolini, guvernarea prin decrete, care i-a pastrat intacta puterea deplina asupra Germaniei timp de 12 ani.

"INGINERII"
In inchisoare, Hitler, cu aproape 10 ani mai devreme de acapararea puterii, organiza viitorul cetatenilor germani. A intocmit planuri pentru constructia de apartamente cu cinci camere pentru familia germanului mediu, care se presupunea sa aiba trei copii. Face primele schite pentru un autoturism popular – Volkswagenul – cu cinci locuri, in care sa incapa familia ideala germana. Bunastarea ce urma a fi instaurata presupunea ca va fi platita prin munca oamenilor.

PSIHOZA
In cercurile sale apropiate, Hitler era denumit "Lupul". Isi luase acest pseudonim, se pare, dupa transcrierea gotica a prenumelui Adolf, care aducea cu "Wolf" (lup, in germana). Cartierele sale generale erau denumite "Ascunzatoare lupului", "Vagauna lupului", "Strigoiul" ("Werwolf"). Moftului sau i s-a gasit si o explicatie stiintifica. Specialistii afirma ca el, de fapt, suferea de un dezechilibru psihic in care bolnavii isi imagineaza ca se transforma in lupi.

ORBIRE
Desi starea economica a tarii era deplorabila, Hitler pare a-si procura singur mijloacele de trai. Cartea sa, dictata unui coleg de celula, "Mein Kampf", scrisa si redactata prost, greu de citit, se vinde insa bine si la un pret ridicat. Dar nu din vanzarea cartii Hitler reuseste sa isi cumpere o vila (pe care o mareste si o modernizeaza) si un Mercedes special construit pentru el, in valoare de 20.000 de marci. In iulie 1930, cumpara si Palatul Barlow pentru a servi ca sediu partidului, sub denumirea Casa Bruna.

<u>Legionarii, ucenicii Arhanghelului Mihail</u>

ILARION TIU

Desi cronologic Miscarea Legionara a luat fiinta in 1927, fondatorii organizatiei se afirmasera ca niste nationalisti extremisti activi inca de la sfarsitul primului razboi mondial. Corneliu Zelea-Codreanu fusese membru in toate organizatiile extremiste de dreapta importante, iar la alegerile din 1926 ii scapase printre degete intrarea in Parlament.
ACTUL FONDATOR. Aparent, Miscarea Legionara a fost intemeiata ca un club de prieteni, imediat dupa ce radicalii din LANC au parasit organizatia condusa de A.C. Cuza. Astfel ca, la 24 iunie 1927, Corneliu Codreanu a infiintat intr-o adunare privata Legiunea "Arhanghelul Mihail". La reuniunea initiala au participat in jur de 18 persoane, apropiati ai lui Corneliu Codreanu, iar pentru cateva luni acestia au constituit si nucleul de actiune. Din 1 august 1927, noua organizatie a emis publicatia "Pamantul Stramosesc".
PRINCIPII. Rolul preponderent in noua miscare il aveau tinerii, iar barbatii de orice varsta, din pozitie inferioara, trebuiau sa sustina actiunile tinerilor. Biroul de conducere i-a fost incredintat "Sfatului Legiunii", care urma sa traseze liniile directoare ale organizatiei. A fost creat si "Senatul Legiunii", cu rol consultativ, membrii acestuia trebuind sa aiba cel putin 50 de ani. Corneliu Codreanu a introdus o prevedere de organizare extrem de utila, obligand un nou membru sa-si ia angajamentul ca va aduce in miscare inca alti cinci. S-a adoptat inca de la inceput salutul fascist. Initial se purta costumul national, insa dupa o perioada de timp s-a adoptat camasa verde, dupa model italian.
"INAMICII". Miscarea Legionara si-a afirmat inca de la inceput antisemitismul, mai ales ca fondatorii organizatiei erau cunoscuti ca nationalisti convinsi. Treptat, legionarii au modificat

tinta propagandei lor, din directia evreilor spre politicieni. Corneliu Zelea-Codreanu a sustinut in mai multe discursuri publice ca Romania avea o clasa corupta si imorala, care era preocupata mai ales de bunastarea propriilor afaceri. Codreanu considera ca Romania trebuia sa renunte la viata parlamentara, deoarece prin cearta dintre partide societatea nu prospera. Seful legionarilor sustinea ca doar tinerii sai adepti puteau aduce un suflu nou, acestia fiind adevarata aristocratie romaneasca.

Discursul legionarilor despre comunisti s-a modificat in diferite etape. Initial, in anii ’20, Corneliu Zelea-Codreanu vedea in comunism interesele evreilor, asociind anticomunismul cu antisemitismul. Treptat insa, acesta a realizat ca mizeria in care traiau muncitorii era o cauza reala a comunismului. In timpul grevelor din 1933, Codreanu a sustinut cu diferite ocazii cauza muncitorilor, acuzandu-i pe politicieni ca nu erau in stare sa le asigure conditii mai bune de trai. Dupa acele greve, Miscarea Legionara si-a schimbat tactica fata de comunism, pornind o campanie de atragere a muncitorilor spre legionari. Orice miscare de mase avea nevoie de sustinatori activi, iar muncitorimea se dovedise capabila sa faca opozitie nedreptatilor administratiei.

In 1936, legionarii au infiintat Corpul Muncitoresc Legionar (CML), cu scopul de a organiza muncitorimea industriala dupa model propriu. Acest sector al Miscarii Legionare a fost cel mai activ, atat din punct de vedere al cotizatiilor, cat si al fidelitatii. Chiar nucleul cel mai "dur" al comunistilor, cel de la Atelierele CFR Grivita, a fost "cucerit" de legionari dupa organizarea CML. Nu de putine ori intre legionarii de la Societatea de Tramvaie Bucuresti si comunistii de la Grivita au avut loc mici ciocniri de strada.

PROPAGANDA ORIGINALA. Initial, propaganda a vizat antisemitismul, dupa cum tinerii extremisti actionasera in LANC. Insa esecul alegerilor din 1931 au demonstrat Miscarii Legionare ca acest tip de discurs nu mai era viabil. In fata posibilitatilor financiare reduse, propaganda s-a facut de la om la om. Membrii organizatiilor locale aveau datoria sa distribuie gratuit brosuri si alte materiale tiparite. In perioadele de ilegalitate, aceasta forma de propaganda a fost facuta in secret.

Legionarii nu au elaborat in campaniile electorale programe politice. Codreanu afirma ca politicienii sunt "mari mesteri" in a elabora programe electorale, insa, odata ajunsi la putere, uitau tot ce promisesera. Asa ca el si-a indrumat legionarii sa vina in campaniile electorale cu puterea exemplului. Deoarece erau in majoritate tineri, au participat la actiuni voluntare de intrajutorare a comunitatii locale – repararea de poduri stricate, santuri sau drumuri. Un impact mult mai important l-au avut marile proiecte privind ajutorul dat comunitatilor in constructia de biserici, poduri sau diguri. Acestea erau promise la fiecare campanie electorala de politicieni, dar nu prea erau realizate.

CRUCEA SI PISTOLUL. Cu toate ca ideologia legionara avea la baza principiile crestine, violenta a facut mereu parte din modul de actiune a acestei organizatii. Initial, violentele s-au redus la incidente de strada cu populatia evreiasca sau cu grupuri de comunisti, insa, o data cu dezvoltrea organizatiei la nivel national, situatia s-a schimbat. Intruchiparile violentei legionare au fost asasinarea primilor-ministri I.G. Duca (29 decembrie 1933, peronul garii Sinaia) si Armand Calinescu (21 septembrie 1939).

GARANTII LEGIUNII

Unul dintre sectoarele importante in care au activat reprezentantii legionarilor era cel al functionarilor de stat. Legatura cu mediul functionaresc era facilitata de apartenenta la acest grup a majoritatii liderilor legionari. Dintre functionari, cadrele didactice din scolile primare si secundare puteau activa mai liber, avand influenta asupra tineretului. De asemenea, si printre tinerii slujitori ai Bisericii s-a format un curent legionar. Miscarea Legionara a fost sustinuta si de intelectuali de marca ai societatii romanesti. Acestia au oferit garantii morale discursului legionarilor in publicatii de mare tiraj si importanta. Incepand din anul 1932, revista Gandirea, la a carei conducere se afla Nichifor Crainic (1889-1972, principalul animator si teoretician al

curentului "gandirist" traditionalist.) a inceput sa promoveze ideile legionarilor. Un an mai tarziu, profesorul si filozoful Nae Ionescu (1880-1940, cel mai cunoscut logician roman) si ziarul sau Cuvantul s-au alaturat organizatiei lui Corneliu Zelea- Codreanu. In ziarul sau au scris numerosi membri ai generatiei de aur interbelice ai literaturii si gandirii romanesti – Mircea Eliade, Mircea Vulcanescu, Mihail Sebastian, Emil Cioran. Tot in 1933, mai multi tineri intelectuali au fondat publicatia "Axa", care va deveni un for de dezbateri intelectuale in interiorul Miscarii Legionare.

Nationalistii extremisti romani, in pas cu Europa

ILARION TIU

Valul de nationalism extremist care a acoperit Europa dupa sfarsitul primului razboi mondial nu a ocolit nici Romania. Ca si in Italia si Germania, tinerii nationalisti doreau inlocuirea clasei politice "batrane", pe care o considerau incapabila sa accepte nevoia unui "om nou", "curatat" de defectele societatii traditionale.

Secolul al XX-lea este cunoscut in istorie ca "secolul extremelor". Dupa sfarsitul primului razboi mondial a aparut o noua modalitate de a face politica, bazata pe suportul maselor sociale. Nu doar comunistii au facut apel la multimi pentru a-si manifesta forta, ci si miscarile nationaliste extremiste, intrate in istorie sub denumirea de fasciste. Fascistii si comunistii s-au aflat in permanenta in conflict din punct de vedere ideologic, ducand o lupta de eliminare reciproca.
ROMANIA SI "VALUL FASCIST". Ca si in vestul Europei, miscarile "fasciste" romanesti au aparut ca reactie la agitatiile comuniste de dupa primul razboi mondial. Prima organizatie de inspiratie nationalista extremista a fost fondata la 2 iunie 1919, in randul intelectualitatii din Cluj, sub numele "Statutele de organizare ale Fratiei de Cruce". Aceasta miscare a functionat cateva luni, iar membrii ei s-au reorientat in anii ’30 spre Miscarea Legionara.
La Iasi, in august 1919, a fost intemeiata o alta grupare de tip "fascist", sub denumirea "Garda Constiintei Nationale", sub conducerea muncitorului Constantin Pancu, ca reactie la tulburarile bolsevice din capitala Moldovei. Cea mai insemnata actiune a gruparii s-a consumat in noiembrie 1919, pe fondul grevelor coordonate de grupari comuniste la Atelierele CFR Nicolina. Atunci, un grup de activisti ai "Garzii Constiintei Nationale", condusi de studentul Corneliu Zelea-Codreanu, a intrat cu forta in curtea Atelierelor, a dat jos drapelul rosu de pe un furnal si a arborat steagul tricolor. Dupa stingerea agitatiilor bolsevice organizatia a disparut, desi Corneliu Zelea-Codreanu incercase sa intemeieze in jurul acesteia un partid politic.
EXTREMISMUL ORTODOX. Gruparile extremiste aparute in primii ani dupa sfarsitul razboiului mondial au fost de scurta durata si n-au atras multi sustinatori. Insa in mai 1922, la Iasi, studentii extremisti au pus bazele unei organizatii care se revendica de la ideologia nationalista, dar si de la "traditia crestina" a poporului roman. Atunci, Centrul Studentesc de la Universitatea din Iasi a fost transformat in "Asociatia Studentilor Crestini", redenumita ulterior "Uniunea Nationala a Studentilor Crestini din Romania" (UNSCR). Noua organizatie era condusa de Corneliu Zelea-Codreanu, avand principii prioritar antisemite. Sub umbrela antisemitismului, organizatia lupta si impotriva comunismului deoarece sustinea ca romanii nu pot fi comunisti prin natura natiei, evreii fiind cei care au adus bolsevismul la vest de Nistru. Aceasta asociatie a dirijat manifestarile nationaliste extremiste ale studentilor in anii ’20.
"FASCISTII" IN PARLAMENT. Cea mai importanta miscare "fascista" aparuta in primii ani dupa razboi a fost "Liga Apararii National-Crestine" (LANC). Motorul acestei organizatii au fost studentii nationalistii din "Uniunea Nationala a Studentilor Crestini din Romania", care erau nemultumiti de lipsa de "activism politic" a politicienilor nationalisti. Conducatorul "Uniunii Nationale a Studentilor Crestini din Romania", Corneliu Zelea-Codreanu, facea referire la profesorii Nicolae Iorga si A.C. Cuza, care conduceau Partidului Nationalist-Democrat. Acest

partid era adeptul actiunilor democratice si respingea ideea unor manifestatii de strada pentru "curatirea" clasei politice de oamenii de tip vechi, asa cum cereau studentii extremisti.
Corneliu Zelea-Codreanu si ceilalti studenti extremisti care-l sustineau nu au tinut cont de recomandarile nationalistilor "batrani" si la 4 martie 1923 a organizat o adunare publica la Iasi. La aceasta manifestatie au participat reprezentanti ai profesorilor si studentilor din cele patru centre universitare (Bucuresti, Iasi, Cluj si Cernauti), precum si delegati din 42 judete. Tinerii nationalisti extremisti au propus la acea adunare infintarea unui partid de tip nou, bazat pe mase. Programul partidului era profund antisemit, cerandu-se: limitarea locurilor de munca unde pot avea acces evreii, limitarea posibilitatii de exercitare a profesiei pentru acestia, "numerus clausus" in toate domeniile de activitate (accesul evreilor la functii publice sa fie proportional cu ponderea lor in populatia Romaniei).
LANC-IERUL CUZA. Aceasta actiune a tinerilor extremisti a atras atentia politicienilor nationalisti consacrati. Astfel ca, A.C. Cuza a devenit presedintele noului partid "Liga Apararii National-Crestine". Corneliu Codreanu ocupa locul al doilea in noua grupare politica, fiind desemnat sef cu organizarea. Partidul a ramas fidel sistemului democratic parlamentar, insa promova organizarea alegerilor pe criterii profesionale, dupa model italian. Inca de la inceput au existat neintelegeri datorita revendicarilor radicale ale studentilor nationalisti. Extremismul acestora nu a avut castig de cauza, iar pozitia lui A.C. Cuza s-a consolidat prin castigarea a 4,76% in alegerile din 1926 si intrarea in Parlament.
Intrarea "Liga Apararii National-Crestine" in Parlament a provocat ingrijorare in randul clasei politice, deoarece gruparea condusa de A.C. Cuza era considerata inrudita cu fascistii italieni. In realitate nu au existat contacte serioase cu partidul lui Mussolini deoarece A.C. Cuza nu era adeptul folosirii fortei in dezbaterea politica. Aceasta atitudine a sefului "Ligii Apararii National-Crestine" i-a nemultumit pe studentii extremisti, care l-au acuzat pe acesta ca promova un "nationalism de birou", doar prin brosuri si discursuri. Dornici de "activism", radicalii din "Liga Apararii National-Crestine" in frunte cu Corneliu Zelea-Codreanu s-au despartit de A.C. Cuza in vara anului 1927.

DEMOCRATIA DE TIP ROMANESC

Politicienii romani nu au reactionat intotdeauna contra ascensiunii miscarilor extremiste. Daca in cazul comunistilor, politicienii s-au inteles sa-i izoleze pe adeptii Moscovei, in cazul "fascistilor" consensul nu a mai functionat la fel de puternic. Uneori politicieni democrati de renume s-au "dedulcit", imbratisand extremismul. In aprilie 1935, fostul prim-ministru Alexandru Vaida-Voevod, dupa excluderea din Partidul National Taranesc, a creat "Frontul Romanesc". Aceasta miscare a gravitat in jurul intereselor autoritare ale lui Carol al II-lea. Nu numai Vaida-Voevod a abandonat principiile democratice in politica. Astfel ca, in iulie 1935 Octavian Goga a renuntat la linia moderata a gruparii pe care o conducea – Partidul National-Agrar – si s-a apropiat de LANC. Prin fuziunea celor doua formatiuni a rezultat Partidul National-Crestin, in care au activat elemente fasciste, national-socialiste, dar si fosti legionari. Miscarea a introdus, dupa model european, uniforme cu camasi si a organizat asociatii de tineret paramilitare.

"FASCISTII VERITABILI"

"Revolutia fascista" initiata in Italia de liderul "camasilor negre" – Benito Mussolini i-a inspirat pe unii dintre intelectuali romani, care au creat o prima miscare declarata adepta a fascismului italian, sub conducerea jurnalistei Elena Bacaloglu, intre anii 1920–1921. Aceasta era stabilita in Italia, unde a inceput sa militeze pe langa Benito Mussolini in vederea fondarii unei miscari fasciste in Romania. In 1921, in cadrul Universitatii din Cluj a luat fiinta "Miscarea nationala culturala si economica italo-romana". Aceasta grupare nu a avut mai mult de 100 de adepti si a fost scoasa in afara legii in 1925, cand Elena Bacaloglu a incercat sa o transforme in Partidul National-Fascist din Romania. O alta organizatie care afirma ca se revendica de la fascismul italian s-a infintat in anul 1922, sub numele de "Fascia Nationala Romana". Aceasta activa in

jurul unui grup anticomunist din capitala culturala a Moldovei – Iasiul si a lansat un program in care membrii ei solicitau revendicari sociale pentru muncitori, se proclama agricultura prioritara, iar strainilor, coruptilor si delapidatorilor li se pregateau pedepse drastice. Miscarea nu a avut mai mult de 1.500 de adepti si de aceea nu a ajuns sa dobandeasca vreodata o cat de mica importanta politica.

Fronturile Populare

ILARION TIU

Incepand cu august 1935, Cominternul a cerut partidelor comuniste supuse sa se asocieze cu social-democratii, in vederea alcatuirii unor coalitii electorale. Dupa criza economica mondiala, populatia bulversata era dispusa sa acorde incredere partidelor de stanga, iar Moscova a exploatat aceasta stare de fapt.

In anii marii crize (1929-1933), Uniunea Sovietica a fost ocolita de traumele economice si sociale cu care s-au confruntat statele capitaliste. Propaganda sovietica a prezentat criza ca pe o confirmare a profetiei lansate la Congresul al VI-lea al Cominternului din iulie-august 1928. Atunci, comunistii au plasat capitalismul in "a treia perioada", cea finala, indemnand partidele comuniste sa submineze prin orice mijloace guvernele "burgheze". Cominternistii trebuiau sa infiinteze "sindicate rosii" care sa le concureze si sa le saboteze pe cele social-democrate, considerate exponente ale "fascismului social".

MODIFICARI DOCTRINARE LA MOSCOVA. La inceputul anului 1934, Dmitri Manuilski, profesor la Scoala de Studii Politice "Lenin" din Moscova, a lansat ideea modificarii liniei adoptate la Congresul al VI-lea al Cominternului. In aprilie 1934, Stalin l-a numit in fruntea Cominternului pe comunistul bulgar Ghiorghi Dimitrov. Acesta a domolit discursul Cominternului contra social-democratilor, pe care comunistii internationalisti ii considerau "fascisti sociali".

STANGA CUCERESTE EUROPA DE VEST.Dificultatile economice create de marea criza au permis partidelor de stanga din Europa Occidentala sa se afirme. Astfel ca, in alegerile din 1932 din Franta, radicalii si socialistii au obtinut majoritatea mandatelor in Parlament. Cele doua partide nu au putut realiza o coalitie guvernamentala din cauza divergentelor doctrinare. Astfel ca Partidul Radical a alcatuit guverne minoritare, care au fost instabile in conditiile de criza economica.

Valul stangii europene a atins si Spania la inceputul anului 1931. Aceasta tara trecuse intre anii 1923-1930 prin experienta unui regim militar condus de Manuel Primo de Rivera. Nici noul regim monarhic instaurat in 1930 nu reusise sa revolve criza societatii spaniole. Astfel ca, la 14 aprilie 1931, republicanii si social-democratii au provocat abdicarea Regelui Alfonso al XIII-lea. Coalitia dintre aceste doua partide de stanga controla decizia politica in stat.

OFENSIVA DREPTEI. Atat in Franta, cat si in Spania, fortele politice conservatoare au reactionat la ascensiunea stangii politice. Valul de violente a inceput in Franta in februarie 1934. Atunci, tocmai se instalase un nou Guvern al Partidului Radical, condus de Edouard Daladier. Gruparile politice de dreapta au organizat in Paris, la 6 februarie 1934, o manifestatie in semn de protest. Deoarece demonstratia s-a finalizat cu violente de strada, Politia a intervenit, evenimentele soldandu-se cu 16 morti. Ca raspuns la ofensiva dreptei, organizatiile politice de stanga au declansat manifestatii succesive intre 12 si 16 februarie, in care au denuntat pericolul fascist. Comunistii francezi au participat si ei la proteste, renuntand la tactica sabotarii organizatiilor social-democrate si imbratisand ideea coalitiei antifasciste.

In Spania, in octombrie 1934, fortele politice conservatoare (Biserica Catolica, Armata si marii proprietari de pamant) au inabusit in sange o insurectie muncitoreasca organizata de gruparile de

stanga.
GERMENELE FRONTULUI POPULAR. Dupa demonstratiile din februarie 1934 din Franta, social-democratii si comunistii au inceput discutii cu radicalii privind constituirea unei coalitii antifasciste. Aceste negocieri s-au finalizat in iulie 1934. Cele trei partide au organizat proteste antifasciste comune cu ocazia Zilei Nationale a Frantei – 14 iulie. Atunci a fost constituit un "Comitet de uniune nationala", care si-a propus sa lupte contra raspandirii fascismului in Franta.
OFENSIVA MOSCOVEI. Ghiorghi Dimitrov si ceilalti lideri ai Cominternului au decis sa valorifice optiunea electoratului vest-european pentru stanga. La inceput, Stalin nu a fost incantat de ideea colaborarii comunistilor cu organizatiile social-democrate, insa in octombrie 1934 a admis acest plan. Astfel ca Ghiorghi Dimitrov a inceput pregatirile unui Congres al Cominternului la care urma sa fie dezbatuta o noua tactica internationala a comunistilor.
CONGRESUL AL VII-LEA AL COMINTERNULUI. Din cauza diverselor complicatii organizatorice, noul Congres al Cominternului nu a putut fi tinut pana in vara anului 1935. Acesta a inceput la 25 iulie, cand Ghiorghi Dimitrov a anuntat nevoia unui "front antifascist cetatenesc". Liderii Cominternului au fixat sarcini foarte clare partidelor comuniste in adoptarea tacticii frontului popular. Ei trebuiau ca sub "umbrela" antifascismului sa raspandeasca comunismul in lume. Dimitrov a anuntat inca de la inceput ca se schimba doar tactica, nu si strategia Cominternului. Partidele comuniste trebuiau sa gaseasca solutii de "front unit" antifascist la nivelul fiecarei tari. Dupa castigarea alegerilor, comunistii trebuiau sa includa in programele de guvernare principii economice de tip sovietic: nationalizarea unor sectoare industriale, improprietarirea taranilor saraci etc. Dimitrov i-a informat pe comunistii internationalisti ca ultimul scop al prezentei lor in fronturile populare era instaurarea unui stat de tip sovietic.

Comunistii din Vest, in coalitii guvernamentale

ILARION TIU

Dupa Congresul al VII-lea al Cominternului din 1935, comunistii vest-europeni au initiat negocieri pentru constituirea unor fronturi populare antifasciste. Aceste demersuri democratice au gasit sustinere in societatile occidentale, iar sub umbrela frontului popular, partidele de stanga au reusit sa-si prezinte mesajul.

Dupa finalizarea lucrarilor Congresului al VII-lea al Cominternului, comunistii internationalisti au inceput propaganda privind lupta politica impotriva fascismului. In acel moment, partidele de stanga erau foarte dezorganizate si nu se intrevedeau posibilitati de colaborare guvernamentala. Astfel ca ideea de front popular a castigat in scurt timp adepti atat printre politicieni, cat si in randul populatiei.
CAZUL SPANIOL. Comunistii spanioli s-au conformat repede liniei adoptate de Congresul al VII-lea al Cominternului, lansand ideea "frontului popular" antifascist. Fortele politice spaniole de stanga erau foarte divizate, "frontul popular" reusind sa le stranga sub acelasi semn electoral. In ianuarie 1936, comunistii si radicalii din partidul social-democrat spaniol au intocmit un program care prevedea reforme sociale in spiritul celor expuse de Ghiorghi Dimitrov la al VII-lea Congres al Cominternului. Nu au avut loc dezbateri programatice complexe, fiind acceptata varianta propusa de radicali si comunisti, deoarece s-ar fi iscat neintelegeri ideologice.
Frontul Popular spaniol a castigat alegerile din februarie 1936, comunistii reusind pentru prima data sa intre in Parlament cu 17 locuri. Victoria Frontului Popular a provocat entuziasm si excese printre spaniolii din clasele saracite de criza economica mondiala. Astfel ca, in primavara anului 1936, marile proprietati agricole din sudul Spaniei au fost ocupate de tarani, ceea ce a provocat teama de o revolutie bolsevica. Republicanii au denuntat astfel Frontul Popular, preluand controlul guvernului prin Jos" Giral.

Ascensiunea fortelor spaniole de stanga a provocat reactia militarilor si a partidelor de extrema dreapta. Guvernul Giral a fost sustinut in continuare de socialisti si comunisti, chiar daca, oficial, Frontul Popular nu mai functiona. Ofensiva dreptei a atins apogeul la 17 iulie 1936, cand fortele militare ale generalului Francisco Franco au dat o lovitura de stat. In Spania a inceput un sangeros razboi civil. El a capatat aspecte ideologice, deoarece militarii au fost sustinuti de fascistii europeni, iar republicanii, de fortele democratice de stanga si de sovietici. Moscova a trimis armament si voluntari dintre activistii Cominternului.
CAZUL FRANCEZ. In Franta, ideea coalitiei politice impotriva fascismului a partidelor de stanga a aparut anterior adoptarii de catre Comintern a tacticii frontului popular. Inca din iulie 1934 fusese creat un "Comitet de uniune nationala", din care faceau parte social-democratii, radicalii si comunistii. La scurt timp dupa Congresul Cominternului din iulie-august 1935, Maurice Thorez, seful comunistilor francezi, a declansat campania de constituire a unui front popular antifascist.
Miscarea franceza de stanga era foarte dezorganizata in momentul lansarii ideii de front popular. Cu toate ca stanga castigase alegerile din 1932, guvernarea era instabila, deoarece nu exista un consens parlamentar. Nici dupa crearea "Comitetului de uniune nationala" antifascist situatia nu se imbunatatise, deoarece social-democratii ii acuzau pe radicali ca sunt prea fideli intereselor burgheziei.
STANGA IN ACTIUNE. In mai 1936, in Franta urmau sa fie organizate alegeri generale. Societatea franceza in ansamblu se temea de ascensiunea dreptei, avand in vedere ca, in Germania, nazismul isi consolidase definitiv pozitiile. Stanga politica si-a prezentat oferta electorala la 11 februarie 1935, sub egida Frontului Popular: "Cand acest program va deveni realitate se va observa o mare schimbare: libertatea va fi mai bine aparata, painea mai bine asigurata, pacea mai bine conservata". Programul electoral nu a fost detaliat tocmai pentru a nu se crea dispute ideologice care ar fi putut duce la esecul acestui proiect politic. Noua oferta avea doua avantaje fundamentale – unitatea partidelor de stanga si oferta sociala, care promitea iesirea din criza.
Frontul Popular francez si-a atins obiectivul propus, castigand alegerile din mai 1936. Stanga politica nu a obtinut foarte multe locuri in Parlament fata de 1932, insa avea avantajul unitatii politice. Cele mai multe voturi au fost obtinute de social-democrati, iar liderul acestora, Leon Blum, a format guvernul.
Guvernarea a fost dificila, din cauza problemelor economice. Muncitorii au declansat initial un val de greve, prin care au cerut Frontului Popular conditii mai bune de trai. Ca si in Spania, sindicalistii au ocupat fabricile din marile orase, solicitand guvernantilor modificarea raporturilor dintre patronat si sindicate. Cele mai multe dintre proteste au fost spontane, iar liderul comunistilor, Maurice Thorez, i-a asigurat pe colegii din Frontul Popular ca partidul sau nu va sustine anarhia. Prin negocieri, guvernul a asigurat pacea sociala, introducand o serie de reforme: obligativitatea contractelor colective de munca, saptamana de lucru de 40 de ore, concedii anuale platite, cresterea salariilor cu 7%-15% etc. Insa, treptat, radicalii s-au dezis de programul electoral al Frontului Popular, ceea ce a provocat destramarea acestei structuri in aprilie 1938.
PRAGMATISM. Cu toate ca "fronturile populare" s-au organizat in jurul ideii de lupta impotriva fascismului, guvernele constituite ulterior nu au putut renunta la liniile pragmatismului politic. La 10 iulie 1937, guvernul francez de Front Popular a semnat un acord economic cu Germania nazista, prin care erau relansate relatiile de schimb intre cele doua state. Prin acest acord, nivelul exporturilor franceze a crescut in 1938 de trei ori fata de 1936. Stanga franceza nu si-a respectat promisiunile nici in ceea ce priveste acordarea independentei coloniilor. Mai mult, prin acordul economic cu Germania, statul nazist si-a sporit exporturile in zona coloniala a imperiului francez.
EXOTICII COMINTERNULUI. Dupa congresul Cominternului din 1935, noua linie de colaborare cu partidele social-democrate si organizatiile democratice antifasciste a fost adoptata si de partide comuniste cu mai putina influenta. Comunistii canadieni au initiat o campanie de organizare a unui "front popular" incepand cu toamna anului 1935, concretizata prin ajutorarea

taberei republicane din razboiul civil spaniol.

LEON BLUM, "FRONTISTUL"

Cea dintai personalitate a fronturilor populare vest-europene a fost social-democratul francez Leon Blum. Acesta s-a nascut la Paris la 9 aprilie 1872. Studiile superioare le-a facut la Facultatea de Drept de la Sorbona, acolo fiind atras de doctrina socialista. Dupa primul razboi mondial a devenit deputat, in 1919, iar in 1924 a fost ales presedinte al Partidului Social-Democrat. In perioada 1934-1935, a militat pentru unitatea stangii franceze in fata pericolului nazist, fiind unul dintre cei mai importanti sustinatori ai Frontului Popular francez. Dupa castigarea alegerilor din mai 1936 de catre aceasta formatiune, a fost prim-ministru in doua guverne. I-a sustinut pe republicanii spanioli in razboiul civil, ceea ce a provocat reactia dura a dreptei politice. In februarie 1942 a fost inchis pentru "tradarea tarii" de catre guvernul progerman al maresalului Petain, fiind eliberat in 1945, cand Franta a fost eliberata de sub ocupatia germana. A murit la 30 martie 1950.

MARTOR OCULAR ROMAN

Fostul demnitar comunist Gheorghe Gaston-Marin a participat la evenimentele politice din Franta anului 1936, care au propulsat la putere Frontul Popular. Iata cum descrie in memoriile sale publicate la Bucuresti, in anul 2000, aceasta experienta: "Participarea la conferintele lui Leon Blum la centrul de dezbateri al Partidului Socialist despre «Socialismul in lumea de azi» mi-a permis sa cunosc fundamentul politico-ideologic al Frontului Popular, care a adus atatea schimbari si innoiri in viata poporului muncitor: saptamana de 40 de ore, concedii platite, asigurari sociale mai avantajoase si multe altele de care beneficia acum poporul francez ca rezultat al luptei si al unitatii fortelor de stanga. Participarea la numeroasele mitinguri de la «Velodromul de iarna», «Mutualitatea» si in alte locuri mi-a dat prilejul sa aud cuvantarile lui Maurice Thorez si Jacques Duclos, ale lui Dolores Ibaruri si ale ministrilor spanioli in favoarea republicanilor, pentru recrutarea de voluntari in Brigazile Internationale de lupta impotriva asa-zisei politici «de neinterventie», care lasa mana libera interventiei fasciste si hitleriste si care, pana la urma, a sugrumat Republica Spaniola".

Elisabet Luca – o femeie pe frontul din Spania

LAVINIA BETEA

Viata Elisabetei Luca, prezentata dupa declaratiile sale din ancheta Securitatii in 1952-1954, este o poveste captivanta si necunoscuta inca romanilor. A fost comunista ilegalista, detinut politic, voluntar in Brigazile Internationale din Spania, amanta mai multor barbati si influent personaj al Romaniei.

Elisabeta Luca a fost sotia lui Vasile Luca. Sotul ei – ilustru demnitar in etapa de sovietizare a Romaniei – a fost arestat in 14 august 1952 din pozitia de membru al Biroului Politic, vicepresedinte al Guvernului si ministru de Finante al Romaniei. Dupa metoda sovietica, atunci cand liderii politici deveneau "dusmani ai poporului", sotiile si copiii le impartaseau soarta. Nu stim ce s-a intamplat dupa arestare cu cei patru copii ai familiei Luca (toti copii infiati), dar sotia a fost arestata, doua zile mai tarziu, la 16 august 1952.
Ca bune membre si activiste de partid, acestea isi faceau, de obicei, constiincios autocritica. Prilej cu care propria viata era intoarsa pe dos, dar si aratate din ea lucrurile cele mai murdare si umilitoare. Asemenea declaratii sunt insa si un bun prilej de cunoastere a unor amanunte mai deosebite din biografia si din activitatea ilegalistilor, altfel considerate mari secrete.
BETTY BIRMAN. Ce aflam din biografia Elisabetei Luca prezentata liniar in sase procese-

verbale de interogatoriu? Pe numele ei real Betty Birman, s-a nascut la 1 ianuarie 1909, in comuna Balotica, raionul Balti din Basarabia. A luat legatura cu miscarea muncitoreasca in 1933, la Cernauti, prin Waissman Avram, pe atunci student si membru in PCdR.
A fost arestata pentru prima data la 11 mai 1934, la Cernauti. Avea mai putin de 23 de ani. In momentul arestarii, era membra in Comitetul local MOPR de la Cernauti. Sarcina ei fusese sa tina legatura cu toate organizatiile "Ajutorului Rosu" din regiune. "Atunci mi-au rupt osul la piciorul stang si am cazut in nesimtire", aminteste ea despre arestare. Cu toata aceasta bataie, nu a recunoscut ceea ce ii cereau anchetatorii sai. Abia cand i s-a spus ca acela care o daduse pe mana Sigurantei fusese legatura sa superioara de partid, un anume Kimfeld, dupa propria expresie "si-a pierdut moralul". Dupa cercetare este dusa la inchisoarea militara din Iasi, unde a ascuns faptul ca tradase numele altor comunisti.
In 1952 insa, securistii care o ancheteaza cerceteaza dosarele Sigurantei si descopera declaratiile ei in care nu doar pe Brender il tradase. In septembrie 1934 a fost eliberata pe cautiune in urma unei sume de bani depuse de fratele ei, Simca Birman. La Cernauti s-a intors cu acelasi Waissman, care conta ca iubit si initiator al ei in activitati politice comuniste. Aceasta isi facuse intre timp serviciul militar, iar la Cernauti incearca impreuna sa organizeze o sectiune a "Ajutorului Rosu". Abia in septembrie 1935 a fost primita in partid. Nu stie – conform practicilor din ilegalitate – cine o recomandase, dar confirmarea i-a dat-o instructoarea CC al PCdR, Lenuta Tudorache, prin acelasi Waissman.
FUGA IN OCCIDENT. La 7 noiembrie 1935 a fost din nou arestata, fiind eliberata abia in 1936. Pleaca dupa aceea la Iasi, unde legatura cu partidul a luat-o prin Simion Bughici. A facut "munca tehnica", declara ea, pana cand incepe "Procesul celor 106". In acest moment, de teama de a nu fi din nou arestata, se ascunde la fratele ei, secretar la avocatul Silim, prefectul judetului Hotin. Acesta a facut rost de pasapoarte pentru ea si pentru Waissman, cu care au plecat in Cehoslovacia.
Cei doi fugari au stat la Brno in august-decembrie 1936. Acolo i-a cunoscut pe Simion Zaigher si pe toti ceilalti evrei comunisti care activau in "grupul de studenti romani".
Ce puteau face acesti fugari tineri cu mintea plina de avant revolutionar? Ceea ce visau toti cei din categoria lor intr-o asemenea vreme: demersuri sa plece voluntari in Spania. Astfel ca au plecat intr-acolo pe cararile deschise de Moscova. Au ajuns in Elvetia, la Bassel, unde prin redactia revistei Rundschau au venit in contact cu "Ajutorul Rosu". Din acest punct au stabilit contacte cu partidul comunist elvetian, unde au expus intentiile lor. Li s-a comunicat ca numai de Waissman ar fi nevoie pe frontul spaniol, unde acesta a si fost trimis cu primul transport. Pentru ea, neavand pregatire militara ori sanitara, nu se intrevedea utilitatea. Prin urmare, cuplul se destrama. Ramasa singura, Betty a preferat insa sa plece in Franta (ilegal, folosind pasaportul unei elvetience cu dreptul de a trece granita pentru 24 de ore). Ajunsa la Paris, il reintalneste pe Tuliu Blumental, relatia fiind sintetizata in termenii seci ai anchetei "relatii intime". De fapt, fiecaruia dintre cei doi fugari trebuie sa-i fi fost mai usor cu plata mesei si chiriei in traiul in doi.
In ianuarie-august 1937, cat a fost la Paris, nefiind recunoscuta ca emigrant politic de catre conducerea Emigrantilor Politici Romani din Franta, nu are activitate politica. Si-a castigat existenta ca femeie de serviciu. Ca activitate politica, participa la mitingurile organizate de PCF pentru ajutorarea Spaniei Republicane. Dupa o vreme si-a procurat acte de identitate cu ajutorul Ligii pentru Drepturile Omului.
"BRIGADIERA ROSIE". In urmatorul interogatoriu este relatat drumul spre Spania. Nu are, desigur, bani si recurge la ceea ce se va numi "plata in natura" – intai un olandez, apoi un spaniol – ajutorul de comandant al vasului care o transporta de la Marsilia la Barcelona. Ajunsa in contact cu autoritati ale "brigazilor rosii", a fost repartizata la Albacente la Directia Serviciului Sanitar al Brigazii Internationale, la Serviciul de Presa. Si-a dat repede seama – dupa cum declara ea – ca nu poate face fata si va lucra ca responsabila a unui depozit de alimente si imbracaminte pentru raniti. Dupa cateva zile devine administratora intregii case a Directiei Serviciului Sanitar. Paralel colaboreaza si la Buletinul Unitatii Romanesti "cu poezii, cantece, marsuri, schite si articole" si se

ocupa de alfabetizarea personalului de serviciu al Directiei Serviciului Sanitar.

THOREZ
Cel mai important lider comunist vest-european in perioada interbeica a fost francezul Maurice Thorez. Acesta s-a nascut la 28 aprilie 1900 la Noyelles-Godault (Franta). Confruntat de mic cu saracia, s-a angajat miner la varsta de 12 ani. In 1919 a intrat in partidul social-democrat. Dupa ruperea partidului social-democrat in 1923, Thorez a ales factiunea comunista. In 1927 a fost arestat pentru zece luni datorita actiunii sale contra razboiului Frantei cu Marocul (1925-1926). Dupa eliberare a adoptat principiile cominterniste ale luptei de clasa. In 1934 si-a domilt tonul si a acceptat sa colaboreze cu social-democratii si radicalii contra fascismului. In calitate de membru al coalitiei guvernamentale a Frontului Popular (1936-1938) a sustinut interventia guvernului francez in razboiul civil din Spania, prin trimiterea de ajutoare materiale si armament pentru tabara republicana. In 1939 a emigrat clandestin in URSS, fiind declarat dezertor. Dupa reintoarcerea in Franta (noiembrie 1944) a reorganizat Partidul Comunist Francez (care a obtinut 28,6% in alegerile din nov. 1946). In perioada ianuarie 1946-mai 1947 a fost viceprim-ministru in mai multe guverne. A murit in URSS la 12 iulie 1964.

DISCIPLINA
La Moscova, in 1941, Elisabeta Luca a facut cunostinta cu legile dure ale disciplinei in munca sovietice din vreme de razboi. "De la 1 iunie – declara ea anchetatorilor – am fost repartizata la Editura de Stat in limbi straine, unde am lucrat pana in iulie. In acest timp, adica la 23 iunie, gresind tramvaiul, am intarziat circa o ora si am fost data in judecata si achitata la proces. Din iulie, concomitent cu aceasta munca, am lucrat si la Comintern, Sectia romaneasca, unde am trecut definitiv in luna august 1941."

<u>Ancheta sotiei "tradatorului" Vasile Luca</u>

LAVINIA BETEA

Dupa razboiul civil din Spania, Elisabeta Luca a trait o vreme in Uniunea Sovietica. A practicat in viata ei numeroase meserii, de la femeie de serviciu la informatoare NKVD. Dupa arestarea sotului sau, Vasile Luca (1952), numele ei a fost sters din viata publica romaneasca.

Un capitol important in existenta Elisabetei Luca pe front este cunostinta cu Petre Borila, care este responsabilul politic al grupului roman din Spania. Betty devine secretara responsabilului Borila pana in iunie 1938. Ancheta condusa temeinic de securisti continua cu interogarea "fostului sot" Waissman. Desi nu se afla in respectivul dosar, din ancheta rezulta ca era arestat, ca sionist, din 1949. Desigur ca acesta nu povesteste clipele frumoase petrecute impreuna, nici calitatile care l-au atras la cea care fusese Betty Birman pe vremea cunostintei lor. Barbatul se executa de obligatia interogatoriului la care este supus in spiritul cerintelor acestui tip de scriituri – mizerii si lucruri compromitatoare despre omul in legatura cu care esti intrebat. Astfel, povesteste el, Betty Birman s-a acomodat foarte repede in Spania, unde "a inceput o viata imorala si mult timp a convietuit cu reprezentantul CC al PCR Petre Borila". Din declaratia sa rezulta si ca tanara femeie ajunsese la Comintern sub protectia lui Borila. Datorita lui "s-a aranjat" si ca secretara tehnica a Anei Pauker. In momentul anchetei, Borila este membru al CC al PMR si presedinte al Comisiei Controlului de Stat.
"ELEMENTE TRADATOARE". Din iunie 1938 pana in februarie 1939, Betty traise la Barcelona, lucrand pe langa Sectia de cadre B1 de pe langa CC al Partidului Comunist spaniol. In urma unui bombardament masiv asupra orasului Figueros, unde se afla evacuat CC al PCS, s-a

hotarat trecerea frontierei franceze. Intrebarea anchetatorului la finalul interogatoriului din acea zi este departe de vreun interes politic. Pe el il intereseaza "ce elemente tradatoare" a cunoscut sotia "tradatorului Luca" in Spania.
Interogatoriul continua in ziua urmatoare pe tema vietii sale in Franta. Impreuna cu un grup de femei spaniole, Betty s-a internat in lagarul din Perpignan. Dupa ce-a primit "directiva" sa evadeze, a cautat sediul PCF si s-a prezentat acolo. A fost repartizata in familia unui feroviar francez, de unde ajunge la Paris. Acolo intra in legatura cu conducerea emigrantilor romani (compusa, dupa declaratiile ei, din Pier Suciu, Grosu si Boris Bruhman). Se ocupa cu strangerea de fonduri pentru voluntarii romani ce fusesera in Spania, emigrati, conform ordinelor Cominternului, in Franta. A fost numita reprezentanta romanilor in Comitetul pentru Ajutorarea Spaniei Republicane. Se ocupa in aceasta calitate de strangere de fonduri, organizand excursii, chermeze si ceaiuri.
FEMEIE DE MENAJ. Legatura sa superioara de partid este in aceasta perioada Alexandru Buican (dupa 1944, ziarist la Scanteia). Cat despre viata personala, se intretinea spaland rufe cu ora prin diferite case pariziene sau ca femeie de serviciu. In vara anului 1939 era casatorita cu Boris Zelter (nume de partid Rene). Acesta s-a inrolat curand voluntar in Armata franceza si tot curand cade prizonier la nemti. In aceasta imprejurare, ea isi imbunatateste mijloacele de trai primind pensie ca sotie de voluntar francez. Cand trupele germane au ocupat Parisul, a plecat pe jos cu un grup de romani. Din cauza situatiilor intalnite s-a reintors la Paris, unde a aflat de "eliberarea Basarabiei si Bucovinei de catre sovietici". Evident ca, fericita de noutate, doreste sa ajunga pe meleagurile natale, unde nu mai exista pericolul de a fi vanata ca evreica. Astfel ca participa, timp de doua luni, la un curs de croitorie infiintat pe langa Ambasada URSS (probabil cu intentia de a-i pregati pe viitorii cetateni sovietici intr-o munca utila societatii noi in care vor fi primiti). Cu ocazia plecarii, au fost "instruiti" de Ambasada sovietica de la Paris. Informatia se reduce la atat, instructia fiind, probabil, din categoria secretelor care priveau "marele prieten de la Rasarit". In octombrie 1940, s-a prezentat la Consulatul sovietic din Vichy. Fiind multi doritori de reintoarcere, iar mijloacele putine si costisitoare, a trebuit sa astepte, din noiembrie 1940 pana in martie 1941, la Marsilia, plecarea. In acest timp, s-a intretinut lucrand ca educatoare la o gradinita de copii.
IN TARA SOVIETELOR. In 14 noiembrie 1952 urmeaza un alt interogatoriu, pe tema sederii sale in Uniunea Sovietica. A ajuns in martie 1941 pe taram sovietic, fiind primita cum se cuvine. Timp de doua luni a stat in case de odihna la Momino si Soci pentru refacere. Apoi a fost trimisa la lucru. Aici a ramas pana in iunie 1943 si a lucrat in redactia postului de radio "Romania Libera". Redacta articole pentru emisiuni si era concomitent, in functie de nevoi, dactilografa sau spicherita. Totodata, scria povestiri, schite literare, poezii si cantece pentru postul de radio Moscova, ora in limba romana. A lucrat si ca secretara a Anei Pauker – la acea ora personajul care reprezenta comunistii romani la Moscova –, tinand legatura cu comunistii romani care se aflau, in vreme de razboi, in Asia Centrala. Din iunie 1943, pe linie de Comintern, a primit o alta misiune – a devenit lector al Scolii antifasciste a prizonierilor romani de la Tolite, regiunea Svanova, unde avea 45 de cursanti.
IESIREA DIN SCENA. In aprilie 1953, pe procesele-verbale de interogatoriu care contin povestea de viata a Elisabetei Luca, anchetatorul Francisc Butyka scrie "sa fie demascata ca agenta". Iar argumentele "demascarii" sunt declarate de ea in interogatoriile viitoare – legaturi cu sionistii, transferuri ilicite de bani din fondurile statului in folosul rudelor sale etc.
Dupa mai bine de doi ani de anchetare, a fost pusa in libertate in 19 noiembrie 1954, pe baza unui referat, declaratiile sale fiind probe acuzatoare in procesul de condamnare la moarte al sotului sau.
Din momentul arestarii insa, iesise din viata publica romaneasca.

CALATORIE APROBATA

Intr-un alt interogatoriu, Elisabeta Luca povesteste cum si-a cunoscut sotul din cauza caruia se

afla in 1952 arestata. De remarcat ca anchetatorii n-au fost interesati sa afle cum s-a maritat cu Vasile Luca, de vreme ce in Franta primea pensie de nevasta de voluntar si de nicaieri nu reiese ca sotul ei, numitul Rene, murise pe front ori ca divortasera. L-a cunoscut pe Vasile Luca in aprilie 1943, cand a primit sarcina de la Ana Pauker sa-l ajute sa-si redacteze autobiografia, Luca necunoscand bine limba romana. La Hotelul Moscova, unde el avea o camera si unde se ducea, conform sarcinii primite, in orele ei libere, s-au stabilit intre ei "relatii stranse" si au hotarat sa se casatoreasca. "Cu aprobarea cui?", este intrebarea anchetatorului, nepotrivita intr-o lume normala, cu referire la casatorie. Nu au avut aprobare de casatorie, raspunde Elisabeta Luca. I-a chemat insa "la intrebari" Gheorghe Dimitrov, mirat de grabnica uniune. Conducatorul Cominternului s-a declarat insa de acord.

LITERATURA
Razboiul civil din Spania a avut printre scriitori cronicari si analisti ilustri. George Orwell (foto) – al carui roman "1984" este binecunoscut cititorilor romani – a participat la acel razboi de partea fortelor republicane. Andre Malraux descrie infruntarea in "Speranta". In ceea ce-l priveste pe Ernest Hemingway, experientele razboiului civil l-au condus la scrierea romanului "Pentru cine bat clopotele", transpus cinematografic, cu Ingrid Bergman si Gary Cooper in rolurile principale.

COMISIOANE TOVARASESTI
In ancheta, Elisabeta Luca declara unele dintre "relatiile neprincipiale" avute. Astfel, in 1948 i-a dat lui Vladescu-Racoasa, ministrul Romaniei in URSS, 1.500 de ruble sa le expedieze in trei rate fratelui ei, Sulim Birman, la Cernauti. In decembrie 1949, pe cand se afla la Moscova, la sesiunea Federatiei internationale a femeilor democrate, fiind instiintati mai inainte de ea, au venit la Moscova sa o vada fratii ei care traiau in URSS. Cu acest prilej, cu titlu de imprumut, a luat de la Simion Bughici – in acea vreme ambasador al Romaniei la Moscova – suma de 10.000 de ruble, ce urma sa o ramburseze in bani romanesti in tara. Suma – imensa pentru acea vreme – nu a fost niciodata data inapoi statului roman. In 1950, cu ocazia plecarii la Moscova a lui Alexandru Barladeanu, ministrul Comertului exterior din acea vreme, a trimis, din nou, 1.000 de ruble pe adresa rudelor. In 1951, pe cand se afla in concediu in Uniunea Sovietica, a trimis alte 3.000 de ruble rudelor sale. Interesant este ca nici unul dintre demnitarii care stiau ca incalca legile transferand in mod ilicit sume de bani intr-o tara straina nu o refuza pe sotia preaputernicului Vasile Luca in momentul in care ii fac comisioane.

<u>Editorial: Debutantul Ceausescu</u>

LAVINIA BETEA

Procesele numeroase intentate comunistilor in 1936 sunt efectul confruntarii din scena politica romaneasca a celor doua extreme ale stangii si dreptei sale – comunistii si legionarii.In chiar zilele desfasurarii faimosului proces de la Craiova, la Chisinau se tine Congresul Partidului National Crestin. Prilej cu care A.C. Cuza declara: "O mare primejdie ameninta existenta neamului romanesc (...). Lumea, in special Europa, se imparte in doua: de o parte, cei care lupta pentru nationalismul constructiv, iar, de alta, tabara destructiva". Aparandu-se de acuza ca "nationalismul constructiv" ar fi reprezentat de "oamenii nemtilor" in Romania, A.C. Cuza ii invinuieste numai pe opozanti ca s-au pus in slujba unor interese straine. "Cealalta grupare, comunismul destructiv – zice el –, are in dosul ei pe straini. In principiile lor si religia lor rezulta ca ei lupta pentru distrugerea popoarelor."
Aceasta este atmosfera fierbinte in care se deruleaza procesele anticomuniste ale anului 1936. In anii puterii lui Ceausescu, singurul proces despre care se va vorbi cu amanunte va fi cel de la Brasov, proces datorita caruia tanarul Ceausescu debuteaza ca personaj de presa. Dintre cei 19

tineri condamnati, doar numele lui Ceausescu va fi retinut de manualele de istorie contemporana a Romaniei care trateaza, in anii ’80, respectivul proces ca eveniment de epoca. In ele, Nicolae Ceausescu va fi prezentat ca secretar al Comitetului Judetean UTC Prahova, arestat in timpul sedintei tinute cu tinerii utecisti.
Ceausescu nu fusese insa arestat in vreun "sediu" al ipoteticei "judetene". Dupa propria declaratie, faptele se petrecusera astfel: "Sosit la Targoviste (de la Bucuresti, n.n.), am plecat in directia care pleaca inspre comuna Ulmi, ca sa ma duc la un cunoscut al meu pe care il cunosteam din Bucuresti, pe cand era lucrator (legator de carti), ca a venit pe la noi sa-si repare pantofii. Am venit la prietenul meu singur, fiind somer ca sa stau singur pana cand oi gasi de lucru la Targoviste ca sa lucrez. Sosind aici la prietenul meu in Ulmi am fost arestat, negasind nimica la mine jandarmii, de care am fost arestat si condus la post".
Acuzatiile care i se aduc lui Ceausescu sunt "detinere de mijloace de provocatiune la comiterea de infractiuni calificate, crime sau delicte; participarea la asociatiuni secrete". Fusese, in fapt, ca si cazul celorlalti acuzati, o "arestare preventiva", in spiritul vremii.
Cum se face insa ca, din cei 19 tineri, doar doi – Ceausescu si un anume Victor Tarnovschi – primisera pedepse mai mari? Doi ani si sase luni inchisoare, o amenda de 2.000 de lei si un an domiciliu fortat in localitatea natala fusese sentinta data lui Ceausescu. Din documentele procesului reiese ca Tarnovschi "insultase" completul de judecata, Ceausescu alaturandu-i-se. Momentul atrage atentia presei. Iar Eugen Jebeleanu ii consacra in Cuvantul liber, din 16 iunie 1936, un articol in care Nicolae Ceausescu este prezentat elogios ca tanar antifascist razvratit. "Ceausescu are 19 ani (neimpliniti) si este cizmar, scrie gazetarul. Ne explica pentru ce au fost condamnati, el si Tarnovschi, si in ce consta ultrajul." Din reproducerile ulterioare ale articolului vor lipsi insa aceste "amanunte" – meseria lui Ceausescu si numele celuilalt tovaras.
Portretul facut cu acest prilej va fi insa reluat, pana la saturatie, cu orice prilej (cu omisiunile mentionate):
"Ceausescu e un copil. Dar un copil cu o inteligenta de o maturitate surprinzatoare. E scund, slab, cu ochii mici si vioi, doua boabe de piper. Vorbeste limpede, putin prea repede, parca voind sa spuna deodata tot ce stie. Are nouasprezece ani, dar a vazut si a patit ca pentru nouazeci.
Bataie? Ho-ho, si inca cum!
Jandarmii nu se joaca.
O spune totusi simplu, ca pe un lucru devenit firesc, schitand din cand in cand cate un gest: trei degete unite, descriind cercuri, ca pentru rotunjimea frazelor".
"Nu a implinit 20 de ani (nici nouasprezece) si a fost si el condamnat, in aceeasi sedinta de sambata, la sase luni inchisoare tot pentru ultraj.
SI anume pentru ca – la auzul pedepsei date lui Tarnovski – s-a adresat Consiliului, spunand ca se solidarizeaza cu camaradul sau. Inima tanara si generoasa, se ne miram ca i s-au mai dat sase luni de inchisoare?
Va trece vara, va veni toamna si il va prinde si lapovita. Ceausescu cu cei 19 ani ai sai, nu le va putea simti si nu le va vedea, ca altadata, la el, la tara."
Dupa venirea comunistilor la putere, Eugen Jebeleanu nu a mai scris niciodata despre Ceausescu. A contat insa ca unul dintre cele mai influente personaje din breasla scriitorilor. Onorariile primite cu prilejul fiecareia dintre miile de reproduceri (partiale) facute articolului sau vor fi ajuns, desigur, sa reprezinte o mica avere. Dupa zvonurile vremii, invitat sa colaboreze la un "volum omagial", Jebeleanu si-ar fi motivat refuzul astfel: "Eu am scris despre el pe vremea cand nu scria nimeni, acum scrieti voi...".

Procesul de la Craiova

RODION IUTIS

Procesul Anei Pauker si al altor optsprezece comunisti a fost programat sa aiba loc in Bucuresti, dar autoritatile au hotarat sa-l mute la Craiova, din motive de "siguranta nationala". Desi procesul s-a bucurat de o popularizare intensa in tara si in strainatate, acuzatilor li s-au dat pedepse mari.

In noaptea de 12 iulie 1935, Ana Pauker a fost arestata la Bucuresti, impreuna cu doi membri ai Secretariatului Partidului Comunist din Romania, care functiona in ilegalitate, Smil Marcovici si Dimitrie Ganev. Tot in acest lot au fost inclusi si sotii Kaufman, chiriasii locuintei clandestine in care s-a desfasurat sedinta conspirativa. Ceilalti paisprezece comunisti au fost prinsi la inceputul lunii iulie 1935, cu ocazia unei sedinte a Uniunii Tineretului Comunist.
DIN NOU CRAIOVA. Data inceperii oficiale a procesului a fost stabilita la 5 iunie 1936, in Bucuresti. Autoritatile au fost insa nevoite sa transfere judecata departe de Capitala, din cauza amplelor manifestatii procomuniste care s-au desfasurat timp de trei zile in fata cladirii Consiliului de Razboi din Bucuresti. S-a ajuns chiar la situatia cand soldatii au fost nevoiti sa traga focuri de avertisment, pentru a linisti multimea.
Audierile au fost stramutate la Craiova, oras in care exista o slaba miscare antifascista si cu experienta in materie de procese comuniste. Cu doi ani in urma, acelasi tribunal a emis condamnarea ceferistilor de la Atelierele Grivita. Pentru evitarea evenimentelor din Capitala, procesul n-a fost judecat in oras, ci in sala cazarmii unitatii de geniu, aflata la sapte kilometri de Craiova.
"ANTIFASCISTII". Cei nouasprezece inculpati, in ordinea in care au figurat in actul de acuzare, au fost: Ana Pauker, Smil Marcovici, Dimitrie Ganev, Estera Radosovetki, Emanoil Kaufman, Andor Bernat, Vilma Kajesco, Donca Simo, Ladislau Adi, Bruc Samoil, Herbach Iancs, Schoen Ernest, Csazsar Stefan, Ana Csazsar, Naghy Stefan, Alexandru Moghioros, Liuba Chisinevschi, Grimberg Leizer si Alexandru Draghici.
Principala acuzatie care li se aducea comunistilor de catre acuzator, reprezentat de colonelul-magistrat Popescu-Cetate, era aceea de "activitate impotriva Statului Roman si tulburarea linistii publice". Acuzatii comunisti beneficiau de sustinerea unei echipe de 24 de avocati, majoritatea din Bucuresti, in frunte cu Lucretiu Patrascanu si Ion Gheorghe Maurer. Patrascanu avea sa fie exclus la un moment dat din sala, fiind suspendat intre timp de Baroul de Avocati Ilfov, din care facea parte, pe motiv ca a fost implicat in "tulburarile de la Grivita". Prezenta avocatilor straini la proces, in numar de sapte, a contribuit din plin la mediatizarea la nivel european a evenimentului.
Masurile de siguranta luate de autoritati au fost fara precedent. Acuzatii au fost transportati de la Bucuresti cu trenul, fiind paziti de o suta de jandarmi. In fiecare zi inculpatii erau adusi in sala in lanturi, femeile legate in grupuri cate trei, iar barbatii incatusati separat. Pentru paza cazarmii au fost mobilizati toti jandarmii din judetul Craiova, fiind plasati la mare distanta in jurul cladirii, iar la poarta unitatii "veghe o mitraliera". Accesul in sala era permis exclusiv ofiterilor si agentilor de Siguranta. Desi procesul a fost intens mediatizat de catre presa, ziaristii au avut acces in sala de judecata numai in cazul in care descriau in mod "rezonabil" dezbaterile.
MII DE MARTORI. Propaganda comunista miza pe o desfasurare cat mai indelungata a procesului, citand in instanta 6.000 de martori. Printre ei s-au aflat personalitati din toate partidele politice romanesti, dar si simpli curiosi.
CONFLICTE DE STRADA. Procesul s-a desfasurat paralel si in strada, intre cele doua tabere: comunisti si legionari. In majoritatea centrelor universitare, studentii legionari ardeau ziarele Adevarul si Dimineata, proclamandu-le "fituici comuniste". Adversarii lor au ripostat, formand "Comitete de eliberare a Anei Pauker", convocand adunari, organizand manifestatii si adresand proteste ziarelor si autoritatilor.
La finele procesului, care a durat o luna, cu cate doua sedinte pe zi, cei trei lideri ai Secretariatului PCdR, in frunte cu Ana Pauker, au primit pedeapsa maxima pentru genul de infractiune la care erau incadrati: 20 ani inschisoare si amenda 100.000 de lei pentru "tulburarea ordinii publice", fiecare. Ceilalti acuzati comunisti au primit pedepse de la cinci la noua ani

inchisoare. Totalul pedepselor acordate de catre Consiliul de Razboi al Corpului I Armata insuma 155 de ani de inchisoare, 190 de ani interdictie corectionala si 3 milioane de lei despagubiri civile.

Militantii comunisti se dau in spectacol

RODION IUTIS

Procesul Anei Pauker de la Craiova a adus o mobilizare fara precedent a comunistilor romani. Cominternul a dat dispozitii ca evenimentul sa fie folosit ca tribuna de propaganda, asa cum se intamplase in "procesul ceferistilor" din 1934, desfasurat tot la Craiova. La proces au participat chiar si sustinatori occidentali.

Procesul Anei Pauker si al tovarasilor ei din conducerea Partidului Comunist din Romania (Smil Marcovici si Dimitrie Ganev) a atras atentia presei asupra evenimentului. Gazetarii de dreapta au fost extrem de ostili comunistilor, fiind etichetati ca "spioni ai Moscovei" sau "straini de tara". Totusi, in momentul procesului (iunie-iulie 1936), mesajul comunistilor se schimbase radical, in conformitate cu indicatiile Cominternului. Ei nu mai cereau destramarea statului national, ci se plasau pe linia "luptei contra fascismului". Pe de alta parte, presa de stanga era ultradramatica, prezentand conditiile de detentie a inculpatilor in culori sumbre: "In cetatea banilor olteni se judeca, intr-un vacarm de lanturi, catuse si proteste ale unei splendide aparari, procesul celor nouasprezece antifascisti". (Adevarul)
Pentru cetatenii "de vaza" ai Craiovei, procesul "lotului Ana Pauker" devenise un loc de intrunire mondena. Adesea, in sala de tribunal putea fi observata prezenta cucoanelor ultraelegante, parfumate, pasionate de dezbateri. "Ne vedem la proces" devenisera cuvintele de bun ramas la finele fiecarei sedinte.
TACTICA TERGIVERSARII. Pentru Comintern, procesele comunistilor erau un bun prilej de propaganda. In perioada interbelica, Justitia romana a fost dura cu cei acuzati de comunism. In anii ’30, comunistii au fost aparati de avocati bine pregatiti, multi cu simpatii politice de stanga. Fondurile proveneau fie de la Moscova, fie erau colectate prin organizatiile create de comunisti, care functionau legal, cea mai importanta fiind "Ajutorul Rosu".
Avocatii angajati pentru a-i apara pe inculpatii din "lotul Ana Pauker" au facut tot ceea ce le-a stat in putinta pentru a prelungi termenul de judecata. Aceasta tactica a tergiversarii a fost "imbracata" in aspecte procedurale. De la bun inceput, avocatii apararii – Popilian si Ghita Ionescu – au incercat sa demonstreze incompetenta Tribunalului Corpului I Armata din Craiova de a judeca procese care aveau la baza infractiunile contra linistii publice. In baza Codului Justitiei Militare, numai soldatii in termen erau "justitiabili" de instantele militare.
Acuzarea a respins aceste motivatii, sustinand ca "apararea nu avea cadere sa critice hotararile Inaltei Curti de Casatie", iar mutarea locului de desfasurare a procesului din Bucuresti la Craiova era o decizie "legala si definitiva". Insa avocatii comunistilor au gasit noi metode de tergiversare a procesului, cerand amanarea dezbaterilor pe motiv ca apararea nu a avut timp sa ia legatura cu acuzatii, au fost solicitate noi expertize grafologice, cat si traducerea actelor depuse la dosar in limba romana. Aceste cereri au fost de asemenea respinse pe motiv ca dosarul fusese intocmit corect, iar avocatii au avut timp suficient (11 luni) pentru a se pune de acord cu inculpatii.
AGITATII PE LA COLTURI. Ca si in timpul "proceselor ceferistilor" din 1933 si 1934, organizatiile comuniste s-au mobilizat pentru a-si ajuta tovarasii din inchisoare. Cei mai activi au fost militantii din "Ajutorul Rosu", care au strans fonduri pentru cheltuielile procesului. Avand in vedere ca au fost citati sute de martori, acestia trebuiau platiti pentru a se deplasa prin diverse localitati. A fost tiparita o serie de brosuri si publicatii efemere prin care se cerea eliberarea detinutilor comunisti, insa acest tip de propaganda nu a mobilizat mase de oameni. In centrele

muncitoresti si in mediile intelectuale de stanga au fost intocmite liste de semnaturi de solidaritate la cauza "antifascista" a celor judecati in "lotul Ana Pauker". Comunistii au pregatit proteste de strada la Craiova si in zona Tribunalului Militar, unde se judeca procesul, dar nu au reusit sa provoace tulburari. Agentii Sigurantei aveau informatii despre miscarile comunistilor, demontand orice tentativa de demonstratie de solidaritate cu cei judecati.
MARTORII APARARII, "ANTIFASCISTI". Audierea martorilor, desfasurata pe parcursul mai multor sedinte, a fost pitoreasca si poate conta ca prilej de reflectie a firii romanului. Au fost citati martori din toate colturile tarii si din toate straturile sociale spre a se dovedi ca activitatea desfasurata de acuzati corespundea intereselor pe care apararea le numea populare, care erau: contra razboiului, contra fascismului, contra scumpetei etc. Desi legea prevedea ca, o data cu citatia de prezentare la proces, martorii trebuiau sa primeasca si foi de drum, autoritatile au uitat de multe ori sa le mai dea. Astfel incat, in timpul interogatoriilor, ei nu faceau altceva decat sa ceara bani pentru a se intoarce acasa.
"JOS MASCA!" Sub aceasta lozinca, lt. col. Popescu-Cetate, comisar regal, si-a construit in sedintele din 1-2 iulie rechizitoriul final. In acesta, el facea un scurt istoric al miscarii comuniste si al tacticii adoptate de Comintern. Inculpatii din boxa acuzatilor erau prezentati ca "trimisii extraordinari ai bolsevismului", iar Ana Pauker – "ambasadoarea Moscovei pentru Romania".
Sugestive au fost de asemenea sedintele in care avocatii apararii si-au dezvoltat pledoariile, unele ascultate cu atentie si de completul de judecata.
Ultimul cuvant al inculpatilor, inainte de citirea sentintei, nu a fost un prilej de a exprima regrete si de a implora indulgenta judecatorilor. A reprezentat, in schimb, o ocazie pentru acuzati de a lansa sloganuri comuniste, pretins antifasciste, "chemand poporul roman sa apere pacea, libertatea si independenta tarii".

ARESTATII
In timpul procesului au existat cazuri in care martorii care au incercat sa aduca acuze la adresa completului de judecata au fost condamnati pentru "atitudine necuviincioasa". In aceasta situatie s-au aflat un anume inculpat Roua si Constantin David. Ambii au fost acuzati pentru "ofense aduse Consiliului" si judecati pe loc. Desi au beneficiat de sprijinul avocatilor apararii, ei au fost condamnati la sase luni inchisoare.

INCIDENTE IN SALA DE JUDECATA
In timpul procesului de la Craiova, cativa detinuti au fost evacuati din sedinta pentru "atitudine sfidatoare fata de completul de judecata", ei respingand cu indignare sau cu glas prea ridicat "insinuarile" presedintelui. Acesta a fost si cazul lui Bernard Andor, care, aratandu-se "necuviincios" in cursul interogatoriului, a fost scos din sala de judecata cu lanturi la maini si la picioare si bagat la carcera, unde a declarat greva foamei. Audierile erau deseori intrerupte de starile de lesin ale inculpatei Estera Radosovetchi (viitoarea Stela Moghioros), ele revenind in aproape toate sedintele. De mai multe ori avea sa fie transportata in sala Consiliului pe targa, nefiindu-i permisa consultarea de catre medic civil, specialist.

Procesul comunistilor bulgari din Cadrilater

ILARION TIU

Seria proceselor intentate comunistilor in cursul anului 1936 s-a incheiat la Silistra, cu judecarea a 338 de tarani bulgari. Ei erau acuzati de activitati revizioniste in Cadrilater, inspirate de Comintern. Au fost arestati in iarna anului 1936, insa procesul s-a judecat in februarie-aprilie 1937, sentinta fiind dura.

In perioada interbelica, administratia romaneasca din judetele Durostor si Caliacra a incercat sa limiteze cat mai mult drepturile populatiei bulgare din Cadrilater. Aceasta provincie a fost creata pentru a fi adusi acolo aromanii din Peninsula Balcanica, iar bulgarii, desi erau majoritari, au fost considerati populatie "tolerata". Abuzurile jandarmilor erau de multe ori nejustificate, determinandu-i pe bulgari sa se rascoale. Deseori deputatii romani din cele doua judete au primit reclamatii, dar nu au facut nimic semnificativ pentru incetarea abuzurilor. Astfel ca, o parte a populatiei bulgaresti a fost atrasa de propaganda comunista, care sustinea ca in Cadrilater romanii sunt forta de ocupatie si trebuie sa inapoieze Bulgariei cele doua judete. Nu toti minoritarii bulgari care se rasculau contra nerespectarii drepturilor erau comunisti. Insa, in urma unor astfel de tulburari, din iarna anului 1936, au fost arestati 338 de tarani etnici bulgari, care au fost acuzati de comunism, intentanduli-se proces.
AGITATII, IN TEMNITA. Cei care erau intr-adevar comunisti dintre bulgarii arestati in iarna anului 1936 s-au comportat conform dispozitiilor date de Comintern Partidului Comunist din Romania. Astfel ca, prin actiuni rebele, ei au cautat sa atraga atentia asupra lor, sustinand ca sunt victime ale Guvernului roman "fascist". La 21 ianuarie 1937, in Penitenciarul Silistra, 41 de comunisti bulgari dintre cei arestati in acea iarna au organizat o revolta pentru a atrage atentia. Ei s-au baricadat in unul dintre cele doua dormitoare in care erau detinuti, cerand sa fie eliberati, deoarece sunt lipsiti de libertate pe criterii politice. Interventia gardienilor inchisorii a agitat spiritele, iar cei din celula cu pricina au aruncat cu obiecte contondente spre gardieni. Apoi s-au dus la fereastra celulei si au strigat catre cei care se aflau in preajma inchisorii: "Ne omoara calai!", "Vrem ancheta publica!". Abia dupa interventia jandarmilor, revolta din inchisoare a putut fi controlata, iar cei 41 de baricadati au fost trimisi in judecata pentru aceasta fapta, urmand ca sa fie judecati ulterior si in "lotul celor 338".
PROCESUL COMUNISTILOR BULGARI. Procesul celor 41 de agitatori comunisti a inceput la 25 ianuarie 1937, la numai patru zile dupa incidentul din penitenciar. Presedintele Tribunalului Silistra, Pompiliu Cernica, a cerut evacuarea civililor care nu aveau legatura cu procesul, deoarece erau prea multi inculpati. Principalul avocat al apararii a fost Petru Grozdea, cunoscut aparator al comunistilor, care pledase si in "procesele ceferistilor" din 1933-1934. Alaturi de acesta au mai pledat pentru aparare alti patru avocati din baroul Silistra. Petru Grozdea a sustinut ca inculpatii nu trebuiau sa fie judecati in acel moment, deoarece sentinta va influenta celalalt proces, programat sa inceapa la 22 februarie 1936. Procurorul Nicolae Hancu i-a acuzat pe cei 41 de comunisti de subminare a statului roman, deoarece prin actiunile lor participau la planul de destramare a Romaniei. Sustinand ca sunt tratati necorespunzator in inchisoare, au incercat sa discrediteze institutiile statului. Insa doar sase dintre acuzati au fost achitati in acel proces, restul primind pedepse cuprinse intre un an si trei luni de inchisoare, plus alte interdictii civile si amenzi.
PROCESUL "REVIZIONISTILOR". La 22 februarie 1936 a inceput, tot la Silistra, al doilea proces al "lotului celor 338" de tarani etnici bulgari acuzati de activitate comunista in vederea destramarii statului national roman. Presedintele completului de judecata a fost D. Dragu, iar procuror a fost tot Nicolae Hancu, care reprezentase statul roman si in procesul din 25 ianuarie. Cei 338 de tarani erau acuzati de tulburarea linistii publice prin agitatii comuniste, fapte pedepsite de "legea Marzescu" din 1924. Acestia erau aparati de 30 de avocati din Silistra si din alte localitati. Printre avocati a pledat si Alexandru Mata, care ii aparase si pe acuzatii din procesul de la Chisinau, din martie 1936, Petru Grozdea si Chiril Valcef, care mai pledase si in procesul celor 41 de agitatori comunisti din ianuarie, tot la Silistra. Printre martorii apararii s-au aflat chiar fosti deputati sau primari din localitatile Cadrilaterului, membri ai Partidului National Taranesc: Sandu Carp, Ilie Ghetof etc. Ei au sustinut ca taranii erau nevinovati fata de acuzatiile de actiuni revizioniste. Tot ei au recunoscut ca autoritatile comiteau adesea abuzuri asupra etnicilor bulgari, care de altfel erau buni cetateni ai statului roman, dispusi sa apere cu arma in mana integritatea granitelor.
Dupa aproape trei luni de proces in care au fost audiati zeci de martori, sentinta a fost data la 12

aprilie 1936. Dintre cei 338 de tarani inculpati, 246 au fost achitati, iar 92 au primit pedepse cuprinse intre un an si doi ani de inchisoare, plus pierderea altor drepturi civile si amenzi.

PROVINCII DE GRANITA
La procesul de la Silistra, avocatii apararii au ridicat unele probleme care priveau conceptia administrativa a statului roman in perioada interbelica. Astfel ca avocatii Alexandru Mata si Alexandru Drugan, ambii basarabeni, au facut o paralela a modului cum sunt tratate minoritatile din Cadrilater si cele de la est de Prut. Ei constatau cu ingrijorare ca administratia romaneasca considera ca minoritatile nationale nu aveau aceleasi drepturi cetatenesti ca si romanii, fiind victime ale abuzurilor. In perioada interbelica, adesea in cele doua provincii de granita aminitite, erau trimisi functionari cu "dosarul patat". De multe ori, acestia se dedau la abuzuri sau erau usor coruptibili. Unii dintre ei au lasat o impresie putin placuta chiar etnicilor romani. Astfel ca, dupa rapirea Basarabiei si a Bucovinei de Nord, in iunie 1940, propaganda sovietica a prezentat cu succes cazuri de romani care se aratau profund nemultumiti de cei 22 de ani de guvernare a Bucurestiului asupra provinciei.

DEFINITIE
"Comunismul este cancerul omenirii, iar dictatura proletariatului este mai periculoasa ca despotismul antic. I-ati vazut la lucru pe fiecare si ati luat cunostinta de actele acuzatoare ce s-au gasit asupra lor"
Col. Popescu-Cetate

<u>Intelectualii comunisti, adusi in fata instantei, la Chisinau</u>

IRINA ACHIM

Romania s-a confruntat intre 1935 si 1936 cu puternica ascensiune a extremei drepte si cu luarea de pozitie a fortelor politice de stanga, care declarau crearea unui front antifascist. Petre Constantinescu-Iasi, care se declara militant antifascist, a fost chemat in Justitie din ordinul autoritatilor romane.

In primele zile ale lunii martie 1936 incepea la Chisinau procesul unui grup de militanti din Basarabia care se declarau antifascisti. In realitate, sub umbrela "antifascismului", Cominternul daduse dispozitii comunistilor sa se organizeze legal. In aceste "comitete antifasciste" trebuiau atrase si persoane care nu aveau neaparat legaturi directe cu comunismul, dar care puteau aduce prestigiu.
ACUZAREA. Dat fiind faptul ca teritoriul Basarabiei se gasea sub stare de asediu, cei opt acuzati au comparut in fata unei instante militare – Consiliul de Razboi de pe langa Corpul III de Armata. Presedintia completului de judecata era exercitata de colonelul Cantemir Popescu. Maiorul Manea Cristea indeplinea sarcinile acuzarii, cu rang de comisar regal. Anuntat pentru data de 5 martie 1936, procesul "antifascistilor" a inceput cu o zi mai tarziu. Jurnalistii vremii, prezenti in numar restrans, au remarcat atmosfera tulburatoare de neliniste si de incordare care domnea in sala de judecata. Ca si la Craiova, accesul publicului, al presei si chiar al avocatilor apararii in sala a fost profund restrictionat. Au fost introduse permisele de acces, iar sala a fost sub paza militara. Toate aceste evenimente, precum si judecarea procesului aproape cu usile inchise l-au facut pe avocatul Grigore Iunian sa exclame, la o zi dupa deschiderea lucrarilor: "Nu ma pretez la o farsa. Nu stiam, cand am venit aici, ca-i vorba de un simulacru de judecata".
ACUZATII. Pe banca acuzatilor au luat loc opt intelectuali basarabeni, membri ai Comitetului regional antifascist din Basarabia. Acestia erau: profesorul universitar Petre Constantinescu-Iasi, M. Brasoveanu (inspector zootehnic, inspector general in Ministerul Agriculturii si Domeniilor),

ing. Grigore Zoltur, avocata Paulina Rosemberg, avocata Ita Diner, prof. Feiga Rabinovici, prof. D. Feuerstein si dr. I. Derevici. In momentul declansarii procesului, acesta din urma se afla in detentie la Targu Ocna. Deja detinut politic, dr. Derevici ispasea pedeapsa pentru acuzatii care-i erau aduse, o data in plus, si in cadrul procesului de la Chisinau.

RECHIZITORIUL. Prin vocea comisarului regal, profesorul Petre Constantinescu-Iasi si ceilalti inculpati au fost acuzati de propaganda antifascista in baza Legii Marzescu (promulgata in decembrie 1924). Aceasta lege permitea reprimarea infractiunilor contra sigurantei statului si a linistii publice prin asimilarea delictelor politice unor infractiuni de drept comun. Intregul caz a fost instrumentat pe baza articolului 11 al acestei legi. Invocarea sa atragea dupa sine un intreg cortegiu de acuzatii suplimentare: instigare la rasturnarea ordinii de stat (prin contestarea starii de asediu pe teritoriul Basarabiei), uneltire pentru instaurarea dictaturii proletare, contactul sau asocierea cu organisme din strainatate in vederea declansarii revolutiei comuniste, instigare la lupta de clasa, legaturi cu Internationala a III-a comunista, activitate subversiva (prin propaganda si agitatie comuniste).

APARATORII. Inculpatii de la Chisinau s-au bucurat de sprijinul unui numar impresionant de avocati care le-au asigurat apararea (zilnic intre 17:00 si 20:00). Se numarau printre acestia: Lucretiu Patrascanu si Ion Gheorghe Maurer (implicati activ in aceeasi perioada in procesul Anei Pauker de la Craiova), Dem I. Dobrescu (fost primar al Bucurestiului), R. Olteanu, I. Sraier, Alexandru Mata, C. Paraschivescu-Balaceanu, V. Viespescu, V.V. Stanciu. Echipa de avocati a chemat la bara peste 700 de martori (intelectuali, muncitori, tarani, studenti, comercianti). Ii regasim printre acestia pe cativa dintre membrii marcanti ai PCR din perioada de dupa 23 august 1944: Manea Manescu, Alexandru Barladeanu, Atanasie Joja. Au depus marturie in fata instantei militare de la Chisinau sefi de partide politice, lideri ai miscarii muncitoresti si ai miscarii sindicale, directori de ziare, personalitati stiintifice si artistice: Ion Mihalache, dr. Nicolae Lupu, Grigore Iunian, Gheorghe Bratianu, maresalul Alexandru Averescu, Gala Galaction, profesorii Traian Bratu, Iorgu Iordan, Constantin Radulescu-Motru, O. Tafrali, Ilie Moscovici, Lotar Radaceanu, Scarlat Callimachi, dr. Petru Groza, prof. Teodor Bugnariu, precum si ziaristi si scriitori. Nu mai putin de patru delegatii straine au luat parte la proces in semn de solidaritate cu acuzatii. Printre acesti delegati se aflau reprezentanti ai Comitetului mondial antifascist (fizicianul L. Langevin), ai Ligii mondiale a femeilor (scriitoarea Elena Malirova), Liga drepturilor omului (prof. Fr. Kassowitz), avocatii francezi Philippe Lamour, M. Willard si Loria Willard (cunoscuti din procesul incendierii Reichstag-ului), profesori de la Sorbona (P. Cot). Au fost formulate numeroase proteste pentru stingerea procesului inainte si chiar in cursul desfasurarii sale.

ACCIDENTE PE PARCURS? De-a lungul celor aproximativ 25 de zile cat a durat procesul, avocatii apararii au semnalat completului de judecata numeroase vicii de procedura. Acestea constau in: lipsa unor acte originale si substituirea lor in dosare cu copii; prezentarea ca probe a unor documente in limbi straine a caror traducere nu a fost asigurata; corelarea procesului de la Chisinau, care se desfasura in jurisdictia Corpului I de Armata (procesul de la Craiova); obstructionarea martorilor apararii, impiedicati sa intre in sala de judecata in repetate randuri, si chiar arestarea unora dintre ei. Instanta urma sa se pronunte si in aceste chestiuni.

"SERVITUTE EXCESIVA". Asa a caracterizat Lucretiu Patrascanu sentinta pronuntata la 30 martie 1936 in procesul de la Chisinau. Dupa ce completul de judecata a deliberat in legatura cu fiecare dintre incidentele semnalate de aparare, toate acestea au fost respinse. La citirea de catre acuzare a celor 69 de intrebari privind culpabilitatea acuzatilor, apararea a cerut formularea unor spete si nu a unor chestiuni cu caracter teoretic, precum si rectificarea unor inexactitati privitor la situatia inculpatilor Rabinovici, Diner, Derevici. Desi pedepsele propuse de acuzare anterior erau cu mult mai dure decat cele pronuntate, sentintele au fost date dupa cum urmeaza: Petre Constantinescu-Iasi – doi ani si jumatate, 10 ani de interdictie si o amenda de 20.000 lei; inspector M. Brasoveanu a primit o pedeapsa la fel cu cea a profesorului Constantinescu-Iasi; ing. Zoltur – 3 luni de inchisoare, 5 ani de interdictie si 5.000 lei amenda; Ita Diner – doi ani si jumatate de inchisoare, 10 ani de interdictie si o amenda de 50.000 lei (aceasta a fost cea mai

aspra pedeapsa aplicata la proces); D. Feuerstein – 2 ani inchisoare, 10 ani interdictie si o amenda de 15.000 lei; Paulina Rosemberg si dr. Derevici au fost achitati. Acesta din urma declarase la tribunal ca era bolnav de tuberculoza, in stadiul terminal. Si-a manifestat dorinta ca lespedea sa de mormant sa fie luata din celula de unde fusese detinut si sa se graveze pe ea sentinta pronuntata in acest ultim proces.
Presa de stanga, prin ochii unui jurnalist al coditianului Dimineata, concluziona: "Cinci profesori, un agronom, un inginer si un inspector agricol sunt singurele ecouri ale unei provincii pitite de prigoana administratiei. Asta-i singura lor vina. Au indraznit sa fie treji".

"BASARABIA LANCEZITA"
Avocatul Alexandru Mata, unul dintre aparatorii antifascistilor de la Chisinau, declara ziarului Dimineata din 11 martie 1936: "E atat de lancezita Basarabia, ca nici macar n-a gasit in putina energie ramasa putin protest. Ce afinitate vatamatoare s-a stabilit intre un organism anemiat, nabusit si actiunea catorva oameni insufletiti doara de dorinta de bine, de pace? In ce consta efectul nociv al acestei actiuni, in localitatea asta mortificata, deceptionata, reprezentata de dezbaterile «periculosului» Constantinescu-Iasi, prin cativa studenti teologi?".

HARTUIT
Foarte activ in cursul acestui proces, Ion Gheorghe Maurer a fost agresat constant la intrarea in tribunal. I-a fost sustrasa de un agent al Sigurantei de la Chisinau corespondenta ce urma sa fie expediata la Bucuresti. Protestele sale si admonestarea agentului in cauza i-au atras acuzatia de ultraj adusa unui politist in exercitiul functiunii. Aparatorul a devenit grabnic acuzat, pentru ca autoritatile de la Chisinau i-au intentat proces. A fost aparat de grupul avocatilor democrati al carui secretar era.

Editorial: Marca Pauker

LAVINIA BETEA

Numele Pauker l-am auzit pentru prima data intr-o injuratura. Trebuie sa fi fost pe la inceputul anilor ’60, curand dupa incheierea cooperativizarii agriculturii. Ocazie potrivita pentru Gheorghiu-Dej de a-si invinovati fostii tovarasi transformati prin practici consacrate de partid in "tapi ispasitori". Recenta inovatie folclorica patrunsese, probabil, in defularile colectivitatii mele natale datorita celor doua radiouri din sat. De-acolo vor fi aflat consatenii mei ca din cauza Anei Pauker 80.000 de tarani facusera inchisoare. Fara sa fi trecut prin colectivizare, oamenii ii foloseau de-acum numele in randul diavolilor si al duhurilor rele.
O enigma a copilariei a ramas intamplarea aceasta. Caci Ana Pauker din injuratura imi amintise bucata de lectura din cartea mamei de citire din clasa a patra primara. In podul casei, citisem, impresionata de "lectie", dar nemultumita de scurtimea ei, cum "tovarasa Ana" fusese grav ranita si azvarlita in inchisoare de "calaii burghezo-mosierimii".
O enigma in istoria Romaniei au fost biografiile Anei si a lui Marcel Pauker pana in urma cu cativa ani. Ca si istoria Partidului Comunist, ale carui personaje si evenimente au parcurs aproape identic secvente cu semnificatii diverse si contradictorii. Prin destinul lor tragic, sotii Pauker insa au deschis posibilitatea mai bunei cunoasteri a acestei ascunse istorii. Prin autobiografiile scrise la cererea comisiilor de verificare si control ale Cominternului, din declaratiile date in anchetele la care-au fost supusi, fondul istoriei comunismului romanesc, opacizat de mazga "interpretarilor", se clarifica in multe locuri.
Vietile cu destine diferite ale sotilor Pauker descalcesc diverse momente si orientari de partid. Tanar cu educatie aleasa, nascut intr-o familie instarita, aderenta lui Marcel Pauker la comunism poate fi pusa sub semnul freudian al inconstientului impuls de "ucidere a tatalui". Negarea

autoritatii si prestigiului paternal este generatoare de razvratire si fronda in toate vremurile. Angrenat continuu in "fractiuni" si dispute, initiator de tactici si strategii politice, barbat cu farmec devorator printre ilegalistele exersate in intriga si actiune, personalitatea si actiunile sale developeaza cliseele si cutumele lumii subteranului partid.
Ana Pauker intruchipeaza mitul Cenusaresei care prin biografia ei incredinteaza visele femeilor lumii ca intr-o societate precum cea propovaduita de ideologia comunista, oricare dintre ele poate parcurge mirificul ei traseu. Caci tanara saraca, nascuta intr-o comunitate cu putine drepturi, devine prima femeie ministru de Externe si una dintre cele mai puternice femei ale lumii.
Alegerea drumului ei spre militantismul comunist nu s-a facut, desigur, datorita "clarviziunii si intelepciunii sale" – cum era descrisa in anii puterii. Ca in cazul aproape general al femeilor vremii care fac politica, alegerea Anei Pauker fusese decisa, in fapt, de dragostea pentru un barbat. La 17 ani, Ana Rabinsohn devenise amanta lui Heinrich Sternberg, coleg cu ea la scoala unde lucra ca invatatoare, de ideile caruia va fi interesata si influentata. Sub acest aspect al vietii sale afective si zguduirilor ei, biografia Anei Pauker depaseste orice proiect rational. Cei doi barbati care-au fost tatii copiilor ei au pierit ucisi din aceleasi comandamente ideologice in slujba carora ea a ramas neclintita, indiferent de incercarile prin care a trecut, pana la capatul vietii. Eugen Fried, tatal fiicei sale mai mici, Maria, fusese omorat, in 1943, la Bruxelles din ratiunile greu de precizat ale serviciilor speciale sovietice. Cat despre Marcel Pauker, el a fost victima unuia dintre procesele de scurta durata si cu sentinta condamnarii la moarte aplicata in regim de urgenta, desfasurate la Moscova, in 1938.
Caramizi la temelia unui viitor al carui proiect depaseste insasi esenta umana – asa isi vor fi imaginat acestia rostul. Au fost denuntati si au demascat la randu-le pe altii, dupa cum arata chiar materialele alaturate despre trio-ul Marcel Pauker, Vanda Nikolski si Lenuta Filipovici. Au mers unde au fost trimisi, si-au abandonat copiii in orfelinatele Cominternului, au vorbit ce le-a cerut "partidul" si au tacut cand le-a poruncit.
Fapt rar in relatiile dintre generatiile tulburate de asemenea fapte, de sotii Pauker s-au interesat urmasii lor. Desi numarul comunistilor romani ce-au cazut victime ale proceselor staliniste din anii "marii terori" nu este deloc nesemnificativ, documentele cu referire la ancheta lui Marcel Pauker, publicate cu sprijinul documentaristic al familiei, sunt singurele dovezi de reconstituire a acestora. Tatiana, fiica mai mare a cuplului Pauker, si sotul acesteia Gheorghe Bratescu s-au adresat dupa 1990 autoritatilor moscovite care gestioneaza arhivele Cominternului recompunand viata lui Marcel Pauker. Cartea lui Robert Levy, publicata in Romania cu titlul "Gloria si decaderea Anei Pauker" este, de asemenea, o contributie insulara in istoriografia comunismului romanesc. Scrierile despre Ana si Marcel Pauker, documentate arhivistic, au fost inceputul intrarii normale in circuit public a trecutului Partidului Comunist din Romania. Un trecut cu "marca Pauker" bine inscriptionata.

Copiii rasfatati ai partidului

CRISTINA DIAC

Elena Filipovici, militanta comunista azi uitata, a intrat in miscarea socialista la 15 ani. Varsta majoratului si-o "serbeaza" in timpul primei perioade de detentie. Ca amanta a lui Stefanski-Gorn, secretar al PCdR, a fost o vreme conducatorul din umbra al partidului. Dar la Moscova, intre viata si moarte era doar un pas.

Miscarea socialista a fascinat in egala masura pe barbati ca si pe femei. Cand vine vorba de femei in politica, ultimele generatii isi amintesc de Elena Ceuasescu, iar cei mai in varsta, o alatura si pe Ana Pauker. "Tovarasa Ana" reprezinta prototipul feminin din Romania al revolutionarului de profesie. Comunismul romanesc interbelic dispune de o galerie de personaje feminine cu o viata

cel putin la fel de spectaculoasa ca si a mai celebrei lor "tovarase".
Elena Filipovici si Ecaterina Arbore, reprezentand doua varste diferite ale comunismului, au murit la Moscova in anii Marii Terori Staliniste. Despre ele, ca si despre celelalte victime ale proceselor din anii 1936-1938 de la Moscova stim astazi foarte putin. Autobiografiile pe care le-au facut la cererea Cominternului, completate pe formularele-tip ale fiselor de cadre sau un fragment de amintire persistent in mintea unor fosti tovarasi de idei sunt poate singurele surse din care pot fi reconstituite astazi, numai partial, vietile acestor militanti bolsevici.
UN FRATE PATRON DE FABRICA. Lenuta Filipovici s-a nascut la 1 noiembrie 1903 la Bucuresti. Despre familia si copilaria ei stim astazi putine lucruri. A declarat in 1930 ca este de "origine muncitoreasca", dar si ca avea un frate proprietar de fabrica unde lucrau intre 50 si 100 de muncitori. Marcel Pauker, ilegalist care a cunoscut-o bine, marturisea la un moment dat in timpul anchetei la care a fost supus in 1937: "Daca nu ma insel, tatal Mariei (numele conspirativ cel mai folosit de Elena Filipovici fiind Maria Ciobanu – n.n.) nu avea cetatenia romana, ci a unui stat balcanic (Iugoslavia?), dar era prin nastere roman din Macedonia. In orice caz, Maria nu a fost expulzata cu toate arestarile ei, pentru ca era considerata romanca". A absolvit patru clase primare. In 1930 a declarat ca a lucrat timp de patru ani ca muncitoare cartonagista (confectiona palarii).
SOCIALISTA LA 15 ANI. Marcel Pauker si-a aminitit in 1937 ca Elena Filipovici avea un temperament dificil. "Tovarasii" i-au trecut multa vreme cu vederea "toanele", deoarece le-au pus "pe seama tineretii sale nefericite". In martie 1918, la numai 15 ani, devenise membra a Tineretului Socialist si a Partidului Social Democrat. In decembrie acelasi an, in calitate de membra in Sindicatul de Arte Grafice din Bucuresti, a fost aleasa delegata si membra in comitetul care a organizat greva din 1918. Un an mai tarziu a intrat in grupele comuniste ilegale, in organizatia Bucuresti. Datorita varstei fragede, a activat in randurile Uniunii Tineretului Comunist, fiind chiar secretara Comitetului Central al organizatiei si prim-redactor la ziarele Tanarul socialist si Facla. A participat la greva generala din octombrie 1920.
MAJORAT IN INCHISOARE. Ca urmare a implicarii in actiunea de protest repede dezamorsata de autoritati, a fost arestata pentru prima data in martie 1921. In noiembrie a implinit 18 ani. A fost implicata in "procesul din Dealul Spirii" intentat comunistilor care votasera afilierea fara rezerve la Internationala a III-a. A fost amnistiata si eliberata in iunie 1922. Si-a continuat activitatea la Comisia Centrala de Femei a PCdR. In urmatorii ani a fost arestata in repetate randuri. Perioadele de detentie au variat de la cateva ore la cateva luni. Dupa propriile marturisiri, la fiecare arestare a intrat in greva foamei. Cea mai lunga perioada in care a protestat privandu-se de hrana a durat 14 zile.
ELEVA LA SCOALA DE COMUNISTI. La sfarsitul deceniului trei a fost chemata la Scoala Leninista de Partid de la Moscova. Plecarea in "patria sovietelor" s-a facut pe traseul clasic, prin Europa Centrala, deoarece in acea perioada Romania nu intretinea relatii dipomatice cu URSS. A facut un popas la Viena, unde functiona un alt organism de conducere al partidului ilegal – Biroul Politic. Aflat si el la Viena, Marcel Pauker a putut constata lipsa de entuziasm cu care Maria a parasit tara de bastina in favoarea capitalei sovietice: "Era vizibil demoralizata. Avea la Bucuresti legaturi de prietenie cu elemente imburghezite si indoilenice din partid", nota Marcel Pauker. Se pare ca la scoala moscovita a dat rezultate satisfacatoare. Aflata la studii la Moscova, a pregatit si a participat la Congresul al V-lea al PCdR care s-a desfasurat chiar in URSS. Atunci a devenit membra in Secretariat si in Biroul Politic – organismele de conducere a partidului. Cu intermitente isi va pastra pana la moarte locul in structurile de conducere ale partidului. In ultimii doi ani de viata a fost chiar reprezentantul PCdR pe langa Comitetul Executiv al Internationalei Comuniste.
OMUL NUMARUL DOI IN PARTID. Anii sai de maxima influenta in partid au fost aceia in care secretar si conducator al PCdR a fost Alexandru Stefanski Gorn. Relatia amoroasa dintre cei doi a facut din Elena Filipovici omul numarul doi al partidului intre 1932-1934. Dar Gorn a pierdut conducerea in decembrie 1934. In 1935 Stalin a gasit o noua utilitate muribundului

Comintern: aceea de propovaduitor al frontului unic al stangii, ca raspuns la ascensiunea nazismului si fascismului in Europa. Boris Stefanov, un vechi militant comunist bulgar a fost considerat mai potrivit pentru indeplinirea noilor teluri. In timpul mandatului sau vor fi ucisi multi dintre membrii PCdR. Printre ei s-a aflat si Elena Filipovici. In 1937, anul in care se pare ca a fost executata, avea 34 de ani.

AMORURILE UNEI ILEGALISTE
Elena Filipovici a fost iubita lui Lucretiu Patrascanu in anii ’20. In 1931, cand acesta e ales membru supleant al CC-ului, ea il acuza ca e reprezentant al "micii burghezii intelectuale". Din punct de vedere politic, "Maria" nu s-a inteles niciodata cu Marcel Pauker. Ba dimpotriva, au avut mereu serioase divergente. Cu toate acestea "la Viena, in 1935 si apoi o data la Praga, noi am avut si raporturi intime", marturisea Marcel Pauker in 1937 in fata anchetatorilor. Ca amanta a lui Stefanski-Gorn, conducatorul partidului intre 1932 si 1934, a avut o mare influenta in partid. Amantului ocazional, Marcel Pauker, i s-au parut suspect de apropiate si relatiile Elenei Filipovici cu un alt apropiat al lui Gorn, Nicolae Goldberger, cu numele conspirativ Victor.

De doua ori ilegalista

CRISTINA DIAC

Vanda Nicolski, pe numele ei adevarat Seila Averbuch, a intrat in miscarea comunista cat inca era eleva de liceu. A avut un destin marcat de arestari, sosiri si plecari inopinate in si din multe capitale europene. A scapat ca prin urechile acului de procesele staliniste, carora i-a cazut victima sotul ei, Dori Goldstein.

O alta figura azi aproape uitata din perioada ilegala a Partidului Comunist din Romania este cea a Seilei Averbuch. Ea a intrat de fapt in istoria incurcata a comunismului interbelic cu numele conspirativ de Vanda Nicolski. Viata ei nu s-a deosebit cu nimic de cea a colegilor si colegelor sale de generatie. Au trait in aceleasi conditii impuse de conspirativitate. A participat ca atatia altii la nesfarsitele certuri si discutii pe probleme in fond minore dar care apar astazi ca unica preocupare a ileglistilor. A batut drumurile pe ruta Moscova – Bucuresti – Praga – Viena, trimisa de Comintern. Intre ea si Elena Filipovici, colega din structurile de conducere ale partidului ilegal, exista cel putin o diferenta esentiala: Vanda Nicolski a reusit sa scape cu viata in urma epurarilor din anii Marii Terori care a "functionat" la Moscova intre 1937 si 1938.
"ANI DE LICEU". Seila Averbuch s-a nascut la 27 februarie 1902, in comuna Telenesti, judetul Orhei, care apartinea la acea data Rusiei Tariste. Provenea dintr-o familie evreiasca tipica, ce se intretinea practicand micul comert. Mama sa a detinut o bacanie. Viitoarea activista comunista a absolvit sase clase de liceu (echivalentul clasei a X-a de astazi). In acea perioada, putini copii frecventau mai mult decat cele patru clase primare obligatorii iar procentul fetelor cu studii liceale era chiar mai redus decat cel al baietilor. Apropierea de miscarea comunista s-a facut in 1920, cat era inca eleva de liceu la Chisinau. A intrat intr-un cerc revolutionar si a fost primita in Comsomol, organizatia de tineret a partidului bolsevic dupa al carei model va functiona in Romania Uniunea Tinerilor Comunisti (UTC-ul).
Dar in martie 1918 fosta provincie tarista Basarabia a fost primul teritoriu romanesc care s-a unit cu Romania. Dupa ce o aripa radicala a socialistilor a decis sa adere la Internationala a III-a, fondand practic Partidul Comunist din Romania – sectie a Internationalei a III-a, un alt partid comunist a continuat sa functioneze in Basarabia, total distinct de cel de la Bucuresti, aparut abia in mai 1921. Comunistii basarabeni s-au dovedit cei mai rebeli, dandu-le mult de furca liderilor din Vechiul Regat. Conducerea Comitetului Regional al Partidului Comunist din Basarabia era subordonata comunistilor ucrainieni. Toate organizatiile comuniste care functionau in Basarabia

erau, deci, ilegale conform legislatiei din statul roman.
Dupa intrarea in miscarea revolutionara din Basarabia, Vanda Nicolski si-a luat in serios calitatea de militant comunist. A activat in aparatul tehnic al acestui comitet, a tinut o casa conspirativa si s-a ocupat de organizarea unei biblioteci ilegale. Ea a simtit deci "gustul ilegalitatii" inca de la inceputurile activitatii sale politice. A fost de doua ori ilegalista, odata in Basarabia natala, ca membra a unei organizatii care nu exista practic in Romania ci doar in Rusia cuprinsa de tulburarile bolsevice si a doua oara in Romania, dupa scoaterea partidului comunist in afara legii.
CHISINAU – MOSCOVA, VIA BUCURESTI. Implicarea in activitatile desfasurate de comunisti i-a adus prima arestare in 1921. A stat in inchisoare doi ani, dupa care nu a mai revenit in Basarabia. S-a stabilit pentru o vreme la Iasi, unde s-a angajat ca muncitoare intr-o fabrica de textile. Dar Vanda Nicolski facea parte dintr-o categorie de idealisti, care inainte de a se considera oameni, se considerau comunisti. Viata de partid era oricand mai importanta decat viata privata a oricarui adept. Dupa trei ani de sedere in capitala Moldovei, a fost chemata de partid la Bucuresti. PCdR traversa una din multele crize care i-au marcat existenta interbelica. Willy Roth, membru in Comitetul Central al partidului, a fost arestat de Siguranta. In timpul anchetei a acceptat sa tradeze, oferind autoritatilor lista cu numele tuturor membrilor din conducerea fantomaticului partid comunist care la acel moment era scos in afara legii. "Caderea" din 1926, asa cum apare ea in documentele de partid, a insemnat practic decapitarea unei formatiuni politice macinata de intrigi, arestari si pactizari cu autoritatile. Nevoia de cadre a adus-o pe Vanda Nicolski la Bucuresti. In capitala Romaniei Mari "a desfasurat activitate pe linie de partid si de tineret", dupa cum noteaza sec si fara prea multe detalii referatul intocmit de Cancelaria Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Roman in 30 noiembrie 1963 despre comunista ilegalista Vanda Nicolski.
In 1929 a fost numita secretar al CC al UTC si trimisa la Moscova, pentru a urma cursul de un an al Scolii Leniniste de Partid. In aceasta perioada a fost totodata si reprezentanta sectiei romane la Internationala Tineretului Comunist (KIM). Urmatoarea perioada din viata Vandei Nicolski, pana la revenirea definitiva in tara in 1944, a fost marcata de un continuu "du-te vino" pe ruta Moscova – Praga – Viena – Berlin – Bucuresti. A participat la lucrarile Congresului al V-lea al PCdR care s-au desfasurat langa Moscova. Cu aceasta ocazie a fost aleasa in Biroul Politic, unul din organismele de conducere ale partidului. In anii ’30 a facut parte in permanenta atat din Biroul Politic, cat si din Secretariat.
In 1934 tovarasa Vanda se afla in capitala Cehoslovaciei, Praga, unde isi avea sediul Biroul Politic al carei membra era. A fost arestata si extradata Sigurantei din Romania. A ispasit in tara o condamnare de sase luni pentru trecerea ilegala a frontierei. In anul urmator s-a aflat din nou la Moscova, printre participantii la al VII-lea Congres al Internationalei a III-a, primul dupa o pauza de sapte ani si ultimul totodata inainte de desfiintarea Partidului Comunist Mondial care se voia a fi Cominternul, survenita in 1943. A fost din nou arestata in 1936, de data aceasta la Viena. In "orasul valsului" se mutasera atat Biroul Politic al PCdR cat si Biroul pentru Europa de Vest al Cominternului, o structura care avea in grija partidele comuniste din Europa Occidentala. Nu a mai fost trimisa in Romania si va ramane sa execute o noua condamnare de noua luni inchisoare pentru acelasi delict savarsit cu doi ani mai devreme: trecerea ilegala a frontierei. Eliberata din inchisoare, a fost chemata la Moscova. A ajuns in octombrie 1937, perioada in care procesele staliniste erau in plina desfasurare. Vanda Nicolski a scapat cu viata din anii negri de la Moscova. A fost insa exclusa din partid, cu drept de reabilitare, pentru "lipsa de principialitate si obiectivitate partinica" in relatiile cu Marcel Pauker si Lenuta Filipovici". Cei mentionati cazusera victima Marii Terori inscenate de liderul suprem de la Kremlin.

CA SI ANA
Numele Vandei Nicolski trimite cu gandul la Alexandru Nicolski, temutul director adjunct al Securitatii inca de la inceputurile acestei institutii in Romania, a carui sotie a si fost. Primul sau sot a fost insa ilegalistul Dori Goldstein, cu numele conspirativ Rudolf sau Rudi. Acesta a fost

implicat in luptele fractioniste care au dominat partidul la finele deceniului trei, facand parte din tabara lui Marcel Pauker. In 1934, Vanda si Rudi au fost arestati impreuna la Praga. Dori Goldstein a cazut si el victima proceselor staliniste si a murit la Moscova in 1938. Ca si Ana Pauker, comunista, evreica si femeia Vanda Nicolski a pierdut un sot pe altarul unor idei de care ele insele au refuzat sa se dezica.

COPIII "NOSTRI"
Dupa excluderea din partid, Vanda Nicolski a fost trimisa "la munca de jos". A fost contabila intr-un colhoz de langa Moscova, timp in care a lucrat si pentru Editura de Limbi Straine, "controland traducerile operelor clasicilor marxism-leninismului". Apoi a fost trimisa la Casa Internationala de Copii Ivanovo, locul unde se aflau copiii cominternistilor plecati cu misiuni in slujba Kremlinului in diverse parti ale lumii. In acest orfelinat a avut grija, ca si Elena Filipovici mai inainte, de copiii cuplului Ana si Marcel Pauker. Mama lor se afla in inchisoare in Romania iar Marcel murise de judecata stalinista. Ironia sortii a facut ca Vanda Nicolski sa se ocupe de copiii celui cu care avusese numeroase dispute ideologice, cu care facuse puscarie in Austria, pe care l-a insotit la Moscova in drumul spre moarte si, nu in ultimul rand, a carui amanta fusese.

<u>Certuri, tradari, rivalitati</u>

CRISTINA DIAC

Istoria partidului ilegal a fost un sir nesfarsit de certuri, tradari, rivalitati fatise sau voalate, ascensiuni si caderi la fel de nejustificate. Febra disputelor nu le-a ocolit nici pe reprezentantele sexului frumos inregimentate in miscarea comunista. Intre "Maria" si "Vanda" a mocnit in anii treizeci o rivalitate surda.

Din majoritatea surselor care ajuta la reconstituirea perioadei – fie ele de arhiva sau mai rar cu caracter memorialistic, se degaja impresia ca in partidul comunist interbelic toata lumea se certa cu toata lumea. Marcel Pauker a avut conflicte cu primul secretar al PCdR, Gheorghe Cristescu; nici cu al doilea, ungurul Elek Koblos, nu s-a inteles mai bine, disputa ajungand, evident, in atentia Cominternului. In timpul mandatului ucraineanului Vitali Holostenko, certurile intre gruparile "Barbu-Luximin", (dupa numele conspirative ale celor doi lideri de grup Vitali Holostenko si Marcel Pauker) au fost atat de puternice incat au dus practic la disparitia temporara a partidului. Adus la conducerea PCdR desi era exclus din partid, bulgarul Boris Stefanov s-a rafuit cu Nicolae Goldberger si cu Lenuta Filipovici, sustinatori neconditionati ai precedentului secretar al partidului, Alexandru-Danieliuk Stefanski. Enumerarea poate continua pana la epuizarea tuturor combinatiilor de membri ai partidului, luati doi cate doi. Aproape ca nu exista ilegalist care sa nu fi avut ceva de impartit cu unul sau mai multi tovarasi.
'O PROASTA SI O INCULTA'... Uitate sunt astazi majoritatea acestor personaje, uitate sunt si micile sicane, invidii si frustrari resimtite la nivel individual. In conflictele permanente care au marcat viata partidului comunist ilegal s-au implicat deopotriva barbati si femei. Tovarasele ilegaliste la randul lor s-au certat atat cu colegii barbati cat si intre ele. Un exemplu de astfel de rivalitate surda este cea dintre Elena Filipovici si Vanda Nicolski.
Ambele combatante au ocupat locuri in conducerea partidului in anii treizeci. Erau de varste apropiate, prima se nascuse in 1900, a doua in 1902. Au avut chiar un amant comun, pe Marcel Pauker, gratie caruia rivalitatea dintre cele doua a ajuns sa ne fie azi cunoscuta. Originea problemelor a stat in mandatul lui Alexandru Stefanski-Gorn de secretar al partidului. In acea perioada, Lenuta Filipovici a fost amanta sefului, cu o mare influenta si putere de decizie in partid. Tovarasa Vanda s-a simtit marginalizata si umilita de "puternicii zilei", considerandu-se "copilul vitreg al Biroului Politic de sub conducerea lui Gorn", dupa cum i se va confesa lui

Pauker. In opinia ei, "era tratata ca o proasta si ca o inculta, netolerandu-i-se nici cea mai vaga critica la adresa Mariei (Lenuta Filipovici)". Timidele incercari de a o contrazice intr-o sedinta pe amanta secretarului au adus riposta vehementa a acestuia. Gorn a spus ca "o calomniase pe Maria cand Vanda a povestit ca aceasta trecuse in anii douazeci printr-o perioada de demoralizare", a declarat Marcel Pauker in ancheta de la Comintern. Asemenea puneri la punct i-au creat tovarasei Vanda "un soi de sentiment de inferioritate, fiind foarte sensibila la criticile care se refereau la capacitatile sale", a opinat acelasi Marcel Pauker.
'AMANTA SEFULUI'. Atacata in sedinte, nici Elena Filipovici nu s-a lasat mai prejos. A asteptat momentul pentru a-i plati colegei cu varf si indesat ofensa. Cand s-a pus problema ca un membru al Biroului Politic sa plece in tara pentru a pregati o calatorie conspirativa pe care urma sa o faca ea insasi, cineva a propus-o pe Vanda Nicolski. Elena Filipovici s-a opus categoric, afirmand ca pentru a pregati o asemenea calatorie e nevoie de cineva care sa aiba "cap politic". Or, cum se stie, este o mare jignire pentru un comunist acuza ca nu este bine pregatit din acest punct de vedere, atata timp cat pregatirea teoretica figura printre obligatiile oricarui membru de partid. Nu a fost singura rautate a Elena Filipovici, zisa Maria Ciobanu. Din relatarile amantului comun Marcel Pauker, nu exista sedinta in care aceasta sa nu afirme ca "tovarasa Vanda" este cel mai slab membru al Biroului Politic.
UN SAMBURE DE ADEVAR. Permanentele sicane ale Elenei Filipovici si-au atins scopul. Vanda s-a simtit mereu complexata de colega de Birou Politic mai bine vazuta de conducerea partidului. Nu a mai indraznit sa o contrazica sau sa ia cuvantul in sedinte impotriva ei, atata timp cat protectorul Gorn a indeplinit functia de secretar al partidului. Marcel Pauker, care le-a cunoscut bine pe amandoua si a asistat la multe din scenele pe care le-a povestit, a explicat ca frustrarile Vandei ar fi avut mai multe cauze. Unele au fost de circumstanta: "ridicarea in slavi a persoanei Mariei timp de ani de zile si nevoia de a o asculta cu toata atentia, fara sa-si permita sa schiteze vreo critica". Altele au fost insa de natura obiectiva, dupa aprecierile lui Pauker, Maria "punctand" exact la capitolele la care Vanda era deficitara: cunoasterea limbilor straine, multe lecturi politice si de alte feluri, un contact mai intens cu Cominternul, faptul ca absolvise scoala de cadre de trei ani spre deosebire de Vanda care o frecventase pe cea de numai un an, destinata activistilor de rang inferior, o mai indelungata sedere la Comintern, capacitatea analizarii cu claritate a unei probleme, redactarea indemanatica a unei cuvantari, usurinta de a scrie.
Unul din principiile pe care comunistii l-au clamat in permanenta dupa ce au ajuns la putere era acela care cerea pastrarea "unitatii de monolit a partidului", enuntat de insusi Lenin. Istoria interbelica dovedeste ca incalcasera intr-una porunca fondatorului comunismului.

ELEVELE FRICII SI ALE SUSPICIUNII
Unul din motivele pentru care Vanda Nicolski se simtea inferioara Elenei Filipovici era acela ca ea nu fusese admisa sa frecventeze decat cursurile de un an destinate activistilor de rang inferior ale Scolii Leniniste de Partid de la Moscova. La acea scoala, cursantii invatau economie marxista, istoria miscarilor comuniste, metode de propaganda, spionaj si sabotaj. Le erau insuflate totdata teama, tendinta de a trada pe oricine daca partidul o cerea, precum si suspiciunea fata de toata lumea. In mod cert, au lasat puternice urme asupra eroinelor mentionate. Iata cum descrie atmosfera din acea scoala un comunist german care a frecventat-o: "Iscoditul pe furis la Scoala Leninista s-a raspandit rapid si odata cu el, s-a intetit si un sentiment de groaza printre noi, studentii. Era la fel de periculos nu doar sa ne salutam cu colegii pe strada, ci la fel de periculos era si sa ne intalnim in camerele noastre. Ori de cate ori voiai sa discuti chiar si cel mai nevinovat dintre lucruri cu cineva, acopereai gaura cheii cu un prosop, astupai conducta de aer care dadea in camera alaturata si sopteai incet in urechea celuilalt tovaras".

ASPIRATII
"Era cunoscuta in anii de dupa razboi ca o fata de muncitori vioaie si inteligenta. Se deosebea prin istetime si imboldul catre invatatura. Vadea mereu o inclinatie catre cercurile intelectuale.

Mai tarziu a invatat cateva limbi straine, pierzand cu totul caracteristicile ei muncitoresti". Fata de ea am avut intotdeuna sentimente amestecate. Placea, pentru ca era o tanara muncitoare desteapta, care pricepea repede si era dornica de a sti. In acelasi timp, respingea prin lipsa de caracter si prin netemeinicie."
Marcel Pauker, coleg de partid si amant al Elenei Filipovici

Afacerea Agabekov

STELIAN TANASE

Comunistii romani in perioada interbelica erau simpli executanti ai ordinelor venite de la Moscova prin intermediul Cominternului. A te abate de la ordinele Moscovei era o crima in epoca, iar cei care "deviau" spre nationalism erau considerati tradatori. Nationalismul comunistilor interbelici este inventia "epocii Ceausescu", pentru a se justifica traditia unei inchipuite opozitii fata de URSS.
SCOP SI OBIECTIVE. Scopul Cominternului definit ca atare era subminarea prin orice mijloace a regimurilor democratice si organizarea de revolutii, puciuri, lovituri pentru rasturnarea acestora. Prevederile programului si alte documente oficiale obligau partidele membre sa organizeze retele clandestine si sa intreprinda orice actiune care ar fi subminat statele in care fiintau partidele comuniste. Adesea aceste partide erau ilegale, (ca in Romania) si existau numai ca retele subterane, finantate si controlate de Comintern. Ele erau departe de a fi niste partide politice. Chiar de la infiintare organizeaza, la cererea Comintern, activitati subterane, in afara legii.
ROMANII ILEGALISTI. Clandestinitatea PCdR nu apare dupa 1924, cand este interzis. Clandestinitatea comunistilor romani este consubstantiala cu activitatile tuturor grupurilor aparute din 1918. Retelele comuniste, clandestine toate, erau finantate de la Moscova, direct prin GPU si Comintern. Banii erau adusi in tara de curieri, sau varsati prin sistemul "cutie postala" sub aparenta unor afaceri obisnuite, sau de MOPR (Ajutorul rosu) ca ajutoare pentru detinutii politici. Militantismul politic si spionajul, diversiunea, erau imposibil de delimitat. Fidelitatea fata de Moscova ii obliga pe comunisti sa indeplineasca orice misiune li s-ar fi incredintat. Comunistii priveau culegerea de informatii militare, economice, politice ca o parte a luptei lor impotriva burgheziei si pentru servirea revolutiei proletare mondiale. Presa timpului insereaza destul de frecvent anunturi despre prinderea unei noi retele de spioni si agenti sovietici. Bucuresti a fost o placa turnanta pentru regiune. Balcanii, problema Basarabiei, iredentismul maghiar si bulgar, incurajarea miscarilor separatiste erau prioritare, tintele curente ale activitatilor GRU si Comintern in Romania.
AGENTI SUB AREST. O mare valva a produs "afacerea Agabekov". In ianuarie 1932, Siguranta aresteaza la Constanta si Arad mai multi agenti GPU. Ei sunt Geno Tzoncev, bulgar, Alexandre Lecocq, francez, Sava Samuridis, grec, Grigori Alexeiev, cetatean sovietic, Spiru Catapodis, grec. Ordonanta definitiva pentru trimiterea lor in judecata ii acuza "de complot... GPU urmareste sa il prinda pe GS Agabekov". "Centrala de la Paris (a GPU – n.r.) a primit ordin de la Moscova ca Agabekov sa fie adus in Romania, iar Centrala GPU de la Constatinopol sa il aduca in Rusia. Agentii GPU din Paris sunt Jean Panaiotti si Serge Meinz. La Constantinopol afacerea este condusa de Iosif Mihailovici Kaminski, rezident GPU pentru Europa de SE si Orientul Apropiat si de Nicolai Ivanovici Dnieprov, seful reprezentantei comerciale sovietice". Cei cinci sunt acuzati de incalcarea legii Marzescu, art. 1, "asocierea mai multor persoane pentru pregatirea de crime contra persoanelor sau proprietatilor". Pedeapsa varia de la 5 la 10 ani.
DECONSPIRATORUL GPU. Cine este Gheorghi Agabekov, tinta acestui complot pus la cale de GPU? Agabekov, pe numele lui real, Arutunov, a fost rezidentul GPU pentru Europa de S-E si Orientul Apropiat. In 1930 defecteaza si traieste la Bruxelles. Publica doua carti in 1931, "GPU" si "Ceka la lucru" in care demasca activitatile subversive ale serviciilor speciale sovietice duse

impotriva Occidentului. Stalin a cerut lichidarea lui. In toamna iarna 1931 – 1932 mai multi agenti l-au atras la Constanta. El urma sa fie capturat, suit pe un vas si dus la Odessa pentru a fi predat. Daca nu se reusea, trebuia lichidat de un asasin trimis special pentru asta, Grigori Alexeiev. Agabekov, detectand cursa care i se intindea, cunoscator al tehnicilor GPU, ia legatura cu Siguranta Romana. Dupa o operatie de filaj si supraveghere de sase luni, membrii bandei sunt arestati. Presa romana si straina publica numeroase articole despre afacere. Informatiile scot la iveala procedeele GPU, amploarea subversiunii de-a lungul Europei, multimea agentilor si complicilor, finantarea operatiunilor. Procesul incepe in luna mai si se incheie in august. Printre avocatii apararii regasim nume ca V.V. Stanciu, Constantin Solomonescu, Petre Sadoveanu, C. Raileanu. In august 1932, instantele isi declina competenta, iar cei cinci sunt achitati "din lipsa de probe". Complotistii sunt expulzati in tarile lor, URSS, Turcia, Grecia, Franta. Gheorghi Agabekov, eroul acestei afaceri complicate, nu a scapat pentru multa vreme de razbunarea GPU. Sase ani mai tarziu a fost atras intr-o cursa la Paris si ucis. Corpul lui a fost transat, pus intr-o valiza, iar valiza aruncata in ocean.

SUPUSII
Comunismul romanesc interbelic este strans legat de chestiunea spionajului sovietic, a subversiunii si a terorismului organizate la scara de GRU si Comintern. PCdR era o agentura a acestor operatii de subminare a statului roman, si mai putin o miscare politica. Aceste retele erau dirijate in mod obisnuit de la Viena, unde se gasea centrala GRU si sediul Biroului pentru Europa de S-E a Comintern. Cominternul devenise de fapt o institutie a subversiunii, spionajului si mai putin o miscare politica internationala. GRU se servea de agentii Comintern. Ei aveau misiunea sa culeaga informatii, sa puna la cale atentate, asasinate, comploturi, orice ar fi subminat regimurile democratice. Dimensiunea ideologica, a "revolutiei mondiale" era secundara. Sub acest ambalaj se aflau interesele imperiale sovietice. Nu atat o ipotetica "revolutie eliberatoare a proletariatului" era servita, cat interesele de stat ale Rusiei bolsevice.

RETEAUA COMINTERNULUI
In 1932, Lucretiu Patrascanu a fost implicat intr-un proces in care sef de lot aparea un anume Gustav Arnold, agent Comintern, cetatean german din Berlin, membru al PC German, capturat in Romania cu o mare suma de bani, 1, 2 milioane lei, venit la Bucuresti pentru a finanta o tipografie clandestina si pentru a organiza un sistem de cutie postala. Arnold urma sa trimita banii, lire sterline sau marci, unui anume Paul Hollinger, bijutier. Acesta trebuia sa ii schimbe in lei si sa ii predea lui Patrascanu sau Bela Breiner. Avocatul care-l apara pe Gustav Arnold, foarte cunoscutul V.V. Stanciu, spune la proces: "Societatile burgheze de azi se neurastenizeaza din cauza obsesiei comunismului." Stia ce spune, in 1946 va defecta in Occident. La fel va proceda alt coleg al lui din acest proces, Iosif Sraier, si el trecut in Occident in 1946 pe cand era secretar general al Ministerului de Interne. In ciuda galeriei de avocati marcanti (Lucretiu Patrascanu se apara singur), cei implicati sunt condamnati. Patrascanu - datorita statutului sau social si relatiilor sale, a fost achitat. Bela Breiner a fost condamnat la trei ani inchisoare. Procesul dovedeste legaturile dintre militantii comunisti si serviciile de spionaj sovietice, nu totdeauna mediate de Comintern.

Editorial: Precum supusul Iov...

LAVINIA BETEA

Comportamentul si declaratiile "revolutionarilor" in procesele politice staliniste au fost explicate si prin analogie cu legenda biblicului Iov. Iov, cel daruit cu toate bunurile lumesti, ajunsese, fara incunostiintare, miza unei dispute intre credinta si slabiciunile omului. Sa-i dovedeasca

Diavolului neclintirea credintei lui Iov, Dumnezeu "si-a intors fata" de la robul iubit. I-a luat intai bogatia. Apoi fiii si fiicele lui au pierit. In casa-i, altadata plina de bucurie, a coborat jalea mortii. Trupul saracului si intristatului Iov s-a umplut de bube si chin. Iar cei care altadata ii aduceau laude si se intreceau sa-i stea aproape intorceau scarbiti capul la vederea lui. La toate caznele prin care trecuse insa, blandul Iov se apleca mai supus in credinta spre bucuria si izbanda lui Dumnezeu. Caci Domnul a dat si Domnul a luat; fie slavit numele sau si in veci laudat.
Comunismul s-a vrut o credinta care sa le inlocuiasca pe toate celelalte. Iar Stalin, singurul zeu al sau. Asupra "revolutionarilor de profesie", Stalin a abatut dintr-o data toate pedepsele sale. Ca sa dovedeasca credinta lor neclintita in puterea religiei sale, i-a azvarlit in inchisori si i-a torturat; le-a inchis (uneori si ucis) copiii si sotiile; le-a cerut sa se caiasca public pentru pacate niciodata savarsite. Cei mai multi dintre ei au murit slavindu-l pe Stalin si Uniunea Sovietica, imparatia sa.
Dintre conducatorii pe care i-a avut Partidul Comunistilor din Romania de la infiintarea sa pana la dobandirea puterii, doar Gheorghe Cristescu, Boris Stefanov si Bela Breiner au murit de moarte buna. Ceilalti (cu exceptia lui Foris, ucis de ai sai) au pierit in anii "marii terori". Anii in care Stalin "a incercat" credinta cominternistilor si a conducatorilor sovietici. "Incercarile" lui si-au propagat unda de soc in strafundurile statului sovietic, astfel ca in 1936-1938, aproximativ 5% din populatia sa se afla in lagare si inchisori. Intr-o lume unde denuntul este socotit "datorie patriotica", iar denuntatorul un veritabil "om nou", cetateanul de rand exerseaza ritualul noii credinte criticandu-si semenii si scriind reclamatii si sesizari "la partid".
Cum vor fi disparut insa Elek Köblös, Alexandru Danieliuk-Stefanski sau Vitali Holostenko, conducatorii comunistilor romani numiti de Comintern? Biografia lor nu prea a fost cercetata de istoricii partidului, nici in etapa stalinizarii nici in cea a "reabilitarii". Existenta lor nu cadra cu teza "comunismului national", iar sfarsitul nu le putea fi explicat prin teoria hrusciovista a "luptei pentru putere", ale carei reziduuri par sa se fi pastrat nealterate de informatiile de actualitate in bagajele analistilor romani. Cert este ca nici unul dintre cei numiti n-a facut parte din regia marilor spectacole cu public a proceselor staliniste. N-a fost aratat multimii ca "tap ispasitor" pentru neimplinirea planurilor cincinale, a lipsurilor si greutatilor in care se zbateau cetatenii sovietici ori a complotului pus la cale de agenturile imperialiste contra lui Stalin.
Ne putem face o imagine despre cele petrecute cu ei prin comparatie cu soarta lui Marcel Pauker, singurul cominternist roman executat in URSS ale carui urme au fost cercetate de fiica si ginerele sau, Tatiana si Gheorghe Bratescu. Chemat in 1937 la Moscova, in urma unor denunturi ori critici ale tovarasilor sai, Pauker a aparut, dupa tipic, in fata Comisiei Internationale de Control. Exclus din partid, in urma cercetarii facute, a stat la Hotel "Lux" pana in 21 martie 1938 cand a fost arestat. Din ancheta sa s-au pastrat doua interogatorii. Unul datat la trei zile dupa arestare unde Marcel Pauker isi descrie viata de militant fidel idealului comunist si cel de-al doilea si ultimul din 31 martie 1938. La distanta de doar o saptamana de la prima intalnire cu anchetatorii, Pauker "marturiseste": "Ma recunosc vinovat de a fi intr-adevar spion..." Spion pe teritoriul URSS in favoarea Romaniei!
Ce se va fi petrecut in intervalul celor sapte zile? Constrangerile fizice si psihice in care s-au dovedit maestri agentii NKVD? Ordinul venit ca din partea lui Stalin de a recunoaste pentru "binele cauzei" tot ceea ce ii cer anchetatorii? Ori pur si simplu falsificarea semnaturii sale pe ultimul proces-verbal de interogatoriu, Pauker fiind socotit un neinsemnat soldat al partidului a carui moarte de marunt carcotas nu merita osteneala? Conform dovezilor birocratice, in 29 iulie 1938, Pauker a fost condamnat la moarte iar in16 august executat.
Se prea poate ca Stefanski, Koblos sau Holostenko ori ceilalti romani ucisi in acei ani, sa nu fi ajuns nici in fata "troicilor" ("tribunalele revolutionare") care pronuntau sentinta. Verdictul mortal le-a fost adus la cunostinta in celula. Iar executia s-a facut prin impuscarea in ceafa. "sutul in fund" cum numise cinic metoda un fost practician al ei. Asa se-nfaptuia la propriu, lamurea fostul cekist in marturiile sale. Condamnatul era intors cu fata la perete, apoi i se apropia revolverul de ceafa si, cand se apasa pe tragaci, in acelasi timp i se dadea un sut in fund, pentru ca sa nu fie

stropita de sange haina militara. Caci Stalin a dat, Stalin a luat... Sa nu mai fie insa vreunul, in veci, asa laudat!

Marea epurare din PCdR

IRINA ACHIM
PAULA MIHAILOV

Stapan absolut al Kremlinului si zeu al socialismului mondial, Stalin a reusit sa-si pastreze puterea prin eliminarea "elementelor ostile". In anii "marii terori" au pierit si reprezentantii elitei PCdR, fideli supusi ai Cominternului. Obedienta lor fata de Moscova nu i-a salvat de gloantele plutoanelor de executie.

Procesele staliniste – una dintre cele mai intunecate si insangerate pagini ale istoriei comunismului mondial – debuteaza la sfarsitul anilor ’20 ai secolului trecut. Ating punctul cuminant intre 1936 si 1938, numarul victimelor cazute la ordinul lui Stalin fiind necunoscut si in zilele noastre. In viziunea temutului lider de la Kremlin, procesele politice constituiau modalitatea eficienta de eliminare a oricarui concurent real sau posibil la cea mai inalta pozitie din ierarhia de partid si de stat. Erau totodata o cale fara gres ca prin transformarea unor oameni nevinovati in "tapi ispasitori", intreaga tara sa se teama de "tribunalele poporului". Epurarile politice staliniste ii vizau deopotriva pe "dusmanii poporului" din afara si din interiorul partidului.
IADUL PE PAMANT. De ce se faceau vinovate victimele de orice varsta, cetatenie, nationalitate, sex, confesiune religioasa, incat sa merite pedeapsa capitala, cu care se finalizau mai toate aceste procese, inscenate in marea lor majoritate? Sabotaj, spionaj, complot, conspiratie, la baza carora stateau "pacatele" antistaliniste – trotkismul (acuzatia cea mai grava), sionismul, nationalismul burghez. Orice suspect era arestat si inchis. Temuta inchisoare Lubianka de la Moscova a ramas emblema acestui timp sangeros. Aproape in totalitate, cei "gazduiti" acolo au sfarsit in fata plutonului de executie.
Dar Stalin nu se multumea cu executarea acuzatilor directi, cei carora li se fabricau dosare "solide". Climatul pe care il instituie este de nesiguranta si teroare. In perioada "marii terori" (supranumite si ejovcina, dupa numele lui Ejov – seful serviciilor speciale sovietice), denunturile si denuntatorii vor impanzi URSS. Pentru a-si dovedi fidelitatea fata de legile lui Stalin, parinti, frati, rude, prieteni, colegi de munca si camarazi de partid se turnau unii pe altii cu speranta desarta ca ar putea sa scape de judecata suprema. Societatea sovietica, ce se prezenta ca un model moral, devenise o cloaca de turnatori.
ANCHETELE STALINISTE. Cel mai important element al anchetei era marturisirea "vinovatiei". Primele momente ale detentiei, pana la declansarea interogatoriului, se petreceau in conditii extreme: izolare, caldura excesiva, frig. Interogatoriile erau conduse de una sau mai multe persoane si vizau epuizarea fizica a celui anchetat. Privarea de somn, interdictia de a bea apa, de a-si satisface nevoile fiziologice sunt o constanta. In multe cazuri se utilizau tortura fizica, injuriile, promisiunile mincinoase, distrugerea demnitatii personale si a respectului de sine. Totul pentru a obtine semnarea declaratiilor cerute. Li se impunea acuzatilor sa se confeseze de o maniera sincera, sa ceara iertare, sa se aseze in genunchi in fata anchetatorilor si judecatorilor.
COMUNISTII ROMANI – VICTIME ALE TERORII. Atentatul comis de un dezechilibrat asupra lui Kirov (1934) – conducatorul PCUS din Leningrad – a fost prilejul pentru Stalin de declansare a terorii impotriva tovarasilor lui Lenin, membri ai Biroului Politic. Acuzandu-i pe cativa dintre acestia de a fi organizat un "complot" cu sprijin Imperialist importiva lui Kirov, Stalin a pus in miscare mecanismele terorii care de la centrul de putere si pana la membrii de partid de rand a avut milioane de victime. In primul rand, i-au cazut victime numerosi cominternisti.

Odata pornit, valul de procese politice nu a ocolit nici reprezentanti minusculului Partid Comunist din Romania, ros de lupte fractioniste. La sefia PCdR-ului, in anii terorii, se afla bulgarul Boris Stefanov. Considerandu-se "reprezentantul international" al Cominternului, Stefanov va tine in mainile sale soarta a numerosi comunisti si de hotararea lui a depins clasificarea lor ca "dusmani ai poporului", "tradatori", "trotkisti" sau spioni. Chemat la Moscova, Stefanov isi da avizul pentru "epurarea", PCdR. Pe altarul justitiei staliniste, sunt sacrificati cei trei secretari generali ai partidului – Elek Köblös (1924 – 1928), Vitali Holostenco (1928 – 1931) si Alexandru Danieliuk – Stefanski (1931 – 1934). Le-au urmat, desi nu se poate stabili o cronologie a asasinatelor, marcanti membrii ai PCdR-ului. Printre acestia amintim doar nume ca Marcel Pauker, Cristian Rakovski, David Fabian, Alexandru Dobrogeanu – Gherea, Ecaterina Arbore, Eugen Rozvany.
SCAPA CINE POATE. Fericitii pe care gloantele politiei politice nu i-au atins – Emil Bodnaras, Lucretiu Patrascanu, Gheorghe Cristescu, Ana Pauker – datorita faptului ca nu erau in URSS. Se aflau fie in inchisorile romanesti, fie pe frontul din Spania. Paradoxul sentintelor capitale aplicate reprezentantilor Cominternului, fara exceptie, erau servitori umili ai Cominternului, ai Moscoveim si ai lui Stalin. Nu a existat din partea lor nici o opozitie care sa justifice teroarea.

<u>Vitali Holostenko, al treilea secretar general al PCdR</u>

PAULA MIHAILOV

Dupa ce Gheorghe Cristescu – singurul roman de la conducerea PCR – si Elek Koblos fusesera demisi, Cominternul a numit un nou secretar general peste comunistii romani in persoana lui Vitali Holostenko. Cunoscut in mediile tovarasesti ca "Barbu", mandatul acestuia in fruntea partidului a durat doar 3 ani.

Istoria Partidului Comunist din Romania pare un roman captivant, ale carui personaje principale se succed cu mare viteza in prim-planul sau. Un roman cu final imprevizibil ca si destinul personajelor sale.
PRIVIND INAPOI. In ciuda tuturor obstacolelor intampinate in calea evolutiei sale ca formatiune politica, intr-o Romanie aflata parca intr-o permanenta cautare de sine, PCdR-ul a supravietuit. Cea mai intunecata parte a istoriei sale, cea interbelica, ramane intr-un con de umbra atat datorita lipsei de informatii din arhivele romanesti, cat si datorita statutului de partid ilegal pe care l-a dobandit in 1924 si l-a pastrat timp de douazeci de ani. Dupa ce in 1924, primul secretar general – Gheorghe Cristescu – a fost inlaturat de la conducerea Partidului, fiind inlocuit cu Elek Köblös, comunistii romani au traversat o perioada in care s-au zbatut sa-si mentina grupusculul politic pe linia de plutire. Paradoxal, cel mai mare obstacol in calea lor a fost cel de al carui cuvant ascultau ca de o ruga: Stalin. "Marea teroare" declansata de Stalin a adus PCdR la limita supravietuirii.
REINCARNAREA PCdR. Pentru prima data, ideea conform careia in Romania aproape ca nu exista un partid comunist a fost lansata la Congresul al IV-lea al PCdR, care s-a desfasurat la sfarsitul lui iunie 1928 la Harkov. Ceea ce a determinat instanta suprema in materie de suflare comunista – Cominternul – sa impuna o astfel de teza a fost degringolada care sufoca Partidul de mai bine de patru ani. Practic, acest Congres a insemnat o lectie de disciplina pe care Stalin a aplicat-o celor doua tabere rivale din partidul comunistilor romani: gruparea comunistilor din tara, mai slaba si pe care Stalin o destrama, si cea care activa in strainatate.
UN OM, MAI MULTE NUME. Personajul cel mai important, necunosocut printre romani, ce a marcat lucrarile Congresului a fost noul secretar general – impus, dupa datina birocratica a vremii de Comintern – Vitali Holostenko sau tovarasul "Petrulescu".
Evreu de origine ucraineana, Vitali Holostenko s-a nascut in comuna Selioglo (Basarabia de Sud). In Romania il gasim abia in 1920, cand, ca student la Facultatea de Medicina Veterinara din Bucuresti, a aderat la miscarea socialista. La Congresul de constituire al Partidului Comunist

Roman din 8 mai 1921, tanarul a votat alaturi de majoritatea participantilor in favoarea afilierii neconditionate a noii formatiuni politice la Internationala a II-a Comunista. Motiv pentru care a fost arestat si judecat in deja celebrul proces al comunistilor din Dealul Spirii. Pana in iunie 1922, data amnistiei generale, a ramas in detentie la Iasi, iar dupa eliberare a plecat din Romania, parand a o parasi definitiv.
In buna traditie a clandestinitatii, Holostenko a purtat alte nume decat cel real. In perioada de inceput a carierei sale de activist de partid era cunoscut sub pseudonimele de "Iacsa" sau "Racsa Ion". Cel mai renumit pseudonim al lui Holostenko a fost "Barbu", pe care l-a purtat intre anii 1928 – 1930, concomitent cu cel de "Florea" sau "Valeri".
IN SLUJBA KREMLINULUI. Plecand din Romania, Holostenko a ramas fidel ideilor comuniste, inscriindu-se si urcand in ierarhia Partidului Comunist Bolsevic al Ucrainei. In acel moment, in fruntea comunistilor ucraineni se afla un cunoscut al lui Holostenko – Cristian Rakovski (roman de origine bulgara, presedinte al Comisariatului National al Poporului al Republicii Sovietice din Ucraina), prieten cu Trotki, prin urmare foarte influent la Moscova acelor vremuri. Desigur, Rakovski – una dintre cele mai active personalitati de stanga pe plan international – l-a ajutat si sustinut pe Holostenko.
Despre perioada in care Holostenko a plecat din Romania (1922) si momentul revenirii sale pe scena politica romaneasca (1928) nu se cunosc prea multe amanunte. Ceea ce se poate spune totusi este ca Holostenko, dupa sase ani in care n-a avut legaturi cu Romania sau cu PCdR, revine in acest partid chiar la conducerea sa. Holostenko si-a inceput mandatul de lider prin repunerea pe tapet a sensibilei probleme nationale. Chiar de la tribuna Congresului ce l-a impus in fruntea PCdR, "Barbu" a declarat, respectand indicatiile Cominternului, ca PCdR-ul va lupta pentru "autodeterminarea tuturor nationalitatilor pana la despartire", pledand pentru independenta totala a provinciilor romanesti care formau Romania.
BATALIA FINALA. Din mandatul sau ca secretar general al PCdR de remarcat e incercarea de unificare a conducerii partidului din interior si din exterior. Incepand cu februarie 1929, Secretariatului din tara cu cel din strainatate devin un singur organ de conducere, moment in care vechea rivalitate cu orgoliosul Marcel Pauker ("Luximin") se dezlantuie. Din lupta pentru suprematie la varful PCdR, pierd amandoi. Stalin ii gaseste lui "Barbu" un inlocuitor in persoana lui Alexandru Danieliuk – Stefanski. Astfel ca, din 1931, Vitali Holostenko iese pentru a doua oara din activitatile comunistilor romani. In 1937, a fost executat, probabil sub aceeasi acuzatie de "spion in favoarea Romaniei", ca si rivalul sau Marcel Pauker, executat un an mai tarziu.

CEL DE-AL IV-LEA CONGRES

Pentru a pune capat luptelor interne din PCdR, a fost convocata o consfatuire a reprezentantilor Internationalei a III-a cu comunistii romani. Intalnirea de la Harkov, desfasurata intre 28 iunie – 7 iulie 1928, avea sa se transforme in cel de-al IV-lea Congres al PCdR-ului. Istoricii au remarcat unicitatea acestei intruniri, convocata, in afara traditiei impuse inca din 1919, inaintea unul Congres al Cominternului. Din partea PCdR au participat Luca Laszlo (Vasile Luca), Imre Aladar ("Nicolae"), Dumitru Chircus si Artur Rubinstein. Conform uzantelor birocratice instituite din 1924 de functionare a Cominternului, la conducerea unui partid comunist erau numite cate doua organe conducatoare, unul ce urma a functiona in strainatate si unul in tara. Astfel ca, din noul Comitet Central al PCdR si din Biroul Politic – ce isi desfasurau activitatea in exterior – au fost alesi Vitali Holostenko, Luca Laszlo, Alexandru Nicolski, Dori Goldstein, Iohan Heigel.

DOUA SABII IN ACEEASI TEACA

Fractionismul din PCdR s-a declansat dupa trimiterea clandestina in tara a lui Marcel Pauker, cu sarcina de a supraveghea presa comunista legala si ilegala. Desi nu facea parte din nici un organ de conducere al Partidului, "Luximin" avea drept de vot deliberativ la orice sedinta. Nereusind sa obtina presedintia PCdR in 1921, Pauker incepe acum lupta directa prin contestarea alegerii lui Holostenko in fruntea PCdR. Invectivele si blamarile reciproce din presa, ori la diferite plenare si

conferinte organizate de fiecare grupare, au produs denunturi, certuri si confuzii in partid. Chiar si putinii membrii ai partidului care mai ramasesera au fost exclusi cand de o parte, cand de alta. Conflictul a fost rezolvat definitv de catre agentii si anchetatorii de la NKVD care i-au adus pe cei doi rivali in situatia de a fi condamnati la moarte si executati.

"Gorn" – seful comunistilor din Romania

CRISTINA ARVATU

Pentru Comintern, nationalitatea membrilor sai nu avea importanta. Astfel ca Partidul Comunist din Romania a fost condus predominant de straini. Printre ei s-a numarat si polonezul Alexandr Danieluk-Stefanski, care intre anii 1931-1934 i-a reprezentat pe comunistii romani in Internationala a III-a.

In intreaga perioada interbelica, Partidul Comunist din Romania a fost condus de comunisti straini, singura exceptie constituind-o primul sau secretar, Gheorghe Cristescu. Centralismul impus de Internationala Comunista presupunea inclusiv dreptul forului de la Moscova de a numi organele de conducere ale PCdR. Congresele si intrunirile erau orchestrate pana in cele mai mici amanunte de reprezentantii Cominternului. Alegeri adevarate in interiorul Partidului Comunist nu au avut loc niciodata.
ANTECEDENTE. In contextul scoaterii in afara legii a PCdR, Internationala Comunista il numeste in aprilie 1924 ca secretar general pe ungurul Elek Köblös. Patru ani mai tarziu, acesta este inlocuit cu Vitali Holostenko, membru al Partidului Comunist din Ucraina. Alexandr Danieluk-Stefanski, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist din Polonia, este numit la conducerea PCdR la Congresul al V-lea al partidului (1931). El va conduce PCdR, in numele Cominternului, pana in decembrie 1934, cand va fi inlocuit cu bulgarul Boris Stefanov.
LIDER DE PARTID. Numele lui Alexandr Danieluk-Stefanski in legatura cu PCdR apare pentru prima data intr-o rezolutie a Secretariatului Politic al Comitetului Executiv al Internationalei Comuniste, datata 18 august 1930. Rezolutia condamna luptele fractioniste din interiorul PCdR si recomanda adoptarea de urgenta a unor masuri pentru atenuarea efectelor acestora. Primele masuri luate de Comintern au fost dizolvarea tuturor organelor de conducere ale partidului, inclusiv cele numite de Comintern la Congresul al IV-lea, si numirea unui secretariat provizoriu care sa aplice rezolutia si sa pregateasca Congresul al V-lea al PCdR. Numele lui Alexandr Danieluk-Stefanski, membru al Partidului Comunist din Polonia, apare in acest secretariat alaturi de Elena Filipescu-Filipovici (dupa unele surse, "o temporara tovarasa de viata" a lui Stefanski), Paul Goldstein, Alexandru Nicolschi, Seila Averbuch (mai cunoscuta ca Vanda Nicolschi), Eugen Iacobovici, Constantin Parvulescu si reprezentantul Cominternului, Iacob Rozuev.
Polonezul este numit, in decembrie 1931, secretar general al Comitetului Central si membru al Biroului Politic al CC care isi desfasura activitatea in strainatate. Sarcina noului lider trasata de Comintern era clara: lichidarea luptelor interne din PCdR si aplicarea cu strictete a politicii impuse de Moscova. Oricine se opunea in vreun fel "indicatiilor" lui Stefanski era sanctionat prompt de conducerea Internationalei Comuniste.
Biografia acestui lider al PCdR a ramas si astazi necunoscuta istoricilor din Romania.
SARCINI COMINTERNISTE. La instalarea sa in fruntea partidului, Alexandr Danieluk-Stefanski face o analiza a activitatii desfasurate de PCdR si traseaza principalele directii de actiune. Urmand linia impusa de Comintern, noul lider isi incepe discursul cu tema "Subaprecierea influentei sovinismului roman de mare putere". "Atunci cand am cautat prima data explicatii pentru faptul ca PCdR este deosebit de slab in Vechiul Regat – sustine Alexandr Danieluk-Stefanski –, mi-am exprimat parerea ca una dintre sursele importante ale acestei situatii este influenta pe care o au asupra maselor muncitoare romanesti ideile nationaliste, dar si

nepriceperea partidului nostru de a lamuri aceste mase ca lupta pentru autodeterminare a natiunilor asuprite pana la despartire de statul roman rezida nu numai in interesul maselor muncitoare ale natiunilor asuprite, ci si in interesul maselor muncitoare romanesti". Tema "imperialismului" romanesc era in concordanta cu una dintre rezolutiile celei de-a XI-a plenare a Internationalei Comuniste (martie-aprilie 1931), care se referea la cresterea pericolului de razboi si de interventie militara impotriva URSS. PCdR a inclus si Romania in randul posibilelor agresoare ale Uniunii Sovietice. Explicit aceasta teza este sustinuta de Elena Filipovici la urmatoarea plenara a Cominternului (august-septembrie 1932), cand afirma ca Romania – avanpostul imperialismului occidental la frontierele sovietice – se pregateste sa inceapa o interventie militara contra URSS.
O a doua tema abordata de Alexandr Danieluk-Stefanski este cea a social-fascismului, in concordanta cu o alta rezolutie a aceleiasi plenare a Cominternului. Astfel, principalul adversar al PCdR era considerata social-democratia romaneasca, etichetata ca social-fascism. "Social-democratia, afirma Alexandr Danieluk-Stefanski, este principalul sprijin al burgheziei in randurile clasei muncitoare, asa ca impotriva social-democratiei trebuie indreptata principala lovitura a partidului". Prin influenta pe care social-democratia europeana o exercita asupra muncitorilor, ea a devenit in aceasta perioada inamicul numarul unu al Cominternului si automat al PCdR, cu toate ca situatia sociala, economica si politica din Romania era substantial diferita de cea din alte state europene.
Acestea au fost si principalele directii in care a actionat PCdR, ca si celelalte partide fratesti din Europa, in perioada cat in fruntea lui s-a aflat Alexandr Danieluk-Stefanski. Scopul principal ramasese acela de a transforma partidul "dintr-o organizatie relativ mica intr-un partid proletar de masa". Comunistul polonez nu a mai apucat zilele "partidului proletar de masa". Indepartat de la conducerea PCdR in decembrie 1934, va fi executat sub aceleasi acuzatii fanteziste in timpul Marii Epurari.

NUME CONSPIRATIVE
Comunistii romani au avut in intreaga perioada interbelica mai multe nume conspirative. Acest lucru fusese impus de Moscova tuturor activistilor comunisti, numele conspirative fiind folosite inclusiv in perioadele in care acestia se aflau in Uniunea Sovietica. Aceasta a fost o tactica cominternista constanta care prezinta similitudini cu functionarea sectelor interzise. Astfel, Alexandr Danieluk-Stefanski a purtat in diferite perioade numele conspirative Gorun, Gorn, Zenon sau Alek.

OPINII
In analiza pe care o face acestei perioade in cartea sa – "Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunista in secolul XX", FranIoise Furet scrie: "Cand prioritara a devenit construirea socialismului in URSS, partidele fratesti tind sa nu mai fie decat aparatoarele bastionului central... inscrisa in natura si in functionarea Cominternului, aceasta evolutie va face din sefii comunisti de peste tot un aparat international dirijat de Kremlin".

Boris Stefanov, aliatul lui Stalin

ILARION TIU

Incepand cu 1935, in fruntea PCdR a fost numit de Comintern Boris Stefanov. Acesta facea parte din "gasca" comunistilor bulgari care activau in cadrul PCdR, dintre care cel mai important a fost Cristian Racovski, unchiul lui Stefanov. Prin filiera bulgara, Stefanov a fost apropiat al lui Gheorghi Dimitrov, seful Cominternului.

In perioada interbelica, secretarii Partidului Comunist din Romania au fost cu preponderenta apartenenti ai minoritatilor nationale. Adesea, Cominternul numea in aceste functii reprezentanti ai comunitatii bulgare din Dobrogea. Bulgarii se afirmasera drept contestatari ai prezentei administratiei romanesti in Dobrogea inca de dupa razboiul din 1877-1878. In urma acestuia, teritoriul dintre Dunare si Marea Neagra a fost alipit la Romania, spulberandu-se visul nationalistilor bulgari de a crea o Bulgarie Mare. La sfarsitul secolului al XIX-lea a luat fiinta Organizatia Revolutionara Dobrogeana (DRO), care milita pentru desprinderea Dobrogei de Romania, actionand uneori prin sabotaje teroriste. Dupa infiintarea Cominternului, DRO s-a subordonat Moscovei, insusindu-si discursul cominternist conform caruia Romania era un stat imperialist si detinea teritorii care erau de drept ale statelor vecine.
TANARUL BORIS STEFANOV. Viitorul secretar al PCdR, ca etnic bulgar, a crescut in aceasta atmosfera de sentimente antiromanesti pe care le cultiva DRO. Fiind ruda cu Cristian Rakovski, a intrat in cercurile de stanga care militau pentru autodeterminarea bulgarilor in Dobrogea, ajungand in evidentele serviciilor secrete romanesti. Dupa sfarsitul primului razboi mondial, a candidat pe listele Partidului Social-Democrat la alegerile din 1920, pe o lista alaturi de Petre Constantinescu-Iasi, Gheorghe Cristescu si Alexandru Dobrogeanu-Gherea. Parlamentul insa a invalidat aceasta lista castigatoare, ceea ce l-a determinat pe Boris Stefanov sa se radicalizeze. Astfel ca a luat parte la organizarea grevei generale din octombrie 1920, dar si la pregatirea atentatului de la Senat din decembrie acelasi an. In urma evenimentelor, Stefanov a fost arestat si condamnat, neputand sa ia parte la congresul de intemeiere a Partidului Comunist din Romania din mai 1921.
LIDER DE PARTID. Dupa iesirea din inchisoare, Stefanov nu a renuntat la activitatile comuniste. Avand prestigiu de luptator contra "ordinii burgheze", a intrat relativ repede in cercurile de conducere ale PCdR. Astfel ca, la Congresul al II-lea al partidului din octombrie 1922, a fost ales in Comitetul Politic Executiv provizoriu, organism din care mai faceau parte Lucretiu Patrascanu, Marcel Pauker, Gheorghe Cristescu, Elek Köblös, Eugen Rozvan si Alexandru Dobrogeanu-Gherea. In anii ’20, Boris Stefanov a participat activ la viata de partid, chiar si dupa scoaterea PCdR in afara legii in 1924. Deoarece a fost arestat in 1927, a intrat in atentia Ajutorului Rosu International, care se va preocupa de soarta lui in inchisoare. Astfel ca Marcel Pauker pleaca de la Moscova la Viena, unde se afla Biroul Politic al PCdR, pentru a strange fonduri necesare platii unor avocati buni care sa-l scape pe Stefanov de inchisoare. Insa comunistii nu-l vor putea scapa de sentinta Tribunalului Militar decat pe Vasile Luca, judecat si el la Cluj alaturi de Boris Stefanov.
SEF AL COMUNISTILOR DIN INCHISORI. In momentul celei de-a doua arestari, Boris Stefanov era un comunist cu statut important in PCdR. La procesul de la Cluj, el avusese un rol mai important decat Vasile Luca. Astfel ca, in anii detentiei, Stefanov a indeplinit rolul de conducator al comunistilor arestati, cel mai probabil fiind insarcinat cu aceasta calitate de Comintern, care tinea legatura cu el.
SECRETAR GENERAL AL PARTIDULUI. In decembrie 1934, Boris Stefanov a fost numit de Comintern secretar general al PCdR. Astfel ca el i-a reprezentat pe comunistii romani la cel de-al saptelea congres al Cominternului (iulie-august 1935). La acea data, in fruntea Cominternului se afla comunistul bulgar Gheorghi Dimitrov, care va mentine ulterior legaturi apropiate cu Boris Stefanov. Noul lider al comunistilor romani si-a insusit sugestiile date de Stalin la Congresul Cominternului, conform carora liderii PCdR de pana atunci au incalcat regulile conspirativitatii, iar multi comunisti importanti fusesera arestati. In 1935, Ana Pauker alaturi de alti doi lideri comunisti au fost arestati in timp ce ieseau dintr-o casa conspirativa.

CALAUL

In perioada 1935-1939, Boris Stefanov a participat cu zel la campania de "epurare a trotkistilor" initiata de Stalin la Moscova. Acesta a intocmit "lista trotkistilor" din PCdR in care i-a incadrat pe toti liderii partidului din perioada 1929-1935. Multi dintre cei care se aflau in URSS au fost

arestati de NKVD si executati in urma sentintelor date in celebrele "procese staliniste". Uneori, Stefanov a actionat din razbunare, in cazul includerii in lista a Elenei Filipovici. Aceasta fusese numita in Comitetul Central al partidulului la Congresul al V-lea al PCdR tinut in 1931 langa Moscova, criticand ulterior activitatea comunista a lui Boris Stefanov. Victima a proceselor staliniste a cazut si Marcel Pauker, care organizase in 1928 o campanie de strangere de fonduri pentru eliberarea lui Boris Stefanov din inchisoare. In 1938, Boris Stefanov a fugit in URSS. El a ramas in continuare secretar general al partidului, functie pe care doar Cominternul i-o putea lua. Insa, deoarece nu mai putea coordona direct activitatea partidului din tara, a lasat o conducere paralela in Romania, in fruntea careia se afla B...la Breiner.

BELA BREINER, SEF INTERIMAR
In cele din urma, denuntatorul "trotkistilor" Boris Stefanov era sa fie el insusi victima "proceselor staliniste". Dupa semnarea pactului dintre Hitler si Stalin in august 1939, comunistii internationalisti au primit ordin sa nu mai denunte fascismul ca principalul pericol al pacii mondiale. Insa Stefanov nu s-a aliniat imediat noilor dispozitii si a publicat un articol pe "vechea linie" in revista Cominternului. Doar prietenia sa cu Gheorghi Dimitrov l-a scapat de Gulag sau condamnarea la moarte. Ulterior acestui eveniment, B...la Breiner a fost numit de Comintern secretar general interimar al PCdR. Acesta activa in PCdR de la infintare, iar in 1925 era secretar regional al PCdR Oradea. In 1926 a fost arestat pentru activitati clandestine, fiind condamnat la 5 ani inchisoare. In 1931 a iesit de la Doftana si a fost numit in CC al PCdR la Congresul al V-lea al PCdR desfasurat langa Moscova. Dupa fuga lui Boris Stefanov in URSS in 1938, a ramas responsabil cu organizarea interna a partidului, alaturi de Stefan Foris si Ilie Pintilie. B...la Breiner se afla in legatura cu Boris Stefanov, caruia i-a solicitat de multe ori sa trimita fonduri, deoarece fara bani nu putea imbunatati munca partidului. In 1939, Cominternul l-a numit secretar general interimar al PCdR. A murit in martie 1940 pe patul unui spital.

<u>Viata ca o inchisoare</u>

CRISTINA DIAC

Comunistii din perioada interbelica au avut o viata ce rivalizeaza cu cea a eroilor din filmele de aventuri. Nume de imprumut, acte false, locuinte conspirative in Bucuresti, Moscova, Viena, Berlin, Praga sau Paris. In spatele aventurii se ascundea insa o existenta plina de riscuri si presarata cu foarte multe constrangeri.

Despre existenta Partidului Comunist in ilegalitate nu se mai stie astazi mare lucru. Iar dintre putinele momente care au reusit sa strabata pana la noi, multe poarta pecetea falsificarilor operate succesiv de-a lungul celor 45 de ani de regim comunist in Romania. Partidul Comunist de dupa 1944 nu mai semana deloc cu cel ilegal. Niste elemente comune trebuiau gasite totusi, din necesitatea de a sugera o oarecare continuitate, chiar si firava, intre partidul interbelic si cel ajuns la putere o data cu intrarea Armatei Sovietice in Romania in august 1944. Din acest motiv, istoricii care au scris despre comunismul romanesc interbelic au ales teme cu caracter politic, scriind cu predilectie despre momente din viata interna de partid: fondarea partidului, congrese, plenare, procese intentate de autoritati comunistilor.
NUME DE LA PARTID. In 1924, Partidul Comunist a fost scos in afara legii. A continuat activitatea in clandestinitate, fara a se desfiinta asa cum sperasera autoritatile. Pentru a nu deconspira partidul, comunistii ilegali au trebuit sa duca o viata ce seamana astazi cu cea a eroilor de film. In proiectul de statut al partidului din 1930 se spunea foarte clar ca "nerespectarea conspiratiei se considera calcare a disciplinei de partid", in conditiile in care "datoria cea mai mare a unui membru este (sa respecte – n.n.) cea mai severa disciplina de partid".

O data ce intra in miscarea comunista, adeptul trebuia sa renunte si la propriul sau nume, in favoarea unuia conspirativ. O singura persoana ajungea sa aiba chiar mai multe in decursul vietii. Pe unii dintre ei ii stim astazi cu unul din aceste nume de imprumut. Dumitru Petrescu, unul dintre cei care au primit cele mai mari condamnari in urma procesului intentat grevistilor de la Grivita, se numea de fapt Gheorghe Dumitru, Petrescu fiind numele conspirativ. Seila Averbuch a ramas in istorie sub numele conspirativ Vanda Nicolski. Elena (Lenuta) Filipovici sau Filipescu apare in multe documente de partid cu numele Maria Ciobanu. Marcel Pauker a fost pe rand Luximin, Puiu, Marin Stepan Semionovici, iar sotia sa Ana isi juca rolul in viata de partid sub numele Maria. Viitorul ministru de Justitie Lucretiu Patrascanu a activat in anii ’30 sub pseudonimul "Grigorescu". Ei intre ei se adresau, evident, cu numele conspirativ. Chiar si cand faceau la Comintern marturisiri complete despre diferite momente din viata partidului, referindu-se la tovarasii lor, foloseau aceleasi nume de imprumut. Marcel Pauker s-a referit in timpul anchetei la un oarecare Victor, nu la Nicolae Goldbergher; la Balthazar si nu la Elek Koblos; la Sasa gandindu-se la Alexandru Dobrogeanu-Gherea. E foarte posibil ca multi membri ai partidului sa se fi cunoscut doar dupa numele conspirative, fara sa stie care era numele real al colegilor lor.

ACTE FALSE. Pentru a putea circula chiar si in conditiile restrictive impuse de ilegalitate, un comunist avea nevoie de acte din care sa rezulte identitatea oferita de partid. Din acest motiv, erau posesorii mai multor randuri de acte false. Problema pasapoartelor, a actelor in general, se pare ca era una extrem de spinoasa, din moment ce ea apare mentionata in repetate randuri in corespondenta purtata de membrii din tara cu cei aflati la Moscova. Intr-o scrisoare a secretariatului – structura de conducere cu atributii limitate care activa in tara – semnata cu numele conspirativ Stoian si adresata Comitetul Central aflat la Moscova se spunea: "Dragi tovarasi, ceea ce faceti cu noi – pur si simplu va bateti joc (…). In momentul cand din clipa in clipa se poate declara starea de asediu, noi umblam fara acte. Noi v-am rugat in legatura cu aceasta si dvs. stiti ca noi nu avem nimic si n-ati facut nimic in legatura cu aceasta. Mai mult decat atat, oamenii care vin si carora li s-ar fi putut face actele miscarii vin fara nimic, dar noi de unde putem sa le dam". Iritat de lipsa actelor foarte necesare pentru a se putea misca, acelasi Stoian reia problema peste cateva zile, intr-o noua scrisoare: "Sosit Baltag si celalalt, tot fara documente. Face impresia ca nu dati atentia cuvenita greutatilor noastre".

TEHNICA. Actele erau necesare comunistilor pentru a le putea prezenta autoritatilor in cazul in care erau prinsi sau pentru a se putea folosi de ele in activitatea de zi cu zi. Viata unui ilegalist era foarte strict supravegheata de partid, el nu putea sa se duca unde voia si cand voia. Locuia in anumite locuri, special indicate de partid, in asa-numitele case conspirative, care erau schimbate in permanenta. Siguranta "burgheza" isi facea treaba si le detecta cu destula usurinta ascunzisurile. Un membru tinea legatura cu partidul prin intermediul unor persoane indicate tot de partid. Asemenea persoana de legatura se numea "tehnica", "iafca" dupa numele rusesc, sau pur si simplu "legatura de partid". "Tehnica" locuia in aceeasi casa cu cel pe care il avea in grija si comunica verigii superioare orice avea legatura cu membrul de partid supravegheat in acest fel. Toate aceste masuri erau luate pentru a nu se deconspira. Este de crezut ca in asemenea situatie intalnirile in grupuri mari, care puteau atrage atentia, erau foarte numeroase sau pur si simplu ca existau. Intr-o alta scrisoare trimisa din tara catre CC-ul de la Moscova in 1933 se spunea ca un oarecare Alexandru a pierdut legatura cu Comitetul de partid din Bucuresti, "iar acesta din urma a pierdut legatura sa cu tehnica". Din cauza acesta, a pierderii legaturii cu "tehnica", Comitetul de Partid Bucuresti "a primit ambele noastre manifeste si circulara mult mai tarziu decat organizatiile din provincie", se spune in document. In declaratiile pe care le-a scris sub ancheta la Comintern, Marcel Pauker a povestit un episod petrecut la una din revenirile sale in Romania. "Atunci am predat Tovarasei Vanda (Nicolski – n.n.) toate legaturile, mie ramanandu-mi doar una", spune Pauker. Prin "legaturi" se intelegeau atat persoanele de contact ale lui cu partidul, cat si contactele cu grupuri secrete sau adresele caselor conspirative in care putea merge. "Eu aveam atunci la dispozitie locuinta mea, unde mai inainte statuse de asemenea si Tovarasa Ana, locuinta

pe care o stia si Victor, precum si casa Miletineanu. I-am spus Tovarasei Vanda ca daca n-am sa ma apuc sa-mi caut singur un adapost mai bun, aceasta situatie imposibila va dura multa vreme. Nu ma simteam in siguranta. Si ea statea intr-o casa veche, fosta locuinta a Tovarasei Ana, iar apoi a lui Victor. I-am propus sa pastrez aceasta ultima legatura pentru ca sa caut ceva, pana cand ea imi va indica fie o casa mai buna, fie macar o modalitate de rezolvare a problemei. Dar n-a vrut sa ma lase sa caut, intrucat n-ar fi conspirativ (…). Mi-am permis sa-i spun la plecare: atunci nu-ti mai dau legatura! Dar la minutul stabilit, l-am luat pe Tovaras («legatura» – n.n.) cu noi si, ca sa nu ne plimbam pe strada in trei, am mers singur mai departe. Mai tarziu s-a constatat ca tov. Vanda a vorbit cu Tovarasul, dar n-a preluat legatura", povesteste Marcel Pauker despre viata de ilegalist.

NUME PENTRU OCAZII "FESTIVE"

In perioada Congresului al V-lea al partidului care a avut loc in decembrie 1931, in apropiere de Moscova, participantii au primit nume speciale, care urmau sa fie folosite in timpul congresului, chiar daca multi dintre ei aveau deja unul sau mai multe. Astfel, atunci cand in documentele emise de acest congres apare Aurel, trebuie sa ne gandim ca cel care a vorbit a fost de fapt Imre Aladar, unul dintre cei cinci deputati comunisti in parlamentul din 1931, invalidati de plenul Camerei. Zoe nu era personajul din comedia lui Caragiale, ci Ecaterina Arbore Ralli, medic si pentru o vreme ministru al Sanatatii in Ucraina Sovietica, iar pe Smaranda, dupa confruntarea datelor biografice oferite la congres cu alte surse, o putem identifica in persoana Vandei Nicolski. Alexandru Iliescu a purtat la congres numele de... Vasilescu – delegatul-poet, a fost Dumitru Grofu, cazut ulterior victima proceselor staliniste.

PRINTRE HARTII

A reconstitui astazi chiar si un moment mai bine cunoscut din viata Partidului Comunist ilegal este un lucru dificil. Au fost publicate pe multe zeci de pagini toate rezolutiile plenarei largite a Comitetului Central al Partidului din iulie 1933. Nu stim insa cu exactitate chestiuni elementare precum locul in care s-a desfasurat, cine au fost participantii, cati dintre membrii CC au luat parte, cine mai participa in afara de membrii de drept – cei ai conducerii partidului – ca sa se justifice numele de "plenara largita". Istoria oficiala a partidului comunist scrisa dupa venirea la putere s-a interesat putin de viata de ilegalitate, ce facea practic un comunist in Romania interbelica, in ce fel de activitati era implicat, cum traia, care erau riscurile si care erau avantajele adeziunii la "religia rosie". Nici n-ar fi avut cu ce se mandri!

Reguli ale conspiratiei

LAVINIA BETEA

Pe tot parcursul existentei sale, Cominternul (1919-1943) a patronat, finantat si dirijat de la Moscova armata de agenti a "revolutionarilor de profesie". Raspanditi in intreaga Europa actionau in clandestinitate pentru infaptuirea "revolutiei proletare". Actionau simultan ca spioni si militanti politici.

"Regulile de conspirativitate ale partidului" gasite in Arhivele Cominternului ne ajuta insa sa intelegem modul de viata si rigorile la care trebuiau sa se supuna acestia in dubla lor calitate – militanti comunisti si agenti in slujba serviciilor sovietice de informatii. Regulile prevazute trebuiau sa le aplice in tarile unde erau trimisi precum si in relatiile pe care le aveau cu "centrul" ori unii cu altii in cadrul aceleiasi filiale.

"STRICT CONFIDENTIAL". Aceasta era mentiunea inscrisa pe documentul ce consemna regulile de conspirativitate ale cominternistilor. Reproducem cateva dintre acestea, considerate

elocvente in formarea unei reprezentari asupra vietii lor. Subtitlurile ne apartin:
"Scopul conspirativitatii este acela de a garanta partidului posibilitatea de a duce o munca de organizare, agitatie si propaganda, pana la rasturnarea de la putere a exploatatorilor de catre proletariat, sub conducerea partidului (...).
Grija pentru interesul personal este prea puternica in societatea burgheza: torturile din temnite, frica de moarte infrang uneori vointa unor oameni slabi.
Este necesar ca orice individ sa fie considerat nesigur pana la proba contrarie (...) In jurisprudenta este la moda prezumtia de nevinovatie. In activitatea partidului, dimpotriva, orice individ trebuie considerat nesigur (...). Increderea in el trebuie demonstrata. Simpla lipsa a unor date compromitatoare nu trebuie considerate ca o dovada ca se poate avea incredere in cineva (...).
Este mai bine sa fie alesi militanti mediocri, fara experienta dar bine cunoscuti, decat persoane mai dotate, dar mai putin cunoscute. Altfel este imposibila constituirea unei organizatii solide si trainice (...)
Partidul legal trebuie sa aiba o rezerva de militanti, noi, necompromisi in munca de legalitate, care sa fie folositi in munca clandestina a partidului (...).
COPII DOTATI. Copiilor militantilor partidului trebuie sa li se explice necesitatea conspirativitatii. Experienta demonstreaza ca exista copii dotati, in varsta de sapte ani sau putin mai mari, care se pot dovedi buni ilegalisti, cu conditia, desigur, ca ei sa fie instruiti cu rabdare. (...) Cei mai periculosi sunt cei cu varste intre trei si cinci ani dar chiar si la aceste varste, majoritatea copiilor, daca sunt indrumati cu iscusinta, nu incalca regulile conspirativitatii (...).
Fiecare membru al organizatiei, adica nu simplul membru de partid, ci militantul trebuie sa aiba un pseudonim de partid o porecla. Pseudonimul trebuie sa fie astfel ales incat sa fie neutru din punct de vedere politic pentru cineva din afara si sa aminteasca de un prenume sau de un nume de familie obisnuite (...) Militantii deosebit de importanti trebuie sa aiba mai multe pseudonime: unul pentru organizatia locala, unul pentru relatiile cu exteriorul, unul pentru legaturile cu organizatiile oficiale, unul pentru convorbirile telefonice etc. (...).
PORUNCA LUI LENIN. Tuturor acuzatiilor infame lansate de propaganda burgheza referitoare la caracterul subversiv si antipopular al activitatii noastre le raspundem cu cuvintele: "Conspirativitatea (...) este o conditie obligatorie a oricarei organizatii bolsevice. Ar fi de aceea o mare prostie sa ne temem de acuzatia ca vrem sa infiintam o organizatie de complotisti". Fiecare bolsevic trebuie sa-si intemeieze comportamentul pe aceste indicatii ale lui Lenin, indiferent din ce partid national face parte si indiferent in ce tara activeaza).

PORTRET

Numarul agentilor Cominternului va fi imposibil de precizat vreodata. In conditiile conspirativitatii, cu certitudine nu puteau fi prea multi. Cum "actiunile de exceptie cer oameni de o plamada speciala" – dupa cum spunea contele de Marenches, seful serviciilor speciale a generalului De Gaulle – putini puteau fi "expertii" de care avea nevoie organizatia "revolutionarilor de profesie". Cu referire la aptitudinile si priceperile acestora, istoricul N. Werth ii apreciaza ca maestri ai activitatii in ilegalitate, indivizi apti sa organizeze provocari, asasinate, atentate, greve, manifestatii galagioase, aventurieri ce se pricepeau sa se deghizeze, sa scape de urmaririle politiei, sa vietuiasca sub identitati si cu adrese false oriunde in lume urmau a fi trimisi.

FILIALE

Comunistii din partidele straine care se autoproclamau "sectii" ale Cominternului se supuneau neconditionat "centrului". Sub imperativul regulilor si rezolutiilor sub care fiinta Internationala a III-a, la finele deceniului doi si inceputul deceniul trei au fost intemeiate si in statele nationale ale Europei Centrale si Rasaritene partide comuniste afiliate si subordonate celui bolsevic. In 1921 – dupa vizitele la Moscova ale unei delegatii reprezentand factiunea radicala de sprinsa din PSDR – s-a infiintat PCdR. In aceste conditii, teza conform careia in perioada interbelica a existat o "aripa nationala" in PCdR, care s-a opus deciziilor Cominternului, este pura inventie propagandistica. Ea

face parte din ansamblul manipularilor de rescriere a istoriei comunismului in spirit national dupa moartea lui Stalin si retragerea trupelor sovietice.

Ilegalistii, despre ei

CRISTINA DIAC

Membrii partidelor comuniste din perioada interbelica au vorbit putin despre propria "tinerete revolutionara". Putinii care au facut-o au lasat marturii tulburatoare, fie ca au ajuns sa-si renege idealurile, fie ca au ajuns demnitari comunisti. Despre viata in ilegalitate, despre sperantele inselate, despre asteptarile confirmate.

Putinele lucruri pe care le mai stim astazi despre ilegalisti le aflam conexand fragmente din documentele de arhiva. Unii au fost anchetati fie la Moscova, fie in tara, dupa ce partidele comuniste ajunsesera la putere in tarile din Europa de Est. Cu aceasta ocazie au scris ample autobiografii din care razbat aspecte legate de viata cotidiana a unui comunist din anii de ilegalitate.

Mai rare sunt volumele de memorii care sa aiba ca autori persoane atrase de comunism inca din perioada interbelica. De jurnale zilnice, in conditiile existentei secrete pe care trebuia sa o aiba un astfel de om, nici nu poate fi vorba. Totusi exista cateva cazuri cand vechi militanti pe altarul "religiei rosii" au gasit timpul si dorinta de a reflecta in scris la "tineretea revolutionara".

Ideologia comunista a fost una internationalista. De aceea, existentele unui comunist german, polonez, maghiar sau roman seamana foarte mult intre ele.

VICTOR SERGE. Reprezinta cazul unui comunist care, sub presiunea evidentelor, a ajuns sa-si renege convingerile politice de tinerete. A semnat unul dintre volumele trilogiei "Spre alta flacara", initiata de scriitorul roman Panait Istrati. Cei doi s-au cunoscut in timpul vizitei pe care autorul "Chirei Chiralina" a facut-o in URSS. Trilogia, in care alaturi de cei doi a mai semnat un volum si Boris Souvarin, un alt dezamagit, a fost prima lucrare aparuta in Occident care a dezvaluit adevarata fata a regimului sovietic.

"Nici unul dintre noi nu avea, in sensul burghez al cuvantului, o existenta proprie. Ne schimbam numele, ocupatia si locul de munca dupa nevoile partidului; nu aveam decat atat cat era nevoie pentru a putea trai fara un disconfort material real si nu eram interesati in a face bani sau a urma o cariera sau a avea o mostenire literara sau a lasa un nume in urma noastra; nu ne interesa decat problema dificila de a ajunge la socialism", scria Victor Serge.

ARTHUR KOESTLER. A fost in tinerete membru al unei celule comuniste din Germania anului 1931. Dezamagit de turnura pe care o luasera ideile in care crezuse, la contactul cu practica a scris "Intuneric la amiaza", una dintre primele carti care denunta in Occident utopia comunista. Iata cum a povestit autorul german experienta sa de comunist: "Mi-am dat seama ca tot ce spuneam in cadrul celulei sau in cadru intim era inregistrat si putea fi intr-o buna zi indreptat impotriva mea. Mi-am dat seama ca relatiile mele cu ceilalti membri ai celulei nu trebuia sa fie ghidate de incredere, ci de «vigilenta revolutionara»; ca orice remarca eretica trebuia raportata, neraportarea ei fiind o crima impotriva partidului, si ca a avea o reactie impotriva acestui cod era un semn de prejudecata sentimentala de mic-burghez… Am invatat sa evit orice forma originala de expresie, orice exprimare personala. Gradarea, retinerea, nuantele de sens, toate erau suspecte (…). Prieteniile, in cadrul partidului, dadeau automat nastere la suspiciuni politice. Sloganurile partidului accentuau raspandita si impersonala «solidaritate a clasei muncitoare», in locul prieteniilor individuale si inlocuiau loialitatea fata de prieteni cu loialitatea fata de partid. Loialitatea fata de partid insemna supunerea neconditionata si, mai mult, repudierea prietenilor care deviasera de la linia partidului sau dadeau de banuit intr-un fel sau altul", scrie Koestler.

BELU ZILBER. Despre motivatiile apropierii de comunism, in cazul ilegalistilor romani, a

povestit Belu Zilber. Prieten cu Lucretiu Patrascanu, a fost implicat in procesul intentat acestuia din urma si a dat declaratii false impotriva fostului sau prieten. In volumele de memorii pe care le-a scris dupa iesirea din inchisoare, Zilber incearca sa se disculpe, dar totodata a facut si o radiografie a psihologiei unui comunist din perioada interbelica, asa cum fusese si el. "Se denuntau pe ei, denuntau familia si pe prieteni in fata unor nume conspirative. Cu aceasta, el, frustratul, pasionatul de realizarea lui, inceta sa mai fie altceva decat un membru al marelui mister. Se daruia Domnului. Nu mai avea nici familie, nici prieteni. Incepea o viata fara dragoste, fara mila, fara recunostinta. Intra intr-o comunitate care-l putea arunca la gunoi sau arde pe rug. Un denunt sub pretext ideologic, intr-o gazeta citita de putini ilegalisti si de mai multi politisti sau o misiune la Moscova curma orice veleitate."
Situatia descrisa mai sus de Belu Zilber s-a intalnit si dupa preluarea puterii de catre partidul comunist. El insusi isi va denunta prietenii, care astfel "au fost arsi pe rug". "Noua personalitate a celui devenit membru de partid se consolida repede prin actiuni al caror sens il avea doar invizibila si necunoscuta conducere de partid, prin sarcini de raspundere cum ar fi participarea la lipirea pe stalpii de tramvai a «fluturasilor» (hartiute pe care scria «Jos fascismul», «Traiasca Uniunea Sovietica»), o intrunire zburatoare la iesirea dintr-o uzina, sabotarea intrunirilor social-democrate, inscrierea intr-o organizatie taranista sau intr-o cooperativa. Aceasta se chema activitatea in organizatii de masa. Politic, aceste manifestari nu aveau, in genere, alt efect decat arestari. Dar arestarile constituiau motivul pentru o alta activitate de masa, ajutorarea celor inchisi, activitatea fara alte efecte decat noi arestari si deci motiv pentru o alta activitate in organizatii de masa. Constituiau totusi examenele viitorului activist, la absolvirea carora devenea responsabil, organiza sedinte si incepea sa transmita si sa dea ordine. Cel care in viata lui nu avusese nici o profesie capata una, iar cel care avusese o profesiune o uita pe a lui si «se califica la locul de munca». Cunostea un numar de retete ideologice, regulile conspirativitatii, stia cum se organizeaza o celula, cum se controleaza activitatea altora, cum se primesc si cum se dau ordine, cum se lichideaza un concurent sau un opozant, comportarea fata de superiori si inferiori, ce trebuie sa vorbeasca si ce nu. Aveau oameni in subordine, dispuneau de viata altora. Astfel devenea un profesionist al puterii si se degrada pe masura ce o exercita", conchide Belu Zilber.

"AFACEREA RUSAKOV"

Victor Serge a ajuns sa fie dezamagit de aplicarea in practica a idealurilor comuniste. Evenimentul care i-a cauzat dezamagirea a fost implicarea socrului sau, batranul comunist Rusakov, intr-o inscenare judiciara. La baza acesteia stateau motive meschine – o activista de partid ochise locuinta lui Rusakov, pe care o voia pentru sine. Serge a inteles atunci ca nici macar anii multi de stagiu in miscarea comunista, pe care ii avea socrul sau, nu il puteau proteja de abuzurile birocratiei comuniste. La aceeasi concluzie a ajuns si scriitorul roman Panait Istrati, care, impresionat de nedreptatea facuta batranului comunist, a incercat sa-l ajute. Intamplarea ca atare a descris-o in cartea sa "Spovedania unui invins". Intr-un articol din revista moscovita Kontinent, Boris Suvarin, unul dintre secretarii Internationalei a III-a, prieten si el cu Istrati, scrie la randu-i despre dezamagirea resimtita de scriitorul roman, la originea careia a stat aceeasi drama a familiei Rusakov: "Istrati a alergat in stanga si in dreapta ca sa salveze familia prietenilor sai de la pericolul ingrozitor. A inteles, in sfarsit, ca nu asista la o intamplare locala sau episodica, ci ca acesta este modelul lumii in care isi spune cuvantul un aparat birocratic greoi si fara crutare, dispus sa zdrobeasca oameni complet nevinovati".

Dragostea si revolutia

LAVINIA BETEA

Dupa ce-au ajuns la putere, fostii membri ai Partidului Comunist din Romania si-au

prezentat biografiile anterioare ca istorii alcatuite exclusiv din suferinte si actiuni periculoase impotriva clasei exploatatoare. Vietile lor reale pot fi recompuse prin intermediul celor care-au fost anchetati de institutii ale regimului comunist.

Desi dosarele politienesti nu sunt sursa cea mai potrivita de documentare istorica, datorita declaratiilor date in anchete si referatelor de excludere, arestare ori condamnare intocmite de functionarii partidului ori serviciilor speciale, avem posibilitatea sa intrezarim cateva episoade amoroase ale cominternistilor. De remarcat ca intalnirea protagonistilor se datoreaza unor sarcini de partid. Din sarcina de partid, fostii amanti se vor critica ori denunta apoi, "vigilenta revolutionara" fiind situata deasupra maruntelor "sentimente burgheze".

FORIS SI "TEHNICELE" SALE. Victoria Sarbu a fost ultima "tehnica" a lui Stefan Foris, care a condus PCdR in perioada 1940 – 4 aprilie 1944. Fetita lor Vera-Victoria s-a nascut in vreme ce tatal ei era retinut de chiar fostii sai tovarasi. Dupa uciderea lui Foris, Victoria Sarbu a facut sase ani de inchisoare, fiind condamnata in "procesul Patrascanu". Din declaratiile date in ancheta, aflam si amanuntele care urmeaza.

Victoria Sarbu se nascuse in 1909, in Basarabia, intr-o familie saraca, impovarata cu sapte copii. Din neputinta de a gasi un loc de munca dupa ce absolvise Facultatea de Stiinte Naturale din Iasi, a indeplinit oficiile de curier clandestin pentru miscarea comunista, platite de Ajutorul Rosu. Astfel, ajunge in 1938 in Bucuresti unde activeaza in Comitetul central al Apararii, sector al PCdR cu sarcina de a organiza apararea comunistilor implicati in procese. Din 1941 devine "tehnica" lui Foris, iar din 1943 "tovarasa tov. Foris" (cum isi desemneaza ea statutul de amanta in declaratii).

In autocriticile anchetei, Victoria Sarbu afirma ca relatia dintre ei fusese determinata de "scandalul cu tovarasa Constanta Craciun" (la data acelor declaratii, ministru al Culturii). Ramas peste noapte, in urma unei intalniri in aceeasi casa conspirativa cu Constanta Craciun (intelectuala provenita dintr-o familie de inalta conditie sociala), Foris ii propusese "sa-i fie tovarasa, desi stia ca e indragostita de tov. Vinte". Refuzandu-l, din dragoste pentru cel care in momentul anchetei era un temut membru al Comisiei de Control a partidului, Constanta Craciun a dormit pe dusumeaua camerei mobilata cu un singur pat. Aceasta e cauza care a dus la imbolnavirea, "demoralizarea si caderea ei" in plasa Sigurantei – va fi una dintre acuzele ce i se vor aduce lui Foris mai tarziu.

De invinuirea ce i-o adusese verbal Gheorghiu-Dej ca "s-a agatat de gatul lui Foris", Victoria Sarbu se apara astfel: "Nu aveam nici o dorinta sa traiesc cu un barbat si nu avem pentru Foris decat sentimentul deprinderii (...) Pur si simplu m-am hotarat ca Foris sa nu aiba si aceasta preocupare si sa munceasca mai bine".

De retinut din complicatele istorii de viata ale ilegalistilor ca Gheorghiu-Dej, aflat in inchisoare, dorise sa se insoare cu o sora a Victoriei Sarbu, proiect nerealizat din motive imprecise.

"Tovarasia de viata" dintre Foris si Sarbu a devenit si una politica, Victoria intrand in componenta Secretariatului PCdR fara sa fi fost membra de partid. De la Foris i s-a tras apoi nenorocirea anilor de inchisoare, suferintele fizice si psihice ce le-au urmat.

SURSE SOVIETICE. In referatul intocmit de sectia de cadre a Cominternului inainte de arestarea lui Marcel Pauker (1938), viata sa personala este prezentata astfel:

"Sotia sa, Ana Pauker, se afla inchisa in Romania din 1935 in urma caderii Secretariatului CC al PC din Romania, ea fiind condamnata la zece ani. Cu ea are doi copii. Exista si o alta femeie in Ucraina, mama a unui copil al sau din URSS.

Pe sotia inginerului Miletineanu, fratele metresei oficiale a regelui, a caror locuinta fusese folosita de partid, a chemat-o in 1936, impreuna cu un alt membru al Biroului Politic (Victor) la Praga, in calitate de curier al partidului; a trait cu ea doua saptamani; intorcandu-se sa lucreze in tara, locuinta ei a fost folosita in scopuri de partid, el insusi lucrand acolo in timpul liber; sotul ei scria corespondenta de partid, rapoartele etc... in situatia complicata a incetarii romanului cu ea si a geloziei sotului.

Aflandu-se in tara in 1936, in conditiile neintreruptelor scandaluri cu Vanda (membru al Secretariatului si al Biroului Politic) din cauza faptului ca Pauker o invinuise in Biroul Politic ca se afla sub influenta unui grup si in ciuda divergentelor politice a trait cu ea; desi s-a convins ca ea l-a calomniat la Biroul Politic, venind la Viena, iarasi a trait cu ea; dupa eliberarea din 1937 a trait din nou cu ea.
In pofida divergentelor sale politice cu Maria Ciobanu (Lenuta Filipovici, n.n.) din 1935 si 1936, a trait o vreme cu ea".
"DON JUAN DIN TRUPA SIGURANTEI". Aceasta este una dintre caracterizarile ce i se fac in rechizitoriul procesului din 1954 lui Remus Kofller, condamnat la moarte si executat impreuna cu Lucretiu Patrascanu.
Conform autocriticilor din ancheta (timp in care ajunge sa sufere un grav dezechilibru mental), Koffler, care fusese in conducerea partidului pe vremea lui Foris, avusese o viata aventuroasa, in care antrenase multe femei. Se casatorise la 20 de ani, in vremea studentiei, cu o anume Elsa. Pentru a o cuceri, simulase o sinucidere. Casatoria este dublata de relatii amoroase a caror descriere frizeaza patologicul. "Eu am fost atat de preocupat de chestiunile sentimentale – se autoflageleaza anchetatul – incat in 1937 am indicat fetitei mele o doza de patru ori mai mare de medicament, ceea ce a dus la intoxicarea si la moartea ei."
Fapt cert, constatat si de buletinele medicului inchisorii, Koffler suferea de sifilis. Dupa propriile sale declaratii, contactase boala la 18 ani. S-a tratat de-a lungul vietii sporadic, fara a-si marturisi suferinta nici sotiei sale, nici ultimei sale "tehnice", Lili Weigl. Profesoara de pian si sotie a unui cunoscut psihiatru bucurestean, aceasta din urma traise anii razboiului sub vraja povestii de dragoste cu "legatura sa superioara de partid", Remus Koffler. Corespondenta lor amoroasa va fi prezentata in proces ca "proba" indubitabila a unor biletele cifrate schimbate intre "complotisti". Cat despre sifilis, se pare ca maladia facea parte din inconvenientele amorului de ilegalist. Cu aceeasi certitudine a diagnosticului de specialitate, specificat in inchisoare, Vasile Luca se afla in situatia similara a achizitiei bolii in tinerete, neglijata si ascunsa, tactic, pe tot parcursul vietii, "tovaraselor" sale.

PARINTELE
Mai aproape de zilele noastre, controversatul Ernesto Che Guevara, unul dintre "revolutionarii de profesie" de ultima generatie din America Latina, teoreticianul razboiului de gherila, se adreseaza astfel copiilor sai:
"Scumpii mei Hildita, Aledita, Camilo, Celia si Ernesto,De veti citi vreodata aceste randuri va insemna ca eu nu voi mai fi cu voi.Cei mai mari dintre voi nici macar nu va veti mai aminti de mine, iar cei mai mici probabil nu va veti mai aminti nimic.Trebuie insa sa stiti ca tatal vostru a fost un om care a facut doar ceea ce a crezut si care a ramas tot timpul fidel convingerilor sale.Va trebui sa cresteti ca niste buni revolutionari. Studiind mult, veti putea fi stapanii ideologiei si, prin ea, veti putea stapani natura. Tineti minte ca numai revolutia conteaza cu adevarat, noi fiind neinsemnati. Si mai presus de toate, va trebui sa fiti capabili sa reactionati la fiecare nedreptate facuta cuiva, oriunde in lume. Caci aceasta este suprema calitate a unui revolutionar. Asa sa faceti mereu, dragii mei copii. Sper sa ne putem totusi revedea.Va saruta si va imbratiseaza Tati

AMOR IDEAL
In chiar vremea "marii terori", Stalin aparea ca intruchipand dragostea ideala ce trebuie sa salasluiasca in inimile sovietice. Spre ilustrarea acestui nou ideal de dragoste, reproducem un fragment dintr-un poem aparut in "Pravda" in 1936: "O, tu, Stalin, mare sef al popoarelor, tu, care ai facut sa se nasca omul, tu, care faci pamanturile fertile, tu, care intineresti secolele, tu, care impodobesti primavara, tu esti floarea primaverii mele, un soare reflectat de mii de inimi omenesti".

Editorial: Dej – conducatorul numit

LAVINIA BETEA

Omul e cel mai perfectionat mecanism al naturii, inzestrat, printre altele, cu potentialitatea creatiei. In general, insa, mintea oamenilor functioneaza "economic", pe baza unor scheme, prototipuri si scenarii preluate din fondul spiritual al comunitatii lor. Astfel, in loc sa gandeasca o complicata situatie istorica, oamenii recurg inconstient la schema simpla a reprezentarii ei printr-un personaj. In functie de caz, in mintea celor multi acesta intruchipeaza fie sursa tuturor relelor universului, fie a lucrurilor bune fara care viata n-ar fi posibila.

Aceasta relatie dintre gandirea individului si comunitate a fost eficient exploatata de liderii si propagandistii regimurilor totalitare. O eficienta potentata de accentuarea maniheismului gandirii primitive: un personaj pozitiv reprezentand fortele binelui si altul malefic care dirijeaza tot raul. Astfel a devenit Stalin prototipul Binelui, iar, dupa moarte, aceia care i-au luat locul l-au resemnificat in opusul sau. Si asa mai departe, in fiecare etapa a fost rescrisa istoria.

Cand s-a instaurat comunismul in Romania, in societatea imitativa, in care s-a transformat tara in raportul cu practicile sovietice, a fost copiat si acest model. Curand dupa cucerirea puterii, Partidul Comunist a fost reprezentat prin Gheorghiu-Dej. Pana la moartea sa, toata istoria partidului aparea ca dirijata de mintea si actiunile sale. Gheorghiu-Dej – "conducatorul ales in inchisori" – era prezentat ca liderul providential care din chiar acel spatiu special al izolarii coordonase actiunile de protest ale clasei muncitoare. De acolo dirijase si scoaterea din functie si pedepsirea conducatorului tradator aflat in libertate, Stefan Foris. Conducerii lui ("clarvazatoare si intelepte" pana in 1965) i se datorau mai apoi toate cele care au urmat.

Cum sa confrunti teoriile propagandistice cu faptele reale? – aceasta a fost o intrebare posibil de rostit cu voce tare doar din 1990 incoace. Timp de cativa ani, oamenii au raspuns in acelasi fel. Doar ca, de data aceasta, Gheorghiu-Dej devenise sursa si creierul Raului. Istoricii chiar – omitand deopotriva datele primare de management politic si cunostintele de specialitate privind relatiile tipice dintre Comintern si filialele sale – au recurs la primitivismul schemei propagandistice. Detinutul cu patru clase, Gheorghiu-Dej – au "reexplicat" cei mai multi dintre ei –, secondat de acolitii sai, in rivalitate cu intelectualii Foris sau Patrascanu, a reusit sa fie ales conducatorul comunistilor din inchisori, dupa care a tot facut si-a tot dres... El si nimeni altul!

Cum ideea consultarii documentelor de arhiva parea la inceputul anilor ’90 tot atat de utopica precum pe vremea lui Ceausescu, am pornit cu intrebarile despre trecut catre supravietuitorii din cercul puterii lui Dej. Am fost mai intai uluita sa constat ca fostii lideri cunosteau foarte putin istoria PCdR. Intrebarile erau periculoase de vreme ce "puritatea" acestei istorii era supusa controlului de partid, mi-a explicat Alexandru Barladeanu. Dar sedinte de partid si alegeri in ilegalitate n-au existat. Memoria hartiei de arhiva a adus clarificarile dorite. In 1967, in fata comisiei partidului, care cerceteaza moartea lui Patrascanu si Foris, Pantelimon Bodnarenko, oficializat ca Gheorghe Pintilie, declara ca, in 1940, la iesirea din Doftana, Dimitar Ganev a predat conducerea organizatiei de partid din inchisoare lui Gheorghiu-Dej. Ganev, comunist bulgar, trimis de Comintern in Romania dupa 1933, fusese arestat in iulie 1935 impreuna cu alti doi pretiosi agenti, membri ai Secretariatului PCdR ca si el – Ana Pauker si Smil Marcovici. Condamnat in procesul de la Craiova din 1936 la zece ani inchisoare, in 1940 Ganev a fost eliberat, dupa care a plecat in URSS. De ce fusese eliberat si cum a plecat? Greu de raspuns. Prin urmare, Gheorghiu-Dej nu fusese ales in vreo intrunire a detinutilor comunisti, ci numit, conform cutumelor cominterniste, de superiorul sau ierarhic, in acel moment, Dimitar Ganev. Cum, de altfel, pe tot parcursul regimului comunist nu vor exista alegeri decat in maniera formala, "candidatii" fiind desemnati dupa regula "centralismului democratic", fara a avea de intampinat vreo opozitie.

O iesire din schema "luptei pentru putere" (ramasa draga istoricului roman pregatit in limitele propagandei lui Hrusciov) ar fi sfarsitul personajelor secundare din istoria "alegerii" lui

Gheorghiu-Dej. In 1967, din groapa comuna, unde se cautau osemintele lui Stefan Foris ("rivalul lui Dej"), au fost scoase ramasitele altor ilegalisti, identificati ca fiind Petre Melinte si Ion Zelea Pargaru. "Dovediti" ca informatori ai Sigurantei, fusesera ucisi (in 1945 sau 1946) in acelasi mod sau asemanator cu Stefan Foris. De "reusita actiunii" raspunsese acelasi personaj – Gheorghe Pintilie. Pargaru – fost membru al Secretariatului PCdR – ii "vanduse" in 1935 pe fostii tovarasi ajunsi in varf de putere: Ana Pauker in Romania si Dimitar Ganev, ambasador al Bulgariei. Realitati ce ies din schemele gandirii despre Dej, ilegalitate ori comunism.

Noua "Bastilie"

ILARION TIU

Inca de la infiintarea PCdR, in 1921, comunistii romani au fost prezentati ca niste "scursuri" ale societatii. De multe ori au fost arestati in urma unor procese sumare. Cea mai celebra inchisoare unde au fost detinuti comunistii a fost Doftana (jud. Prahova). Dupa 23 august 1944, aceasta a intrat in mitologia noului "regim popular".

In mod normal, fiinta umana socoteste libertatea printre cele mai de pret daruri pe care i le-a oferit natura. Secole de-a randul, filozofii si-au "stors creierii" pentru a aduce cat mai multe argumente de ce trebuie ca omul sa nu fie lipsit sa se manifeste liber. Insa in prima jumatate a secolului al XX-lea, curentele extremiste au vrut sa schimbe aceasta conceptie, socotind inchisoarea un loc in care se "caleste" ideologic activistul revolutionar. Atat comunistii, cat si legionarii considerau temnita o "scoala" pentru militantii inflacarati ai curentelor extremiste. Astfel, un comunist sau un legionar care ispasea o perioada de detentie era considerat erou al cauzei sale, deoarece a infruntat cu stoicism regimul democratic "reactionar". In cazul comunistilor, cea mai vestita inchisoare, in care si-au ispasit liderii partidului condamnarile, a fost Doftana.

DOFTANA, "MANDRIA" ROMANIEI. Istoria acestei puscarii se pierde in negura vremurilor. La origine, temnita a fost o ocna de sare in care erau adusi pentru a ispasi pedepse infractorii de drept comun. Ea era situata la nord de orasul Campulung, in comuna Telega. Izolata natural, inchisoarea era considerata o temnita sigura inca din Evul Mediu, fiind atestata pentru prima data in 1562. Pe la 1843, vechea ocna de sare a fost transformata in inchisoare, construindu-se ziduri. Din cauza deteriorarii, in 1894 s-a construit o noua cladire, dupa standardele de securitate ale vremii. Lucrarile au durat doi ani. La inceputul secolului al XX-lea, Doftana era considerata cea mai moderna inchisoare, fiind prezentata ca "mandrie" a Romaniei la expozitia universala din 1906, care a avut loc la Bucuresti. Era prevazuta cu incalzire centrala, avea o suprafata de 8.000 de metri patrati si un numar de 397 de celule. Inchisoarea era impartita in opt sectiuni, notate de la A la H. Dintre acestea, celulele din primele trei sectiuni erau mai spatioase si mai bine dotate cu mobilier. In special erau inchisi acolo condamnatii politici. Ultima sectiune, H, era constituita din celule prost iluminate, care nu aveau nici un fel de mobilier si in care condamnatii erau legati cu lanturi la maini si la picioare. Sectiunea H era astfel o zona de pedeapsa, avand in epoca renumele de "camera de tortura".

"INCHISOAREA COMUNISTILOR". Dupa primul razboi mondial, inchisoarea de la Doftana intrase in paragina din cauza devastarilor din perioada conflagratiei. Insa autoritatile erau constiente de valoarea ei ca loc sigur de detentie, asa ca a fost reconditionata. Tot atunci s-a luat decizia ca acolo sa fie inchisi cei care aveau de ispasit condamnari emise de Tribunalele Militare. Primii comunisti care au fost adusi la Doftana au fost cei care au participat la rascoala de la Tatar-Bunar din 1922. Conditiile de detentie nu erau tocmai placute. Deoarece cladirea era construita din lespezi de calcar, era friguroasa si vara. Cu toate ca inchisoarea avea incalzire centrala, caldura era de multe ori insuficienta. Autoritatile foloseau sistemul de incalzire ca pedeapsa ori

recompensa, in functie de comportamentul detinutilor, deoarece, cand erau perioade de revolta, instalatia se "defecta" brusc.
"LUPTA PENTRU DREPTURI". Detinutii comunisti de la Doftana se aflau in legatura permanenta atat cu organizatia de partid din tara, cat si cu Cominternul. Astfel ca acestia s-au conformat ordinelor primite de la Moscova si au organizat greve in inchisoare pentru a li se recunoaste statutul de detinuti politici. Primul protest important al comunistilor inchisi la Doftana a avut loc in martie 1923, cand au cerut dreptul de a primi publicatii din afara si la corespondenta libera. Internationala a III-a si-a trimis emisarii in Romania pentru a "studia" conditiile din inchisori. Astfel ca in 1926 a aparut lucrarea "Calaii" a lui Henri Barbusse, cunoscut apropiat al Cominternului. Studiul a fost rodul unei calatorii in Bulgaria, Iugoslavia si Romania. Barbusse a vorbit despre Doftana ca despre "Bastilia Romaniei": "A fi condamnat la Doftana inseamna a fi condamnat sa suferi o boala lunga si grea. Bataile si schingiuirile fac parte din ratia de zi cu zi, ca si supa subtire de fasole si cele doua bucati uscate de turta de porumb". Chiar daca Barbusse a exagerat in descrierea sa, este adevarat ca la Doftana conditiile detentiei erau dificile, iar hrana nu era intotdeauna suficienta. Aceasta se datora si micilor "afaceri" pe care le faceau bucatarii cu alimentele.
DETINUTI POLITICI OFICIAL. In 1929, la Doftana a avut loc o greva importanta a detinutilor comunisti. Timp de 43 de zile, acestia au declarat greva foamei, acuzand administratia de abuzuri. Revendicarile celor inchisi au fost sustinute si din afara de organizatiile legale ale partidului comunist. Astfel, in 1929 a fost data o lege care recunostea drepturile detinutilor politici. Ei aveau voie sa iasa din celule si se se plimbe prin curtea inchisorilor, puteau organiza in curtea penitenciarelor ateliere mestesugaresti, iar produsele le puteau vinde in afara. Puteau chiar sa-si faca singuri mancare, pe langa ce primeau in mod normal, alimentele fiindu-le aduse de "Ajutorul Rosu". Mai mult, aveau dreptul da aiba o biblioteca si sa ia lectii de la colegii de detentie mai scoliti.
ANIVERSARE. Importanta Doftanei ca simbol al luptei comunistilor pentru suprematie a fost slavita in poezii, catece si discursuri propagandistice. La aniversarea unui deceniu de la cutremurul din 1940 care a devastat inchisoarea, in Buletinul Federatiei Nationale a Fostilor Detinuti Politici Antifascisti, Chivu Stoica scria in binecunoscutul stil oficial: "Se implinesc 10 ani de cand, prabusindu-se, zidurile Doftanei au ingropat sub ele eroi si martiri ai poporului nostru. (...) Inchisoare Doftana a fost una dintre cele mai ingrozitoare temnite ale regimului burghezo- mosieresc, temnita menita sa franga, prin teroare si tortura, intre zidurile reci si umede rezistenta tuturor celor ce luptau pentru dreptul la viata si la libertate".

Doftana, temnita – 'universitate'

ILARION TIU

Penitenciarul de la Doftana ar fi ramas probabil o temnita anonima daca nu ar fi "gazduit" crema politicii romanesti de dupa instaurarea regimului comunist. Acolo a fost organizat chiar un muzeu comemorativ al inchisorii. Ceea ce au ascuns comunistii este faptul ca la Doftana au fost detinuti si unii lideri ai Miscarii Legionare.

Incepand cu 1930, marea criza economica mondiala si-a aratat "coltii" si in Romania. Miscarea Legionara care aparuse in 1927 si-a gasit astfel mijloacele ideale de manifestare. Insa, odata dezvoltata, organizatia a si intrat in conflict cu autoritatile statului datorita radicalismului unor membri. Astfel ca, militantii comunisti au avut parte de alti colegi de detentie, arestati pe criterii ideologice. Legionarii si comunistii nu au interactionat in inchisori deoarece cele doua organizatii se aflau in conflict politic. Nici autoritatile nu i-au asezat in celule apropiate, cel mai probabil pentru a nu se crea conflicte intre ei. Legionarii nu au fost adusi la Doftana decat dupa instalarea

dictaturii regale a lui Carol al II-lea, cand in randul lor au fost facute arestari masive. Pana atunci, comunistii fusesera singurii care au dus "lupta" pentru drepturile detinutilor politici in penitenciarul Doftana.

VREMURI NEGRE. Cu toate ca in 1929 comunistii din inchisori obtinusera recunoasterea statutului de detinuti politici, curand regimul s-a inasprit. Dupa grevele muncitorilor petrolisti de pe Valea Prahovei si ale celor de la Atelierele CFR Grivita Bucuresti din februarie 1933, autoritatile "au schimbat placa". Detinutii n-au mai primit alimente suficiente si li s-a interzis sa gateasca in inchisoare. Mai mult, nu mai puteau circula liberi prin curtea penitenciarului si nici sa comunice facil intre ei, fiind inchisi mai tot timpul zilei in celule. Biblioteca de la Doftana a fost inchisa si orice fel de sedinte de instruire au fost interzise. Accesul cu exteriorul a fost restrictionat, iar obiectele fabricate in incinta atelierelor din inchisoare au devenit greu de comercializat.

Conditiile s-au mai ameliorat in cele din urma, insa in 1935 autoritatile au intrat din nou in garda dupa evadarea lui Constantin Doncea, Gheorghe Vasilichi si Dumitru Petrescu din Penitenciarul Militar Craiova. Detinutii de la Doftana au inaintat diverse proteste catre administratia inchisorii pentru liberalizarea regimului de detentie, insa fara rezultat. La 7 august 1935, circa 100 de comunsti de acolo au intrat in greva. Autoritatile nu au tolerat astfel de manifestari si au aplicat din nou restrictii ca si in 1933. Astfel ca, nu au mai avut dreptul sa iasa din celule pentru plimbari zilnice, sa primeasca pachete de la familii sau de la "Ajutorul Rosu" si nici sa incaseze sume de bani din afara. Autoritatile considerau ca liderii comunistilor ii ademeneau cu bani pe restul tovarasilor pentru a se asocia la greva. De asemenea, a fost din nou suspendata corespondenta, atat cea primita din afara, cat si dreptul de a trimite scrisori.

TEMNITA CU "VIP-URI". In mai 1937, la Doftana au fost mutati toti comunistii importanti care fusesera condamnati in diferite procese. In fruntea lor se aflau conducatorii grevelor de la Atelierele CFR Grivita din 1933, Gheorghe Gheorghiu-Dej si Chivu Stoica. In aceste conditii, relatia comunistilor de la Doftana cu Cominternul s-a intensificat. Moscova s-a interesat de soarta comunistilor de la Doftana, dispunand organizatiei din Romania sa organizeze evadarea lui Gheorghiu-Dej si a lui Chivu Stoica. Planul prevedea ca acestia sa fie citati ca martori la diferitele procese ale comunistilor din tara si acolo sa se organizeze evadarea. Insa, in septembrie 1937, Siguranta a aflat de acest plan, renuntandu-se la idee. Evadarea lui Gheorghiu-Dej fusese deja pregatita, deoarece era citat ca martor intr-un proces la Galati.

CEAUSESCU, "STUDENT". Inchisoarea Doftana a fost prezentata de propaganda de dupa 1948 sub denumirea de "universitatea comunistilor". Tribunalele militare care i-au judecat pe comunisti au dat sentinte destul de aspre. Astfel ca, militantii cei mai importanti ai miscarii aveau de ispasit pedepse de peste zece ani. Sentintele au fost duse pana la capat deoarece nu s-au acordat admistii in cazul lor. In inchisori, comunistii "s-au pus la punct" cu ideologia marxist-leninista. Educatia si-o faceau fie singuri, deoarece aveau acces la carti aduse din afara in unele perioade, fie erau instruiti de intelectuali comunisti care se aflau in detentie. La Doftana exista o biblioteca si o sala comuna in care se intalneau comunistii, tinandu-se lectii despre ideologia de stanga. Din acest motiv, inchisoarea a dobandit renumele de "universitate". Printre beneficiarii acestei "universitati" a fost si Nicolae Ceausescu. Considerat un excelent activist si curier al comunistilor, nu avea insa la sosirea in inchisoare instructie ideologica. La Doftana a cunoscut lucrarile autorilor marxisti. Dupa ce a devenit secretar-general al PCR, a afirmat ca tot acolo a luat si lectii de limba franceza, pe care nu a vorbit-o niciodata in public.

VIN LEGIONARII. In primavara anului 1938, Miscarea Legionara s-a autodizolvat, dar militantii ei au continuat sa activeze clandestin. Conducerea organizatiei a fost arestata si Corneliu Codreanu a fost condamnat la zece ani de munca silnica. Dupa pronuntarea sentintei, la 27 mai 1938, Codreanu a fost adus la Doftana. Spre deosebire de comunisti, el a avut un tratament preferential. Nu s-a plans nici un moment ca mancarea ar fi fost de proasta calitate, putea tine corespondenta cu exteriorul etc. Alaturi de el au fost adusi si alti legionari, mai putin importanti ca seful organizatiei. Legionarii si comunistii nu au stat in aceeasi sectiune a inchisorii Doftana.

Detinutii politici ocupau primele trei sectiuni ale inchisorii: A, B si C, comunistii fiind plasati cu preponderenta in celulele din ultima sectiune. Astfel ca, Doftana nu a fost "inchisoarea comunistilor", asa cum a prezentat-o ulterior propaganda, aici fiind adusi cei considerati ca aduceau atingere stabilitatii politice a statului. In restul sectiunilor erau detinuti de drept comun, iar celulele in care stateau acestia aveau conditiile cele mai proaste.
EXECUTANTI AI ORDINELOR COMINTERNULUI. Prin 1939, Cominternul daduse dispozitii ca militantii comunisti aflati in detentie sa faca scandal in inchisori astfel incat sa se auda in afara zidurilor. Asa procedasera comunistii inchisi la Silistra pentru procesul "lotului celor 338" tarani bulgari. In august 1939, comunistii de la Doftana au procedat la fel, strigand lozinci de genul: "cerem banii nostri", "murim de foame", "ajutor", "vrem sa fim lasati liberi sa lucram in ateliere comune". Organizatia partidului din afara se ingrijea cu regularitate de soarta detinutilor. Gheorghiu-Dej era omul de legatura cu Comitetul Central, prin care se trimiteau mesaje catre "Ajutorul Rosu", dar si catre organizatiile legale care trebuia sa lupte pentru drepturile detinutilor politici.

INDICATII
In noiembrie 1965, Nicolae Ceausescu a facut o vizita la Doftana ca proaspat secretar general al PCR. In acel moment, fosta temnita fusese reconstruita si transformata in muzeu. Aflat in delegatie, Ion Gh. Maurer il tot intreba pe Ceausescu despre "universitatea comunista" si despre ce a invatat acolo. Iritat de intrebari, Ceausescu a zis cu voce tare, ca sa auda si ceilalti: "Ar trebui sa i se pregateasca si lui Maurer o celula, ca sa cunoasca si el «binefacerile Doftanei»".

SFARSITUL DOFTANEI
Desi inchisoarea Doftana era o constructie impunatoare, nu era foarte solida din punct de vedere al rezistentei. Fusese construita intre anii 1894 si 1896 din ziduri cu doua laturi paralele alcatuite din blocuri mari de roci calcaroase, intre care fusese pusa umplutura. Deja prin deceniul al treilea al secolului XX, se puteau observa crapaturi in pereti. La 22 octombrie 1940 a avut loc un puternic cutremur de pamant, care a zdruncinat destul de serios inchisoarea. Desi detinutii au cerut sa fie mutati, o comisie care a venit la fata locului a fost de parere ca structura de rezistenta nu fusese grav avariata. Insa in noaptea de 9 spre 10 noiembrie, Romania a fost lovita de un alt cutremur violent, iar zidurile inchisorii Doftana s-au prabusit. Au murit cativa comunisti, cel mai cunoscut fiind Ilie Pintilie, cunoscut activist comunist, participant la grevele ceferistilor din Moldova, in 1933.

Partidul merge inainte chiar si in puscarie

CRISTINA ARVATU

Majoritatea membrilor PCdR se aflau la sfarsitul anilor ’30 in inchisoare. Aici ei isi continuau o parte din activitatile pe care le desfasurau in libertate. Erau organizati dupa sistemul celulelor si al organizatiilor de partid. Isi insuseau materialele de propaganda bolsevice si incercau sa recruteze noi adepti.

Comunistii din Romania s-au confruntat in a doua parte a anilor ’30 ai secolului trecut cu doua fenomene, desfasurate concomitent: "marea teroare" stalinista si masivele arestari operate de catre autoritatile romane. Stalin nu i-a crutat pe "subordonatii" sai din Romania si a exterminat marea majoritate a membrilor PCdR aflati pe teritoriul sovietic. In schimb, autoritatile romane au considerat ca arestarea lor este suficienta pentru a neutraliza raspandirea ideilor bolsevice in Romania.
PRINSI SI CONDAMNATI. Un efect al grevelor din 1933 a fost arestarea si condamnarea unui

numar important de activisti ai PCdR. Alti comunisti sunt, in acesti ani, arestati de catre organele de ordine romanesti. Ana Pauker, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ilie Pintilie, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Chivu Stoica sunt numai cativa dintre liderii comunisti care au fost prinsi si condamnati la multi ani de inchisoare. Doftana, Aiud, Jilava, Vacaresti, Dumbraveni, Galati, Craiova sau Targu Ocna sunt penitenciare in care au fost inchisi comunistii romani. La sfarsitul anilor '30, marea majoritate a membrilor PCdR care activau in Romania erau arestati. Si aici, in conditii de detentie, comunistii romani ramaneau fideli ideilor bolsevice si invataturilor staliniste. "Comunist pana la moarte", lozinca cominternista, s-a dovedit, inca o data, a fi credinta lor, in spiritul careia actionau in spatele gratiilor.
ORGANIZATII IN CELULE. Detentia nu constituia pentru un comunist o piedica in continuarea activitatilor pe care le desfasurase inainte de a fi arestat. In inchisori, ca si in afara acestora, comunistii actionau dupa regulile conspirativitatii, pe care le cunosteau atat de bine. Modelul de organizare al PCdR in ilegalitate era reprodus in interiorul inchisorilor. Si aici ei erau organizati in celule, formate, cel mai adesea, din cate doi-trei membri. Fiecare celula avea cate un sef, care primea ordine de la seful organizatiei de inchisoare. Exista si in inchisori o rivalitate intre detinuti in lupta pentru putere. Dupa ani buni de detentie, Gheorghiu-Dej a reusit sa se impuna ca liderul tuturor comunistilor din inchisori. Faima sa a trecut dincolo de zidurile Doftanei (unde a petrecut cei mai multi ani) si s-a raspandit printre comunistii din toate penitenciarele, ca si printre cei aflati in libertate.
Nu se stie poate prea mult despre organizatia comunista din Sibiu sau Arges, pentru motivul ca acestea nu prea existau. Cum majoritatea activistilor se aflau in inchisori, aceste organizatii din inchisori aveau statut de organizatii de partid. Comunismul a supravietuit la sfarsitul anilor '30 in Romania prin aceste organizatii din inchisori. Organizarea le era inlesnita detinutilor comunisti de faptul ca erau separati, in celulele inchisorilor, de detinutii de drept comun.
De multe ori, comunistii reuseau chiar sa se manifeste cu mult mai mare usurinta decat in libertate. Autoritatile considerau ca in inchisori ei nu mai reprezinta o amenintare la adresa societatii romanesti.
PROPAGANDA IN INCHISORI. Celulele de partid din inchisori aveau datoria de a-si imbunatati cunostintele marxist-leniniste si de a le propaga in randul celorlalti detinuti. Prin metodele conspirative, erau introduse in interiorul inchisorilor carti, reviste sau fluturasi de propaganda bolsevica. In primul rand, Cursul Scurt de Istorie a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, publicat sub semnatura lui Stalin. Detinutii comunisti erau obligati sa il invete pe dinafara. Multi dintre ei aici au invatat sa scrie si sa citeasca, inchisorile fiind pentru ei si scoli de alfabetizare. Existau chiar asa-numitii instructori, care ii ajutau pe membri de partid sa "prelucreze" materialele propagandistice introduse in inchisori. Acestia mai aveau si sarcina de a controla modul in care era insusit materialul propagandistic. Partidul dorea sa evite din fasa posibilitatea unor interpretari care nu corespundeau directivelor cominterniste.
Recrutarea de noi adepti era o alta sarcina a detinutilor comunisti. Aceasta s-a dovedit a fi mai usor de realizat decat in libertate. Spatiul inchis si intalnirea frecventa a acelorasi figuri ii ajutau in munca lor perseverenta de inoculare in mintile celorlalti detinuti a ideilor marxiste. Era folosit orice prilej pentru a recruta un posibil activist de partid. Atelierele de lucru existente in unele inchisori era unul dintre acestea. Profitand de aceste ateliere la penitenciarul din Jilava, activistii comunisti au reusit sa tipareasca o fituica, pe care au numit-o "Jilava rosie". Dupa cucerirea puterii de catre comunisti, "Jilava rosie" a fost transformata intr-un ziar reprezentativ pentru "puterea" pe care au manifestat-o detinutii.

REUNIUNE

Regimul de detentie nu ii impiedica pe comunistii din inchisori sa se reuneasca si sa adopte decizii pentru toti membrii partidului. "Lupta de clasa" scria despre "conferinta" partidului – in fapt o intalnire a unor lideri din inchisori – desfasurata la inceputul anului 1938, in inchisoarea de la Doftana. Liderii comunisti erau, conform relatarii "Luptei de clasa", preocupati de problema

propagandei si a agitatiei. "Fata de sarcinile uriase ce se impun astazi celulei noastre, ca si fata de posibilitatile de munca mult mai mari, agitatia-propaganda are datoria sa se transforme intr-un resort activ pentru a deveni ajutorul principal al comitetului de partid in munca sa de educatie..."

PE FOITE

Metodele de comunicare intre membri partidului din inchisori erau dintre cele mai diverse: folosirea limbajului cifrat, a unor parole sau a materialelor scrise pe foite de tigara. Folosirea aceastei metode este confirmata de Gheorghe Apostol sau Chivu Stoica. Apostol relateaza in memoriile sale un episod in care Gheorghiu-Dej i-a trasat o sarcina de partid folosind foite de tigara. Chivu Stoica afirma, la randul sau, ca pe acest suport a reusit sa fie introdus in inchisori Cursul Scurt de Istorie a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, semnat de liderul de la Kremlin

Inchisorile, penetrate de cominternisti

CRISTINA ARVATU

Pentru detinutii comunisti era vitala mentinerea legaturilor de comunicare cu exteriorul. Mai ales cu Cominternul, de unde primeau sarcinile de partid, dar si fondurile necesare indeplinirii acestora. Era folosita orice modalitate pentru ca spiritul comunist din inchisori sa fie pastrat si cultivat.

Organizatiile de partid comuniste din inchisori se aflau intr-un permanent contact cu exteriorul. Atat cu membrii PCdR din libertate, cat si cu reprezentantii Cominternului. Fie ca se aflau in libertate, fie ca erau in inchisoare, ei erau tot slujbasii Cominternului. Existau diverse organizatii si asociatii infiintate de Comintern, care aveau ca sarcina pastrarea legaturilor cu cei aflati in penitenciare. Erau folosite rudele celor inchisi, avocatii acestora, se mituiau gardienii sau erau inventate boli pentru ca detinutii sa fie transportati in spitale, unde se puteau intalni mai usor cu reprezentantii Moscovei.
FILIERE COMINTERNISTE. Retelele clandestine, infiintate de Comintern in intreaga lume, nu cunosteau bariere de netrecut. Nici granitele nationale, nici zidurile inchisorilor nu erau infailibile pentru comisarii cominternisti pregatiti pentru misiuni dificile de camuflaj sau de diversiune. Cominternul dictase infiintarea unor organizatii (legale sau clandestine) special pentru a asigura legatura cu detinutii (cea mai cunoscuta este Ajutorul Rosu, care a activat in clandestinitate dupa ce a fost scoasa in afara legii). Acestea aveau sarcina sa foloseasca orice mijloc pentru a pastra legaturile cu cei din inchisori. Erau folosite familiile detinutilor comunisti sau prietenii de incredere ai acestora. Pe langa pachetele cu alimente pe care acestia le duceau cunoscutilor lor inchisi erau strecurate manifeste, presa sau literatura comunista.
O alta modalitate folosita de detinuti pentru a comunica mai usor cu exteriorul era prin intermediul spitalelor. Bolnavi sau prefacuti, ei solicitau adesea sa fie dusi la controale medicale, in spitale din afara inchisorilor. Aici, supravegherea era mai putin stricta si contactele cu oamenii lor de legatura din libertate, mai lesne de realizat.
AVOCATUL-LIANT. De asemenea, erau folositi avocatii detinutilor comunisti, unii dintre ei fiind, la randul lor, influenti membri ai partidului. Dintre acestia, cei mai cunoscuti sunt Lucretiu Patrascanu si Ion Gheorghe Maurer. Aceste filiere erau folosite si de comisarii cominternisti, care transmiteau foite cu diferite indicatii transmise de forurile superioare ale partidului si ale Moscovei. La fel erau transmisi detinutilor si bani. Ei erau folositi pentru mituirea cate unui gardian, pentru obtinerea de diferite avantaje.
Comunicarea functiona si in sens invers: dinspre inchisorile romanesti spre Moscova, pe aceleasi filiere. Lupta pentru suprematia grupului de comunisti aflata in tara a continuat si in inchisori. La

Moscova trebuiau sa ajunga delatiunile despre competitori. Ierarhia comunismului romanesc era hotarata de Comintern.
Detinutii comunisti cunosteau bine care era situatia comunistilor din alte inchisori. Cei de la Doftana stiau ce se intampla la Aiud, cei de la Galati stiau cand un comunist ajungea in spatele zidurilor Jilavei. Aceasta retea de comunicare era folosita si de detinutii insisi pentru a fi la curent cu ceea ce faceau comunistii in alte penitenciare. De asemenea, cunosteau sentintele date in procesele in care erau implicati comunisti, si erau informati cand vreunul dintre ei evada. La indicatia Cominternului, desigur.
Filierele de comunicare cu detinutii comunisti erau stabilite direct de Comintern. Nici o legatura nu era intamplatoare. Erau desemnati direct de la Moscova detinutii cu care se pastra un contact permanent. Tot de aici se decideau si persoanele insarcinate sa mentina aceste legaturi.
SCRISORI DIN STRAINATATE. Comunicarea intre comunistii romani din inchisori si activistii din strainatate se facea inclusiv prin intermediul scrisorilor. Acestea contineau texte de solidaritate cu unul sau altul dintre detinuti, utilizandu-se limbajul de lemn, specific textelor propagandistice bolsevice. In luna ianuarie 1938, un grup de comunisti aflati intr-un spital de pe frontul din Spania adopta o "rezolutie", in care "ridica un protest vehement fata de regimul de barbarie care domneste in aceasta tara, fata de regimul de distrugere caruia sunt supusi militantii antifascisti in inchisorile din Romania, fata de criminala detinere a popularei Ana Pauker, mama a trei copii, si a profesorului Constantinescu-Iasi, fata de regimul de mizerie impus muncitorilor". Sub forma unei astfel de scrisori, textul in cauza este transmis lui Petre Borila, care "ii saluta pentru initiativa" pe care au avut-o. Un alt exemplu: Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul comunistilor din inchisori, poarta o adevarata corespondenta cu un grup de artilerie al combatantilor pe frontul de lupta din Spania. Ei isi afirma si cu acest prilej crezurile comuniste: "Suntem dusmani hotarati ai... macelului pentru profitul si viata fericita a celor putini". Acest grup se autointitulase "Gheorghe Gheorghiu-Dej".

SLUJBAS PCdR
Ion Gheorghe Maurer relateaza un caz in care a fost implicat direct: "In 1940 am primit sarcina sa stau de vorba cu Dej, sa asigur legatura cu el. Dej se afla in inchisoare la Doftana si eu trebuia sa-i transmit ceva de la Bucuresti". Maurer, aflat in relatii bune cu directorul inchisorii, a reusit chiar sa il scoata pe Dej din penitenciar. "Bineinteles ca m-am folosit si de calitatea mea de avocat", rememoreaza Maurer. El a profitat de cutremurul care avusese loc, o parte a inchisorii fiind daramata. L-a dus pe Dej la Campina, unde au avut, in tihna, o discutie indelungata.

SARCINA AJUTORULUI ROSU
Ultimul congres al PCdR din perioada interbelica a stabilit "sarcinile" organizatiei Ajutorul Rosu, care vor fi in vigoare in intreg deceniul al patrulea. Rezolutia congresului afirma ca: "… trebuie dusa o lupta hotarata contra manifestarilor individualiste mic-burgheze de «eroism», contra teoriilor «initiativei individuale», s.a.m.d., intarind, sub controlul organizatiei de partid prin organizatiile Ajutorului Rosu, munca de educatie politica a inchisilor politici, ingrijirea lor cu literatura, informarea mai ingrijita a inchisilor politici asupra activitatii partidului s.a.m.d. Trebuie creata o astfel de situatie, ca inchisoarea sa devina pentru inchisii politici scoala de educatie marxist-leninista". Tot Ajutorul Rosu trebuia sa se ocupe de crearea unor alte "organizatii ajutatoare legale, fie si vremelnice, comitete de rude si prieteni ai inchisilor politici, comitete taranesti de ajutorare; trebuie reinfiintate comitetele de ajutorare in toate organizatiile legale, trebuie organizata scoaterea unei prese legale si a literaturii…". Toate acestea pentru mentinerea legaturilor cu detinutii comunisti. Acestia nu trebuia lasati in voia sortii. Educatia lor comunista trebuia sa fie continua. Iar acest lucru nu se putea face fara sprijinul tovarasilor din "Ajutorul Rosu", aflati in libertate.

CAMINUL

"Uniunea Sovietica a devenit acum patria universala a tuturor oamenilor care au rupt-o cu lumea veche si care s-au angajat in lupta deschisa pentru victoria unei noi omeniri. URSS va fi caminul iubirii si al nazuintei catre o viata noua"
Panait Istrati, 1928

Editorial: Regele si revolutia

LAVINIA BETEA

Pe tejgheaua unui buchinist de pe malurile Senei, am gasit o revista "L'Illustration" din 26 august 1939. Un numar al carui supliment (fara indoiala, platit ca publicitar) era dedicat Regelui Carol al II-lea si "tarii sale – Romania Mare, Romania noua".
Un nesperat prilej pentru cititorul roman de astazi de a constata ca o nebanuita sursa de inspiratie a propagandistilor lui Ceausescu au fost... propagandistii lui Carol al II-lea! Daca ziaristul francez Michel Hamelet a fost platit de Ceausescu in 1971 sa-i scrie biografia, alti conationali ai sai exersasera mai devreme termenii mincinosi prin care un regim de dictatura era prezentat ca suprema fericire pentru aceia care-l suporta, iar dictatorul, un excelent conducator. Chiar continutul hebdomadarului din 1939 pare a fi fost pastrat peste ani ca model al publicatiilor pentru strainatate din vremea lui Ceausescu: latinitatea poporului roman, prestigiul politicii externe, marile izbanzi ale economiei si... "soia – o cultura a viitorului!". Si in culmea inocentei romanului cu istoria "ca la carte"-nvatata – o "revolutie regala"!
Caci in 1939, Romania era numita "tara renasterii nationale si a... revolutiei regale"! Un caz fara precedent in Europa (dupa cum remarca insisi semnatarii publicatiei), o tara unde s-a savarsit o "revolutie regala". "Martor al apoteozei" si "nasterii noului regim", ziaristul Robert de Beuplan scrie: "Ma gaseam la Bucuresti in februarie 1938, cand se producea acel extraordinar eveniment: regele a revocat brusc pe primul-ministru pe care il numise la putere cu sase saptamani inainte ca unica sansa de impiedicare a razboiului civil care ameninta tara; a decretat uniunea nationala sub unica sa autoritate; a proclamat ca, intr-o tara sfasiata de factiuni, lupte partizane, uri interne, nu vor mai fi partide de acum inainte, timpul politicii fiind depasit; a luat in mainile sale conducerea suprema si a reusit atat de bine indrazneata lovitura, incat 10 zile mai tarziu a putut promulga o noua Constitutie si obtine prin plebiscit cvasiunanimitatea corpului electoral: 99,87% din sufragii contra a 0,13%".
Asta da, performanta! Comunistilor, cu sprijinul armatelor sovietice in spate, le-au trebuit aproape patru ani pentru desfiintarea partidelor si instalarea la putere, in vreme ce Regelui i-au fost de-ajuns 10 zile. Cheia succesului – "inalta inteligenta a Regelui Carol, devotamentul sau exclusiv interesului national si mai cu seama profunda intelegere a tarii sale". O tara alcatuita din 20 milioane de locuitori, din care 16 milioane sunt tarani. "Pamanteni cu suflet simplu si curat – nareaza gazetarul –, loiali dinastiei, atasati pamantului unde s-au nascut si care ii hraneste", doresc ca statul sa-i ajute, dar sa-i tina cat mai departe de politica. Astfel ca Regele lor ("regele taranilor"!) i-a "binecuvantat" astfel: "Traiti in pace, lucrati-va holdele si strangeti-va recolta! Satele voastre nu vor mai fi bantuite de oraseni ca sa va inscrie cu forta in partidul lor, sa va ceara bani ca sa va apere de una sau alta, starnind spre profitul lor micile voastre neintelegeri si tinand mitinguri unde se-njura ori se bat".
Nu mai putina intuitie psihologica a dovedit creativul suveran in estimarea reactiei politicienilor la desfiintarea partidelor. Fiecare fraza din discursul despre "revolutia regala" si "renasterea nationala", sustinut in deschiderea noului Parlament de catre Armand Calinescu, fusese aprobata cu tunete de aplauze. In uniformele pe care le purtau acum membrii Parlamentului, ipocritul gazetar se declara uimit sa recunoasca "un mare numar de veterani ai politicii romanesti care erau altadata combatanti inraiti". Parlamentul roman n-a fost, asadar, suprimat, ci "si-a schimbat caracterul"! La comanda Regelui de "uniune nationala", politicienii tarii au adoptat pe data deviza

"Regele si Natiunea. Munca si Credinta" si s-au inregimentat in partidul unic al tarii – Frontul Renasterii Nationale. Dupa ce scapase "Romania profunda" (cum ar zice analistul de azi) de angoasele politicii si elita ei de stresul exercitiului democratic, Carol al II-lea ("Regele tineretului"!) a rostuit si noua generatie. A infiintat "Strajeria" (organizatie de masa, i-ar fi zis Ceausescu) din peste trei milioane de fete si baieti intre 8 si 16 ani. "Cultura sportiva si morala totodata" – este concluzia paradelor, uniformelor si actiunilor la care acestia sunt obligati. Pentru toate si altele ca acestea, "Regele este totul!", declara Gheorghe Tatarescu, ambasadorul roman la Paris. Cuvinte auzite prea mult si nu prea de mult despre faptasi ai "revolutiei proletare". Dusi in "lumea cealalta", cu aprobarea mai-marilor ei, Carol al II-lea si Ceausescu vor fi organizat macar un "schimb de experienta" pe tema revolutiei la romani. Fostul suveran ca specialist unic al "revolutiei regale", infaptuita si "desavarsita" fara sprijinul vreunei forte armate de ocupatie. Celalalt, campion multiplu de "revolutii" – industriale, proletare, agrare, culturale... "Manifestare" incompleta insa, fara expertii "revolutiei romane" din ’89!

"Lupta de clasa" – o teorie nepotrivita

CRISTINA ARVATU

Teoria marxista sustinea ca statele care au atins stadiul maxim al dezvoltarii capitaliste urmau sa cunoasca etapa socialismului. Faptul se va datora luptei proletariatului contra burgheziei. Romania interbelica era departe de a fi un stat capitalist dezvoltat. Cu toate acestea, PCdR va prelua conducerea tarii pentru 50 de ani.

Dupa cel de-al doilea razboi mondial, in Romania va fi instaurat un regim comunist. Asa cum prevazusera ganditorii marxisti: Marx, Engels, Lenin. Dar acest fapt nu se realizeaza dupa mecanismele teoriei pe care ei au sustinut-o. Din contra, scenariul transformarii statului roman intr-unul totalitar comunist va fi repetarea, in alte conditii si la alte dimensiuni a scenariului prin care Lenin a ajuns la putere in Uniunea Sovietica. Romania a fost comunizata nu prin vointa ei. Nici pentru ca aici existau conditiile socio-economice in acord cu teoriile lui Marx.
TEORIA MARXISTA. Socialismul, conform "invataturilor" teoreticienilor marxisti, era etapa urmatoare, fireasca, a capitalismului dezvoltat. In aceasta viziune, Romania interbelica trebuia sa fie un stat capitalist dezvoltat. Ce insemna acest lucru? Insemna ca Romania trebuia sa aiba o economie dezvoltata, performanta, in care industria sa aiba cea mai mare contributie la Produsul Intern Brut. Romania trebuia sa fie plina de fabrici si uzine, iar sectorul agricol sa fie secundar in ansamblul economiei.
Din punct de vedere social, muncitorimea (proletariatul) trebuia sa fie si ea majoritara in raport cu celelalte clase sociale. Din permanenta lupta de clasa cu burghezia, proletariatul urma, in aceste conditii, sa iasa invingator. Si, desigur, organizat sub faldurile steagului rosu al Partidului Comunist din Romania, urma sa preia conducerea tarii. PCdR ar fi trebuit, la randul lui, sa fie un partid numeros, puternic si influent, gata oricand sa preia puterea.
REALITATEA ROMANEASCA. Teoria marxista era departe de realitatea Romaniei interbelice. Nici una dintre componentele ei nu isi gasea corespondenta in situatia de fapt. Din punct de vedere economic, Romania nu avea caracteristicile unui stat capitalist dezvoltat. Era cu mult in urma statelor capitaliste occidentale, cu mult mai dezvoltate decat Romania. Agricultura era domeniul care asigura cea mai mare contributie la venitul national din ansamblul economiei si nu industria. In consecinta, taranimea era clasa sociala de departe cea mai numeroasa, aproximativ 80% din ansamblul populatiei. Numarul muncitorilor, cu toate ca a crescut pe parcursul perioadei interbelice, ramanea mic in structura sociala a tarii. Iar acesti proletari nu erau nicidecum inregimentati in Partidul Comunist din Romania. Cei mai multi nici nu stiau de existenta acestui partid.

UN PARTID IN AFARA SOCIETATII ROMANESTI. La sfarsitul celui de-al doilea razboi mondial, Partidul Comunist din Romania era un partid minuscul, format dintr-o mana de oameni, care se certau intre ei pentru putere. Decimat de conducerea Cominternului la sfarsitul anilor ’30, partidului i s-a mai dat inca o lovitura in timpul razboiului, cand multi dintre membrii sai au murit in lagare. Acest partid era mai curand o grupare clandestina, total rupta de realitatea societatii romanesti. El actiona dupa regulile stricte ale conspirativitatii, care ii dadeau un caracter de secta. Daca un eventual adept al doctrinei marxiste dorea sa se inscrie in partid, el nici nu stia unde sa gaseasca partidul.
PCdR urma cu strictete instructiunile trasate de Comintern. Orice abatere era imediat sanctionata. Cominternul nu era catusi de putin interesat de realitatile si de interesele romanesti. Pentru el conta numai patria-mama a socialismului, Uniunea Sovietica, pentru care orice comunist trebuia sa fie gata sa se sacrifice. Comunistii romani erau simpli slujbasi in solda Internationalei, preocupati sa intre in gratiile "tatucului" de la Kremlin. Aceasta grupare, cu mai putin de 1.000 de membri, a fost destinata dupa cel de-al doilea razboi mondial sa conduca Romania si sa implanteze aici modelul societatii sovietice. Minusculul partid a fost instrumentul cu care URSS a instituit cea mai groaznica si mai lunga dictatura, dintre cele pe care le cunoscuse Romania pana atunci.

Dubla criza a "Romaniei profunde"

PAULA MIHAILOV

Deceniul care a precedat instaurarea regimului comunist a fost unul dintre cele mai zbuciumate din istoria Romaniei. Criza politica a determinat si a fost dublata de criza economica. Pe terenul slab, dominat de o clasa politica ravasita si de o populatie saraca, comunistii au stiut sa speculeze momentul si sa se instaleze la putere.

Dupa trecerea euforiei realizarii Marii Uniri, Romania, "de la vladica pana la opinca", a fost nevoita sa-si croiasca un drum nou. Trecerea prin perioada de tranzitie ce a urmat actului de la 1918 a echivalat cu o renastere a tarii, cu toate implicatiile ei politice, economice si sociale. Compromisurile, negocierile, grevele, crizele de orice natura i-au gasit pe romani nepregatiti, aflati la o distanta de aproape un secol in urma altor popoare europene.
DUELUL RURAL – URBAN. Practic, la momentul 1930 existau doua Romanii: una urbana, cu pretentii de civilizatie, reprezentata de politicieni, industriasi, negustori si functionari, si o Romanie rurala, ai carei locuitori traiau inca dupa canoanele Evului Mediu. Potrivit recensamantului din 1930, 80% din populatia de 18 milioane de romani locuia in sate. Cuvantul de ordine al traiului lor era saracia. Si tot ea ii indemna pe tarani sa-si incerce norocul la oras. Astfel ca in perioada interbelica, populatia urbana a crescut cu 4,5 milioane de locuitori.
Venind la oras, insa, taranii nu se adaptau peste noapte. Daca abia in 1923, autoritatile au gasit de cuviinta sa introduca buletinul de identitate, in timpul domniei lui Carol al II-lea (1930-1940) s-a incercat instruirea taranilor in a-si ingriji gospodariile. Rezultatul a fost aproape nul. Daca bulevardele centrale ale marilor orase erau luminate, curate si populate de lume buna, la periferiile lor, oamenii traiau in case de pamant sau lemn, acoperite cu stuf sau carton, se spalau foarte rar si de obicei cu apa rece.
Unul dintre indicatorii cei mai reprezentativi pentru nivelul de mizerie umana in care se scalda "traditionalul" sat romanesc era cel al mortalitatii din randul copiilor. Romania avea cei mai multi nou-nascuti morti pe cap de locuitor din intreaga Europa de Est. In timp ce pe bulevardele bucurestene, terasele si teatrele erau pline de tineri din lumea buna a Romaniei cu aspiratii capitaliste, la tara, din ce in ce mai multi copii nescolarizati sau doar cu una-doua clase primare erau scosi la muncile campului.

SPATIUL "NASTERII VESNICIEI". Una dintre primele reforme infaptuite dupa 1918 a fost cea agrara, care a incercat sa le ofere taranilor cele necesare traiului prin improprietarirea lor. Desi reforma s-a incheiat in 1926, rezultatele ei nu au fost pe masura a ceea ce isi propusese. In 1927, 700.000 de gospodarii taranesti nu aveau deloc pamant, iar proprietarii gospodariilor mici si mijlocii, care au avut norocul sa supravietuiasca reformei, erau ingrijorati de plata datoriilor catre stat. Din cauza cresterii impozitelor, dublata de scaderea preturilor la produsele agricole, producatorii agricoli au ajuns la mana statului si mai ales a camatarilor, care le percepeau dobanzi de 15%-20%. Camataria devenise un fenomen care secatuia satul romanesc de resursele sale aproape inexistente, drept pentru care in 1929 aparuse chiar o Liga contra cametei. Scopul ei nu a fost indeplinit decat peste doi ani, si atunci partial, cand a fost emisa o lege a cametei prin care se impunea ca dobanda practicata de camatari sa nu o depaseasca pe cea a Bancii Nationale cu mai mult de 2%.
Desi aplicarea reconversiei datoriilor agricole a fost intarziata in repetate randuri, invocandu-se pierderile pe care le-ar fi suportat statul din bugetul sau, criza agriculturii i-a obligat pe guvernanti sa adopte mai multe legi (1931, 1932) prin care i-au scutit pe tarani de plata datoriilor catre stat.
VIATA LA ORAS. Daca la sate mamaliga era, in general, hrana zilnica, la oras viata clasei mijlocii abia rasarite nu era nici ea prea buna. Cu exceptia clasei marilor imbogatiti care monopolizasera ramuri industriale banoase – industria prelucratoare de petrol, metalurgia, textilele – ceilalti locuitori ai oraselor, in majoritate proveniti din mediul rural, si-au pastrat modul de viata patriarhal. Cei care aveau posibilitatea unei calificari mai aveau sansa de a lucra in putinele fabrici si uzine, femeilor revenindu-le "avantajul" de a face menajul in casele orasenilor de elita.
Romania avea nevoie de mai multe "guri de oxigen" (a se citi credite externe) prin care sa se mentina pe linia de plutire. In 1931, de exemplu, la un an dupa revenirea in tara si instalarea pe tronul Regatului a lui Carol al II-lea, guvernul condus de Gh. Gh. Mironescu a cerut si a obtinut un imprumut de "dezvoltare" in valoare de 1,3 miliarde de franci francezi, din care Romania nu a primit nici jumatate. Dobanzile practicate de tarile creditoare erau de 10%-15%.
Sectorul care a inregistrat o imbunatatire a situatiei sale in perioada 1934-1939 a fost cel industrial, in special ramurile industriei mari: metalurgica, textila, productia de petrol. Ritmul de dezvoltare a tarii din aceasta perioada, aplicarea curbelor de sacrificiu si a unei politici liberale protectioniste a permis cresterea nivelului de trai in perioada urmatoare, pana in 1938, cand s-a inregistrat un varf al productiei, deloc resimtit insa la nivelul populatiei.
DREPTUL LA VOT. Nici in planul drepturilor cetatenesti, regimul politic din Romania interbelica nu a excelat. La fel ca si in cazul reformei agrare, cea electorala nu a avut rezultatele scontate. Puternic ruralizata, semialfabetizata, populatia nu a stiut sa aprecieze rostul dreptului largit la vot. In 1932, in Romania numarul somerilor a atins cifra de 300.000, iar venitul pe cap de locuitor s-a redus in doar cativa ani la jumatate. Un muncitor castiga in medie 4.800 de lei pe an, aceasta plasandu-l in ipostaza de a fi unul dintre cei mai prost platiti cetateni europeni. Unicul mijloc democratic pe care l-au aplicat orasenii era dreptul la greva. Nemultumirea lor s-a materializat in numeroasele proteste pe care le-au organizat, instigati de gruparile politice extremiste, mai ales cele din partea stangii radicale. Grevele ceferistilor au ramas in propaganda de dupa 1944 ca "marile reusite" ale luptei de clasa, orchestrate de comunisti.

CADOU PENTRU REGE

Criza economica din Romania interbelica a fost resimtita inclusiv la nivelul clasei marilor industriasi, reprezentantii careia faceau parte din camarila regala. Unul dintre cei mai puternici finantatori ai Regelui Carol al II-lea si ai "tiitoarei" sale, Elena Lupescu, a fost Aristide Blank. Trustul sau, Blank et comp., a cazut in urma curbelor de sacrificiu, prima care a suferit fiind Banca Marmorosch Blank. Falimentar, industriasul a cazut si in dizgratia Regelui, fiind repede inlocuit in anturajul sau cu alti bogatasi ai vremii – Max Auschnitt si Nicolae Malaxa. In acei ani

de criza, ei au realizat ca usa Palatului le va fi mereu deschisa daca stiau cum sa patrunda acolo. Iar una dintre modalitati era finantarea Regelui, caruia i-au daruit de ziua lui o servieta cu 100 milioane de lei.

COLAC DE SALVARE
In ianuarie 1933, anul de varf al crizei economice romanesti si mondiale, guvernul taranistului Alexandru Vaida-Voevod a incercat sa gaseasca o solutie pentru revitalizarea economiei romanesti. Aceasta a fost intruchipata de semnarea unui acord financiar cu Consiliul Societatii Natiunilor. Numit "Planul de la Geneva", prin acest acord tara noastra se angaja sa ia "toate masurile posibile pentru a restaura echilibrul bugetar si pentru a efectua o reforma financiara extinsa". La randul lor, tarile creditoare promiteau Romaniei asistenta financiara in domeniile finantelor si contabilitatii. Adoptarea planului de la Geneva a iscat numeroase discutii la nivelul Parlamentului. In 1934, rivalitatea dintre taranisti si liberali a avut ca victima si acest Plan, pe care prim-ministrul Gheorghe Tatarescu a refuzat sa-l mai aplice.

<u>Galceava politicienilor'</u>

PAULA MIHAILOV

In perioada de tranzitie ce a urmat Marii Uniri, politicienii romani s-au aflat in dificila situatie de a lua cele mai potrivite decizii pentru destinul tarii. Orgoliile personale sau de partid si coruptia i-au impiedicat sa gandeasca "la rece" politica interna si externa. De greselile comise de ei vor profita mai tarziu comunistii.

"Inima unui neam intreg nu mai batea decat pentru bucuria cea mare a revenirii Printului iubit", scria in 1933 despre momentul Restauratiei – 8 iunie 1930 – un observator al epocii – M.I. Costian.
Intr-adevar, se prea poate ca dupa moartea a doi dintre cei mai iubiti oameni politici ai vremii – Regele Ferdinand si Ionel Bratianu – romanii, in plina criza economica, sa-si doreasca o noua epoca de glorie, a carei prima infatisare avea s-o ia Carol al II-lea. Revenirea lui in tara natala, dupa ce fusese dezmostenit prin decret al Consiliului de Coroana (ianuarie 1926), a fost pregatita de liderul taranist Iuliu Maniu, care, la cateva zile dupa eveniment, avea sa regrete fapta.
INSTABILITATE. Greseala taranistilor o vor specula liberalii. De altfel, intreaga viata politica romaneasca din deceniul al patrulea al secolului XX a fost un camp de lupta intre doua mari formatiuni politice – PNL-ul si PNT-ul. La ele se mai adauga insa alte opt partide care au format guverne, alte 12 partide parlamentare si sapte care aspirau la statutul primelor doua. Partidul Comunist nu se regaseste in nici una dintre categorii: declarat ilegal din 1924, acesta iesise din jocul oficial al puterii. Prea-plina scena politica a gazduit si o galerie impresionanta de personalitati politice, al caror renume nu a reusit insa sa salveze tara din criza profunda in care parea ca se inecase.
FATARNICIE REGALA. "Cer ca toti, fara deosebire de opinie politica, credinta sau obarsie, sa-mi dea sprijinul cel mai larg pentru propasirea tarii prin cinste si demnitate!" – le-a cerut Carol al II-lea romanilor. Cinstea si demnitatea, din pacate, nu au facut parte din caracteristicile personalitatii lui. Primul lucru pe care il face dupa preluarea tronului este izgonirea mamei sale – Regina Maria – de la Bucuresti si izolarea ei la Balcic, pentru a nu putea influenta in nici un fel deciziile politice.
O dorinta a "fiului ratacitor" al dinastiei Hohenzollerinilor – Sigmaringen era dobandirea domniei absolute fara asumarea responsabilitatilor la care se angajase familia regala. Si pentru indeplinirea acestui scop, el a facut tot ce i-a stat in putinta: a "macinat" sistemul de partide politice pentru a-i dovedi slabiciunea, a incalcat sistematic regimul constitutional mostenit de la tatal si bunicul sau,

s-a inconjurat de o camarila regala din care faceau parte doar cei care-l adulau neconditionat si finantau capriciile sale si ale "tiitoarei" lui – Elena Lupescu.

Rezultatul a opt ani de domnie "semiconstitutionala" a fost dezordinea in viata politica romaneasca, in care un guvern putea "supravietui" intre patru ani si cateva zile. Desi Parlamentul era ales pentru un mandat de patru ani, o data cu schimbarea primului-ministru se dizolva si adunarea legislativa.

REGELE SI LIBERALII. Cine l-a "ajutat" involuntar pe Carol al II-lea sa-si indeplineasca visul? In primul rand, liberalul Gheorghe Tatarescu. A ramas in amintirea contemporanilor sai – Gorjul – ca un orator stralucit scolit la Paris si care intre 1934 si 1937 a reusit sa scoata tara la liman prin reformele aplicate. Pana cand Tatarescu a ajuns unul dintre favoritii Regelui, Partidul National Liberal a trecut printr-o perioada nefavorabila. In primul rand ca revenirea lui Carol in tara a avut ca efect imediat scindarea liberalilor.

Unul dintre cele mai longevive partide, care la origine, in 1875, era un partid de stanga, PNL-ul a slujit in ultima jumatate de secol monarhia. Familia "domnitoare" a liberalilor s-a numit Bratianu. Monarhisti convinsi, intelectuali scoliti la universitatile occidentale, Bratienii au stat alaturi de familia regala de la instalarea ei pe tronul Romaniei, sustinandu-i actiunile. Revenirea in tara a "fiului risipitor" Carol al II-lea in iunie 1930, actiune patronata de liderul taranist Iuliu Maniu, a fost respinsa initial de PNL, sustinator al defunctului Rege Ferdinand. Fratele lui Ionel Bratianu – Vintila – a cerut excluderea din partid a nepotului sau, Gheorghe. Motivul: tanarul Bratianu avea un discurs favorabil noului Rege. Din lupta celor doi va castiga totusi I.G. Duca, un alt "lup tanar", ajuns prim-ministru in noiembrie 1933. Pentru cateva zile insa, caci viata i-a fost luata de cei mai inversunati adversari ai sai – legionarii.

Telul comun al liberalilor de orice factura era mentinerea in sfera de influenta a Regelui pentru ca acesta sa nu ia masuri impotriva institutiilor bancare si industriale, in majoritate patronate de ei. Dar Rex (dupa cum era cunoscut Carol al II-lea in cercurile apropiate Palatului Regal) nu avea de ce sa faca o asemenea greseala, pragmatismul si viata luxoasa avand nevoie de sustinerea unor finantatori puternici.

ERORILE TACTICII TARANISTE. Un alt preferat al Regelui a fost Armand Calinescu. "Mic de statura, purtand monoclu negru – ochiul si-l pierduse in timpul unui accident din copilarie sau in prima tinerete –, cu minte agera ascutita si replica prompta, era stimat si iubit de partizani si temut de adversari." Astfel il descrie istoricul Dinu C. Giurescu pe liderul taranist.

Desi nu a condus Partidul National Taranescu, Calinescu i-a reprezentat la Curte interesele. In conditiile manifestarilor autoritare ale lui Carol al II-lea, primirea unui membru al vreunui partid politic in camarila regala era un privilegiu. De care Armand Calinescu se va bucura pana in 1939, cand a avut aceeasi soarta ca si oponentul sau politic Duca – asasinat de legionari. Lipsiti de abilitatea si supletea PNL-ului, taranistii nu au avut de prea multe ori ocazia de a conduce guverne, iar greselile comise se vor intoarce impotriva lor. La originea erorilor politice ale taranistilor se afla neintelegerea dintre cei doi lideri principali ai partidului – Ion Mihalache si Iuliu Maniu.

Pervertirea doctrinei taraniste sub influenta nefasta a vietii politice tulbure si dezorganizate l-a provocat pe Maniu sa admire stilul autoritar al lui Mussolini si al lui Hitler. Intr-un discurs pronuntat la Cluj, el ii oferea ca exemplu admirabil de eficienta in conducere.

CU PUMNUL IN GURA. Pe fiecare dintre acesti oameni politici, Carol al II-lea i-a manevrat dupa bunul plac. Jocurile sale politice si cenzura au secatuit intr-o asemenea masura zestrea sociala si politica a tarii, incat la momentul instaurarii dictaturii personale – 10 februarie 1938 – nu mai avea cine sa protesteze.

Miscarile extremiste au fost si ele anihilate. La cererea Frantei si Angliei, Carol al II-lea a avut grija ca legionarii sa nu ajunga la guvernare, iar in noiembrie 1938 decapiteaza miscarea prin asasinarea "Capitanului" – Corneliu Zelea Codreanu. In ceea ce-i priveste pe comunisti, acestia erau fie in inchisori, fie in strainatate. Asadar, nu reprezentau un pericol politic. Ceea ce nu i-a impiedicat insa, profitand de degringolada postbelica, de o clasa politica si o societate decimate

de dictaturile carlista, legionara si antonesciana sa preia puterea si sa o pastreze tot in conditii dictatoriale timp de 50 de ani.

DE-A VOTUL

Insusi sistemul de vot era unul care ii oferea Regelui puteri executive aproape nelimitate. Sociologul Matei Dogan a explicat intr-un studiu documentat de ce a reusit Carol al II-lea sa cucereasca puterea: cheia succesului sau a fost sistemul primei majoritare.
Acest tip de sistem – imprumutat din legislatia fascista (1923) – "are rostul sa fortifice guvernul, formand in Parlament o majoritate guvernamentala masiva". Guvernul era numit si astfel controlat mai usor de Rege.
Carol al II-lea numea un presedinte al Consiliului de Ministri, care in cateva saptamani trebuia sa "faca" alegeri. P.P. Carp, la randul sau, a descris mecanismul democratiei romanesti astfel: "Dati-mi puterea si va dau Parlamentul". Pe baza zestrei guvernamentale, adica a faptului ca formau guvernul, partidele care organizau alegerile ieseau intotdeauna victorioase.
Cu exceptia ultimului guvern liberal al lui Tatarescu, care a pierdut alegerile din cauza ca i-au lipsit 4% din voturi. In cartea sa, "Analiza statistica a «democratiei parlamentare» din Romania", aparuta la Bucuresti in 1946, Matei Dogan numeste acest sistem politic al Romaniei interbelice "democratie mimata".

"MODELE"

"Avem ca exemplu pe Mussolini in Italia si pe Hitler in Germania, cari prin vointele lor nestramutate au reusit sa trezeasca constiintele natiunilor respective, ajungand azi la realizari invidiate de lumea intreaga (...). Noi i-am privit cu oarecare neincredere. Faptele lor insa le justifica azi cu prisosinta existenta si noi, ca spectatori obiectivi, trebuie sa-i admiram".
Iuliu Maniu, 1937

<u>Carol al II-lea – precursorul lui Ceausescu</u>

PAULA MIHAILOV

In 1940, Revista Fundatiilor Regale publica omagiul dedicat Regelui Carol al II-lea. Citindu-l, acesta pare sursa de inspiratie pentru propagandistii care l-au elogiat pe Ceausescu. Contemporan al dictaturii carliste, inamic al acesteia, psihologul Nicolae Margineanu i-a criticat pe intelectualii care l-au cantat pe Rege, numindu-i "lichele".

La aniversarea a zece ani de la Restauratia din 8 iunie 1930, Revista Fundatiilor Regale, prin articolele semnate de scriitorii Tudor Arghezi, George Calinescu, Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, Ionel Teodoreanu, filosofii Lucian Blaga si Constantin Radulescu-Motru, Patriarhul Miron Cristea s.a. ii inchina un elogiu Regelui Carol al II-lea. Cu doar trei luni inaintea abdicarii lui si instalarea la putere a generalului Ion Antonescu, intelectualitatea tarii il slaveste pe cel care i-a subjugat prin dictatura regala impusa.
Pana lui Arghezi. Unul dintre martorii evenimentelor din deceniul patru al secolului trecut, profesorul clujean de psihologie Nicolae Margineanu dedica, in ultima sa carte, "Marturii asupra unui veac zbuciumat", un capitol intreg domniei lui Carol al II-lea. Referindu-se in special la numarul din iunie 1940 al revistei, patimas, autorul ii numeste pe cei care si-au pus intelepciunea si talentul in slujba dictatorului "lichele": "Colectia cea mai aleasa a acestor lichele o gasim in coloanele Revistei Fundatiilor Regale." (...). Iata ce scrie Tudor Arghezi in poezia sa de pe pagina prima a revistei, "Regele Carol al II-lea", cu doua luni inaintea Dictatului de la Viena: "De-a pururea de aci ’nainte/ Au sa ni-l tina vremurile minte/ O sa-si aduca aminte vantul/ Cel ce asculta gandul si cuvantul/ Vantul acela, care de la cer/ L-a pogorat pe un vultur de fier/ O sa-si

aduca muntele si sesul/ Si, povestindu-i apele ‘ntelesul/ Din rau in rau, de la izvoare,/ I-l vor zvoni talazurile din mare./ El a mutat Carpatii vechi din loc/ Si-a-ncins cu ei, cu cremene si foc,/ Altarul noilor hotare."

REGELE – "FLOARE EXTREMA". Critic, Margineanu citeaza si articolul de introducere din aceeasi revista, "Serii de semnificatii si sensul restauratiei". In el, Camil Petrescu sustine: "Germania are un Fuhrer cu o autoritate pe care n-a mai avut-o nimeni in istorie", iar Regele Carol al II-lea "un maret prestigiu fizic, o inteligenta geniala, cu o putere de munca fabuloasa, pe care o vadeste din zori si pana in miezul noptii... Imprejurarile l-au aratat si un diplomat desavarsit... Suveranul nostru este floarea extrema a acelei framantari care prin amaraciuni si bucurii ne-a adus, prin lupte ori prin tratate cu imperiile vecine, la Romania de azi, care ne-a dat pe Stefan cel Mare, pe Mihai Viteazu, pe Brancoveanu, pe Tudor Vladimirescu, falanga de la 1848, pe Cuza, pe Carol I, pe Ferdinand I... Se implinesc 10 ani de viata a poporului nostru. Putin intr-o desfasurare de veacuri, dar de o semnificatie cum nu s-a intamplat de doua ori in istorie."

"NEGHIOBIILE" LUI CALINESCU. "Sa reproducem, zice Nicolae Margineanu, si cateva randuri din articolul lui Calinescu, "Regele": "Marele artist se refugiaza acolo unde inceteaza domnia gloatei; acolo unde spre educarea multimii domneste traditia princiara... Principele singur intelege fiindca e crescut ereditar in notiunea unicului si e scutit de orice subiectivitate. "A facut mai mult decat oricare altul", poate spune scriitorul roman onest si clarvazator despre Maria sa Regele Carol al II-lea. Nicaieri, ca in cultura, nu e mai nimerit ca interesul multimii sa fie infaptuit prin prerogative, inlaturandu-se oarba judecata a opiniei publice imediate." "Ce neghiobii!", exclama memorialistul.

DAICOVICIU – CATAVENCU. La omagiile contemporanilor, Constantin Daicoviciu adauga pe acelea ale stramosilor de la Sarmisegetuza, observa Margineanu: "Stramosii ce zac in acest pamant Va vad si Va binecuvanteaza, scrie istoricul Constantin Daicoviciu despre Carol al II-lea, pietrele Va simt si se cutremura de prezenta Majestatii Voastre, poporul romanesc Va aclama cu entuziasm, iar noi arheologii si tineretul universitar din Dacia Traiana, ne aplecam fruntile in fata Majestatii Voastre multumindu-Va pentru opera ce o infaptuiti in aceasta zi. Aceste cuvinte sincere (sic!) le-am rostit in memorabila zi a inaugurarii lucrarilor arheologice de la Sarmisegetusa in 9 septembrie 1934, in fata Voevodului culturii romane Carol al II-lea."
Pentru asemenea laude desarte, ce vor fi copiate pentru o jumatate de secol pentru Ceausescu, Margineanu il considera pe universitarul clujean un desavarsit Catavencu.

IONEL TEODOREANU SUBSCRIE

Scriitorul Ionel Teodoreanu incheie omagiul dedicat lui Carol al II-lea cu o "Epistola catre un scriitor din anul 2200". Scrisoarea adresata unui confrate din viitor intr-ale scrisului il are ca personaj central pe Rege: "Dar tu, camarad de veghe si de vis, vei bate la portile trecutului, asa cum a cercat si tineretea mea, isi inchipuie autorul Medelenilor. Si tot astfel te vei opri cercetator asupra chipului legendar al Regelui Carol al II-lea, Domnul timpului meu, intrebandu-te cu fruntea peste carte: Cum a fost? (...) Vei cauta dintai sa-L vezi cu ochii tai inchisi, neincrezandu-te in talmacirea daltei si a pietrei, a bronzului, a panzei zugravite si a mesterilor fotografi. Eu insa-ti spun frateste: ochiul il privea cu drag. Era croit si smaltuit regeste. Inalt, puternic, ager si viteaz de viata, avea un zbor de vultur in profil, dominator, frunte zvacnita spre arcadele adanci care desfasurau aripi deasupra nasului, si’n ochi, azur inalt cu arsite. (...) Dar eu nu vreau sa-mi duc Regele, tanar inca, spre cumpana suverana a mintii tale; eu vreau sa-l dau inimii tale. Caci El si numai El, cu inima, cu mintea si cu fapta, a facut dreptate camarazilor tai din morminte. (...) Regele Carol al II-lea a venit, a vazut si a intins mana tuturor celor vrednici: orin har. In intaiul an al domniei, Regele a spus: "Imi iau angajamentul sa fiu si un Voevod al culturii romanesti."

LINGUSITOR

"Iubire parinteasca si iubire de patrie s-au topit laolalta si s-au cufundat in albia aceasta vrajita, in care s-a plamadit, o data cu pregatirea intelectuala si sufleteasca a Principelui, insusi viitorul

Patriei"
Perpessicius, 1940

Editorial: "Frumos ne-am ocarat..."

LAVINIA BETEA

„Frumos ne-am ocarat unii pe altii...”, spun martorii ca au fost cuvintele pronuntate de Stalin la primirea ministrului de Externe al Germaniei naziste. La masa care-a urmat, Stalin a toastat pentru Hitler si a propus, cu cinic umor, sa se bea pentru evreul Kaganovici, aflat intre oficialii sovietici. Ribbentrop a onorat grabit invitatia facuta. Kaganovici, la randu-i, a inchinat pentru slava lui Hitler, care promitea sa-i starpeasca pe toti evreii de pe suprafata pamantului"
Documentele de arhiva si memorialistica publicata in ultimii ani dezvaluie culisele si stratagemele Pactului Ribbentrop-Molotov. In 1939, Stalin izbutise sa devina stapanul absolut al popoarelor sovietice si totodata al miscarii comuniste internationale. Prin "marea epurare" ii adusese sub ascultare deplina pe reprezentantii comunismului din tara sa si de peste hotare. Iar conjunctura internationala prezenta semne ca abia acum putea trece la infaptuirea utopiei Manifestului Cominternului. "Proletariatul international nu-si va baga sabiile in teaca pana cand nu va fi creata Federatia Republicilor Sovietice din intreaga lume" – amenintasera Lenin si Trotki, in 1919, la crearea lui. Pentru aceasta, Stalin era pregatit de-acum.
Comandantii Armatei Rosii vorbeau despre "marele razboi" inca de la inceputul anilor ’30, iar poetii promiteau jertfa pe campurile sale de lupta pentru ca "patria noastra sa straluceasca din Japonia pana in Anglia". Dintr-o data, insultele ce si le aduceau reciproc sovieticii si nazistii inceteaza. O tacere suspecta de vreme ce Stalin pare a purta, in 1938, serioase tratative privind securitatea colectiva cu Anglia si Franta. Tratative despre care Stalin stie ca sunt sortite esecului, dar care-l atrag in cursa pe Hitler. Ca nu cumva acesta sa incheie aliante ostile politicii sale cu Vestul, Hitler decide ca are nevoie de Stalin. La 19 august 1939, printr-o telegrama anunta Kremlinul de sosirea lui Ribbentrop la Moscova. "Frumos ne-am ocarat unii pe altii...", spun martorii ca au fost cuvintele pronuntate de Stalin la primirea ministrului de Externe al Germaniei naziste. La masa care-a urmat, Stalin a toastat pentru Hitler si a propus, cu cinic umor, sa se bea pentru evreul Kaganovici, aflat intre oficialii sovietici. Ribbentrop a onorat grabit invitatia facuta. Kaganovici, la randu-i, a inchinat pentru slava lui Hitler, care promitea sa-i starpeasca pe toti evreii de pe suprafata pamantului. La cina din seara semnarii pactului, Hitler a primit vestea asteptata printr-un biletel. "Dupa ce l-a parcurs – povesteste arhitectul Speer in memoriile sale – s-a inrosit ca un rac, a izbit in masa, facand sa zornaie paharele, si a strigat cu voce pitigaiata: "Am reusit! Am reusit!".
Necunoscand prevederile sale secrete, gazetarii vremii au prezentat Pactul Ribbentrop-Molotov ca "o sansa pacii". Prin protocolul secret, "sansa acordata pacii" era o impartire a Europei intre cele doua genii rele ale secolului al XX-lea. Fiecare spera ca va reusi mai devreme sau mai tarziu sa-l invinga pe celalalt si sa recupereze teritoriile asupra carora consimtise in 1939 sa-i apartina. In zilele care-au urmat semnarii sale, la nivelul liderilor cominternisti s-a instalat confuzia. La 7 septembrie 1939, Stalin da curs intalnirii solicitate de Gheorghe Dimitrov, conducatorul Cominternului, pe tema pactului recent incheiat. Conform stenogramei scoase din arhive, la intalnire au fost prezente alte doua personalitati sovietice proeminente – Molotov, ministrul de Externe, si Jdanov, ideolog al partidului. Intre ai sai, Stalin se exprima foarte direct. Razboiul ce se desfasoara in Europa e un conflict al tarilor capitaliste. Un lucru bun pentru telul revolutiei mondiale, de vreme ce, luptandu-se intre ei, imperialistii se vor slabi reciproc. Si nu e singurul avantaj! Razboiul anuleaza diferenta care exista inainte intre statele capitaliste democratice si fasciste. Disparitia Poloniei, din punctul sau de vedere, inseamna doar ca un stat burghez a incetat sa existe cu beneficiul ca nimeni nu se plange ca sovieticii cuceresc noi teritorii si populatii. Dupa

aceste explicatii, Stalin cere participantilor la intalnire ca orice propaganda antifascista sa inceteze. Nu cumva sa-i dea ocazia lui Hitler de a spune ca pactul nu este respectat si sa-i acuze pe sovietici de ostilitati din partea Cominternului.
Dupa tipic, discutia cu Stalin urma sa se transforme in directive politice pentru liderii partidelor comuniste din Europa. Singurul text cunoscut, dintre cele transmise acestora de Comintern, este cel in germana. Razboiul actual este un razboi imperialist, se spune in el. In nici o tara, clasa muncitoare si, inca si mai mult, partidul comunist sa nu-l sprijine, astfel ca deputatii comunisti trebuie sa voteze impotriva creditelor de razboi. Iar dusmanul partidelor comuniste, impotriva carora acestea "trebuie sa treaca pretutindeni la o ofensiva decisiva" este... social-democratia!
Ca pactul a fost o alianta gandita de Stalin ca o solutie temporara o dovedesc si directivele clare ale Cominternului ca functionarii sai sa ramana in tarile invadate de Hitler. Ei trebuiau sa conserve aparatul clandestin prin care urmau a fi conectati in orice moment la cauza revolutionara.
Invazia Uniunii Sovietice din iunie 1941 a fost o surpriza neplacuta pentru Stalin: Hitler i-o luase inainte in tradarea pactului din 1939. "Frumos ne-am batut intre noi...", s-ar fi putut lauda autorii sai la sfarsitul razboiului. 35 de milioane de morti numai in Europa au fost victimele utopiei si cinismului lor.

Hitler si Stalin isi impart Europa

ILARION TIU

La sfarsitul deceniului al treilea al secolului al XX-lea, Europa se afla in mare criza politica. Dificultatile economice si sociale au macinat regimurile democratice. Pe acest fond, statele totalitare, URSS si Germania, au decis sa colaboreze, pentru a lua cu asalt Europa, lasand la o parte diferentele ideologice.

Comunismul si nazismul au fost doua ideologii care au cautat sa castige tot mai multi adepti si sa se foloseasca de orice fel de transformare. Inca din 1917, bolsevicii au valorificat ocaziile de a iesi in evidenta pentru a-si atrage simpatizanti. Spre deosebire de regimurile democratice, cele extremiste nu "sufereau" de complexe morale in modul de a face politica. De exemplu, Cominternul a trecut instantaneu in 1935 de la tactica sabotarii prin orice mijloace a "guvernelor burgheze" la politica de "front popular".
"ALIANTA CONTRA NATURII". In anii ’30, diplomatia sovietica a "jucat" cu abilitate cartea luptei pentru pace si a dezarmarii. Insa niciodata un observator occidental nu a verificat daca Stalin ducea o politica de inarmare sau daca respecta libertatile cetatenilor pe care-i conducea. Astfel ca, in ochii Societatii Natiunilor, Uniunea Sovietica aparea ca un aliat al democratiei. Pana la urma, liderii de la Moscova au decis sa renunte la acest circ si sa caute metode pentru a-si pune in aplicare planul de dominare a continentului. Sovieticii nu erau singurii care aveau astfel de ganduri. Dusmanii ideologici ai comunismului, nazistii germani, aveau si ei acelasi dispret fata de democratie ca si locatarii Kremlinului. Fara sa-si faca probleme privind diferentele ideologice, Stalin si Hitler au decis sa-si dea mana pentru a imparti Europa, discursurile de la Societatea Natiunilor socotindu-le vorbe goale. Nu era pentru prima data cand liderii de la Moscova si de la Berlin s-ar fi asezat la masa negocierilor. In 1922 la Rapallo (Italia), Germania si Rusia Sovietica semnasera un tratat de colaborare, care contribuise la refacerea reciproca a celor doua tari ruinate dupa primul razboi mondial.
DOUA IDEOLOGII, O METODA. In ciuda conflictului ideologic dintre comunism si fascism, metodele de guvernare ale Uniunii Sovietice si ale Germaniei nu se prea deosebeau una de alta. Exista un "partid de mase" si intr-o parte si in alta, cenzura era aceeasi, iar statul controla toate segmentele societatii. Ambele regimuri nu au acceptat in ruptul capului ideea de opozitie, iar

"sabotorii" si "opozantii" ajungeau pe mana serviciilor speciale. Germania nu avea o Siberie a ei in care sa-i trimita departe de lume pe cei care "nu intelegeau binefacerile regimului", insa a gasit modalitati dure de represiune. Inca din primele zile ale regimului nazist, in Germania au aparut lagare in care au fost concentrati opozantii noii puteri extremiste. Aici, detinutii erau obligati sa munceasca, fiind retribuiti cu sume infime fata de valoarea efortului depus. Ca si in Siberia, alimentatia era de proasta calitate, iar detinutii erau ingrijiti cat sa nu moara. Nazistii nu au organizat procese politice proprii. Insa au controlat abil opozitia prin metode politienesti. Justitia era utilizata in putine ocazii, preferandu-se metoda "detentiei preventive", in timpul careia procesele erau asteptate in zadar.
O STIRE BOMBA. Primii care si-au aratat intentiile de modificare a granitelor in Europa au fost germanii. Astfel ca, in septembrie 1938, prin Acordul de la Munchen au ocupat cea mai mare parte a Cehoslovaciei. Surprinzator, Uniunea Sovietica nu a protestat in numele pacii fata de acest eveniment. De fapt, cele doua state semnasera un acord prin care se angajau sa nu se atace public fata de dezmembrarea Cehoslovaciei. In vara anului 1939, contactele dintre URSS si Germania au devenit tot mai frecvente. Astfel ca, la 11 august 1939, cele doua state au semnat un acord economic foarte avantajos pentru industriile proprii de razboi. Pentru a mai indulci momentul, Stalin a initiat negocieri de alianta cu Franta si Marea Britanie, insa cele doua state democratice nu s-au aratat prea interesate trimitand diplomati de categoria a doua. Convinsi de ineficienta relatiilor cu occidentalii, sovieticii au decis sa rupa imaginea de putere pacifista. La 23 august 1939, pe aeroportul din Moscova a aterizat ministrul german de Externe, Joachim von Ribbentrop. El a semnat impreuna cu omologul sovietic, Viaceslav Molotov, un Pact de neagresiune. Acesta era valabil pe zece ani, iar in cazul in care unul dintre cele doua state il denunta devenea nul. Vestea pactului a constituit un soc imens pentu Europa, deoarece devenea evident ca un nou razboi mondial plutea in aer.
PREVEDERI SECRETE. "Impacarea" comunistilor si nazistilor nu a fost gratuita. Pactul avea un protocol aditional secret prin care se imparteau zonele de influenta in Europa de Est. Acesta prevedea ca Polonia va fi impartita de cele doua state fara nici un fel de probleme, Uniunea Sovietica revendicand teritoriile Finlandei, Tarilor Baltice si Basarabiei. La o saptamana de la semnarea pactului, Germania a atacat Polonia care a fost cucerita in patru saptamani. Protocolul secret s-a activat la 17 septembrie 1939, cand Uniunea Sovietica a atacat la randul ei Polonia. Disparea astfel cel mai mare stat din Europa de Est. Ulterior, tratatul si-a urmat "cursul firesc": Finlanda a fost invadata in decembrie 1939, iar Tarile Baltice si Basarabia (alaturi de Bucovina de Nord, neinclusa in Pact) au trecut de "bunavoie" la Uniunea Sovietica in vara anului 1940.

Moartea Cominternului

ILARION TIU

Dupa semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov, activistii Cominternului s-au aflat intr-o pozitie ingrata. Daca, dupa Congresul al VII-lea al Internationalei a III-a, cominternistii devenisera cei mai aprigi denuntatori ai fascismului, prin "fronturile populare", acum trebuiau sa-si inchida gura. Era actul de deces al Internationalei.

Dupa succese in alegerile legislative spaniole si franceze din 1936, "fronturile populare" pareau o solutie formidabila gasita de Comintern pentru a instaura comunismul in Europa. Insa acestea nu au avut viata lunga, deoarece partidele radicale au renuntat la termenii intelegerii si s-au orientat iarasi spre dreapta. "Frontul Popular" spaniol a rezistat ceva mai bine de o luna, iar in Franta, dupa al doilea guvern Leon Blum, din 1938, a fost "inmormantat" pactul electoral din 1936. In conditiile in care situatia politica a Europei s-a tulburat in 1938, din cauza cresterii puterii Germaniei, Moscova a cautat noi alternative de dominare a continentului. Stalin decide alianta cu

Hitler pentru a infrange puterile democratice, pentru ca mai apoi sa-i biruie el pe nazisti. Asa ca soarta continentului european a cazut in mana a doi dictatori teribili, in vreme ce puterile democratice se intreceau in a emite principii si teorii de mentinere a pacii.
COMINTERNUL SI PACTUL DE NEAGRESIUNE. Conducatorii Internationalei a III-a nu au stiut nimic despre tatonarile dintre Hitler si Stalin privind un tratat de colaborare. Gheorghi Dimitrov (conducatorul Cominternului) a fost chemat abia dupa cateva zile de Stalin pentru a afla detaliile noii intelegeri. La 8 septembrie 1939, Dimitrov si Dmitri Manuilski (secretarul Cominternului) au prezentat un punct de vedere oficial asupra noilor realitati, dispunand ca militantii comunisti internationalisti sa nu mai denunte extrema dreapta, ci social-democratii ca pericol al pacii mondiale.
REACTII ROMANESTI. In august 1939, comunistii romani erau complet dezorganizati. Regimul lui Carol al II-lea era deosebit de sever cu opozantii extremisti, fie ca erau legionari sau comunisti. Oficial, secretar general al PCdR era Boris Stefanov. Acesta fiind la Moscova, era suplinit in tara de Bela Breiner in fruntea Secretariatului din care mai faceau parte Stefan Foris, Teohari Georgescu, Iosif Chisinevschi, Vasile Luca etc. Secretariatul din tara s-a conformat dispozitiilor lui Gheorghi Dimitrov, ca si organizatia de partid din inchisori, condusa de Dimitar Ganev. Surprinzator, cel care a fost luat prin surprindere de noua strategie a Cominternului a fost Boris Stefanov, care era "sa-si piarda capul" din aceasta cauza. El a publicat in revista Cominternului un articol in conformitate cu "vechile teze", fiind exclus din functia de secretar general si inlocuit cu B...la Breiner. A scapat de "procesele staliniste" datorita prieteniei sale cu seful Cominternului, Gheorghi Dimitrov.
SE PIERDE URMA... Dupa acest incident cu Boris Stefanov, Cominternul pierde legatura cu militantii comunisti din Romania. Organizatia din tara avea dificultati financiare inca de la plecarea lui Stefanov in URSS. Audiat in ancheta mortii lui Stefan Foris, Teohari Georgescu, membru al Secretariatului in perioada Breiner, a declarat: "Era in timpul lui B...la (Breiner – n.r.), cand partidul a trait aproape doi ani de zile fara fonduri din afara". Comunistii din inchisori au trecut si ei printr-o perioada grea, deoarece nu mai veneau ajutoare materiale din afara, iar "Ajutorul Rosu" era in deriva din cauza lipsei de coordonare a partidului.
In primavara anului 1941, in Romania au intrat primele trupe germane, care pregateau razboiul in est alaturi de Armata romana. Generalul Ion Antonescu, in calitate de sef al guvernului, a dispus sa fie facuta "curatanie" in randul organizatiei comuniste. In aprilie 1941, au existat mai multe valuri de arestari printre liderii PCdR din Romania. Au fost intemnitati Iosif Chisinevschi, Teohari Georgescu, agenti cominternisti cu experienta, alaturi de avocati si ziaristi de stanga. In aceste conditii, Cominternul doreste sa-si "stearga urma" din Romania, propunand un schimb de prizonieri. A fost intocmita o lista cu militanti comunisti ceruti de Moscova, din care faceau parte Ana Pauker, Gheorghe Gheorghiu-Dej si Chivu Stoica. A fost acceptata numai Ana Pauker, care a si trecut in URSS. Ajunsa la Moscova, a devenit conducatoarea comunistilor romani de acolo, inlocuindu-l pe Boris Stefanov, care intrase in dizgratie prin gestul sau din 1939.
ROMANIA, IN RAZBOI. La 22 iunie 1941, pactul de neagresiune dintre Uniunea Sovietica si Germania devine nul prin atacul nazistilor spre est. Incepea astfel un razboi sangeros, care va dura pana in 1945. Conflictul a fost imediat ideologizat, fiind prezentat de ambele parti ca un razboi "sfant", fie impotriva comunismului, fie impotriva nazismului. Dupa 22 iunie, Cominternul, ca institutie, isi pierde definitiv rolul. Comunistii internationalisti nu mai aveau unde sa fie infiltrati, in conditiile in care germanii si aliatii lor se aflau pe teritoriul URSS. Locatarii Hotelului Lux din Moscova (unde erau cazati activistii cominternisti) au fost mutati mai spre est, intrucat Armata germana se indrepta spre capitala sovietica.
DEPARTE, DEPARTE... In perioada iunie 1941-august 1944, sovieticii aproape ca au pierdut definitiv legatura cu activistii comunisti romani. Cei aflati in libertate erau atent monitorizati de serviciile speciale romanesti, iar cei din inchisori au fost stransi la un loc pentru a fi usor controlati. "Cartierul general" de la Doftana fusese mutat la Caransebes in urma prabusirii zidurilor inchisorii in noiembrie 1940. In 1941, Ion Antonescu i-a mutat pe detinutii comunisti

importanti in lagarul de la Targu-Jiu, alaturi de alti opozanti ai regimului. Astfel, contactele cu URSS erau imposibile. Dupa 23 august 1944, sovieticii nu aveau nici un fel de informatii privind organizatia din Romania. La cateva zile dupa "intoarcerea armelor", Ana Pauker a fost chemata de Gheorghi Dimitrov, care i-a spus ca trebuie sa plece in Romania, deoarece de patru-cinci ani nu mai avea informatii despre organizatia din tara. Petre Borila fusese trimis in Romania, insa "pierduse legatura", dovada ca militantii comunisti autohtoni pierdusera total contactul cu tovarasii de la rasarit.
DISPARITIA COMINTERNULUI. In stilul sau oportunist, Stalin s-a aliat cu puterile occidentale dupa ce a fost atacat de Hitler, la 22 iunie 1941. Insa acestia i-au impus dictatorului sovietic unele concesii in schimbul ajutoarelor materiale pentru razboiul cu Germania. Printre acestea era si renuntarea la internationalismul comunist. In primavara anului 1943, cand tabara antinazista discuta problema deschiderii unui al doilea front in Europa, Stalin a dat primele semne de acceptare a cererilor aliatilor occidentali. In mai 1943, Gheorghi Dimitrov si Dmitri Manuilski au fost chemati de Stalin pentru a li se comunica faptul ca a desfiintat Cominternul. Acestia s-au conformat ordinului "tatucului", iar la 11 mai a fost convocata sedinta Comitetului Executiv al Cominternului, care a decis autodizolvarea. Pe actul de desfiintare a Internationalei a III-a si-a pus semnatura si Ana Pauker, alaturi de Maurice Thorez, Dmitri Manuilski etc. Practic Cominternul nu mai functiona inca din 1941, insa trebuiau mentinute legaturile. Nici dupa autodizolvare Internationala comunista nu a disparut definitiv, fiind trecuta neoficial in subordinea Kremlinului, sub acoperirea unor institute si asociatii.

REGRUPAREA
Dupa declansarea razboiului in est, comunistii romani din URSS s-au strans in jurul Anei Pauker, noul lor conducator. In localitatea Ufa, din estul Uniunii Sovietice, aceasta a condus la postul de radio al Cominternului Sectia romana – Romania Libera. Acolo s-a strans noul nucleu al PCdR din URSS, din care mai faceau parte: Petre Borila, Valter Roman, Leonte Rautu, Vasile Luca, Dumitru Petrescu sau Constantin Doncea. Dupa desfiintarea Cominternului, acest grup a inceput sa viziteze lagarele de prizonieri romani din Uniunea Sovietica, cu scopul de a forma o armata procomunista. Astfel a aparut Divizia de voluntari "Tudor Vladimirescu", iar dupa terminarea razboiului, Divizia "Horia, Closca si Crisan".

Consecintele disparitiei Romaniei Mari

ILARION TIU

Prin cedarea Basarabiei, Bucovinei de Nord, Nord-Vestului Transilvaniei si Cadrilaterului, Romania a pierdut o treime din teritoriul sau. Deoarece un procent semnificativ din comunistii romani facea parte din minoritatile nationale, acestia s-au integrat imediat in organizatiile comunistilor din tarile care au destramat Romania Mare.

Comunistii romani au fost socotiti in perioada interbelica niste "scursuri ale societatii", in primul rand pentru ca militau pentru destramarea statului national. Pana in 1935, cand Stalin a schimbat strategia Cominternului prin aparitia "fronturilor populare", conducerea PCdR declara sus si tare ca Romania era un stat "imperialist", iar Basarabia, Bucovina, Transilvania si Dobrogea erau administrate ilegal de guvernul de la Bucuresti. Tocmai de aceea, PCdR nu a avut parte de un suport in randul intelectualilor romani, asa cum s-a intamplat in tarile occidentale. In acest context tipic, intelectualii din Romania au fost atrasi si au activat in cealalta dintre extreme – cea dreapta.
UN PARTID CONDUS DE STRAINI. Cel putin in anii ’20, Partidul Comunist din Romania a fost condus aproape in totalitate de minoritari. Dupa Congresul de pace de la Paris din 1920,

Romaniei i-au fost recunoscute teritoriile alipite in 1918, asa ca rusii, ucrainenii sau ungurii din noile provincii aveau toate motivele sa se opuna administratiei de la Bucuresti. Curand a aparut o miscare iredentista, la care s-au alaturat si minoritarii bulgari, nemultumiti de prezenta romaneasca in Dobrogea pe care o considerau a lor. Cand Cominternul a lansat teoria conform careia Romania detinea teritorii care erau de drept ale statelor vecine, o parte a iredentistilor s-au alaturat imediat comunistilor in speranta ca isi vor atinge scopul. Minoritarii evrei din teritoriile alipite in 1918 se simteau componenti ai etniilor rusa, ucraineana sau maghiara, si astfel s-au inscris in partidul comunist si datorita cauzei iredentiste. Abia in anii ’30, romanii au inceput sa faca parte din "elita" comunista, insa ei erau in organizatiile din inchisori: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Teohari Georgescu, Ilie Pintilie etc.
SFARSITUL ROMANIEI MARI. In vara anului 1940, in mai putin de doua luni granitele Romaniei s-au prabusit sub asistenta neputincioasa a regelui si a politicienilor. Astfel se implinea "visul" comunistilor straini din PCdR de a se alipi la "tara mama" a fiecaruia dintre ei. Dar nu intotdeauna iesirea de sub supravegherea autoritatilor romane a insemnat si sfarsitul ilegalitatii pentru ei.
LA RUSIA MAMA... Pentru comunistii basarabeni si bucovineni, ultimatumurile sovietice din 26 si 28 iunie 1940 au insemnat "implinirea" unei asteptari de 22 de ani. Chiar inainte ca trupele sovietice sa treaca la vest de Nistru, comunistii de acolo au inceput sa-si ia in serios rolul de noi "tartori" ai provinciilor cedate URSS. Armata romaneasca a fost umilita de comunisti, care au smuls tresele ofiterilor, i-au lovit cu pietre si i-au scuipat pe soldati, au sechestrat tehnica de lupta pe care romanii doreau sa o treaca peste Prut. De asemenea, populatia care se retragea a fost umilita in termeni josnici. Pe langa agresiunile fizice, aceasta a avut de suportat confiscarea bunurilor pe care ar fi vrut sa le treaca in Romania. O buna parte din comunistii care i-au umilit pe romani in timpul retragerii erau evrei. Dupa inceperea razboiului in Est la 22 iunie 1941, in concordanta cu propaganda regimului Antonescu, evreii din Basarabia au fost considerati responsabili pentru destramarea Romaniei, chiar daca nu erau toti comunisti. In unele orase din Basarabia si Bucovina de Nord au fost organizate ghetouri, unde erau tinuti evreii. Dupa cucerirea Transnistriei in 1941 acesti evrei au fost deportati acolo, traind in conditii mizere.
COMUNISTII BASARABENI PE TEREN. Insa pana la intrarea trupelor romane in Basarabia in 1941, comunistii de acolo au contribuit la "munca de partid" alaturi de autoritatile sovietice. Propaganda de la Moscova a amplificat teoria abuzurilor administratiei romanesti in cei 22 de ani de guvernare la est de Prut. Este adevarat insa si ca in Basarabia fusesera trimisi functionari cu probleme disciplinare. Propaganda sovietica s-a concentrat pe asemenea cazuri, pe care le-a transformat in imaginea globala a "exploatarii" romanesti a Basarabiei.
Pentru mai multa credibilitate, comisarii politici se deplasau in orasele din Basarabia si Bucovina de Nord si prezentau filme de propaganda despre "guvernarea fascista" de la Bucuresti. Acestea aveau scopul de a crea o imagine neagra a Romaniei, in comparatie cu noul regim de "democratie populara" care incepuse sa fie aplicat in Basarabia si Bucovina de Nord. Dupa rebeliunea legionara (21-23 ianuarie 1941), diplomati ai Ambasadei URSS la Bucuresti s-au deplasat in cartierele evreiesti Dudesti si Vacaresti din Capitala, unde au filmat efectele rebeliunii legionare. Aceste filme au fost trimise in Basarabia, fiind prezentate propagandistic ca "viata de zi cu zi" in Romania condusa de "fascisti".
COMUNISTII DIN TRANSILVANIA. Spre deosebire de cazul Basarabiei si al Bucovinei de Nord, comunistii din Transilvania nu au avut nici un rol in actiunea Ungariei de destramare a Romaniei Mari. In 1919, la Budapesta avusese loc o revolutie comunista, urmata de experienta unui regim de tip sovietic. Ulterior acestui eveniment, comunistii au fost hartuiti permanent in Ungaria.
Dupa Dictatul de la Viena de la 30 august 1940, majoritatea activistilor PCdR s-au afiliat Partidului Comunist din Ungaria. Comunistii transilvaneni erau predominant maghiari sau evrei. In cazul evreilor, acestia faceau parte din elita maghiara, deoarece orasele transilvanene erau populate predominant de neromani. Insa pentru acesti comunisti a inceput o noua perioada de

ilegalitate, dupa cea romaneasca. Autoritatile maghiare, odata instalate in Transilvania de nord-vest, au inceput hartuirea comunistilor. Ei si-au pastrat organizarea din perioada administratiei romanesti, insa se supuneau Comitetului Central al Partidului Comunist din Ungaria. In special jandarmeria ungara i-a luat in vizor pe activistii comunisti, iar dupa inceperea razboiului in Est de catre armatele lui Horthy au inceput arestarile. Cel mai important val a avut loc in august 1941, cand celulele comuniste din Transilvania de nord-vest au fost neutralizate. Abia daca au scapat doi-trei lideri de inchisoare, iar cei arestati au primit sentinte intre 15 si 20 de ani.
"VISUL" IREDENTISTILOR BULGARI. Dupa cedarea Cadrilaterului in septembrie 1940, nici comunistii de acolo nu s-au putut bucura de iesirea din ilegalitate. Ca si Romania si Ungaria, Bulgaria a fost aliata a Germaniei in al doilea razboi mondial. Autoritatile bulgare se temeau de comunisti, deoarece stiau ca acestia erau in legaturi foarte stranse cu Cominternul, in fruntea caruia se afla Ghiorghi Dimitrov, de origine bulgar.
COMUNISTII ROMANI, IN DERIVA. Dupa pierderile teritoriale din vara anului 1940, PCdR a intrat intr-o perioada de criza acuta. Ramas fara activistii din Transilvania, Basarabia sau Cadrilater, partidul a pierdut militanti infocati, dar si o sursa importanta de fonduri. Odata inceputa campania din Est, comunistii autohtoni au pierdut complet legatura cu Cominternul. La momentul 23 august 1944, liderii de la Moscova nu mai stiau nimic de organizatia de partid din Romania.

STARE DE SOC
Dupa ultimatumurile sovietice, comunistii din Basarabia si Bucovina de Nord s-au grabit sa scape de "burgheji" pana sa intre trupele sovietice. Marturiile celor care s-au retras din teritoriile cedate exprima actele violente ale acestora: "In dimineata zilei de joi 28 iunie 1940, clopotele bisericilor bateau in dunga, la intervale rare, ca dupa mort. Oamenii alergau. Unii ingenuncheau si se rugau. Multi erau in stare de soc. Un vuiet surd strabatea pe strazi. Grupuri de agitatori comunisti si-au inceput provocarile. Huiduiau armata, aruncau cu pietre. Un tanar comunist se suie pe turnul primariei (catre orele 10:30), da jos tricolorul si inalta steagul rosu. Armata primise ordine stricte sa nu reactioneze la provocari. Un soldat pune totusi arma la ochi si doboara un agresor" (Silvia Ciplea, fiica unui functionar roman din Cernauti).

PROPAGANDA
"Transmit salutul Secretariatului din Romania si al intregii clase muncitoare (...) puternicei Armate Rosii eliberatoare a Basarabiei si Bucovinei de Nord"
Petre Gheorghe
iulie 1940

Militantii PCdR, intre Moscova si Sofia

ILARION TIU

Fostii membri ai PCdR din teritoriile cedate au continuat activitatea revolutionara si dupa destramarea Romaniei. Doar basarabenii si bucovinenii si-au vazut "visul cu ochii" de a fi in subordinea guvernului sovietelor. In rest, comunistii au trait cu teama represiunii si a lagarelor, mai ales dupa inceperea razboiului din Est.

Imediat dupa cedarile Basarabiei si Bucovinei de Nord, comunistii de acolo au intrat "in paine", contribuind la munca de partid. Pana in iunie 1941, cand a inceput razboiul in Est, acestia executasera dispozitiile Cominternului. Insa, dupa ce teritoriul sovietic a fost atacat de armatele Germaniei si ale aliatilor ei, comunistii au trebuit sa se descurce pe cont propriu, urmariti de autoritatile care-i considerau agentii URSS din spatele frontului.

"FRATII SOVIETICI". Comunistii romani nu au jelit pe altarul Romaniei Mari in iunie 1940. Imediat dupa cedarile teritoriale, Comitetul Central al PCdR a ordonat militantilor basarabeni si bucovineni sa ceara cetatenie sovietica, motivand ca doreau sa se "repatrieze in tara lor". Dupa instalarea administratiei sovietice, comunistii locali au dat din randul lor cadrele necesare administrarii provinciilor. Foarte multi erau de etnie rusa sau evrei vorbitori de limba rusa. Deoarece stiau "cum sta treaba" in Basarabia, comunistii au intocmit liste cu romanii "suspecti" de activitati antisovietice. Multi dintre romanii considerati periculosi au fost deportati in Siberia sau in regiunile indepartate ale URSS. Unii au murit acolo din cauza conditiilor mizere sau a executiilor sumare. Multi dintre acesti romani deportati nu s-au mai intors niciodata la casele lor. Comportamentul comunistilor in perioada de un an cat a durat de la cedarile teritoriale pana la recucerirea Basarabiei si a Bucovinei de Nord a starnit ura impotriva acestora din partea populatiei romanesti. Ura a atatat antisemitismul, comunistii evrei fiind perceputi ca sursa a nenorocirii. Astfel ca romanii au asistat nepasatori la represiunile regimului Antonescu contra evreilor deportati in Transnistria.
CADRE DE NADEJDE. Dupa inceperea campaniei in Est, comunistii basarabeni au avut diferite destine. O parte a primit ordin sa ramana pe loc pentru a sabota administratia romaneasca reinstalata la Chisinau si Cernauti. Au existat numeroase acte de sabotaj contra armatelor germano-romane, urmate de campanii. Un alt grup de comunisti basarabeni a fost retras in spatele frontului si folosit in interes de razboi. Fiind cunoscatori ai limbii romane, comunistii basarabeni au fost integrati in serviciile speciale sovietice. Astfel ca, in momentul cand era capturat vreun prizonier, acesta era interogat de agentii NKVD de origine basarabeana, cu scopul de a fi "stors" de informatii. In Siberia au fost create lagare de prozonieri romani, iar comunistii proveniti de la est de Prut au avut "in grija" coordonarea muncii fortate acolo.
TOT ILEGALISTI... Comunistii transilvaneni din teritoriul cedat Ungariei nu au fost asa de "norocosi" ca tovarasii lor basarabeni. Inca din primele saptamani de administratie a ungurilor au intrat in vizorul jandarmeriei si politiei maghiare. Periodic, autoritatile au initiat campanii de arestari, soldate cu "decapitarea" conducerii comunistilor din Transilvania. Cele mai mari probleme le-au avut comunistii din nord-vestul Transilvaniei de origine evreiasca. Regimul lui Horthy era aliat al Germaniei, ca si regimul generalului Ion Antonescu, astfel ca populatia evreiasca era supusa unei hartuiri continue.
Pedepsele pentru activitati comuniste in timpul razboiului au fost extrem de aspre, iar liderii celulelor de partid au primit 10-15 ani de inchisoare. Banuiala de comunism era practic o "piatra de moara", dupa ce germanii s-au impotmolit pe frontul de Est, practicandu-se arestarea tuturor suspectilor. Victime ale acestei politici au cazut in special evreii comunisti. Deoarece evreii nu erau trimisi pe front, maghiarii i-au organizat in "Batalioane de Munca". Din cauza practicilor dure intrebuintate, multi evrei banuiti de comunism au intrat in ilegalitate, traind in domicilii conspirative, cu acte false.
SUPUSI FIDELI. Dupa infrangerea germanilor la Stalingrad, comunistii maghiari s-au reorganizat cu scopul de a prelua puterea dupa terminarea razboiului. Astfel ca in primavara anului 1943 au initiat negocieri cu fortele politice care se opuneau aliantei Ungariei cu Germania. In cele din urma, Partidul Comunist din Ungaria s-a autodizolvat, formandu-se Partidul Pacii. Sub aceasta umbrela, comunistii au atras alaturi de ei pe intelectualii pacifisti, sporindu-si popularitatea. In Transilvania, comunistii s-au aliniat dispozitiei Comitetului Central de la Budapesta. Munca de partid in Partidul Pacii era la fel de riscanta ca si pentru Partidul Comunist. Principala activitate a militantilor antifascisti a constat in distribuirea de manifeste. Insa aceasta strategie nu s-a dovedit eficienta, deoarece nu a adus un aflux de simpatizanti. In 1944, cand Ungaria a fost eliberata de trupele sovietice, comunistii au recunoscut ca autodizolvarea din 1943 fusese o greseala.

"SABOTOR" COMUNIST IN CLUJ
O descriere a vietii de zi cu zi a comunistilor din teritoriile cedate in vara anului 1940 este data de

lucrarea memorialistica a lui Egon Balas. Varianta in limba romana a aparut la Bucuresti in anul 2001, sub titlul "Vointa de libertate. O calatorie primejdioasa prin fascism si comunism". Balas povesteste cum a intrat in Partidul Comunist si care era atmosfera inainte de inceperea razboiului Germaniei si al aliatilor ei contra URSS. Fiind evreu, Balas nu a putut sa se inscrie la facultate, asa ca a decis sa participe la activitatea ilegala a partidului Comunist. Desi provenea dintr-o familie instarita, a ales sa lucreze in fabrici din Cluj, unde s-a apropiat de nucleele comuniste. Banuit de implicare in activitati comuniste, a fost anchetat de politie, riscand incadrarea in "Batalioanele de Munca". Astfel ca a renuntat la slujba sa si a decis sa intre in ilegalitate. Tovarasii de partid i-au procurat o identitate falsa si l-au ajutat cu bani sa locuiasca clandestin. Balas relateaza cat de primejdioasa era aceasta viata, mai ales dupa ce germanii au inceput sa se incline in fata sovieticilor pe frontul de Est in 1943. Atunci, politia ii cauta cu disperare pe militantii comunisti, considerati aliatii sovieticilor din spatele frontului.

Editorial: Cu para la imparatul

LAVINIA BETEA

Unul dintre mecanismele pe care s-a construit puterea absoluta a fost controlul exercitat asupra tuturor si asupra fiecaruia in parte prin critica si autocritica. Din informatiile provenite prin asemenea perfide convorbiri erau apoi identificate carentele situatiilor si personajelor in discutie. Pana la capatul vietii, Stalin va asmuti in felul acesta pe unul impotriva altuia, pe aceia care i-au fost colaboratori apropiati

Dupa 1968, istoricii au explicat moartea lui Foris ca efect al rivalitatii cu Gheorghiu-Dej in anii ilegalitatii. Invidia si complexele muncitorului ceferist cu patru clase ar fi cauzat uciderea licentiatului in matematica al universitatii din Budapesta.

In realitate, cei doi nu s-au cunoscut aproape deloc in ilegalitate. Conform raspunsurilor lui Foris la chestionarele ce i-au fost date dupa retinerea sa in 1944, in inchisoarea Vacaresti fusese criticat "de tovarasi" (printre ei se subintelege a fi si Dej), pentru ca, in 1935, la Doftana, impreuna cu Dori Goldstein, incercase sa-i faca pe detinuti sa capituleze in fata presiunii administratiei inchisorii. Facuse atunci si declaratii de renuntare la comunism. Abatere grava, in etica de dupa razboi. De altfel, ca si Foris, de acest lucru fusese invinuit si Patrascanu. Intelectuali fiind, suportau mai greu privatiunile inchisorii decat ilegalistii deprinsi din copilarie cu mizeria habitatului.

Rivalul lui Foris a fost insa Teohari Georgescu, ministru de Interne la data asasinarii sale. Povestea este amanuntit relatata de martorii conflictului. Inceputul sau este plasat la Moscova in vara lui 1940. Boris Stefanov, fost secretar al PCdR, in acel timp omul de legatura al Cominternului cu comunistii romani, le transmite ca era de urgenta necesar ca doi dintre ei sa se prezinte la Moscova pentru a raporta despre activitatea partidului.

Nu unul, ci doi! Si intotdeauna va fi la fel. Unul dintre mecanismele pe care s-a construit puterea absoluta a fost controlul exercitat asupra tuturor si asupra fiecaruia in parte prin critica si autocritica. Emisarii romani urmau a sta de vorba impreuna – si separat unul de celalalt – cu conducatorii Cominternului. In felul acesta se puteau pari reciproc. Din informatiile provenite prin asemenea perfide convorbiri erau apoi identificate carentele situatiilor si personajelor in discutie. Pana la capatul vietii, Stalin va asmuti in felul acesta pe unul impotriva altuia, pe aceia care i-au fost colaboratori apropiati. Dupa exemplul magistrului, fostii ilegalisti Gheorghiu-Dej si Ceausescu vor purta totdeauna cu colaboratorii discutii intre patru ochi asupra problemelor-cheie. In 1940, spre Moscova au plecat Vasile Luca si un anume Zigelboim. Au fost prinsi insa de granicerii romani la trecerea in Uniunea Sovietica si incarcerati la Cernauti. Astfel ca vor incerca Foris si Teohari Georgescu, dupa moartea fostului secretar al PCdR, Bela Breiner, amandoi fiind membri ai Secretariatului. Georgescu era, in urma caderii lui Luca, de curand promovat in functia

de secretar al Judetenei Ilfov. Dupa firestile peripetii ale calatoriilor clandestine, cei doi ajung la Moscova, cazati in faimosul Hotel "Lux".
Dupa ce stau de vorba cu Stefanov si cu Petre Borila (in "aparatul" Internationalei dupa revenirea din Spania), raporteaza in fata comisiei compuse din Wilhelm Pieck, Colarov, Dimitrov, Togliatti si Manuilski. Vorbeste (ca mai vechi membru al Secretariatului) Stefan Foris despre pozitia PCdR fata de legionari, de Frontul Renasterii Nationale, sindicate, bani. Raportul sau este aproape integral criticat. In primul rand, participarea comunistilor la manifestatia de la 1 Mai 1939. Dupa parerea conducatorilor Cominternului, comunistii romani nu-si identificasera corect adevaratii dusmani. Acestia – in viziunea lor (si in acord cu Pactul Ribbentrop-Molotov) – nu sunt legionarii, ci regele. Si modul de procurare a fondurilor ("de la elemente burgheze") are parte de aspre critici.
Convins de-acum ca Foris nu este agreat la Comintern – o oportunitate de-a fi el numit conducator al PCdR! –, Teohari Georgescu solicita o noua intalnire. Pe care i-o ascunde tovarasului sau. Mai intai il paraste pe Foris lui Borila ca-i dezinformase pe conducatorii Internationalei, plangandu-se ca romanii nu au suficienti bani. Dupa cedarea Basarabiei au crescut subventiile date comunistilor de diverse persoane "cu frica de viitor", spune el. Pilotat de Borila, revine in fata comisiei Cominternului, parand "nesinceritatea lui Foris".
Ulterior va declara ca postul de secretar al PCdR ii fusese lui propus de conducatorii Cominternului. L-ar fi refuzat, motivand insuficienta experienta. Membrii comisiei s-ar fi gandit atunci la Parvulescu. Acesta va fi amanuntul care va conta, de altfel, in desemnarea lui Parvulescu ca si conducator dupa arestarea lui Foris la 4 aprilie 1944.
Dupa cele savarsite, Teohari Georgescu ramane uimit sa afle ca Foris fusese totusi desemnat conducator al PCdR.
In 1941, si el, si Chisinevschi – ambii membri ai Secretariatului condus de Foris – au fost arestati. Condamnati la 10 ani inchisoare, ajunsi in Penitenciarul Caransebes, vor declara conducerii comunistilor de acolo – impreuna si separat, dupa metodologia ilegalista – ca Foris (singurul din conducere scapat de arestare) ii tradase. Faptul ca, in 1938, Foris fusese arestat si pus in libertate dupa o scurta perioada era un argument greu in favoarea opiniei lor.
Iar Dej, Bodnaras si Pantelei Bodnarenko (viitorul sef al Securitatii, care in acea perioada asigura legatura comunistilor din Caransebes cu cei din afara) au crezut. Si au actionat la momentul potrivit, dupa cum s-a aflat in 1968…

<u>Patrascanu, activist contra fascismului</u>

ILARION TIU

Incepand cu 23 august 1944, liderii comunisti au emis diferite teorii despre istoria Romaniei interbelice, unele dintre acestea perpetuandu-se si dupa prabusirea "lagarului socialist". Dintre ele, cea mai cunoscuta a fost emisa de Patrascanu, referitor la cele trei dictaturi "burgheze": carlista, legionara si antonesciana.

Cand Stalin a desfiintat Cominternul in 1943, oamenii politici occidentali au inteles ca s-a terminat cu internationalismul sponsorizat de Moscova. Insa Cominternul si-a pastrat legaturile, asteptand momentul oportun pentru a-si repune in functiune masinaria. Acel moment a venit dupa ce armatele sovietice i-au aruncat peste Volga pe nazisti si pe aliatii lor. Ulterior, Stalin si-a pus din nou la lucru cohortele de activisti experimentati pentru a instaura comunismul intr-o parte cat se putea de mare a Europei. Si, pentru a fi "democrat", dictatorul de la Kremlin a dispus ca in spatele actiunii fostilor cominternisti sa stea lupta contra fascismului. Iar in tarile in care nu erau fascisti, acestia trebuiau inventati.
"INSURECTIA ANTIFASCISTA". La scurt timp dupa 23 august 1944, comunistii romani s-au

aliniat la directivele Moscovei si au inceput sa "lucreze" ideologic legitimarea prezentei lor la guvernare. La sfarsitul acelui an, Lucretiu Patrascanu, comunist roman de traditie, a publicat lucrarea "Sub trei dictaturi", in care fixa limitele "fascismului" romanesc. Acesta incepea cu instalarea regimului autoritar al Regelui Carol al II-lea la 10 februarie 1938, continua cu instaurarea "statului national-legionar" la 6 septembrie 1940 si se termina cu impunerea guvernarii autoritare a lui Ion Antonescu la 23 ianuarie 1941. Perioada de sase ani le oferea comunistilor un spatiu larg de unde sa-si recruteze victimele "fasciste". In plus, succedarea celor trei dictaturi ii servea teoretic pe comunisti, deoarece justificau aparitia celei de-a patra dictaturi, a proletariatului, in care oamenii simpli vor detine puterea in stat.
Se pune problema insa cat de "fasciste" au fost cele trei regimuri nominalizate de Patrascanu, mai ales ca incadrarea facuta de el este asumata de unii istorici si astazi. Prin definitie, un regim fascist are la baza un partid unic, alimenteaza teoria suprematiei unei clase sau etnii, interneaza oponentii sau "rasele inferioare" in lagare de concentrare.
"DICTATURA CARLISTA". Regimul autoritar al lui Carol al II-lea poate fi cu greu incadrat in ansamblul regimurilor de extrema dreapta. Cand regele a suspendat Constitutia in februarie 1938, toata clasa politica s-a impacat cu ideea instantaneu, fara sa protesteze fata de "moartea democratiei". Partidele se compromisesera atat de mult, incat populatia era dispusa sa-i ofere incredere lui "Voda". Oricum, oamenii de rand nu prea pricepeau ei ce-i cu democratia, asa ca au votat peste 99% Constitutia din 1938. Doar legionarii s-au agitat contra regelui, drept pentru care au infundat inchisorile, deoarece erau considerati "periculosi pentru siguranta statului". A existat un partid de mase destul de anemic, Frontul Renasterii Nationale, in care membrii au intrat din obligatie, majoritatea fiind functionari ai statului. Politicienii s-au trezit sa-l acuze pe Carol al II-lea ca a inmormantat democratia abia cand s-a prabusit Romania Mare, in 1940, si aveau nevoie de un tap ispasitor. Cat despre fascism, acesta a fost drastic pedepsit, legionarii infundand inchisorile sau alegand calea exilului in Germania.
"DICTATURA LEGIONARA". Sintagma "dictatura legionara" a fost inventata de comunisti si consacrata de Lucretiu Patrascanu in 1944. Adeptii Moscovei aveau nevoie de un "partid fascist" pentru a justifica rezistenta lor contra Germaniei in timpul razboiului. In realitate, regimul instaurat dupa abdicarea lui Carol in septembrie 1940 a purtat numele de "statul national-legionar". Formal, Ion Antonescu si legionarii si-au impartit puterea, insa a existat o permanenta competitie pentru legitimitate ce a impiedicat instaurarea unui "stat fascist" dupa normele consacrate. Regimul nu a avut un partid de mase, deoarece legionarii tocmai se reorganizau dupa "prigoana" carlista. Mai mult, noul lider Horia Sima nu era recunoscut de toata Miscarea Legionara si era o harababura in organizatie. In final, "statul national-legionar" a murit in ianuarie 1941 datorita luptei pentru putere intre Antonescu si Sima. Regimul nu a reusit sa-si instaureze controlul total asupra segmentelor societatii. In consecinta, termenul de "dictatura fascista" este exagerat pentru situatia Romaniei.
"DICTATURA ANTONESCIANA". Dupa inabusirea rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, Ion Antonescu a tinut singur fraiele puterii. Legionarii au fost calmati fie de valul de arestari, fie de nazisti, care i-au trecut granita spre Germania si i-au internat in lagare. Ion Antonescu a impus un regim militar, in conditiile in care Romania a intrat in razboiul antisovietic la 22 iunie 1941. El nu a infiintat vreo organizatie politica prin care sa guverneze dupa esecul colaborarii cu legionarii. Posturile administrative inalte au fost controlate de ofiteri si de functionari civili fideli regimului. Antonescu a tolerat activitatea opozitiei, iar liderii politici importanti nu au avut parte de nici un fel de restrictii privind libertatea de miscare. Mai mult, conducatorul statului a inchis ochii cand Iuliu Maniu sau Constantin Bratianu negocia cu englezii in momentele in care armata germana se prabusea pe frontul de Est. Antonescu a dus o politica antisemita, insa Romania nu a organizat campanii de exterminare a populatiei evreiesti in stilul lui Hitler. Regimul lui Ion Antonescu poate fi considerat mai degraba un regim militar decat unul "fascist".
COMUNISTII PROFITA. Deoarece invingatorul are intotdeauna dreptate, nimeni nu a mai putut

atenua dupa 23 august 1944 propaganda sovietica privind regimurile fasciste din Romania anilor 1938-1944. Toti politicienii, cu exceptia comunistilor, fusesera implicati intr-un fel sau altul in viata publica "sub cele trei dictaturi", fiind astfel santajabili. Comunistii puteau astfel sa inlature orice adversar din cursa puterii pe motiv ca ar fi dus in trecut o activitate "dusmanoasa", "fascista" si ar fi fost "sluga lui Hitler".

Stefan Foris, ultimul conducator ilegalist

PAULA MIHAILOV

PCdR pare a nu-si fi gasit locul nici in Romania, haituit de Siguranta, nici la Moscova, unde teroarea stalinista l-a decapitat. Cei doi ani care au trecut de la demiterea lui Boris Stefanov si numirea in functie a lui Stefan Foris au stat sub semnul subordonarii fata de Kremlin si a obscuritatii impuse de ilegalitate.

In 1938, Boris Stefanov, cel de-al patrulea secretar general al PCdR, numit in 1934, este demis din functie de aceeasi instanta care l-a si impus – Cominternul. Insa, este repede "reciclat" si avansat in postul de agent responsabil pentru mai multe partide comuniste din estul Europei, printre care si cel romanesc. Moscova trebuia sa decida cu cine il va inlocui pe Stefanov.
SUPUNERE NECONDITIONATA. Decizia nu era atat de usor de luat, avand in vedere slabiciunile si greutatile partidului. Definirea PCdR ca partid era un lucru dificil: numarul membrilor scazuse pana la cateva sute, in mare parte din cauza statutului de ilegalitate in care a fost cantonat partidul din 1924, iar de conducere coerenta si eficienta nu putea fi vorba. Activistii sai cei mai importanti erau plasati in trei grupuri. O parte erau arestati si detinuti in inchisori pe diferite termene de detentie. Multi murisera in timpul marii terori staliniste, care se va apropia de sfarsit abia in 1938.
O mica parte se aflau in libertate in URSS sau Europa, amenintati fie de o reluare a terorii, fie de ascensiunea extremismului de dreapta. Punctul comun al tuturor era supunerea neconditionata fata de Moscova. Cu totii se supuneau ordinelor si indicatiilor venite pe linie cominternista, de cele mai multe ori contradictorii. Spre exemplu, insistand pe cererea de autodeterminare a minoritatilor nationale pana la despartirea de statul roman, comunistii nu faceau altceva decat sa-si atraga mai multe critici si sa se distanteze din ce in ce mai mult de scopurile unui partid national si de reintrarea pe scena politica.
Urmand directivele Cominternului, in vara lui 1940, cand URSS a impus cedarea Basarabiei si Bucovinei de Nord, comunistii romani au laudat faptul ca "patria socialismului mondial" a smuls doua provincii romanesti, care au intrat "fericite" si "eliberate" in randul marelui popor sovietic.
VREMURI GRELE. In 1938, Carol al II-lea instaureaza un regim de dictatura, printre masurile luate fiind si cea a desfiintarii tuturor partidelor politice. Asadar, comunistilor pareau a li se fi oprit toate sansele de a-si continua activitatea, chiar si in conditii de clandestinitate. In rastimp de doi ani, partidul isi pierduse credibilitatea in randul muncitorilor.
O perioada scurta, incepand cu 1938, interimatul conducerii PCdR a fost asigurat de Bela Breiner. Pana la moartea sa, survenita in martie 1940, intr-un spital bucurestean, el a facut parte dintre comunistii care au activat in tara. A fost membru al Secretariatului intern al PCdR, secondat de Ilie Pintilie si Stefan Foris. Activitatea politica de mic impact a comunistilor romani a nemultumit insa continuu Moscova.
NUMIREA LUI FORIS. De aceea, Cominternul ii convoaca pe reprezentantii PCdR pentru raport si pentru a decide cine va conduce in continuare partidul. Dupa toate aparentele, Vasile Luca, un comunist cu state vechi, maghiar de origine, urma a fi investit in functia de secretar general al PCdR. Dar tovarasul sau – Nicu Tudor – il toarna agentilor de politie, si Luca, impreuna cu Strul Zigelboim sunt prinsi la granita si arestati. La putina vreme, Nicu Tudor moare din cauza

tuberculozei.
Ulterior vor pleca alti doi reprezentanti, Stefan Foris si Teohari Georgescu, care reusesc sa pacaleasca vigilenta agentilor Sigurantei si ajung in capitala URSS la inceputul verii lui 1940. Cazati la "kilometrul zero al cominternistilor" – Hotel Lux – ei au mai multe intalniri cu diversi lideri ai partidelor comuniste din Bulgaria si Italia, care, in numele conducerii Internationalei a III-a, le reproseaza lipsa de actiuni concrete indreptate impotriva lui Carol si a dictaturii sale, carentele in activitatea de sustinere a Pactului Ribbentrop – Molotov. Foris incearca sa se scuze, invocand lipsa de fonduri a partidului. In ciuda tuturor criticilor, Cominternul decide numirea lui Stefan Foris in fruntea comunistilor romani, spre nemultumirea lui Teohari Georgescu.
CE-I DE FACUT? Dupa o perioada de instruire in tainele vietii conspirative si in responsabilitatile noi, Foris este obligat sa se intoarca in tara, chiar in ziua de 31 decembrie 1940, cu toate ca a cerut permisiunea Cominternului de a ramane la Moscova. A fost refuzat. Teohari Georgescu se intorsese cu doua luni mai devreme. Interimatul conducerii partidului il asigurase, pe parcursul verii lui 1940, Iosif Chisinevschi.
La sosire, Foris gaseste o Romanie mutilata si de Dictatul de la Viena. Dar cea mai mare problema a noului secretar general este "activitatea revolutionara" a PCdR. Practic, el trebuia sa gaseasca cea mai buna solutie pentru a initia actiuni de partid, fara a fi prins si fara a incalca directivele Cominternului, in numele caruia a fost numit sa conduca PCdR. Calea aleasa de el, de altfel unica disponibila la acea ora, este mentinerea in subteran a PCdR. Evolutia ulterioara a evenimentelor – izbucnirea celui de-al doilea razboi mondial, desfiintarea Cominternului (1943) si victoria Armatei Rosii – avea sa decida soarta partidului. Insa tactica aleasa de Foris a insemnat sfarsitul lui ca lider politic si ca om, in conditiile ruperii legaturilor cu Cominternul si a cresterii importantei grupului de comunisti din inchisori.

ADEVARATII DUSMANI
La revenirea din URSS, unde fusese "uns" secretar general, Stefan Foris (foto) trimite la Comintern, pe numele lui Boris Stefanov, o scrisoare. El asigura conducerea superioara a PCdR ca: "Dusmanul de clasa nu a putut face nimic partidului nostru. Insa dupa eliberarea Basarabiei si a Bucovinei de Nord si dupa evenimentele din septembrie, dictatura regala, respectiv dictatura legionara au dat lovituri grele (...) Partidul nostru a pierdut aproape o jumatate dintre membrii sai".

INTERNATIONALA TRASA NOI ORDINE
La 8 mai 1940, Comitetul Executiv al Cominternului emite un document intitulat "Directive pentru Partidul Comunist Roman". In buna traditie a subordonarii fata de Moscova, Internationala trasa noile sarcini care trebuiau indeplinite de comunistii romani, in conditiile aliantei dintre Germania si URSS, consfintita prin Pactul germano – sovietic din septembrie 1939. Clasa conducatoare romaneasca, dar nu si comunistii din tara, era criticata pentru atitudinea ei de aparare a granitelor tarii si sustinerea Frantei, Angliei si a Statelor Unite. In consecinta, Cominternul cerea ca "in fata populatiei din Romania, in fata clasei muncitoare si a partidului ei – PCdR – sta sarcina de a nu admite atragerea Romaniei in razboi si transformarea Romaniei intr-un cap de pod al Angliei si Frantei pentru un razboi impotriva Germaniei si URSS."

Calatori clandestini la Moscova

PAULA MIHAILOV

In amintirea tovarasilor sai, Teoharie Georgescu a ramas ca un personaj "mic, indesat, bondoc si bursuc". In intreaga lui cariera de activist in partid, a incercat sa urmeze indicatiile primite de la Moscova. Dupa 1944, va ocupa inalte functii, insa va fi arestat ca

"deviator de dreapta" in 1952.

La momentul 1940, Teohari Georgescu era secretarul Comitetului Central al PCdR. In aceasta calitate, el a fost desemnat de Stefan Foris sa-l insoteasca la Moscova, acolo unde Foris a fost "uns" de Comintern ca secretar general al Partidului Comunist din Romania (decembrie 1940). Intors in tara, cu doua luni inaintea lui Foris, Teohari Georgescu a asigurat, impreuna cu Iosif Chisinevschi, interimatul conducerii partidului in perioada octombrie-decembrie 1940.
Cei doi nu au fost primii care au fost convocati. Inaintea lor, alti doi membri ai partidului (Vasile Luca si Zigelboim Strul) au fost arestati pe cand incercau sa treaca granita. Asadar, cei doi constituiau mai degraba un fel de "rezerve". Spre deosebire de predecesorii lor, calatoria spre Moscova a celor doi "tovarasi" nu a fost marcata de evenimente deosebite.
CINE PLEACA LA MOSCOVA? Pentru activitatea de conducere pe care o indeplinea in cadrul partidului, Teohari Georgescu a intrat in atentia serviciului de cadre al Cominternului. Lucrurile se petreceau dupa modelul proceselor staliniste din deceniul al IV-lea. Iata ce declara Georgescu in 1953, in ancheta, referitor la momentul inscaunarii noului secretar general al Partidului: "In anul 1940, Internationala Comunista a cerut Comitetului Central al PCdR sa trimita la Moscova doi delegati pentru a raporta asupra activitatii partidului. Secretariatul CC a hotarat in luna martie sa fie trimis la Moscova Luca Vasile si Zigelboim Strul. Acestia au plecat spre URSS in luna aprilie 1940. La inceputul lunii mai, Foris mi-a comunicat ca Luca Vasile si Zigelboim Strul au fost arestati la frontiera cu URSS. Dupa o saptamana, Foris mi-a comunicat ca s-a stabilit ca in locul celor doi vom pleca la Moscova el si cu mine. (...)
SEDINTA CONSPIRATIVA. La o saptamana dupa ce Foris mi-a comunicat ca Luca si Zigelboim au fost arestati la frontiera (mai 1940), a avut loc o sedinta in casa unui tamplar din Soseaua Stefan cel Mare, la care au participat Foris Stefan, Chisinevschi Iosif, Birtas Gavrila si subsemnatul. Sedinta a condus-o Foris. In cadrul sedintei, Foris a aratat ca in urma arestarii lui Luca si Zigelboim va pleca la Moscova el si cu mine si ca este necesar sa se stabileasca ce anume vom raporta la Internationala. S-au stabilit aceste probleme in urma carora Foris a luat unele notite. Nu s-a intocmit un raport scris. In sedinta s-a stabilit – la propunerea lui Foris – ca in timpul absentei noastre, activitatea Partidului o va conduce domnul Chisinevschi Iosif si Birtas Gavrila. S-a mai stabilit ca un instructor al CC al PCR va pleca inaintea noastra la Cernauti, pentru a organiza trecerea in URSS".
PRECAUTII. Printre detaliile plecarii s-a stabilit ca Teohari Georgescu va pleca primul, urmand ca peste doua zile sa plece din tara si Foris. Locul de intalnire al celor doi a fost orasul Cernauti, unde Georgescu l-a asteptat pe Foris. Se pare ca orasul era un punct important pe traseul spre Moscova. Cu cateva luni inainte, tot aici fusesera arestati Vasile Luca si Zigelboim Strul. Au mai stat o zi si o noapte la Cernauti, gazduiti de "instructoarea CC", timp in care au stabilit "planul trecerii frontierei cu instructoarea CC si cu calauza din Cernauti, un tanar care se numea Iosif". Tot aici au fost stabilite, de asemenea, parolele si persoanele de legatura ce urmau a fi folosite la intoarcere. Pentru a evita o eventuala capturare, cei doi au respectat cu strictete regulile muncii conspirative. Se pare ca acest lucru le-a fost intr-adevar de ajutor.
ESCORTATI PANA LA DESTINATIE. "In tren am calatorit separat, declara Georgescu. Am mers cu trenul pana intr-o comuna din dreptul orasului de frontiera Calomeea (de pe teritoriul sovietic). In aceasta comuna am stat circa o ora in locuinta unui cetatean care, dupa ce s-a innoptat, pe la ora 20:00, ne-a condus spre frontiera. Am mers impreuna cu calauza de la Cernauti si am ocolit orasele mergand peste camp. Pe la ora 4:00 dimineata au ajuns la frontiera. Calauzele ne-au aratat un sir de copaci care marcau frontiera. De teama de a nu se intampla sa ne ratacim (...), nu ne-am despartit de calauza de la Cernauti, ci l-am luat cu noi pana la frontiera. Cealalta calauza s-a inapoiat. Dupa ce am trecut sirul de copaci am fost somati de granicerii sovietici, care ne-au arestat pe toti trei si ne-au dus la pichet. Aici am aratat cine suntem si in seara aceleiasi zile am fost dusi cu trenul in orasul Calomeea, unde am stat zece zile, dupa care am plecat insotiti de un ofiter granicer prin Lemberg la Moscova."

UCENICUL TIPOGRAF

La 31 ianuarie 1908, in satul Chitila, din preajma Bucurestiului, in familia bacanului Constantin Georgescu s-a nascut cel de-al treilea copil – Teohari. Desi mai avea doi frati, alti patru vor mai vedea lumina zilei, imbogatind familia, dar si ingreunandu-i situatia economica. Motiv pentru care, copiii au fost nevoiti sa munceasca de mici. Teohari si-a ajutat tatal la bacanie, apoi, pe la varsta de 15 ani va intra ucenic tipograf la "Cartea Romaneasca". Intre timp, miscarea comunista din Romania prinde contur, propaganda se intensifica, iar tanarul Georgescu, orfan de tata, nemultumit de soarta lui, incepe sa creada cu tarie in sloganurile indreptate impotriva "burgheziei exploatatoare". Este atras din ce in ce mai mult de activitatea si discursurile sindicalistilor tipografi, inscriindu-se mai intai in sindicatul "Gutenberg", apoi in PCdR, la a carui activitate clandestina participa si entuziastul Teohari Georgescu. Inevitabil, insa, ajunge in mainile agentilor Sigurantei, care-l aresteaza in 1933 pentru raspandirea de manifeste comuniste tiparite chiar la zetaria (culegatoria) unde lucra. Norocul ii surade insa, fiind aparat si "salvat" de avocatul Iosif Schraer doar cu o condamnare la doua luni de inchisoare, timp in care cunoaste si bataile din arestul Sigurantei.

INCIDENT

"Stefan Foris mi-a spus ca (...) Luca si Zigelboim au fost insotiti de o calauza care le-a aratat drumul, dupa care s-a retras. Ei au mers in directia aratata (...), insa nu au ajuns la frontiera, ci au ratacit pana in dimineata in care au fost (...) arestati"
Teohari Georgescu

DECIZIA

"In cadrul sedintei, Foris a aratat ca in urma arestarii lui Luca si Zigelboim va pleca la Moscova el si cu mine si ca este necesar sa se stabileasca ce anume vom raporta la Internationala"
Teohari Georgescu

<u>Stefan Foris – noul secretar general al PCdR</u>

PAULA MIHAILOV

Fidel lui Bela Kuhn in tinerete, dupa constituirea Romaniei Mari, Stefan Foris devine membru al PCdR. Datorita penuriei de cadre de partid, a fost numit de Comintern ca secretar general al comunistilor romani, spre nemultumirea multora. Tactica lui de a mentine partidul inactiv si certurile cu ceilalti activisti i-au fost fatale.

Conform traditiei impuse de Internationala a III-a Comunista, PCdR "primeste" de la Kremlin un nou secretar general in persoana lui Stefan Foris. Activitatea sa in cadrul formatiunii comunistilor romani, plina de disensiuni, va sfarsi in 1944, o data cu inlaturarea lui de catre fostii sai tovarasi.
Autobiografie pentru Comintern. Cine a fost Stefan Foris? La aceasta intrebare a raspuns si el in iulie 1940 in fata Cominternului, pentru Secretariatul caruia redacteaza o ampla autobiografie (nouasprezece file) si completeaza si o fisa de cadre.
Nascut la 6 mai 1892, la Tarlungeni, judetul Brasov, in familia unui proprietar de caramidarie, Stefan Foris a beneficiat de bunastarea parintilor sai, care i-au asigurat o educatie de inalta clasa. Intelectual cu inclinatii spre stiintele exacte si limbile straine, tanarul si-a desavarsit studiile la Budapesta, la o facultate de fizica-matematica. In aceeasi capitala a Ungariei, atras de ideile revolutiei proletare mondiale, se inscrie in Partidul Comunist Ungar (1918) si sustine cauza comunistului Bela Kuhn, luptand alaturi de acesta.
In timpul primul razboi mondial, conform propriilor declaratii, a participat ca locotenent sub

steagul Austro-Ungariei "la ofensiva contra armatei romane". La finalul razboiului se intoarce pe pamant natal, la Brasov. Aici isi reia activitatea politica in calitate de membru al Partidului Socialist. Peste cativa ani, in 1923, alege ca loc de rezidenta Bucurestiul, unde intra in contact cu miscarea comunista romana, devenind membru al PCdR din 1926. Deoarece era ilegal, Foris activeaza ca voluntar in organizatia Ajutorului Rosu, in a carei conducere ajunge. Isi descopera calitati de jurnalist si propagandist, lucrand la mai multe reviste ale asociatiei.

CEA DINTAI ARESTARE. Vanatoarea pe care o initiase Siguranta impotriva comunistilor care se incapatanau sa activeze clandestin avea sa-l aiba ca victima si pe Foris. In 1928 il gasim doar pe lista inculpatilor in procesul comunistilor de la Cluj, unde, judecat in lipsa, este condamnat la 10 ani de inchisoare. Va fi absolvit de pedeapsa dupa amnistia generala din 1929. Absenta din boxa acuzatilor se datora fugii sale in "tara sovietelor". Acolo urmeaza Scoala de cadre "V.I. Lenin" si devine unul dintre bine pregatitii agenti ai Cominternului, ca functionar in Biroul pentru Europa de Vest. Invatatura scolii moscovite intr-ale organizarii muncii de partid o va pune in practica la intoarcerea in tara, unde este rapid reperat ca activist de valoare, ordonat si disciplinat. In documentele de partid ale epocii, il gasim sub pseudonimele Illin, Valer, Arin, Lungu, Lotian, Sigfrid, Batranul.

ANGAJAMENTUL. In 1932 este arestat pentru a doua oara pentru propaganda comunista si condamnat la cinci ani de inchisoare. Astfel ajunge Foris sa cunoasca Doftana. Dar inainte cu doi ani de expirarea pedepsei, Foris este eliberat (1935), eliberarea sa inainte de termen datorandu-se semnarii unui angajament conform caruia renunta la "munca de partid". Peste doar un an insa devine membru al Comitetului Central al PCdR, pozitie din care se ocupa cu sectia de agitatie si propaganda. Pana in 1940 urca treptat spre varful partidului, mai intai ca membru al Secretariatului CC, alaturi de Lucretiu Patrascanu, Bela Breiner, Ilie Pintilie, din 1937, ca secretar al Comitetului Central al PCdR. Una dintre misiunile sale era aceea de distributie a finantelor primite de PCdR de la Comintern. Banii serveau pentru plata actiunilor propagandistice si avocatilor care ii aparau pe comunisti in justitie.

VARFUL CARIEREI. 1938 – anul in care doi functionari ai Sectiei de cadre a Comitetului Executiv al Internationalei a III-a analizeaza informatiile privind cadrele de conducere ale PCdR – este reperul ascensiunii lui Foris la functia cea mai inalta din partid. Cominternistii constata si consemneaza in raportul lor ca el este singurul a carui biografie nu cuprinde "momente compromitatoare de un fel sau un altul sau neclare in trecut".

Analizand situatia tulbure din partid, dupa demiterea lui Boris Stefanov in 1938 si moartea lui Bela Breiner (martie 1940), Cominternul decide numirea unui nou secretar general. Cum Vasile Luca esueaza in tentativa sa de a ajunge la Moscova, fiind arestat la Cernauti, Foris decide intr-o sedinta conspirativa sa plece el sa prezinte la Moscova raportul de activitate al Partidului. Isi decide si insotitorul: Teohari Georgescu. Dupa un drum cu peripetii, cei doi sosesc la Moscova la 22 mai 1940.

In timpul intalnirilor cu mai multi reprezentanti ai Internationalei, Foris este criticat pentru atitudinea sa neconforma cu principiile luptei de clasa impuse de la Kremlin. Foris a incercat sa se disculpe, dand vina pe lipsa banilor, fapt contrazis insa de tovarasul sau de drum, Teohari Georgescu. Intr-o caracterizare pe care i-o face Boris Stefanov, Foris era descris ca un "cadru pregatit, cinstit, devotat si comunist neinfricat (…), dar ca, din cauza perioadelor de detentie si a vietii in ilegalitate, Foris a intrerupt contactele directe cu muncitorii, fiind chiar suspect de «sectarism si doctrinarism»". Seria de critici impotriva lui Foris o completeaza Gheorghe Stoica si Teohari Georgescu, alt aspirant la functia suprema in partid.

In timpul vizitei celor doi in capitala URSS, Armata Rosie ocupa Basarabia, Bucovina de Nord, iar Bulgaria obtine Cadrilaterul. Temandu-se sa revina in tara, Foris cere sa ramana la Moscova, dar cererea ii este respinsa. Ba, mai mult, este nevoit sa treaca printr-un instructaj privitor la organizarea de sabotaje, actiuni subversive, folosirea de cifruri si tehnici de spionaj. Cominternul avea nevoie, asadar, de lupte de partizani si sabotaje pentru care comunistii romani nu pareau a fi pregatiti si dornici sa le aplice.

IN SUBTERAN. Revenirea lui Foris in tara se face tot clandestin, chiar in ultima zi a lui 1940. Georgescu, alias Popov, ajunsese inaintea lui cu doua luni. Revenirea in tara se face tot pe furis, Foris reusind sa treaca Dunarea pe la Tulcea cu ajutorul lui Dumitru Coliu (viitor membru al Biroului Politic dupa 1944), care ii pusese la dispozitie o barca. De la plecarea sa in URSS si pe intreaga perioada a mandatului sau, el ramane aproape neremarcat in rapoartele Sigurantei, care il credea fie mort, fie refugiat pe teritoriul sovietic. De altfel, secretarul general era greu de reperat din cauza masurilor extreme de securitate personala pe care le lua. In acest sens, Foris parea intruchiparea precautiei. Pentru a nu fi descoperit, avea mai multe case si nume conspirative, un singur "tehnic", circula doar cu masina lui. Nici tovarasii sai nu se bucurau de o libertate mai mare: cei care incalcau legile conspirativitatii erau aspru pedepsiti. Prigoana birocratica instituita de Foris avea sa-i largeasca cercul de inamici.

ARBITRUL

Una dintre misiunile pe care le-a primit Foris in Romania ca agent cominternist a fost sa puna capat conflictului dintre liderii PCdR in timpul luptelor fractioniste dintre 1929 si 1930. Il sustine pe Vitali Holostenco impotriva lui Pauker. Dar aceasta misiune nu-i reuseste. Este arestat in 1932 la Bucuresti, impreuna cu sotia sa, Lotti, si este judecat in baza Legii Marzescu. Nu neaga ca ar apartine partidului comunist (ale carui manifeste ii burduseau buzunarele) si declara ca procesul este de fapt o miscare impotriva comunistilor din tara. Este condamnat la 5 ani de inchisoare si amenda, Lotti primind doi ani.

CERTARETUL

In calitate de conducator al PCdR, Foris a intrat in conflict cu Constantin Parvulescu. Acesta din urma se aliaza cu Grigore Raceanu, alianta etichetata de Foris ca "fractionism". Fiind un vechi militant comunist, Parvulescu a scapat insa doar cu o sanctiune minora. A doua greseala a fost insa mult mai grava: uitarea intr-un taxi a unei mape cu documente secrete, "scapare" care va avea ca rezultat arestarea mai multor comunisti. Ca urmare, Foris il consemneaza pe Parvulescu intr-o casa conspirativa. Revansa lui Parvulescu vine in momentul in care se pune la cale eliminarea lui Foris de catre grupul lui Bodnaras.

MENTORUL

"Tov. Foris este un jurnalist, un pedagog al partidului. Trebuie mentionat ca multi dintre tovarasii tineri au invatat de la el cunostintele despre marxism-leninism si au iesit din inchisoare pregatiti"
Gheorghe Stoica, 1940

<u>Editorial: Omul lui Foris</u>

LAVINIA BETEA

Dupa "reabilitarea" ultimului lider al partidului comunist din ilegalitate de catre Ceausescu in 1968, oamenii au inteles ca, in mod criminal, fusese ucis din porunca lui Dej, care pizmuia superioritatea de intelectual doctrinar a lui Foris.
Numeroasele rapoarte si scrisori compuse de Foris in anii cand a condus PCdR nu evidentiaza ca autorul lor avea vreo aptitudine de teoretician politic. De altfel, spre deosebire de celelalte "partide fratesti", pe parcursul intregii sale istorii, partidul comunist din Romania nu a inregistrat in componenta sa vreun membru cu talente de ideolog.
Insasi existenta cotidiana a ultimului lider comunist din ilegalitate nu pare a avea legatura cu politicul. Dupa declaratiile celor care l-au cunoscut indeaproape, Foris isi petrecea zilele dormind ori schimband casele conspirative. Noptile fuma, bea cafele si redacta rapoarte. Un regim de

cvasiinactivitate si dura claustrare care, alaturat unor trasaturi de personalitate, va face ca relatiile sale cu ceilalti tovarasi de partid sa fie extrem de tensionate. Inlaturandu-i din functiile in care-i gasise pe unii, incercand sa-i sanctioneze pe cei din inchisori, fara posibilitatea de a apela la sprijinul Moscovei din cauza legaturilor intrerupte de razboi, Stefan Foris isi transforma aproape toti colaboratorii in dusmani. Grupul de conspiratori unde coeziunea este o conditie a supravietuirii ii este ostil. Singurele persoane cu care mentine contacte politice sunt cele care-i satisfac si trebuintele vitale: Victoria Sarbu, intai tehnica a sa, apoi concubina si membra a Secretariatului partidului (desi nu era macar membra in partid), Remus Koffler (un aventurier care avusese sansa sa gaseasca un excelent manager pentru fondurile banesti ale comunistilor) si trei tineri (Romeo Runcan, Petrea Nicolae si Constantin Carp), care-i asigura deplasarea, locuintele conspirative si ceea ce se numea "activ de partid".
"Din punctul de vedere al intereselor PCR, chiar si onest fiind, Foris a fost un secretar general in mod strident necorespunzator" – este concluzia sociologului Pavel Campeanu, fost detinut la Caransebes, a carui carte, "Ceausescu, anii numaratorii inverse" (Polirom, 2002), este o sinteza a biografiilor si relatiilor fostilor sai tovarasi de inchisoare.
Organizatia comunistilor romani aflata in clandestinitate pare a fi supravietuit, in aceasta perioada, datorita lui Remus Koffler, cel care trece drept "omul lui Foris". Koffler insa nu se ocupa de strangerea fondurilor partidului, ci il "lamurise" pentru aceasta pe Emil Calmanovici, un inginer evreu, bogat antreprenor de constructii. Calmanovici reuseste ca, din banii proprii si subventii adunate de la alti oameni instariti cu interese pronuntate impotriva legislatiei naziste, sa asigure mai mult decat supravietuirea comunistilor romani din clandestinitate si inchisori.
In vremea aceasta, "omul lui Foris" gusta din plin aventura clandestinitatii. O clandestinitate focalizata mai mult in pasiuni amoroase decat politice. Fiu de negustori, Remus Koffler fusese trimis sa-si faca studiile la Berlin. In loc sa citeasca literatura de specialitate (era student la Chimie), prefera lecturile la moda ale epocii – marxismul si psihanaliza. In 1931 a fost trimis de catre Comintern la o "scoala de instructori" si utilizat ca si curier. Din fondurile care-i sunt incredintate are grija (dupa propriile sale declaratii) sa-si insuseasca ilicit o parte. Revenit in Romania in atmosfera de vanatoare a evreilor declansata de regimurile naziste din Europa Occidentala, Koffler este perceput ca facand parte din cercul doctorului psihanalist Egon Weigl. Lili, sotia psihanalistului, profesoara de pian, este tehnica si amanta lui Koffler. Un caz cu evolutie oarecum inversa fata de obiceiurile ilegalistilor: intalnirile lor de amor fiind pretextate ca intalniri de partid. Neglijentele celor doi favorizeaza "caderea casei Wexler" din Strada Crangului numarul 15 si arestarea lui Lili Weigl. Coplesit de pierderea iubitei sale, Koffler face compromitatoare interventii. Printre altele se foloseste de relatiile fratelui sau (avocat crestinat cu numele de Romulus Jitianu si prieten cu medicul-sef al Sigurantei pe numele caruia isi trecuse automobilul pentru a nu fi rechizitionat) spre a petrece ceasuri de amor cu detinuta Weigl in chiar incinta inchisorii. Isi scoate, din inchisoare, la plimbare amanta cu masina pe care toti o cunosc ca fiind "a unuia de la Siguranta". A incercat sa o impuna pe Lili Weigl secretara de partid in inchisoarea Vacaresti, fapt ce a atras ura celorlalte detinute. Pachetele pline de bunatati pe care le primea de la Koffler, regimul de inchisoare deosebit si condamnarea la numai zece ani primita au contat pentru tovarasele sale ca dovezi ale tradarii la Siguranta. Iar la 23 august 1944, singura actiune pastrata in memoria celui de-al doilea om din partid este drumul la inchisoarea Vacaresti in intampinarea aceleiasi Lili...
Ca si Foris, Koffler a fost acuzat, pe nedrept, de aceeasi culpa ("tradator") si ucis de catre tovarasii sai. Cu el istoria oficiala a partidului a fost insa pana la capat nedreapta. Condamnat la moarte si executat in "procesul Patrascanu", Koffler nu a fost niciodata "reabilitat". In explicatia "luptei pentru putere" data propagandistic crimelor din partid, moartea sa n-a putut fi incadrata. Si-atunci a fost trecuta sub tacere.

"Tradatorul" Foris

CRISTINA DIAC

Pe seama lui Foris, ultimul secretar al PCdR numit de Comintern, comunistii care l-au cunoscut au pus multe greseli. In condica nescrisa tinuta de acuzatorii sai se adunase in 1944 un numar apreciabil de culpe. Dintre toate, aceea ca si-ar fi tradat tovarasii autoritatilor regimului Antonescu era de departe cea mai grava.

Pus in fata atator schimbari la care nu avusese nici o contributie, se nasc nenumarate intrebari. In primul rand, ce a facut si cine era "partidul comunist" in anii razboiului?
Din decembrie 1940, PCdR avea un nou secretar general – Stefan Foris, "uns" la Moscova, conform canoanelor noii religii laice care a fost comunismul. Mai multe fapte l-au facut destul de repede suspect in randul tovarasilor sai de partid. Care au fost asadar greselile de care era acuzat Stefan Foris? Ce motive au putut justifica sfarsitul de drama shakespeariana pe care l-a avut ultimul secretar al partidului comunist ilegal din Romania burgheza?
LA ORDINEA ZILEI. Viata majoritatii comunistilor de dinainte de 23 august 1944 a fost un permanent "du-te vino", nu numai intre Bucuresti, Moscova, Praga, Viena sau Berlin, ci si intre puscarie si libertate. Aproape ca nu exista ilegalist care sa nu fi trecut prin anchetele Sigurantei, anchete care duceau sau nu la pedepse privative de libertate. In aceste conditii, foarte multi, in schimbul unei pedepse mai mici, alegeau sa tradeze partidul. In timpul anchetei dadeau numele persoanelor aflate in structurile de conducere, adresele caselor conspirative, numele conspirative sub care se ascundeau la un moment dat diversi lideri. Istoria PCdR este nu numai un lung sir de certuri, ci si un lung sir de tradari. Dintre acestea amintim numai de "caderea din 1926" a intregii conduceri in mainile Sigurantei, ramasa in istoria partidului ca "tradarea lui Willy Roth – Cucu", care a dus la infiintarea Biroului Politic din strainatate si la "decapitarea" practic a partidului. Sau de faptul ca unul dintre liderii marcanti ai perioadei 1944-1952, Vasile Luca, s-a dovedit a fi fost informator al Sigurantei. Asadar existau nenumarate precedente care sa justifice suspiciunea permanenta ce plana asupra tuturor membrilor partidului, de la cel mai neinsemnat si pana la secretarul general. In acea perioada, toata lumea suspecta pe toata lumea si, iata, avea si motive sa o faca.
TRADATORUL. Principala acuzatie care i-a adus lui Foris destituirea si apoi moartea a fost aceea ca isi trada confratii de idei Sigurantei burgheze. In perioada cat s-a aflat la conducerea partidului au avut loc numeroase "caderi" – in limbajul comun insemnand arestari si condamnari ale militantilor comunisti. Unele dintre acestea au fost spectaculoase, in sensul ca au ajuns in inchisoare nu membri de rand, ci lideri importanti. In 1941 a fost arestat intregul Secretariat al partidului. In toamna a fost arestat grupul format din sotii Francisc si Lili Paneth – Adalbert Kornhauser – Ada Marinescu. Implicati in actiuni de sabotaj, au fost condamnati la moarte si executati. Un an mai tarziu a "cazut" Petre Gheorghe, seful Comitetului Judetean Ilfov al PCdR. In 1943, in imprejurari de-a dreptul ilare, o parte importanta din arhiva partidului a ajuns in posesia Sigurantei, fapt care s-a soldat cu noi arestari in randul comunistilor care activau la Institutul de Statistica si la "caderea" casei conspirative din Strada Crangului nr. 15, loc unde se tineau numeroase sedinte de partid. Arestarile din perioada amintita au fost mult mai numeroase. Acestea au fost in schimb cele care au avut cele mai importante consecinte, constituind piese grele in dosarul acuzarii lui Foris. La fiecare din aceste arestari Foris se afla prin preajma, dar scapa ca prin urechile acului. Acest lucru i-a facut pe cei arestati in aceste imprejurari, dar si pe cei arestati anterior sa-si puna intrebarea: "Cum se face ca Foris scapa de fiecare data?". Intre intrebare si suspiciunea ca el insusi ar fi tradatorul care si-a deconspirat colegii nu a mai fost decat un pas. O serie de elemente indreptatea aceasta presupunere, altele, nu.
Un element in defavoarea lui Foris a fost acela ca in anii cat s-a aflat la conducerea partidului a actionat in vederea strangerii de date biografice ale membrilor partidului si a adreselor lor, precum si ale rudelor acestora. Regulile conspirativitatii interziceau ca un comunist sa cunoasca unde locuieste si cu cine se intalneste un alt comunist. Membrii cei mai importanti locuiau in

casele conspirative ale partidului. Or, cu cat stiau mai putini adresa exacta a colegilor, cu atat scadea riscul – de altfel foarte mare – ca ele sa fie deconspirate Sigurantei in cazul in care un comunist ar fi fost arestat.
TRECUT DUBIOS. Pe fondul acestei suspiciuni a fost rememorata si activitatea anterioara a secretarului general. Cu aceasta ocazie, binevoitorii si-au amintit ca in 1935 la Doftana, in timp ce ispasea o condamnare de patru ani, a incercat sa determine pe detinutii politici sa cedeze presiunilor facute de administratia inchisorilor, iar la iesire a semnat o declaratie de renuntare la ideile politice comuniste. Acuzatorii lui Foris, oameni care la randul lor aveau stagii vechi in miscarea comunista, uitasera ca insusi Cominternul era cel care le cerea adeptilor sa se dezica in anumite momente de miscarea comunista. Ratiunile erau de ordin tactic – pentru a induce in eroare autoritatile. Foris a mai fost arestat o data in 1938, dar a fost eliberat la scurt timp, desi Siguranta stia ca face parte din conducerea PCdR.

DOCUMENTE DE PARTID UITATE IN TAXI
De identificarea de catre autoritati a casei din Strada Crangului nr. 15 ca fiind una conspirativa a partidului comunist a fost acuzat la vremea respectiva Stefan Foris. Ulterior s-a aflat insa ca vinovat era de fapt Constantin Parvulescu (foto). Acesta se deplasase de la o casa la alta cu o masina de piata (echivalentul unui taxi), insotit fiind de tehnica sa. Fata a uitat in masina plicul care continea arhiva personala a lui Parvulescu si alte documente de partid. "Eu nu am stiut ca ea are plicul, daca stiam, il luam asupra mea (...). Cand am auzit ca l-a uitat, era sa cad din picioare", s-a justificat peste ani vinovatul. Soferul taxiului a gasit plicul, s-a uitat sa vada ce contine si, sesizand ca e vorba de materiale comuniste, l-a predat Sigurantei. Astfel, un fapt banal a dus la o noua "cadere", pe care tovarasii de idei nu au ezitat sa o puna pe seama tradarii lui Foris. Presedinte al Comisiei de control al partidului dupa razboi, Parvulescu nu si-a facut autocritica. In schimb, i-a invinuit pe altii de fapte pe care nu le-au comis.

SUSPICIUNI
Un alt fapt, la fel de plauzibil sau de neplauzibil ca si celelalte, care l-a facut pe Teohari Georgescu sa-l banuiasca pe Foris de legaturi cu autoritatile, s-a petrecut cu prilejul arestarii lui Iosif Chisinevschi. Siguranta a perchezitionat casa in care acesta se afla. Desi in cuier se aflau hainele lui Foris, cu multe numere mai mari decat cele ale arestatului, agentii nu au intrebat ale cui sunt. "De ce Siguranta nu a intrebat un cuvant ale cui sunt hainele?", se intreba retoric Teohari Georgescu.

<u>Ruperea legaturii traditionale cu Moscova</u>

CRISTINA DIAC

La inceputul deceniului cinci al secolului trecut, minusculul Partid Comunist din Romania intra intr-o noua realitate si intr-o noua faza a existentei sale totodata. In principal, schimbarile nu se datorau unor cauze de ordin intern. Ele au survenit o data cu inceperea razboiului antisovietic la care Romania s-a angajat.

In linii mari, istoria PCdR la inceputul anilor ’40 a fost marcata de aceleasi caracteristici ca si cea a deceniilor precedente. Numarul membrilor a ramas in continuare extrem de redus. Componenta structurilor de conducere (Secretariatul, Biroul Politic si Comitetul Central) se schimba cu o viteza ametitoare. Au continuat certurile nesfarsite intre lideri, cel mai des pentru niste motive lipsite de importanta, care nu existau decat in mintea combatantilor.
ALT CONTEXT. Schimbarile majore intervenite in viata partidului comunist s-au datorat inceperii celui de-al doilea razboi mondial. Romania a intrat in lupta la 22 iunie 1941 alaturi de

Germania si impotriva Uniunii Sovietice. In perioada interbelica, pentru toti comunistii soarele rasarea de la Moscova. Situatia celor din Romania a devenit foarte complicata: trebuiau sa sustina punctul de vedere al Moscovei intr-o tara aflata in razboi cu sovietele. Din acest motiv, autoritatile regimului de dictatura militara instaurat la Bucuresti au devenit si mai exigente fata de persoane care faceau propaganda in favoarea unui stat cu care Romania era in razboi. Acest lucru a facut ca vigilenta Sigurantei sa creasca si, o data cu ea, si numarul comunistilor ajunsi in inchisoare.
FARA MOSCOVA. Evenimentul poate de cea mai mare importanta pentru evolutia partidului comunist in anii razboiului a fost pierderea legaturii cu Moscova datorata inceperii ostilitatilor. Toate partidele comuniste erau filiale ale partidului unic mondial – Internationala a III-a, cu sediul in capitala URSS. Acolo se faceau si se desfaceau conducerile, se decreta cine e tradator si cine e pe "linia justa", cine merita sa traiasca si cine trebuie sa moara. Adeptilor nu le ramanea decat sa ia act de hotararea "fratelui mai mare" si sa puna in practica deciziile luate de Comintern. In mai 1941, PCdR a pierdut legatura cu Moscova, prin caderea canalelor de comunicatie. Orice calatorie in si spre URSS devenise imposibila din cauza razboiului. Conducerea partidului nu mai avea de la cine primi ordine si nici cui raporta. Intrarea Romaniei in razboi impotriva URSS, masurile mai drastice luate de Siguranta impotriva comunistilor autohtoni, ruperea legaturilor cu Moscova au fost factori care au influentat soarta PCdR. Dupa expresia folosita ulterior, pentru a glorifica "trecutul glorios de lupta al clasei muncitoare", partidului nu-i mai ramanea decat sa se cufunde in "neagra ilegalitate".

SACRIFICATUL
In 1943, Stalin a decis desfiintarea Cominternului. La baza hotararii au stat ratiuni de ordin practic. Scopul Internationalei a III-a era distrugerea democratiilor occidentale. Or, in razboi, Uniunea Sovietica era aliata cu Marea Britanie si cu Stalele Unite, state-emblema ale democratiei. Pentru a adormi suspiciunile aliatilor, "Parintele popoarelor" a desfiintat formal partidul comunist mondial, fara a distruge insa si structurile sale, care au ramas functionale.

Partidul dintre zidurile inchisorilor

CRISTINA DIAC

In anii de razboi, comunistii inchisi ii depaseau atat cantitativ, cat si ca importanta, pe cei aflati in libertate. Detinutii ii supuneau pe nou-veniti unor anchete riguroase, motiv pentru care cunosteau mai bine situatia reala a partidului decat "tovarasii" lor ramasi in libertate.

Inainte de 23 august 1944, PCdR era rupt intre comunistii aflati in libertate si comunistii care ispaseau diferite pedepse privative de libertate. Cu timpul, din cauza conditiilor din timpul razboiului, masurile restrictive luate de regimul antonescian impotriva opozantilor, in general, si a vocilor Moscovei, in special, au devenit mai dure. Astfel, gruparea din inchisori s-a marit atat din punct de vedere numeric, cat si din punct de vedere calitativ. Dintre figurile reprezentative ale comunismului romanesc de dupa 1944, la inchisoare erau Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnaras, Teohari Georgescu, Iosif Chisinevschi, Miron Constantinescu, Alexandru Draghici, Nicolae Ceausescu (care la acea data nu reprezenta insa un nume in miscarea comunista). Ana Pauker, Vasile Luca, Leonte Rautu se aflau la Moscova. In libertate si in Romania erau Stefan Foris, Constantin Parvulescu, Iosif Ranghet, sotii Ileana si Grigore Raceanu, Ana Toma. Dupa calibrul numelor si dupa gradul de aplicabilitate al deciziei, se poate afirma ca adevaratul partid comunist era cel din inchisori. Indepartarea lui Foris de la conducere, arestarea sa de catre proprii tovarasi de partid, ancheta la care a fost supus si in final moartea s-au datorat liderilor comunisti aflati in detentie. Din inchisoare s-a analizat activitatea sa ca secretar al partidului, acolo s-a luat

decizia indepartarii sale, s-a urzit planul, de acolo a iesit Emil Bodnaras – cel insarcinat cu ducerea lui la indeplinire.
STIAU TOT. Cei inchisi cunosteau foarte multe din cele ce se intamplau afara. Cum era cu putinta ca niste oameni lipsiti de libertate sa fie de multe ori chiar mai bine informati asupra situatiei politice generale a tarii, precum si asupra problemelor partidului decat insusi seful partidului? Pentru ca de multe ori Gheorghiu-Dej, aflat in inchisoarea de la Caransebes, stia mai multe decat Foris aflat in libertate. O parte din informatii le parvenea prin intermediul rudelor, care aveau dreptul sa-i viziteze si sa le aduca diverse pachete. Unii detinuti ieseau la munca in afara inchisorii si, cum supravegherea nu era foarte stricta, puteau sa transmita si sa primeasca diverse mesaje prin oamenii cu care se vedeau.
CONTRAANCHETELE. In sfarsit, cea mai buna sursa de informare erau chiar colegii de partid care "cazusera" de curand. Acestia veneau cu stiri noi si mai ales participau la o severa "contraancheta". Liderii celulei de partid care functiona in fiecare inchisoare unde se aflau detinuti comunisti se inchideau zile de-a randul cu nou-venitii intr-o celula si le puneau intrebari in legatura cu motivele si imprejurarile in care au fost arestati, asa cum ii invatase Cominternul. Practic, fiecare "cadere" ajungea sa aiba propriul "dosar" oral, in care se aratau motivele arestarii, posibilii vinovati din randurile partidului (identificati ca si colaboratori ai Sigurantei sau chiar agenti infiltrati). De asemenea, se cerceta ce a facut si ce n-a facut conducerea pentru prevenirea arestarii, cat de vinovat era proaspatul arestat pentru starea in care se afla. Se urmarea sa se afle daca nu cumva incalcasera regulile conspirativitatii, atragand atentia organelor politienesti asupra sa, daca a mai antrenat in "cadere" si pe altii si, foarte important, daca au tradat in cadrul anchetei (numele altor "tovarasi", adrese ale caselor conspirative si alte secrete ale partidului ilegal). In conditiile in care "anchetatorii" aveau rabdare si mai ales timp sa desfasoare o investigatie amanuntita, sa coleze informatiile furnizate de un detinut cu cele date de cei de dinaintea sa, sa puna cap la cap crampeie de date si mai ales, stiut fiind faptul ca o noua "cadere" este oricand posibila, cel cazut putand sa confirme sau sa infirme cele spuse anterior de un altul, era foarte greu "sa minti partidul". Posibilitati de verificare existau. Desigur, cei arestati ajungeau in inchisoare cu propriile pareri in legatura cu cauzele "caderii". Cateodata, motivele intuite de ei erau corecte, alteori nu. Comunistii ajunsi in inchisoare aduceau cu ei propriile temeri, frustrari si animozitati fata de cei ramasi afara.
In urma unor astfel de anchete, cei inchisi au ajuns la concluzia ca Foris este un tradator in slujba Sigurantei antonesciene. El devine suspect o data in plus in momentul in care au fost arestati Teohari Georgescu si Iosif Chisinevschi. Iar "Teo" prea avea si motiv de ranchiuna: sefia partidului, pierduta "la milimetru" in 1940, in favoarea lui Stefan Foris.

UN GRAFOMAN SINGURATIC

Dincolo de faptul ca unele acuze care i-au fost aduse lui Stefan Foris erau de-a dreptul fanteziste, cum ar fi aceea ca ar fi intrerupt cu buna stiinta legatura cu Moscova, el a facut totusi unele "greseli" din punct de vedere comunist. "Principala lipsa a constat in abuzul de materiale scrise, tot felul de rapoarte, instructiuni, circulare lungi, redactate pe multe pagini", precizeaza raportul anchetei comandate de Ceausescu in 1968. "Acestea i-au rapit mult timp in detrimentul activitatii concrete, de organizare, conducere si desfasurare a activitatii antirazboinice. O parte din aceste materiale scrise, cazand in mana Sigurantei, a fost folosita de aparatul de stat antonescian pentru a lovi in PCdR." Practic, acesta manifesta puternice accese de grafomanie, principala sa preocupare fiind aceea de a redacta documente de partid. Pentru aceasta "ramanea zile in sir in casa, organiza numeroase sedinte pe probleme diverse, se stenografiau discutiile si se intocmeau procese verbale detaliate". Foris era un singuratic care se dedica unicei sale preocupari – redactarea materialelor de partid. Nu avea saptamani de-a randul legatura cu nimeni, nu stia ce se intampla dincolo de zidurile casei conspirative. Nu a activat de fapt in vreun fel, fiind prea ocupat sa scrie "rapoarte, instructiuni, circulare".

CRITIC ASPRU

"Manifesta duritate fata de unii activisti de partid, facea critici aspre in asa fel incat, in loc sa ajute cadrele pentru a-si lichida lipsurile, in unele cazuri le producea nemultumiri, ii demoraliza si demobiliza in munca"

Raport preliminar al Comisiei PCR, constituita pentru cercetarea cazului Foris

"Pacatele" si "Banda lui Foris"

CRISTINA DIAC

Pe langa suspiciunea ca ar fi fost turnator la Siguranta, in seama lui Foris s-au mai pus si alte "pacate". S-a inconjurat in conducere de persoane nepotrivite, a intrerupt legatura cu URSS, s-a opus luptelor de partizani si sabotajelor, a protejat alti tradatori, a dezbinat partidul. Sau cel putin asa declarau "tovarasii".

Principala acuzatie care a dus la indepartarea lui Stefan Foris din functia de secretar general si mai tarziu chiar la asasinarea lui a fost aceea ca si-a tradat colegii de partid la Siguranta. Pe langa aceasta, acuzatorii sai au mai identificat si alte culpe care sa justifice drastica masura.

NEPOTISMUL. Cat timp s-a aflat la conducere, secretarul general a intrat intr-o serie de conflicte cu toti liderii de moment ai partidului. Petre Gheorghe, Constantin Parvulescu, Iosif Ranghet, Ana Toma, sotii Raceanu sunt numai cativa dintre ei. Nici unul dintre acestia nu a ajuns la inchisoare, desi fiecare dintre ei a avut la un moment dat cate ceva de impartit cu seful partidului. In plus, starea de permanenta disputa a insotit ca umbra pe om intreaga istorie interbelica a partidului comunist. Mandatul lui Foris nu se deosebeste astfel cu nimic, din acest punct de vedere, de cele ale predecesorilor sai. Noutatea, care era a doua parte a acuzatiei, o reprezenta faptul ca se inconjurase de persoane nepotrivite. Cei mai apropiati colaboratori ai lui Foris au fost Victoria Sarbu, tehnica, ulterior sotia sa, membra in Comitetul Central. Foris o "ridicase" in Secretariat fara ca aceasta sa fi fost membra de partid, fapt grav in opinia judecatorilor sai. Remus Koffler, un "mic burghez" aventuros, presedintele Comisiei Centrale Financiare a partidului o mare parte din timpul cat "Marius" (numele conspirativ al lui Foris) a fost secretarul PCdR, a jucat in tot acest timp rolul de manager al partidului. Koffler era cel care facea rost de importante sume de bani pentru "pusculita" comunistilor. De asemenea, Stefan Foris a promovat in conducere oameni tineri si oarecum necunoscuti in miscare, cum ar fi Constantin Carp si Nicolae Petrea. Un alt colaborator apropiat a fost Romeo Runcan, care l-a parasit insa in momentul demiterii din fruntea partidului.

CONTRA SABOTAJELOR. O alta piesa in dosarul Foris a fost aceea ca nu a organizat sabotarea masinii de razboi germane, ba, mai mult, chiar s-a opus organizarii sabotajelor. In ancheta la care a fost supus de confratii sai intru comunism, el si-a motivat atitudinea din anii razboiului scriind ca "situatia Romaniei ca participant la razboiul antisovietic, jaful nemtesc indirect, jefuirea teritoriilor sovietice a (sic!) dus la o imbunatatire a hranei; razboiul (era – n.r.) departe de tara". Un alt argument pe care il invoca in apararea sa a fost "lipsa cadrelor in partid si slabiciunea generala a acestuia, izolarea sa de mase la inceputul razboiului". In timpul razboiului, nivelul de trai al populatiei s-a mentinut la un nivel destul de bun. Din acest motiv, oamenii nu s-au aratat interesati de actiuni contra armatei germane aflate in Romania ca armata aliata, nu ca armata de ocupatie. Nici partidul comunist nu s-a implicat mai mult decat populatia obisnuita in sabotarea germanilor. Ca sa faci sabotaje si lupte de partizani trebuia sa mai ai si cu cine, or PCdR, dupa cum a recunoscut chiar liderul sau, avea putini membri. Slaba activitate "pe linie de tineret" – principalul rezervor pentru "munca de sabotare" in opinia lui Foris, numeroasele "caderi" din partid, lipsa legaturilor dintre provincii, lipsa legaturii cu URSS si Armata Rosie precum si lipsa legaturii cu partizanii lui Tito au fost tot atatea motive care au condus la debilitatea numerica a

PCdR in anii razboiului.
ANTISOVIETISMUL. Din cauza conditiilor de razboi, in primavara lui 1941, PCdR a pierdut orice legatura cu Cominternul. Toate "canalele" de comunicatie folosite anterior – unul fiind prin sudul Basarabiei cu corespondent in Delta romaneasca a Dunarii – nu mai erau practicabile. Astfel, o cauza de natura obiectiva a ajuns sa constituie o alta acuzatie adusa secretarului general al partidului din acea perioada. "A rupt legatura cu Internationala Comunista si apoi nu a intreprins nici un fel de masuri pentru restabilirea acestei legaturi", suna culpa in mod oficial. In 1967-1968 a avut loc o ancheta interna a partidului care trebuia sa elucideze printre altele misterul demiterii si al mortii lui Foris. Cei implicati au fost interogati din nou, au fost confruntate intre ele declaratiile lor anterioare, precum si cu cele date in momentul desfasurarii anchetei. Concluzia la care s-a ajuns a fost ca nu Foris fusese vinovat de "caderea canalului" si ca a intreprins "unele masuri" pentru restabilirea legaturii cu Moscova. Dar din diverse motive, incercarile nu au avut succes.
"LIPSA DE ORIENTARE". O mare parte din timpul unui militant comunist trebuia alocata pregatirii teoretice. Aceasta insemna ca, de la secretarul general si pana la ultimul membru, toata lumea trebuia sa stie care este interpretarea corecta a unui eveniment sau altul, care era "linia justa", dupa cum suna jargonul epocii. Justetea sau corectitudinea "liniei" era evident imprimata de Comintern. Interpretarea trebuia sa fie apoi insusita cu strictete, aplicata si explicata in documentele emise de partidele membre ale Internationalei. La capitolul teoretic, Foris statea bine. Practic, activitatea lui ca secretar al partidului s-a rezumat la redactarea unor lungi rezolutii, circulare si alte asemenea documente, neglijand total "munca organizatorica", adica masuri concrete de promovare a partidului sau de ajutorare a membrilor aflati in inchisori. Numai ca atunci contestatarii sai au identificat si aici o greseala: incorecta interpretare a razboiului. "In primele luni ale anului 1941, Foris a declarat ca Germania nu va ataca Uniunea Sovietica si in acest fel a demobilizat rezistenta partidului fata de pregatirea acestui razboi, iar dupa declansarea lui, in loc sa ia masuri ca membrii partidului sa se opuna concentrarilor si mobilizarilor (pentru ca astfel contribuiau la razboiul dus impotriva URSS – n.r.) a dat indicatii ca acestia sa se prezinte la unitati atunci cand primesc ordine de chemare", se spunea in documentele de partid referitoare la cazul Foris.

"PROTECTOR"
Un alt element care a contat in catalogarea lui Foris ca vandut Sigurantei burgheze a fost acela ca ar fi protejat si aparat persoane asupra carora plana suspiciunea ca ar fi, la randul lor, in slujba serviciilor speciale ale regimului Antonescu. Petre Gheorghe, seful organizatiei Ilfov, cel "cazut" in 1942 si care avusese un conflict cu Foris, il suspecta pe Moisescu (dupa 1944 guvernator al Bancii Nationale) de colaborare cu regimul. Secretarul general a cerut probe care sa demonstreze acuzatia, inainte de a trece la aplicarea pedepsei care era nici mai mult nici mai putin decat moartea. Din declaratiile ulterioare ale colaboratorilor lui Foris reise ca Petre Gheorghe pregatise mai multe variante pentru suprimarea tovarasului Moisescu. Una din ele era sa il otraveasca intr-o casa conspirativa a partidului. Al doilea scenariu prevedea ca banuitul sa fie aruncat dintr-o masina in timpul mersului. Banuitul (despre care Foris stia ca are misiuni speciale in calitate de agent sovietic) a fost trimis in provincie pentru a scapa cu viata. Probele nu au fost aduse niciodata, dar suspiciunea a ramas, transferandu-se si asupra protectorului. De ce s-ar fi opus Foris la pedepsirea unui prezumtiv tradator daca nu ar fi fost el insusi vandut Sigurantei, s-au intrebat acuzatorii lui? Prezumtia de nevinovatie, care cerea dovedirea culpei inainte de aplicarea pedepsei, nu exista in logica adeptilor comunismului, lucru care se va demonstra din plin si dupa ajungerea partidului la putere.

Editorial: "Boierul rosu"

LAVINIA BETEA

In literatura numita azi "proletcultista", nuvela scriitorului Francisc Munteanu, cu titlul "Ajutorul rosu", poate fi socotita reprezentativa ilustrarii genului. Eroii ei sunt comunisti ilegalisti aradeni in anii razboiului. Din cauza unei tipografii clandestine, unul e arestat. La sotia sa, vor veni cu bani de la "ajutorul rosu" tovarasii sai, explicandu-i ca acestia provin din cotizatiile numerosilor comunisti locali, date solidar pentru asemenea si alte nevoi.
Comparata cu realitatea arhivelor, epica nuvelei te obliga sa observi ca nu degeaba scriitorii si artistii "angajati" au fost socotiti (si retribuiti) ca oameni de mare valoare. In indoctrinarea multimilor, eficienta lor era net superioara propagandistilor si agitatorilor produsi in scoli de partid.
In realitate, la Arad nu a functionat nici o tipografie ilegala. In acea perioada, doar comunistii din Bucuresti au dispus de doua rudimentare masini de imprimat. In anii razboiului, PCdR nu a avut subventii nici de la sovietici dar nici de la "clasa muncitoare". Banii din care sunt platite gazdele conspirative, mituiti avocatii si temnicierii, din care se cumpara alimentele si imbracamintea pentru cei din inchisori si sunt subventionate manifestarile propagandistice, au provenit de la cativa oameni bogati din Romania. Evrei instariti (bancherul Max Auschnitt a fost unul dintre ei), industriasi romani casatoriti cu evreice (precum inginerul Dragos Popp) ori legati prin afaceri de tarile in razboi cu Germania (cazul lui Alexandru Stefanescu, reprezentantul capitalului englez in Romania) au fost finantatorii PCdR in anii 1941-1944. Fusesera "prelucrati" pentru aceasta de catre inginerul Emil Calmanovici. Lui ii dadeau banii, Calmanovici predandu-i mai departe lui Remus Koffler, legatura sa superioara de partid. Nascut in 1896, intr-o familie de comercianti evrei din Piatra-Neamt, Emil Calmanovici devenise bogat datorita unei remarcabile priceperi in afacerile din domeniul constructiilor. Probabil ca tocmai aceasta reusita, prin propriile eforturi, l-a determinat sa se simta infratit cu proletariatul mondial descris de Marx si Engels, lecturati in bibliotecile din Berlin si München.
Revenit dupa studii in tara, a inceput sa lucreze pe mari santiere din Moldova. S-a casatorit cu Cecilia Mendelsohn, fiica presedintelui comunitatii evreiesti din Iasi. Dupa ce si-a deschis propria firma de constructii, s-a mutat la Bucuresti. In actiunile de finantare a partidului si-a implicat sotia, prietenii si pe unii dintre clientii sai. Pentru ca relatiile sale cu lucratorii din santier distonau de stilul celorlalti proprietari sau specialisti, muncitorii il poreclisera "boierul rosu".
Din declaratiile date in fata anchetatorilor Securitatii in perioada 1951-1954, rezulta ca Emil Calmanovici a fost principalul finantator al PCdR. "In 1937 – scrie el intr-un asemenea document – cand Partidul a cerut ca sa-i dau 50.000 lei pentru o tipografie cu litere mici, daca eu nu dadeam aceasta suma, tipografia se pierdea, activitatea de propaganda suferea. Nu exista o alta sursa pentru obtinerea acestei sume. (...) In anul 1939, dau Partidului suma de 2 milioane lei si un apartament vandut in 1942 cu lei 5.500.000. In total am trecut Partidului in timpul de la toamna 1939 – 23 august 1944 o suma de peste 30 milioane lei, socotiti in valoarea banilor de la inceputul anului 1942. Aceasta inseamna ca am trecut Partidului 75-80% din acumulari banesti in mod succesiv. (...) In acest timp am pastrat rezerva de bani a Partidului in aur si dolari pe care am predat-o la 23 august CC. Nu stiu ce suma era in lei. Poate sa fi fost 50 de milioane, poate si 100 sau peste. Nu eram preocupat sa-mi strang titluri de merit pentru a-mi revendica ceva. Imi faceam datoria."
Dupa razboi, Emil Calmanovici a continuat sa fie filantropul partidului. "Dupa 23 august 1944 – declara el Securitatii – am refacut sediul Partidului Stefan Gheorghiu 16, Caminul Copiilor Aleea Alexandru 42, lucrarea conspirativa –- Post Radio pentru alegeri. Am cheltuit 7 milioane lei din fonduri proprii. In 1946 am predat 6 apartamente din Bulevardul Dimitrov 44 unde s-au mutat activisti de partid. Precum am aratat mai sus, am predat in iarna 1946–1947 intreprinderea cu averea imobila si mobila Partidului cu suma de 1 miliard lei numerar. Pana la nationalizare s-au mai scos sume pe care nu le stiu."
In 1951, din functia de director in Ministerul Constructiilor si profesor universitar, dupa ce-si

donase intreaga avere partidului, sub pretextul scrierii unei istorii a comunistilor in ilegalitate, Calmanovici a fost "retinut". N-a mai revenit niciodata in libertate. A fost condamnat la munca silnica pe viata in 1954 in "procesul Patrascanu" si ucis in inchisoarea Aiud in 1956. In acelasi proces, Alexandru Stefanescu a fost condamnat la munca silnica pe viata iar inginerul Jac Berman (alt sponsor al partidului) la 12 ani inchisoare. Cu o mai buna intuitie asupra viitorului, Auschnitt fugise in strainatate.
Intre timp, numele si faptele finantatorilor PCdR in ilegalitate au fost inlocuite cu fictiuni literare iar autorii omagiati ca talentati scriitori.

Ilegalistii, in arest

CRISTINA ARVATU

Partidul Comunist din Romania se afla in permanenta sub supravegherea Sigurantei. Aceasta monitoriza liderii si actiunile comuniste prin intermediul unor agenti infiltrati in PCdR si prin informarile facute de comunisti racolati. Cu sprijinul acestora in anii 1940-1943 au putut fi arestati importanti activisti bolsevici.

In anii de inceput al celui de-al doilea razboi mondial, Partidul Comunist din Romania a suferit numeroase pierderi printre membrii sai importanti. Arestarile in randul comunistilor au devenit din ce in ce mai frecvente. Autoritatile romane supravegheau in permanenta miscarea comunista si erau la curent cu multe dintre activitatile ei. Dupa venirea la putere a lui Ion Antonescu si declansarea razboiului impotriva Uniunii Sovietice, creste numarul arestarilor in randul comunistilor. Acestia sunt total dezorientati in conditiile in care legaturile cu Cominternul sunt rupte in timpul razboiului.
MECANISME DE SUPRAVEGHERE. Nu numai Serviciul Special de Informatii (infiintat de Ion Antonescu, sub aceasta denumire, in septembrie 1940) avea atributii in supravegherea activitatii PCdR. Ministerul de Interne, Ministerul Apararii Nationale sau Marele Stat Major erau alte institutii care urmareau miscarea comunista si intocmeau periodic rapoarte despre activitatea acesteia. De la nivel central erau transmise in teritoriu ordine despre modalitatile "reactie" ale autoritatilor fata de actiunile ei. Un astfel de ordin, elaborat la sfarsitul anului 1939 de Comandamentul Corpului de Jandarmi, semnat de generalul Bengliu, specifica intre altele: "In urmarirea activitatii lor, recomand deosebita atentie si mult tact... Pe deocheati nu-i veti cruta cu supraveghere necontenita; pe temerari ii veti face inoperanti, prinzandu-i in flagrant delict la legile pentru siguranta statului, dresandu-le acte pe care le veti inainta parchetelor militare si de al caror rezultat va veti interesa. Se va proceda intotdeauna legal, dar strict... Se vor evita abuzurile si brutalitatile inutile, pentru a nu crea dificultati de ordin diplomatic...".
INFORMATORI. Autoritatile statului aveau numerosi informatori in randul PCdR. Unii dintre ei erau membri de frunte ai partidului, care furnizau date precise si extrem de utile Sigurantei despre ceea ce se intampla in interiorul partidului. Cu toata "vigilenta" lor, comunistii nu au reusit sa ii identifice pe informatorii reali din cadrul partidului. Nu de putine ori alti membri ai PCdR au fost acuzati de colaborare cu Siguranta. Informatorii adevarati au reusit sa se camufleze foarte bine in interiorul PCdR, nefiind cunoscuti pana la preluarea puterii de catre comunisti. Printre informatorii Sigurantei se aflau nume ca: Nicu Tudor, membru in secretariatul CC dupa moartea lui Bela Breiner; Iosif Sraier, unul dintre cei mai cunoscuti avocati in procesele intentate comunistilor; Petre Melinte, activist in cadrul Organizatiei Bucuresti; Parascheva Breiner; Gavrila Birtas, cunoscuti activisti ai partidului.
IN BECIURILE SIGURANTEI. Datele informatorilor au permis autoritatilor sa supravegheze miscarile unor lideri importanti ai PCdR. Acestia furnizau si informatii extrem de precise despre actiunile comunistilor de care aveau ei insisi cunostinta. Adresele caselor conspirative, trasee ale

personajelor, ale materialelor propagandistice sau ale unor fonduri, locuri in care locuiau comunistii sau in care se aflau tiparnite ale PCdR erau cunoscute de agentii Sigurantei. Astfel, s-au putut organiza actiuni de prindere a unor comunisti. In anii 1940-1943, lideri importanti care mai activau inca in libertate au fost arestati de Siguranta sau de Jandarmerie. Ei au cunoscut – cei mai multi nu pentru prima data – beciurile Sigurantei.

INFILTRATI
In 1963, fostul comandant de politie, Ion V. Taflaru, da o declaratie privind informatorii infiltrati in PCdR intre 1939-1944. Taflaru se afla in inchisoare, arestat pe viata pentru "activitate intensa contra clasei muncitoare". Potrivit declaratiei lui existau mai multe loturi de informatori care tineau legatura, personal, cu diferiti ofiteri de politie. Dintre informatorii din interiorul PCdR Taflaru ii numeste pe Nicu Tudor, secretarul organizatiei din Bucuresti, Petre Tuta, secretar al celulei comuniste din Atelierele Grivita – Sectia 1 Locomotive, Ardeleanu Ludovic, Petre Melinte, Stefan Reck, Gheorghe Toma, Ovidiu Zugravu, Nicolae Constantinescu, Levy Rubin, Paraschiva Rotaru, Ciubotaru Constantin, activisti ai diferitelor organizatii ale partidului. Alti informatori erau cunoscuti de Ion V. Taflaru numai dupa pseudonimul de informator, el necunoscandu-le identitatea reala.

INAMICI
"Intrarea Romaniei in razboiul contra Uniunii Sovietice si asocierea ei la Pactul Anti-Comintern... plasa Partidul Comunist din Romania in pozitia de inamic intern si pe detinutii condamnati pentru activitati comuniste in postura unor prizonieri de razboi. Inasprirea represiunilor anticomuniste devenea inevitabila..."
Pavel Campeanu

<u>Caderi la varf in PCdR</u>

CRISTINA ARVATU

In aprilie 1941, SSI reuseste sa captureze o parte importanta a Secretariatului Comitetului Central. Trei dintre cei cinci membri ai sai, Iosif Chisinevschi, Theohari Georgescu si Gavrila Birtas sunt arestati de Siguranta. "Tradatorul" era un membru al partidului, care era la curent cu actiunea celor trei, pe nume Stefan Rech.

In primavara anului 1941, PCdR se confrunta pentru a treia oara in istoria sa cu o cadere spectaculoasa: arestarea membrilor Secretariatului Comitetului Central. In 1926 fusesera capturati Boris Stefanov si Pavel Tcacenco, iar in 1935 sunt prinsi Ana Pauker, Dimitar Ganev si Smil Marcovici. La 24 aprilie 1941 povestea se repeta: Iosif Chisinevschi, Teohari Georgescu si Gavrila Birtas sunt arestati de Siguranta, intr-o casa conspirativa a partidului din cartierul Bucur Obor. Operatiunea a fost una de amploare si minutios pregatita de agentii SSI. Fusesera deconspirati de un subaltern, Stefan Rech, informator al Sigurantei. Alaturi de cei trei, alti 15 membri ai PCdR sunt capturati. Printre ei se gasesc Parscheva Abraham Breiner si Melita Sharff.
POVESTIREA CELOR CAPTURATI. In cursul anului 1941, Iosif Chisinevschi si Teohari Georgescu reusesc sa trimita din arest rapoarte catre Comitet despre prinderea lor. Ei povestesc despre modul in care au fost arestati, despre anchetele de la Siguranta, dar si despre cum s-au purtat ceilalti tovarasi in timpul anchetei. In plus, cei doi trag concluzii ca urmare a caderii lor si dau indicatii comunistilor din libertate despre masurile pe care trebuie sa le ia in urma caderii lor.
Operatiunea de capturare a grupului s-a desfasurat intr-o casa a partidului, ce apartinea verisoarei lui Iosif Chisinevchi, pe nume Thea Lupu. Ea se afla de mai mult timp sub supravegherea agentilor Sigurantei. Thea Lupu fusese arestata din ziua de 23 aprilie, agentii rascolind intreaga casa. Avand informatii precise despre ceea ce avea sa se intample, agentii au ramas pe pozitii in

asteptarea membrilor Secretariatului CC. Prin Thea Lupu s-a reusit capturarea intregului grup. "Am fost arestat...", povesteste Teohari Georgescu la putin timp dupa arestare, "de doi agenti care se aflau in casa. Asupra mea nu s-a gasit nimic. Bani numai 1.000 de lei. 1 (Thea Lupu – n.n.) era deja arestata; la Siguranta am aflat si de ceilalti arestati".
ANCHETA. La Siguranta, Teohari Georgescu a avut surpriza sa constate ca multe dintre actiunile partidului erau cunoscute de autoritati. Intrebarile care i se puneau ii relevau acest fapt. "Prima intrebare care mi s-a pus, spune Georgescu, a fost: «De cand ai venit in tara?»" Era cunoscuta plecarea lui impreuna cu Stefan Foris din 1940 la Moscova; ca si structura de conducere a partidului. "Ca sa ma convinga mai mult", povesteste mai departe Georgescu, "anchetatorul mi-a aratat o schema a organelor de partid in cap cu Secretariatul din care am facut si eu parte". La toate intrebarile liderul PCdR raspunde ca nu are cunostinta despre nimic. Nu la fel fac insa si alti arestati. Paraschiva Breiner si Gavrila Birtas se autodenunta si dau informatii anchetatorilor despre tovarasii lor. In timpul anchetei, cei doi sunt confruntati cu ceilalti arestati, nu fata in fata. Sunt pusi in aceeasi camera, dar stau unul in spatele celuilalt. Unii neaga vehement orice acuzatie, ceilalti dau informatii anchetatorilor si-si incrimineaza tovarasii. I. Chisinevschi si T. Georgescu spun despre lui P. Breiner si G. Birtas ca "s-au purtat mizerabil". Despre Thea Lupu afirma insa ca "s-a purtat ca un erou", pentru faptul ca a refuzat sa colaboreze cu anchetatorii.
INDICATII DIN SPATELE GRATIILOR. Cei doi membri ai Secretariatului CC trag anumite concluzii din arestarea lor. Din inchisoare, T. Georgescu da indicatii despre modul in care membri de partid trebuie sa actioneze, pentru a se evita alte arestari. El este convins de faptul ca Siguranta "si-a pastrat un fir dupa care sa faca mai tarziu noi arestari". De aceea, el indica mai multe masuri: "casele folosite de Secretariat pana la caderea noastra sa nu mai fie folosite; de asemenea, toti oamenii tehnici sa fie scosi din munca; aparatul sa fie desfiintat; Nicolae Dragusin sa ia masuri, a avut legaturi cu Thea Lupu; dupa cele spuse de Gavrila Birtas, i s-a vorbit de un barbat inalt care a fost vazut intrand la el acasa, asa ca Stefan Foris sa fie atent; Petre Gheorghe si Stela Bacalu sa fie scosi din munca, deoarece au fost filati". Stela Bacalu, una dintre membrele partidului avea relatii sus-puse: era amanta fiului generalului Radescu.
REPERCUSIUNI. Iosif Chisinevschi si Teohari Georgescu sunt condamnati la 10 ani de inchisoare. Ei n-au stiut insa cine i-a turnat Sigurantei. Numele denuntatorului, Stefan Rech nu a fost pronuntat cu nici un prilej in decursul anchetei. Nici de catre acuzati, care nu il banuiau, nici de catre anchetatori, care isi protejau sursa de informatii din partid. Singurul asupra caruia incepuse sa planeze o banuiala era Nicu Tudor, care incetase insa din viata. Nici despre Stefan Foris nu le trecuse prin cap, in zisul moment, tovarasilor lui ca ar putea fi colaborator al Sigurantei. Din contra, Georgescu ii atragea atentia lui Foris ca ar putea sa fie si el in pericol de a fi prins. Cu toate acestea, peste numai cativa ani, caderea Secretariatului CC din 1941 va constitui una dintre acuzatiile ce i-au fost aduse lui Foris, inainte de a fi indepartat de la conducerea partidului si apoi eliminat fizic.

CONSPIRATII

In iunie 1944, CC al PCdR ii cere lui Stefan Foris sa completeze un chestionar ce continea mai multe acuzatii la adresa lui. Intre acestea si aceea ca ar fi dat vina pentru caderea membrilor Secretariatului CC pe alti colegi ai lui, Misu (Iosif Chisinevschi) si Marcu (Teohari Georgescu – foto), care nu ar fi fost suficient de vigilenti in activitatea lor. El neaga acest lucru si afirma ca din contra si-a facut autocritica pentru acest eveniment in rezolutia CC din ianuarie 1942. Foris mai sustine ca a "prelucrat" caderea cu activistii de baza ai partidului "intotdeauna obiectiv, principial si personal". "Invatamintele acestei caderi – sustine fostul secretar al PCdR – le-am concretizat in cele patru reguli de baza ale conspiratiei in timp de razboi (controlul dublu al legaturilor, intalniri, sedinte, case)".

POST-MORTEM

In interiorul PCdR exista un serviciu care trebuia sa deconspire informatorii infiltrati in partid.

Acesta nu a functionat insa deloc bine. Un caz este acela al lui Nicu Tudor. Acesta era unul dintre cei mai importanti informatori ai Sigurantei. In 1939 este numit sef al organizatiei din Bucuresti, in locul lui Constantin David, banuit de tovarasii sai ca ar fi informator. In iunie 1940 Tudor inceteaza din viata. Nimeni nu l-a banuit in timpul vietii ca ar fi informator. Dupa decesul sau, Teohari Georgescu remarca coincidenta intre data mortii lui si datele pe care le avea Siguranta. "Din iunie si pana astazi, scrie Georgescu in 1941, se pare ca Siguranta a pierdut sursa de informatii... Dupa toate aparentele, totul apasa asupra lui 4 (Nicu Tudor). Este foarte greu sa arunci o astfel de acuzatie asupra unui om care nu mai exista, insa trebuie sa se faca lumina".

CERTITUDINE
"Siguranta a avut informatii de asa natura ca este imposibil sa le fi furnizat altcineva decat un membru al Secretariatului existent pana in iunie 1940"
Teohari Georgescu, 1941

Petre Gheorghe, Executat pentru sabotaj

CRISTINA ARVATU
Un caz tipic de cadere a unor lideri comunisti este cel al grupului condus de Petre Gheorghe, seful organizatiei PCdR Bucuresti. Grupul pregatea in 1941 un atentat in Dobrogea. Despre plan afla Gestapoul din Bulgaria, care sesizeaza organizatia similara din Romania. Intregul grup este prins, iar posibilii atentatori, executati.

Petre Gheorghe era un comunist de origine bulgara, intrat in PCdR in perioada in care acesta era condus de Boris Stefanov, bulgar si el. In partid avea pseudonimul Iancu. Petre Gheorghe detinea in 1940 functia de sef al organizatiei comuniste din Bucuresti-Ilfov. Pozitia nu il multumea, fapt pentru care cere de doua ori sa intre in Secretariatul Comitetului Central. De fiecare data cererea ii este respinsa. Dupa numirea lui Stefan Foris ca secretar al partidului, Petre Gheorghe intra repede in conflict cu el. Avea o viziune diferita fata de modul in care trebuie luptat cu "inamicul".
DISENSIUNI LA VARF. Dupa declansarea razboiului impotriva URSS si ruperea legaturilor cu Cominternul, in PCdR s-au conturat doua curente. Unul, reprezentat de Foris, care opta pentru o politica prudenta, de supravietuire a partidului si asa atat de decimat. Al doilea grup era condus de Petre Gheorghe, care dorea sa imprime partidului o linie dura, prin organizarea unor miscari de partizani, sabotaje sau asasinarea unor lideri ai regimului antonescian. Petre Gheorghe isi motiva optiunea pe apelurile lansate de postul de radio Romania Libera, care emitea de la Moscova. Conflictul dintre cele doua grupari ia proportii deosebite. Prin schimburi de scrisori, fiecare parte isi apara pozitia. Nu se ajunge la intelegere, motiv pentru care secretarul partidului, Stefan Foris, decide dizolvarea organizatiei Bucuresti-Ilfov. Gheorghe nu recunoaste decizia si hotaraste infiintarea unei organizatii a Partidului Comunist din judetul Ilfov, impotriva deciziei conducerii centrale a partidului. Cei pe care se baza liderul comunist in acel moment erau sora si sotia sa.
FILIERA BULGARA. Paralel cu disputa interna pe care o avea cu Foris, Petre Gheorghe incepe sa-si puna in practica ideile. Prin reteaua pe care o coordona initiaza un plan de organizare a unui sabotaj in Dobrogea. El mai incearca si sa refaca legaturile cu Cominternul, intrerupte dupa declansarea campaniei militare impotriva Uniunii Sovietice. Pentru aceasta ia contact cu retelele comuniste din Bulgaria, cu care avea legaturi stranse. In 1941 trimite un sofer, pe Mihail Bobeica, la granita cu Bulgaria, pentru a lua legatura cu Cominternul. Acesta sta 10 zile la punctul de intalnire fara ca omul de legatura sa se prezinte. Se intoarce in Capitala si face o declaratie scrisa despre esecul misiunii lui, pe care i-o preda unui superior al sau. Acesta este capturat, iar declaratia, pe jumatate arsa, ajunge in mainile autoritatilor. In vara anului 1942 este arestat si Bobeica.
Actiunile personale si cele coordonate de Petre Gheorghe sunt haotice si se desfasoara fara a

respecta regulile minime de conspirativitate, asa cum el insusi recunoaste. Astfel, Gestapoul din Bulgaria afla despre planurile pe care le initiaza pentru organizarea sabotajului din Dobrogea. Datele sunt rapid comunicate omologilor din Romania, care il iau sub o supraveghere stricta.
CADEREA SI EXECUTIA. Capturarea grupului Petre Gheorghe a fost, in aceste conditii, o misiune lesne de indeplinit de Gestapoul din Romania. Este arestat la putin timp dupa ce Mihail Bobeica fusese prins. Liderul organizatiei judetene Ilfov-Bucuresti este condamnat pentru spionaj in favoarea inamicului si, in conformitate cu legile din timp de razboi, este executat. Ocupantii germani au fost cei care au orchestrat intregul scenariu al condamnarii si executiei lui. La finalul razboiului, Stefan Foris a fost acuzat, si in acest caz, ca el ar fi fost vinovat de caderea grupului. Versiunea a fost sustinuta cu patima, in timpul anchetei lui Foris, de sotia si sora lui Petre Gheorghe, Ronea Gheorghiu si Ivanka Rudenko. Adevarul despre caderea lui Petre Gheorghe a fost insa dezvaluit mult mai tarziu, in timpul anchetei desfasurate impotriva lui Lucretiu Patrascanu. In 1968, anchetatorul Victor Vanatoru a dezvaluit cum s-au desfasurat faptele in cazul lui Petre Gheorghe.
MITUL EROULUI PROLETAR. Dupa instalarea regimului comunist, Petre Gheorghe a fost transformat de propaganda oficiala intr-un adevarat erou. Singura realitate a fost executarea lui in timpul razboiului. Restul a fost o plasmuire a regimului, care l-a transformat in "simbol al luptei proletariatului roman impotriva cotropitorilor fascisti", care "si-a jertfit viata, in mod eroic si glorios, pe altarul luptei comuniste a muncitorilor romani".

AUTOCRITICA
La sfarsitul anului 1941 sau inceputul anului urmator, Petre Gheorghe adreseaza CC al PCdR o scrisoare in care prezinta propria versiune referitoare la disensiunile pe care le are cu conducerea partidului. In acest document el isi face si o autocritica in legatura cu "lupta pentru apararea partidului". Pe mai multe pagini scrie despre ce greseli a facut si ce slabiciuni a avut: "Tocmai in timpul razboiului, cand dintr-un moment greutatile au crescut, am slabit lupta pentru rezolvarea problemei caselor (conspirative) – deci, intalniri si discutii pe strazi in plina zi si ore intregi... eu cateodata am fost inconsecvent si atunci cand am incercat sa dau lectii tovarasilor neconspirativi. Ex.: tov. G., neavand casa, imi propune sa ma duc intr-o casa despre care eu mai bine o stiam decat el ca casa nu-i buna. Am acceptat, pe drum insa, judecand mai serios, am oprit masina, m-am dat jos... ne-am plimbat o ora si jumatate pe strada discutand adesea, in gura mare desigur, problemele si munca de partid. In loc sa-l fi lasat sa-si gaseasca casa, asadar procedeul meu n-a fost tocmai just si n-a fost un exemplu bun, caci un conducator trebuie, nu numai prin vorbe, ci si prin fapte concrete, sa lupte inarmarea partidului, pentru apararea sa si a conducatorilor sai. Aceste greseli si slabiciuni ale mele (...) sunt exemple proaste, neserioase, izvorate din conceptia mai sus pomenita. Si eu tocmai prin aceste greseli si slabiciuni si exemple proaste precum cele de mai sus n-am inarmat suficient pe tovii din Comitetul Judetean. Nici discursul lui tov. Stalin – nici nu l-am ascultat, si instructoarea verbal a prelucrat punctele din discursul lui tov. Stalin".

CINE ESTE?
In disputa dintre Stefan Foris si Petre Gheorghe unul dintre punctele conflictuale era acela referitor la cine este inamicul PCdR dupa inceperea razboiului in Est. Linia politica a CC exprimata in primul manifest al partidului identifica inamicii ca fiind "banditii fascisti germani care au aruncat poporul german si alte popoare subjugate de ei in razboi contra URSS... Tradatorul general Antonescu, care sub comanda lui Hitler a aruncat poporul nostru pe furis impotriva poporului sovietic... dusmanul de moarte... sunt stapanii fascisti ai Germaniei fasciste si slugile acestora in tarile cotropite". Petre Gheorghe nu este insa de acord cu linia politica a partidului. Pentru el, inamicul principal al PCdR sunt "burghezimea si mosierimea romana". In consecinta, el isi lanseaza propriul manifest, in care indeamna "masele trudite sa le dea lovitura de moarte" sub lozinca "frontul unic popular al maselor trudite din Bucuresti si Ilfov impotriva burgheziei si mosierimii".

CREZ

"CC al PCR apeleaza la voi, activistii si membrii organizatiei de partid din Capitala, sa demascati pe baza faptelor concrete pe tradatorul Iancu (Stefan Foris – n.r.), care a trecut de partea fascismului german impotriva cauzei sfinte a proletariatului si a poporului roman. (...) Curatiti partidul de gunoiul oportunist-hitlerist, strangeti randurile si formati un zid in jurul CC al partidului nostru, care trebuie sa paseasca in fruntea poporului roman in lupta tuturor popoarelor iubitoare de libertate pentru nimicirea tiraniei hitleriste!"
Petre Gheorghe
decembrie 1941

<u>Ascunzatorile partidului deconspirate</u>

CRISTINA ARVATU

Activistii ilegalisti aveau ca locuri de intalnire si discutii anumite case, numite de ei conspirative. In timpul regimului Antonescu, mai multe dintre aceste locuri de intalnire au fost descoperite de autoritati. Cele mai multe au fost deconspirate de comunistii arestati, in timpul interogatoriilor.

O mansarda, o casa veche mai putin locuita, casa in care locuia o slujnica, un tipograf sau vreun muncitor necalificat puteau fi locurile alese de ilegalistii comunisti ca puncte de intalnire. Proprietatile unora dintre activistii necunoscuti de autoritati erau si ele adrese importante ale partidului, in baza principiului "Totul pentru comunism". Acestea erau denumite de ilegalisti case conspirative. Tot conspirative erau si locurile in care erau amplasate tiparnitele partidului. Acestea nu erau tipografii, in sensul adevarat al cuvantului, ci masini de tiparit, de mici dimensiuni, pentru a putea fi mutate cu usurinta dintr-un loc conspirativ in altul. In primii ani ai celui de-al doilea razboi mondial, mai multe dintre acestea au fost descoperite de autoritati, iar cei care le frecventau au fost anihilati.
NEGLIJENTE FATALE. Lipsa de vigilenta in conspiratiile ilegalistilor provoaca numeroase arestari in randul unor activisti importanti ai partidului. Arestarea unora dintre ei conduce la arestarea altora. Unul dintre aceste cazuri este acela al lui Constantin Parvulescu si al Anutei Toma. Anuta Toma (Grossman), nevasta lui Sorin Toma (aflat in URSS in timpul razboiului), se afla intr-o relatie de dragoste cu Constantin Parvulescu. Relatia nu a durat mult, dupa razboi ea maritandu-se cu Pantelimon Bodnarenko. Intr-o plimbare, cei doi uita un plic cu documente ale partidului intr-un taxi. Acestea sunt gasite de cel care spala masina si le preda Politiei. Informatiile citite aici ii ajuta pe politisti sa il identifice pe un angajat al Institutului Central de Statistica, Mircea Biji. Acesta este arestat si, in timpul interogatoriilor, face numeroase dezvaluiri. In urma acestora se opereaza arestari in randul "celulei de partid de la Universitate", mai multi intelectuali fiind prinsi. Tot Biji ii ajuta pe anchetatori sa identifice casa conspirativa Wexler.
CADERE DUPA CADERE. Casa Wexler era frecventata de mai multi lideri ai PCdR, printre care si Remus Koffler. El paraseste casa cu numai o zi inainte de perchezitia pe care a facut-o Politia, in decembrie 1943. Avusese aici, timp de doua zile, o sedinta cu "tehnicii". Koffler nu a respectat nici el alte reguli ale muncii conspirative: documente de arhiva ale partidului le-a lasat in casa si nu le-a depozitat conform uzantelor partidului. Politia gaseste aceste documente, printre care si protocoalele de colaborare dintre PCdR si Frontul Plugarilor. In consecinta, Petru Groza, presedintele Frontului Plugarilor, este arestat si detinut pentru scurt timp la inchisoarea, celebra la vremea aceea, Malmaison. V
INOVATII NEVINOVATI. Ca de atatea ori in istoria PCdR din ilegalitate, alte personaje decat cele reale sunt acuzate de aceasta cadere. Mircea Biji nu a fost suspectat la momentul acela ca ar fi fost vinovat de deconspirarea casei Wexler. Petru Groza, principala victima a caderii, ii acuza

pe Koffler si pe Stefan Foris de arestarea sa. Pe Koffler, pentru ca era personajul principal care frecventa casa si pentru ca avea un frate care lucra la Serviciul Secret de Informatii, iar pe Stefan Foris, deoarece si el, ca secretar al partidului, cunostea adresa casei la fel de bine. Acuzatia la adresa lui Foris se va adauga multor altora care i s-au adus in 1944, cand a fost indepartat cu violenta din fruntea partidului. Acuzatia principala a fost aceea de informator al Sigurantei.

CAZUL WEIGL

Un alt caz similar casei Wexler este cel al casei conspirative Weigl. Egon si Lili Weigl erau doi dintre putinii activisti comunisti cu preocupari intelectuale: el – psihiatru si ea – profesoara de muzica. Cei doi faceau parte din Comisia Centrala Financiara a partidului, iar casa lor era un loc de intalnire a liderilor ilegalisti. In februarie 1943, femeia de serviciu a familiei, care descoperise activitatile celor doi, ii denunta unui agent al Serviciului Secret de Informatii pe sotii Weigl. Urmeaza, in mod firesc, perchezitia Politiei, care gaseste in poseta lui Lili Weigl (care era atunci si amanta lui Remus Koffler) un buletin informativ al Comitetului Central al PCdR. Activista este arestata, judecata si condamnata la 10 ani de inchisoare corectionala. Casa Weigl a fost si ea abandonata de ilegalisti. Intrata sub supravegherea Politiei, ea nu mai putea fi folosita ca loc de intalnire.

TIPOGRAFII "ARESTATE"

Nu numai case conspirative au fost descoperite de politie in aceasta perioada. Tipografiile comuniste au "cazut" si ele in mainile autoritatilor statului. Cea mai dramatica, pentru comunisti, a fost descoperirea in cursul anului 1940 a doua tipografii ilegale si arestarea tuturor celor care lucrau la tiparirea materialelor partidului. Cel care informase autoritatile era mai vechiul colaborator al Sigurantei Statului, electricianul Nicu Tudor. Acesta, cu putin timp inainte de moartea sa, dezvaluise mai multe adrese secrete ale partidului, printre care si pe cele in care se aflau tiparnitele. Ca urmare, politia organizeaza o descindere in forta la locurile indicate de Nicu Tudor. Tipografiile sunt scoase din uzul Partidului Comunist din Romania si sunt arestati toti cei care lucrau la ele. Grupul comunistilor care lucra la tiparirea fituicilor comuniste era condus de Eugen Muller, un activist important al partidului. Muller fusese insarcinat de condcerea Partidului Comunist din Romania cu pastrarea arhivei partidului, dupa moartea lui Bela Breiner. Dupa arestare, Eugen Muller accepta sa colaboreze cu Siguranta, devenind si el informator. Mai mult, el preda Sigurantei intreaga arhiva a partidului, care se afla in posesia lui.

GRESELI

"Tocmai in toiul razboiului... am slabit lupta pentru rezolvarea problemei caselor (conspirative) – deci intalniri si discutii pe strada, in plina zi, si ore intregi"
Petre Gheorghe

<u>Editorial: Gogu – patronul artelor</u>

LAVINIA BETEA

Pentru viitorul unui comunist, "atitudinea fata de Uniunea Sovietica" putea fi fatala. Ori aducatoare de nenoroc pentru ca intr-un alt timp "greselile trecutului" sa fie considerate fapte eroice.
Prea putini dintre comunistii romani intrasera insa in anii ilegalitatii in contact direct cu realitatile sovietice. Cazul dezamagitului Panait Istrati este de notorietate mondiala. Ce gandeau alti intelectuali de stanga putem afla datorita jurnalelor scrise in epoca de Mihail Sebastian si Miron Radu Parashivescu. Amandoi tineri scriitori fara alt "capital" decat talentul, cautand cai de obturare ale ierarhiei sociale, intepenita de secole cu structuri pronuntat medievale. "Mai mult

decat pentru chirie si o masa modesta, nu vad de unde-as putea avea bani" – suspina poetul Miron Radu Parashivescu, traitor din leafa de functionar la Institutul de Conjunctura Economica si gazetarie, in 1940. In consecinta: "Ada-l, Istorie, mai repede pe Stalin, cu ostile lui needucate! E singura nadejde!".
Fara putinta de tagada stim astazi ca legaturile PCdR cu Moscova au fost, incepand din primavara lui 1941, intrerupte pe tot parcursul razboiului. Situatia era de o enorma dificultate pentru comunistii dintr-o tara aflata in razboi tocmai cu Uniunea Sovietica. Mai amenintati erau cei de etnie evreiasca. Iar cei mobilizati se aflau in neputinta de a executa simultan indatoririle de ostean roman si pe cele de "soldat al revolutiei comuniste".
Asemenea dileme si consecintele lor sunt ilustrate de cazul lui Gogu Radulescu, "patronul" elitei culturale din ultimul deceniu al "epocii Ceausescu".
Gogu Radulescu (1914-1991) a avut ca parinti un lautar tigan si o rusoaica, cu care tatal sau s-a insotit pe cand canta la Sankt Petersburg. In 1937 era unul dintre putinii absolventi bucuresteni de studii superioare economice de "joasa extractie sociala". Convingerile si legaturile politice de stanga au condus la numirea sa ca presedinte pe tara al Frontului Studentesc Democrat, organizatie paravan a PCdR interzis. Referent la Institutul de Statistica, a fost mobilizat in mai 1941. Mai iniante de aceasta se logodise insa cu o tanara comunista evreica, Dorina Rudisch. In vara lui 1940, dupa anexarea Basarabiei si Bucovinei de Nord, de teama de a nu fi arestata, dupa planul stabilit cu logodnicul sau, Dorina Rudisch a emigrat la Chisinau.
In noaptea de 21 iunie 1941, cand armatele germano-romane au invadat Uniunea Sovietica, aidoma tuturor ofiterilor din zona, Gogu Radulescu a primit ordinul de pregatire a trupelor pentru atac. Comunist fiind, cum il putea indeplini fara sa tradeze "cauza revolutionara"? Astfel ca Gogu a hotarat sa treaca de cealalta parte a Prutului ca sa-i previna pe sovietici de urmari. Sa se pregateasca in putinele ceasuri ce le mai aveau la dispozitie, pentru a nu fi luati prin surprindere. O fapta eroica, in raport cu momentul, tanarul ofiter riscand sa fie impuscat fie de granicerii romani, fie de sovietici.
Nu astfel li s-a parut si autoritatilor sovietice in fata carora a ajuns. Stirea adusa de ofiterul roman li s-a parut a fi o "provocare". Iar mesagerul, un spion, drept care a fost imediat arestat. In invalmaseala provocata de invazia trupelor germane si romanesti, nimeni nu s-a mai ocupat pe moment de dezertor. Dupa cateva zile, in loc sa fie eliberat cu scuze, a fost trimis in spatele frontului. Cu aceeasi eticheta de spion. Vreme de trei ani, Gogu Radulescu a trait in diverse lagare sovietice impreuna cu "dusmani ai poporului" din acea vreme. Logodnica sa pribegise, la randu-i, de la Chisinau pana la Alma-Ata. Cand s-a organizat "Divizia Tudor Vladimirescu", Gogu Radulescu a intrat in ea, intorcandu-se in tara cu "armata eliberatoare".
In tara, pana in 1952, Gogu Radulescu a ocupat inalte functii ministeriale. Avea "o infatisare stranie, arata ca un han tatar" si "o ironie muscatoare" de care lumea se temea, il descrie in amintirile sale Egon Balas, alt fost ilegalist. "Spatele asigurat" si-l datora – scrie Balas – faptului ca "toata lumea stia ca in timpul razboiului fusese in Uniunea Sovietica si ca era in relatii bune cu mai multe personalitati sovietice aflate pe atunci la Bucuresti".
Acestea erau aparentele puterii sale. Serviciile speciale sovietice, care in timpul vietii lui Stalin le coordonau pe cele romanesti, ii dadeau insa alte semnificatii. Dupa declansarea proceselor staliniste postbelice, ca si alti comunisti cu "situatia neclara" in raport cu atitudinea fata de Uniunea Sovietica, Gogu Radulescu a fost exclus in 1952 din partid si anchetat o vreme in stare de arest, in "cazul Vasile Luca". Abia dupa celebrul raport al lui Hrusciov din 1956 a fost reprimit in partid si repus in functii.
In plin "comunism national", Gogu Radulescu dobandeste iarasi o misterioasa notorietate. Reprezinta acum "intelectualul comunist nationalist" care a avut de suferit din partea sovieticilor si, totodata, din partea lui Gheorghiu-Dej.
Membru al CPEx din 1974 si pana la faimoasa sedinta din 22 decembrie 1989, lui Gogu Radulescu i se permitea si privilegiul unei "curti" de literati si artisti. A fi invitat la petrecerile din casele sale de vacanta din Comana si Neptun insemna un salt (ori cel putin o confirmare) in

ierarhia valorilor nationale. Iar el a fost rasplatit de oaspetii neinitiati in tainele interpretarilor biografiei sale cu reputatia (inca vie!) de "activist luminat", protector al scriitorilor, eseistilor, cantaretilor si actorilor.

Viata partidului comunist in vreme de razboi

PAULA MIHAILOV

In ciuda tuturor problemelor de organizare si de comunicare cauzate de razboi, aproape toti comunistii romani supravietuiesc. Ce-i drept, in tabere diferite: unii zbatandu-se la Bucuresti in clandestinitate, altii in inchisori, altii in Moscova pustiita de razboi. Miezul nucleului din URSS il formau Ana Pauker si Vasile Luca.

In timpul celui de-al doilea razboi mondial, micul si ravasitul Partid Comunist din Romania s-a aflat, ca in mai toata existenta sa, in ingrata pozitie de a milita pentru o cauza ce contravenea politicii externe nationale: sustinerea Moscovei, care rapise cele doua provincii romanesti – Basarabia si Bucovina.
FUGARI. Cum in tara dictatura carlista a fost inlocuita cu o alta, cea antonesciana, cu nimic mai indulgenta cu comunistii, dovada fiind raidurile Sigurantei, care se inmulteau o data cu cresterea numarului de "turnatori" din interiorul PCdR, o buna parte dintre comunisti a decis sa fuga peste hotare. Pentru toti – fie ca ajunsesera dupa voluntariatul de pe frontul razboiului civil din Spania, fie ca au reusit miraculos sau cu ajutor de la tovarasii lor din partid sa evadeze din inchisori – finisul calatoriei era taramul fagaduintei sovietice.
GRUPUL DE LA MOSCOVA. Cine erau comunistii romani de sub zidurile Kremlinului? Numele cel mai des intalnite in documentele ce descriu activitatea PCdR din URSS erau cel al Anei Pauker si cel al lui Vasile Luca. Ei formau practic conducerea externa, neoficiala. Preferata si respectata ca o ilegalista cu state vechi atat in Romania, cat si in URSS, Ana Pauker, la revenirea sa la Moscova in 1941, si-a luat un ajutor in persoana lui Luka Laszlo (Vasile Luca). Pecetea muncii lor partinice au purtat-o emisiunile propagandistice de la Radio "Romania libera", articolele ziarului Graiul liber, Institutul nr. 205, diviziile de voluntari "Tudor Vladimirescu" si "Horia, Closca si Crisan".
Din punct de vedere institutional, grupul de la Moscova al comunistilor romani se organizeaza tot la initiativa Anei Pauker. In februarie 1944, cu cateva luni inaintea preluarii puterii in Romania cu "ajutorul" Armatei Rosii "eliberatoare", Ana Pauker, Vasile Luca si Manole Manole scriu conducerii PCUS solicitand permisiunea sa infiinteze in URSS Biroul PCR din strainatate, condus evident de cei trei. Motivatia solicitarii era "cresterea volumului de munca pe linie de partid".
Dar, pe langa activistii deja amintiti, mai lucrau, in special in jurul sectiei romane de radio, vechii ilegalisti Constantin Doncea, Dumitru Petrescu, Leonte Rautu, Leonte Tesmentki (Tismaneanu). "Decesul" Internationalei a III-a, decis in 1943 de Stalin insusi, nu a impiedicat grupul moscovit sa-si continue activitatea ca si cum organizatia suprastatala a Cominternului nu ar fi suferit nici o modificare.
S-A PIERDUT "CANALUL". Cea mai mare problema a PCdR in ansamblul sau, in perioada razboiului si a dizolvarii Cominternului, a fost comunicarea. Cei aflati in organele de conducere PCdR din tara, dependenti de ordinele Internationalei, au constatat, mai ales dupa ocuparea Basarabiei si Bucovinei de catre trupele sovietice, ca nu mai pot comunica direct cu conducerea lor superioara de la Moscova. Starea de confuzie instalata s-a agravat o data cu stabilirea liniilor frontului rusesc, ce au facut practic imposibila continuarea relatiei PCdR – Comintern, lucru ce echivala cu o sinucidere pentru orice partid comunist.
Practic, dupa 1941, dupa cum se exprima secretarul general al Partidului din acea vreme, Stefan

Foris, "a cazut canalul", referindu-se bineinteles la relatia de comunicare cu URSS. O alta marturie a imposibilitatii subordonarii directe a PCdR Moscovei sta si declaratia Anei Pauker in ancheta din 1956. In fata ofiterilor de Securitate, fosta reprezentanta a partidului comunist la Internationala a declarat ca Ghiorghi Dimitrov ar fi insistat ca ea sa plece in Romania sa preia conducerea Partidului Comunist, deoarece este singurul comunist pe care ei il cunosteau si in care aveau incredere. Ana il citeaza pe Dimitrov cu fraza: "Noi nu mai stim ce se intampla in Romania de vreo patru, cinci ani".
Straniu, sau poate nu, este faptul ca, desi declarau ca nu cunosc situatia comunistilor din Romania, sovieticii reusesc (ce-i drept cu ajutorul tancurilor Armatei Rosii) sa-i impuna in foarte scurta vreme la putere. Pe care au pastrat-o jumatate de veac.

IMPARTITI PE CATEGORII
In jurul Cominternului roiau mai multe sectii ale partidelor comuniste acolite. Nu lipseau nici reprezentantii PCdR. Ei au ajuns acolo in imprejurari diferite. Unii plecasera pentru a capata invatatura "inalta" de partid la scolile de cadre, altii au fost racolati de serviciile speciale. O alta categorie, formata din fostii voluntari spanioli, internati in lagarele franceze, au fost eliberati din ordinul Moscovei si adusi pe pamant rusesc (1939-1940), unde au ramas sa serveasca "nobilelor" cauze ale proletariatului. Lucru, de altfel, imposibil de realizat in Romania, unde Partidul Comunist fusese declarat ilegal inca din 1924.

LAUDE
"Cu mandrie va aducem la cunostinta, desi toti am trecut si trecem prin momente grele, ca nici unul dintre noi n-a fost clatinat din hotararea sa de a continua lupta pentru care ne-au trimis in Spania popoarele noastre"
grup de voluntari comunisti martie 1939

<u>Recrutare de prizonieri</u>

PAULA MIHAILOV

Dupa traditia instituita de Comintern inca din 1924, Partidul Comunist din Romania a fost condus de cel putin doua centre: unul la Bucuresti si celalalt la Moscova. La finalul razboiului, "grupul moscovit", ce parea privilegiat, nu a reusit acapararea puterii in fata "comunistilor nationali".

In procesul-verbal din 3 mai 1941, reprezentantul autoritatilor granicerești ale URSS si presedintele comisiei de repatriere de la Ungheni, din partea guvernului roman, consemneaza schimbul a doi prizonieri politici: Anei Pauker guvernul roman i-a permis sa plece la Moscova in schimbul revenirii in tara a lui Mos Ion Codreanu, vechi fruntas in Consiliul National Roman din Bucovina.
REVENIREA LA ORDIN. Nu era pentru prima data cand Ana Pauker calca pe teritoriu sovietic. Si ca dovada a notorietatii de care se bucura in randul cominternistilor, ea a fost ceruta de catre mai-marii Sovietelor. Dar Ana Pauker revenea acum cu stigmatul de a fi sotia lui Marcel Pauker, "deviatorul de dreapta, dusmanul poporului", executat in 1937. In acelasi timp, venea dupa o perioada de cinci ani de puscarie, rastimp in care acumulase lacune in ceea ce privea activitatea partidului in tara si la Moscova.
Primirea de care are parte in capitala URSS intrece insa orice asteptari: se organizeaza o receptie in cinstea ei si totodata este numita reprezentantul Partidului Comunist din Romania la Comintern. Dar cum distractia era un moft burghez, Ana Pauker intra repede in "painea" muncii de partid. Il atrage de partea sa pe Vasile Luca. Mai tarziu, dvoika (duet, lb. rusa) se transforma in

troika, celor doi alaturandu-li-se si Manole H. Manole, un comunist mai putin cunoscut, a carui fidelitate conta mai mult decat faima.

MUNCA DE PARTID. Deoarece Cominternul cu doar un an inainte il impusese pe Foris in fruntea PCdR, "moscovitii" pareau a fi in afara realitatii romanesti. In fapt, toate actiunile pe care le-au intreprins la Moscova sub obladuirea Anei Pauker au vizat propaganda ideii comunismului invingator: emisiunile sectiei romane de la Radio Moscova – "Romania Libera", activitatea de la Institutul nr. 205 – structura "reciclata" din ramasitele Cominternului, precum si racolarea de voluntari pentru diviziile de romani care urmau sa lupte alaturi de Armata sovietica.

PRIZONIERII ROMANI LA LUPTA. Razboiul era o preocupare constanta si de neevitat, in orice colt al lumii. La Moscova, Ana Pauker si Vasile Luca descopera o resursa pentru mesajele lor de propaganda in lagarele cu prizonieri romani. In septembrie 1943, la Krasnogorsk organizeaza chiar un Congres al prizonierilor de razboi romani. Mesajul lor era simplu: daca veti lupta alaturi de Armata Rosie, veti deveni liberi. Desi misiunea Anei Pauker, ca si a altor reprezentanti ai partidelor comuniste, fusese aprobata de Stalin, jocul de-a democratia si initiativa sta pana la capat. Astfel, prea-supusa Kremlinului Ana Pauker ii trimite lui Stalin o scrisoare, prin care ii cerea permisiunea sa organizeze o divizie romaneasca, ce avea ca scop lupta impotriva Axei. Odata primit acceptul (2 noimebrie 1943), la 15 noiembrie ia fiinta Divizia "Tudor Vladimirescu" (denumirea i-a fost data de insasi Pauker), cu 9.000 de oameni si Ana Pauker in functia de comisar politic.

Demersul Anei Pauker nu ar fi avut succes daca o parte din ofiterii internati in lagar nu ar fi acceptat sa preia comanda Diviziei. Primii trei care au pus bazele Diviziei "Tudor Vladimirescu" au fost colonelul Mihai Maltopol (participant la luptele din nordul Moldovei, de partea Armatei Rosii), locotenent-colonelul Nicolae Cambrea (comandantul Diviziei "Tudor Vladimirescu" in perioada noiembrie 1943 – octombrie 1944, ranit in luptele pentru recucerirea Transilvaniei, inaintat la gradul de general maior) si colonelul Iacob Tech (a condus Divizia in perioada ianuarie – martie 1945, in timpul luptelor pentru eliberarea Cehoslovaciei, numit ulterior sef al Marelui Stat Major al Armatei romane).

VERSIUNEA LUI LUCA. Iata ce declara Vasile Luca in fata anchetatorilor Securitatii, la 12 martie 1954: "In timpul razboiului, m-am intalnit cu Ana Pauker la Moscova si atunci – primavara lui 1943 – am inceput colaborarea cu dansa pentru prima data. Eu am venit la Moscova de pe front si am fost trimis la Academia Militara. Ana Pauker lucra atunci la sectia romana a unui institut care se ocupa cu problemele reeducarii prizonierilor si, afara de aceasta, conducea Radio Romania Libera. Dupa sosirea mea de pe front, am cautat-o pe Ana Pauker la Moscova si, stand de vorba cu dansa, mi-am exprimat dorinta sa fiu repartizat pentru munca cu prizonierii ori sa merg inapoi pe front in sectorul romanesc. Ana mi-a propus sa viu la Institutul unde lucreaza ea. Am obtinut aprobarea cuvenita de la Directia Politica a Armatei si astfel am trecut la sectia romana a Institutului, care se ocupa de munca cu prizonierii. Ana Pauker fiind seful acestei sectii, am inceput colaborarea cu ea. (...)

Am discutat cu ea despre cadrele ce trebuie repartizate la diferite munci de raspundere in lagarele de prizonieri romani si Diviziile «Tudor Vladimirescu» si «Horia, Closca si Crisan», problema muncii cu prizonierii si perspectivele politice din tara dupa eliberare, rolul care ne revine dupa reintoarcerea noastra in tara si am elaborat impreuna cu ea platforma politica pe baza careia vom crea Frontul National Democrat. (...)

In aceasta perioada, adica in anul 1943-1944, eu am considerat ca lui Ana Pauker ii revine rolul sa devina secretar general al partidului, astfel ca influenta pe care dansa a exercitat-o asupra mea a fost intarita si de acest considerent. (...)"

ACUZATII. Deoarece declaratia este data in conditiile in care Ana Pauker cazuse in dizgratie, iar Vasile Luca trebuia sa-si faca autocritica, amintirile sale sunt foarte critice: "Am aratat si in alte declaratii, scrie el, ca Ana Pauker nu a mers pe o linie consecvent revolutionara si nu a vazut perspectivele de transformare rapida a revolutiei burghezo-democratice in revolutie socialista. In timpul emigratiei ea s-a inconjurat de o serie de elemente mic-burgheze evreiesti, fiind inca de

atunci pornita in contra unor elemente romanesti din emigratie: Doncea, Petrescu s.a. (...) Am sprijinit si sustinut pe Ana Pauker in toate problemele politice si ideologice pe care le-am aratat in declaratiile mele anterioare, precum si prin faptul ca am sustinut si sprijinit actiunile ei de a acapara conducerea Partidului".
COMPLETARI. Vasile Luca ajunsese insa in URSS in 1940, dupa ce fusese eliberat de soldatii sovietici care ocupasera Basarabia din inchisoarea de la Cernauti. Va deveni curand deputat in Sovietul Suprem al Ucrainei, dupa care pleaca la Moscova. Acolo va trece ca unul dintre cei mai importanti romani din emigratie, datorita colaborarii cu Ana Pauker. Totodata, Luca a colaborat cu serviciile speciale sovietice, in care s-a inscris si pe care le-a slujit cu mare folos in perioada instaurarii regimului comunist in Romania.

FIDELITATE
Motivul pentru care Ana Pauker a fost ceruta de guvernul sovietic printr-un schimb de prizonieri era acela ca la Moscova eficienta, fidelitatea si disciplina sa erau cunoscute. Ea mai lucrase ca si consilier in cadrul Secretariatului latin al Cominternului (aprilie – septembrie 1930), instructor special organizatoric al Comitetului Executiv al Cominternului, a functionat si pe langa Cartierul General al Cominternului la Moscova (1932 – martie 1934). Revine in Romania in martie 1934, iar in 1936 este arestata pentru "tulburarea linistii publice" si condamnata la 10 ani de inchisoare. Timp in care a cunoscut conditiile de detentie din inchisorile Vacaresti, Dumbraveni, Ramnicu Sarat, Caransebes.

RECOMANDARI
In campania ei de racolare a voluntarilor pentru "diviziile antifasciste", Pauker a avut si ajutoare. Unul dintre binevoitori, numitul "Stancu" (neidentificat), ii scrie Anei Pauker despre doi prizonieri din URSS – Boncia Gheorghe (invatator, ranit la ochiul stang) si Carlig Iustin (taran din Transilvania, care conducea un colhoz in URSS) ca fiind foarte potriviti pentru a fi inrolati in Divizia "Tudor Vladimirescu": "Amandoi acesti prizonieri sunt foarte avansati din punct de vedere politic, sunt buni agitatori si au fost tot timpul sufletul miscarilor antifasciste. Au invatat foarte mult din teoria marxista de o explica si altora. (...) Dupa mine, ar trebui luati pentru munca culturala in Divizie".

I*n campania ei de racolare a voluntarilor pentru "diviziile antifasciste", Pauker a avut si ajutoare. Unul dintre binevoitori, numitul "Stancu" (neidentificat), ii scrie Anei Pauker despre doi prizonieri din URSS – Boncia Gheorghe (invatator, ranit la ochiul stang) si Carlig Iustin (taran din Transilvania, care conducea un colhoz in URSS) ca fiind foarte potriviti pentru a fi inrolati in Divizia "Tudor Vladimirescu": "Amandoi acesti prizonieri sunt foarte avansati din punct de vedere politic, sunt buni agitatori si au fost tot timpul sufletul miscarilor antifasciste. Au invatat foarte mult din teoria marxista de o explica si altora. (...) Dupa mine, ar trebui luati pentru munca culturala in Divizie".*

Aici, Radio Moscova!

PAULA MIHAILOV

Aparitia mijloacelor de informare in masa a servit dintotdeauna cauzelor regimurilor totalitare cu succes. Cu ajutorul lor, dictatorii puteau fi auziti sau vazuti de catre supusii lor, astfel crescandu-le puterea. Acesta a fost si motivul pentru care la Radio Moscova functiona o sectie in limba romana, al carei unic scop era propaganda.

Activitatea gruparii comunistilor romani din capitala URSS, condusa cu mana de fier de catre

Ana Pauker, s-a desfasurat in special in jurul redactiei romane de la Radio Moscova – "Romania libera", cu sediul la Ufa. Insarcinata printre altele sa se ocupe si de aceasta sectie, Ana Pauker a condus-o timp de un an, imediat dupa ce a fost readusa in URSS printr-un schimb de prizonieri. Se pare, conform marturisirilor fostei sale secretare – Natalia Scurtu – ca rastimpul petrecut in Asia sovietica a fost marcat de lipsurile si de grijile de zi cu zi. Incercata comunista le aparea celor apropiati ca un personaj "apatic si mohorat".
MANIPULATORII. Sarcina ei si a redactorilor era aceea de a face propaganda statului sovietic si conducatorului sau. Reportajele si materialele realizate in sectia romana erau de fapt compilatii ale articolelor aparute in presa comunista clandestina din Romania. Derularea razboiului si desele arestari ale comunistilor din tara ingreunau tot mai mult activitatea redactorilor.
Dar Ana Pauker era un activist de partid mult prea valoros pentru a lupta pe un singur front. De aceea, ea este trimisa ca si instructor politic al Cominternului. Apoi o gasim printre prizonierii romani de pe teritoriul URSS, convingandu-i sa se inroleze in divizii "antifasciste", care vor lupta alaturi de Armata Rosie.
EMISIUNI SUPERIOARE POLITICESTE. Parasind redactia de radio, Ana Pauker observa insa ca activitatea de acolo lasa de dorit. Inlocuitorul ei, rusul "Spiru" (istoricii nu au reusit sa identifice persoana din spatele numelui conspirativ), creeaza tensiuni in randul tovarasilor ei. Informatia o primeste in 23 ianuarie 1942, de la Constantin Doncea, care ii scrie o scrisoare cu privire la imbunatatirea activitatii redactionale a sectiei romane de la Radio Moscova. El isi exprima nemultumirea fata de conducatorul sectiei romane, asa-numitul "Spiru", deoarece "acesta nu cunoaste limba romana, fapt care face ca emisiunile, din punct de vedere al limbii, sa sufere mult si asta naste discutii. El nu se pricepe sa organizeze emisiuni pentru a fi superioare politiceste si din punct de vedere calitativ".
Propune, totodata, ca "Spiru" sa fie inlocuit cu "Dinu" (numele conspirativ al lui Alexandru Farcas), pe motiv ca "acesta cunoaste limba romana, este un bun organizator, este un redactor priceput si cu experienta. Mai mult, din punct de vedere politic, "Dinu" ii este superior lui "Spiru" (...) Aducerea lui "Dinu" la conducerea sectiei "ar impune o atmosfera partinica sanatoasa in redactia romana, nu ca aceea de acum".
Doncea mai semnaleaza o problema la nivelul speakerilor, sugerand ca trebuie "inlaturat de la microfon Tisminienschi (Leon Tismenitki/ Tismaneanu), deoarece el nu este un bun dictor (speaker), in schimb este un bun traducator si poate sa-si continue munca pe aceasta linie.
INUTIL. Activitatea Radioului "Romania libera" era un paravan pentru activitatea comunistilor romani pe teritoriu sovietic. Cei din tara nu aveau acces la informatiile transmise de colegii lor, in consecinta utilitatea postului "Romania libera" parea una fara legatura cu scopul final al PCdR – preluarea puterii in Romania. De altfel, cum cursul razboiului in prima perioada nu oferea prea multe sperante sovieticilor, nici problema partidelor comuniste in Europa de Est nu putea fi pusa.

UNDE OFICIALE

Pentru vremea sa, radioul Cominternului a fost unul dintre cele mai performante, din punct de vedere tehnic. Infiintat din 1922, deja in 1930 avea cel mai bine organizat sistem de transmisiuni. Intre 1937 si 1940 s-au intreprins mai multe cercetari de specialitate de catre oameni de stiinta sovietici, astfel incat capacitatea tuturor posturilor sa creasca si influenta ideilor propagate prin intermediul emisiunilor sale sa se mareasca. Pe langa statia cea mai puternica de la Leningrad (Sankt Petersburg), au mai fost puse in functiune statiile de la Novosibirsk, Krasnoiarsk, Kuibasev si Moscova. Un alt punct de interes al radioului oficial din URSS a fost deschiderea mai multor redactii in limbi straine. Stalin era interesat ca acolitii sai din blocul sovietic sa fie informati la zi despre "marile realizari ale URSS" si astfel sa-i mentina in sfera sa de influenta. Sectia denumita "Romania libera" era organizata si coordonata de comunistii romani aflati in exil pe teritoriul sovietic.

UN NOU FRONT ANTINATIONAL

In afara de munca de redactori, Ana Pauker, Vasile Luca si Manole H. Manole, contand pe victoria previzibila a Armatei Rosii, preiau initiativa organizarii ofensivei contra Germaniei, in numele miscarii romanesti. Sub semnatura Biroului Partidului Comunist din Romania din Strainatate, ei trimit la inceputul lui 1944 fostului secretar al Cominternului – Ghiorghi Dimitrov si lui Dmitri Manuilski o scrisoare prin care solicita permisiunea pentru constituirea pe teritoriul URSS a Comitetului miscarii romanesti antigermane "Frontul Natiunii". Cei trei isi motiveaza cererea prin demonstrarea utilitatii acestui front in ajutorarea trupelor sovietice. La randul lor, cei doi functionari cominternisti transmit cererea organelor superioare de partid si de stat, cerand aprobarea solicitarii romanilor: "Apreciind aceasta propunere drept oportuna, se spune in recomandarea lor, deoarece in forma sa discreta ea abate suspiciunea aliatilor nostri, potrivit careia URSS creeaza, prin actiuni unilaterale, viitorul guvern al Romaniei, noi cerem sa se satisfaca demersul Tovarasilor Pauker, Luca si Manole si sa se permanentizeze pe teritoriul URSS a Comitetului miscarii romanesti antigermane "Frontul National".

"Ana Pauker"
"Curajul tau, / o, Sora Ana Pauker Va inspira norodul / pretutindeni / In casute tainice si oarbe / Tu esti lumina primaverii / Brava esti; precum / tu ai condus / Norodul pe strazi / in lupta cu Ciocoi / Cu fruntea-n sus, / cu capul ridicat / Asa te vreau pictata / pe lista de Eroi / Cu dalta mea, / eu voi ciopli portretul tau / Pe varful culminant al unei stanci, un cantec / in simple cuvinte, / taranesti, de stire eu voi da / Intregii lumi de tine, / brav erou!"
N. Albu, 1937

CRITICAT
"Este unul dintre aceia care au incercat sa se evidentieze. Un om masiv. Putin sau foarte putin inteligent. Cu idei preconcepute. Cu un singur scop, acela de a produce tulburari, oricand si oriunde. Doncea este o nenorocire, un dezastru. Fara nici un fel de inteligenta sau talent, Doncea s-a impus in conducere in mod brutal, adus desigur si de alte interese. (…) Prin urmare, Doncea, in toate ocaziunile, unelteste contra sigurantei statului"
Comisar regal Romulus Hotineanu, 1933

<u>Figuri moscovite ale comunistilor romani</u>

PAULA MIHAILOV

In Romania, Stefan Foris conducea din subteran PCdR, incepand cu decembrie 1940. Dupa intreruperea legaturilor cu Moscova si desfiintarea Internationalei a III-a (1943), "rezerva" de comunisti romani care a scapat de gloantele marii terori sau de inchisorile anticomuniste s-a regrupat in patria sovietelor.

"Grupul de la Moscova", cum au fost numiti generic toti comunistii romani care s-au retras in patria Sovietelor pentru implinirea visului internationalist, s-a conturat in jurul unui singur personaj – Ana Pauker si al unei institutii – Radio "Romania Libera". Fiecare dintre ei, Valter Roman, Leonte Rautu, Constantin Doncea, Dumitru Petrescu, Manole H. Manole, Petre Borila, Leonte Tismenitki, a urmat cai diferite in viata, scopul comun insa ramanand acelasi: servirea ideilor comuniste si cultul lui Stalin.
"NOROCOSI". Ei pot fi considerati si norocosii care au ajuns in URSS dupa ce epoca marii terori trecuse, spre deosebire de multi dintre tovarasii din generatia lor care au gasit plutoanele mortii acolo unde au cautat salvarea. Comunisti vechi in PCdR, ilegalisti care au facut si inchisoare din cauza credintei lor oarbe in idealurile comuniste, ei au preferat sa fuga din Romania. Cei mai multi s-au inrolat pe frontul razboiului civil din Spania, altii au lucrat pe la diferite sectii

internationale ale Cominternului, o alta parte a scapat de teroare infundand temnitele romanesti. La Moscova au asteptat, au sperat si au luptat ca Partidul Comunist al Uniunii Sovietice si bratul sau – Armata Rosie – sa scoata Partidul Comunist din Romania in legalitate si sa-l aduca la conducerea tarii. Cand acest lucru s-a intamplat dupa 23 august 1944, cei mai multi s-au intors in tara natala pozand in eroi victoriosi, o data cu diviziile declarate "antifasciste", organizate si indoctrinate dupa model sovietic la infiintarea carora au pus si ei umarul.
"MOSCOVITII". Cine erau totusi cei care formau "grupul moscovit"? Nucleul dur l-au format Ana Pauker, Vasile Luca si Manole H. Manole. Ceilalti pot fi astfel descrisi in scurte fise biografice, al caror subiect este strict activitatea lor de la Moscova.
CONSTANTIN DONCEA. Tovarasii sai l-au descris ca pe un individ "indisciplinat, care se manifesta ca un om primitiv, agramat, dar destul de curajos". In Romania, arestat si inchis dupa grevele de la Grivita, impreuna cu Dumitru Petrescu si Gheorghe Vasilichi, reuseste sa evadeze (se pare ca in spatele organizarii actiunii au stat Marcel Pauker si Gheorghe Stoica, alias Moscu Kuhn) in mod spectaculos din inchisoarea de la Craiova (ianuarie 1935). Din iunie acelasi an, se stabileste in URSS. Invata doi ani si jumatate la Scoala Leninista de cadre, timp in care se familiarizeaza si cu limba rusa. Era nascut in 1904, in comuna Cocu din judetul Arges. Dupa absolvirea a cinci clase primare, se califica in meseria de turnator. In 1937, un ziar din Odessa scrie despre el ca ar fi incercat sa fuga peste granita si este impuscat de graniceri. De fapt, Doncea fusese trimis pe frontul din Spania. Notorietatea de care se bucura il face un individ interesant pentru politia politica sovietica, NKVD, al carei agent devine. La vremea aceea, Ghiorghi Dimitrov il considera cel mai important dintre romanii aflati in emigratie in URSS. Cu toate acestea, la venirea Anei Pauker la Moscova, ea il prefera pe Vasile Luca in rolul de colaborator al sau, ceea ce va sta la baza unui indelungat conflict cu Doncea. In 1944 este parasutat in Romania, fara sa reuseasca insa sa intre in legatura cu conducerea PCdR.
DUMITRU PETRESCU. Nascut in Bucuresti, la 10 mai 1906, devine membru de partid in 1932. Arestat si intemnitat pentru participare la grevele de la Grivita, evadeaza si emigreaza, activand in Cehoslovacia, apoi in URSS. Aici urmeaza timp de trei ani Scoala Superioara Internationala Leninista (1935 – 1938). Spre deosebire de Doncea, era mai ponderat, mai inteligent si mai serios. Va lucra alaturi de Boris Stefanov, amandoi facand parte din conducerea Editurii pentru limbi straine. La Comandamentul Diviziei "Tudor Vladimirescu" a activat ca sef al Sectiei Educatie si Cultura (cu grad de maior), apoi ca loctiitor politic al Diviziei "Horia, Closca si Crisan", cu grad de locotenent-colonel. Dupa intoarcerea in tara in contingentele Diviziei "Tudor Vladimirescu", a fost ridicat la gradul de general.
VALTER ROMAN (ERNST NEULANDER). Nascut in 1913, la Oradea, de profesie inginer electrotehnic, unul dintre putinii intelectuali ai Partidului Comunist Roman. Membru a patru formatiuni politice comuniste de-a lungul carierei sale, ca fost un adevarat internationalist: PC Cehoslovac, PC Francez, Spaniol si Roman. Voluntar in Brigazile Internationale din Spania, este ranit de doua ori si se intoarce alaturi de brigadisti in URSS. Aici lucreaza la Fabrica de avioane din Kalinin (octombrie 1938 – 1941), la una dintre sectiile Cominternului, apoi la Institutul pentru Cercetari Stiintifice (1941 – 1945). A revenit in Romania cu Divizia "Horia, Closca si Crisan".
LEONTE RAUTU (LEV OIGHENSTEIN). A vazut lumina zilei la Falticeni, in 1910. Din 1931 devine membru de partid. In URSS lucreaza mai intai ca secretar de redactie la gazeta "Pamant sovietic" din Balti (R.S.S. Moldoveneasca), apoi a trecut la "munca de jos" la o cariera de nisip din Carpovka si in colhozurile din URSS. "Cariera" pe pamant sovietic o sfarseste ca redactor la Editura Limbi Straine si redactor responsabil la Comitetul de Radio de la Moscova (1943 – 1945).
ALEXANDRU BARLADEANU. Surprins de intrarea Armatei Rosii (1940) in Basarabia natala, Barladeanu alege sa ramana pe teritoriu sovietic. La Chisinau a lucrat la un Institut Stiintific, iar la inceputul razboiului a fost evacuat in Kazahstan, unde a petrecut doi ani, pana in 1942. A scapat de incorporare in timpul razboiului datorita unui defect de vedere, dar a lucrat ca muncitor necalificat, inclusiv in minerit. Institutul din Chisinau a fost mutat in zona Uralului, ocazie cu care Barladeanu revine in structurile lui, unde lucreaza pana in 1943, cand este trimis la studii la

Institutul de planificare "Plehanov". Bursa pe care o primea acolo nu era de ajuns pentru supravietuire, de aceea va lucra la Agentia sovietica de presa TASS. Nu isi finalizeaza doctoratul, deoarece se intoarce in Romania in 1946.

EVADATUL
Constantin Parvulescu ajunge in URSS impreuna cu Iosif Ranghetz, cu care evadase din arestul la care fusesera condamnati in anii ’30. Trecutul sau de ilegalist (fusese unul dintre primii membri inscrisi in PCdR) era un atu in fata sovieticilor. Se pare ca in tinerete fusese si soldat in Armata Rosie in timpul razboiului civil. A lucrat ca mecanic la Uzina de motoare de aviatie de la Moscova (1926 – 1929), dupa care se intoarce in Romania. Va reveni in URSS ca trimis pentru organizarea Diviziei "Horia, Closca si Crisan" (noiembrie 1944 – mai 1945).

CONSTATARE
"La Moscova, insuccesul miscarii comuniste din Bucuresti se atribuie lipsei de preparare si izbucnirii miscarii inainte de vreme. Stalin pare a se preocupa personal"
Raport SSI, 1933

Editorial: Rasplata complicitatii

LAVINIA BETEA

Cartea lui Pavel Campeanu, "Ceausescu, anii numaratorii inverse" (Polirom, 2002), este o raritate in peisajul lucrarilor pe tema istoriei comunismului romanesc. Scrisa in acesti ultimi ani (al caror bun incontestabil este libertatea de expresie a comunitatii stiintifice), lectura ei presupune intrarea intr-o lume inchisa – comunitatea comunistilor din inchisoarea Caransebes. Amintirile martorului sunt insa comentate prin filtrul critic si avizat al sociologului vindecat de "iluzia comunista" in chiar anii omnipotentei sale.
Multe si pretioase sunt informatiile si observatiile din cartea amintita. In primul rand se retine faptul ca aceasta comunitate a detinutilor inchisorii Caransebes este viitorul nucleu al puterii comuniste. Aici se afla ilegalistii Gheorghiu-Dej, Emil Bodnaras, Chivu Stoica, Teohari Georgescu, Iosif Chisinevschi, Alexandru Moghioros, Alexandru Draghici, Miron Constantinescu, Nicolae Ceausescu. Mai importanti decat ei, in acel moment sunt agentii sovietici arestati pe teritoriul Romaniei. Detinutul Pantelimon Bodnarenko bunaoara, viitorul general Gheorghe Pintilie, primul director general al Securitatii, in organizatia de partid a inchisorii asigura si controla relatia condamnatilor cu exteriorul. Serghei Nikonov, care va fi generalul Serghei Nicolau, director general al SSI, era coleg de celula cu Bodnaras. Petea Goncearuc, responsabilul corvezilor din inchisoare, ulterior colonelul Petrea Petrescu, va detin functia de loctiitor al lui Nicolau. Vasili Postanski se va numi Vasile Posteuca si va fi director al Canalului Dunare-Marea Neagra si sef al gospodariei de partid. Detinuti erau si Vanea Didenko, Valerian Bucikov si alti spioni sovietici care vor ramane in Romania ca fata nevazuta a puterii comuniste si oameni de legatura cu centrul de comanda care a fost Moscova pana la Congresul al XX-lea al PCUS (1956).
In conditiile in care detinutii reprezentau insusi dusmanul cu care Romania se afla in razboi, intre ei si temniceri se creeaza o complicitate a carei analiza poate fi relevanta pentru caracteristicile elitelor noastre politice. Pe de-o parte, administratia inchisorii prospera ilicit in urma veniturilor provenite din munca atelierelor organizate de detinuti. Bani multi de la "ajutorul rosu" se scursesera de-a lungul anilor si in buzunarele componentilor tribunalelor militare care-i condamnasera. Mituitii temniceri "nu vad" nimic din organizatia unui partid declarat ilegal inca din vreme de pace, dar care functioneaza bine protejat in chiar incinta inchisorii. Dupa batalia de la Stalingrad din 1943, satisfactiilor pecuniare si imediate le sunt alaturate calculele de viitor: a te

pune bine cu comunistii poate fi un bun plasament pentru timpul cand politica filonazista va fi o "crima de razboi".
Nimic nu argumenteaza mai bine stransele relatii de complicitate bazate pe castigul sigur si reciproc dintre comunisti si temniceri decat refuzul celor dintai de a evada la inceputul verii lui 1944. Evadarea fusese organizata de sectorul "aparare" al PCdR, prin legatura Belu Zilber si cu mijloacele materiale ale Institutului Central de Statistica prin contributia directa a fruntasului taranist Sabin Manuila, directorul sau si a sefului oficiului statistica, Anton Golopentia. Temnicerii, carora li se ceruse legatura cu detinutii, au "raportat" condamnatului Teohari Georgescu solicitarea. Apreciindu-i de mai mare incredere pe paznicii sai, acesta a refuzat legatura, considerandu-si tovarasii niste "provocatori". In anii in care Teohari Georgescu va fi ministru de Interne, banuiala sa va fi considerata certitudine: toti cei implicati in organizarea evadarii de la Caransebes au fost arestati si condamnati ca atare (Manuila reusise sa fuga in strainatate, insa Golopentia a decedat in timpul anchetei).
Au fost rasplatite, in schimb, serviciile celor care in limbajul consacrat erau numiti "uneltele burghezo-mosierimii". Cel dintai, colonelul Alexandru Petrescu. Fostul presedinte al sectiei a III-a a Curtii Martiale din Bucuresti prezidase completul de judecata care-i condamnase la moarte pe "sabotorii de razboi" din grupul comunist Paneth-Kornhauser – Ada Marinescu. N-a fost insa ulterior declarat "criminal de razboi", el fiind si presedintele completului de judecata care-i condamnase pe cei doi secretari ai CC ai PCdR, Teohari Georgescu si Iosif Chisinevschi, in 1941, la numai zece ani inchisoare. Ca director general al penitenciarelor, in 1943, cand inspectase Caransebesul, daduse unda verde activitatilor comuniste din inchisoare. In consecinta, in 1947, fostul detinut Teohari Georgescu i-a incredintat lui Petrescu procesul liderilor taranisti, in frunte cu Maniu si Mihalache.
Semn de recunostinta este promovarea fostului director al inchisorii Caransebes, Gheorghe Dumitrescu, ca director in Ministerul de Interne. Iar procurorul Dobrian, alt protector al comunistilor, a fost facut acuzator public in Tribunalul Poporului. Ii avea acum colegi si tovarasi pe fostul detinut de la Caransebes Alexandru Draghici si pe Alexandra Sidorovici, ale carei merite si cunostinte de ilegalista vor fi imprumutate, in prima etapa, de mai motivatul ei sot intru afirmare, Silviu Brucan.

<u>Realitatile inchisorii din Caransebes</u>

CRISTINA DIAC

Viata detinutilor politici din timpul lui Antonescu era descrisa in amanunt de regulamente. Legislatia avea grija sa prevada pana si categoriile de condamnati ce aveau dreptul sa fumeze. Realitatile inchisorii Caransebes au fost insa relatate de Pavel Campeanu, inchis la Caransebes in anii '40.

In Romania interbelica, barbatii executau pedepsele pentru delicte politice in mod traditional la penitenciarul Doftana, iar femeile la Dumbraveni. Astfel, membrii, simpatizantii sau cei care doar erau banuiti de legaturi cu Partidul Comunist, si-au petrecut anii de detentie la care fusera condamnati in inchisoarea de pe Valea Teleajenului. Dupa cutremurul din noiembrie 1940, "universitatea comunista", dupa cum era denumita inchisoarea Doftana in scrierile propagandistice, a fost grav avariata. Majoritatea detinutilor politici au fost transferati la penitenciarul special Caransebes.
SCHIMBAREA DE PEISAJ. Romania nu se angajase inca la acea ora in a doua conflagratie mondiala. O va face incepand din iunie 1941, ca aliat al Germaniei naziste impotriva "dusmanului din rasarit" – Uniunea Sovietica. In aceste conditii, autoritatile regimului de dictatura militara instituit de generalul Ion Antonescu au decis mutarea detinutilor comunisti intr-o inchisoare

situata cat mai departe de granita cu URSS. Caransebesul, veche temnita datand de pe vremea Imperiului Austro-Ungar, aflata in vestul tarii, a indeplinit toate conditiile pentru depunerea in siguranta a detinutilor politici, a caror majoritate, in acel timp, o formau comunistii.
IN TEORIE. Conform decretului regal din 1938, care reglementa regimul de executare a pedepselor, cele politice privative de libertate se executau in penitenciare speciale, impartite in trei categorii: pentru detentie grea, pentru detentie riguroasa si pentru detentie simpla. Fiecare forma trebuia executata in zone diferite ale inchisorii. Inclusiv uniformele detinutilor purtau insemnele diferentierii prevazute de regulamente: detentia simpla (inchisoare corectionala) – uniforme cu dungi orizontale, detentie riguroasa (temnita grea) – dungi verticale, iar detentia grea (munca silnica) – patrate.
Conform acestui regulament de functionare a inchisorilor, condamnatii la munca silnica trebuiau tinuti ziua in comun, iar noaptea separati in celule individuale, condamnatii la temnita grea – atat ziua, cat si noaptea in comun, la fel si cei cu pedepse corectionale, care puteau in schimb sa ceara sa fie izolati in celule. La Caransebes, detinutii erau cazati la etajele unu si doi din cladirea principala a inchisorii. La primul etaj mai functionau infirmeria, biblioteca si frizeria. La acelasi etaj, dar intr-o aripa separata, se gasea si apartamentul directorului inchisorii si cel al contabilului, care locuiau in inchisoare impreuna cu familiile. Celulele aveau dimensiuni variabile, putand avea de la 3 la 30 de paturi.
IN PRACTICA. Si in acest caz, ca in multe alte din Romania interbelica, legile si regulamentele ramaneau litera moarta. "Vestimentatia" detinutilor, dupa cum si-a amintit Pavel Campeanu, un tanar evreu inchis la Caransebes in anii ’40, tinea mai putin de stipularile sentintei si mai mult de disponibilitatile de moment ale magaziei. Transformata in pripa, dupa cutremurul din 1940, in inchisoare pentru detinuti politici, Caransebesul nu era prevazut din constructie cu celule individuale. Astfel, chiar sa fi solicitat izolarea – desi este greu de crezut ca o persoana deja privata de libertate isi putea dori asa ceva –, detinutilor nu li s-ar fi putut satisface la Caransebes acest drept prevazut de lege. Desi aceasta prevedea un tratament special pentru cele trei categorii de condamnati, regimul penitenciar era in realitate acelasi pentru toti detinutii, dupa cum isi amintea Pavel Campeanu.
Conform aceluiasi regulament, referitor la regimul de executare a pedepselor, detinutii politici erau supusi la munca avand caracter industrial, agricol sau orice lucrari de utilitate publica, al caror gen se stabilea pe cat posibil la alegerea acestuia. Cei cu condamnari mai usoare nu puteau fi obligati sa munceasca daca nu isi dadeau consimtamantul in acest sens. Munca urma sa fie prestata in atelierele industriale, in gradinile sau terenurile penitenciarului sau in locurile unde se executau lucrari de utilitate publica. Pentru munca prestata in timpul detentiei, conform legii, detinutii politici trebuiau remunerati. Condamnatii primeau trei patrimi din pretul muncii lor, din care cei cu munca silnica puteau utiliza o treime, cei cu teminta grea jumatate, iar "corectionalii" trei sferturi. Ceilalti bani se "capitalizau".

"SISTEMUL ECONOMIC" CARCERAL
In penitenciarul special Caransebes existau ateliere de cizmarie, croitorie, tamplarie, fierarie, lustruit mobila, vopsitorie, cioplitorie in piatra, strungarie in lemn. Sefii atelierelor inchisorii au ajuns ulterior sa detina functii in partid si in statul roman comunist. De exemplu, Vasile Vaida, seful atelierului de cizmarie, era viitorul ministru al Agriculturii si prim-secretar al regionalei de partid Cluj. Teodor Rudenko, viitor ambasador in China, conducea atelierul in care se fabricau jucarii. Andrei Iacobovici, zugrav de meserie, era seful atelierului de vopsitorie. Dupa 1944 a ajuns director general in Ministerul Constructiilor. Produsele rezultate din activitatea acestor ateliere erau valorificate pe piata locala a Caransebesului, in zilele de targ, fie se onora un contract incheiat cu o fabrica. De exemplu, o fabrica de mobila a incheiat cu conducerea inchisorii Caransebes un contract prin care acesta din urma se angaja sa livreze un anumit numar de scaune realizate in atelierele inchisorii.

<u>Regulile PCdR, mai dure ca ale inchisorii</u>

CRISTINA DIAC

Imediat ce paseau dincolo de poarta inchisorii Caransebes, cei condamnati pentru "activitate comunista" erau luati in primire de "organizatie". Detinutul intra intr-o lume care functiona cu o precizie de ceasornic elvetian. Rotitele orologiului nu erau insa miscate de administratia inchisorii, ci de niste detinuti.

In perioada razboiului, numarul membrilor de partid din inchisori era sensibil mai mare decat al celor ramasi in libertate. Cei care au ocupat cele mai importante functii in partid si in stat dupa 1944 au fost comunistii care statusera in inchisori o perioada mai lunga sau mai scurta. In timpul in care au impartit spatiul limitat al inchisorii, intre ei s-au creat legaturi speciale si de durata. Emil Bodnaras intrase in inchisoare in Romania ca spion sovietic. La Caransebes i s-a subordonat lui Gheorghiu-Dej, muncitor ceferist roman, ca si grupul celorlalti agenti ai serviciilor sovietice. Intre cei doi pareau a exista relatii de prietenie si admiratie reciproca. Aceasta va fi impresia generala pana la moartea lui Gheorghiu-Dej. Primul lider al Romaniei comuniste fusese desemnat conducator al detinutilor comunisti de catre Dimiter Ganev, reprezentantul Cominternului, dupa plecarea acestuia de la Doftana.

"ORGANIZATIA". In penitenciarul special Caransebes a functionat in toata perioada razboiului o structura comunista, in fapt un partid cu reguli de fier. Normele dupa care se conducea erau determinate de conditia de captivi in care se gaseau membrii ei. Acestea erau foarte stricte si mai ales erau urmate cu sfintenie. In comparatie cu haosul care domnea printre comunistii liberi, aflati in acei ani sub conducerea ezitantului si prea putin practicului secretar general Stefan Foris, Partidul Comunist din inchisori functiona cu o precizie de ceasornic.

Membru al "organizatiei" putea fi acceptat orice detinut care suferise o condamnare avand ca motivatie desfasurarea de activitati considerate de autoritati ca fiind comuniste. Multi dintre cei ce ajungeau dupa gratii nu erau membri ai PCdR, ci doar simpatizanti sau cateodata poate nici macar atat. Un nou-sosit la Caransebes intra in contact cu "organizatia" chiar din momentul in care pasea pe poarta inchisorii. Imediat era luat in primire de un necunoscut pentru el, care ii indica celula in care urma sa stea si chiar patul pe care era indreptatit sa il ocupe. Acelasi necunoscut – membru mai vechi al structurii insarcinat cu aceasta misiune – il repartiza intr-unul din atelierele inchisorii in care avea sa lucreze proaspatul detinut. De toate aceste aspecte nu se ocupa administratia inchisorii, dar tolera functionarea unei asemenea organizatii in lumea detinutilor.

"PIRAMIDA PUTERII". Structura "organizatiei" de la Caransebes era una piramidala. La baza piramidei se aflau tinerii condamnati pentru activitati comuniste, care in covarsitoarea lor majoritate nu fusesera membri ai partidului comunist inainte de a ajunge la inchisoare. Pe al doilea palier se afla "celula de partid" din inchisoare, formata din membrii efectivi ai Partidului Comunist. Componenta acestui palier era necunoscuta celorlalti detinuti. "Un indiciu sigur, dar insuficient, a opinat Pavel Campeanu, era varsta, membrii celulei fiind probabil, in marea lor majoritate, trecuti de 30 de ani. Ei se cunosteau unii cu altii fie dinaintea arestarii, fie de la Doftana." Activitatea "celulei" era acoperita de cea mai mare discretie. Dupa intrarea Romaniei in razboi, membrii ei nu s-au intrunit niciodata, fapt pentru care componenta ei, cu exceptia conducatorilor, a ramas un secret pentru ceilalti. Numarul membrilor acestui esalon al "organizatiei" se situa undeva intre 20 si 30. Al treilea nivel era reprezentat de conducerea "celulei" de partid si implicit a intregii organizatii. Lumea comunista a functionat in unele cazuri dupa reguli paradoxale, care pareau sa scape logicii obisnuite. Unul dintre aceste paradoxuri, pe care i-a fost dat sa-l cunoasca in timpul experientei carcerale, a fost semnalat de Pavel Campeanu. Astfel, daca membrii "celulei" au ramas trei ani niste oameni fara chip, conducerea era cunoscuta de toata lumea. Membrii ei se individualizau clar de restul "organizatiei".

"Egalitate, dar nu pentru catei". Primul indiciu in identificarea conducerii comuniste de la Caransebes era dat de faptul ca nu locuiau in celulele de la primul etaj al inchisorii, alaturi de ceilalti detinuti. "Capii" aveau "rezervate" celule de la etajul al doilea, mai ferite de ochii administratiei. In plus, acestia nu-si schimbau niciodata colegii de celula. In cea cu numarul 47 a locuit permanent din 1941 ceea ce detinutii numeau "treimea ceferistilor" – Gheorghe Gheorgiu-Dej, Chivu Stoica si Alexandru Draghici.
Un alt element care ii diferentia pe sefi de membrii de rand era acela ca "cei vechi" nu munceau in atelierele inchisorii, ca si ceilalti detinuti. Contrazicand principiul pe care ei insisi, odata ajunsi la putere, l-au aplicat detinutilor din coloniile de munca de la Canalul Dunare – Marea Neagra – "numai cine munceste mananca" – sefii comunisti de la Caransebes aveau un regim alimentar mai bun decat al celor ce prestau o munca oarecare.
Elementul cel mai vizibil care ii facea constienti pe detinutii de rand de cine sunt conducatorii era frecventa mare cu care acestia se intruneau intr-un fel de "sedinte conspirative". Locul de intalnire era mereu acelasi – o celula de la etajul al doilea, situata imediat in vecinatatea scarii. "Locul era avantajos sub aspect conspirativ, povesteste Campeanu: o inspectie inopinata ar fi avut nevoie de timp pentru a urca acele doua etaje, pe cand apropierea scarii le-ar fi usurat celor surprinsi asupra faptului sa-si piarda urma in diferite sectii." Ori de cate ori locatarii etajului doi se reuneau in "sedinta", cate un tanar membru al "organizatiei" avea misiunea de a "tine de sase". Astfel puteau vedea cine participa la respectivele intruniri si cu ce frecventa.

REGE IN LAGAR
Regulile nescrise dupa care functiona lumea comunista din inchisoarea banateana sugereaza o apropiere de modelul medieval. Atunci societatea era puternic ierarhizata, iar principala forma de guvernamant era monarhia ereditara. Regele isi desemna el insusi succesorul, care de obicei era fiul cel mare. In 1943, Gheorghiu-Dej a fost transferat de la penitenciarul special Caransebes in lagarul de la Targu-Jiu. Inainte de a pleca, el si-a desemnat un succesor la conducerea "organizatiei", in persoana muncitorului tipograf Teohari Georgescu, pana la arestarea din 1941 membru in Secretariatul CC al PCdR. Numirea viitorului sef depindea de vointa exclusiva a precedentului, la fel ca in Evul Mediu.

LA SFATURILE DE TAINA
In fond, cine erau persoanele care se intalneau permanent in "sedinte conspirative", al caror continut l-au dus probabil cu ei in mormant? Pavel Campeanu a reusit sa ii identifice pe vizitatorii "celulei de langa scara" cu urmatorii viitori demnitari comunisti: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnaras, Chivu Stoica, Teohari Georgescu, Iosif Chisinevshi si Miron Constantinescu. Acestia sase, impreuna cu Ana Pauker si cu Vasile Luca, reveniti de la Moscova, si cu Lucretiu Patrascanu, pana la arestarea lui in 1948, au format primul Birou Politic al CC al PCR. Biroul Politic era a doua structura de conducere ca importanta in Partidul Comunist, dupa Secretariat. Agentii sovietici detinuti la Caransebes vor deveni, la randul lor, capii puterii subterane a partidului – Securitatea.

DE VEGHE LA PORTILE CELULEI
In inchisoare, detinutii nu lucrau numai in ateliere, ci erau obligati sa presteze si ceea ce Pavel Campeanu numeste "corvezi". "Corvezile" erau diferitele munci de intretinere a inchisorii, cum ar fi coboratul zilnic al tinetelor de la etajul al doilea, spalatul saptamanal al rufelor, spalatul si maturatul coridoarelor si al birourilor administratiei. Aceste munci neplacute, efectuate in pauza pe care detinutii o luau de la munca in ateliere, inainte de inceperea programului sau duminica, ofereau si avantaje. Facand de straja inarmati cu un maturoi cu care pretindeau ca intretin curatenia coridorului, tinerii detinuti puteau vedea cine participa si cine nu la reuniunile conducerii celulei de partid din inchisoare.

PARADOX
"In conditiile de captivitate, posibilitatea unei munci productive reprezinta un privilegiu mult mai ocrotitor decat cel al scutirii de orice munca. (...) Solicitanta din punct de vedere fizic, munca in ateliere era mai mult decat reconfortanta dpdv moral"
Pavel Campeanu

<u>Detinuti si temniceri</u>

CRISTINA DIAC

Pentru a-si asigura supravietuirea, liderii de partid din inchisoare "au pactizat cu inamicul", cazand la intelegere cu temnicerii. Gardienii ii "deranjau" rar cu controale inopinate in celule. O mana de oameni a reusit sa reziste cu brio regimului de detentie. Capii de la Caransebes au ajuns apoi capii Romaniei comuniste.

Relatiile dintre detinuti nu erau rezultatul unor masuri luate de administratia inchisorii, ci de insasi organizatia comunista care functiona in respectiva inchisoare. Functionarii nu interveneau in repartitia nou-sositilor in celule, nici nu le indica vreun loc de munca anume. Programul de lucru era zilnic intre 7:00 si 12:00 si 14:00 si 17:00, cu exceptia duminicilor. Teoretic, dupa orele de program, detinutii se intorceau in celulele-dormitor, unde puteau vorbi ce doreau si cu cine doreau. Absenta interventiilor din partea administratiei nu insemna insa lipsa oricaror imixtiuni.
"CURSA". In limbajul condamnatilor de la Caransebes, "cursa" desemna un eveniment important din viata inchisorii: in unele zile de marti paraseau inchisoarea cei care isi ispasisera pedeapsa, in locul lor sosind noi loturi de condamnati. Numarul celor plecati nu era niciodata egal cu al celor sositi. Sub pretextul pastrarii unei oarecare stari de ordine in celule, membrii "organizatiei" faceau cu acest prilej o noua redistribuire a detinutilor pe celule. Acelasi principiu functiona si in cazul redistribuirii pe ateliere. Ajuns sociolog, fostul detinut Pavel Campeanu a desemnat cu termenul de "cursa" permanentul "du-te vino" al detinutilor de la o celula la alta si de la un atelier la altul. Explicatia pe care o ofera fostul incarcerat la Caransebes esta aceea ca membrii conducerii doreau sa impiedice astfel constituirea in timp a unor grupuri, altele decat cele dorite de liderii insisi. In acest fel, prin controlarea relatiilor interumane care se stabileau in inchisoare, "organizatia" controla de fapt chiar masa detinutilor, asigurandu-se ca nu vor aparea grupuri care sa conteste suprematia "nucleului conducator" deja constituit. O asemenea practica va fi repusa mai tarziu in functiune de fostul detinut Nicolae Ceausescu, sub numele de "principiul rotatiei cadrelor".
"LEGATURA". In aceeasi logica a controlului permanent pe care partidul il exercita asupra relatiilor stabilite intre detinuti se incadra si existenta "legaturii superioare de partid". Unui membru al "organizatiei" care nu facea parte nici din celula de partid, nici din conducere, asa cum a fost Pavel Campeanu, superiorii ii transmiteau mesaje prin intermediul unei persoane anume. Purtatoarea de cuvant a conducerii se numea "legatura" si avea de regula in grija mai multi condamnati. La randul lor, acestia din urma se putea adresa conducerii in aceiasi maniera, prin intermediul numitei "legaturi". "Componentii cuplurilor erau alesi in asa fel, incat obarsia, trecutul si profilul lor spiritual sa prezinte cat mai putine interferente, premise care preveneau nasterea unor prietenii reale." "Pericolul" era oarecum prevenit si de faptul ca principiul permanentei schimbari functiona si la capitolul desemnarii "legaturii superioare". Aceasta era schimbata la fel de des ca si locul in celule sau locul de munca.
"PACT CU DIAVOLUL". In teorie, comunistii au condamnat cu vehementa si au negat orice relatie de coabitare cu reprezentanti ai "burghezo-mosierimii". Dupa 1944 au existat oameni "retinuti" pentru "pacatul" de a fi stat de vorba pe strada cu o persoana indezirabila. Realitatea a fost insa alta. De multe ori, din considerente de ordin practic, liderii partidului din diferite

perioade au facut "pactul cu diavolul", intretinand de conjunctura relatii amiabile cu "infama reactiune". Un astfel de exemplu il reprezinta "legatura" nu tocmai rea pe care "organizatia" de la Caransebes a avut-o cu conducerea inchisorii.
Intre comunistii inchisi si cei care trebuiau sa ii pazeasca s-a stabilit un fel de acord tacit, reciproc avantajos. Detinutii cu vederi comuniste primeau libertatea de a desfasura activitati politice chiar in regimul de dictatura militara care ii trimisese in puscarie. Slujbasii din penitenciar se alegeau cu o serie de avantaje materiale de pe urma incarceratilor. Teoretic, acestia primeau de pe urma muncii depuse o anumita suma de bani, proportionala cu "pretul muncii lor", dupa cum prevedeau regulamentele. Produsele iesite din mainile detinutilor erau valorificate pe piata. Un birou de contabilitate in care lucrau condamnatii trebuia sa tina un fel de contabilitate dubla. Sumele totale de bani care se obtineau de pe urma muncii detinutilor, precum si cele care le reveneau acestora nu erau raportate corect Directiei Generale a Penitenciarelor din Bucuresti. Veniturile ilegale erau impartite intre "organizatie" si administratia inchisorii, care obtinea astfel venituri importante de pe urma muncii detinutilor. Fara a utiliza nici o metafora, libertatea in plan politic avea un pret, un pret cuantificabil in bani.
In pretul tacerii intrau mai multe avantaje concrete pentru detinutii comunisti. Paznicii nu efectuau decat arareori controale neanuntate in celule. Printre "corvezile" pe care le faceau detinutii se numara si curatenia in birourile inchisorii. Scotocind prin hartii, "baiatul cu matura" afla in timp real toate noutatile comunicate oficial, pe care le aducea imediat la cunostinta liderilor de partid. Acestia stiau dinainte cine urmeaza sa plece si cine sa vina de la si la Caransebes. Intre liderii comunistilor din inchisori si cei ramasi afara s-au schimbat permanent mesaje, in fapt o adevarata corespondenta. Una dintre metodele folosite era sa introduca respectivele hartii – celebrele mesaje scrise pe foita de tigara intrate dupa 1944 in "mitologia ilegalitatii" – in obiectele pe care le vindeau duminica in pietele din oras. Spre exemplu, Teohari Georgescu intr-o zi de targ trebuia sa "vanda" unui anumit cumparator un joc de sah realizat in atelierele inchisorii. Una din piese fusese scobita la mijloc, pentru a se putea introduce un ravas destinat cuiva din afara. Asemenea practici erau posibile deoarece munca in ateliere nu era supravegheta de nici un gardian, detinutii fiind lasati sa gaureasca atatea piese cate credeau necesar pentru a-si trimite "epistolele" catre tovarasii ramasi in libertate.
Conducerea comunista de la Caransebes a fost preocupata sa asigure supravietuirea "activului de partid" incarcerat. Pentru aceasta, nu s-a dat in laturi de la a pactiza cu "dusmanul de clasa". Gheorghiu-Dej l-a acuzat pe Foris ca nu a provocat pagube trupelor germane care se aflau in Romania, facandu-se astfel vinovat de un fel de pasivism. Pentru a supravietui anilor de inchisoare, el insusi a "colaborat" cu reprezentantii regimului de dictatura militara al generalului care s-a autoavansat maresal – Ion Antonescu.

NOAPTEA DEVORATORULUI DE HARTII

Intamplator, victima a administratiei inchisorii a cazut la un moment dat chiar unul dintre membrii conducerii de partid, Miron Constantinescu. Intr-una din seri, dupa ora stingerii, fiul nelegitim al savantului Ilie Murgoci redacta, pe celebrele foite de tigara, un mesaj pentru exterior. Niste gardieni mai zelosi sau poate doar mai putin informati in legatura cu mersul lucrurilor din inchisoarea Caransebes au facut un control neanuntat in celula lui Miron Constantinescu. "Pierzandu-si cumpatul, scrie Pavel Campeanu, Miron s-a precipitat si si-a infulecat opera sub privirile uimite ale gardienilor, care, pierzandu-si si ei cumpatul, au ales prima solutie care le-a venit in minte: cea regulamentara. L-au insfacat deci pe Miron impreuna cu documentele neingurgitate, prezentand intreaga captura la raport si punand astfel administratia in situatia de a afla oficial ceea ce ar fi preferat sa ignore."

"CONVOIUL" PE NOUA MILIMETRI

Pusa in fata evidentei, conducerea penitenciarului a trebuit sa ia masuri dupa aparitia "cazului" detinutului "mancator de hartie". Un grup de detinuti, printre care se afla si Miron

Constantinescu, a fost transferat la inchisoarea de la Lugoj.
Un fapt la a carui origine a stat o situatie mai mult comica decat eroica a fost contabilizat in anii ’80 ca "episod al luptei duse de Partidul Comunist in ilegalitate". A fost rememorat ca atare si adus in atentia noilor generatii prin intermediul unui film de lung metraj. "Convoiul" s-a bazat pe un scenariu scris de doctoral Horia Dunareanu, unul din detinutii transferati la Lugoj. Regia a fost semnata de Mircea Muresan. In distributia filmului, interpretand rolurile comunistilor persecutati, se regaseau actorii Ion Besoiu si Emil Hossu.

Viitorii "conducatori, incarcerati"

CRISTINA DIAC

In lumea puscariilor, detinutii traiau intr-o stare de foame permanenta. Toate suplimentele alimentare primite din afara erau gestionate de sefii "celulei comuniste". Inainte de subtilul control ideologic, acestia exercitau asupra detinutilor unul mult mai pragmatic: cel al resurselor, dintre care vitale erau cele de hrana.

Suprematia conducerii de partid din inchisoare asupra membrilor "organizatiei" era o stare de fapt, concordanta cu principiile si regulile de functionare ale PCdR impuse chiar de la fondarea sa. Nici unui comunist nu i-ar fi trecut prin cap sa le conteste. In plus, liderii aveau la indemana parghii de natura pragmatica, ce ii ajutau sa-si asigure supunerea masei de detinuti. Conducerea controla oamenii pentru ca, de fapt, controla resursele, dintre care, cele mai importante erau cele de hrana.
"MAGAZIA". Sursele de alimentatie pentru detinutii de la Caransebes erau mancarea, pe care o primeau in inchisoare, putinele bunuri pe care le puteau cumpara din banii obtinuti in urma muncii depuse si, in sfarsit, cele mai importante atat din punct de vedere cantitativ, cat si calitativ – pachetele primite din exterior. Hrana primita in inchisoare era de cele mai multe ori neindestulatoare, detinutii fiind intr-o permanenta stare de subnutritie. Dupa ce erau vamuiti de "organizatie" si de administratia inchisorii, banii ce le reveneau erau, de asemenea, putini. Conform regulamentului inchisorilor, condamnatii aveau dreptul sa primeasca de la membrii familiei pachete a caror greutate era stabilita de regulamentele inchisorilor. Periodicitatea cu care puteau primi aceste suplimente nutritive sau vestimentare varia in functie de duritatea pedepsei. Cei mai multi dintre incarceratii de la Caransebes proveneau din familii sarace. Pentru la fel de multi, inchisoarea reprezenta prima lor locuinta dotata cu lumina electrica si cu instalatie de dusuri. Familiile se straduiau pe cat posibil sa le trimita pachetele permise de regulament, dar existau si luni in care detinutii nu-si puteau valorifica dreptul la pachet din cauza situatiei financiare precare lasate acasa.
Pe langa ajutoarele modeste pe care le primeau de la familia naturala, detinutii mai erau ajutati si de "familia ideologica". Organizatia responsabila cu usurarea traiului confratilor inchisi s-a ascuns multa vreme sub numele de "Ajutorul Rosu". In anii razboiului si-a schimbat denumirea, nu si ratiunea pentru care fusese creata, in "Apararea Patriotica". In jargonul inchisorilor, aceasta structura era cunoscuta cu numele de "Mama".
Teoretic, detinutii nu puteau primi pachete, decat de la membrii propriei familii. Expeditorul trebuia sa fie o ruda cat mai apropiata a destinatarului. De aceea, "Mama" contacta familiile celor inchisi si gasea o ruda care sa semneze ca expeditor al coletului. In inchisoare, prezumtivul destinatar il prelua ca si cand ar fi provenit intr-adevar de la persoana trecuta in dreptul expeditorului. La prima vedere, "Apararea Patriotica" se ocupa de fiecare detinut in parte, caruia ii trimitea, la anumite intervale, diverse alimente si bunuri de uz personal. In realitate, destinatarul inscris pe colet beneficia de el doar cateva minute, practic cat dura drumul de la magazia "oficiala" a inchisorii pana la magazia neoficiala a "organizatiei". Astfel, detinutii erau pioni,

intermediari intre organizatia Partidului Comunist din inchisoare si o alta organizatie din exterior, in spatele careia se ascundea tot partidul.
Coletele primite de cei inchisi erau de multe ori lasate in magaziile inchisorii zile in sir, dupa cum si-a amintit Pavel Campeanu. In anotimpurile racoroase, depozitarea indelungata nu constituia un impediment. Vara insa alimentele care constituiau cea mai mare parte a pachetelor ajungeau la beneficiarii reali sau prezumtivi gata alterate. In plus, paznicii umblau in cutii, din care isi retineau ce le facea trebuinta. Abuzurile administratiei nu erau insa singurele. Practic, detinutii ajungeau sa ii predea lui Vasile Vaida – "magazinerul" "organizatiei" chiar si coletele trimise in mod real de catre propriile familii. Totul intra astfel in posesia marii familii comuniste din inchisoare. Pachetele trimise de mama adevarata erau reperate de cei inchisi dupa obiectele personale pe care le contineau si despre a caror existenta fusesera avertizati. Teoretic, prin voia conducerii, un detinut putea sa-si retina dintr-un pachet sosit pe numele sau orice isi dorea. "Cum isi dorea totul, nu-si retinea mai nimic, in afara de obiectele de uz personal", a relatat Pavel Campeanu. Totul apartinea de fapt "organizatiei", adevarata stapana a resurselor suplimentare de hrana din inchisoare. Partidul le redistribuia apoi dupa criterii stiute numai de membrii conducerii.
Desi veneau din exterior, de multe ori expediate de o organizatie comunista, coletele nu contineau decat foarte rar mesaje catre cei inchisi. Inainte de a fi predate destinatarilor inscrisi pe hartie, continutul era verificat de paznicii inchisorii. Detinutii imaginasera alte metode de comunicare – mesaje verbale trimise prin localnici atunci cand ieseau sa munceasca in afara penitenciarului la lucrari de utilitate publica sau biletele strecurate in obiectele facute in atelierele inchisorii si vandute in afara.

AMINTIRILE IN ANII ’50
In anii ’50, fostul detinut de la Caransebes, Pavel Campeanu, a evocat initial in versuri, anii petrecuti in inchisoare. Poemele poarta pecetea imaginii pe care conducatorii de atunci ai Romaniei comuniste au vrut sa o imprime acelei perioade din istoria partidului si exprima in rime, teme vehiculate de propaganda. Printre poeziile incluse in amintitul volum se regasesc cele ce trateaza teme precum existenta detestabililor "provocatori" si tradatori la Siguranta (un tradator), evoca diferite momente din viata de inchisoare (De sest, Perchezitie, Cursa, Inspectie, Zi de colete). Episodul in care un detinut pazea usa celulei in care aveau loc sedintele de partid din inchisoare este evocat in poemul "Pe sest". Versurile retin maturoiul ca element de decor, prezumtiva indeletnicire a tanarului pus de straja si adauga "poetic" gandurile de incredere in "viitorul luminos" care-l animau pe respectivul tanar in timpul "misiunii". Poezia contine si o eroare conforma cu versiunea acreditata oficial in acel moment. Nu Comitetul Central al PCdR il pazeau atunci membrii mai neinsemnati ai "organizatiei". Acesta era format din comunisti aflati in libertate. Sugerand ca CC-ul era cel din inchisoare, Gheorghiu-Dej voia sa spuna ca, in timpul razboiului, adevaratul partid era cel din inchisori, al carui lider fusese.

DE SEST (aprilie 1942)
In capul sectiei a treia, langa scara se uita un ocnas, pe geam, afara. Ce a vazut greu de stiut, fiindca afara-i negura si ploua, iar el acolo sta de ceasuri doua.
Dar coridorul drept si scara Se afla sub privirea lui, Asa incat el simte pasul – chiar pitulat – al orisicui Ar incerca sa se strecoare spre locul vechiului arest. Nimic nu-i scapa omului care vegheaza la fereastra ca-i de sest. c-un maturoi in mana, mare si vartos, el mai deretica din cand in cand pe jos.
De doua ceasuri sta conducerea la sfat. Ce poate fi n-ai cum sa stii, dar fiecare parca e mai incordat.
(...)
Dar omul ce priveste-n ploaie-afara Se scutura de gandurile multe, Tresare, si incepe sa asculte: Un gardian suie pe scara. Cum il zareste, el incepe sa deretice pe jos Cantand – cam ragusit –

"Un vis frumos" si bate-n usa camerei unde a fost arestul c-asa e sestul.
O vorba-i zice gardianul, doua, si pleaca. Iar afara ploua, si sestul simte visul ca-l cuprinde ca un val: Si vede stand de garda langa sediul Comitetului Central.
Pavel Campeanu, 1959

Editorial: Mana dreapta a lui Dej

LAVINIA BETEA

L-am intalnit pentru prima data pe Ion Gheorghe Maurer in 1993. Era atunci – si probabil asa va ramane pentru totdeauna de-acum incolo – primul ministru cu cea mai lunga guvernare din istoria contemporana a Romaniei (1961-1974). La douazeci de ani distanta dupa retragerea din functii isi mentinea reputatia de a fi fost "mana dreapta a lui Dej", eminenta cenusie care determinase procesul de desprindere al Romaniei de sub tutela sovietica.
Intalnirile cu el – finalizate cu o carte de interviu – au fost prilejuri de nenumarate surprize. Mai intai surpriza infatisarii, decorului si modului de viata al celui care, ca si ceilalti tovarasi ai sai din anii puterii, era numit reprezentant al clasei muncitoare. Apoi constatarea dezinteresului fostului avocat al apararii in procesele intentate comunistilor ilegalisti fata de traseele de viata reale ale acestora. In ceea ce priveste biografia intervievatului, teoria "determinismului istoric" – calea "stiintifica" pe care ideologia comunista sustinea ca se produc procesele sociale si implicit ascensiunea personalitatilor politice ale unei epoci – nu gaseste zone de exemplificare. Insasi data intrarii sale in partid – in istoriografia comunista, rascrucea sa de viata – lui Maurer i se parea lipsita de importanta. "Am intrat in partidul comunist – mi-a raspuns el la intrebare – ceva mai devreme decat anul 1936, cum au spus si au scris astia". "Astia" erau istoricii oficiali ai partidului ajuns la putere care consemnasera data prin corelatie cu procesele intentate mai multor grupuri de comunisti in acel an si in apararea carora Maurer si alti avocati de stanga (printre care si Patrascanu) pledasera.
Maurer s-a nascut in 1902 si a fost botezat Jean George. Tatal sau era neamt iar mama frantuzoaica, amandoi parintii fiind profesori. Absolvent al liceului militar din Craiova, s-a inscris la Politehnica de unde se va retrage (ori va fi exmatriculat) dupa anul intai. Absolvent al Facultatii bucurestene de Drept, incearca sa-si faca un rost tatonand diverse cercuri de influenta care i-ar favoriza ascensiunea.
Momentul crucial al biografiei lui Maurer este cunostinta directa cu Gheorghiu-Dej. Aceasta se petrece in imprejurarile cutremurului din 1940 care avariaza grav inchisoarea Doftana. Trimis de "sectorul aparare" pentru a vedea la fata locului ce se petrecuse, avocatul il ia, cu invoirea autoritatilor pe detinutul Gheorghiu-Dej la Campina unde petrec noaptea gazduiti de unul dintre oamenii partidului. Cei doi barbati – atat de diferiti unul de celalalt prin rosturilor lor de pana atunci in viata – au fost placut impresionati unul de celalalt. Atat de mult incat Maurer ii propune lui Dej sa evadeze. Propunere extrem de riscanta pentru un avocat care initiaza asemenea practica ilegala in regimul de atunci al Romaniei. Prudent, Dej refuza: pentru el e un risc de viata, nu de cariera.
Vor mai trece patru ani pana decide ca a venit timpul potrivit evadarii sale. Din lagarul de la Tg.Jiu cere ca evadarea sa-i fie organizata de Maurer. Astfel ca acesta – ofiter al Armatei Romane in razboi! – primeste sarcina de partid sa evadeze de pe frontul de Est.
Intre timp, Maurer cunoscuse si rigorile lagarului din Tg. Jiu unde fusese internat in doua randuri. Prima data dupa declansarea atacului impotriva URSS, deoarece avocatul Maurer era semnalat de rapoartele politiei ca unul ce intretinuse relatii cu legatia sovietica la Bucuresti. Atunci iesise din lagar dupa ce (ca si Patrascanu) semnase angajamentul de-a nu mai face politica. A doua oara, dupa batalia de la Stalingrad cand ramane pana in iulie 1943. Atunci o comisie militara de triere a detinutilor, condusa de fostul director al liceului craiovean pe care-l absolvise, il trimite pe front.

Ca si Patrascanu (cu care s-a aflat continuu in relatii de pronuntata si reciproca antipatie), Maurer cunostea oameni cu influenta de diverse orientari. Astfel ca in organizarea evadarii lui Dej din noaptea de 13 spre 14 august 1944 se intercaleaza si detaliul unui luxos Cadillac – cel mai probabil masina lui Auschnitt, unul dintre cei mai bogati oameni din Romania. Nu era singurul din "lumea buna" care contribuise cu bani in favoarea comunistilor. Industriasii Alexandru Stefanescu, Radu Xenopol, Ghita Popp sunt alti cotizanti datorita carora au fost posibile cheltuielile debarcarii lui Foris, evadarii lui Gheorghiu-Dej si detentiei Antonestilor.
Excluzand curajul si gustul riscului (calitati inexistente la "oamenii lui Ceausescu"), nu meritele politice au determinat ascensiunea lui Maurer. Ci intamplarea de a-l fi intalnit si de a-i fi placut lui Gheorghiu-Dej.
Datorita acelorasi imprejurari conjuncturale ale evadarii viitorului lider, invatatorului valcean Nicolae Rosianu i se confera in 1949 direct gradul de profesor universitar, ocupand pe parcursul intregii lui vieti inalte functii in invatamant, diplomatie si cultura. Preotul care servise ca gazda evadatilor Gheorghiu-Dej si spionului sovietic Vanea Didenko (insotitorul lui Dej la iesirea din lagar) si avocatului Maurer va fi pana la moarte Prea Fericitul Patriarh al Romaniei, Iustinian Marina.
De altfel – spune Maurer – nici comunistii nu ajunsesera la putere pentru ca ar fi facut ceva deosebit, ci datorita conjuncturii razboiului.

'Flacara revolutionara' din lagarul de la Targu Jiu

ILARION TIU

Partidul Comunist avea in timpul razboiului o experienta de ilegalitate de 17 ani. Astfel ca internatii din lagarul de la Targu Jiu erau "experti" ai conspirativitatii si puteau sa-si dea sarcini unii altora fara sa trezeasca vigilenta gardienilor. La Targu Jiu s-au constituit unele relatii continuate si dupa razboi.

Pentru comunisti, detentia in perioada razboiului a marcat o etapa importanta in existenta lor de cominternisti. Daca pana atunci puscaria si condamnarile la munca silnica nu le ridicau probleme ideologice, conditiile de razboi schimbau situatia. In general, detinutii comunisti nu au executat muncile silnice prevazute in pedepse. Cu sprijinul intelectualilor de stanga in libertate, ei au revendicat statutul de detinuti politici si in general l-au obtinut. Insa in conditiile in care Romania a trecut la o economie de razboi, avea nevoie de forta de munca suplimentara, iar comunistii au fost pusi sa lucreze la proiectele de infrastructura. Mijloacele de comunicare ale Romaniei erau foarte deficitare, iar germanii solicitau urgentarea constructiei de cai ferate si sosele. Astfel ca internatii comunisti de la Targu Jiu au fost repartizati la tronsonul de cale ferata Bumbesti-Livezeni si alte lucrari. Ceea ce le-a ridicat probleme ideologice, deoarece, dupa cum ii invinuiau conducatorii din libertate, contribuiau la dezvoltarea "masinii de razboi naziste".
ORGANIZATIA DE PARTID IN LAGAR. Ca orice partid care functiona in ilegalitate, PCdR era condus dupa principii militare. Regula de baza era subordonarea fata de sefi. Oricine incalca acest principiu era vazut ca un posibil "agent al Sigurantei" si exclus din organizatie. Aceasta excludere nu era un eveniment chiar neimportant. Desigur ca detinutii de la Targu Jiu nu aveau de unde sa stie ca Partidul Comunist va ajunge la putere dupa razboi, insa prin pierderea umbrelei partidului erau privati si de sustinerea "Ajutorului Rosu". Comunistii din lagar primeau din afara alimente, imbracaminte sau bani.
Deoarece membrii partidului erau disciplinati si stiau sa lucreze conspirativ, pentru neinitiati organizatia de partid era aproape invizibila in lagar. Aici existau mai multe celule compuse din 20-30 de membri care dupa intrarea Romaniei in razboi (iunie 1941) nu se mai intalneau in sedinte de lucru. Fiecare celula avea cate un reprezentant care era in legatura cu cineva din

conducerea organizatiei din lagar. Sarcinile de partid erau de mica amploare – de la raspandirea informatiilor privind mersul razboiului pana la organizare de actiuni culturale.
LUPTE FRACTIONISTE. In momentul inceperii razboiului in Est, liderul organizatiei comunistilor din inchisori era Gheorghe Gheorghiu-Dej. Acesta se gasea in lagarul de la Caransebes, aflandu-se la sfarsitul pedepsei de 10 ani munca silnica primita in "procesul ceferistilor" din 1933. Astfel ca la Targu Jiu, un lagar nou pentru detinutii comunisti, organizatia de partid, s-a constituit initial autonom. Conditiile speciale nu permiteau legatura facila cu exteriorul – in primavara aproape tot Comitetul Central ajunsese in inchisoare in urma perchezitiilor.
Primele dispozitii din afara au venit dupa inceperea campaniei din Est. Linia de partid spunea ca detinutii comunisti trebuiau sa saboteze prin orice mijloace "masina de razboi nazista". Insa la Targu Jiu lucrurile se intamplau pe dos, deoarece comunistii fusesera angrenati in proiectul Bumbesti-Livezeni. Stefan Foris a dispus ca Ovidiu Sandru sa preia organizarea celulei de partid de la Targu Jiu. In acel moment in lagar au izbucnit dispute interne in cadrul conducerii, deoarece Gheorghe Vidrascu nu era de acord cu interventia Comitetului Central condus de Foris, solicitand autonomia celulei. Aceste dispute au durat mai bine de un an, bineinteles fara ca ele sa fie observate de conducerea lagarului, care ar fi pedepsit orice forma de organizare a comunistilor. Comunistii nu au mai fost dusi de administratie la Bumbesti-Livezeni dupa iunie 1941, insa au fost angrenati in alte munci, mai ales in domeniul exploatarii lemnului. Aceasta activitate era, de asemenea, apreciata ca servind "masinii de razboi naziste".
Lupta fractionista a fost incheiata in vara anului 1942. Atunci au revenit pentru scurta vreme in lagar evreii, care urmau sa plece in Transnistria. Ovidiu Sandru a atras de partea sa cativa comunisti dintre internatii evrei, si astfel gruparea care era adepta liniei Comitetului Central a avut castig de cauza. Linistea nu a durat decat un an, pana in 1943, cand la Targu Jiu a sosit Lucretiu Patrascanu. Acesta s-a aratat nemultumit de activitatea celulei sub conducerea lui Ovidiu Sandru si a revendicat conducerea interimara. In aceste conditii, intre Lucretiu Patrascanu si Ovidiu Sandru a izbucnit un conflict verbal violent, fara ca disputa sa se incheie in vreun fel. Abia la sosirea lui Gheorghiu-Dej in lagar in vara anului 1943 disputele fractioniste s-au incheiat. Acesta era liderul incontestabil al comunistilor din inchisori.
ACTIVITATI CULTURALE. In lagarul de la Targu Jiu comunistii au continuat lectiile de marxism-leninism pe care le inaugurasera in celelalte inchisori in perioada interbelica. Bibliografia ce le statea la dispozitie era cursul scurt al Partidului Comunist bolsevic, aparut sub numele lui Stalin in 1938, care circula printre comunisti copiat pe foite de tigara. Ei aveau dispozitii de la conducerea celulei de partid sa faca propaganda comunista si printre localnicii pe care-i intalneau in timpul muncilor in afara lagarului. Intelectualii din secretariat au coordonat proiecte culturale care constau de cele mai multe ori in punerea in scena a unor piese de teatru in care strecurau scenete cu iz politic. O vreme coordonatorul acestor proiecte a fost Matei Socor, pana la eliberarea lui din lagar la 10 decembrie 1943. El le-a dat dispozitie comunistilor din celule sa mentina scenetele de teatru cu orice pret, chiar daca ar fi fost nevoie sa cante "Traiasca Regele!". Prin acestea, comunistii aveau prilejul rar de a strecura intepaturi politice. In general se jucau piese scrise de Ion Popescu-Puturi.
O alta activitate culturala a detinutilor de la Targu Jiu consta in lectii de limba rusa. Ce care predau erau comunisti basarabeni. Unul dintre acesti "profesori", Mihail Novicov, a povestit in memoriile sale aparute in 1991 cum se efectuau aceste lectii. In perioadele in care detinutii nu erau plecati la munci in afara lagarului se alcatuiau grupe de 2-3 detinuti care luau lectii sumare de limba rusa. Novicov povesteste cum le-a predat rusa lui Matei Socor si Nicolae Popescu-Doreanu, concluzia fiind ca in conditiile din lagar nu s-a legat mare lucru de ei.

INTERMEZZO AMOROS
In general, comunistii internati la Targu Jiu erau barbati. Insa uneori au fost aduse si femei acuzate de activitati comuniste, mai ales dupa ce armatele romane si germane erau in defensiva si

au fost mutati detinutii din Basarabia. Acolo fusesera arestate multe femei condamnate pentru spionaj in favoarea Uniunii Sovietice. Odata venite in lagarul de la Targu Jiu, femeile deveneau atractia momentului. Foarte repede s-au infiripat relatii sezoniere intre detinutii comunisti. Ilegalistii comunisti fiind adeptii amorului liber, chiar si barbatii insurati si-au gasit o companie feminina. Mihail Novicov, detinut in lagarul de la Targu Jiu, a apreciat in memoriile sale ca in lagar s-au creat atatea cupluri cate femei erau.

COMUNISTI PE FRONTUL DE EST
In momentul in care situatia pe frontul de est a devenit dificila, autoritatile militare au recrutat soldati si dintre detinutii acuzati de comunism. Aceasta masura a creat un nou val de tensiuni in lagar, deoarece cominternistii urmau sa-i infrunte pe "fratii" lor sovietici. Ca si in cazul legionarilor, comunistii au fost inclusi in batalioane de sacrificiu, fiind aspru supravegheati de ofiteri. Ion Gheorghe Maurer, participant la razboi in calitate de ofiter, a spus intr-un interviu publicat in 1995 ca soldatilor comunisti le-a fost destul de greu sa participe la campania in Est. Ei nu puteau sa saboteze in mod fatis cursul operatiunilor, deoarece erau pasibili de pedeapsa capitala, insa aplicau metoda tergiversarii.

La vreme de razboi, PCdR sub control

ILARION TIU

Dupa declansarea campaniei in est la 22 iunie 1941, regimul militar condus de Ion Antonescu a luat masuri suplimentare privind libertatea de miscare a comunistilor. Astfel ca activitatea fostului lagar de la Targu Jiu, destinat cazarii refugiatilor de razboi polonezi, a fost reorientata, in vederea cazarii opozantilor politici.

In septembrie 1940, o data cu destramarea Romaniei Mari s-a prabusit si regimul de dictatura al lui Carol al II-lea. Insa Romania nu a scapat de autoritarism, deoarece noul conducator, generalul Ion Antonescu, a instaurat un regim de dictatura militara.
MASURI DE RAZBOI. Chiar daca Romania nu a intrat in razboi decat in iunie 1940, regimul generalului Antonescu s-a precipitat sa-si neutralizeze adversarii. Dupa prabusirea inchisorii Doftana la cutremurul de la 10 noiembrie 1940 existau putine temnite sigure in care sa fie mutati detinutii comunisti. Majoritatea "doftanistilor" a ajuns in cele din urma la Caransebes, insa in scurt timp nu a mai fost loc nici acolo. Autoritatile au decis astfel sa transforme lagarul de la Targu Jiu intr-o inchisoare bine pazita. Acesta fusese construit in 1939 pentru a-i adaposti pe refugiatii polonezi care au trecut granita in graba dupa invazia nazista de la 1 septembrie 1939. Lagarul era constituit din baraci de lemn, fiind imprejmuit de un gard din sarma ghimpata.
DEPOZIT DE COMUNISTI. Existau mai multe cai prin care comunistii ajungeau in lagarul de la Targu Jiu. In primul rand aici au fost transferati cei care avusesera de ispasit pedepse pentru activitati comuniste si le expirase pedeapsa. Ei nu erau pusi in libertate cum ar fi fost normal, ci erau mutati in lagar sub justificarea arestului preventiv pe motiv ca aduceau atingere sigurantei statului. Legal, mandatul de arest preventiv expira dupa sase luni, insa de cele mai multe ori cand se epuizau termenele se emiteau noi mandate. Astfel autoritatile au argumentat legal detentia comunistilor pe toata durata razboiului in est (1941-1944).
In lagarul de la Targu Jiu ajungeau si comunistii care se aflau in evidentele Ministerului de Interne si care nu aveau de ispasit pedepse penale. Ei erau pur si simplu luati de la domiciliile lor si trimisi la Targu Jiu sub motivatia ca erau posibili agenti ai Moscovei. In primavara anului 1941, aproape toata conducerea Partidului Comunist aflata in libertate, cu exceptia lui Stefan Foris, a fost arestata si internata la Caransebes sau Targu Jiu. A treia categorie de internati erau cetatenii sovietici care se aflau pe teritoriul Romaniei. Cu o zi inainte de inceperea razboiului in

est, la 21 iunie 1941, directorul general al Politiei, Emil Leoveanu, a dispus arestarea tuturor cetatenilor sovietici care nu aveau de indeplinit in Romania misiuni diplomatice.
Multi comunisti au ajuns la Targu Jiu in al patrulea val, cel al evreilor, internati aici in conditiile aliantei Romaniei cu Germania nazista, putere care ducea o pronuntata politica antisemita. Ultima categorie a comunistilor care au ajuns la Targu Jiu era reprezentata de cetatenii romani acuzati de spionaj in favoarea Uniunii Sovietice. Acestia erau originari in general din Basarabia si se "refugiasera" dupa ultimatumurile din iunie 1940. Dupa eliberarea teritoriilor de la est de Prut, categoria spionilor a fost ingrosata de reteaua pe care NKVD a lasat-o dupa retragerea armatei sovietice in iulie 1941.
REGIMUL DE LAGAR. Internarea in lagarul de la Targu Jiu nu era un privilegiu pentru detinutii politici. Acestia trebuiau sa-si plateasca "cazarea". Iar daca nu-si permiteau erau nevoiti sa presteze munci in folosul administratiei lagarului. In medie, cazarea unui detinut era fixata de autoritati la 1.500 de lei lunar. Cine nu-si putea permite sa plateasca era nevoit sa mearga la munca. Comunistii internati la Targu Jiu au fost finantati din afara de "Ajutorul Rosu". Doar liderii partidului au beneficiat de fonduri pentru a-si cumpara scutirea de munca. Restul banilor erau folositi pentru alimente, detinutii avand dreptul sa-si gateasca in lagar.
La 7 decembrie 1942, Ministerul de Interne a dat dispozitie ca la Targu Jiu sa fie internati numai detinutii politici. Lagarul mai gazduia inca si pe refugiatii polonezi care nu-si gasisera un loc in care sa se mute, pe legionarii condamnati la rebeliune, dar si unii detinuti de drept comun.

AUTOINTRETINERE
"La Targu Jiu, comandantul lagarului, colonelul Zlatescu, ne-a anuntat chiar a doua sau a treia zi dupa sosire ca va trebui sa platim prin munca intretinerea ce ni se asigura pe perioada internarii"
Mihai Novicov
fost internat in lagarul Targu Jiu

Gheorghiu-Dej devine lider al comunistilor

ILARION TIU

Importanta detinutilor comunisti, aflati in lagarul de la Targu Jiu, a crescut o data cu prabusirea ofensivei germane in Est dupa batalia Stalingradului. Inainte de razboi, putini dintre ei visau ca vor ajunge vreodata la putere. Dupa 23 august 1944, cei aflati in fruntea organizatiei din lagarul de la Targu Jiu si-au "refacut" echipa.

Activitatea politica a comunistilor in lagarul de la Targu Jiu a fost agitata inca de la transformarea sa in loc de detentie politica in 1942. Au existat mai multe etape ale luptelor fractioniste, avandu-i protagonisti in special pe Ovidiu Sandru, Gheorghe Vidrascu si pentru scurt timp pe Lucretiu Patrascanu. Toate aceste tensiuni au incetat dupa sosirea in lagar a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, seful organizatiei de partid din inchisori.
PEDEAPSA EXPIRATA. Dupa greva de la Grivita din februarie 1933, Tribunalul Militar care a judecat cazul dictase o condamnare de 10 ani pentru "capii rebeliunii". In vara anului 1943 aceasta pedeapsa a expirat, iar Gheorghe Gheorghiu-Dej si Chivu Stoica ar fi trebuit eliberati, deoarece isi ispasisera in totalitate anii de inchisoare. Insa Romania se afla in razboi, iar comunistii se aflau sub incidenta unei legi speciale prin care urmau sa fie "cazati" in lagar pe perioada conflictului cu Uniunea Sovietica. Astfel ca, "ceferistii" Gheorghe Gheorghiu-Dej si Chivu Stoica au fost transferati din inchisoarea Caransebes in lagarul de la Targu Jiu. Au existat insa si exceptii: pentru Emil Bodnaras (care avea cetatenie sovietica) si Lucretiu Patrascanu, tolerati sa stea in libertate de autoritati cu intentia initierii unor negocieri cu sovieticii.

SITUATIA POLITICA. In statul roman condus de Ion Antonescu era teoretic interzisa orice fel de activitate politica. Cu atat mai mult intr-un lagar de detinuti politici. Insa comunistii au reusit in perioada razboiului sa tina legatura intre ei, sa perpetueze structurile de conducere ale organizatiilor sau sa mentina contactul cu reprezentantii CC al PCdR. In vara anului 1943 la Targu Jiu, din punct de vedere politic, starea de spirit a comunistilor nu era tocmai linistita. Ovidiu Sandru, delegat cu atribute de conducere de catre Stefan Foris – secretarul PCdR, se afla intr-un vizibil conflict cu Lucretiu Patrascanu. Acesta se afla "in trecere" pe la Targu Jiu, fiind de parere ca organizatia era prost condusa de Sandru si considera ca trebuia sa i se acorde statutul de lider interimar. Conform declaratiilor lui Lucretiu Patrascanu din ancheta sa, tensiunile au degenerat pana la injuraturi si acuzatii de colaborare cu Siguranta facute de Sandru la adresa lui. Venirea lui Gheorghiu-Dej a aplanat toate tensiunile din organizatia de partid a lagarului. Comunistii, fiind organizati pe baza ierarhica, constientizau ca parerea liderului organizatiei din inchisori nu putea fi contestata decat cu riscul excluderii din partid.
VIATA DE LAGAR. Prin pozitia sa in partid, Gheorghiu-Dej nu a fost nevoit sa munceasca in lagar pentru a-si plati costurile de intretinere, asa cum se intampla cu majoritatea internatilor. O parte din fondurile venite de la Ajutorul Rosu erau folosite pentru plata cazarii secretariatului celulei din lagar, iar Dej era primul dintre beneficiarii sistemului. Nici la Caransebes, Gheorghiu-Dej, nu lucrase in atelierele inchisorii sau in afara, de asemenea fiind protejat de muncile obligatorii prin pozitia sa in partid. Ca sef la "lagheristilor" Dej avea destul de multe probleme de rezolvat. Discutiile cu membrii de partid nu erau foarte facile, fiind tinute in regim de conspirativitate. Principala metoda de comunicare erau plimbarile in doi prin curtea lagarului. In cadrul acestor intrevederi, Dej le comunica responsabililor cu organizarea celulelor din lagar dispozitiile partidului.
Seful celulei de partid de la Targu Jiu avea de asemenea un regim mai indulcit si in ceea ce privea numarul detinutilor din celula sa. Dupa venirea celor doi "ceferisti" – Dej si Chivu Stoica, comunistii de la Targu Jiu au tras sfori pentru a obtine de la administratia lagarului o celula separata pentru "oaspetii de onoare". Sub pretextul ca doresc o camera mica libera pentru a-i izola pe bolnavii de tubercoloza, comunistii au primit un spatiu la capatul baracii 53 a lagarului. Acolo s-au instalat initial Gheorghe Gheorghiu-Dej si Chivu Stoica, dupa care au mai venit Nicolae Ceausescu si A. Trofimovici, dupa ce au ajuns la Targu Jiu de la Caransebes. Aceasta camera era un fel de cartier general al comunistilor de la Targu Jiu, unde se luau decizii cu privire la viata de partid si organizatorica.
Dej nu a avut un regim de detentie aspru, desi administratia stia ca era un important lider comunist. El avea parte de iesiri frecvente din lagar, insotit de un gardian, pentru cumparaturi personale sau necesare comunistilor internati la Targu Jiu. In numeroase cazuri, Siguranta a atentionat conducerea lagarului de la Targu Jiu ca aceasta practica poate duce la evadarea detinutului, avand in vedere importanta lui in partid. Serviciul secret al statului roman mai avertizase o data, in 1937, asupra posibilitatii evadarii lui Gheorghiu-Dej, pe cand acesta se afla inchis la Doftana. Atunci se facusera si pregatiri in acest sens din partea comunistilor, insa administratia inchisorii a inasprit masurile de securitate.
MONOPOL PE INFORMATIE. In inchisori, conducatorii celulelor de partid aveau cateva privilegii prin care-si aratau autoritatea. Pe langa distributia de alimente si bani de la Ajutorul Rosu, secretariatul din inchisoare era unicul indreptatit sa ofere detinutilor informatiile venite din afara. Acesta mentinea legatura cu membrii Comitetului Central din ilegalitate care dicta linia curenta a partidului. Pe de alta parte, informatiile politice erau, de asemenea, monopolul conducerii celulei din lagar. Internatii nu aveau dreptul sa primeasca ziare sau alte materiale de presa din afara. In celula lui Gheorghiu-Dej, au reusit sa introduca un aparat de radio prin care reuseau sa se tina la curent cu mersul razboiului. Acele informatii erau filtrate de secretariat, fiind apoi distribuite comunistilor prin oamenii de legatura dintre conducerea comunistilor din lagar si celelalte celule de partid.

ARGHEZI
Printre "oaspetii de onoare" ai lagarului de la Targu Jiu s-a aflat si poetul Tudor Arghezi. Acesta nu a fost inchis pentru activitati politice de stanga sau de dreapta, ci datorita tonului critic la adresa regimului Antonescu, pe care l-a adoptat in unele scrieri publicistice. In 1943 colabora cu ziarul Informatia zilei, unde avea o tableta la rubrica "Bilete de papagal". In numarul din 30 septembrie 1943 a publicat o satira sub titlul "Baroane", prin care critica atasamentul neclintit a lui Antonescu fata de Hitler. Ulterior a fost internat in lagarul de la Targu Jiu, unde a stat pana in 1944. In lagar, Arghezi a scris piesa "Seringa".

Evadarea lui Dej

LAVINIA BETEA

In 1993, organizatorul evadarii lui Gheorghiu-Dej din lagarul Tg. Jiu a povestit cum s-a petrecut aceasta. O evadare cu peripetii, ghinioane si nepotrivire de... orar. Reproducem in cele ce urmeaza respectivul fragment aparut in cartea "Maurer si lumea de ieri. Marturii despre stalinizarea Romaniei".

Lavinia Betea: Cum ati organizat dvs. evadarea lui Dej din lagarul de la Targu-Jiu?
Ion Gheorghe Maurer: Lagarul din Targu-Jiu avea o parte ce se-nvecina cu un cimitir. Lagarul era imprejmuit cu sarma ghimpata. Cand ma aflam internat in lagar, am observat ca, noaptea, sentinelele nu-si fac rondul in intregime. Patrulau cate doi soldati si erau mai multe perechi ce inconjurau, pe sectoare, lagarul. Cei care aveau ca sector portiunea ce se-nvecina cu cimitirul, noaptea, cand ajungeau in preajma mormintelor se opreau si se-ntorceau inapoi. Lasau, deci, o parte din acest gard de sarma ghimpata nesupravegheat, deoarece le era frica, noaptea, sa treaca prin cimitir! Am folosit aceasta treaba in planul meu. Si cum aveam posibilitatea sa intretin, in scris, o conversatie cu Dej i-am explicat socotelile mele. I-am explicat ca trebuie sa faca rost de-un cleste de taiat sarma ca sa poata taia reteaua aceea intr-un loc din dreptul cimitirului. Faptul trebuia sa se intample noaptea. Am fixat in corespondenta noastra si un mormant unde trebuia sa ne-ntalnim.

Cum va trimiteati, unul altuia, mesajele scrise?
Am gasit modalitatile de contact, nu personal, ci prin intermediul unuia care lucra intr-un atelier, la lagar, acolo, si care iesea in oras sa aduca produsele pe care le faceau, in atelier, ca sa le vanda. (...)Asa a fost planuita evadarea. De la plan si pana la infaptuirea lui au fost niste modificari datorate unor intamplari neprevazute. Legatura mea in aceasta actiune era un agent de strada – un politist, deci – care era seful unui depozit de haine militare ce se afla intr-o circumscriptie din Targu-Jiu (...). Cand am discutat cu conducerea de partid despre evadarea lui Dej, pentru ca planul sa aiba reusita deplina, le-am cerut o masina buna. Mi s-a pus la dispozitie aceasta masina. Era un Cadillac (...). Cu ea am si calatorit de la Bucuresti la Craiova. Gazda mea de la Craiova era un comunist ce lucra la o baza de aviatie si locuia intr-o casa simpla dintr-o zona modesta a orasului. Cadillacul ce-l primisem ar fi atras, acolo, atentia politiei (...) Cu ajutorul omului la care stateam, am gasit o masina stricata. A durat si reparatia o buna bucata de timp(...) Cand am mers eu din Craiova spre Targu-Jiu cu masina aceea cumparata, in primii 20 de kilometri parcursi, am avut trei explozii de cauciuc. Ramasesem, cum se spune, pe drumuri(...)
Atatea ghinioane, incurcaturi sau semne-rele, cum vreti sa le spuneti, nu v-au dat de gandit?
Nu eram superstitios. Numai ca, din cauza celor intamplate, am ajuns la destinatie cam in jur de trei dimineata. In cimitir nu mai era nimeni dar gardul de sarma ghimpata fusese taiat si in jur era liniste. Semn ca Dej iesise cu bine. Unde-l puteam gasi pe Dej? M-am gandit ca nu putea fi decat la sergentul de strada, ce-l asteptase la mormantul stabilit de noi ca loc de intalnire. Se facuse

dimineata bine cand am ajuns acolo. Omul mi-a spus ca Dej se afla intr-o incapere vecina, unde-am si intrat, pe data, fara sa mai schimb cu el si alte cuvinte. Dej dormea cand am intrat eu. Eram imbracat in vederea evadarii in uniforma de ofiter si imi lasasem si niste mustati mari pentru a fi mai greu de recunoscut, pe care Dej nu le stia. Cum dormea el, cu nervii inca incordati in urma evadarii, la zgomotul ce l-am facut intrand, a sarit drept la mine. In mana avea un cutit, pe care-l luase, probabil, cu gandul ca, daca intervine ceva neprevazut in evadare sa aiba cu ce sa se apere. Asa ca a sarit la mine convins ca nu pot fi altcineva decat unul dintre urmaritorii lui. Ne-am recunoscut... "Hai, mai!", i-am spus si am plecat la drum...

Ce s-a mai intamplat dupa evadarea lui Dej? S-a dat alarma in lagar?
Nu stiu. Dupa ce am trecut cu masina de Craiova, la vreo 30 de kilometri, ne-am oprit intr-un sat unde-am fost gazduiti de un popa care a fost, si el, omul comunistilor. Masina s-a intors la Craiova iar noi am stat in acel sat vreo trei zile pana cand a venit o alta masina, din Bucuresti, sa ne duca spre Capitala (...) S-a intamplat, apoi, ca ne-am intors la Bucuresti. Eu am stat ascuns doua-trei saptamani, pana la momentul 23 august 1944, cand am putut sa circul liber, fara teama de a fi impuscat ca dezertor. Intre timp au intrat rusii in tara iar Dej a urcat in sus, cu lumea lui. Foarte curand m-a chemat si pe mine, sa-l ajut.

PUTEREA COMUNISTILOR
Ion Gheorghe Maurer poate fi socotit unul dintre "martorii privilegiati" ai unor momente importante din istoria comunismului. Dupa 1990, prin cele relatate, a contribuit la demistificarea acestora. Bunaoara la intrebarea "Cine spuneti dvs. ca i-a facut pe comunistii din Romania conducatorii tarii?", fostul prim-ministru al Romaniei a raspuns: "Cine i-a facut? Ei intre ei. Istoria. Intelegerile dintre Stalin, Churchill si Roosevelt care au dus la impartirea lumii intre aceste puteri. S-a tot spus, dupa aceea, ca razboiul a fost castigat de rusi. Dar cel de-al doilea razboi mondial nu i-a avut ca invingatori doar pe rusi. Razboiul era castigat si de americani si de englezi. Dar rusii au stapanit aceasta zona care era vecina cu ei si intrucat au intrat cu trupele aici, s-au folosit de ocupatia militara ca sa influenteze situatia politica. Dupa cum doreau ei. Si sigur ca nu voiau sa instaureze un regim democratic, ci unul care sa-l copieze pe-al lor. Iar din asta se straduiau sa iasa si un profit pentru ei. Sigur ca aceste lucruri nu au fost atunci evidente. A fost un moment in care rusii au fost ajutati mai mult decat de comunisti, de rege si de partidele politice potrivnice unui regim comunist. Intrebi cum au luat comunistii puterea? Au executat o comanda. Li s-a cerut de la Moscova sa faca una sau alta si ei au facut."

LA DRUM
"Dej dormea cand am intrat eu. Eram imbracat in vederea evadarii in uniforma de ofiter si imi lasasem si niste mustati mari, pentru a fi mai greu de recunoscut, pe care Dej nu le stia. Cum dormea el, cu nervii inca incordati in urma evadarii, la zgomotul ce l-am facut intrand, a sarit drept la mine. In mana avea un cutit, pe care-l luase, probabil, cu gandul ca, daca intervine ceva neprevazut in evadare, sa aiba cu ce sa se apere. Asa ca a sarit la mine convins ca nu pot fi altcineva decat unul dintre urmaritorii lui. Ne-am recunoscut... "Hai, mai!", i-am spus si am plecat la drum..."
Ion Gheorghe Maurer

Editorial: Bodnaras – cetatean sovietic

LAVINIA BETEA

Un caz ce se sustrage interpretarilor inguste ale istoricului predispus, in orice conditii, la a face o "istorie de partid" este Emil Bodnaras. In ceea ce se intampla notabil in primavara si vara anului

1944 – debarcarea lui Foris, evadarea lui Dej, arestarea Antonestilor –, Bodnaras este un personaj-cheie. Biografia si motivatia actiunilor sale prezinta insa si acum "pete albe" pentru istoriografia romaneasca.
S-a nascut in 1904 la Campulung Moldovenesc, "cinstindu-si" apoi locul de bastina cu constructia unor bune cai de acces. Ofiter fiind (absolvise scoala de ofiteri de artilerie), a dezertat in 1932 in Uniunea Sovietica. Motivele acestei dezertari sunt inca de domeniul speculatiei. La fel ca si viata in "patria sovietelor" (dosarul sau de cadre de la Moscova mentionand ocupatia de contabil, practicata intre 1932 si 1935 la Moscova si Astrahan).
Intre tovarasii de partid, Bodnaras nu ascundea ca frecventase "scoala de spioni" a Moscovei, cum era denumita scoala superioara a serviciilor speciale sovietice. Trimis "in misiune" in Romania, nici n-a apucat sa ajunga, ca in tren a fost recunoscut si denuntat de unul dintre fostii sai colegi de scoala. Astfel ca in mai 1935 a fost condamnat la 10 ani de munca silnica pentru dezertare in timp de pace si sustragere de acte. In acest moment, se produce un eveniment ocultat de istoria comunista, povestit de insusi Bodnaras, in 1952, si stenografiat ca atare: "In inchisoarea din Brasov, in 1935 (...) mi s-a comunicat ca eu am pierdut cetatenia romana, pentru ca am ocupat functii publice in Uniunea Sovietica. Eu in inchisoarea Brasov am obtinut cetatenia URSS printr-o comunicare oficiala facuta de ambasada pe baza unei cereri care tot de acord cu ambasada a facut-o fratele meu in numele meu...". Se subintelege ca sovieticii si-au protejat spionul, acoperindu-l cu "functiile publice" folositoare.
A fi sovietic in acei ani era avantajos, explica Bodnaras ("un cetatean roman care primea cetatenia sovietica este un element cu care nu este recomandabil sa te porti brutal, sa-l bati"). Condamnatul de la Doftana era, asadar, bine tratat. Ca detinut, in 1940 a si fost primit in PCdR. Abia dupa inceperea razboiului contra Uniunii Sovietice, in inchisoarea Caransebes, a inceput sa se teama. Norocul insa era de partea sa: autoritatile pareau sa nu-si mai aduca aminte de cetatenia sa. "Pareau", deoarece, in plin razboi, cand se declanseaza o adevarata vanatoare a comunistilor aflati in clandestinitate, in noiembrie 1942 Bodnaras este eliberat. Nu iese insa nici cu mana goala, ca orice detinut, din inchisoare. "Tovarasii – povesteste el in 1952 – mi-au dat si o suma de bani mai importanta, 50.000 de lei, pe care am ascuns-o intr-o ladita ce urma sa fie expediata la fratele meu cu hainele si lucrurile mele, iar asupra mea personal, 10.000 de lei." "Pe atunci erau bani multi" – estimeaza chiar el averea ce-o primise ca sa poata actiona in libertate. Cu 8.000 de lei, dintre banii "la purtator", l-a convins pe comisarul de siguranta care elibera actele "sa uite" amanuntul cetateniei sovietice, care, dupa legile lui Antonescu, obliga la internarea in lagar.
Cu restul de capital, vreme de doi ani organizeaza un negot de var, ciment si tigla, cu baza la Galati, care-i permite sa faca drumuri prin tara. Printre altele, sa ajunga la Targu Jiu, unde, simuland o criza de apendicita, este internat in aceeasi celula de spital cu "bolnavul" Gheorghiu-Dej. Aici se pun la punct manevrele ce conduc la anihilarea secretariatului PCdR, condus de Foris, se fac planuri de aliante pentru crearea unui front popular cu Partidul Comunist si se decide evadarea lui Dej.
De retinut este ca Gheorghiu-Dej nu avea incredere, la modul personal, in lunecosul Bodnaras. Refuzase chiar ca acesta sa fie direct implicat in fuga sa din lagar si a solicitat ca avocatul Maurer sa-i fie aproape. De initiative nedorite din partea lui Bodnaras insa nu a scapat. "Dej – imi povestea Alexandru Barladeanu – era convins ca Bodnaras intentionat a intarziat trimiterea masinii" in localitatea unde se ascunsesera dupa evadare. Asa se face ca ajunsese la Bucuresti dupa evenimentele de la 23 august 1944. Mai tarziu decat dorea, dar suficient de devreme ca sa intampine primele trupe ale Armatei Rosii la intrarea in Capitala.
In inlaturarea lui Foris, Bodnaras a fost personajul numarul unu: cu pistolul in mana si ciocanul la brau, i-a citit acestuia o scrisoare falsa, prezentandu-se ca emisar al sovieticilor. Cand Foris a fost asasinat, acelasi Bodnaras raspundea pe linie de partid de serviciile speciale. In ancheta din 1952 in care, printre altele, Ana Pauker, Vasile Luca si Teohari Georgescu sunt luati la intrebari pentru Foris, nimeni nu compromite, prin rostirea intr-o asemenea asociere, numele lui Bodnaras. Acelasi Bodnaras initiaza mai tarziu "provocarile" care au condus la arestarea lui Patrascanu.

"Reabilitarea" din 1968 nu-l atinge pe Bodnaras. Niciodata Bodnaras n-a fost chemat sa dea socoteala, ca oricare dintre cei aflati in libertate in anii razboiului, de relatiile sale cu Siguranta. In ceea ce ma priveste, dintre enigmele vietii sale, as prefera mai intai raspuns la intrebarile: cand si de ce a redevenit roman sovieticul Bodnaras?

Debarcarea lui Foris

CRISTINA VOHN

La 4 aprilie 1944, secretarul general al Partidului Comunist din Romania, Stefan Foris, este indepartat din functia pe care o detinuse timp de patru ani. Actul a fost organizat pe parcursul multor luni de liderii comunisti din inchisori, condusi de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Punerea in scena a fost regizata si executata de Emil Bodnaras.

Stefan Foris, secretarul general al PCdR in timpul celui de-al doilea razboi mondial, este indepartat din functie la 4 aprilie 1944. In intreaga sa existenta, secretarii PCdR au fost numiti si inlocuiti numai de Comintern. Membrii sau ceilalti lideri ai partidului nu aveau nici un cuvant de spus in aceasta privinta. De aceasta data, lucrurile s-au petrecut fara stirea forului comunist international. Datorita intreruperii legaturilor cu Cominternul incepand din mai 1941, comunistii din tara au pus singuri la cale planul si executia debarcarii lui Stefan Foris din fruntea partidului. Este singurul moment din istoria PCdR in ilegalitate cand comunistii romani isi regleaza conturile intre ei, fara amestecul Moscovei.
"FORTA NEDESTOINICA". Stefan Foris avea numerosi inamici in partid. Nu era un personaj popular, charismatic si nici nu avea autoritate asupra PCdR. Numai cativa apropiati ii erau alaturi. Victoria Sarbu, tovarasa lui de viata, si Remus Koffler erau personaje care fusesera avansate in ierarhia PCdR de Foris. In urma certurilor cu ilegalistii vechi si cu functii in miscare (Constantin Parvulescu, Iosif Ranghetz, Grigore si Ileana Raceanu), ii inlocuise pe acestia cu apropiatii Sarbu si Koffler, la care alaturase doi tineri – Petrea Nicolae si Constantin Carp. De la cei cu care intrase in dispute Foris avea parte de numeroase invinuiri. Dintre acestea, cea mai grava era aceea de colaborator al Serviciului Secret de Informatii. Era banuit ca fiind "turnatorul", din cauza caruia multi dintre liderii partidului au fost arestati sau executati in timpul razboiului. Arestarea membrilor Secretariatului PCdR din 1941 (Teohari Georgescu, Iosif Chisinevschi), prinderea si executarea lui Petre Gheorghe i-au fost atribuite in totalitate de tovarasii lui. Alte invinuiri erau cele de favoritism, nerespectarea "recomandarilor" sovietice facute prin postul de radio in limba romana de la Moscova si adoptarea unei pozitii docile si defensive fata de regimul Ion Antonescu si ocupantii germani. Locul lui Foris era lipsit de suportul Moscovei, care disparuse din peisaj dupa declansarea razboiului impotriva Uniunii Sovietice. Astfel, Foris a ramas la "cheremul" tovarasilor sai de partid. Emil Bodnaras l-a denumit "forta nedestoinica". El va sustine ca atmosfera din partid era total potrivnica secretarului general, care trebuia inlaturat de la conducerea PCdR.
O COALITIE AD-HOC. Comunistii din inchisori, al caror lider era Gheorghe Gheorghiu-Dej, au fost cei care au pus la cale schimbarea lui Foris. Prin Emil Bodnaras si Lucretiu Patrascanu, eliberati din inchisoare, respectiv din lagar, a reusit sa convinga si pe unii dintre tovarasii aflati in libertate sa se alature planului sau. Avea nevoie de ei pentru punerea lui in aplicare. Numai grupul de la Moscova (Ana Pauker, Vasile Luca) nu a avut nici o legatura cu acest eveniment, din cauza lipsei legaturilor de comunicare cu tovarasii din tara. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu, Iosif Chisinevschi, Chivu Stoica, aflati in inchisoare, s-au aliat cu Constantin Parvulescu, Iosif Ranghetz, Ana Toma, sotii Raceanu, aflati in libertate. Miza era foarte mare pentru toti, in conditiile in care Armata Rosie se afla pe teritoriul Romaniei si era de asteptat sa ajunga in curand si in Bucuresti. Cine conducea partidul cand Romania avea sa fie "eliberata" de

trupele sovietice urma sa aiba cele mai mari avantaje. Avea si pe cine sa dea vina ca PCdR nu avusese organizatii de partizani si nici vreo alta activitate notorie dintre cele recomandate "revolutionarilor de profesie".
PRELUDIU INDELUNGAT. La sfarsitul anului 1943 prind contur primele planuri privind inlocuirea lui Foris de tovarasii lui. Dezvaluirea o face Emil Bodnaras in 1952 intr-o discutie cu Constantin Parvulescu, stenografiata ca document de partid in epoca. In 1943 el avusese o intalnire cu Gheorghiu-Dej, care se afla inchis in lagarul de la Targu Jiu. Cei doi isi impartasesc suspiciunile pe care le aveau in privinta lui Foris. "Mi-am dat singur seama, povesteste Bodnaras, cat de periculoasa era situatia. Situatia politica s-a agravat, razboiul mergea din ce in ce mai evident in defavoarea lor, era clara prabusirea nemtilor, deveneau mai brutali, burghezia tot mai agitata, fascistii tot mai indarjiti si se puteau intampla tot felul de masuri neprevazute ce puteau sa duca la uciderea in masa a celor inchisi, mai cu seama cu tradatori in fruntea partidului." Tradatorii erau Foris si Koffler, in jurul carora se crease o atmosfera total potrivnica. Emil Bodnaras impreuna cu Gheorghiu-Dej sunt cei care au pus la punct planul indepartarii secretarului general. Executarea planului urma sa fie coordonata de Bodnaras, care activa in libertate, dupa eliberarea sa din inchisoarea de la Caransebes in 1942. Evenimentul era calificat de Gheorghiu-Dej, in acel moment, ca un "act politic".

Stefan Foris, un secretar fara partid

CRISTINA VOHN

Stefan Foris a fost secretarul PCdR care a reusit sa se rupa aproape in totalitate de partid. El a intrat in conflict cu comunistii aflati in inchisori. Comunistii in libertate il contestau si nu-i mai respectau ordinele. Cominternul, care-l instalase in functie, disparuse din peisajul politic. Cativa apropiati ii mai recunosteau autoritatea.

Stefan Foris nu avea calitati de lider. El nu a reusit sa se impuna in Partidul Comunist din Romania. Din contra, si-a facut numerosi adversari. Era un personaj taciturn, caruia ii placea mai mult izolarea decat compania altor tovarasi. De multe ori, in discutiile cu subalternii sai, ajungea la disensiuni serioase si certuri furtunoase. Ca in cazul tuturor liderilor comunisti, singura lui busola o reprezentau Cominternul si indicatiile pe care acesta i le transmitea. Dupa ruperea legaturilor cu acesta, in mai 1941, secretarul general ramane dezorientat. Trebuia sa ia singur toate deciziile importante pentru partid. Si, in acelasi timp, trebuia sa se gandeasca daca aceste decizii ar fi sau nu pe placul Moscovei.
DISENSIUNI. Printre primele rupturi pe care le inregistreaza PCdR in timpul razboiului se numara conflictul dintre cei aflati in inchisori si secretarul general. Dupa instalarea lui Stefan Foris in functie, in ianuarie 1941, acesta nu initiaza nici un fel de legaturi cu cei din inchisori. Detinutii comunisti sunt cei care, in octombrie 1941, ii trimit disciplinati primul raport de activitate secretarului general. Acesta nu binevoieste sa le raspunda decat in martie 1942. In primul sau mesaj, Stefan Foris nu face decat sa-i critice pe tovarasii aflati in spatele gratiilor. Acesta este tonul pe care il va pastra pana la inlaturarea sa din functie. Foris ii bombardeaza cu sanctiuni, avertismente formale, voturi de blam, suspendari din functii. Ii acuza chiar de initierea unei lupte fractioniste, inspirata de... Siguranta. Reactia celor din inchisori ia aspecte diferite: refuzul de a raspunde criticilor lui Foris, omisiunea de a-si face autocritica, pana la a-l acuza pe secretarul general de colaborare cu Siguranta. Acesta va fi principalul cap de acuzare la adresa lui Foris, ce-i va aduce indepartarea brutala din functia in care fusese numit de Comintern.
INABILITATI. Stefan Foris s-a inconjurat de personaje care au starnit nemultumiri printre membrii Partidului Comunist din Romania. A promovat-o in conducerea partidului pe propria amanta, Victoria Sarbu (cu care va avea un copil). La fel si pe Remus Koffler, al carui frate –

Romulus Jitianu – lucra in cadrul Sigurantei. A adus pe langa el tineri fara trecut comunist, ca Nicolae Petrea sau Constantin Carp. Toate aceste promovari Stefan Foris le-a facut dupa criterii aleatorii. Deciziile lui i-au nemultumit pe vechii militanti ai PCdR, care se considerau cu mult mai indreptatiti la functiile de conducere din partid. La inceputul anului 1944 incearca sa si-i apropie chiar pe cei care complotau impotriva lui. Emil Bodnaras, Constantin Parvulescu si Iosif Ranghetz erau responsabili ai Departamentului militar al partidului. Toti trei vor prelua conducerea de la Stefan Foris.
SUSPICIUNI. Asupra secretarului general al PCdR au planat mai multe suspiciuni fata de unele din actiunile sale. Coincidente izbitoare i-au determinat, la vremea respectiva, pe tovarasii sai sa il acuze de colaborare cu Siguranta. Aceasta era cea mai grava acuzatie care se putea aduce unui ilegalist. Cu atat mai mult cu cat acesta conducea o organizatie politica secreta. Acuzatia de tradator ce i-a fost adusa s-a dovedit mai tarziu a nu fi intemeiata. Cei care l-au indepartat nu au putut dovedi aceasta acuzatie nici dupa ce au ajuns la putere. Atunci aveau in mana toate parghiile necesare scoaterii la iveala a dovezilor incriminatorii. Dar acestea nu existau. Adevaratii colaboratori ai Sigurantei se ascundeau, ca personaje secundare, in spatele lui Stefan Foris. Chiar si acum, dupa consultarea a numeroase documente din arhive, nu au fost elucidate unele dintre "enigmele" ce l-au inconjurat.
CONDAMNAT DE SUBALTERNI. Ierarhia in cadrul oricarui partid comunist era stricta. Promovarile si destituirile se faceau intotdeauna de sus in jos. Iar instanta suprema era Cominternul. Indepartarea lui Stefan Foris a fost singura exceptie din istoria PCdR. Decizia a fost luata de subalternii lui. Instanta de decizie s-a mutat in inchisori. Gheorghe Gheorghiu-Dej, cel care a condus din umbra intreaga operatiune, a creat o instanta ad-hoc. La inchisoarea de la Caransebes este constituit biroul celulei care pronunta "verdictul" in privinta lui Stefan Foris: este colaborator al Serviciului Secret de Informatii. Toti comunistii aflati in libertate s-au subordonat deciziei adoptate de noua conducere. Cei aflati la Moscova nu au stiut ce s-a intamplat pana in august 1944, cand trupele sovietice au ajuns la Bucuresti. Nici un alt for de decizie al partidului nu a emis ulterior vreo alta hotarare. Astfel, soarta fostului secretar general era pecetluita. Fara stirea sovieticilor, asa cum va marturisi mai tarziu Constantin Parvulescu.

SEMNE DE INTREBARE
Iosif Chisinevschi este unul dintre cei care l-au acuzat de Stefan Foris de colaborare cu Siguranta. El a aruncat raspunderea pentru caderea Secretariatului Comitetului Central din aprilie 1941, al carui membru era, pe umerii secretarului general. Potrivit lui Iosif Chisinevschi, Stefan Foris a insistat sa se intalneasca de mai multe ori cu el in locuinta sa conspirativa. Aceasta in ciuda faptului ca hotararile partidului interziceau vizitele de la un secretar la altul. Foris a incalcat aceste hotarari. Pe deasupra, a lasat in casa lui Chisinevschi unul sau doua din costumele lui. Foris avea o statura impozanta, spre deosebire de Chisinevschi, care era un personaj mai pipernicit. Atunci cand agentii Sigurantei au facut descinderea la locuinta lui Chisinevschi, nu au dat nici un fel de atentie costumului lui Foris. Cu toate ca acesta se afla la vedere. Acest amanunt, accentuat tocmai de unul dintre secretarii PCdR, a aruncat o banuiala puternica asupra secretarului general. Intarita cu argumentul ca Foris scapase din nou de arestare!

GRESELI DE METODA
In octombrie 1967, in timpul anchetei "Foris", unul dintre putinii lui colaboratori apropiati, Nicolae Petrea, declara ca secretarul partidului nu a fost tradator, dar "a slabit munca partidului". "Este adevarat, sustine Petrea, ca Foris a folosit metode de lucru gresite – daca aparea un om si nu era de acord cu ceva, facea totul sa se puna de acord, daca nu, dadea cu el de pamant. Acesta este adevarul. Este asa o situatie cu unele actiuni ca, chiar buna intentie poate aduce prejudiciu miscarii muncitoresti. (...) Erau si chestiuni care creau animozitati si s-a format o atmosfera greoaie, am intrat in frictiuni cu Foris. (...) A intra in contrazicere cu Foris exista posibilitatea certa sa fii scos din activitate. Aceasta este o masura. Incepand cu Petre Gheorghe, eu va spun

ceea ce stiu. (...) Stilul acesta de munca defectuos consider ca o foarte mare vina a lui Foris, in loc sa se ocupe de problemele majore care erau. Adevarul este ca nu a fost provocator, nu este chestiunea ca a colaborat cu Siguranta, dar intr-un fel munca partidului a slabit-o."

NEDUMERIRE
"M-a preocupat aspectul ce a fost cu el (Foris – n.n.), trebuie sa spun ca pana in 1952 nu am ajuns sa am un element care sa poata sa-mi dea siguranta ca intr-adevar Foris a fost informator al Sigurantei"
Teohari Georgescu, octombrie 1967

<u>Rafuiala in stil gangsteresc</u>

CRISTINA VOHN

Indepartarea lui Stefan Foris din functia de secretar general al PCdR s-a petrecut ca intr-un scenariu de film cu gangsteri. Cu ciocanul la brau si cu pistolul in mana, Emil Bodnaras il determina pe Foris sa predea conducerea partidului. Cu ochii bulbucati si plini de spaima, acesta cedeaza in fata tevii pistolului.

Contextul in care s-a petrecut debarcarea lui Foris din fruntea PCdR era unul destul de complicat. Armata sovietica patrunsese pe teritoriul Romaniei. Aviatia anglo-americana lansase mai multe bombardamente asupra unor obiective romanesti importante. In aceste conditii, planul minutios elaborat de conspiratori a trebuit devansat si adaptat imprejurarilor momentului. Aleatoriul si reactiile prompte ale lui Emil Bodnaras au jucat un rol determinant in reusita actiunii.
UN EXECUTANT PERFECT. Initiatorul actiunii, Gheorghe Gheorghiu-Dej era un bun cunoscator al oamenilor si un manipulator deosebit al situatiilor. A fost favorizat si de imprejurarea ca sa aiba un executant atat de potrivit precum Emil Bodnaras. Acesta avea un atu esential care lipsea celorlalti comunisti romani. Fusese scolit de serviciile secrete rusesti si trimis de acestea sa activeze in cadrul PCdR. Cunostea si tehnicile de manipulare ale serviciilor speciale, dar avea si instruire militara. Legaturile speciale pe care Bodnaras le avea in Uniunea Sovietica erau cunoscute de Foris. Dar el nu le putea controla sau verifica in vreun fel. In contextul ruperii totale a legaturilor cu Cominternul, Bodnaras i se putea prezenta secretarului partidului ca mesager al Moscovei. Era normal ca Moscova sa il aleaga pe Bodnaras ca omul de incredere cu care sa reia legatura. Si, prin el, sa transmita primele instructiuni, dupa trei ani, catre PCdR si secretarul sau general. Foris, secretarul obedient al Cominternului, nu putea decat sa se supuna unor asemenea ordine.
CREAREA UNEI LEGENDE. De la jumatatea lunii martie, Bodnaras a inceput sa raspandeasca, printre apropiatii lui Foris, zvonul ca fusese contactat de oamenii Moscovei. Acestia veneau cu un mesaj important pentru partid. Exact cum planuise Bodnaras, Foris fusese informat cu noutatile. Si doreste sa afle cat mai curand care sunt ordinele venite de la Comintern dupa trei ani de tacere. Bodnaras solicita sa il vada personal pe Foris. Ii transmite ca la data de 3 aprilie se va intalni cu omul trimis de Moscova. Foris vrea sa afle foarte repede ce spune curierul. A doua zi, la 4 aprilie, il convoaca la el pe Bodnaras. Fara sa stie ca, in acest mod, isi grabeste sfarsitul.
EVENIMENTE PRECIPITATE. In aceeasi zi de 4 aprilie, aviatia anglo-americana bombardeaza masiv Bucurestiul. Planul initial al conspiratorilor este dat peste cap. Dar este in folosul lor. Conform regulilor conspirative impuse de Foris, cine il vizita trebuia preluat de "tehnicul" sau, Romeo, cu o masina dintr-un loc de intalnire stabilit de acesta. De aici era dus la una dintre casele conspirative pe care le avea Foris. Nimeni nu stia dinainte care este aceasta. Conspiratorii stabilisera ca masina ce il ducea pe Bodnaras la Foris sa fie urmarita de o alta in care se afla Iosif Ranghetz. El trebuia sa-i vina in ajutor lui Bodnaras daca era cazul si sa-l preia pe secretarul

PCdR. Din cauza bombardamentelor, circulatia in Capitala era intrerupta. Asa ca Romeo nu a putut veni cu masina sa. Astfel ca Bodnaras si "tehnicul" Romeo ajung la Foris folosind masina lui Bodnaras. Acesta se afla intr-o casa situata pe Strada Carol Knappe, din cartierul Domenii. Cand ajung, alta surpriza! Foris nu era singur, ci impreuna cu Koffler si Victoria Sarbu. Bombardamentele ii retinusera pe cei doi acolo.
MOMENTE-CHEIE. Foris era speriat de bombardamente, dar cauta sa-si ascunda spaima. A luat corespondenta adusa de soferul lui si a inceput sa o citeasca. Intre timp se aude in fata casei zgomotul masinii lui Ranghetz. Spaima lui Foris creste. Cine putea circula cu o masina dupa bombardamente? Foris credea probabil ca numai agentii Sigurantei. Masina se indeparteaza, iar tensiunea scade. Dar masina in care se afla Ranghetz se intoarce dupa cateva minute, iar panica din incapere devine alarmanta. Victoria Sarbu se agita, iar Foris il intreaba pe Bodnaras "ce se intampla". In acel moment, Felix (pseudonimul lui Bodnaras) si-a dat seama ca trebuie sa actioneze. Daca nu, poate rata indeplinirea misiunii. Primul gest a fost sa-i scoata afara din camera pe fidelii lui Foris. Apoi a comunicat ca masina din fata casei este "a noastra".
DESTITUIRE "TOVARASEASCA". Ramas singur cu inca secretarul partidului, Emil Bodnaras isi joaca rolul. Ii spune ca "legatura" de la Moscova a sosit. Cu un mesaj. Si in timp ce-si desface ostentativ haina sa scoata documentul scris de conspiratori, Foris vede ciocanul de la braul mesagerului. Este profund impresionat. Citeste documentul fals prin care este destituit si este total demoralizat. Cand isi ridica ochii, vede si pistolul din mana lui Bodnaras. Nu reuseste sa mai spuna decat trei cuvinte: "Eu ma supun!". Agentul sovietic actioneaza in forta. Ii cere sa puna in aplicare prevederile documentului. Foris o cheama pe Victoria Sarbu. Aceasta incearca o clarificare. Spune ca ar fi necesara o "consultare" a membrilor partidului. Bodnaras nu este insa usor de intimidat. Da ordin sa-i fie predate "toate cifrurile, cheile, intalnirile, legaturile, tot". Romeo, chemat sa execute ordinul, este si el total nedumerit. Atunci, Bodnaras spune cuvintele hotaratoare: "Ai auzit de GPU? Uite, cu asta ai de-a face". Emil Bodnaras improvizeaza in continuare in numele serviciilor speciale sovietice si al conducerii politice de la Moscova. Ramasese insa fara sprijinul lui Iosif Ranghetz si al masinii ce trebuia sa-l transporte pe Foris intr-o alta casa conspirativa, deoarece nu putea stationa prea mult in acel loc fara a deveni suspecta. Bodnaras confisca servieta cu documetele importante si pistolul din dotarea lui Foris. Intra intr-o alta casa conspirativa a partidului, aflata la 100 de metri distanta. Acolo gaseste doi tovarasi fideli. Pe unul dintre ei, Filipescu il inarmeaza si-l trimite sa-l ia pe Foris. Acesta este adus in cealalta casa conspirativa de care fostul secretar al partidului nici nu avea cunostinta.

MARTURII POSTERIOARE

In octombrie 1952 are loc o convorbire intre Constantin Parvulescu si Emil Bodnaras despre "pregatirea si punerea in aplicare a planului de inlaturare a lui Stefan Foris din conducerea PCdR". Aici este redat intregul plan al debarcarii secretarului comunist. Cu acest prilej, Bodnaras rememoreaza decizia de a folosi legaturile lui, inexistente in fapt, cu Moscova. "El – Foris – stia ca eu am lucrat intr-un aparat special. Eu eram sigur ca el nu avea nici o posibilitate de a controla legaturile mele pe aceasta linie, nici acelea pe care le-am avut pana la cadere si nici un fel de legaturi. Si orice fel de legatura i-as prezenta-o ca este legatura mea nu putea sa controleze, n-avea nici un mijloc... Stiindu-l pe Foris foarte curios si avand certitudinea ca este un element dusman care va ciuli urechile, stiam ca va cadea in cursa si se va interesa, iar noi sa dezvoltam aceasta legatura a mea si legatura sa vina si sa-mi transmita mie o hotarare care urmeaza sa fie transmisa lui Foris..."

SUPUNERE OARBA

Stefan Foris povesteste si el modul in care a fost inlaturat de la conducerea PCdR intr-o scrisoare pe care o adreseaza Comitetului Central in decembrie 1944. "La 4 aprilie, spune Foris, el (Emil Bodnaras – n.n.) mi-a comunicat prin scris demiterea mea din postul de secretar general al partidului. Cu toate ca scrisoarea nu era iscalita, m-am supus fara nici o rezerva deciziei, vazand

ca am pierdut increderea tovarasilor nostri din Uniunea Sovietica. (...) Pentru a evita orice complicatii si pentru ca partidul sa execute sarcinile sale in ajutorul Armatei Rosii, am predat imediat toate legaturile. Am facut o declaratie in scris de supunere fara nici o rezerva pe baza careia noul CC a putut prelua imediat conducerea partidului fara nici o piedica."

CONVINGERE
"M-am convins ca Foris este un element dubios din felul cum gandeste (...) Este un element dusmanos, un speculant, permanent cu combinatii"
Emil Bodnaras, 1952

<u>Ascensiuni fulminante in ierarhia de partid</u>

CRISTINA VOHN

Cei care l-au inlaturat pe Foris au avut de castigat in urma reusitei planului lor. Unii au castigat pentru tot parcursul vietii – este cazul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej sau al lui Emil Bodnaras. Altii au avansat in ierarhia partidului, dar fiind in anumite perioade anchetati despre caderea lui Foris – cazul lui Teohari Georgescu.

Organizatorii actului de la 4 aprilie 1944 au fost principalii profitori ai iesirii din scena a lui Stefan Foris. Unii au reusit sa-si asigure din eveniment un capital politic pe parcursul intregii vieti. Este cazul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej si al lui Emil Bodnaras. Altii au cunoscut o ascensiune fulminanta dupa acest eveniment, dar pe un termen mai scurt. Participarea la inlaturarea si mai apoi la uciderea lui Foris se va intoarce impotriva lor peste mai putin de un deceniu. Este cazul lui Teohari Georgescu. Cert este ca toti cei implicati se vor regasi in structurile de conducere superioare atat ale partidului, cat si ale statului dupa evenimentele de la 23 august 1944. Toti au beneficiat de ceea ce ei numeau "mostenirea" traditiei comuniste din Romania.
MISIUNE INDEPLINITA. La 16 aprilie, Emil Bodnaras trimite o scrisoare catre Gheorghiu-Dej si Teohari Georgescu, aflati in lagarul de la Targu Jiu. El ii informeaza despre indeplinirea misiunii primite. "Fara valva si fara zvarcoliri. Doar o scurta zvarcolire de 17 minute", asa caracterizeaza Bodnaras comportamentul lui Foris de la 4 aprilie. "Pe cat de lunga a fost pregatirea, pe atat de rapida si concentrata a fost actiunea. In trei ore, masurile au fost completate. Mostenirea ne-a fost predata efectiv, iar capul familiei (Foris), nevasta-sa (Victoria Sarbu) si prietenul casei (arhivarul – Remus Koffler) au fost mutati la un sanatoriu bun... La ora 1 noaptea am depus cheile si toata averea familiei in mainile bunului nostru prieten cel mai batran si cel mai priceput dintre noi cei de aici (Constantin Parvulescu), astazi stalpul principal al familiei."
SCHIMB DE ROLURI. Stefan Foris nu a fost arestat in sensul propriu, ci a fost trecut sub "consemn". Era o masura specifica PCdR-ului. Ea insemna suspendarea din toate functiile detinute in partid. "Pedepsitul" era "consemnat" la una din casele conspirative ale PCdR pe care nu avea voie sa o paraseasca fara acordul conducerii partidului. Aceasta pedeapsa ii fusese aplicata si lui Constantin Parvulescu de catre Foris, dupa ce pierduse o servieta cu documente ale partidului. Acum roata se intorsese in favoarea fostului sanctionat. Constantin Parvulescu a fost constient ca implicarea in debarcarea lui Foris era sansa sa de reabilitare. Si de accedere la functiile superioare in partid. Episodul mult prea recent (1943) al pierderii documentelor partidului intr-un taxi – pe cand se afla cu iubita sa, Ana Toma (sotia din acel moment a lui Sorin Toma, aflat in URSS, si viitoarea nevasta a generalului Gheorghe Pintilie), – il impiedica sa spere la o reabilitare. Multi membri ai PCdR se aflau in inchisori in urma acelui episod. De aceea, atunci cand a aflat de inlaturarea secretarului partidului, el a fost bucuros. Cu atat mai mult cu cat inlocuitor al sau fusese si el desemnat.

CARIERA DE COMUNIST. Constantin Parvulescu a fost membru al PCdR inca de la infiintarea partidului, in mai 1921. Nascut in noiembrie 1895, in judetul Valcea, lucreaza ca muncitor in mai multe fabrici din tara. La sfarsitul primului razboi mondial ajunge in Ucraina, unde lucreaza ca mecanic la o moara. In 1919 se inroleaza ca voluntar in regimentul international "Armata Rosie Sovietica", iar mai tarziu ajunge la Moscova. Inflacarat de invataturile marxist-leniniste, Parvulescu se implica in actiunile care au dus la crearea PCdR. Pentru o mai buna pregatire teoretica a lui, Cominternul il trimite sa urmeze cursurile Universitatii Comuniste din Moscova. Dupa finalizarea acestora este numit in functii de raspundere in partid: prim-secretar al Comitetului regional PCdR Basarabia-Chisinau (1929-1930), membru al Secretariatului provizoriu al CC al PCdR si secretar al Comitetului Teritorial Transilvania (1930-1935), membru al Biroului Politic al CC al PCdR (1935-1936). Inevitabil, Parvulescu intra si el, ca si alti comunisti, in atentia autoritatilor romane. Este prins si condamnat la 7, apoi 3 ani de inchisoare corectionala, pe care ii executa la inchisoarea Jilava, intre anii 1936-1939. In timpul celui de-al doilea razboi mondial primeste noi insarcinari; era vazut ca un favorit al Cominternului pentru ocuparea functiei de secretar general al PCdR. Din 1941 este membru al Secretariatului CC pana cand este suspendat din functie de Foris, dupa incidentul pierderii documentelor partidului. Se implica in inlaturarea secretarului general in aprilie 1944, iar ca rasplata va face parte din triumviratul ce conduce PCdR pana in noiembrie 1944.

IMPLICARE DIRECTA

Constantin Parvulescu a fost implicat direct in elaborarea planului pentru debarcarea lui Stefan Foris din functia suprema de conducere a PCdR. El singur recunoaste acest lucru, in anul 1952, desi se fereste sa dezvaluie amanunte ale planului initial. In discutia pe care o are cu Emil Bodnaras, el recunoaste chiar faptul ca acesta a fost cel care l-a convins sa se alature echipei "conspiratorilor". "(...) tu (Emil Bodnaras – n.n.) m-ai informat despre plan, ce trebuie sa facem, am fost cu totul de acord. Am discutat amanunte, m-ai lamurit sa primesc, sa dau tot ce-mi cere ca sa pot sa intru din nou in Secretariat si de acolo sa lucram, sa-l inlaturam (pe Stefan Foris – n.n.)."

FALSUL LUI BODNARAS

In momentul destituirii, Emil Bodnaras i-a prezentat lui Stefan Foris un mesaj venit, sustinea el, din partea Internationalei Comuniste. Acesta continea trei puncte: "1. conducerea actuala inceteaza sa mai functioneze pe data comunicarii; 2. se constituie o noua conducere formata dintr-un grup de tovarasi desemnati; 3. toate legaturile urmeaza sa fie predate, inclusiv cifrul conspirativ (adica numele si casele conspirative), tovarasului Spataru si vechea conducere se pune la dispozitia conducerii desemnate". In realitate mesajul a fost inventat de Emil Bodnaras pentru a-l impresiona pe Foris si a-l determina sa nu opuna rezistenta. Solutia inlaturarii pasnice a lui Foris era preferata celei violente. Dar in baza acestui mesaj a fost desemnata conducerea provizorie a partidului. Aceasta era formata din Constantin Parvulescu, Iosif Ranghetz si Emil Bodnaras. Triumviratul a preluat "de la vechiul Comitet Central al Partidului Comunist din Romania toate functiunile de conducere, asumandu-si, din acest moment, intreaga raspundere pentru toate actele de conducere si organizare". Acesta se va afla in fruntea PCdR-ului pana in octombrie 1944.

Editorial: Mesagerul regelui

LAVINIA BETEA

In intelegerile care au condus la scoaterea Romaniei din razboiul impotriva Uniunii Sovietice si arestarea maresalului Antonescu, legaturile dintre reprezentantul comunistilor, Lucretiu

Patrascanu, si Palat s-au facut printr-un personaj aruncat ulterior in groapa memoriei – baronul Ioan Mocsony-Starcea.
Biografia sa pare a fi de roman! S-a nascut la Cernauti in 1909, unic fiu al aristocratului bucovinean Ioan Starcea, caruia, dupa unirea provinciei cu Romania, i se vor acorda demnitati la Curtea Regala. Licentiat in limbi moderne la Universitatea din Cambridge, fiul devine in cercurile elitei bucurestene o figura de referinta si unul dintre cei mai bogati tineri. O bogatie dobandita prin mostenirea unor relatii despre care in lumea buna a vremii se vorbea pe soptite. In urma unei legaturi de homosexualitate dintre tatal sau si baronul Mocsony de Foen Antoniu – proprietarul unui intins domeniu in zona Savarsin-Arad –, tanarul Ionel, adoptat de groful fara urmasi, dupa moartea acestuia, devine mostenitorul averii si titlului sau. Cum pe mosia astfel dobandita se aflau si doua castele – Bulci si Savarsin –, pentru a-si consolida pozitia la Curte, proaspatul baron vinde (cu pret simbolic) castelul de la Savarsin tanarului Rege Mihai. Varstnicii din partea locului isi amintesc alaiurile vesele venite de la Bucuresti pe locurile linistite in vremea grofului, caruia satenii din Bulci ii cunosteau "baiul". Multi ani dupa cele petrecute, batranul baron austriac se bucura de mai multa simpatie printre taranii de pe Valea Muresului decat fiul adoptiv, care introdusese pedepse dure pentru cei care furau lemne din padurile mostenite.
Prietenia Regelui Mihai, consolidata cu "vanzarea" domeniului Savarsin, ii aduce tanarului baron demnitatea de Maresal al Curtii Regale (functie ce va fi transferata generalului Sanatescu, in mai 1944, in vederea pregatirii evenimentelor ce-au avut loc la 23 august). Legat prin studiile sale de cercurile anglofile, nu intamplator Ioan Mocsony-Starcea este implicat in actiunile de scoatere a Romaniei din razboiul impotriva Aliatilor. Pentru a i se camufla drumurile de legatura intre complotisti, i se incredinteaza functia de "Mare Vanator al MS Regele Mihai".
O poveste neinclusa in manualele de istorie este si cunostinta cu Patrascanu. Acesta era var primar cu colonelul Octav Ullea, maestru de ceremonii al Curtii Regale. Ullea fusese si membru in consiliul de administratie al firmei negustorului Safianu (Berger), furnizor al Palatului. In urma legislatiei antievreiesti adoptate, Ullea se autoinlocuise in respectivul consiliu cu Patrascanu. In casa lui Safianu de pe Calea Mosilor (unde se ascunde Patrascanu cand fuge din domiciliul sau obligatoriu de la Poiana Tapului) vor avea loc majoritatea intalnirilor acestuia cu Ioan Mocsony-Starcea, mesagerul Casei Regale.
Povestea recent innobilatului aristocrat curge la fel de imprevizibil. Soarta, care-l scaldase pana acum in noroc, pare a i se intoarce insa impotriva. Dupa ce Lucretiu Patrascanu, fosta sa "legatura" politica, devine ministru al Justitiei, in proaspat instalata "dictatura a proletariatului", intr-unul dintre procesele politice ale vremii, datorita unei bune "colaborari" cu noii justitiari, baronul este condamnat la doar doi ani de inchisoare corectionala.
"Buna purtare" de care daduse atunci dovada il transforma intr-un pretios "client" al manipulatorilor. Astfel ca in "ancheta Patrascanu" (1948-1954), cultivatul aristocrat devine colaborator al scenariului viitorului proces. In versiunea croita cu ajutorul sau, castelul pe care-l mostenise la Bulci de la tatal adoptiv devine centrul "complotului antistatal condus de Patrascanu" – "unealta a anglo-americanilor" si totodata a "tradatorului Tito". Onestii administratori si slujbasi ai lui Mocsony de Foen Antoniu sunt transformati de anchetatori in periculosi curieri de spionaj si recrutori de "rebelionari" printre padurarii si satenii din zona Bulci-Savarsin. In "procesul Patrascanu", nevinovatii oameni sunt condamnati ca atare si trimisi in inchisoare fara sa fi avut stiinta de existenta "cazului Patrascanu" in care fusesera implicati.
In procesul Patrascanu (aprilie 1954), baronul a fost condamnat, la randu-i, la 15 ani de inchisoare,
confiscarea intregii averi si... cheltuieli de judecata! I se promisese (asa cum atesta documentele de arhiva) ca in schimbul rolului bine jucat in proces, indiferent de sentinta ("de fatada") pronuntata, va fi lasat sa emigreze in Elvetia, unde, mai prevazatoare, se refugiase din vreme sotia sa. In spiritul eticii comuniste (conform careia este moral tot ceea ce slujeste "cauzei revolutionare"), promisiunea anchetatorilor n-a fost respectata. Astfel ca Mocsony-Starcea a iesit din inchisoare abia cu prilejul amnistiei generale a detinutilor politici (1964). Din ratiuni legate,

desigur, si de monopolul comunist asupra istoriei lui 23 august 1944, devenita sarbatoare nationala, baronul a primit urgent pasaport si bilet de avion spre Elvetia. Escortat a fost pana la scara avionului de ofiterii de Securitate, carora le promisese (iarasi!) "colaborarea" sa.
In Elvetia s-a aflat in exil si Regele Mihai, al carui mentor in placerile tineretii fusese – se spune – baronul Ioan Mocsony-Starcea. Ca sa depene amintiri din bogatu-le trecut le-ar fi placut sa se reintalneasca, oare?

Cel mai slab partid comunist

CRISTINA VOHN

Soarta comunistilor din intreaga lume nu a fost deloc usoara dupa declansarea celui de-al doilea razboi mondial. Ei au fost in permanenta "vanati" de nazisti, internati in lagare sau executati. Multi dintre ei se refugiaza in Uniunea Sovietica. In tarile estice vor reveni o data cu Armata rosie si vor prelua puterea.

Declansarea celui de-al doilea razboi mondial, la 1 septembrie 1939, a avut consecinte dure asupra comunistilor din Europa. La aceasta data era in vigoare Pactul de neagresiune dintre Uniunea Sovietica si Germania nazista, prin care cele doua state isi impartisera sferele de influenta. Faptul nu l-a impiedicat pe Hitler sa-i aresteze si sa ii bage in inchisori pe comunistii din tarile pe care armatele naziste le ocupa. Razboiul dintre comunism si nazism, prin urmare, incepuse, chiar daca nu fusese declarat oficial. Era un razboi surd, nedeclarat intre cele doua state cu ideologii antagonice.
ALTERNATIVE. In toate statele ocupate de armatele naziste existau partide comuniste – legale sau ilegale – care actionau sub obladuirea Moscovei. Dupa decimarea lor, de catre Stalin, in timpul "marii terori", comunistii europeni s-au confruntat cu autoritatile naziste. Acestea ii urmareau si ii internau in lagare cand ii prindeau. Singurul loc unde comunistii pareau in siguranta era Uniunea Sovietica. Unii au preferat sa ramana in teritoriile ocupate si sa organizeze sau sa se implice in miscarile de rezistenta. Este cazul mai ales al comunistilor din Iugoslavia, Cehoslovacia si Polonia. Altii au emigrat in URSS.
SCHIMBARE DE STRATEGIE. Dupa semnarea Pactului de neagresiune dintre cele doua puteri, Cominternul a trasat ca sarcina comunistilor renuntarea la toate manifestarile antifasciste. Interesul sovietic parea acum comun cu cel al nazismului, iar comunistii europeni trebuia sa-l respecte. Chiar daca acest lucru insemna un atac direct contra propriului stat. Asa au actionat comunistii din Polonia sau din Romania. In iunie 1941, cand armatele naziste au invadat Uniunea Sovietica, Germania s-a transformat din prieten in principalul inamic pentru comunisti, iar directivele cominterniste s-au schimbat radical. Din acest moment, fascistii sunt cei mai mari dusmani. Acest fapt va permite partidelor comuniste din statele ocupate de Germania sa se erijeze in lideri ai miscarilor de opozitie sau de rezistenta nationala si sa pretinda preluarea puterii politice dupa eliberarea tarilor lor.
RAZBUNAREA EXTREMEI STANGI. Sfarsitul razboiului este caracterizat prin ofensiva trupelor Aliate. In estul Europei acesta a insemnat ofensiva Armatei Rosii spre vest. Strategia lui Stalin in aceasta situatie era ghidata dupa principiul "statul care ocupa un teritoriu isi impune si propriul sistem politic". Toate teritoriile ocupate de Armata Rosie vor fi silite sa accepte sistemul sovietic. In Romania, acest fapt a fost facilitat de evenimentele de la 23 august 1944. Conform practicilor staliniste, impunerea sistemului presupunea si eliminarea (inclusiv cea fizica) a adversarilor politici. Fostii detinuti sau refugiati comunisti ajunsi la putere vor declansa la randul lor mai multe valuri de arestari si executii printre guvernantii din perioada interbelica si din timpul razboiului.

COMUNISMUL IN EUROPA
Partidul Comunist din Cehoslovacia era cel mai numeros si mai bine organizat dintre partidele comuniste europene in perioada interbelica. Nefiind interzis de autoritati, PC din Cehoslovacia avea cu regularitate reprezentanti in Parlamentul de la Praga. Scorul sau electoral se situa in jurul a 10%. Alt partid comunist cu influenta in viata publica a tarii a fost cel german. Si el reusise sa racoleze un numar important de adepti. Insa, Partidul Comunist din Polonia avea putini simpatizanti, iar influenta lui in viata publica era redusa. Recordul "antipatiei" il detin insa comunistii din Romania. PCdR a avut cei mai putini membri si simpatizanti si influenta cea mai mica atat in viata publica, cat si asupra populatiei din intreaga Europa. Statele in care partidele comuniste au fost mai puternice in perioada interbelica au opus si cea mai mare rezistenta la sovietizare.

Ofensiva URSS creste prestigiul comunistilor

CORNEL MICU

Batalia de la Stalingrad din iarna 1942-1943 a marcat un moment de rascruce in cel de-al doilea razboi mondial, cand anglo-americanii si aliatii vor prelua ofensiva pe frontul european. In vreme ce Armata Rosie se indrepta spre Romania, simpatizantii comunisti se vedeau din ce in ce mai aproape de preluarea puterii.

La 2 aprilie 1944, trupele sovietice au patruns pe teritoriul Romaniei. Doua zile mai tarziu au inceput raidurile aviatice americane asupra Bucurestiului si a principalelor centre industriale. Pentru romani, razboiul se purta acum acasa. La 12 aprilie, URSS a prezentat guvernului de la Bucuresti propunerea de incheiere a unui armistitiu in conditii surprinzator de bune pentru Romania: ruperea aliantei cu Germania si continuarea razboiului alaturi de trupele aliate; reglementarea problemelor legate de frontiera, despagubiri si situatia prizonierilor de razboi; dreptul de circulatie a trupelor aliate pe teritoriul Romaniei in scopul continuarii luptei contra Germaniei; URSS se declara de acord cu anularea Dictatului de la Viena si oferea sprijin militar pentru eliberarea nordului Transilvaniei. Conditiile au fost insa respinse de maresalul Antonescu, suspicios la orice venea din partea sovieticilor.
TRATATIVE DE ARMISTITIU. Pe de alta parte, inca din 1943, reprezentanti ai celor doua partide politice importante din Romania – Partidul National Liberal (PNL) si Partidul National Taranesc (PNT) – au incercat sa initieze o serie de tratative cu Aliatii. Chiar si maresalul Antonescu, prin ministrul sau de Externe, Mihai Antonescu, a initiat discutii pe tema unui eventual armistitiu cu anglo-americanii. Toti evitau insa sa trateze cu Uniunea Sovietica. Iuliu Maniu, liderul Partidului National Taranesc, spera chiar ca americanii vor trimite o divizie parasutata in Romania pentru a feri teritoriul acesteia de ocupatia sovietica.
Partidul Comunist reprezenta singura grupare politica din Romania care privea cu bucurie inaintarea sovietica. Aceasta constituia o sansa de a intra in legalitate si deschidea calea spre preluarea ulterioara a puterii. Situatia partidului era insa grea. Cei mai multi dintre membrii sai erau in lagare sau inchisori, iar populatia Romaniei era mai degraba speriata de inaintarea trupelor rusesti. Nu se putea asadar miza pe o eventuala revolutie care sa propulseze partidul la putere.
O PERDEA DE FUM. Pentru partid, singura solutie era negocierea cu celelalte forte politice in vedera incheierii unui armistitiu cu URSS. Primele demersuri au fost facute pe langa maresalul Antonescu inca de la sfarsitul anului 1943. "Mesager" al partidului a fost Lucretiu Patrascanu, care s-a folosit pentru a intra in legatura cu Antonescu de o cunostinta a sa, generalul Picki Vasiliu. Initial, Antonescu a respins propunerea, sperand probabil intr-o eventuala redresare a Germaniei pe front.
Discutiile au fost reluate in primavara lui 1944, de data aceasta la initiativa lui Antonescu.

De-abia acum Patrascanu, care nu facea parte din conducerea partidului si care il contactase pe "Maresal" din proprie initiativa, a raportat superiorilor sai despre aceste tratative si a primit autorizatia de a continua. Discutiile s-au incheiat insa cand reprezentantul PCdR a declarat ca "numai o reala reprezentanta a poporului poate sa faca acest pas si nicidecum regimul de dictatura", cerand practic demisia lui Antonescu.
In situatia in care negocierile cu Antonescu ajunsesera intr-un punct mort, liderii partidului au incercat inca din 1943 sa gaseasca o forma de colaborare cu celelalte grupari politice. Primul partid care a acceptat o forma de colaborare cu comunistii a fost Partidul Social-Democrat condus de Titel Petrescu. PSD nu a constituit nici in perioada interbelica un partid important pe scena politica romaneasca, iar ascensiunea extremismului de dreapta in anii ’30 l-a facut sa decada si mai mult. Insa pentru PCdR, chiar si cu aceasta grupare politica, negocierile au fost dificile. In cele din urma, cele doua partide au creat mai degraba formal un Front Unic Muncitoresc (FUM) in luna aprilie 1944.
Functionarea dificila a acestuia este probata de modul in care au decurs discutiile pentru redactarea unui manifest comun destinat muncitorilor cu ocazia zilei de 1 mai 1944. Tonul acestuia era insa atat de radical, incat negocierea continutului documentului, purtata in ziua de 1 mai intre Constantin Agiu din partea PCdR si Stefan Voitec din partea PSD, a durat cateva ore. In legatura cu aceasta discutie, Constantin Agiu declara cativa ani mai tarziu ca ar fi transat problema punandu-l pe Voitec in fata unui act implinit. El i-ar fi spus ca: "Este o realitate, de acum, in toata tara: manifestul s-a impartit la ora asta. Asa ca dumneata, daca vrei, eu te sfatuiesc sa il semnezi sau iei legatura cu seful partidului dumitale. Eu am depline puteri ca sa semnez numaidecat (...). E ridicol sa mai astept".
NEGOCIERI DURE. Mult mai dificile au fost negocierile cu partidele traditionale si cu Palatul. Acestea au fost incepute tot de Lucretiu Patrascanu, din nou fara acordul conducerii partidului. In virtutea faptului ca fusese insarcinat inca din 1937 de CC al partidului sa tina legatura cu Iuliu Maniu, Patrascanu l-a contactat pe acesta in 1943, propunandu-i rasturnarea regimului antonescian si scoaterea tarii din razboi.
Informata mai tarziu de aceste demersuri, conducerea partidului a fost de acord cu ele, trimitandu-l insa pe acelasi Constantin Agiu pentru a supraveghea discutiile. Reprezentantii comunisti ar fi dorit sa creeze un Front National, inspirat din modelul fronturilor antifasciste preconizate de Comintern a fi create in Europa anilor ’30. Acest front ar fi trebuit sa cuprinda, pe langa PNT, PNL, PSD si PCdR, si alte grupari politice de stanga, de importanta minora. Situatia era avantajoasa pentru PCdR, care ar fi putut folosi aceste grupari pentru a contrabalansa forta celor doua partide traditionale. Aceasta varianta a fost insa respinsa de Iuliu Maniu.
Solutia adoptata in cele din urma la 4 mai 1944 a fost crearea unui Bloc National Democrat cuprinzand PNT, PNL, PSD si PCdR. Forma finala a conventiei ce reglementa activitatea acesteia a fost adoptata insa dupa alte cateva saptamani de negocieri, la 20 iunie 1944. Scopul Blocului era rasturnarea dictaturii antonesciene si incheierea armistitiului cu tabara antinazista. Totodata, cei patru participanti se obligau ca, dupa reusita loviturii de stat, sa imparta puterea intre ei.

CONVENTIE

La 20 iunie 1944 a fost adoptata declaratia de constituire a BND. Conform acesteia, obiectivele gruparilor politice participante erau:
1. "Incheierea (...) unui armistitiu cu Natiunile Unite, cautand a obtine conditiile posibile cele mai bune pentru interesele tarii.
2. Iesirea Romaniei din Axa, eliberarea tarii de ocupatia germana, alaturarea ei la Natiunile Unite si restabilirea independentei si suveranitatii nationale.
3. (...) Inlaturarea actualului regim de dictatura si inlocuirea lui cu un regim constitutional democratic, pe baza acordarii drepturilor si libertatilor civice tuturor cetatenilor tarii.
4. Mentinerea unei ordini democratice si realizarea pacii, conform cu interesele statului si poporului.

5. Prezentul acord intra imediat in vigoare si obliga partidele contractante la organizarea si ducerea in comun, fara nici o intarziere, a actiunii, pentru realizarea punctelor de mai sus".

OPOZITIA LUI MANIU
Crearea Blocului National Democrat nu a fost solutia preferata de reprezentantii comunisti, ci de Iuliu Maniu. Primii ar fi dorit crearea unui Front National Democrat, care sa includa o serie de grupari de stanga putin importante pe scena politica romaneasca, sperand sa le foloseasca pentru a obtine mai multe locuri intr-un eventual guvern creat dupa reusita loviturii de stat. Dupa cum relateaza Constantin Agiu, unul din participantii la discutii, Iuliu Maniu s-a opus categoric acestui proiect: "De la inceput, Iuliu Maniu, care era capul politic cel mai ridicat, a spus ca da, recunoaste si partidul comunist ca era o forta si PSD care ii era atat de drag, dar ce este aia Uniunea Patriotilor, ce este partidul lui Ralea (...), ce este aia Frontul Plugarilor, ce este aia Madosz? Ca si cum coborase din luna atunci si nu auzise de nici unul din acestea".

Comunistii au ratat arestarea Regelui

CORNEL MICU

La 23 august 1944, maresalul Ion Antonescu si ministrul sau de Externe, Mihai Antonescu, au fost arestati in cursul unei audiente la rege. Actiunea a fost dusa la indeplinire de grupul de ofiteri si colaboratori din jurul Regelui Mihai, denumit si "forta paramilitara a PCdR", condus de Emil Bodnaras.

Constituirea Blocului National Democrat in vara lui 1944 este un eveniment important pentru PCdR. El era acceptat ca partener cu drepturi egale de fortele politice traditionale – Partidul National Taranist (PNT) si Partidul National Liberal (PNL). Motivele acestei stari de fapt tineau de infrangerea trupelor romane si germane pe front si de apropierea Armatei Rosii de Romania. In aceasta situatie, toate gruparile politice care au facut parte din BND au avut acelasi scop – negocierea iesirii Romaniei din razboi.
COMPLOTUL. Principalul obstacol in calea iesirii Romaniei din razboi era chiar maresalul Antonescu. Acesta se considera responsabil pentru soarta Romaniei si refuza o eventuala demisie sau inceperea unor tratative cu sovieticii. Punctul sau de vedere preconiza rezistenta armata pe linia Carpatilor sau un armistitiu cu anuntarea in prealabil a comandamentului german. Ambele optiunii erau iluzorii in vara lui 1944.
In conditiile in care frontul se apropia de Romania, solutia viabila era arestarea lui Ion Antonescu si numirea unui guvern care sa se ocupe de detaliile incheierii unui armistitiu. Gruparile politice din BND nu puteau insa realiza singure acest lucru. In primul rand, membrii acestora nu aveau posibilitatea de a se apropia de Antonescu si de a-l aresta. In al doilea rand, in special partidele traditionale doreau sa legitimeze aceasta actiune prin implicarea Regelui Mihai. In fine, grupul din jurul regelui cuprindea si o serie de ofiteri superiori, care trebuiau sa asigure sustinerea militara a operatiunii.
In acest scop, inca inainte de crearea BND, liderii partidelor politice au inceput discutii cu regele pe aceasta tema. Din partea PCdR, personajul principal a fost acelasi Lucretiu Patrascanu, singurul dintre membrii partidului care avea contactele necesare pentru aceasta.
Modalitatile exacte in care Patrascanu a inceput discutiile cu grupul din jurul regelui nu sunt foarte bine cunoscute. La cativa ani de la derularea evenimentelor, anchetat de catre ofiterii de Securitate, Patrascanu a declarat ca Mihai Ralea (pe atunci membru al PNT) "i-a spus ca s-ar putea lua legatura cu Palatul" si ca atunci "cineva din conducerea partidului l-a autorizat sa ia legatura cu Palatul".
Cert este ca prima intalnire cu grupul din preajma regelui a avut loc in aprilie 1944. Locul ales a

fost ferma din Pantelimon a varului lui Patrascanu, colonelul Octav Ulea, maestrul de ceremonii al Curtii Regale. Reprezentantul regelui a fost baronul Ioan Mocosny-Styrcea, cel care va ramane de altfel omul de legatura dintre Patrascanu si rege pana la 23 august.
Grupul din jurul regelui impreuna cu reprezentantii BND au stabilit necesitatea arestarii lui Ion Antonescu in cazul in care acesta refuza semnarea unui armistitiu. Regele trebuia sa il cheme pe Antonescu la el, sa il intrebe daca este dispus sa semneze un ar-mistitiu si, in eventualitatea unui raspuns negativ, sa il aresteze. Noul guvern astfel format urma sa fie condus de Iuliu Maniu si sa contina reprezentanti ai tuturor gruparilor politice din BND.
SUPRAESTIMARI. Rolul PCdR in toata aceasta actiune ar fi fost acela de a suplini lipsa de trupe a complotistilor cu muncitori din fabrici. In acest sens, generalul Constantin Sanatescu, unul din ofiterii din grupul regelui care indeplinea in acea vreme functia de maresal al Curtii Regale, nota in jurnalul sau: "De acestia din urma (de comunisti – n.n.) am mare nevoie ca sa organizez muncitorii din fabrici, pe care contez sa-mi suplineasca lipsa de trupe".
In realitate insa, numarul de oameni pe care comunistii se puteau baza era grav supraestimat. Unul dintre apropiatii lui Patrascanu, Belu Zilber, declara ca cel mai probabil acesta a utilizat statistica oficiala a partidului conform careia "capitala figura cu 12.000 de oameni" inclusi in forta paramilitara a partidului. Cifra tine de domeniul fantasticului, in conditiile in care, la acea perioada, numarul total al membrilor partidului, din inchisori si libertate, era cam de 1.000 de membri.
Partidul a facut totusi eforturi pentru a injgheba o forta paramilitara. Responsabil de aceasta actiune a fost Emil Bodnaras, care actiona in epoca sub pseudonimul "inginerul Ceuasu". Bodnaras era un fost ofiter al Armatei Romane, care dezertase in URSS in anii ’30. Acolo fusese antrenat in cadrul trupelor secrete sovietice, trimis in tara si recapturat. In 1944 se afla in libertate si, in virtutea pregatirii sale ca ofiter, a fost numit de conducerea partidului responsabil pentru pregatirea trupelor paramilitare.
ARESTAREA. Actiunea de indepartare a lui Antonescu fusese planuita pentru data de 26 august. La 20 august insa, o puternica ofensiva sovietica a spart frontul in nordul Moldovei. Doua zile mai tarziu, complotistii aveau sa afle, intamplator, ca Antonescu dorea sa plece pe front. Din aceasta cauza, actiunea a fost programata la data de 23 august. La arestarea maresalului, in timpul unei audiente la rege, nu a participat nici unul dintre liderii celor patru partide ce formau BND. Actiunea a fost dusa la capat de grupul din jurul regelui – colaboratorii sai si unii ofiteri superiori. In data de 23 august, Lucretiu Patrascanu, Constantin Titel Petrescu si Constantin Agiu se aflau in casa fruntasului taranist Sabin Manuila. Aici, Ioan Mo- cosny-Styrcea le-a adus vestea arestarii lui Antonescu. La auzul vestii, Patrascanu a plecat direct la Palat, dupa unele surse ducand cu el proclamatia citita de Regele Mihai la radio, in seara zilei de 23 august.
Dupa citirea proclamatiei, a intrat in actiune forta paramilitara a PCdR, asa-numita Aparare Patriotica. Din fericire, trupele germane inca nu trecusera la riposta, iar populatia isi manifesta bucuria pentru mesajul regelui. Singura actiune pe care cei cativa membri ai garzilor patriotice au avut-o de indeplinit a fost transportarea lui Ion Antonescu si a ministrului de Externe al acestuia, Mihai Antonescu, de la Palatul Regal, unde erau inchisi intr-un seif, la o casa conspirativa a lui Bodnaras din Vatra Luminoasa.
Noul guvern a fost unul format din "tehnicieni", adica din ofiteri superiori de armata. El cuprindea insa, ca ministri fara portofoliu, pe cei patru reprezentanti ai partidelor ce formau BND. Solutia a fost aleasa datorita faptului ca membrii BND nu hotarasera inca structura noului guvern, iar Iuliu Maniu nu a fost prezent la palat la data de 23 august 1944. Functia de prim-ministru a fost preluata de generalul Constantin Sanatescu.

CONTRA RUSIEI

Ion Antonescu nu parea dispus sa incheie un armistitiu cu Uniunea Sovietica. Pentru el, aceasta era inamicul traditional cu care nu se putea discuta. In decembrie 1942 declara despre aceasta jurnalistului italian Lamberto Sorrentini: "Eu lupt intotdeauna cu Rusia, comunismul Uniunii

Sovietice este un mijloc, nu sfarsitul imperialismului rus, care vrea Constantinopolul, si poate sa ajunga acolo numai traversand sau inghitind Romania (...) Eu nu fac un joc trisor, ca vecinii mei unguri, visand prabusirea germanilor si sosirea englezilor eliberatori. Drumul spre Constantinopol nu trece prin Budapesta si ei nu au motive sa se teama de Rusia. Noi avem".

COMUNISTII SI MONARHIA

Desi programul sau excludea supravietuirea monarhiei, Partidul Comunist din Romania s-a aratat dispus sa colaboreze cu aceasta pentru rasturnarea regimului de dictatura al lui Ion Antonescu. Iata ce declara despre aceasta Lucretiu Patrascanu in februarie 1950, cand era anchetat de Securitate: "La prima intalnire cu generalul Sanatescu, mi-a pus intrebarea: «Care este atitudinea PCR fata de monarh?». Fiind luat pe neasteptate, am raspuns urmatoarele: «PCR este si ramane un partid republican, dar pentru scoaterea Romaniei din axa si incheierea razboiului antisovietic, intelege sa colaboreze cu monarhia». Aceasta formula am comunicat-o imediat conducerii partidului (...), conducerea partidului fiind complet de acord cu aceasta formula". Bineinteles, colaborarea dintre monarhie si Partidul Comunist din Romania a fost de scurta durata. In 1948 Regele Mihai I a fost sfatuit de liderii partidului sa abdice. Sfatul a fost sustinut prin amenintarea regelui cu un revolver.

DECIZIE

"Maresalul voia sa-si respecte cuvantul dat lui Hitler, continuand lupta pana la sfarsit. Confruntat cu aceasta situatie fara iesire, m-am vazut nevoit sa dau ordinul de arestare a lui Antonescu"

PCdR s-a umflat in pene dupa 23 august 1944

CORNEL MICU

Istoriografia de dinainte de 1989 a accentuat rolul PCdR in derularea evenimentelor de dupa arestarea lui Antonescu. Chiar si in 1944 comunistii isi supraestimau fortele. Pentru trupele germane principalul adversar a fost Armata Romana. Sovieticii abia dupa 23 august si-au amintit de existenta unui partid comunist in Romania.

Arestarea propriu-zisa a lui Antonescu si a colaboratorilor sai a fost o actiune pe deplin reusita. Porblemele au inceput dupa finalizarea acesteia. Prima problema era cea a trupelor germane de la care se astepta o eventuala rezistenta. In Bucuresti, situatia a fost rezolvata relativ rapid, in conditiile in care trupele germane de aici erau destinate a pazi principalele agentii germane si erau raspandite in tot orasul. Rezistenta acestora a fost minima. De altfel, chiar Manfred von Killinger, ambasadorul Germaniei la Bucuresti, a declarat ca este dispus sa retraga toate trupele germane din Bucuresti.

BATALIE. Principala amenintare a constituit-o... o divizie antiaeriana. Este vorba despre Divizia a 5-a Antiaeriana de la Ploiesti, sub conducerea generalului Alfred Gerstenberg. Insarcinata cu protejarea antiaeriana a zonei petroliere din jurul Ploiestiului, ea a primit ordin in noaptea de 23 spre 24 august 1945 sa ocupe Bucurestiul.

Depasite in raport de patru la unu, trupele germane nu au reusit sa isi indeplineasca misiunea. Rolul principal in respingerea acestora l-a avut armata regulata. Atat comandamentul trupelor regulate, cat si cel al Apararii Patriotice functionau in aceeasi cladire, si abia in aceste conditii a iesit la iveala forta reala a celor din urma. Militanul comunist Belu Zilber, participant la evenimente, isi aminteste chiar ca, in ziua de 25 august, generalul Iosif Teodorescu, comandantul trupelor Capitalei, i-ar fi spus: "Spune, te rog, domnului Patrascanu sa scoata copiii astia din curte, fiindca ne incurca".

Situatia era cu atat mai grava pe front. Daca in Bucuresti trupele romane se vedeau confruntate cu

o divizie de antiaeriana, pe front ele erau prinse intre trupele germane si cele sovietice. Desi punctul 1 al conventiei de constituire a BND specifica "incheierea (...) in baza ofertei facute de Aliati a unui armistitiu cu Natiunile Unite", acesta nu a fost de fapt incheiat pana la 12 septembrie 1944. Declaratia regelui din seara de 23 august nu poate in nici un caz sa fie considerata un armistitiu, cu atat mai mult, cu cat s-a adresat poporului roman.
NEGOCIERE. Liderii celorlalte partide s-au bazat pe reprezentantii PCdR pentru a incheia un armistitiu cu Uniunea Sovietica. De aceea seful delegatiei romane trimise la Moscova pentru negocierea armistitiului a fost Lucretiu Patrascanu, reprezentantul comunist in BND. In perioada razboiului insa comunicatiile dintre PCdR si centrul de la Moscova fusesera intrerupte. De aceea, odata ajuns la Moscova, Patrascanu ii scrie lui Viacelsav Molotov, ministrul de Externe al URSS: "Va voi ramane recunoscator daca mi-ati facilita o intalnire cu unul din membrii grupului roman (comunist – n.n.) de la Moscova, Ana Pauker sau Luca Laszlo". Aceeasi tema va fi reluata in discutia cu Andrei Ianureevici Vasinski din data de 1 septembrie 1944. Conform notelor de conversatie ale reprezentantului sovietic, "la rugamintea lui Patrascanu de a-i acorda unele sfaturi, i-am raspuns ca-mi este foarte dificil sa-i ofer ceva concret. Atunci, Patrascanu a ridicat problema posibilitatii unei legaturi cu Ana Pauker si cu alti membri ai Partidului Comunist Roman. Patrascanu m-a rugat sa-i ofer, daca este posibil, sprijinul in aceasta privinta, deoarece o atare legatura i-ar facilita mult situatia. Am promis sa ma consult in aceasta problema si sa ii ofer lui Patrascanu un raspuns ulterior".
Intre timp insa, soldatii romani erau luati prizonieri de trupele sovietice ce inaintau fara a intampina rezistenta spre Bucuresti. La data de 30 august, trupele Armatei Rosii au patruns in Capitala, eveniment sarbatorit la Moscova cu lovituri de tun in cinstea "eliberarii" orasului. Pozitia sovietica despre dezarmarea si capturarea trupelor romane a fost exprimata transant de Molotov in discutiile cu delegatia romana, din data de 31 august.
INVINSI. Abia la 27 august 1944 trupele sovietice au primit ordin de a-i trata pe romani ca aliati. Pana la aceasta data au fost capturati in jur de 160.000 de soldati ce nu opuneau nici o rezistenta inaintarii sovietice. Incercarile lui Patrascanu de a aborda aceasta problema in cadrul tratativelor si raspunsul transant pe care l-a primit de la Molotov demonstreaza inca o data cat de mult si-a supraestimat partidul puterea in vara anului 1944.

PROPAGANDA IN STIL COMUNIST

Evenimentele de la 23 august 1944 au fost ulterior deformate de istoriografia comunista. Cei 12.000 de muncitori (care de altfel existau doar "pe hartie") s-au transformat in sute de mii, subliniindu-se astfel rolul partidului. Realitatea a fost ceva "mai sobra". Iata cum descrie Belu Zilber, participant direct la evenimente, statul major al Apararii Patriotice: "Intr-un parc boieresc, la un capat era cladirea cea mare a stapanilor, in partea opusa, locuintele servitorilor. In prima era instalat statul major al Armatei Regale, cu ofiteri in tinuta de razboi, tacuti, cu miscari sigure. In cealalta, statul major al Fortelor Patriotice. La mijloc, in parc, copiii se agitau cu mandria copiilor cand se joaca de-a razboiul. In poarta cea mare l-am gasit chiar pe comandant, Emil Bodnaras, cu figura energica (...) pe un brat cu o brasarda rosie si una tricolora (...). M-a invitat in cabinetul sau din fundul parcului, sa-mi predea armamentul solicitat. Aici am intalnit cativa oameni adulti. Unul, cu o casca germana, o centura de care atarnau cateva grenade germane, franceze si romanesti, un revolver Colt, pe brat tot cu dubla brasarda. Mi s-a recomandat Bodnaras II. Ceilalti, in camasi albe, cu manecile suflecate, aveau numai brasarde si pantaloni negri".

Editorial: Iluzia comunismului democrat

LAVINIA BETEA

Din august 1939 si pana in iunie 1941, Stalin a fost principalul aliat al lui Hitler. Timp in care

Uniunea Sovietica a anexat, in intelegere cu Germania nazista, noi teritorii si a savarsit atrocitati precum "masacrul de la Katyn".
Invadarea Uniunii Sovietice de catre trupele naziste l-a adus pe Stalin intr-o stare de mutenie publica, din care parea ca-si revenise dupa abia doua saptamani. Dupa caderea regimului, s-a constatat insa ca in acest timp Stalin luase masuri in forta care-i consacrau drepturile de tiran absolut. In primul rand, i-a condamnat la moarte pe toti comandantii de aeroporturi sovietice care fusesera (ca si el) surprinsi de atacul german. Apoi a aplicat tactica asiatica a pamantului parjolit – retragerea bunurilor din fata dusmanilor. Armata sporita in forta urma insa a fi condusa, ca pe vremea vechilor tari, de ofiteri cu epoleti si de un Cartier General. Iar impotriva preotilor a incetat prigoana.
La 3 iulie 1941, Stalin s-a adresat "fratilor si surorilor" sovietici, impunandu-le rezistenta cu orice pret. Discursul sau patriotic fixeaza noi borne de exprimare a ideologiei comuniste. Acesta este primul moment in care liderul de la Kremlin a speculat sentimentele nationale ce pareau sa se fi pastrat nealterate sub masca "omului nou" sovietic proiectat in matricea internationalismului proletar apatrid. In celelalte tari europene, comunistii vor urma linia noului nationalism imprimata la Kremlin.
Din iunie 1941 si pana la capitularea Germaniei din mai 1945, lui Stalin i se va atribui calitatea de cel mai inversunat dusman al nazismului. Prin acordul anglo-american-sovietic, din octombrie 1941, Uniunea Sovietica a devenit aliata celor doua mari democratii ale lumii. Batalia de la Stalingrad, prima rezistenta de la inceputul razboiului in fata armatelor germane, ce parusera pana atunci invincibile, a sporit aura gloriei lui Stalin. La finele razboiului, pe Elba, steagurile americane si cele sovietice vor flutura impreuna. Mai inainte de aceasta, Churchill, primul-ministru al Marii Britanii, si F.D. Roosevelt, presedintele Americii, fusesera partenerii naivi ai liderului sovietic in intalnirile ce-au condus la stabilirea zonelor de influenta.
Din memoria colectiva a popoarelor s-a sters repede alianta Stalin-Hitler. Despre pactul Ribbentrop-Molotov nu s-a vorbit in lagarul socialist in anii existentei sale. Cum dreptatea si adevarul apartin intotdeauna invingatorilor, tarile invadate de armatele sovietice in drumul lor spre Berlin au fost prezentate propagandistic drept "tari eliberate". Cum gandirea oamenilor – de la starea tribala pana la comunitatile moderne ale zilelor noastre – are ca principal stereotip dualismul dintre bine si rau, prin contrast cu raul tiraniei naziste, sovieticii au fost perceputi ca buni democrati. Uniunea Sovietica este, in fapt, marea invingatoare a razboiului, comunismul fiind castigatorul razboiului din Europa.
Despre trecutul interbelic al statele europene ce-au intrat in orbita sovietica s-au enuntat, de asemenea, multe si diverse falsuri propagandistice. Situatia lor prezinta insa unele particularitati favorizante sovietizarii. In primul rand, lipsa traditiilor democratice (cazul statelor din Balcani). Principiul autodeterminarii nationalitatilor, promovat de coalitia victorioasa la finele primului razboi mondial, nu a insemnat implicit modernizarea si democratizarea tarilor din estul Europei. Datorita specificului lor socio-economic, principala miza a politicienilor epocii interbelice fusese taranimea. Problemele taranimii erau acute in Romania, Bulgaria, Ungaria si Polonia. Partidele taranesti, sub variate nume, incercasera sa promoveze interesele acestei categorii majoritare. Din cauza dificultatilor economice si sociale (absenta "clasei de mijloc" fiind importanta), structurile democratice, mandatate de Marile Puteri in 1918, fusesera curand compromise in Polonia, Albania, Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria si Romania.
In razboiul impotriva Uniunii Sovietice, unele tari au dovedit sentimente pronaziste. Romania s-a alaturat Germaniei, dupa declaratiile politicienilor vremii, mai curand pentru eliberarea teritoriilor acaparate de Stalin in 1940 si pentru distrugerea comunismului Cominternului ce milita pentru dezintegrarea Romaniei Mari.
La finele razboiului insa, Romania era o tara invinsa, asupra fiecaruia dintre membrii elitei sale planand acuzatia de "colaborationist" cu nazistii, daca nu de "criminal de razboi". Documentele de arhiva dovedesc si ca in momentul derularii evenimentelor de la 23 august 1944, in limbajul marilor puteri intrasera deja sintagmele ce marcau existenta "sferelor de influenta", Romania fiind

atribuita celei sovietice. O dovada este scrisoarea adresata de Churchill lui Roosevelt, la 23 iunie 1944, in care primul-ministru britanic afirma: "Rusii sunt singura putere care poate face ceva in Romania si am crezut ca era stabilit intre Dvs. si mine ca pe baza unor termeni rezonabili de armistitiu, exceptand compensatiile, ei sa dirijeze situatia din Romania".
Acestea sunt premisele pe baza carora cel mai mic partid comunist din Europa accede la putere in Romania. Iar in timpul cand reprezentantii sai intrau in componenta guvernului, iluzia unui comunism democrat, in opozitie cu teroarea nazista, stapanea lumea.

Comunistii, in razboi

ILARION TIU

Dupa izbucnirea celui de-al doilea razboi mondial, la 1 septembrie 1939, partidele comuniste europene au avut destine diferite. Comunistii au mentinut vie "flacara rosie" in functie de pozitia tarii de provenienta in marea conflagratie, osciland intre "exilul" la Moscova si participarea la miscarile de rezistenta.

Dupa semnarea Pactului "Ribbentrop-Molotov", la 23 august 1939, devenea iminenta izbucnirea unei noi conflagratii mondiale. In perioada interbelica, Moscova a pregatit permanent eventualitatea redeschiderii problemei frontierelor trasate de Tratatul de Pace de la Paris din 1919-1920. Prin crearea Cominternului, in 1919, puterea sovietica si-a implantat "agentii" in toate colturile Europei, cu misiunea de a slabi mecanismul democratiilor traditionale. Insa, dupa 20 de ani, in 1939, "partidele fratesti" au fost lasate de Moscova sa se descurce dupa propriile puteri in perioada conflagratiei mondiale. Daca initial Cominternul a mentinut unele legaturi cu filiale sale "nationale", dupa atacarea URSS-ului de catre Germania nazista, in iunie 1941, in cele mai multe cazuri acestea s-au pierdut. In cele din urma, insusi Cominternul a fost desfiintat de Stalin, in 1943. Functionarii sai de la Moscova au continuat insa sa activeze sub paravanul unor scoli, edituri si institutii. Instruiti timp de doua decenii in spiritul cauzei si al "disciplinei de partid", comunistii europeni au gasit astfel diferite cai de supravietuire in anii razboiului.
"EXILUL" LA MOSCOVA. Cea mai utilizata tactica de supravietuire a partidelor comuniste a reprezentat-o refugiul membrilor comitetelor centrale in Capitala Uniunii Sovietice. Puterea de la Moscova a continuat sa-i pregateasca pe acestia in anii razboiului pentru preluarea puterii dupa sfarsitul conflagratiei. Chiar in momentele cand Germania si aliatii sai patrunsesera adanc in Uniunea Sovietica, Moscova nu i-a abandonat pe comunistii din "partidele fratesti". Dupa desfiintarea Cominternului, ei au functionat pe langa tribunele de propaganda ale URSS in tarile aliate Germaniei – in primul rand "Radio Moscova", care a infiintat sectii "nationale". Aici au lucrat comunisti cehoslovaci, polonezi, romani, unguri si bulgari.
"SINGURATICII". Din aceasta categorie fac parte si comunistii care proveneau din tarile aliate ale Germaniei, si care erau rupti complet de Moscova. Statele aliate lui Hitler au monitorizat atent activitatea comunista, insa nu au organizat campanii severe de "vanatori" de comunisti. Autoritatile politienesti, care se ocupasera de extremistii de stanga in perioada interbelica, s-au ocupat de acestia si in perioada razboiului, fara a face mari excese de zel. Comunistii au reusit astfel sa mentina oarecum legatura intre ei, fara a pune insa in pericol in mod serios alianta Ungariei, Romaniei si Bulgariei cu Germania, prin organizarea unor miscari de rezistenta. Totusi, in perioadele de declin ale Germaniei pe frontul de Est, comunistii din tarile aliate nazistilor au fost persecutati, fiind internati in lagare.
"PARTIZANII". Cei mai activi comunisti in perioada celui de-al doilea razboi mondial au fost adeptii Moscovei din tarile ocupate efectiv de Germania nazista si aliatii ei. In Franta, Grecia, Iugoslavia sau Albania populatia s-a radicalizat dupa "marsul" german prin Europa, participand la miscari de rezistenta de "eliberare nationala". Printre cei mai activi participanti la miscarile de

rezistenta, atat militar cat si propagandistic, au fost comunistii care luptau in primul rand ideologic impotriva nazismului. Activismul lor a atras si alte categorii de cetateni in miscare – denumita "a partizanilor" –, chiar daca acestia nu avusesera simpatii de stanga inainte de razboi. Comunistii au fost deosebit de duri atat cu ocupantul german, cat si cu colaboratorii interni din tarile ocupate de Reich. Ei au dorit sa monopolizeze miscarea de rezistenta, luptand uneori si cu celelalte grupari nationale care participau la aceasta, si care doreau ca dupa razboi sa fie reinstaurat regimul democratic parlamentar.
"AMBASABORII". Uniunea Sovietica nu era cu nimic mai deosebita din punct de vedere moral decat Germania nazista in ceea ce priveste metodele politice. Asa cum Hitler ocupase Cehoslovacia si jumatate din Polonia, Stalin "avusese grija" de cealalta jumatate a Poloniei, Basarabia si Bucovina de Nord, Tarile Baltice si Finlanda. Cu toate acestea, comunistii din "democratiile occidentale" sustineau in permanenta ca Moscova nu dorea altceva decat pacea, solicitand o alianta antinazista cu Uniunea Sovietica. Mai ales cominternistii britanici sustineau fervent alianta cu Moscova "democratica". Insa doar capitularea Europei Occidentale a apropiat definitiv Londra de URSS.

ESECUL POLITICIENILOR "DEMOCRATI"
Dupa ce asistase "democratic" la disparitia Cehoslovaciei si Poloniei, in primavara anului 1940 Europei de Vest i-a venit randul sa primeasca "atentia" lui Hitler. In numai doua luni (mai-iunie), granitele Germaniei au ajuns la Oceanul Atlantic. Cei care "s-au aruncat" sa apere frontierele nationale au fost tocmai comunistii.

FRANTA, OCUPATA
"In partea ocupata a Frantei, Germania exercita toate drepturile unei puteri ocupante. Guvernul francez se obliga sa respecte pe toate caile rigorile rezultate din exercitarea acestui drept"
Armistitiul franco-german - 25 iunie 1940

Europa Occidentala, sub "cizma nazista"

ILARION TIU

Dupa ce asistase "democratic" la disparitia Cehoslovaciei si Poloniei, in primavara anului 1940 Europei de Vest i-a venit randul sa primeasca "atentia" lui Hitler. In numai doua luni (mai-iunie), granitele Germaniei au ajuns la Oceanul Atlantic. Cei care "s-au aruncat" sa apere frontierele nationale au fost tocmai comunistii.

Cea mai mare surpriza a celui de-al doilea razboi mondial a fost, fara indoiala, disparitia Frantei de pe harta Europei. Francezii de rand au suferit o mare dezamagire fata de clasa politica traditionala, care-i asigurase continuu ca Germania nazista nu reprezenta un pericol pentru ei. In iunie 1940 insa, Parisul a cazut, iar Adolf Hitler a intrat mandru in Paris, asemenea unui imparat roman victorios, triumfand pe Champs Elys...es si fotografiindu-se cu Turnul Eiffel. Timp de patru ani, francezii aveau sa suporte ocupatia germana, fapt care-i afecta profund.
REZISTENTA FRANCEZA. Miscarea franceza de rezistenta isi are originea in discursul lui Charles de Gaulle la Radio BBC Londra, din 18 iunie 1940, cu cateva zile inainte de caderea Parisului (22 iunie). Generalul era constient ca Franta nu mai avea nici o sansa in fata expansiunii Germaniei naziste, indemnandu-i pe francezi sa reziste. El devenea lider al Frantei libere, care-si avea de aceasta data granitele in colonii si nu in Hexagon. In iulie 1940, au aparut primele grupuri de rezistenta, in regiunea Provence, alcatuita mai ales din tineri nationalisti, socati de faptul ca "mareata" Franta a cazut intr-o luna. Ei au organizat actiuni de sabotaj, ulterior intrand si muncitorii in joc, prin initierea unor greve in regiunile industriei de razboi.

Miscarea de rezistenta franceza a capatat contur in anul 1941, cand s-au structurat gruparile de actiune antigermane. O categorie aparte de "partizani" (numele sub care sunt cunoscuti luptatorii din rezistenta in perioada razboiului) a fost constituita din fosti soldati. Acestia evadasera pe diferite cai din lagarele, unde erau internati in perioada razboiului, organizandu-se militar in lupta contra ocupantului german. Treptat, lor li s-au alaturat si alte categorii de partizani, proveniti mai ales din cercurile socialiste si comuniste. Deoarece ocupantul german ii "vana" practic pe militantii de stanga, internan- du-i in lagare de concentrare.
COMUNISTII FRANCEZI IN REZISTENTA. Partidul Comunist Francez a ales definitiv cauza integrarii in Rezistenta franceza abia dupa atacarea Uniunii Sovietice de catre Germania si aliatii sai la 22 iunie 1941. Fideli Moscovei, cominternistii lui Maurice Thorez au luat atitudine fata de noul curs al razboiului, in care Uniunea Sovietica era victima a "cizmei naziste".
Chiar daca partizanii comunisti francezi nu au fost intotdeauna cei mai activi luptatori in rezistenta, ei au reusit cel mai abil sa raspandeasca propagandistic actiunea lor antigermana. Multi francezi, care anterior razboiului nu aveau simpatii politice de stanga, s-au alaturat rezistentei comuniste. Printre personalitatile care s-au alaturat Partidului Comunist Francez, in anii Rezistentei, a fost pictorul spaniol Pablo Picasso. Partizanii comunisti au ajuns, astfel, sa controleze zone largi din Franta, iar credibilitatea lor crestea proportional cu reusitele Armatei Rosii pe frontul de Est.
Partizanii comunisti au fost foarte cruzi cu adversarii lor. Principalele tinte au fost politia politica nazista ("Gestapo") si ofiterii Armatei germane, insa nu au scapat de represalii nici francezii, care au colaborat cu ocupantul german – numiti de partizani "colaborationisti". Cand armatele Aliate s-au apropiat de Paris, la jumatatea lunii august 1944, celulele de partizani au instaurat groaza in adversari, printre colaborationisti recurgand mai ales la executii sumare. La 28 august, Charles de Gaulle a desfiintat organizatiile de Rezistenta, facand apel la ordine. Multe astfel de celule au intrat ulterior in Armata franceza.
Dupa al doilea razboi mondial, comunistii au reprezentat o forta importanta in sistemul parlamentar francez. Initial, au intrat in guvernele conduse de Charles de Gaulle. Insa incepand cu 1947, pe fondul inceperii Razboiului Rece, Moscova a dispus comunistilor francezi sa saboteze guvernele Frantei. Desi acestia au castigat la sfarsitul anilor ’40 mai multe procente in alegeri decat socialistii, totusi nu au intrat in guverne, contribuind la haosul politic din primii ani ai Frantei postbelice.
COMUNISTII SPANIOLI. Cu cativa ani inainte de a incepe cea de-a doua conflagratie mondiala, teritoriul Spaniei a fost "camp de lupta" pentru experimentarea puterii de interactiune dintre cele doua ideologii extremiste – comunismul si fascismul. Intre 1936-1939, in Spania s-a desfasurat un sangeros razboi civil, incheiat cu victoria generalului de dreapta Francisco Franco. Dupa preluarea totala a puterii, acesta a pornit o campanie dura impotriva miscarii comuniste. Insa extremistii de stanga au ripostat, organizand, in primii ani dupa razboiul civil, miscari de gherila contra lui Franco.
In perioada razboiului mondial, Spania nu a participat efectiv la conflagratie. Franco a trimis cateva batalioane expeditionare pe frontul de Est, pentru a-i rasplati pe germani si pe italieni pentru ajutorul militar acordat in timpul razboiului civil. Comunistii spanioli au avut diferite optiuni in anii razboiului. O parte dintre ei a plecat in URSS, unde a luptat in Armata Rosie contra Germaniei si aliatilor ei. O alta parte a lor a trecut in Franta, unde s-a asociat Partidului Comunist Francez in campania de rezistenta contra ocupantului german. Dupa razboi, comunistii spanioli s-au organizat in Franta, asteptand caderea regimului dictatorial al generalului Franco.
PARTIDUL COMUNIST BRITANIC. In Marea Britanie, comunistii nu au reusit sa fie o forta in perioada interbelica. Muncitorii au preferat sa sustina Partidul Laburist, mai moderat si adept al sistemului democratic parlamentar. Totusi, in anii razboiului, comunistii britanici si-au facut auzita vocea intr-o masura mai mare decat cu alte ocazii. Initial, pana cand Uniunea Sovietica a fost atacata in 1941, ei au denuntat "razboiul imperialist", cerand ca Marea Britanie sa nu se implice intr-o conflagratie in care nu avea ce cauta. Insa dupa 22 iunie 1941 ei si-au schimbat

tonul, cerand guvernului de la Londra sa nu-i lase pe sovietici prada "tavalugului nazist".
In anii conflagratiei, Partidul Comunist Britanic a crescut in importanta. Dupa contraofensiva sovietica pe frontul de Est din 1943, partidul a atins cifra de 60.000 de membri, proveniti in special din mediile intelectuale. In alegerile din 1945, ei au obtinut doua locuri in Camera Comunelor. Insa comunistii britanici au ramas in continuare marginali in peisajul politic londonez, spre deosebire de Franta, unde au cunoscut o ascensiune impresionanta.

ITALIENII
Inainte de instalarea Regimului Fascist, condus de Benito Mussolini, Partidul Comunist din Italia reprezentase o puternica forta, asemenea celei de extrema dreapta. Dupa 1926, comunistii au fost interzisi, rezistand in celule izolate, care n-au avut vreo insemnatate politica. Insa esecul Italiei, in al doilea razboi mondial, a reactivat miscarea comunista. Aceasta s-a manifestat in miscarea de rezistenta aparuta dupa capitularea Italiei la 8 septembrie 1943. Atunci, germanii au ocupat Italia de Nord, unde au instalat un guvern-marioneta. Comunistii s-au organizat in "Brigazile Galibaldi", actionand cu cruzime impotriva germanilor si fostilor demnitari fascisti. Ei au fost sprijiniti in organizare de comunistii iugoslavi, care aveau experienta in activitatea de partizanat din 1941. Uneori, membrii "Garzilor Garibaldi" s-au rafuit cu grupari ale conationalilor lor, care nu acceptau anexiunile Iugoslaviei in nordul Italiei. Dupa razboi, Partidul Comunist Italian a fost o forta importanta a sistemului politic, asemenea celui francez.

OTPIMISM
"Franta nu este singura! Ea are un mare imperiu in spate. Ea se poate alia cu Imperiul Britanic si poate continua lupta!"
Charles de Gaulle, 18 iunie 1940

Partizanii balcanici

ILARION TIU

1944: in Sudul Europei, comunistii preiau singuri puterea - In perioada razboiului mondial, unul dintre cele mai interesante fenomene a fost ascensiunea partidelor comuniste in Balcani. Acestea au participat la miscarile de rezistenta contra ocupantului germano-italian, monopolizandu-le. In Iugoslavia, Albania si Grecia comunistii s-au remarcat fara sprijinul Moscovei.

In perioada interbelica, Peninsula Balcanica nu a avut parte de regimuri politice tocmai democratice. Toate statele au trecut fara mari prefaceri de la democratie la totalitarismul de dreapta. Atat regimurile democratice initiale, cat si cele autoritare, au avut ca numitor comun respingerea comunismului. Astfel ca, partidele locale din Grecia, Bulgaria sau Iugoslavia afiliate la Comintern au functionat in ilegalitate la scurt timp dupa ce au fost create. Insa in anii razboiului, in tarile ocupate de Germania si Italia (Grecia, Albania si Iugoslavia) comunistii s-au remarcat in contextul in care s-au asociat activ la miscarile de rezistenta.
RAZBOI IN BALCANI. Initial, Balcanii nu au facut parte din planurile de expansiune in Europa ale Germaniei naziste. Insa aliatul de baza al lui Hitler, Benito Mussolini, s-a aventurat periculos intr-un razboi cu Grecia, pe care nu a reusit sa-l castige singur. Astfel ca, Germania a fost nevoita sa-si "indrepte atentia" si spre sudul Europei, pentru a rezolva "boacana" facuta de Mussolini. La inceput, Hitler a "propus" Iugoslaviei sa adere voluntar la "Axa Roma-Berlin", pentru ca trupele germane sa poate trece spre Grecia. Pentru moment, la 25 martie 1941, guvernul iugoslav a acceptat intelegerea. Dar fortele politice de opozitie si o parte din corpul ofiterilor s-au revoltat si au dat o lovitura de stat. In diverse regiuni ale tarii au izbucnit demonstratii antinaziste. In aceste

conditii, Hitler a initiat razboiul in Balcani. La 17 aprilie 1941 Iugoslavia a capitulat, fiind impartita intre Italia, Germania, Ungaria si Bulgaria (ultimele doua aliate ale Germaniei). Marsul a continuat si in Grecia, care a cazut sub asaltul germano-italian. Albania fusese ocupata de Italia inca din aprilie 1939. Stapanirea germano-italiana asupra Balcanilor a radicalizat fortele interne de rezistenta, care s-au organizat in armate de partizani.
PARTIZANII LUI TITO. In Iugoslavia, partidul comunist functiona in ilegalitate inca din anul 1921, dupa ce fusese a treia forta politica a tarii. In momentul inceperii razboiului mondial, secretar general al organizatiei era Iosip Broz Tito, comunist care se supunea cu fidelitate directivelor Cominternului si adept infocat al Uniunii Sovietice. El nu a inclus Partidul Comunist din Iugoslavia in miscarea de rezistenta decat dupa atacarea Uniunii Sovietice de catre Germania si aliatii sai la 22 iunie 1941. In acel moment, comunistii iugoslavi nu erau neinsemnati, avand circa 8.000 de membri de partid, plus alti 30.000 de simpatizanti in organizatiile de tineret.
Ca sectie a Cominternului, Partidul Comunist din Iugoslavia militase in perioada interbelica pentru destramarea Iugoslaviei si autodeterminarea natiunilor componente. Dar dupa intrarea in miscarea de rezistenta, comunistii si-au schimbat discursul. Ei militau pentru crearea unui stat federal, avand ca forma de guvernare republica (Iugoslavia era monarhie, avand un guvern regal in exil la Londra in timpul razboiului). Mesajul unionist al comunistilor le-a adus popularitate.
Dupa destramarea Iugoslaviei, in partea de nord se crease un nou stat, Croatia, avand la conducere un regim de extrema dreapta. In partea sarba a fostului stat activa o alta miscare de rezistenta puternica, cetnicii lui Drazva Mihailovici, care si ei doreau destramarea Iugoslaviei interbelice, prin crearea unui stat sarb. Paradoxal, comunistii castigau popularitate tocmai prin afirmarea principiului mentinerii unitatii statului, pe care il combatusera timp de 22 de ani.
Comunistii au fost cei mai bine organizati din miscarea de rezistenta iugoslava. Au atras simpatia tuturor natiunilor componente (sarba, macedoneana, slovena, croata), mutan-du-si cartierul general dintr-o parte in alta a fostului stat, in functie de cursul luptelor cu ocupantul german. Mai intai, partizanii comunisti au controlat vestul Serbiei, unde au organizat in septembrie 1941 o republica. Apoi s-au mutat inspre Muntenegru si Bosnia. In 1942 au initiat un Consiliu Antifascist de Eliberare Nationala, compus din reprezentantii tuturor natiunilor iugoslave. In 1943, a doua sesiune a acestui consiliu s-a transformat in guvern provizoriu, sub conducerea sefului partizanilor comunisti – Iosip Broz Tito. Guvernul din exil a fost privat de orice atributii, iar regelui Petru al II-lea i s-a interzis sa se intoarca in tara inainte de organizarea unui referendum privind forma de guvernare.
In septembrie 1944, Tito s-a dus la Moscova si a acceptat ca trupele sovietice sa participe la eliberarea Iugoslaviei de germani. Alaturi de partizanii comunisti, Armata Rosie a intrat in Belgrad la 20 octombrie 1944, inaintand ulterior spre Ungaria si Austria. Partizanii comunisti au organizat in acest timp campanii crude de represalii impotriva "colaborationistilor", mai ales in Croatia unde functionase un stat de sine statator. Tito si partizanii sai au preluat puterea, fiind recunoscuti international de catre Aliatii occidentali in martie 1945. El mobilizase in anii razboiului 800.000 de partizani, iar in 1945 avea 140.000 de membri de partid.
ALBANIA COMUNISTA. Albania a fost in perioada interbelica cel mai instabil stat european. Personalitatea dominanta a fost un aristocrat din regiunile nordice, care a trecut de la functia de prim-ministru la cea de presedinte, proclamandu-se pana la urma, in 1928, rege sub numele Zogu I. Nu a existat un partid comunist, primele celule aparand in 1927. Pana la inceputul razboiului erau circa 200 de comunisti albanezi, si acestia impartiti in patru grupuri. Sub asistenta iugoslava, in noiembrie 1941, la Tirana, cele patru grupari se unifica in Partidul Comunist Albanez, condus de Enver Hoxha.
Militantii comunisti au inceput sa strabata tara incercand sa exploateze valul de nemultumire creat de ocupatia italiana, care dura din 1939. In vara anului 1942 au aparut primele gherile comuniste, care au organizat acte de sabotaj contra ocupantului italian. Ulterior, au aparut si alte grupari de rezistenta, organizate de fostii politicieni liberali. Insa notorietate mai mare au castigat comunistii. Ei nu erau cei mai numerosi, insa erau cei mai activi si popularizau repede succesele

lor. Profitand de faptul ca celelalte grupari din rezistenta s-au fragmentat, comunistii au castigat increderea populatiei luptand atat contra ocupantilor, cat si a gruparilor care doreau reinstalarea regimului anterior razboiului. In mai 1944, comunistii au creat Frontul National de Eliberare si o Armata Nationala de Eliberare, ambele conduse de Ever Hoxha. Regelui Zogu i-a fost interzis sa se mai intoarca in Albania. La sfarsitul lunii octombrie, cand Albania era deja eliberata de trupele ocupante, congresul Frontului National de Eliberare de la Berat (in sud) l-a desemnat pe Hoxha prim-ministru interimar. In noiembrie, guvernul s-a mutat la Tirana, avand suportul aparent al intregii populatii si a Aliatilor britanici si americani.

PARTIZANII GRECI
In perioada interbelica, in Grecia ca si in celelalte state balcanice, Partidul Comunist a fost interzis. Dupa ocuparea Greciei de catre Germania, Italia si Bulgaria in primavara anului 1941, fortele politice interne au organizat o miscare de rezistenta. Printre cei mai activi militanti au fost comunistii, care in septembrie 1941 au creat Frontul National de Eliberare, in care au incadrat aproximativ 60.000 de luptatori. Partizanii au organizat actiuni de sabotaj in special contra ocupantului german. In 1944, la cererea Moscovei, s-au subordonat britanicilor care i-au inlaturat pe nazisti din Grecia (octombrie 1944). Dupa eliberare, britanicii le-a cerut gherilelor armate sa se dezarmeze, insa miscarea de rezistenta controlata de comunisti a refuzat. Astfel ca, in decembrie 1944 a izbucnit un violent razboi civil, in care partizanii comunisti s-au luptat cu fortele britanice pana in februarie 1945. Conflictul a reizbucnit intre 1946-1947, comunistii greci fiind sustinuti de cei bulgari, iugoslavi si albanezi. Abia in 1948 comunistii au fost temperati, prin introducerea planului Marshall, care a asigurat stabilitate, dar si prin incetarea suportului iugoslav cauzat de raceala dintre Tito si Stalin.

Viata de partid fara suportul Moscovei

ILARION TIU

Dupa declansarea razboiului in Est, partidele comuniste din Europa Centrala sunt private de suportul material si propagandistic al Moscovei. In acest timp, celulele comuniste au functionat independent, in conformitate cu disciplina de partid pe care si-o insusisera inca din perioada interbelica.

Cand s-au retras in interiorul spatiului sovietic pentru a se apara de Germania nazista, comunistii moscoviti au lasat in Europa un lant de partide disciplinate si fidele. Chiar daca contactul cu Cominternul s-a pierdut, comunistii din centrul continentului au actionat, desi puteau sa se desfasoare in mica masura. In Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Romania si Bulgaria functionau regimuri de ocupatie sau progermane, care pedepseau orice tip de activitate comunista.
COMUNISTII POLONEZI, DECIMATI. Partidul Comunist din Polonia a functionat legal doar pentru doi ani, intre 1918 si 1920. In perioada interbelica, membrii sai, ca si comunistii romani sau sarbi, promovau destramarea statului polonez, in conformitate cu directivele Cominternului. In general, conducerea partidului a functionat in Uniunea Sovietica. Principalii lideri interbelici au pierit in perioada "Marii Terori" staliniste, in 1936 partidul fiind dizolvat sub acuzatiile de "fascist" si "trotkist". Dupa ocuparea jumatatii estice a Poloniei, Moscova s-a preocupat sa refondeze Partidul Comunist din Polonia pe baze noi. In perioada razboiului au fost recrutati noi membri din partea luata de sovietici in 1939. In 1942, Cominternul a reinfiintat partidul comunist, sub titulatura Partidul Muncitoresc Polonez. In 1945, intre Polonia si Uniunea Sovietica s-a semnat un acord teritorial, prin care cea mai mare parte din teritoriul inclus in Pactul "Ribbentrop-Molotov" a ramas la URSS, granitele poloneze "mutandu-se" proportional in teritoriul Germaniei. Tot atunci, a fost format un guvern provizoriu de uniune nationala, in care a

fost inclus si nou-creatul Partid Muncitoresc Polonez. Desi necunoscuti in viata politica postbelica poloneza, comunistii, cu sprijin sovietic, au dominat in cele din urma guvernul, instaurand statul comnist in 1948.

COMUNISTII UNGURI, IN ASCENSIUNE. Partidul Comunist din Ungaria a avut soarta majoritatii partidelor comuniste din estul Europei, ilegalitatea. Dupa o existenta tumultuoasa in 1918-1919, cand Bela Kun a instaurat Republica Sovietica a Sfaturilor, comunistii au fost scosi in afara legii de noul regim condus de Miklos Horthy. Alianta Ungariei cu Germania nazista in 1940 a largit privatiunile la care erau expusi comunistii maghiari. Insa in momentul in care Germania si aliatele sale s-au clatinat pe frontul de Est, ei au capatat curaj. Partidul Comunist din Ungaria a avut in perioada razboiului doua ramuri. O grupare importanta functiona la Moscova, pe langa Comintern. Printre exponentii acestui nucleu semnificativi sunt Mathyas Rakosi si Erno Gero. Acest grup a reusit sa ia legatura cu celule din tara, dispunandu-le sa intreprinda actiuni de sabotaj contra germanilor, asemenea actiunii partizanilor iugoslavi. Insa celulele erau dispersate teritorial si incapabile sa sustina o miscare de anvergura. Totusi, liderii partidului comunist, printre care se aflau Lazlo Rajk si Janos Kadar, au initiat negocieri cu fortele de opozitie ungare, in vederea alcatuirii unui Front al Independentei. Initiativa a fost stopata brusc in octombrie 1944, cand germanii au instalat un guvern condus de liderul extremei drepte, Ferenc Salasi. Aceasta deoarece guvernul lui Horthy incercase sa initieze negocieri separate cu Aliatii.

In toamna anului 1944, grupul de la Moscova a sosit in Ungaria, pe fondul inaintarii trupelor sovieto-romane spre Budapesta. In decembrie 1944, sub protectia Inaltului Comandament Sovietic, la Debrecin (estul Ungariei) s-a format un guvern provizoriu, in care au intrat si ministri comunisti. Sub lozinca "demascarii fascistilor" din functiile publice, comunistii au inceput ofensiva politica inca inainte de eliberarea Budapestei (martie 1945).

COMUNISTII BULGARI, LA PUTERE. Ca si in Ungaria, comunistii bulgari au activat intr-un stat aliat al Germaniei in razboiul mondial. Ei nu puteau solicita populatiei sprijin contra razboiului in conditiile in care Bulgaria beneficia din plin de "binefacerile" conflagratiei. Teritoriile sale se extinsesera aproape in toate directiile, anexand Cadrilaterul, Macedonia iugoslava si parti din nordul Greciei. Comunistii bulgari au reusit sa intreprinda actiuni firave de opozitie. Ei au infiltrat in armata cativa militanti care solicitau reconsiderarea aliantei cu Germania, in conditiile dezastrului pe frontul de Est.

Dar comunistii bulgari aveau o importanta rezerva de activisti la Moscova, care si-au facut aparitia imediat dupa lovitura de stat de la 9 septembrie 1944. Cu toate ca au ocupat doar doua portofolii in noul guvern, s-au orientat spre sectoarele cheie: Justitie si Interne. Treptat, cu ajutorul sovieticilor, comunistii bulgari vor domina guvernul si vor instaura statul comunist.

COMUNISTII CEHI RENASC

Partidul Comunist din Cehoslovacia a fost singurul partid comunist din Europa de Est care a functionat legal in perioada interbelica. Numarul adeptilor sai a oscilat intre mandatele legislative, uneori castigand mai multe voturi decat social-democratii. In 1938, prin acordul de la München care a consacrat disparitia Cehoslovaciei, partidul comunist a fost scos in afara legii. Principalii sai lideri au fugit in URSS. Dupa eliberarea Cehoslovaciei in 1945, comunistii au devenit din nou o forta politica. In anii conflagratiei, o parte insemnata a populatiei s-a radicalizat, inbratisand doctrina comunista din sentimente slavofile sau antigermane. La sfarsitul razboiului, Partidul Comunist Cehoslovac numara circa 1.000.000 de membri. Comunistii au facut parte din coalitiile de guvernamant imediat dupa reinfiintarea Cehoslovaciei. Cu toate ca ei aveau cel mai mare suport politic dintre partidele comuniste din statele ocupate de Uniunea Sovietica dupa razboi, au initiat masuri populiste, promovand o reforma agrara in favoarea celor nevoiasi. Astfel ca, au distribuit proprietati in regiunea sudeta (in vest), ramasa pustie dupa razboi. Acolo locuise populatia etnica germana, care a fost expulzata in Germania dupa 1945. In 1948, comunistii cehoslovaci au preluat controlul total al puterii.

Editorial: Incalceala istoriei

LAVINIA BETEA

In rastimpul istoriei comunismului, cronica evenimentelor parcurse a primit diverse interpretari, in functie de modificarile ideologiei. Aceasta tehnica de manipulare va purta in cursurile metodicii de predare a istoriei, in scolile din intregul lagar socialist, denumirea oficiala de "respectarea principiului partinitatii". Conform acestuia, istoria nationala se scrie in concordanta cu directivele partidului. I se subsumau cerinte precum: prezentarea evenimentelor istorice ca efecte ale "luptei de clasa"; accentuarea rolului claselor exploatate in progresul social; sublinierea valentelor pozitive ale prieteniei dintre popoare (in raporturile istorice dintre majoritatea etnica si minoritatile nationale trebuia prezentata doar lupta comuna impotriva exploatatorilor). Alte distorsiuni si omisiuni vor contribui la falsificarea istoriei, creat fiind astfel un "dublu" al realitatilor sale.
O tema asupra careia se zaboveste putin in demontarea mecanismelor de functionare ale trecutului regim este cea a modificarilor produse in memoria sociala datorita acestei rescrieri a istoriei. Cum au devenit, bunaoara, evenimentele de la 23 august 1944 o revolutie nationala antifascista si antiimperialista a poporului roman, condus de partid, cand numarul comunistilor aflati in libertate, care aflasera dinainte despre arestarea Antonestilor, nu depasea degetele unei maini? Si mai ales cum a fost sters "amanuntul" prezentei trupelor sovietice din Romania si ca armate de ocupatie, si ca "armate eliberatoare"?
Inca inainte de a ramane pe scena politica a tarii un singur partid, in 1947, a aparut manualul de "Istoria Romaniei", in fruntea autorilor sai fiind Roller. Reputatia de "geniu al istoriei" construita in cateva luni fostului ilegalist fara nici o specializare in domeniul istoriei, dupa tehnicile de influenta in "fabricarea prestigiului" poate fi, la randu-i, o tema de cercetare. Mai ales ca respectivele practici sunt eficient intrebuintate si in zilele noastre. In 1948 profesorii de istorie din toate scolile Romaniei afla ca in predarea disciplinei sunt obligati sa respecte principiile didactice anterior enuntate. Astfel ca toti scolarizatii din 1948 si pana la caderea regimului comunist vor invata o istorie a lui 23 august 1944 fara legatura cu evenimentele reale.
O istorie a acestor falsificari poate fi insa chiar mai interesanta decat rezultatele ei. In ea au intervenit inca mai mult decat istoricii de meserie, scriitorii si cineastii care, prin talent, intuitie si prin forta imaginii artistice, au creat multimii reprezentari mai credibile si mai durabile decat lectiile de istorie din scoala. Faptul poate fi explicat si dovedit prin datele psihologice referitoare la procesul memoriei: mesajele vizuale sunt prelucrate de ambele emisfere cerebrale, spre deosebire de cele provenite din celelalte simturi stocate in zone mai restranse.
Nu intamplator in lotul primilor studenti romani trimisi la Moscova, mai mult de jumatate sunt cei destinati pregatirii in domeniul cinematografiei. Produsele lor vor fi curand raspandite de "caravanele cinematografice". De pe cearseaful alb, atarnat de peretele scolii primare satesti, oamenii din toate catunele tarii "au aflat" si istoria "partinica" a lui 23 august 1944.
Unul dintre autorii miracolului, scriitorul scenarist Titus Popovici, a povestit dupa 1990, cu cinismul breslelor consacrate politicului, cum a savarsit incalceala istoriei in cazul lui 23 august prin scoaterea sovieticilor din campul evenimentelor.
In perioada schismei tito-staliniste, la un Congres al Ligii Comunistilor, iugoslavii afirmasera ca revolutii socialiste propriu-zise avusesera loc doar in China, Rusia si Iugoslavia. In toate celelalte tari din lagar, regimul comunist fusese instaurat de catre Armata Sovietica, ca armata de ocupatie. O afirmatie reala, dar suparatoare pentru liderii de la Bucuresti. "Atunci i-am propus prietenului meu Francisc Munteanu" – marturiseste scriitorul Titus Popovici – cu care ne aflam din nou intr-una din perioadele noastre de neagra mizerie – "sa ardem la repezeala un scenariu de film-doua, fabricand primii o spectaculoasa rezistenta armata antifascista, pana nu le trece altora ideea prin cap ori nu se da "comanda sociala" in acest sens. "Venirea in intampinare" este totdeauna privita ca o dovada de atasament. "Mizeria neagra" a numitilor este, desigur, discutabila in raport cu

orice context. Rezultatul ei a fost insa tipic, dupa cum ne lamureste scenaristul: "Asa s-au nascut filmele «Valurile Dunarii» care datorita talentului lui Liviu Ciulei a luat un mare premiu la Karlovy-Vary si «Furtuna» unde inventasem o viguroasa alianta a militarilor cu comunistii in Aradul ocupat timp de o saptamana de unguri in septembrie 1944. In virtutea secularei prietenii romano-maghiare, in film ii facusem nemti".
In perioadele de alta "mizerie" (a se intelege unele dubii legate de beneficiile in distribuirea premiilor, onorariilor banesti si delegatilor peste hotare), Titus Popovici a scris si scenariile pentru filmele "Dacii", "Columna" si "Mihai Viteazul". Imaginile acestora s-au intiparit atat de profund in mintile spectatorilor, incat si astazi unii refuza adevarul despre acele evenimente si personaje din istoria Romaniei, preferand "patrioticele" lor incalceli.

“Romania Libera”, primul ziar legal al PCdR a fost falsificat

LAVINIA BETEA, CRISTINA VOHN

Va prezentam pentru prima data un document falsificat de propaganda comunista. In noaptea de 23 spre 24 august a fost scos primul numar legal al ziarului PCdR, Romania Libera. Acesta nu se mai gaseste in nici o biblioteca. Numarul care poate fi consultat este un fals creat de Institutul de Istorie al Partidului.

Despre cele petrecute in ziua de 23 august 1944 doar doi dintre comunistii aflati in libertate erau avizati – Lucretiu Patrascanu si Emil Bodnaras. Conform documentelor de arhiva, sarcinile lui Patrascanu erau de domeniul a ceea ce comunistii vor numi "organizatoric" si "propaganda", iar ale lui Bodnaras, pe linie de "aparare patriotica".
ADEVARATA ROMANIE LIBERA. Pe langa faptul de a fi pregatit textul-cadru al Proclamatiei Regelui si primele decrete-legi, Patrascanu s-a ocupat de scoaterea primului numar legal al ziarului Romania Libera.
Prietenul si legatura sa de partid din acea vreme, Belu Zilber, ii gasise cu mare greutate patru tipografi. Din punctul de vedere al continutului ziarului, sprijinul de baza venea de la Stefan Popescu, Anton Ratiu si Nicolae Betea. Cei trei tineri faceau parte din "celula de partid" de la Institutul Central de Statistica (ICS), al carui director era fruntasul taranist Sabin Manuila. In aceeasi noapte finalizata cu schimbarea regimului politic din Romania, ocuparea Radiodifuziunii a fost incredintata sociologului Anton Golopentia, seful Oficiului de Studii de la ICS.
Colaborarea lui Patrascanu cu acesti functionari de la ICS (ce vor deveni dupa 1944 apropiatii sai) incepuse, prin intermediul lui Zilber, dupa formarea Blocului National Democrat, cand comunistii devenisera aliatii "partidelor democrate". In iunie 1944, Golopentia i-a prezentat lui Zilber pe Anton Ratiu si pe Nicolae Betea. Dupa retragerea lui Golopentia, conform marturiei lui Betea "fara cea mai mica introducere a spus: Lucretiu Patrascanu va intreaba daca sinteti de acord sa participati la unele actiuni dificile si de mare raspundere in folosul tarii?".
Casa lui Sabin Manuila a devenit locul de intalnire dintre Patrascanu si fruntasii PNT. In perioada premergatoare lui 23 august 1944, ICS contribuise cu bani si alte ajutoare in pregatirea unei proiectate evadari a detinutilor politici din inchisoarea Caransebes. Actiunea nu s-a finalizat la refuzul comunistilor din inchisoare, care au considerat-o o provocare.
Avocatul de origine armeana Herant Torosian a fost principala gazda a lui Patrascanu din aprilie 1944 si pana la plecarea la Moscova pentru semnarea Conventiei de Armistitiu. La Torosian s-a intalnit si cu comunistii de la ICS, Ratiu, Stefan Popescu si Betea pentru redactarea primului numar legal din Romania Libera.
Toti cei pomeniti anterior (exceptie fiind Manuila, care a emigrat) au fost inchisi si condamnati in procesul Patrascanu (Anton Golopentia a decedat pe parcursul anchetei). Conform declaratiilor acestora, abia in septembrie redactia ziarului a fost preluata de o noua conducere alcatuita din

Grigore Preoteasa si sotii Traian si Florica Selmaru.
FALSA ROMANIE LIBERA DIN BIBLIOTECA ACADEMIEI. Nu stim ce continut avea primul numar legal al cotidianului PCdR, Romania Libera. Cel ce poate fi consultat la Biblioteca Academiei – cea mai inzestrata institutie de profil din tara – este, cu certitudine, un fals produs de Institutul de Istorie al partidului (fondat in 1951). Ceea ce atrage atentia in primul rand este neconcordanta dintre titluri si continutul materialelor. Sub titluri ca "Sabotorii luptei democratice", "Pentru ce luptam", "Lupta Partidului Comunist este lupta intregului popor" sau "Uniunea Patriotilor cheama la lupta", citim articole despre incendiile din Capitala sau texte teoretice de economie politica.
Apoi semnaturile autorilor – Grigore Preoteasa era in acel timp in lagarul din Tg. Jiu. Celelalte viitoare personalitati promovate de comunisti – Corneliu Manescu, Macovescu, Murgescu etc. – nu aveau habar in acel moment de scoaterea ziarului. Conform marturiei lui Corneliu Manescu (si el functionar la Institutul Central de Statistica in 1944), va veni abia in saptamanile viitoare la redactia Romaniei Libere, in momentul 23 august 1944 fiind si fara activitate, si fara legatura de partid.

PORTRETUL UNUI REDACTOR RESPONSABIL
Redactorul responsabil al Romaniei Libere, Grigore Preoteasa, s-a nascut la 25 august 1915, in Bucuresti. Intra in PCdR in anul 1933, cu ocazia grevelor ceferistilor de la Grivita. In partid a fost insarcinat cu activitati redactionale. Este arestat in 1934 si inchis la Jilava, Doftana si Craiova si in lagarele de la Ciuc, Caracal si Targu-Jiu. Sarcina de a coordona redactia Romaniei Libere ii deschide drumul spre varfurile ierarhiei partidului si statului. De la functia de consilier de presa principal la Ministerul Propagandei, in 1945, va ajunge sa detina zece ani mai tarziu functia de ministru al Afacerilor Externe. In cadrul PMR este numit in 1955 membru al Biroului Politic al CC al PMR, iar in 1957 devine secretar al CC al PMR. Cariera lui Grigore Preoteasa este intrerupta brusc de un accident de avion in care isi pierde viata (4 noiembrie 1957). Fiica lui Grigore Preoteasa, Ilinca, activista cu rang inalt in UTC, a fost prima sotie a actualului presedinte executiv al PSD, Adrian Nastase.

DOVEZI ALE UNI FALS GROSOLAN
Primul numar al falsei Romanii Libere contine un text apologetic la adresa lui Marin Preda si a... "Morometilor". In numarul datat 23 august 1944, gasim comentarii despre cartea pe care Marin Preda a scris-o in anul 1956. In acelasi numar, sub titlul scris cu litere de-o schioapa "Lupta Partidului Comunist este lupta intregului popor", citim despre Gheorghe Pana, membru al Comitetului Executiv, al Prezidiului Permanent, secretar al CC al PCR. Gheorghe Pana a detinut aceste functii dupa anii 1969 si 1972. Acesta dovedeste ca falsa Romanie Libera a fost conceputa dupa anul 1972, cand Institutul de Istorie al Partidului era condus de Ion Popescu-Puturi.

“JURNALISTUL”
Primul articol semnat de Corneliu Manescu in Romania Libera este un atac dur la adresa ziaristilor de la radio. "Sa plece speakerii hitleristi de la radio" este titlul articolului, care anunta atacurile virulente pe care presa comunista le va declansa impotriva institutiilor statului. "Masele insetate de pace, scrie Corneliu Manescu, nu-l pot uita pe Ion Aurel Manolescu, furibundul sfatuitor al ostasilor din «orele» de trista amintire (...). Sa nu ni se spuna ca lipsesc oamenii de meserie. Preferam vorbitori mai nepregatiti decat oameni compromisi pana-n maduva oaselor de pasiunea cu care se «produceau» pe vremea cand Stalin, conducatorul iubit al unui popor de 200 milioane locuitori, era «macelarul din piata rosie», iar Roosevelt, «paraliticul de la gura sobei». Cerem guvernului sa ne scuteasca neintarziat de prezenta in aer a strigoilor vechiului regim."

<u>Schimbare in ierarhia tovarasilor</u>

CRISTINA VOHN

O data cu intrarea Armatei Rosii in Bucuresti, la 31 august 1944, au venit si comunistii romani din Uniunea Sovietica. In fruntea lor se afla Ana Pauker, secondata de Vasile Luca. Ei vor prelua "franele" conducerii Partidului Comunist din Romania, ca trimisi ai Moscovei.

23 august 1944 a gasit Partidul Comunist din Romania condus provizoriu de un triumvirat. Dupa indepartarea cu forta a lui Stefan Foris din functia de secretar general al partidului, conducerea a fost preluata de Constantin Parvulescu, Iosif Ranghetz si Emil Bodnaras. Cei trei aveau acordul comunistilor din inchisori pentru coordonarea activitatii partidului. Dar Moscova (centrul de comanda al comunismului) si comunistii romani din Uniunea Sovietica nu au putut fi consultati. Ana Pauker, revenita ca reprezentant al conducerii sovietice in Romania, si-a manifestat nemultumirea fata de noua conducere, mai cu seama fata de Constantin Parvulescu. Ea a sosit in Bucuresti o data cu Armata Rosie.
NUMIT DIN EROARE. Dintre cei trei, Constantin Parvulescu era personajul asupra caruia planau cele mai multe indoieli. Numirea lui in functia de membru al conducerii superioare a partidului parea a se datora lui Teohari Georgescu. La ultima lor vizita in Uniunea Sovietica (1940), acesta a ramas cu impresia ca favoritul Internationalei Comuniste pentru functia suprema in partid fusese Constantin Parvulescu, si nu Stefan Foris. Teohari Georgescu si-a impartasit impresiile lui si liderilor comunisti din inchisoarea Caransebes. Astfel, i s-a creat lui Parvulescu o atmosfera pozitiva printre conspiratorii impotriva lui Foris. Chiar daca Stefan Foris fusese nominalizat de Comintern in anul 1940 pentru a conduce partidul, Constantin Parvulescu a contat pentru tovarasii sai ca posibil conducator al PCdR, agreat de Moscova.
PRIMUL VIZAT. Despre Parvulescu, Ana Pauker avea o parere foarte proasta. "Ana Pauker, afirma Teohari Georgescu in 1955, avea o pozitie dusmanoasa fata de persoana lui Constantin Parvulescu, pe care a justificat-o prin acuzatia ce aducea acestuia ca s-a numit singur secretar general. (...) A creat in sanul colectivului de conducere si a activului de partid o psihoza defavorabila si de ironie la adresa lui Constantin Parvulescu, in sensul ca nu ar fi om capabil." Tovarasul pe care Ana Pauker il considera un incapabil il gaseste la revenirea in tara in fruntea partidului. Reactia va fi din acest motiv si mai virulenta. Ea il va "urmari" pe Parvulescu pana cand acesta nu va mai reprezenta un pericol pentru ea. Numirea lui in fruntea temutei Comisii a Controlului de Partid a determinat-o sa inceteze "intr-o oarecare masura de a-l defaima".
NOUA CONDUCERE. In spiritul centralismului comunismului international, dupa 31 august 1944, conducerea Partidului Comunist din Romania a fost preluata de Ana Pauker, secondata de Vasile Luca. Ea a fost trimisa de Moscova pentru a dirija destinele comunistilor romani. Ceilalti tovarasi i s-au supus imediat si neconditionat. Ea isi manifesta nemultumirea fata de conducerea provizorie pe care o gaseste la carma partidului. Si nu numai. Mai este nemultumita si de actul de la 23 august. A intuit imediat ca va fi cu mult mai greu de impus in Romania sistemul sovietic, in conditiile in care PCdR semnase pacte de colaborare cu partidele "burgheze". De aceea, schimbarile in ierarhia partidului sunt iminente. In toamna lui 1944, fara vreun proces-verbal, este stabilita o noua formula care sa conduca PCdR pana la viitoarea conferinta nationala, din octombrie 1945. Aceasta era formata din Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu si Gheorghe Gheorghiu-Dej. Din stenogramele sedintelor din aceasta perioada reiese cu claritate ca aceasta era ierarhia reala in partid in toamna anului 1944.

REPROS
"Se stie ca grupul Pauker-Luca, la intoarcerea in tara, a facut un repros aspru comunistilor din interior pentru realizarea actului de la 23 august"
Paul Niculescu-Mizil

Armata rosie ocupa Bucurestiul

CORNEL MICU

La 23 august 1944 Romania a iesit din randurile statelor Axei. Vreme de cateva zile, Armata Romana a luptat pentru eliberarea teritoriului tarii. Dupa finalizarea luptelor trupele sovietice au "eliberat" Bucurestiul. Acest lucru s-a serbat la Moscova cu salve de tun si cu jocuri de artificii.

La data de 31 august 1944 acest comunicat de presa putea fi citit pe prima pagina a ziarului "Universul": "In cursul diminetii de 29 august (1944 – n.n.) o coloana inaintata sovietica in drum spre front a trecut prin periferiile Capitalei fiind primita de o delegatie compusa din d. Ministru Constantin Titel Petrescu si d. General Iosif Teodorescu, comandantul militar al Capitalei. Populatia Bucurestilor a intampinat trupele sovietice in spiritul cel mai amical. O lume imensa, in piata Colentinei. Tramvaiele oprite de multime asteptau parca si ele. Oamenii alergau in intampinarea armatelor sovietice, fiecare cum putea: cu masini, pe biciclete, pe jos. Peste tot rasunau strigatele «Traiasca Armata Rosie», «Traiasca Armata Romana»"
BUCURIE SCURTA. Intrarea Armatei Rosii in Capitala a fost intampinata cu bucurie de locuitori. In fond, o data cu intrarea trupelor sovietice, Bucurestiul nu mai era amenintat de distrugerile directe ale razboiului. Se parea ca, printr-o miscare inteligenta, Romania trecuse din tabara invinsilor in cea a invingatorilor fara sa piarda nimic.
In alte zone ale tarii insa lucrurile erau diferite, iar memorialistica abunda de descrieri ale abaterilor comise de soldatii "eliberatori". In ciuda propagandei oficiale, care ii prezenta ca eroi, trecerea soldatilor din Armata Rosie a fost marcata de evenimente "neplacute": jafuri, violuri si pe alocuri chiar crime. Dupa primele contacte amicale, relatiile dintre trupele sovietice si populatie au devenit mai dure. Pentru soldatii rusi ce luptasera pe teritoriul tarii lor cu trupele de ocupatie germano-romane, romanii erau fascistii impotriva carora propaganda sovietica de razboi trezise multa ura. Un contemporan al evenimentelor, scriitorul Mihail Sebastian, descrie atmosfera din septembrie 1944 in jurnalul sau: "Am vazut azi dimineata o tancheta sovietica fugarind o masina particulara pe care vroia sa o confiste. Incidentele de strada continua."
LA MOSCOVA. Pe fondul derularii evenimentelor de mai sus, o delegatie romana pleca la Moscova in vederea semnarii armistitiului cu URSS. La peste 20 de ani de la aceste evenimente, colonelul Damaceanu, acum general, isi amintea in fata unei comisii de partid care ancheta procesele politice din vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej: "In ziua de 30 sau 31 august am fost anuntati ca vom fi primiti de Molotov. Am asteptat suficient de mult si incepuse o oarecare ingrijorare din partea noastra. Se astepta intunecarea; ca la un moment dat sa vedem pe cerul Moscovei o ploaie de artificii acompaniata de numeroase lovituri de tun.
Dupa acest lucru, ca din intamplare, pentru prima oara intra un functionar si il intrebam: «Ce este cu aceasta manifestare?» si raspunsul lui a fost ca se sarbatoreste «ocuparea Bucurestiului»." Prin aceasta punere in scena sovieticii au incercat sa demonstreze ca Bucurestiul a fost ocupat si eliberat de catre Armata Rosie, desi rezistenta germana din oras fusese lichidata cu mult inainte de patrunderea trupelor sovietice. Punctul de vedere subliniat cu spectacole de artificii va fi insa adoptat oficial de ministrul de Externe sovietic, Viaceslav Molotov, in timpul negocierii armistitiului.
"PANDURII" DIN ARMATA ROSIE. In afara de trupele sovietice a intrat in Bucuresti si divizia "Tudor Vladimirescu", compusa din voluntari romani recrutati din randul prizonierilor de razboi de la Stalingrad. Formata la inceputul anului 1944, divizia a depus juramantul la 30 martie si a plecat spre front. La 21 august primise prima ei misiunea de lupta: aceea de a ataca Iasiul. Evenimentele de la 23 august 1944 au avut ca rezultat neimplicarea ei in lupte contra trupelor romanesti. Sovieticii au exploatat insa abil acest lucru. Imediat divizia a fost scoasa din dispozitivul de lupta si trimisa spre Bucuresti in 150 de camioane. Intrarea voluntarilor romani in

oras a convins populatia de binefacerile regimului sovietic, mai ales ca acestia nu intrasera pana atunci in lupta si deci aspectul lor general era mai bun decat al trupelor combatante. "Pandurii" au atras atentia presei epocii. Ziarul Romania Libera, oficial al Partidului Comunist, titra chiar ca s-au intors "mortii" de la Stalingrad. Afirmatia continea un sambure de adevar: unii dintre cei capturati in iarna anilor 1942-1943 fusesera declarati disparuti, iar cunoscutii le facusera deja slujbele de inmormantare.
Divizia "Tudor Vladimirescu" a fost prima unitate militara romaneasca organizata dupa model sovietic, cu ofiteri politici. Pana atunci ofiterilor din Armata Romana le fusese interzisa implicarea in politica. Noua unitate formata in URSS era condusa de colonel Nicolae Cambrea, capturat in anul 1942. Ea avea insa o serie de ofiteri politici, functii ocupate de militanti comunisti importanti, refugiati la Moscova. Astfel au revenit in Bucuresti Dumitru Petrescu si Vasile Luca (Luca Laszlo), ambii cu grad de maior, precum si capitanii Mihai Burca, Dumitru Coliu (Dimiter Coler) si Gheorghe Stoica (Moscu Kohn).
Odata sositi in Bucuresti, prima grija a acestor ilegalisti era sa ia contact cu membrii partidului ramasi in Romania. Ultimii erau priviti cu circumspectie de nou-veniti, pentru ca in perioada razboiului contactele dintre PCdR si Moscova fusesera intrerupte. Contactele au fost reluate prin intermediul "Apararii Patriotice", organizatia paramilitara comunista al carei numar de membri a crescut brusc o data cu eliberarea militantilor din lagare si prin intermediul organizatiei de partid si au fost initiate de gruparea din tara.

APARAREA PATRIOTICA
Intararea trupelor sovietice in Bucuresti a constituit o sansa pe care partidul nu era dispus sa o rateze. Stabilirea unor bune relatii cu acestea putea constitui un avantaj in fata celorlalte grupari politice. "Apararea Patriotica", organizatia paramilitara comunista, a avut un rol minim in lupta contra trupelor germane. La inceputul lunii septembrie 1944 ea isi facea insa datoria. Sau cel putin asa considera semnatarul unui amplu reportaj din Romania Libera: "Sediul Apararii Patriotice este in plina fierbere. Sute de cetateni se incoloneaza in fata sediului pentru a merge in intampinarea Armatei Rosii eliberatoare (...). Altii cara febril pachete cu alimente (...). Sunt alimente pentru soldatii Armatei Rosii, cantonati langa Capitala. In felul acesta intelege Apararea Patriotica sa-si faca datoria."

PROVOCARE SOVIETICA
Printre martorii evenimentelor din toamna lui 1944 se numara si scriitorul Mihail Sebastian. Iata cum descrie acesta in jurnalul sau atmosfera din Bucuresti: "Nedumerire, frica, indoiala. Soldati rusi care violeaza femei (Dina Cocea povestea ieri). Soldati care opresc masini in strada, dau jos pe sofer si pasageri, se urca la volan si dispar. Magazine pradate. Azi dupa-masa, la Zaharia, au navalit vreo trei si au rascolit casa de fier, de unde au luat ceasuri. (Ceasornicul e jucaria care le place mai mult.) (...) La urma urmelor, Bucurestiul asta imbelsugat, nepasator, frivol, e o provocare pentru o armata care vine dintr-o tara pustiita."

Comunistii in legalitate: marturiile lui Corneliu Manescu

LAVINIA BETEA

Fostul ministru de Externe, Corneliu Manescu, este unul dintre putinii membri ai PCdR care a relatat despre primele zile pe care comunistii romani le-au petrecut in legalitate, dupa 23 august 1944. Impresiile lui dau o imagine total diferita despre situatia PCdR, fata de cea cu care eram obisnuiti inainte de 1989.

Corneliu Manescu (1916-2000) a fost ministru de Externe al Romaniei (1961-1972). In august

1944 era functionar la Institutul Central de Statistica din Bucuresti. Este unul dintre putinii comunisti ilegalisti care a relatat despre prima saptamana de libertate a comunistilor dupa 20 de ani de ilegalitate.
GRUPURI SI GRUPULETE. Rememorand primele zile de libertate ale comunistilor din Romania, fostul ilegalist Corneliu Manescu, care n-a avut legatura superioara de partid intre 1941-1944, pomeneste numele unor fosti tovarasi cu destine tumultuoase. Reiese ca, desi foarte putini, in august 1944, comunistii romani se aflau dispersati in diverse grupuri, unitatea de monolit a partidului fiind o alta legenda a istoriei sale.

Corneliu Manescu: Pentru cine a trait acel moment, 23 august a fost o explozie in care oamenii au fost luati pe neasteptate si prinsi in fel de fel de situatii. Eu, de pilda, il ascundeam acasa pe fostul meu coleg de la Statistica, Mihai Levente care era condamnat in contumacie. Il ascundeam, desi stiam la ce pericole ma expun, cu toate ca nu aveam relatii bune cu el care fusese legatura mea superioara de partid. Dupa cum spuneam, imediat dupa 23 august, partidul comunist nu era undeva focalizat ca atare. Gheorghiu-Dej avea un sediu al lui, undeva, izolat prin Parcul Domeniilor. Bodnaras era cu Maurer in Aleea Alexandru. Acolo era asa... un fel de ramura a unui serviciu special. Toata viata lui Bodnaras a facut asta. Avea o feblete pentru armata si vocatie pentru serviciile speciale.

Lavinia Betea: Dar Maurer ce va fi cautat acolo, ca mare simpatie pentru Bodnaras n-a avut si in buna intelegere cu el nu s-a prea aflat?
C.M.: Maurer venea din trecut. Un trecut ce insemna si activitatea lui de avocat al apararii in procesele intentate comunistilor si participarea pe Frontul de Rasarit, antisovietic. Acolo, in Aleea Alexandru, erau si agentii sovietici ce iesisera din inchisori, la 23 august, dupa ce fusesera condamnati ca spioni pe teritoriul Romaniei.

L.B.: 46 de agenti sovietici au iesit atunci din inchisorile romanesti. Toti au ramas aici. Si-au luat, majoritatea, nume romanesti si au indeplinit inalte functii, in anii ce au urmat, in principal in Securitate.
C.M: Pe Nikonov il vazusem pe-acolo. Mai stiam unul – nu imi mai amintesc cum il chema – care n-a facut altceva (dupa stiinta mea) decat sa construiasca Mausoleul din Parcul Carol in care au fost pusi "eroii patriei si socialismului". La putina vreme dupa 23 august, eu am inceput sa scriu la Romania Libera. Redactor-sef devenise deja Grigore Preoteasa care m-a primit corector. In aceasta calitate am scris si un articolas ce-a aparut pe pagina intai a ziarului. Purta titlul "Strada" si a aparut cu oarecare dificultate pentru ca nu se incadra in tipicul celorlalte articole. Incercam sa-i fac pe oameni sa judece daca e bine sau nu in cele ce se intamplasera dupa aspectul strazii... In toamna lui 1944, mai era un grup care functiona foarte aproape de unde se afla acum sediul Ministerului de Externe. Acolo puteai sa dai de Ana Pauker, Leontin Salajan, Moghioros, Vasile Luca. Nicaieri nu se vorbea ca va ajunge Dej la putere. El parea chiar izolat, acolo, in cuibul lui.

L.B: Dvs. unde v-ati dus?
C.M: La Patrascanu. Isi stabilise sediul, adica avea un cabinet, pe Strada Armeneasca. Acolo veneau toti prietenii lui si se facea o politica – a lui – deosebita de a altora.

L.B.: Deosebita prin ce?
C.M.: Era un intelectual.

L.B: Era evident si potentialul sau de lider?
C.M: Era. Si oamenii chiar tineau la el. Avea prieteni credinciosi. (...) Era totusi acolo, la el, o izolare ce va esua in situatiile concrete cunoscute, de mai tarziu. Ceea ce se infiripa din samburii

de-atunci vor fi copacii de mai tarziu. Cei din Aleea Alexandru erau un serviciu special – evident, in folos sovietic, ceilalti din Modrogan erau toti veniti de la Moscova. Iar Dej a devenit Dej. Aici insa intram in istoria bine gandita si pregatita a devenirii lui Dej.

L.B: Atunci, in 1944 cine-o pregatea?
C.M: In primul rand el. Calculat. Cu abilitate. Cu rabdare.

L.B: Cum ati ajuns angajat la Institutul Central de Statistica?
C.M: Din aproape in aproape. Sau poate m-a recomandat cineva. Nu-mi amintesc sa fi fost ceva deosebit. Am fost referent la Biroul de Studii, condus de sociologul Golopentia. Era o institutie deosebit de apreciata si cu o atmosfera aparte.

L.B: Mi-a fost dat sa citesc multe amanunte in Arhivele SRI despre activitatea acestei institutii, despre anumiti functionari ai ei si despre cei doi conducatori – Sabin Manuila si Anton Golopentia. Anton Golopentia a fost arestat in cadrul anchetei "grupului Patrascanu". A decedat in conditii neelucidate, in 1951, in timpul anchetei.
C.M: Sabin Manuila a avut un rol extraordinar in timpul razboiului. Ca director al Statisticii, ca om de mare influenta politica, fost bursier Rockefeller, avea legaturi cu toate partidele politice si cu Antonescu. In casa lui s-au intamplat multe lucruri. Mai trebuie remarcat in legatura cu rolul lui Sabin Manuila si ca in institutia pe care o conducea erau oameni de stanga, ca sa nu spun comunisti. Cu ei s-a facut, inainte de intrarea Romaniei in razboi, recensamantul tarii. Eu am fost seful propagandei recensamantului pe tara.

EA IN PARTID

La intrebarea cand si cum a intrat in partidul comunist, Corneliu Manescu a raspuns: "Prin 1936. Aveam 20 de ani. M-a facut membru de partid unul Popovici, inginer. Pistruiat, cu parul rosu, toata lumea credea ca e evreu, dar nu era. Ce soarta a avut! S-a casatorit cu o femeie tanara si intr-o zi si-a tras un glonte in cap!
N-am aflat de ce. Pana in 1940 am fost secretarul organizatiei de partid a studentilor din Capitala. Aceasta sarcina imi fusese data pe linia Frontului Studentesc Democrat de Miron Constantinescu ce mi-a cerut totodata sa fac tot posibilul ca sa-l aduc la sentimente mai bune fata de partid pe Grigore Preoteasa. La randul meu, l-am facut membru de partid pe prietenul meu de la Facultatea de Drept, Zambetti. Cum m-a facut Popovici pe mine, asa l-am facut si eu pe Zambetti. L-am intrebat: «Vrei sa fii membru al Partidului Comunist?». A spus «da» si asta a fost. Mai tarziu cand s-au facut verificarile membrilor de partid, am dat despre el recomandari. Ce motivatie interioara as fi putut avea ca sa ader la stanga? Asa am fost facut sa fiu – un om interesat de semenii lui. (...) Iata, eu il aveam pe Levente, legatura superioara de partid. N-a fost una fericita. El era un om brutal, impulsiv, nu te lasa sa vorbesti. O conversatie cu el era aproape imposibila".

POSIBILITATE

"Inainte de cel de-al doilea razboi mondial, Partidul Comunist reprezenta o posibilitate de a te opune antidemocratiei reprezentata, in principal, de nazism (…) Relatiile din aceasta lume a ilegalistilor nu sunt asa cum au fost descrise prin carti"
Corneliu Manescu

<u>Conventia de armistitiu</u>

CRISTINA VOHN

Armistitiul semnat de Romania cu statele Natiunilor Unite a fost un document impus de

Moscova. Prevederile lui stipulau influenta pe care Uniunea Sovietica urma sa o detina in politica si economia romaneasca. Aceasta era consecinta ocuparii teritoriului romanesc de catre Armata Rosie.

La 12 septembrie 1944, Romania semneaza Conventia de Armistitiu cu Puterile Aliate (Uniunea Sovietica, Statele Unite ale Americii si Regatul Unit al Marii Britanii), la Moscova. Documentul este semnat din insarcinarea guvernului Romaniei si a Inaltului Comandament al Romaniei, de Lucretiu Patrascanu (ministru de stat si ministru al Justitiei), principele Barbu Stirbey, liderul Partidului National Taranesc Ghita Popp si generalul Dumitru Damaceanu (adjutant al regelui Mihai I). Din partea Puterilor Aliate, documentul este parafat de un singur oficial, maresalul sovietic Rodion Malinowski. Gestul este simbolic pentru continutul Conventiei de Armistitiu.
MARCA SOVIETICA. Intregul text al Conventiei de Armistitiu, inclusiv anexele, stabileste influenta pe care Uniunea Sovietica o va detine in afacerile interne ale Romaniei. Fiind un armistitiu, prevederile lui sunt in mare majoritate militare (eliberarea prizonierilor de razboi sovietici si transportarea lor in URSS; predarea ca trofee de razboi a materialelor de razboi germane; restituirea catre URSS a tuturor bunurilor stramutate de pe teritoriul ei in timpul razboiului etc.). Inaltul Comandament Aliat, caruia ii este alaturat in paranteze cuvantul Sovietic urmeaza a comanda trupele romanesti, devenite aliate. Conventia mai stabileste infiintarea unei Comisii Aliate de Control, desigur si aceasta sovietica care va coordona administratia romaneasca pana la incheierea Tratatului de Pace.
ASPECTE NEFASTE PENTRU ROMANIA. Puterile Aliate, in speta Uniunea Sovietica, au recunoscut faptul ca Romania a declarat razboi Germaniei si Ungariei la 24 august 1944. Conventia obliga insa Romania sa participe la razboi cu "nu mai putin de 12 divizii de infanterie, impreuna cu serviciile tehnice auxiliare". Acestea urmau a actiona sub "conducerea generala a Inaltului Comandament Aliat (Sovietic)". Romania mai este obligata sa asigure pe propria sa cheltuiala libera miscare a trupelor aliate (nu erau decat trupe sovietice) pe intreg teritoriul tarii. Romania a fost obligata, ca tara invinsa, sa recunoasca granita cu URSS stabilita in iunie 1940 prin ultimatumurile sovietice, precum si sa plateasca imense desbagubiri de razboi.
CASTIGUL. Singurul lucru pe care Romania l-a obtinut la 12 septembrie 1944 a fost anularea Dictatului de la Viena. Guvernele Aliate hotarau ca "Arbitrajul de la Viena este nul si neavenit". Dar si in aceasta privinta Romania era tinuta in sah. Intr-o paranteza se specifica ca: Transilvania sau "cea mai mare parte a ei urma sa fie restituita Romaniei, sub conditia confirmarii prin Tratatul de Pace". Modaliatatea in care Guvernul Romaniei urma sa "colaboreze" cu Comisia Aliata de Control (Sovietica) putea determina revenirea totala sau partiala a nord-vestului Transilvaniei.

DESPAGUBIRILE DE RAZBOI

Ca stat inamic, Romania a fost nevoita sa plateasca despagubiri Puterilor Aliate, marea lor majoritate catre URSS. Cuantumul acestora a fost stabilit in art. 11: "Pierderile pricinuite Uniunii Sovietice prin operatiunile militare si prin ocuparea de catre Romania a teritoriului sovietic vor fi despagubite de catre Romania fata de Uniunea Sovietica, insa, luand in consideratie ca Romania nu numai ca s-a retras din razboi, dar a declarat razboi si in fapt duce razboi contra Germaniei si Ungariei, partile sunt de acord ca compensatiile pentru pierderile mentionate sa nu fie platite in intregime de Romania, ci numai in parte, si anume in suma de 300 milioane dolari ai Statelor Unite, platibili in curs de 6 ani, in marfuri (produse petrolifere, cereale, materiale lemnoase, vase maritime si fluviale, diverse masini etc.). Romania va plati despagubiri pentru pierderile pricinuite in Romania proprietatilor celorlalte state aliate si nationalilor lor, pe timpul razboiului, despagubiri a caror suma va fi fixata la o data ulterioara." Curand dupa semnarea Conventiei de Armistitiu, printr-o decizie unilaterala, Moscova a impus ca valoarea bunurilor ce urmau a fi date de Romania in contul despagubirilor de razboi, sa fie evaluata la preturile din anul 1938, ceea ce a condus la o marire substantiala a cuantumului datoriei.

CAPITULARE
"Conventia (...) a reprezentat o veritabila capitulare militara, politica si economica fata de URSS. Capitulare militara, fiindca cea mai mare parte a trupelor romane au devenit subordonate comandamentului sovietic (...); politica, deoarece s-a acceptat cedarea Basarabiei si Bucovinei catre rusi (...)"
Gh. Boldur-Latesti

Memoria arhivelor istorice

LAVINIA BETEA

Peste ani, una din cele cinci persoane care au semnat Conventia de Armistitiu, generalul Dumitru Damaceanu, povesteste in scris cum s-a petrecut semnarea ei la Moscova. Declaratia este data in 1968 la solicitarea comisiei partidului de anchetare a "cazului Patrascanu". Subtitlurile ne apartin.

"In ziua de 30 sau 31 august – nu-mi amintesc precis ziua – am fost anuntati ca vom fi primiti de Molotov, declara Damaceanu. Am intrat intr-o sala suficient de mare, cu geamuri larg deschise. Am asteptat suficient de mult si incepuse o ingrijorare din partea noastra. Se astepta intunecarea; ca la un moment dat sa vedem pe cerul Moscovei o ploaie de artificii acompaniata de numeroase lovituri de tunuri.
"OCUPAREA BUCURESTIULUI". Dupa acest lucru, ca din intamplare, pentru prima oara intra un functionar si il intrebam: «Ce este cu aceasta manifestare?» si raspunsul lui a fost ca se sarbatoreste «ocuparea Bucurestiului». Era in ziua de 30 sau 31 august, desi Bucurestiul fusese ocupat, propriu-zis intrarea se facuse in ziua de 26 seara cand lupta incetase, iar frontul pe 28 august era la Gherghita. Deci eliberarea se facuse cel putin cu patru zile inainte, daca ne-a primit la 30 august, sau cinci zile, daca ne-a primit la 31 august.
Dupa catva timp ne primeste in sfarsit Molotov (ministrul de Externe al URSS – n.n.). Atmosfera greoaie din timpul cat am fost in aceasta sala de asteptare nu a fost inlaturata cu nimic de atitudinea lui Molotov, deoarece nu a facut decat un singur gest: ne-a intins mana fara sa spuna nimic; ne-a aratat sa luam loc si singurele cuvinte care le-a pronuntat sunt acelea ca: «Conventia de armistitiu nu se va putea incheia decat mai tarziu».
Am plecat. Am stat si am asteptat apoi pana in seara de 11 septembrie, cand a fost sedinta speciala. In aceasta sala ne-am intrunit insa dupa cum se vede: la centru, Molotov; la stanga lui, ambasadorul Statelor Unite ale Americii – E. Harriman, iar la stanga acestuia, ambasadorul Marii Britanii – C. Clerk (corect, Clarck – n.n); la dreapta lui Molotov se afla Visinski (adjunctul lui Molotov – n.n.) si, la dreapta acestuia, generalul Malinovski; in spatele lor se aflau expertii intre care, in spatele lui Malinovschi era generalul Vinogradov, care, incepand imediat dupa data de 12, a venit in tara ca reprezentant al Comisiei Aliate de Control, fiind inlocuit ulterior. In fata lor, dar in jurul mesei suficient de mari, cu un diametru de 2 m, eram noi, cei cinci. Era o distanta apreciabila intre ei si noi.
ACORD. S-a inceput sedinta (...), o sedinta pur formala, deoarece nu s-a facut altceva decat sa se citeasca asa-numitul proiect de armistitiu care in realitate a fost definitivat, cu o singura exceptie. La citirea diferitelor articole de catre Molotov in ruseste – nu stiu daca in fata lui C. Clerk si a lui E. Harriman – se gaseau si texte in limbile respective, dar citirea s-a facut in ruseste. Dupa fiecare articol, Molotov se intorcea la stanga, unde se aflau C. Clerk si E. Harriman. Acestia nu au raspuns de la inceput si pana la sfarsit decat un singur cuvant: «egrement».
OBIECTII. La unele articole, ca de exemplu art. 1, art. 17 si 19, am ridicat obiectiuni si anume: La articolul 1 se prevedea in proiect ca noi am intrerupt ostilitatile fata de Germania hitlerista si am intrat in razboi alaturi de aliati o data cu semnarea Conventiei de Armistitiu, adica la 12

septembrie.
Va rog sa ma scuzati ca trebuie sa incep cu mine, pentru ca am cerut si in acelasi timp mi-am ingaduit sa vorbesc – cunoscand indeaproape problema –, deoarece am facut parte din Comitetul Militar care a avut un anumit rol la insurectia armata si ca ruperea relatiilor cu Germania hitlerista s-a facut in cel mai rau caz in noaptea de 23 spre 24 august, o data cu Proclamatia de la ora 22:00, citita de rege. Sau in dimineata zilei de 24 august, ora 04:00, cand am inceput in mod efectiv luptele in Capitala. Spre surprinderea noastra, Molotov impreuna cu ceilalti au fost de acord si au trecut acest lucru in Conventia de armistitiu.
UMOR SOVIETIC. La articolul 17 se prevedea ca administratia romana isi va exercita drepturile legale pe teritoriul Romaniei in urma unei zone de teren care se va intinde intre 50 si 100 km de la frontiera indarat, si tot eu am cerut cuvantul si am crezut ca aduc un argument cu care il dau gata pe Molotov in sensul ca 100 km pentru Romania inseamna mai mult decat 100 km pentru Uniunea Sovietica. Si atunci, pe Molotov, pentru prima si ultima oara, l-am vazut zambind si a spus ca «nu am ce sa fac daca teritoriul Uniunii Sovietice este mai intins decat al Romaniei», si nu s-a aprobat cu tot zambetul.
SPERANTE. La articolul 19 se prevedea ca, clauza Dictatului de la Viena va fi anulata, urmand ca Transilvania (sau cea mai mare parte din ea) sa fie restituita Romaniei. La acest articol a cerut sa ia cuvantul Ghita Pop si a aratat ca drepturile noastre asupra Transilvaniei sunt de necontestat si a solicitat sa se scoata paranteza «sau cea mai mare parte din ea» si sa ramana ca Transilvania va fi retrocedata.
Acest lucru nu s-a aprobat si Molotov a spus verbal: «Acest lucru urmeaza sa se definitiveze la Tratatul de Pace». Am plecat a doua zi seara intr-un alt local decat cel in care a avut loc sedinta din seara de 12 septembrie. Seara s-a semnat acordul de armistitiu, pe care l-au semnat din partea noastra cele patru persoane precum si Malinovschi. Cred ca nu a semnat nici C. Clerk si E. Harriman. Erau numai sovietici la semnare. Bineinteles in asistenta lui Molotov si Visinski.
GEOGRAFIE. Al doilea fapt e ca C. Clerk a vrut sa adreseze cateva cuvinte si, printre altele, a spus: «...intr-adevar Romania care se gaseste la sudul Dunarii ...». Atunci i-am spus ca Romania se gaseste la nordul Dunarii. Aceasta a fost cu C. Clerk (...). La plecare, nu mai retin data, mi se pare in ziua de 13 septembrie, ni s-a pus la dispozitie un avion ultraelegant, tapisat in matase bleu si escortat pana la Odessa de patru avioane."

GENERALUL
Generalul Dumitru Damaceanu (1900-1978) a fost unul dintre conspiratorii loviturii de Palat de la 23 august 1944. La un moment dat, in pregatirea evenimentelor prin care Ion Antonescu a fost inlaturat de la putere s-a discutat chiar trimiterea lui Dumitru Damaceanu pe front pentru a lua legatura cu sovieticii, in vederea scoaterii Romaniei din razboi. Fapt pentru care in primul guvern Constantin Sanatescu primeste functia de ministru subsecretar de stat la Ministerul Afacerilor Interne. In noiembrie 1944 va deveni subsecretar de stat la presedintia Consiliului de Ministri pentru legatura cu Puterile Aliate si aplicarea Conventiei de Armistitiu. In aceeasi perioada este inaintat la gradul de general de brigada, iar mai apoi, general de divizie.

SURSELE SOVIETICE VORBESC
Din notele de conversatie ale lui Molotov (foto) reiese ca anterior semnarii conventiei, in 31 august 1944, o delegatie a guvernului roman, alcatuita din Patrascanu, Visoianu si Damaceanu, a fost primita de Molotov si Visinski «in lega-tura cu problema armistitiului». Este o discutie preliminara intalnirii cu reprezentantii celor trei mari puteri. Ca sef al delegatiei, Patrascanu mentioneaza o singura problema (cu «caracter de urgenta»): faptul ca trupele romanesti continuau sa fie dezarmate si facute prizoniere pe frontul sovietic. Aceasta problema trebuie clarificata, insista Patrascanu. Armata s-a angajat sa lupte impotriva nazistilor pentru eliberarea Transilvaniei, «or, acest plan ramane irealizabil, deoarece unitati ale armatei pe care a mizat guvernul raman dezarmate in acest moment si nu pot participa la operatiunile militare». Replica

lui Molotov este ca razboiul dureaza de trei ani. E nevoie deci de cateva saptamani pentru trecerea la noile conditii. Conform acestor surse sovietice, n-au fost note discordante in convorbire.

Editorial: Sovieticul Vasile Luca

LAVINIA BETEA

Personajul Vasile Luca este unul emblematic pentru istoria comunismului romanesc. Viata lui este cel putin la fel de uimitoare ca si cea a lui Lucretiu Patrascanu. Spre deosebire insa de acesta, istoricii au acordat putina atentie lui Luca, cazul sau nefiind unul potrivit in teza simplista a "luptei pentru putere" in tarcul careia au plasat intreaga istorie a Partidului Comunist.
Nascut intr-o familie de secui din Transilvania, Luca Laszo a ajuns dupa moartea tatalui sau intr-un orfelinat din Sibiu. Inrolat din greseala in armata la 17 ani, in "divizia secuiasca", ajunge sa lupte tocmai impotriva revolutiei lui Bela Kuhn. Din intamplare in intamplare intra in "activitatea revolutionara" inainte de infiintarea PCdR. Datorita anchetei si procesului in care a fost condamnat in toamna lui 1954, despre dedesubturile vietii de revolutionar de profesie avem prilejul sa aflam multe amanunte in dezacord cu versiunile oficiale. Bunaoara, faptul ca Luca devine militant comunist, fiind platit pentru aceasta. Sau ca tradarile la Siguranta se produceau din chiar indicatiile primite de la legatura superioara de partid care cerea recunoasterea faptelor cunoscute deja de catre agenti. In toata perioada ilegalitatii, Luca detine diverse si importante functii in PCdR, este arestat si inchis de mai multe ori, desi declaratiile pe care le face cu asemenea prilejuri vor conta dupa 1952 ca dovezi ale colaborarii cu Siguranta.
Peripetiile vietii sale sunt de roman. Norocul pare sa fi dat dintr-o data cu carul peste el, chiar daca in primavara lui 1940 incepe cu un ghinion. Ca secretar al CC al PCdR, impreuna cu doi tovarasi (Zighelboim si Rusnac) au vrut sa treaca in Uniunea Sovietica pentru a prelua legatura intrerupta cu Cominternul. Calauza ii lasase in fata unor carari, spunandu-le ca sunt deja pe teritoriul sovietic. Sunt arestati insa la 4 aprilie de granicerii romani si condamnati la opt luni inchisoare pentru trecere frauduloasa de frontiera (plicul cu raportul catre Comintern izbutisera sa-l arunce, neobservati, in noroi). Dupa ultimatumul dat Romaniei pentru cedarea Basarabiei si a Bucovinei de Nord, in iulie 1940 se instaleaza administratia sovietica la Cernauti, iar Luca este scos din penitenciarul unde-si executa pedeapsa si sarbatorit ca erou al clasei muncitoare oprimate de romani. Fapt pentru care primeste cetatenia sovietica si devine deputat in Sovietul Suprem al Ucrainei pana in septembrie 1944, cand revine la Bucuresti.
Urmeaza pe teritoriul sovietic un periplu incalcit datorita misiunilor ce i se incredinteaza, misiuni cu care nu se va putea lauda, in gura mare, la Bucuresti. Mai intai va fi trimis pe front (in nici una dintre declaratiile sale nu vom gasi amanunte despre aceasta etapa, considerate, probabil, secrete). In 1943 este chemat la Moscova pentru a fi trimis la Academia Militara, unde se intalneste cu Ana Pauker, in acel moment reprezentanta comunistilor romani la Comintern. Dupa desfiintarea acestuia, Ana Pauker lucra – dupa spusele lui Luca – "la sectia romana a unui institut care se ocupa cu problemele reeducarii prizonierilor si, in afara de aceasta, conducea si Radio Romania Libera". Dupa obtinerea aprobarilor de la directia politica a armatei, Luca devine colaboratorul Anei Pauker la respectivul "institut".
O ocazie fericita, prilejuita tot de Ana Pauker, este cunostinta cu Betti Birman, viitoarea Elisabeta Luca. Revenita (dupa o lunga si sinuoasa calatorie, cu un intermezzo parisian) de pe frontul din Spania, Betti fusese incadrata jurnalista la Radio Romania Libera. In aceasta calitate fusese trimisa de sefa ei sa-l ajute pe Luca (deficitar si la exprimarea orala in romaneste!) sa-si scrie autobiografia. Intre timp, Luca inregistreaza noi succese. "In aprilie 1943, declara el, am plecat la scoala antifascista din regiunea Ivanovo – unde am activat pana in toamna anului 1943, cand m-am reintors ca profesor la o alta scoala mai superioara (sic!) langa Moscova." Primeste alte

misiuni, dintre care cea mai importanta este vizitarea lagarelor de prizonieri pentru recrutarea si constituirea diviziilor "Tudor Vladimirescu" si "Horia, Closca si Crisan". Urmare a unor asemenea merite, in Armata Romana Luca este incadrat cu gradul de general de brigada. In primavara si vara lui 1944 Luca se afla cu trupele sovietice in Moldova. La Botosani sta circa trei saptamani impreuna cu Ana Pauker si vorbesc indelung despre planurile politice ale viitorului romanesc.
Ca reprezentanti recunoscuti de catre sovietici ai comunistilor romani sunt convinsi ca vor detine primele functii – Ana dintai, Luca al doilea. Vestile despre evenimentele de la 23 august sunt o surpriza neplacuta. Se vor acomoda repede situatiei, mai ales ca sunt primiti, la Bucuresti, cu reverenta cuvenita. Ana este considerata, conform disciplinei de partid, numarul unu. Iar Luca devine curand presedintele Frontului National Democrat, o organizatie-platforma pentru ascensiunea comunistilor la putere. Astfel ca in ceea ce va fi numit "regimul de democratie populara", cetatenii sovietici Ana Pauker si Vasile Luca joaca, intr-adevar, cele mai importante roluri.

Ana Pauker, din nou acasa, la Bucuresti

PAULA MIHAILOV

Anchetata ca "deviator de dreapta" in timpul guvernarii Dej, Ana Pauker a povestit anchetatorilor cum a fost trimisa in tara de conducerea defunctei Internationale Comuniste. A declarat ca initial a refuzat misiunea de preluare a conducerii PCR si a tarii, lucru infirmat de realitatea anului 1944.

Omul-cheie al emigratiei romanesti de la Moscova a fost Ana Pauker. Este un personaj a carui notorietate era recunoscuta atat dupa zidurile Kremlinului, cat si la Bucuresti.
PE NEPUSA MASA. Lovitura de la 23 august o surprinde in Basarabia, la Balti, unde se afla alaturi de voluntarii din Divizia "Tudor Vladimirescu". Se spune ca Stalin si ministrul sau de Externe, Viaceslav Molotov, aveau in plan "eliberarea" Romaniei de Armata Rosie si, o data cu aceasta, instalarea unui guvern format din "moscoviti" plus cativa fideli de la Bucuresti. Dar lucrurile iau o alta intorsatura: arestarea lui Antonescu si participarea comunistilor locali la coalitia antifascista ii iau prin surprindere pe cei de la Moscova. Ana Pauker a fost atunci chemata de catre Ghiorghi Dimitrov, fostul secretar al Internationalei Comuniste, pentru a da lamuriri.
DECLARATII DE ANCHETA. Este, desigur, dificila restabilirea adevarului in asemenea conditii. Ancheta la care a fost supusa ca "deviator de dreapta" in 1952 si reluarea ei ulterioara aduc cateva detalii. La 8 mai 1956, in fata unei comisii de ancheta, compusa din Gheorghe Apostol, Constantin Parvulescu, Alexandru Moghioros si Ion Vincze, toti numiti de Dej, Anei Pauker i se cere sa povesteasca drumul ei de la Moscova la Bucuresti.
Iata ce declara ea atunci despre episodul in care s-a hotarat trimiterea ei in tara: "Am fost la Moscova, m-a chemat tov. Dimitrov, mi-a spus: «Te duci in tara», mi-a dat si doua fete atunci radiografiste si mi-a spus: «Iei conducerea in tara si vezi ce este acolo, ca noi habar n-avem». Tov. Borila, care a fost acolo, stie ca n-a existat nici o legatura cu tara si nu se cunostea nimic. Si atunci pe loc am spus: «Tovarase Dimitrov, eu sunt femeie, n-am fost in tara in timpul razboiului, am fost in inchisoare si habar n-am cum stau lucrurile, au trecut 10 ani si este foarte greu de facut lucrurile acestea. Sunt femeie, evreica, intelectuala...». «Dar cine sa ia conducerea acolo?» Am spus ca este un tovaras popular, muncitor, tov. Gheorghiu. Nu-l cunosteam prea bine, l-am vazut doua ceasuri la Caransebes, dar stiam ca este un tovaras foarte popular, ceferist, un om incercat. «Uite, acesta ar putea sa fie conducatorul partidului», am spus. Dimitrov a spus de «patru-cinci ani de zile n-avem informatii din Romania. Noi nu cunoastem pe nimeni, pe tine te cunoastem». Tov. Borila stie ca si grupului i s-a spus: vedeti ce este si luati conducerea, pentru ca nu s-a stiut

ce este in tara. «Mergi cu doua radiografiste, ma anunti ce si cum este, poti sa comunici de cateva ori pe zi cum stau lucrurile. O sa trimitem si pe Luca sa va fie de ajutor si vedeti ce faceti.» Cu asta am plecat".
LA BUCURESTI. La 16 septembrie, dupa alte cateva intalniri ale Anei Pauker cu Dimitrov, un avion sovietic aterizeaza pe Aeroportul Baneasa. Dupa patru ani de la extradarea ei printr-un schimb de prizonieri, Ana Pauker revenea in Romania.

FARA ACORDUL COMINTERNULUI
Constantin Parvulescu (foto) a participat alaturi de Iosif Ranghetz si Emil Bodnaras la inlaturarea lui Stefan Foris din functia de secretar general al partidului la 4 aprilie 1944. Intamplator sau nu, locul ramas vacant in fruntea PCdR a fost luat chiar de Constantin Parvulescu, cetatean sovietic, un comunist cu state vechi, cunoscut ca ilegalist sub numele de Andreescu Mihail sau Popov George.
Desi nu exista documente de partid care sa confirme numirea sau alegerea lui Parvulescu, in primul numar legal al oficiosului Scanteia, el a fost nominalizat ca secretar general al PCdR. Dar o data cu intoarcerea Anei Pauker de la Moscova, care trecea in randul comunistilor romani ca personajul principal din conducere, ca reprezentanta a Cominternului, Parvulescu a fost nevoit sa revina in esalonul doi al partidului.

VECHI "TOVARAS", ACUZATOR
Petre Borila (foto) (pe numele sau adevarat Iordan Dragan Rusev) a participat alaturi de Ana Pauker la infiintarea Diviziei "Tudor Vladimirescu", al carei loctiitor politic a fost. In momentul in care Ana Pauker si Vasile Luca au fost declarati de regimul Dej "deviatori de dreapta", Borila nu s-a dat in laturi in a-i critica. Motivul? Pastrarea functiilor obtinute datorita sustinerii lui Dej. La Plenara CC al PMR din noiembrie-decembrie 1961, Petre Borila era membru al Biroului Politic si vicepresedinte al Consiliului de Ministri. Din aceasta pozitie privilegiata, el a dat citire unui raport acuzator la adresa celor doi: "Partidul a avut de dus o lupta grea impotriva grupului Pauker – Luca. Inca inainte de intoarcerea in tara, acestia au inceput activitatea fractionista, atribuindu-si locurile de conducere din partid, desi nu aveau nici un drept si nici o calitate s-o faca, dat fiind ca organele de partid activau si in tara. (...) Pauker si Luca au organizat un asa-zis «birou» fara stirea si aprobarea CC al PCR: ei n-au facut cunoscut acest lucru nici activistilor, nici membrilor CC al partidului nostru, care se aflau, provizoriu, cu diferite sarcini in URSS si care asteptau cu nerabdare intoarcerea in tara pentru a participa la lupta antifascista".

PRETEXTE
"Tovarase Dimitrov, eu sunt femeie, n-am fost in tara in timpul razboiului, am fost in inchisoare si habar n-am cum stau lucrurile, au trecut 10 ani si este foarte greu de facut lucrurile acestea. Sunt femeie, evreica, intelectuala..."
Ana Pauker1944

DIVERGENTE
"O problema divergenta care s-a discutat cu acest prilej a fost aprecierea lor ca eliberarea lui Foris din functia de secretar general al partidului a fost ilegala si ca aceasta masura nu a fost agreata de Comintern. Probabil ca ar fi fost agreata o «troika» – AnaPauker, Vasile Luca si Foris"
Gheorghe Apostol

<u>Intoarcerea fiilor rataciti</u>

PAULA MIHAILOV

In preajma zilei de 23 august 1944, membrii PCdR autoexilati la Moscova se intorc in Romania. In frunte cu Ana Pauker, toti sunt personaje pe care Kremlinul, victorios in cel de-al doilea razboi mondial, se baza pentru a instaura dictatura proletariatului pe taram romanesc. Planurile lui Stalin reusesc pentru urmatorii 50 de ani.

Supravietuitorii raidurilor Sigurantei in Romania si ai plutoanelor de executie ale "marii terori" staliniste au ales sa-si continue lupta pentru cauza internationalismului comunist chiar in inima acestuia, la Moscova, sub protectoratul Cominternului. Organizati, majoritatea, in jurul sectiei romanesti de la Radio Moscova – "Radio Romania Libera", unii dintre ei au incercat sa-si refaca, pe taram sovietic, viata profesionala si chiar personala.
DURERILE INCEPUTULUI. Actul de la 23 august 1944 a deschis noi perspective pentru Partidul Comunist din Romania: l-a scos din ilegalitate, ba chiar l-a propulsat in cercurile puterii. Liderii sai pareau impartiti in doua grupari: cei din inchisori, in frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, si cei de la Moscova, reprezentati de Ana Pauker si Vasile Luca. Despre jonctiunea lor, dupa intoarcerea in tara a grupului "fanariotilor moscoviti" (octombrie-noiembrie 1944), nu se prea stiu multe detalii. Cert este faptul ca ambele factiuni aveau de-a face cu o situatie complet noua pentru ele: statutul de legalitate al formatiunii pe care o reprezentau si posibilitatea acapararii puterii cu sau fara participarea partidelor istorice. Convinse de importanta momentului, au incercat sa se organizeze. Se cunosteau intre ei din auzite, detaliile vietii politice le erau cunoscute din zvonuri si presa clandestina aproape anihiliata de autoritati.
Realitatea pe care o descopera grupul condus de Ana Pauker, reprezentanta de seama a Internationalei comuniste, le arata ca sunt exponentii unui partid minuscul, care actionase numai la ordinele Moscovei, a caror serie fusese intrerupta de izbucnirea celui de-al doilea razboi mondial. O masura a lipsei de comunicare dintre cele doua grupari poate fi socotita cererea Anei Pauker, la revenirea in Romania, de a se intalni cu conducerea Partidului Comunist impusa de Comintern. Lucru care nu a mai fost posibil, deoarece fara stirea gruparii moscovite, gruparea comunistilor "nationali" din inchisori l-a inlaturat pe Stefan Foris, ultimul secretar general al partidului, numit de Comintern, cu doar cateva luni (4 aprilie 1944) inainte de venirea lui Pauker.
DESTINATIA: BUCURESTI. Momentul reintoarcerii "oilor ratacite" din "patria socialismului" este unul destul de putin spectaculos. Grupul de emigranti comunisti romani in URSS a revenit in patrie pe diverse cai: parasutat de avioanele sovietice, alaturi de Armata Rosie si Divizia "Tudor Vladimirescu" sau pur si simplu profitand de statutul de legalitate pe care l-a capatat PCdR, dupa lovitura de la 23 august 1944.
Majoritatea numelor sonore ale "exilului rosu" devenisera cetateni sovietici, membri ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, ofiteri in Armata Rosie, functionari ai unor institutii sovietice. Profitand de statutul URSS de invingatoare in razboi, comunistii romani de la Moscova s-au intors in tara pe o pozitie avantajata, ca reprezentanti ai invingatorilor.
PERSONAJELE MOSCOVITE. Cine si cum a revenit la Bucuresti sa preia fraiele conducerii Partidului?
Constantin Doncea (1904-1973) – parasutat in Romania la 19 august 1944, fara a fi reusit sa ia legatura cu conducerea PCdR. Conform spuselor lui Alexandru Barladeanu, Doncea a fost folosit de Armata sovietica in mai multe actiuni. Fusese parasutat si prin Crimeea. El a ramas in istoria partidului ca fiind cel mai brutal primar al Bucurestiului, cooptat pentru o vreme in Comitetul Central si apoi epurat de Gheorghe Gheorghiu-Dej (iunie 1958), acuzat de fractionism. La 15 august 1945 a fost inaintat la gradul de locotenent-colonel de infanterie.
Dumitru Petrescu, Valter Roman, Gheorghe Stoica (Moscu Kuhn) si Petre Borila s-au intors in Romania cu Divizia "Tudor Vladimirescu", divizie in care fiecare dintre ei a activat in functii politice.
Dumitru Petrescu (1906-1969) a fost in comandamentul politic al diviziei ca responsabil al Sectiei Educatie si Cultura. In plus, a fost si loctiitor politic in Divizia "Horia, Closca si Crisan". In tara, si-a zis "Petrescu – Grivita", lucru care nu i-a placut defel lui Dej.

Leonte Rautu (1910-1993), numele de imprumut al lui Lev Oigenstein, fostul sef al sectiei romanesti de la Radio Moscova, a avut privilegiul, alaturi de Petre Borila si Valter Roman (Ernst Neulander), sa se numere printre preferatii Anei Pauker, cea care conta pentru functionarii Cominternului ca lider al PCdR, in anii razboiului. Rautu a fost imediat propulsat in varful aparatului de propaganda de partid, ca adjunct al lui Iosif Chisinevschi si membru al colegiului redactional de la ziarul oficial al partidului, "Scanteia".
Petre Borila (1906-1973), pe numele sau adevarat Iordan Dragan Rusev, a participat la fondarea Diviziei "Tudor Vladimirescu", al carei loctiitor politic a fost si cu care s-a intors in tara. In tara a fost numit ministru adjunct al Fortelor Armate (februarie 1949-martie 1950), functie pe care a detinut-o pana in 1950, cand locul sau a fost luat de Nicolae Ceausescu. A mai fost membru al Biroului Politic si un apropiat al lui Dej.
Fiecare dintre cei intorsi de la Moscova va avea de-a lungul timpului cariere de succes in cadrul partidului, pe care si le vor pastra sau pierde in functie de schimbarile ideologice intervenite in URSS si sistemul de relatii in care intrasera in Romania. Modelul l-au impus chiar ei.

Fiica "tovarasei Ana"

LAVINIA BETEA

Tatiana Bratescu este fiica cea mare a Anei si a lui Marcel Pauker. Nascuta la Moscova, ca si alti copii ai cominternistilor, a fost crescuta intr-un orfelinat. Si-a reintalnit mama in 1940, pe peronul unei gari, cu ocazia sosirii ei la Moscova in urma unui schimb de prizonieri intre autoritatile romane si cele sovietice.

In septembrie 1944, fiica cea mare a Anei Pauker a venit pentru prima data la Bucuresti impreuna cu mama ei. Fratele sau, Vlad, era pe front, in Divizia "Tudor Vladimirescu".

Jurnalul National: Sa ne intoarcem la momentul de inceput – al venirii dvs. in Romania. Cum s-a intamplat?
Tatiana Bratescu: Am venit impreuna cu mama, cu un avion militar, cred. Fratele era pe front iar sora plecase in Franta. Plecase cu fosta sotie a lui Thorez. A vrut Fried sa o trimita pe ea si pe Maurice Thorez-junior la Moscova. Cand a venit in '41, a fost urmata de prima sotie a lui Maurice Thorez care era acum tovarasa de viata a lui Fried. Masa nici nu stia ca Fried e tatal ei, ea credea ca e fiica lui Marcel Pauker.

Intalnirea cu Dej

Sa reamintim cititorilor nostri ca sora Dv. Masa (Maria) este fiica militantului comunist Eugen Fried, recasatorit cu prima sotie a liderului comunist francez, Maurice Thorez. Cum vi s-a parut, in septembrie 1944, Bucurestiul pe care il vedeati pentru prima oara?
Stiam despre Bucuresti ca e un "oras alb". Moscova era "rosie". Mama vorbea de Bucuresti cu o nostalgie teribila. Eu sunt nascuta in Uniunea Sovietica si am crescut intr-o tara socialista unde invatasem ca e un lucru ingrozitor capitalismul. Am fost cazate intr-o casa ilegala la niste muncitori, in nu stiu ce cartier. Acolo a venit Gheorghiu-Dej. Eu stiam un singur cuvant romanesc – cuvantul "dulap". Am fost apoi mutate pe Maria Rosseti si am stat intr-o garsoniera – o camera cu o nisa. Si apropo de relatia Gheorghiu-Dej – mama, el a venit intr-o zi la noi. Au pus patefonul si Gheorghiu-Dej m-a invitat sa dansam. Eu eram cu "nu" si timida. Am refuzat si mama a insistat si mi-a spus: "Tania, te rog, te invita". Eu am tinut-o pe-a mea si mult mai tarziu, spre sfarsitul vietii, mama mi-a spus ca nu m-a iubit ca l-am pus in acea situatie penibila. M-a impresionat spaima ei ca l-am refuzat pe Gheoghiu-Dej – un om caruia nu-i place sa fie refuzat. Ne-am mutat

apoi intr-o alta casa mai buna. Acolo au venit si fratele meu de pe front si sora mea din Franta care-mi spunea ca atunci cand ne-am intalnit pe aeroport a fost impresionata negativ de aspectul mamei. Imbatranise, avea parul alb si era adusa de spate. Sora mea era obisnuita cu Aurore Thorez, mai tanara ca mama, mai blonda, mai bine traita. Noi copiii ne vedeam cu mama extrem de putin. Ea pleca dimineata la lucru, noi la scoala, si se intorcea seara. Era intr-una plecata pe undeva.

Noua elita bucuresteana

Cum va simteati in relatiile cu tinerii romani ca fiica a Anei Pauker, probabil femeia cea mai mediatizata in acei ani?
Nu stiu, nu am avut deloc sentimentul ca eu sunt grozava din cauza mamei. Dupa viata mea la orfelinat era normal. Consideram totul normal. Intr-o zi eram cu Lica Gheorghiu – aveam aceeasi varsta. Am traversat aiurea piata si un politai ne-a somat: "Domnisoarelor...!" Lica s-a repezit la el: "Tu stii cu cine vorbesti?". Lica, taci! – ziceam eu. Eram socata de acea iesire a ei. Efectul educatiei de la casa de copii unde eram multi copii de conducatori. Eu eram obisnuita cu celebritatea mamei. Asa cum era la casa de copii, n-am stiut ce e aceea umilinta. Lica Gheorghiu fusese insa in situatia de mare umilinta. A fi fiica de puscarias, nu suna bine la Galati. Mama ei nu avea renume bun, bunicii materni au ocrotit-o. Eu fusesem, in schimb, "o fiica de eroina a clasei muncitoare".

Dupa spusele fiicei mai mici a Licai Gheorghiu, fetele lui Dej fusesera exmatriculate si din scoala sub acuzatia de copii de comunisti. Au fost admise numai de scoala evreiasca.
Asa se face ca Lica, venind in acel timp la Bucuresti, devine o personalitate. Neexistand sotia lui Gheorghiu-Dej, acesta o lua pe ea de fiecare data cand protocolul cerea asta. A intrat in lumea buna peste noapte dupa ce fusese un copil necajit. Si eu fusesem un copil necajit dar atunci nu realizasem. Probabil ca eram in situatia copiilor de domnitori de altadata, tinuti ostatici la Istanbul. Dar nu stiam. M-a socat si pe mine cand ne-am mutat intr-o a treia casa. Aceasta era o vila. Atat de mare si de frumoasa incat am intrebat-o pe mama – vom sta singure aici? Ea a simtit-o ca pe-un repros. Mi-a spus ca nu vom sta singure. Am stat cu sotii Chisinevschi.

"Saracia"... la moda

Deseori s-a scris despre protectia pe care i-a acordat-o Ana Pauker lui Patrascanu. Documentele de arhiva nu aduc insa asemenea dovezi. As spune chiar dimpotriva. In declaratiile lui Patrascanu sunt amintite cateva episoade interesante in legatura cu relatia sa cu Ana Pauker: prezenta sa la inceputul lui septembrie 1944 in locuinta ei de la Moscova si primul Revelion de dupa razboi, organizat in casa ei din Bucuresti. L-ati intalnit in acele ocazii?
Patrascanu fusese bun prieten cu tata. Si cu mama. Si mai bun prieten a fost cu matusa mea, sora tatei, Edmee, careia i se spunea Titi. Cand Patrascanu a fost la Moscova cu delegatia romana de semnare a armistitiului, mama a aflat ca el este acolo si a intrebat daca este voie sa-l vada. La un moment dat i s-a dat voie si a fost adus acasa la noi. A venit cu sotia sa. Imi amintesc foarte bine un episod retinut cu mintea mea, aproape de copil pe atunci. Se purtau pantofii cu barete dar eu nu stiam care e moda. M-am uitat la pantofii moderni ai nevestei lui Patrascanu si am gandit: "Vai ce saracie este in Romania ca nu pot face acolo nici un pantof intreg".

Am relatat acest episod povestit de dvs. nepoatei lui Lucretiu Patrascanu, doamna Nadia Marcu. Herta – rebotezata Elena – se imbraca si incalta scump si modern. Era si unul dintre motivele care-o faceau antipatica rudelor sotului ei. Ceea ce dvs. vi se paruse, asadar, o dovada de saracie romaneasca era ultima moda...

Eram o copila de 16 ani care pricepeam putin din ce se petrecea...

Ce se spunea la Moscova despre evenimentele de la 23 august?
Imi amintesc insa ca atunci cand in Romania au avut loc evenimentele de la 23 august 1944, in mediile sovietice, in conducerea sovietica, s-a produs o deruta totala. S-a considerat ca planul ce si-l facusera ei de sovietizare a Romaniei in timpul ocupatiei militare este dejucat. In sensul ca sovieticii nu vor mai aparea in calitate de cuceritori – ca in Ungaria –, ci vor fi prezentati ca niste ocupanti de vreme ce romanii se eliberasera ei insisi. Din cauza aceasta, cand s-a anuntat sosirea delegatiei romane la Moscova, Ana Pauker a spus ca vrea sa ia legatura cu Patrascanu. I s-a spus: "Patrascanu este un om cu care nu trebuie sa te intalnesti; cum se poate ca un comunist sa vie aici sa apere interesele unui regim burghez?" De-abia dupa semnarea armistitiului a avut voie sa ia legatura cu Patrascanu. Numai dupa semnarea armistitiului i s-a permis sa-l intalneasca si l-a invitat acasa.

Acestea erau opiniile sovietice...
La 16 septembrie 1944, cand Ana Pauker a ajuns in Romania, nu facea altceva decat sa respecte indicatiile primite de la Moscova in legatura cu evenimentele de la 23 august. Fusesera catalogate la Moscova ca o manevra reusita a burgheziei si regelui pentru a inlatura regimul.

Indicatiile lui Dimitrov

De la cine primise aceste indicatii?
Probabil ca de la Dimitrov. Asa se face ca Ana Pauker a manifestat o atitudine sceptica fata de importanta actului de la 23 august.

Potrivnica, chiar. Dupa relatarile unor martori, Dej maimutarea aceasta atitudine a ei cam asa: A venit "Ana noastra" de la Moscova si se mira unde este "conducerea aleasa"? Ce s-a intamplat cu Foris? Ce v-ati apucat sa faceti la 23 august?
Chiar ea ne-a spus ca nu mai avusesera legatura cu Romania. Ajunsese, prin urmare, intr-o lume pe care n-o mai recunostea.

Fusese trimisa insa sa asigure de-acum ea legatura... In timpul pierderii legaturii, ea conta ca principal reprezentant al comunistilor romani la Moscova. Despre acel prim revelion in Romania, cand tovarasii fusesera chemati sa se destinda intre ei, ce stiti?
Primul revelion liber, cel din 31 decembrie 1944 - 1 ianuarie 1945... La ea acasa au fost invitati cei din conducerea de partid, inclusiv Patrascanu. Unii au plecat sa participe si la revelionul de la Comitetul Central. Patrascanu a fost insa cel dintai care s-a ridicat sa plece. Ea i-a spus: "Andrei, de ce nu stai aici? De ce vrei sa pleci?" Iar el i-a raspuns: "Uita-te la astia! Uita-te la astia!"...

Ce voia sa spuna prin aceste exclamatii?
Conducatorii partidului erau fosti detinuti care cantau cantece de inchisoare. O atmosfera de nivel intelectual foarte coborat. Ea a comentat: "Totusi sunt tovarasii nostri". El insa a plecat salutand-o: "Te las cu ei". si s-a dus la revelionul de la Universitate.

Partidul in care se aflau ei - din proprie vointa si cu mari sacrificii - era declarat insa partidul muncitorilor. Dispretul fata de ei insemna o grava abatere de la cutumele ideologiei pe care tocmai ei o alesesera. Se pare insa ca Patrascanu nu placea pe nimeni. Fata de prietenul sau, Belu Zilber isi declarase antipatia si fata de Ana Pauker. N-o placea ca injura, ca este atat de supusa ordinelor Moscovei, a declarat Zilber in ancheta. Care era parerea de ansamblu a Anei Pauker despre Patrascanu?
Am intrebat-o si eu, si a recunoscut, cu un fel de afectiune in ceea ce-l priveste si evocand

perioada indelungata in care l-a cunoscut: "Avea o chestiune. Era, in fond, antisovietic". A spus-o nu aprobator, cu intelegere, ci cu ingaduinta. In casa lui i se spunea Andrei.

"Rivala lui Dej"

Cand se vorbeste despre Ana Pauker aproape totdeauna numelui ei i se alatura sintagma "rivala lui Dej". Ati perceput-o si dvs. asa?
Relevant pentru intelegerea acestei chestiuni ar fi poate urmatorul episod. In vara lui 1945 s-a pregatit de Conferinta Nationala care urma sa aleaga conducerea partidului. Aceasta se facea pentru prima data in conditii de legalitate. Ana Pauker a mers la Moscova si a vorbit cu Molotov in legatura cu viitoarea conducere, viitorul secretariat al partidului si a aratat ca ea nu poate fi secretar general din cel putin patru motive. Este femeie si intr-o tara predominant agrara, femeia are o pozitie de inferioritate prin definitie; este evreica; este intelectuala...

Nu era muncitoare, mai bine zis...
...si in timpul razboiului s-a aflat in URSS, nu in tara; avea cetatenie sovietica. Prin urmare, nu ea era cea care putea avea credibilitatea cea mai mare. La aceasta, Molotov i-a raspuns aprobator. "Umnita" – i-a zis. Adica "esti desteapta". Se pare insa ca Vasile Luca a tot dat din gura. Chiar dupa alegerea lui Dej ar fi zis "Tovarasa Ana este cea care...", dar ea a protestat.

A fost de multe ori in fata lui Stalin?
Nu. Una dintre putinele dati cand s-a aflat in fata lui Stalin a fost dupa ce se intalnise mai intai Gheorghiu cu el in legatura cu framantarile din partid, iar Stalin a cerut "sa fie adusa si ea". Asta a fost dupa ce Stalin spusese: "Ce se intampla la voi? Ce fel de politica faceti: de clasa sau de rasa?". Atunci a fost unul dintre prilejuri.

PRIETENII DE PARTID
Pe mama o frecventa Ana Toma care era secretara ei la minister. Daca aveam nevoie de ceva, de la creion la rochie, ma adresam ei. La un moment dat, cand am avut niste conflicte cu Anuta si i-am spus mamei, i-a luat apararea ei, si i-am reprosat "tii mai mult la Anuta decat la mine". Cand s-a discutat insa in plenara despre mama si i s-a facut critica la Externe, in ’52, toata lumea vorbea mai putin de mama, cat o critica pe Anuta. A fost o sedinta la care a venit Chisinevschi si a spus: "Noi aici nu vorbim de Ana Toma care ne-a ajutat, vorbim de Ana Pauker". A demascat-o. Eu tocmai nascusem primul copil, nu stiam ca mama "cazuse". I-am dat telefon ei si a spus "a...". Ana Toma venea la noi cu sotul ei, zis Pantiusa. Care a fost un personaj sinistru. In ce masura, noi am aflat odata, cand se-mbatase. Atunci a povestit cum comsomolist tanar fiind, urmarea culacii, si i s-a spus ca popii tin, in stepa, o sedinta intr-un bordei. Atunci el s-a dus repede acolo – in Ucraina era – si nu stiu daca i-a somat sau nu sa iasa, dar a acoperit bordeiul cu pamant si i-a omorat prin sufocare. Pe noi ne-a cutremurat de-a dreptul. Asta era in stare.

Editorial: Norocosul Patrascanu

LAVINIA BETEA

Incepand din vara lui 1944, toate par sa-i mearga din plin lui Lucretiu Patrascanu. Din starea unui marginal, cu statut politic de individ periculos, izolat prin regimul de lagar si domiciliu obligatoriu, prin actul de la 23 august devine unul dintre primii oameni ai Romaniei. Daca nu cumva, cel mai vizibil!
Sub semnatura sa, dupa douazeci de ani de ilegalitate, Partidul Comunist intra pe scena politica a tarii intr-un nemeritat rol principal. In contextul istoric descris, prin acordul formarii Blocului

National Democrat din iunie 1944, semnat pe masa din sufrageria fruntasului taranist Ioan Hudita, minuscula formatiune ajunge in conul de lumina al evenimentelor. Iar Lucretiu Patrascanu, care nu detinea in acel moment nici o functie in partidul sau, este perceput si tratat de rege, politicieni si presa ca prim lider comunist.
In conditiile in care reprezentantii "partidelor istorice" nu doresc sa se implice in schimbarile putin linistitoare ale viitorului apropiat, asumandu-si responsabilitati guvernamentale, Patrascanu devine primul ministru comunist din istoria Romaniei. Functia de ministru al Justitiei – in care el se autopropusese – atrage dupa sine si presedintia delegatiei romane care a semnat armistitiul cu URSS.
Marile schimbari ale structurilor si institutiilor tarii sunt amprentate de semnatura ministrului Justitiei. Legea pentru pedepsirea criminalilor, cea pentru pedepsirea vinovatilor de dezastrul tarii si legea pentru epurarea aparatului de stat permit inlaturarea vechilor autoritati si deschid calea ascensiunii "oamenilor noi".
Patrascanu este si un personaj extrem de mediatizat. Pe de o parte, pentru ca primele numere legale ale ziarului PCdR Romania Libera fusesera redactate si tiparite de oamenii pe care el ii gasise. Cand se infiinteaza noul oficios al partidului, Scanteia, printre membrii colegiului director se afla si el, orgoliul de a fi bine reprezentat in paginile sale fiind binecunoscut responsabililor ziarului. Pe de alta parte, gazetarii il prefera pentru calitatile sale de om placut si cultivat. Se scrie mult despre ceea ce face Patrascanu, iar radioul ii consacra multe emisiuni si pentru ca resortul pe care-l coordona este de mare interes pentru opinia publica. Legea impotriva speculei si speculantilor, infiintarea "tribunalelor poporului" si toate celelalte reglementari si decizii care fac trecerea de la "justitia burgheza" la "justitia populara" sunt evenimente de interes general.
In calitate de ministru al Frontului National Democrat, Patrascanu este si unul dintre varfurile de lance prin care formatiunea ajunge la putere. Insarcinari numeroase are si ca membru al Biroului Politic al CC al PCR.
In acest vacarm politic, Patrascanu a finalizat si editat trei carti: "Problemele de baza ale Romaniei", "Sub trei dictaturi", "Curente si tendinte in filozofia romaneasca". Intr-un timp care-si propune sa inlature "cultura putreda burgheza", absenta de pe piata romaneasca a unor lucrari scrise in viziune marxista asigura autorului un extraordinar succes. Pentru liderul comunist care-si ipostaziaza astfel vocatia de "doctrinar", cartile, aparute in tiraje succesive si masive in Romania si traduse in strainatate, sunt o sursa de imbogatire.
Ca si cum toate aceste sarcini si onoruri publice n-ar fi fost suficiente pentru satisfacerea ambitiilor unui singur om, in toamna lui 1946, Lucretiu Patrascanu se titularizeaza ca profesor la Universitatea Bucuresti. Fiecare conferinta sustinuta de el face senzatie. Comentandu-i succesul, contemporanul sau Constantin Radulescu-Motru noteaza cu amaraciune: "In imprejurari normale, cand exista o judecata critica in atmosfera societatii, parerile pe care un agitator politic, si poate chiar un barbat politic, le are despre filosofie nu sunt prea mult luate in seama". In urma cu putina vreme, "nimeni nu ar fi dat atentie la parerile dlui Lucretiu Patrascanu", insa "lumea intelectualilor nostri (...) complet aiurita nu mai are ochi si urechi decat pentru agitatorii comunisti, partizani ai Sovietelor".
Si viata sa personala este neobisnuita, prin bucuriile ei, in comparatie cu traiul celorlalti comunisti. Din bogatele drepturi de autor, Patrascanu incepe constructia unei vile la Snagov. Sotii Patrascanu intretin relatii numai cu "oameni interesanti" – intelectuali si artisti. Roiul lor efemer e atras de perspectiva de-a fi in preajma acestui "om al zilei" pe care gresit il percep ca definitiv ancorat in carul triumfal al puterii. Fie sub obladuire sovietica, fie anglo-americana, Patrascanu se va mentine la varf, iar, prin el, cred ei, si-ar asigura, la randu-le, viitorul.
Intru toate norocosul om ignora cutumele comuniste la care aderase de buna voie din tinerete. Incalca insasi "sacra porunca" a disciplinei de partid, incercand, fara stiinta alor sai, sa urce in postul de prim-ministru.
Vreme de patru ani, imbatat de succes, Patrascanu nu pare sa-si fi adus aminte nici macar povata

anticilor care ziceau ca, atunci cand toate-ti merg bine, ca sa nu-i superi pe zei, pune-ti o pietricica in incaltare.

Patrascanu – primul comunist ajuns ministru

CRISTINA DIAC

Dupa 23 august, Maniu, Bratianu si alti politicieni ai vremii a trebuit sa se obisnuiasca cu ideea ca au noi colegi de guvernare. "Chiulangiul clasei", dat afara de la "ore" in anii ’20, a trebuit reprimit. Nu s-a asezat chiar de la inceput in prima banca. Miniaturalul Partid Comunist a devenit insa partid de guvernamant.

Partidul Comunist a devenit partid politic de guvernamant in urma evenimentelor de la 23 august 1944. In dupa-amiaza acelei zile, dupa arestarea celor doi Antonesti, la Palatul Regal din Calea Victoriei, "improvizatia statea cu regele la masa". Singurul lucru asupra caruia complotistii cazusera de acord fusese necesitatea grabnica a demiterii lui Ion Antonescu din fruntea guvernului. Odata realizat acest obiectiv, in fata grupului de la Palat au inceput sa se perinde "necunoscutele" asupra rezolvarii carora nu cazusera inca de acord. Cine va conduce noul cabinet – un militar sau un om politic? Cine va ocupa fotoliile ministeriale, cat de lunga va fi soarta cabinetului si care ii vor fi principalele obiective? Dupa ce a desemnat vreo trei titulari ai unor portofolii importante – Externe, Interne, Razboi, care oricum se stiau dinainte, generalul Constantin Sanatescu (proaspatul prim-ministru) a epuizat lista ministeriabililor pe care putea conta. Dupa marturisirile lui Mircea Ionnitiu, secretarul general al Regelui Mihai si participant la evenimente, Sanatescu a iesit din impas alegandu-si ministrii din... Anuarul Armatei.

PRIMUL PAS. Guvernul format in seara zilei de 23 august a fost prezidat de catre un militar – generalul Constantin Sanatescu, care detinuse pana la acea data functia de maresal al Palatului. Iuliu Maniu, Constantin I.C. Bratianu, Constantin Titel Petrescu si Lucretiu Patrascanu, semnatarii Declaratiei de constituire a BND au intrat in guvern ca ministri fara portofoliu. Cu trei exceptii, ministrii erau militari. Grigore Niculescu-Buzesti, pana la 23 august director la Directia Cifrului din Ministerul de Externe, a primit portofoliul afacerilor straine. Dimitrie Negel, administratorul Domeniilor Coroanei, a devenit ministrul Agriculturii. Lucretiu Patrascanu, un avocat care nu pledase in vreun alt proces decat cele intentate comunistilor, a devenit ministrul Justitiei. Principalele sarcini ale noului guvern au fost semnarea Conventiei de Armistitiu cu Natiunile Unite si gestionarea treburilor curente ale tarii in perioada imediat urmatoare, pana la organizarea alegerilor. Numai ca gestionarea "treburilor curente" s-a dovedit o misiune complicata pentru molcomul general Sanatescu.

In tot acel haos, in care primul-ministru "a scos" ministrii din Anuarul Armatei mai ceva ca un iluzionist iepurii din palarie, era totusi cineva care stia ce vrea: comunistul Lucretiu Patrascanu. Voia sa fie ministru. A insistat si Regele l-a numit "ad-interim" la Justitie. Era un inceput. Primul comunist pusese piciorul in "barca guvernamentala". Patrascanu nu s-a multumit cu functia simbolica de ministru fara portofoliu, ca si ceilalti trei semnatari ai declaratiei de constituire a BND. La insistentele sale si fara a avea un mandat special in acest sens din partea partidului sau, Lucretiu Patrascanu a fost numit ministru ad-interim la Justitie.

La acel moment, proaspatul ministru de Justitie nu era o figura reprezentativa a Partidului Comunist. Nu facea parte din "troica" numita in fruntea partidului dupa "demiterea" lui Foris in aprilie 1944. La negocierile cu cercurile din jurul Regelui, la care a participat asiduu, Patrascanu a fost dublat din iunie 1944 de Emil Bodnaras, adevaratul purtator de mesaj al conducerii comuniste. Numirea sa in primul guvern al Romaniei de dupa 23 august a fost caracterizata de Mircea Ionnitiu, secretar particular al Regelui si participant la evenimente, ca o "trasatura de amor propriu". Data fiind pozitia lui Patrascanu in cadrul partidului, este de crezut ca supozitia lui

Ionnitiu nu era departe de adevar.
SPRE AL DOILEA GUVERN SANATESCU. In toamna lui 1944, Partidul Comunist nu reprezenta inca mare lucru. In cei 23 de ani de existenta, partidul ce avea sa acceada la putere in urmatorii ani, activase 20 de ani in ilegalitate si numai trei "la lumina zilei" – si aceia la inceputuri, intr-un cu totul alt context. Anii razboiului subtiasera si mai mult randurile si asa destul de subrede ale partidului. In tot acest timp insa, la adapostul Armatei Rosii, si-a "facut temele" in vederea dobandirii unor "felii" mai consistente din "tortul guvernamenal".
In toamna lui 1944, comunistii erau inca prea putin pregatiti pentru a emite pretentia de a prelua singuri puterea. Urmand tactica fronturilor populare patentata de Moscova inca din anii ’30, PCR a initiat o coalitie la care au aderat in majoritate partide minuscule de stanga sau dizidente desprinse din "partidele burgheze". Singura exceptie a constituit-o Partidul Social Democrat, partid situat in mod traditional la stanga esicherului politic, care activase si inainte de razboi. Coalitia s-a numit Frontul National Democrat (FND) si avea ca scopuri inlaturarea guvernului Sanatescu si netezirea drumului comunistilor spre cat mai multe posturi guvernamentale si in final spre acapararea totala a executivului.
BLOCUL NATIONAL DEMOCRAT. (BND) fusese o alianta formata din Partidul National Taranesc, Partidul National Liberal, Partidul Social Democrat si Partidul Comunist, pentru inlaturarea de la putere a maresalului Antonescu. Lucretiu Patrascanu, primul comunist la guvernare, a acces la demnitatea de ministru ca reprezentant al BND. FND-ul era alianta de stanga inventata de comunisti ca o contrapondere la "partidele burgheze", un fel de alternativa la guvernarea "reactionara" ce inca mai domina Romania dupa 23 august, dupa cum scria propaganda comunista.
Cele trei luni in care Sanatescu a detinut functia de prim-ministru sunt "fracturate" in doua perioade distincte. Intre primul guvern – cel al "tehnicienilor" de formatie militara si cel de-al doilea, girat de oamenii politici, s-a interpus o criza. La originea ei s-au aflat ministrii Lucretiu Patrascanu si Constantin Titel Petrescu, ajutati fara vrerea lui de Iuliu Maniu. Primii doi fusesera indemnati sa forteze instaurarea unui guvern politic, in care comunistii si aliatii lor sa detina mai mult de un portofoliu.
DEMISIONARII DEMNITARI. Patrascanu si Titel Petrescu intrasera in guvern ca reprezentanti ai Blocului National Democrat. Numai ca in octombrie, urmand indicatiilor Moscovei, cei doi au considerat prea veche "haina" Blocului din care mai faceau parte taranistii si liberalii si au anuntat ca renunta la ea. La 13 octombrie, Patrascanu si Titel Petrescu au demisionat din Bloc, dar, paradoxal, nu si din guvern. Altfel spus, nu mai voiau sa faca parte din coalitia care ii facuse ministri, dar demnitari doreau sa fie in continuare, reprezentand de data aceasta o alta alianta (FND). "Am demisionat din Bloc, nu din guvern. In Bloc reprezint partidul, iar in guvern partidul m-a desemnat ca reprezentant", a incercat Patrascanu o explicatie "avocateasca" pentru gestul sau. Peste cateva zile insa, cei doi s-au prezentat acasa la primul-ministru si l-au anuntat cu seninatate ca demisioneaza si din guvern, "in scopul de a crea o criza si de a-l sili pe Rege sa adopte guvernul propus de ei", dupa cum nota gazda demisionarilor. Criza dorita s-a declansat, conducand spre ceea ce doreau comunistii la acel moment – adica instaurarea unui guvern politic.

FARA FIR
In primele saptamani din septembrie, Romania, care abia intrase intr-o "era noua", conform spuselor regelui din seara de 23 august, prezenta un tablou dezolant. Tara era ocupata de trupele sovietice intrate ca ocupant, nu ca aliat. Intreaga Moldova era izolata de restul tarii, din cauza distrugerii retelei de cai ferate, a proastei situatii a drumurilor in general. Mai mult, in intreaga tara nu s-a putut efectua o vreme nici un fel de legatura telefonica. Sovieticii au confiscat toate firele de telefon, le-au introdus intr-o centrala proprie si le foloseau intr-un mod "foarte rudimentar", dupa cum se exprima in sedinta Consiliului de Ministri din data de 17 septembrie generalul Eftimiu, ministrul Lucrarilor Publice. "Daca ne-ar fi lasat pe noi sa organizam acest lucru, a continuat generalul, le-am fi putut oferi mai multe posibilitati de convorbiri. Le-am aratat

ca acesta este in interesul lor si al conducerii razboiului. Din aceasta cauza, astazi nu exista nici un fel de posibiltate de convorbire cu toata tara", a conchis ministrul.

FABRICA MALAXA, CERUTA DE SOVIETICI IN CONTUL DATORIEI DE RAZBOI
O chestiune viu disputata in sedintele Consiliului de Ministri a fost cea a fabricii Malaxa (foto). Sovieticii voiau sa o demonteze si sa o trimita in URSS, in contul datoriei de razboi. Ministrii au stat, au cumpanit, au facut analiza pe textul Conventiei de Armistitiu, pentru a se lamuri daca demontarea fabricilor si trimiterea lor in URSS intra sau nu in prevederile acestui act juridic. Textul spunea ca Romania urmeaza sa-si achite datoria de razboi in marfuri a caror valoare trebuia sa insumeze 300 de miloane dolari SUA, prin marfuri intelegandu-se produse petroliere, cereale, materiale lemnoase, vase maritime si fluviale, diverse masini. Pe moment, membrii cabinetului au crezut ca au gasit solutia: prin "diverse masini" nu se intelege "fabrici", prin urmare "rapirea" fabricii Malaxa nu are nici o acoperire legala. Entuziasmul a fost domolit insa de interventia lui D.D. Iordan, membru al Comisiei Romane de Aplicare a Armistitiului. Acesta l-a citat pe amiralul sovietic Bogdenko, care transase problema foarte simplu: "Aceasta clauza a fost redactata de domnul Molotov si de mine. Noi stim mai bine ca dvs. ce am vrut sa spunem".

Vremuri de sperante si dezamagiri

CRISTINA DIAC

In ciuda ideii acreditate ulterior, regimul comunist nu a inceput brusc, in seara zilei de 23 august. Era doar inceputul unei perioade complicate. Trei ani Romania s-a jucat cu focul si s-a "ars". A schimbat taberele, incercand sa dreaga ce se mai putea. Sovieticii aveau insa memorie buna. Vremea scadentei sosise.

In perioada cuprinsa intre septembrie 1944 si 6 martie 1945, in numai sase luni, Romania a schimbat trei guverne. Instabilitatea puterii nu reprezenta insa o noutate pe malul Dambovitei, "unde totul e tratat cu lejeritate". Au existat in istoria acestor locuri si domnii de cateva zile, perioadele stabile, cu domnii indelungate reprezentand mai degraba exceptia decat regula.
Si-n guvern, Si-n opoziTie. Ineditul situatiei create in primele luni de dupa 23 august a constat in aceea ca o forta politica s-a aflat simultan si la guvernare, dar si in Opozitie. Partidul Comunist – partid de guvernamant incepand cu 23 august 1944 – a sabotat in toata aceasta perioada actiunile guvernului in care avea reprezentanti. Generalul Constantin Sanatescu, seful primelor doua guverne de dupa 23 august, nota in acest sens in jurnalul sau: "Comunistii isi urmeaza planul dictat de Moscova si scot masele de lucratori la manisfestatii. Ministrii comunisti din guvern nici nu se intereseaza de treburile departamentelor lor, fiind ocupati cu intrunirile si discursurile incendiare ce trebuie sa tina la aceste intruniri. (...) Cu toate apelurile facute catre membrii guvernului, nu gasesc intelegerea necesara la comunisti – de-a ne asterne pe lucru serios si de a scapa tara asta din greutatile prin care trece".
RAZBOIUL. Ineditul situatiei in care s-a aflat Partidul Comunist in primele luni de dupa 23 august nu este singura caracteristica care da perioadei o nota aparte. In Proclamatia catre tara, rostita de Rege la radio in seara zilei de 23 august, era anuntat natiunii debutul unei "ere noi". In seara aceea, entuziasmul populatiei a fost invers proportional cu privatiunile si nesiguranta pe care le aduce cu sine orice razboi. Trezirea la realitate a venit insa repede. Razboiul nu se terminase. A mai durat inca noua luni. Activitatea celor doua guverne Sanatescu, ulterior si cea a guvernului condus de un alt general, Nicolae Radescu, a fost puternic marcata de realitatea conflagratiei. Romania schimbase taberele, adversarii de ieri erau aliatii de azi si invers. Schimbarea taberei se facuse greu, dar se facuse. Numai ca simpla vointa a romanilor nu a contat deloc. Sovieticii, impotriva carora luptasera trei ani, aveau memoria buna. Au aratat de la inceput

ca nu sunt dispusi sa treaca cu vederea pierderile suferite de pe urma Armatei Romane. Ramura de maslin venea prea tarziu. Pentru URSS, in ciuda actului de la 23 august, Romania era un stat care pierduse razboiul cu sovietele si trebuia sa plateasca. Vremea scadentei sosise.
CONVENTIA DE ARMISTITIU. Si scadenta s-a numit Conventia de Armistitiu. Prin prevederile sale, depasea cadrele unui act strict militar. Erau prevazute nu numai indatoririle care reveneau Armatei Romane in noua sa postura de aliat al Armatei Rosii. In Conventia semnata la 12 septembrie si in anexe era prevazut si cuantumul sumei pe care statul roman trebuia sa o plateasca in contul despagubirilor de razboi, modalitatile de plata, termene. Toate statele invinse, nu numai Romania, au fost obligate sa plateasca despagubiri invingatorilor, sa indeparteze din posturi-cheie persoanele care slujisera regimurile anterioare – naziste sau fasciste –, sa isi reduca efectivele militare, sa se inscrie pe calea democratiei.
Pentru primele guverne de dupa 23 august, problema indeplinirii obligatiilor prevazute in Conventia de Armistitiu a constituit "cuiul lui Pepelea". Necesitatea indeplinirii unor indatoriri in fond normale a fost transformata de sovietici intr-o arma cu doua taisuri. Ca beneficiari ai Conventiei, numai sovieticii puteau aprecia cam cat de bine se achita Romania de sarcini. Si au interpretat in functie de factorul politic. Daca un guvern de la Bucuresti devenea indezirabil in ochii Moscovei, indepartarea sa se producea sub motivatia ca nu e indeajuns de eficient in a indeplini prevederile Conventiei de Armistitiu. Acest act juridic s-a constituit astfel intr-o adevarata "sabie a lui Damocles", care a cazut de doua ori. Prima data, asupra celui de-al doilea guvern Sanatescu, in decembrie 1944, a doua oara, in februarie 1945, cand cabinetul generalului Nicolae Radescu a fost inlocuit cu cel condus de Petru Groza, un apropiat al comunistilor.

NEINTELEGATORI
"Cu toate apelurile ce fac la membrii guvernului, nu gasesc intelegerea necesara la comunisti - de-a ne asterne pe lucru serios si de a scapa tara asta din greutatile prin care trece"
Constantin Sanatescu

Patrascanu si Justitia

CRISTINA DIAC

Dupa moarte, lui Patrascanu i s-a creat imaginea unui comunist "cu fata umana", in antiteza cu "durul" Gheorghiu-Dej. Detalii biografice ar putea justifica impresia ca cei doi lideri erau asemenea fratilor biblici Cain si Abel.

Activitatea lui Patrascanu ca ministru de Justitie arata ca lucrurile au stat in realitate altfel. Primul comunist intrat intr-un guvern al Romaniei si-a mentinut portofoliul si in guvernele urmatoare. Dupa moartea lui Patrascanu, supus de propriii tovarasi celei mai lungi anchete staliniste din istoria lagarului comunist, s-a acreditat ideea ca acesta ar fi reprezentat linia moderata din partid, in opozitie evident cu linia dura promovata de Gheorghiu-Dej. Pe cei doi totul ii despartea, cu exceptia unui singur lucru: ambii impartaseau idealurile comuniste. Provenienta familiala, studiile, profesia, preocuparile, motivele pentru care au intrat in miscarea comunista, gradul de insertie in "societatea burgheza" interbelica, cariera in partid inainte de 23 august sunt tot atatea elemente care ar putea crea impresia ca Gheorghiu-Dej si Patrascanu au fost asemenea fratilor biblici Cain si Abel: unul bun si celalalt rau. Impresia unui Patrascanu promotor al "comunismului cu fata umana", neinregimentat Moscovei, nationalist atunci cand toata lumea era internationalista, subzista si astazi.
DUPA TIPARUL SOVIETIC. Activitatea de ministru in primele guverne de dupa 23 august arata un Patrascanu care nu se deosebea cu nimic de Teohari Georgescu, unul dintre cei care au girat in mod direct represiunea in Romania. Cele doua guverne, Sanatescu si guvernul Radescu, nu erau

guverne comuniste, nu erau nici macar procomuniste, asa cum a fost in realitate guvernul Petru Groza. Comunistii detineau putine portofolii si aplicau mai mult strategia tatonarii, cea descrisa de sintagma "un pas inainte si doi inapoi". Ca ministru al Justitiei, Patrascanu a contribuit decisiv la impunerea modelului sovietic in acest compartiment al vietii sociale, deosebit de important in perspectiva anilor care aveau sa vina. Justitia comunista era chemata sa dea justificarea legala pentru discreditarea si distrugerea vechiului sistem politic "burghez" si, de asemenea, sa-i culpabilizeze pe exponentii vechiului regim.
La finele lunii septembrie 1944 au fost date publicitatii in Monitorul Oficial decretele cu privire la epurarea justitiei, a aparatului central de stat si a administratiei locale de elemente considerate fasciste si profasciste. Peste o saptamana a aparut un nou decret privind purificarea administratiei publice. In timpul unei vizite efectuate la Curtea de Casatie, ministrul Justitiei a declarat ca trebuie pedepsiti nu numai autorii materiali ai orientarii Romaniei spre Germania nazista, ci si cei "care, prin cuvantul lor, au constituit un suport moral al regimurilor dictatoriale trecute". Unul din punctele Conventiei de Armistitiu obliga Romania "sa dizolve imediat toate organizatiile prohitleriste de tip fascist, atat pe cele politice, militare sau paramilitare, cat si orice alte organizatii care duc propaganda ostila Natiunilor Unite si in special Uniunii Sovietice, nepermitand pe viitor existenta unor organizatii de acest fel". Desigur ca sintagma "propaganda ostila Uniunii Sovietice" a fost interpretata foarte "larg" de unica instanta abilitata cu interpretarea textului Conventiei – care era Comisia Aliata de Control dominata de sovietici. Astfel, suspect de incalcarea textului Conventiei devenea oricine se declara nemultumit de vreo activitate a sovieticilor in Romania. Incriminand pe autorii morali ai apropierii de Germania nazista, Patrascanu nu facea altceva decat sa dea o interpretare inca si mai larga prevederilor Conventiei de Armistitiu, facand loc abuzurilor. In prima sedinta al celui de-al doilea guvern Sanatescu, ministrul Justitiei a initiat decretul-lege privind restituirea in termen de cinci zile a bunurilor luate de Armata Romana de pe teritoriul URSS in timpul campaniei din Rasarit. Si pentru acest decret de lege exista o justificare legala, si anume un alt punct din Conventie. Acesta stipula ca Romania are obligatia "de a restitui Uniunii Sovietice, in termenele indicate de Inaltul Comandament Aliat, toate valorile si materialele stramutate de pe teritoriul ei in timpul razboiului".
OBLIGATII ASUMATE. Acestea au fost numai primele acte initiate de Patrascanu, care transpuneau in legislatia interna prevederile unui act de drept international pe care Romania era obligata sa il respecte – Conventia de Armistitiu. Statul roman nu era singurul stat invins care a trebuit sa ia masuri pentru desfiintarea organizatiilor de tip fascist, pentru indepartarea din structurile statului a functionarilor vechiului regim si pentru pedepsirea criminalilor de razboi. Dupa incheierea razboiului, in Germania a inceput un dureros si indelungat proces de denazificare. Staff-ul nazist a fost condamnat ulterior pentru crime de razboi in cadrul procesului de la Nurnberg. Europa invingatoare i-a pedepsit pe invinsii din Est ca si pe cei din Vest. In acele timpuri era imposibil ca un ministru, indiferent de culoarea politica, sa se sustraga de la indeplinirea obligatiilor asumate prin Conventia de Armistitiu. Un ministru comunist avea si mai putin posibilitatea de a se opune. Astfel ca Lucretiu Patrascanu a actionat exact la fel ca si ceilalti colegi ai sai de partid. Date fiind conditiile, nici nu prea putea face altminteri.

MITINGURI SI DEMONSTRATII
O caracteristica a perioadei in care la guvernare s-a aflat gen. Sanatescu este aceea ca mitingurile si manifestatiile se tineau lant. Acest fapt ilustreaza dualitatea pozitiei comuniste – aflate atat in Guvern, cat si in Opozitie. In contrapartida, partidele istorice organizau contra-manifestatii. Debutul s-a produs la 24 septembrie cand, pe stadionul ANEF (Stadionul Republicii incepand cu 1948) din Capitala a avut loc primul mare miting al sindicatelor in prezenta liderilor comunisti. I-au urmat un miting al Uniunii Patriotilor organizat in Piata Universitatii, mitingul FND din 8 octombrie, mitingul din 7 noiembrie organizat in Piata Victoriei cu prilejul aniversarii loviturii de stat bolsevice din 1917 s.a. Incercarea taranistilor si liberalilor de a organiza la randul lor o mare adunare populara la 15 octombrie este impiedicata de guvern la cererea expresa a sovieticilor.

Acestia au motivat cererea de interzicere cu faptul ca la precedenta adunare populara girata de partidele istorice au participat si legionari. Guvernul s-a conformat, Iuliu Maniu a protestat si si-a inaintat demisia din guvern, facand fara sa stie jocul comunistilor. Aceasta demisie, impreuna cu cele ale celor doi ministri ai FND-ului, Lucretiu Patrascanu si Constantin Titel Petrescu, a condus la criza in urma careia generalul Sanatescu si-a inaintat prima demisie, provocand prima criza guvernamentala serioasa.

Sicane si certuri, misiunea comunistilor

CRISTINA DIAC

Ministrii comunisti lasau necunoscatorilor impresia ca nu fac altceva decat sa se certe cu toata lumea. In realitate, aceasta era misiunea pe care Patrascanu, Gheorghiu-Dej sau Teohari Georgescu o primisera de la partidul lor: sa faca totul pentru a destabiliza orice incercare a lui Sanatescu de a normaliza situatia.

La primul contact cu guvernarea, ministrii comunisti s-au dovedit mai preocupati sa se certe cu manistii decat sa intreprinda efectiv ceva. Primul ministru Sanatescu asista neputincios la sicanele interminabile si inregistra in jurnal rezultatele mai mult decat modeste ale guvernarii sale: "Trebuie sa recunosc cu durere ca pana la finele lunii noiembrie nimic nu am realizat". Ajunsi la putere, comunistii au dovedit ca sunt totusi capabili sa produca ceva. Nu solutii, nici decrete-legi ci... crize. Pentru cineva din afara, asa cum era premierul Sanatescu sau oricare om politic al vremii, nefamiliarizati cu lumea comunista, care avea ca principiu calauzitor disciplina de partid, parea ca ministrii acestui partid nu fac nimic. In realitate, aceasta era misiunea pe care o primisera: sa obstructioneze orice activitate a guvernului, sa creeze cat mai multe neintelegeri care sa conduca la crize guvernamentale.

NOUL GUVERN. In noul cabinet format la 4 noiembrie 1944, Frontului National Democrat i-au revenit o treime din potrofolii si postul de vice-premier, in care a fost desemnat Petru Groza, liderul populist al unui partid de buzunar, apropiat de comunisti. Pe langa Patrascanu, care si-a mentinut postul de ministru al Justitiei, in cel de-al doilea guvern Sanatescu au mai intrat Gheorghe Gheorghiu-Dej la Comunicatii, Stefan Voitec la Educatie si Lothar Radaceanu la Munca si Asigurari Sociale (ultimii doi ministri din partea Partidului Social Democrat – partid membru FND), Gheorghe Vladescu Racoasa la Minoritati Nationale (reprezentand Uniunea Patriotilor, alta formatiune ce gravita in jurul comunistilor). Pe langa ministerele amintite, FND-ul – in realitate comunistii, au mai primit si o serie de posturi de subsecretari de stat. Printre acestea, de importanta covarsitoare pentru evolutia ulterioara a evenimentelor s-a dovedit numirea lui Teohari Georgescu ca subsecretar de stat la Interne.

Reprezentantii FND-ului cerusera pentru ei Ministerul Agriculturii, solicitat in acelasi timp si de PNT. La capatul a patru zile in care s-a negociat intens, singura problema ramasa in suspensie fiind cea a numitului minister, comunistii au renuntat brusc. Cu referire la aceasta, Constantin Sanatescu nota in jurnalul sau: "A doua zi s-au prezentat la mine Patrascanu si Gheorghiu-Dej, ca sa-mi spuna ca renunta la Ministerul Agriculturii; probabil au primit ordin de la generalul Vinogradov (n.n. – presedintele Comisiei Aliate de Control insarcinata cu supravegherea aplicarii armistitiului de catre partea romana) sa cedeze". Sanatescu intuise corect.

Inceput sub semnul unei crize create de comunisti, al doilea cabinet Sanatescu va dura inca si mai putin ca precedentul – aproape nici o luna incheiata. La sfarsitul lunii noiembrie, intr-o sedinta furtunoasa de guvern, ministrii Frontului au revendicat insistent ministerele de Interne si pe cel de Razboi. "Pretentie absurda si absolut nejustificata, probabil pentru a provoca o criza de guvern", nota premierul.

DOI PASI INAPOI. In conditiile in care Armata Romana lupta pe frontul de vest, politicienii

epocii au considerat ca Ministerul de Razboi trebuie sa revina unui militar. Astfel ca, in cel de-al doilea guvern prezidat de generalul Sanatescu, desi era un cabinet politic, titularul acestui departament a ramas in continuare un militar – mai precis insusi premierul Sanatescu. Ministerul de Interne era cel responsabil cu mentinerea ordinii in tara ocupata de trupele Armatei Rosii, dezorganizata de razboiul ce se dusese in Moldova si de toate schimbarile ce se petrecusera in numai cateva saptamani. Din acest motiv, "burghezia" tinea cu dintii de acest departament. Numai ca dobandirea Ministerului de Interne era un obiectiv important si pentru comunisti. Clasa politica voia sa mentina ordinea in tara. Comunistii doreau sa impuna si ei o ordine, a lor. Confruntat cu insistentele comunistilor, generalul Sanatescu si-a inaintat pentru a doua oara demisia. De data aceasta Regele Mihai i-a primit-o si a desemnat un alt general – pe Nicolae Radescu – sa formeze guvernul. In cabinetul ce a depus juramantul la 6 decembrie 1944, titularii de la Razboi si Interne erau insa tot doi generali. De data aceasta, premierul a retinut pentru sine nu Ministerul de Razboi, unde a fost desemnat generalul Negulescu, ci Internele. Din nou, comunistii renuntasera la cele doua ministere din cauza carora creasera practic criza ce a stat la originea demisiei lui Sanatescu. Uimit, acesta nota "comunistii au cedat aceste ministere si atunci nu inteleg pentru ce au creat aceasta criza acum cateva zile". Au renuntat pentru ca asa primisera ordin sa faca. In toata acesta perioada plina de incertitudini, in care nimeni nu stia cu precizie ce avea sa se intample in continuare, partidul comunist a sondat permanent terenul.
SI UNUL INAINTE. Inca din timpul guvernarii Sanatescu a inceput ceea ce ulterior a capatat denumirea de "asaltul prefecturilor". Prin aceasta se desemna actiunea de scoatere din functie cu forta a prefectilor si primarilor numiti anterior de regimul Antonescu si de inlocuire a lor cu oameni fideli comunistilor. Toate aceste inlocuiri au creat haos si s-au efectuat abuziv. De exemplu, la inceputul lunii noiembrie au avut loc la Constanta mai multe altercatii soldate cu victime de ambele parti, intre fortele de ordine si comunistii veniti sa-l instaleze prefect pe tovarasul lor, Victor Dusa. La jumatatea lunii noiembrie, ministrul de Interne Nicolae Penescu a anuntat ca se ajunsese la un acord intre FND si celelalte partide care formau guvernul, in privinta inlocuirii primarilor si prefectilor. Astfel, acestia urmau sa fie numiti de Ministerul de Interne intr-o prima faza, dupa care ar fi urmat organizarea de alegeri locale prin care electoratul sa-si desemneze favoritii pentru administrarea afacerilor locale. Obtinerea controlului in teritoriu reprezenta un punct de care comunistii s-au aratat deosebit de interesati. In conditiile in care problema tinea de competentele Ministerului de Interne, se demonstra o data in plus importanta subsecretariatului de stat detinut de Teohari Georgescu la acest minister.
Un alt minister detinut de comunisti a fost cel al Comunicatiilor, prin titularul Gheorghe Gheorghiu-Dej. Problema transporturilor a revenit obsedant in primele luni de dupa 23 august. Problema transporturilor era de importanta vitala pentru ca Romania sa isi poata indeplini obligatiile asumate prin Conventia de Armistitiu. Conform acesteia, plata despagubirilor urma sa se faca in produse ce luau calea vecinului de la rasarit. Guvernul Sanatescu dorea sa-si arate buna credinta si sa livreze cantitatile conform graficului. Numai ca, a-ti achita datoriile de razboi catre URSS insemna sa livrezi bunuri iar a livra insemna practic a transporta. Cum caile de comunicatii erau intr-o stare jalnica, guvernul de la Bucuresti voia mult dar putea putin.

MOLDOVA – COMPLET IZOLATA
Situatia din Moldova, regiune prin care trecuse frontul, era sintetizata de primul ministru in doua cuvinte "ruina si mizerie mare". Traficul feroviar in Moldova fusese paralizat. Sovieticii largisera ecartamentul liniei ferate intre punctele Iasi-Ploiesti si Cernauti-Focsani, pentru a-l adapta astfel ecartamentului rusesc. In aceste conditii, trenurile romanesti, care circulau pe linii ferate cu ecartament mai mic, nu puteau practic sa acopere zona Moldovei. Prin aceasta masura, sovieticii urmareau sa inlesneasca transportul spre URSS a bunurilor pe care Romania trebuia sa le furnizeze in contul datoriei de razboi, dar nu numai.

IN ATENTIA GUVERNULUI

Savel Radulescu, presedintele Comisiei Romane de aplicare a armistitiului, a ridicat problema comunicatiilor in sedintele Consiliului de Ministri, apreciind ca "situatia transporturilor domina ca importanta intreaga problema a livrarilor". Sovieticii au promis rezolvarea situatiei, prin normalizarea unor serii intregi de linii de cale ferata. Bineinteles, pana la instalarea guvernului Groza, dorit de URSS, neputinta Bucurestiului a fost interpretata de Moscova ca rea credinta.

Editorial: "Strategia salamului"

LAVINIA BETEA

Din 1990 incoace, in explicatiile privind impunerea regimului comunist in Romania, s-a impus ca argument cu valoare de adevar absolut prezenta armatelor sovietice. Studiul presei de epoca si al documentelor de arhiva, conexat cu informatiile, din aceleasi surse, din ceea ce va fi numit ulterior "lagarul comunist" are ca rezultat imaginea unei realitati complicate in extrem prin multitudinea factorilor implicati si a tehnicilor de influenta si persuasiune utilizate de minoritatea activa si disciplinata a comunistilor din fiecare tara. In aceasta situatie, prezenta trupelor sovietice apare mai curand ca element al cadrului contextual favorizant, decat ca factor responsabil al schimbarilor de regim.
Daca Stalin se decupeaza din istoria epocii in ipostaza de "dirijor rosu" al schimbarilor Europei de Est si Centrale, nu stim daca el isi cunostea dintru-nceput toata partitura ori o exersa prin tatonari succesive pe parcurs. Ca argument al ultimei ipoteze sunt prestatiile interpretilor sai din tarile ce urmau a fi sovietizate. Insisi liderii comunisti ai acestor tari au fost indusi in eroare de declaratiile propagandistice facute de el dupa razboi. Spre exemplu, in 1945, intr-o convorbire cu o delegatie a Partidului Laburist britanic, "tarul rosu" afirmase ca, tinand cont de schimbarile datorate razboiului, calea parlamentara spre socialism nu mai este ceva imposibil. Bazandu-se pe astfel de declaratii oficiale, Clement Gotwald intrezarea pentru Cehoslovacia o strategie nationala, diferita de cea bolsevica. Din cauza aceleiasi confuzii si liderul comunist ungur, Rakosi, planuia in septembrie 1946: "Socialismul nostru va fi creat exclusiv ca rezultat al istoriei maghiare si al fortelor noastre economice, politice si sociale. Va fi un socialism nascut pe pamant unguresc si adaptat conditiilor unguresti". Cat despre Tito, acesta a crezut ca este atat de liber in calea spre socialism incat sa faca planuri de constructie a unei republici federative balcanice in care sa inglobeze Romania, Bulgaria si Albania, unde, printre altele, urma sa impuna cultul propriei personalitati.
Va fi fost aceasta o strategie menita sa creasca influenta partidelor comuniste printre multimile speriate de bolsevizare ori o dovada a faptului ca Stalin – la fel ca in momentul invaziei naziste din vara lui 1941 – fusese luat prin surprindere de cursul evenimentelor?
In anihilarea "Opozitiei" si in pregatirea alegerilor pentru consiliile populare si pentru parlamentele de dupa razboi s-au utilizat insa in mod planificat si organizat tehnici de manipulare prin care comunistii preiau conducerea. "Strategia salamului" a fost denumita plastic una dintre acestea de cominternistul Rakosi. Liderul maghiar o explica astfel tovarasilor sai din alte tari, aflati in aceeasi conjunctura politica: "a taia zi de zi, felie cu felie, reactiunea care se ascunde in celelalte partide politice."
Prin urmare, grupuri actionand in folosul partidelor comuniste, adesea cu acordul tacit al populatiei sugestionata de tehnicile de agitatie si propaganda (ca actiuni de suprafata), hartuiau partidele de Opozitie si pe reprezentantii institutiilor traditionale scontand efectul discreditarii lor. In felul acesta, sub acuzatia de "vinovati de dezastrul tarii", au fost condamnati conducatorii Romaniei din timpul razboiului purtat alaturi de armatele naziste si culpabilizati reprezentantii vechilor partide. "Felie cu felie" au fost astfel eliminate sau anihilate vocile Opozitiei.
In ceea ce-i priveste pe legionari – ca exponenti ai extremei drepte si totodata ai singurei miscari politice de masa din Romania – au fost o prima tinta a actiunilor comuniste. In speranta ca anglo-

americanii vor interveni pentru un regim democratic, unele grupuri din interiorul miscarii incercasera sa se "adapteze" schimbarilor din tara, antamand o alianta cu Partidul National Taranesc. Astfel ca la 26 august 1944, Horatiu Comaniciu i-a adresat lui Iuliu Maniu un memoriu public. "Simtim suflul vremurilor noi – scrie comandantul legionar – iesit la suprafata apelor unui timp agitat. Recunoastem schimbarile care se produc si ne dam seama ca in fata lor nu putem ramane indiferenti. Deci la chemarea regelui si a guvernului sau, raspundem la datorie."
In noiembrie 1944, intr-o serie de intruniri tinute la STB si in alte firme bucurestene, unde miscarea avusese multi aderenti, Ana Pauker a adresat legionarilor ("muncitori si cinstiti") indemnul de a se inscrie in PCR. In discursurile lui Vasile Luca se regaseste acelasi apel. Purtatorul de cuvant al comunistilor la tratativele cu legionarii a fost Alexandru Nikolski, fost agent sovietic, prins si inchis in vremea razboiului in Romania. Faptul ca mesagerii acestei aliante au fost oameni de incredere ai Moscovei (ei insisi fiind cetateni sovietici) este o dovada a aprobarii si controlului Kremlinului in utilizarea strategiei.
In ceea ce-i priveste pe legionari, aveau si ei planurile lor de manipulare a comunistilor si de conservare pentru vremuri mai prielnice. In asteptare, optimisti, se consolau cu ideea exprimata in popularul slogan al epocii: "Camarade nu fii trist /, Garda merge inainte/, Prin Partidul Comunist."

<u>Monopolul sindicatelor</u>

ILARION TIU

Una dintre cele mai abile metode de ascensiune politica a comunistilor a fost infiltrarea in sindicate. Prin promisiuni populiste si alte feluri de manipulare, PCR si-a creat un lot masiv de "manifestanti". Acestia puteau fi mobilizati in orice moment ca sa protesteze si sa sustina ceea ce li se cerea.

Dupa 23 august 1944, Partidul Comunist a fost cea mai dinamica organizatie politica. Cu toate ca timp de 20 de ani functionase in ilegalitate, membrii sai, atatia cati erau, s-au plasat inaintea adversarilor in procesul de reorganizare. Daca PNT si PNL si-au regrupat mai intai structurile locale, desfiintate in februarie 1938, comunistii, prin sistemul strict ierarhic riguros si disciplinat al "centralismului democratic", au trecut imediat la actiune generalizata.
Deoarece lupta politica se ducea in principal in orase, si in primul rand in Bucuresti, comunistii au luat masuri pentru "controlul strazii" in aceste zone. In conformitate cu ideologia marxist-leninista, in statul comunist puterea urma sa apartina proletariatului, deci muncitorilor din fabrici. Organizarea autonoma a acestora fusese stopata de regimul lui Carol al II-lea, care a infiintat bresle controlate de stat dupa modelul lui Mussolini. Dupa venirea la conducerea Romaniei a lui Ion Antonescu, muncitorii au fost din nou privati de posibilitatea de a se organiza. Legile de razboi interziceau orice forma de protest fata de guvern. Astfel ca dupa 23 august terenul sindicalismului era oarecum liber.
REINFIINTAREA SINDICATELOR. In perioada interbelica, organizatia clandestina a Partidului Comunist nu a avut o relatie stransa cu sindicatele. Acestea erau controlate in majoritate de Partidul Social-Democrat (PSDR). In conformitate cu dispozitiile Cominternului , PCdR i-a denuntat in mai multe randuri pe social-democrati ca "social-fascisti", pierzand contactul cu sindicatele acestora. Astfel ca un numar mic de sindicate a fost controlat de comunisti si organizat in structura denumita Sindicatele Unitare.
Dupa 23 august, PCR s-a grabit sa abandoneze aceasta "traditie". In conformitate cu dispozitiile Moscovei, a initiat reinfiintarea organizatiilor profesionale ale muncitorilor. La inceputul lunii septembrie 1944 a fost creata de PCR Comisia de organizare a Unificarii Sindicale. In fiecare intreprindere, muncitorii aveau dreptul sa-si constituie independent un sindicat, care apoi se afilia

la Sindicatele Unite. Aceste sindicate au aparut imediat dupa "chemarea" lansata de Partidul Comunist. Cei care le-au fondat au fost membrii "comitetelor de fabrica", structuri aparute in primele zile dupa 23 august, de asemenea la indemnul comunistilor.
Controlul PCR asupra sindicatelor nu era direct, ca si in cazul controlului asupra "organizatiilor democratice cetatenesti". Portdrapelul unificarii organizatiilor muncitoresti a fost Frontul National-Democrat (FND), organizatie aparuta la 12 octombrie 1944 prin asocierea PCR, PSD, Frontului Plugarilor, Uniunii Patriotilor si Sindicatelor Unite. Practic, chiar sindicatele faceau parte din FND, sustinand cu toate fortele politica acestuia.
ARMA FND. Incepand din luna octombrie 1944, Sindicatele Unite au primit dispozitii din partea conducerii FND, controlata de comunisti, sa organizeze miscari de protest fata de guvern. Membrii "comitetelor de fabrica" au trecut la organizarea sindicalistilor pentru aceste actiuni din toate punctele de vedere. Au fost stranse cotizatii pentru achizitionare de materie prima pentru pancarte si afise. Unii muncitori au fost scosi de la sectoarele lor de lucru si au realizat in timpul programului aceste materiale de propaganda. Patronii erau intr-o situatie destul de dificila, deoarece, daca se opuneau deschis acestor practici, erau acuzati de sefii "comitetelor de fabrica" de "fascism".
Unii muncitori au inceput sa fie iritati de folosirea lor in scopul atingerii obiectivelor FND. Majoritatea se temea in mod real de efectele implicarii in politica dupa alte experimente. Mai ales in domeniul transporturilor, sindicalistii trecusera de la o ideologie la alta pe pielea lor. Initial avusesera simpatii comuniste, insa dupa 1936 s-au inscris masiv in Corpul Muncitoresc Legionar (CML), o data cu ridicarea organizatiei conduse de Corneliu Zelea Codreanu. In perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941 unii membri ai CML furnizasera cadre pentru Politia Legionara. Au urmat represalii, deoarece regimul lui Ion Antonescu ii urmarea pe muncitorii implicati in politica. In consecinta, muncitorii devenisera mai precauti, desi li se promitea de catre comunisti fondarea unui stat al proletarilor. In unele intreprinderi au avut loc conflicte intre membrii "comitetelor de fabrica" si sindicalisti. Acestia din urma au incercat sa-i schimbe pe "agentii FND-ului", care au reactionat cu brutalitate. Pentru a face presiuni, reprezentantii "comitetelor de fabrica" contestati au adus muncitori din alte intreprinderi, ca sa "modereze" conflictul. Astfel ca incercarile inlocuirii activistilor FND nu au dat roade. Mai mult, chiar presiunile si sicanele s-au extins asupra muncitorilor care nu doreau sa se inscrie in Sindicatele Unite.
CONSTRANGERI. Sindicatele Unite au ajuns sa controleze pana la sfarsitul anului 1944 aproape in totalitate organizatiile muncitorilor. Ca structura a FND, promovau "democratizarea" societatii postbelice. Insa in realitate activau dupa principiul "cine nu este cu noi este impotriva noastra". De oricate ori intalneau refuzul muncitorilor de a adera la Sindicatele Unitare, conducatorii "comitetelor de fabrica" acuzau ca sunt in fata unui "cuib legionar" care, sustineau ei, trebuia distrus. Avand in vedere ca inca din septembrie 1944 functiona legea epurarii administratiei, asemenea acuzatie atragea grave si neplacute consecinte. Simultan, liderii "comitetelor de fabrica" practicau si anumite constrangeri economice. Fiind perioada de razboi si de iarna, Sindicatele Unite distribuiau membrilor ajutoare in alimente si in bani. Insa cei care nu erau inscrisi in sindicat sau care nu participau la manifestatiile FND erau "taiati" de pe listele respective, fiind dispensati de un ajutor insemnat.

CONFEDERATIA GENERALA A MUNCII
Procesul de consolidare al Sindicatelor Unite s-a desfasurat paralel cu eforturile comunistilor, prin FND, de a controla guvernul. Manifestatiile muncitoresti pro-FND erau prezentate ca "dorinta maselor" de a avea in fruntea tarii un guvern "cu adevarat democratic". In perioada 22-30 ianuarie 1945, la Bucuresti, a fost convocat Congresul general al Sindicatelor Unite. La lucrari au luat cuvantul principalii lideri ai FND: Ana Pauker, Vasile Luca, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Lothar Radaceanu, Petru Groza etc. In ultima zi a lucrarilor s-a constituit Confederatia Generala a Muncii, in fruntea careia a fost plasat Gheorghe Apostol. Imediat dupa Congres, Frontul National Democrat a inceput organizarea unor "mari manifestatii populare", furnizoare de manifestanti

fiind evident Sindicatele Unite.

NATIONAL-TARANISTII, IN CONTRATIMP

Dupa razboiul din Est, care a adus numai necazuri, comunistii au stiut, fara indoiala, sa se organizeze cel mai abil. N-au asteptat sa se sfarseasca conflagratia si au incercat sa castige orice atu care le putea facilita preluarea puterii. Iuliu Maniu si apropiatii sai au asistat nepasatori la miscarea de organizare a sindicatelor de catre comunisti. In primele luni dupa 23 august, liderul PNT a convocat cateva intruniri in cartierele muncitoresti. Mesajul sau nu a fost seductiv comparativ cu promisiunile comunistilor. Discursurile taranistilor erau intesate de clisee istorice, referitoare la eforturile pe care PNT le-a depus pentru imbunatatirea situatiei muncitorilor in perioada interbelica. Ori, prezentul parea sa indreptateasca alte asteptari si aspiratii.

Ofensiva comunistilor

ILARION TIU

Dupa 23 august 1944, Partidul Comunist Roman si-a inceput ofensiva politica prin infiintarea unor organizatii zise "democratice". Prin acestea, comunistii solicitau indirect sprijinul populatiei impotriva "demascarii" fascistilor din functiile publice. Astfel, protejatii Moscovei realizau o prima etapa de "curatire" a Opozitiei.

Dupa "intoarcerea armelor" contra Germaniei naziste si intrarea trupelor sovietice in tara, comunistii au inceput ofensiva pentru cucerirea totala a puterii. Acum nu se mai bazau doar pe ideologia militanta promovata de Moscova, ci si pe uriasul sprijin al Armatei Rosii in orasele Romaniei. Blocul National Democrat (BND), organizatia sub umbrela careia s-a "realizat" 23 august 1944, nu reprezenta pentru ascensiunea comunistilor varianta politica cea mai convenabila. Ei aveau statut de egalitate cu Partidul National-Taranesc (PNT), condus de Iuliu Maniu si cu Partidul National-Liberal, condus de Constantin Bratianu. Cele doua partide considerate "istorice" aveau pretentia sa preia fraiele puterii dupa inlaturarea regimului autoritar condus de maresalul Ion Antonescu. Dar PCR nu era dispus sa gireze continuitatea "regimului burghez", asa ca liderii sai au trecut la ofensiva politica, utilizand diverse metode si teorii de manipulare a adversarului politic si a realitatii.

TACTICA "ORGANIZATIILOR DEMOCRATICE". Dupa eliberarea comunistilor din lagare si inchisori si sosirea "elitei" de la Moscova, PCR a inceput campania impotriva "democratiei burgheze". In conformitate cu dispozitiile venite din Capitala Uniunii Sovietice, a emis comunicate in care chema populatia sa se solidarizeze impotriva dusmanului fascist cu care tara se afla acum in razboi. La sfarsitul lui august 1944, PCR indemna populatia Bucurestiului sa se organizeze in "comitete ale BND" si in "formatiuni de lupta patriotice". Ulterior au aparut "comitetele cetatenesti" pe strazile marilor orase, iar in fabrici "comitetele de fabrica". Aceste organisme aveau menirea sa-i "demaste" pe fascistii din administratie si intreprinderi, deoarece, spuneau comunistii, sabotau razboiul antinazist. Treptat, aria "fascistilor" astfel recrutati a crescut tot mai mult, comunistii indepartandu-si cu abilitate oponentii, sub justificarea apararii democratiei. Totodata a sporit si numarul celor angajati in aceste activitati de "demascare", dintre cei nou-veniti fiind recrutate viitoarele "cadre legale" ale PCR.

O alta tactica prin care se "democratizau masele" era reactivarea unor formatiuni zise antifasciste, care au functionat sub umbrela PCdR in perioada interbelica. Astfel ca, organizatii care se ocupau inainte de razboi cu lipirea de afise prin cartierele muncitoresti au devenit peste noapte varfurile de lance ale "democratizarii" Romaniei.

APARAREA PATRIOTICA. Formal, aceasta organizatie patronata de comunisti s-a infiintat imediat dupa alianta Romaniei cu Germania nazista, realizata de regimul generalului Antonescu

la sfarsitul anului 1940. Ea avea scopul sa organizeze o miscare de rezistenta contra "ocupantului nazist", obiectiv iluzoriu avand in vedere puterea PCdR in acea perioada. In realitate, Apararea Patriotica a fost "pusa pe roate" de comunisti abia dupa inlaturarea lui Antonescu. La 26 august 1944, organizatia a publicat un manifest prin care chema cetatenii Capitalei sa-i ajute material pe soldatii Armatei Romane care rezistau atacurilor aeriene germane. Ulterior, Apararea Patriotica s-a transformat in centru de ajutorare a ranitilor si a familiilor soldatilor mobilizati.
FRONTUL PLUGARILOR. Aceasta organizatie a fost infiintata de Petru Groza in 1933 in judetul Hunedoara, fiind apropiata cercurilor de stanga comuniste. Ea milita pentru imbunatatirea nivelului de trai al taranilor saraci. Pana in 1944, abia daca a reusit sa-si alcatuiasca cateva organizatii judetene. Insa dupa 23 august organizatia a fost revalorificata. Sub lozinca unei "drepte reforme agrare" pentru taranii nevoiasi, Frontul Plugarilor a alcatuit "comitete satesti" in teritoriu. Acestea au inceput sa-si faca singure dreptate, impartind proprietatile mai mari de 50 de ha, in conformitate cu proiectul de reforma agrara al comunistilor, inca din toamna anului 1944.
MADOSZ. Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din Romania (MADOSZ) a fost infiintata in august 1934 prin sciziunea unei grupari apropiate comunistilor din Partidul Maghiar. La 6 octombrie 1944, gruparea a fost reactivata de Partidul Comunist, solicitand aplanarea tensiunilor dintre romani si maghiari pe fondul luptelor pentru eliberarea Transilvaniei.
UNIUNEA PATRIOTILOR. Organizatia a fost infiintata de cercurile comuniste in vara anului 1942, cu scopul de a solidariza o opozitie interna contra razboiului din Est. Dupa 23 august 1944 activitatea ei a fost reorientata, in vederea "defascizarii" tarii. Astfel ca, Uniunea Patriotilor a preluat coordonarea "comitetelor cetatenesti" si "comitetelor satesti" aparute dupa 23 august 1944. Au fost infiintate "circumscriptii" ale Uniunii Patriotilor in toata tara, cu scopul "curatirii intreprinderilor, institutiilor, facultatilor si scolilor de elemente legionare". In teritoriu, membrii Uniunii Patriotilor s-a alaturat organizatiilor Frontului Plugarilor pentru a "imparti drept" proprietatile mai mari de 50 de ha. La orase, "garzile" organizatiei se ocupau cu "demascari" in randul "sabotorilor din intreprinderi, speculantilor si patronilor care doseau marfurile". Dupa 1945 structurile Uniunii Patriotilor s-au integrat in Frontul Plugarilor si in PCR.

"Campioni si eroi" ai democratiei

ILARION TIU

Dupa intrarea trupelor sovietice in tara, Partidul Comunist Roman a declansat o campanie furibunda de "vanatoare de fascisti", in toate domeniile vietii publice. Cu argumentul ca apara valorile democratice postbelice, comunistii au fabricat colaborari cu regimurile dictatoriale pentru toti oponentii politici.

Democratia a fost prezenta in discursul comunistilor inca de la fondarea Cominternului (1919). Cu toate ca in Rusia sovietica se puneau bazele unui regim care anula orice drept civic, emisarii Moscovei sustineau ca ei reprezinta "vocea poporului". Dupa ascensiunea nazismului in Germania, conceptul de democratie a dobandit noi valente pentru lumea coordonata de Comintern. Propaganda impotriva extinderii extremismului de dreapta in Europa s-a facut sub egida unor "organizatii democratice", promotoare ale pacii. Concomitent insa, in URSS era in plina desfasurare "marea teroare" stalinista. Dupa respingerea ofensivei germane pe frontul de Est (1944), in teritoriile controlate de Armata Rosie campania pentru "democratizarea societatii" a intrat intr-o noua faza. Acum trebuiau "demascati" fascistii – adica fostii colaboratoi ai Germaniei naziste, si persoanele in legatura cu organizatii de dreapta. Sub coordonarea Moscovei, in toate tarile care urmau a fi socialiste, comunistii au manevrat cu abilitate propaganda impotriva oponentilor, fabricandu-le colaborari cu "fascistii" de orice fel, sau clasificandu-le actiunile trecute drept "antidemocratice".

ANTI-MANIU. Desi inainte de 23 august 1944 Partidul Comunist a fost aliat cu Partidul National-Taranesc, reprezentat de Iuliu Maniu, in Blocul Partidelor Democratice, dupa acest eveniment realatiile s-au racit. Comunistii erau constienti ca nu puteau ajunge la putere alaturi de liderul taranist, asa ca au cautat repede sa se desprinda de vechea alianta. Inca de la sfarsitul lunii septembrie, comunistii si "organizatiile democratice" pe care le controlau au lansat idea unei Platforme a Frontului National Democrat. Devenea astfel evident ca "tovarasia" cu "partidele istorice" lua sfarsit. Concomitent cu noua orientare, Iuliu Maniu a fost "luat in colimator" de presa comunista, care-i confectioneaza o imagine de "fascist".

Asupra a trei "puncte" s-a concentrat campania contra liderului taranist. In primul rand, asupra contributiei sale la evenimentele de la Lupeni din 1928. La minele de carbune din localitate avusese loc atunci o greva ca urmare a unui conflict de munca intre patronat si sindicate (necomuniste). Deoarece reprezentantii locali ai guvernului au procedat pripit, s-a deschis focul fiind ucisi 20 de mineri. Prim-ministru era atunci Iuliu Maniu, comunistii atribuindu-i dupa 1944 intreaga responsabilitate.

In al doilea rand, lui Iuliu Maniu i se imputa inrautatirea situatiei agrare. In timpul prim-ministeriatului sau (1928-1930), taranii primisera dreptul sa-si vanda pamanturile primite la reforma agrara. Initial, prin lege, acestora li se interzisese instrainarea terenurilor. Deoarece taranii se inglobasera in datorii mari, guvernul Maniu a schimbat legislatia. Dupa razboi, liderul taranist este acuzat ca astfel i-a ajutat pe "mosieri" sa-si recapete pamanturile pierdute la reforma.

In al treilea rand, Maniu era acuzat ca a semnat un pact de neagresiune electorala cu Corneliu Zelea Codreanu in 1937. In consecinta, liderului taranist i s-a imputat contributia la ascensiunea Miscarii Legionare. Acuzatia de "fascist" se plia cel mai bine pe acest eveniment din viata politica a lui Maniu. In caricaturile publicate in ziarele comuniste, liderul taranist aparea alaturi de Zelea-Codreanu sau Hitler, ori inzestrat cu o mustata asemenea Fuhrer-ului german.

Astfel de invinuiri, la care se vor adauga si altele pe parcursul consolidarii puterii PCR, vor face parte din ansamblul de acuzatii care vor fi expuse ulterior la procesul lui Maniu (1947).

ANTI-RADESCU. Initial doar Iuliu Maniu a fost atacat constant de propaganda comunista ca adversar al democratiei. Insa dupa consolidarea pozitiei partidului comunist si initierea ofensivei finale spre guvernare, generalul Radescu va fi tinta defaimarii. Ulterior inchiderii Congresului Sindicatelor Unite, Scanteia, ziarul de partid al PCR, lanseaza campania "Vrem guvern FND" (29 ianuarie 1945). Comunistii vor cauta sa provoace continuu fortele de ordine, pentru a invoca "brutalitatea" acestora si a-l invinui pe Radescu de "fascism".

La o adunare publica convocata de generalul Radescu in Capitala, la 11 februarie, comunistii au provocat primele dezordini fatise. Degenerarea evenimentelor a cauzat interventia jandarmilor. Conform strategiei PCR, a doua zi, in Scanteia, sub semnatura lui Gheorghiu-Dej, au fost initiate critici la adresa comportamentului "nedemocratic" al primului-ministru in genul: "Radescu face adunarile cu jandarmii pe strazi ca pe vremuri", "protestez contra huliganismului de pe strazile Capitalei care a reinviat Miscarea Legionara" etc.

COMEMORAREA GREVEI DE LA GRIVITA

La 16 februarie 1945, la Atelierele CFR Grivita din Bucuresti a avut loc comemorarea grevei din februarie 1933. Au fost prezenti cei mai importanti lideri ai grevei, care condamnati in "procesele ceferistilor" din 1933 si 1934: Constantin Doncea, Dumitru Petrescu, Chivu Stoica, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Momentul a fost un excelent prilej de propaganda contra guvernului Radescu, impotriva caruia comunistii pornisera o campanie de contestare de la sfarsitul lui ianuarie. Luand cuvantul, Chivu Stoica a spus: "Ca si in trecut, astazi din nou reactiunea incearca sa impuna muncitorilor un nivel de viata mai redus si s-o impiedice sa lupte pentru dezrobirea tarii". La acea adunare, Gheorghiu-Dej i-a indemnat pe participanti sa nu abandoneze "pozitiile castigate", asigurandu-i ca "viitorul muncitorimii si al tarii va fi faurit de un guvern FND". "Previziunile" lui Chivu Stoica si ale lui Dej s-au adeverit dupa cateva saptamani. La 6 martie 1945, dr. Petru Groza a anuntat formarea unui nou guvern, "de larga concentrare democratica", in care Partidul

Comunist detinea controlul. In urmatorii ani, "fruntasii" Grivitei au detinut fraiele puterii in Partidul Comunist si in satul roman. Cel putin pana la venirea la putere a lui Ceausescu, fostii muncitori de la Grivita vor avea statut privilegiat.

Batalia pentru tarani

ILARION TIU

Dupa 23 august 1944 nu numai muncitorii au fost tinta promisiunilor partidului comunist. Activistii PCR au cutreierat satele, lansand "cruciada impotriva mosierilor", prin incurajarea taranilor sa ocupe terenurile mai mari de 50 de ha. Despre viitoarele cooperative agricole nu s-a suflat insa nici un cuvant.

Conform principiilor comuniste, viitorul stat fara clase urma sa fie condus de proletariat, deci de cei care muncesc. Teoretic, noua structura statala urma sa fie condusa de muncitori (clasa conducatoare), in alianta cu taranimea. Astfel ca, incepand din toamna anului 1944, comunistii romani, dupa ce le promisesera muncitorilor ca vor detine fabricile, i-au sedus pe tarani cu promisiuinea "improprietaririi drepte", care-i va transforma in noua clasa conducatoare.
DEZBATEREA REFORMEI AGRARE. Coordonati de la Moscova, comunistii nu au asteptat sa se termine razboiul pentru a incepe propaganda in mediul rural. Ca si in alte domenii, ei au exploatat la limite maxime nemultumirile sociale. Astfel ca, inca din toamna anului 1944 au raspandit in sate "virusul" reformei agrare. Aceasta era in favoarea taranilor fara pamant, al caror numar crescuse foarte mult de la reforma din anii ’20. Criza economica, lipsa utilajelor agricole si alte cauze ii facusera pe tarani sa-si vanda pamanturile primite atunci, iar razboiul le accentuase mizeria. Promisiunile comunistilor privind expropierea proprietatilor mai mari de 50 de ha si impartirea lor de catre tarani "democratic", prin "comitete satesti", a crescut prestigiul partidului. Aceasta tactica fusese utilizata si de catre bolsevicii dupa revolutia din octom-brie 1917 pentru a castiga suportul maselor. Insa ca si in cazul comunistilor rusi dupa primul razboi mondial, in Romania reforma urma sa fie de fatada, iar proprietatea agrara colectivizata. Scopul adevarat era insa sa-i faca pe tarani sa creada in promisiuni.
Introducerea problemei reformei agrare in dezbaterea politica a iscat multe dispute. Nici un politician "traditional" nu-si putea permite sa faca promisiuni asemenea comunistilor.
"PARTIDELE ISTORICE" SI REFORMA AGRARA. La sfarsitul lunii octombrie 1944, Partidul National-Taranesc, prin vocea lui Ion Mihalache, si-a expus conceptia despre reforma agrara, intr-o manifestatie din Bucuresti. Ei propuneau ca marile proprietati sa fie transformate in "domenii obstesti", in care taranul sa fie muncitor agrar. Acest sistem urma sa stea la baza "statului taranesc", in care locuitorii satelor sa fie clasa conducatoare. Propunerile PNT nu numai ca nu rezolvau "setea" de pamant a taranilor cu care-i inbatau comunistii, dar reafirmau teze vechi si neimplinite de zeci de ani. Conceptul de "stat taranesc" aparuse in anii ’20, fiind total depasit in contextul social-economic al sfarsitului de razboi.
Conceptia Partidului National-Liberal despre reforma agrara era sub limitele ofertei comuniste. Intr-o comunicare tinuta de Constantin Bratianu la Cercul de studii al PNL in ianuarie 1945, acesta considera ostentativ proiectul FND, care-i "asimilau pe marii proprietari cu criminalii de razboi". Propunea, in schimb, sporirea productiei agricole, folosirea eficienta a muncitorului agrar si asigurarea recoltelor. Accepta improprietaririle numai pe terenurile parasite de minoritari in perioada razboiului. Acest proiect indeparta insa si mai mult taranimea saraca de liberali.
IN CONTRATIMP. Ca si in cazul mesajului politic furnizat muncitorilor, "partidele istorice" ofereau perspective putin atractive taranilor. In adunarile populare organizate de PNT, liderii partidului le tineau oamenilor lungi discursuri. O astfel de prelegere incepea cu prezentarea situatiei internationale, a mersului razboiului si a aliantei Romaniei cu URSS. Apoi era reliefat

rolul lui Iului Maniu in lovitura de Palat de la 23 august. In final se prezenta o sinteza a realizarilor PNT in lumea satelor din perioada interbelica. Dupa care, adunarea se incheia. Cu toate ca li se vorbea de viitorul "stat taranesc", concept putin inteles de auditoriu, problemele curente ale satenilor nu erau abordate.
OFENSIVA COMUNISTILOR. Deoarece stiau ca puterea exemplului este cea mai insemnata, comunistii au inceput sa-si puna in practica proiectele de reforma agrara. Asa cum facusera in fabrici prin infiintarea "comitetelor de fabrica", in mediul rural, agentii partidului au consituit "comitete satesti". Acestea erau formate din membrii ai "organizatiilor democratice" subordonate PCR, si in special din randul Frontului Pluga-rilor si Uniunii Patriotilor. Echipele de "agentii FND" cutreierau satele si-i indemnau pe tarani sa treaca singuri la infaptuirea reformei agrare. Astfel ei ocupau abuziv terenurile marilor proprietari si le imparteau intre ei. In toamna anului 1944 s-au "impartit frateste" intre tarani chiar terenurile cultivate. Ulterior unei astfel de "isprave" a "comitetelor satesti" ziarul de partid al PCR, Scanteia, facea cunoscut cazul, indemnand si pe alti tarani "sa-si faca singuri dreptate". Activistii comunisti din aceste "comitete satesti" ii acuzau pe proprietari de "fascism" in cazul in care se opuneau exproprierii. Astfel ca, succesele unei actiuni ca aceasta a contribuit la motivatia colectiva pentru inmultirea lor.
COOPERATIVE SATESTI. Presa comunista era foarte activa in a furniza povesti frumoase despre rezolvarea nevoilor curente ale saracilor. Periodic, erau prezentate cazuri in care "comitetele satesti" au pus pe picioare cooperative, reusind sa distribuie eficient necesarul de alimente si utilitati: sare, gaz, unelte agricole, cartofi, grau, porumb etc. Intr-o perioada in care se faceau rechizitii de razboi, astfel de stiri aveau efectul scontat de furnizorii lor.

LUPTA CONTRA SPECULEI
Una dintre cele mai importante probleme cu care s-a confruntat societatea romaneasca in perioada razboiului a fost specula. Preturile cresteau necontrolat, accentuand nivelul scazut de trai al multora. Propaganda comunista a tratat cu abilitate si aceasta problema. Atat in mediul rural, cat si la orase, "comitetele cetatenesti" au initiat campanii de controale in depozitele de alimente si asupra persoanelor private cunoscute ca detin marfuri. De multe ori denunturile pentru specula au devenit arma a rafuielilor personale, fiind insa omagiata vigilenta "comitetelor cetatenesti", prin intermediul presei comuniste.